ČESKÉ

MUSEUM FILOLOGICKÉ.

ROČNÍK III.

ČESKÉ

MUSEUM FILOLOGICKÉ.

ROČNÍK III.

ČESKÉ
MUSEUM FILOLOGICKÉ.

Založeno

Spolkem filologickým v Praze.

Odpovědný redaktor:

Dr. JAN KVÍČALA.

ROČNÍK III.

V PRAZE.

TISKEM NÁRODNÍ TISKÁRNY A NAKLADATELSTVA.

1897.

OBSAH.

Pojednání.

Úvahy a zprávy.

Str.

Str.

Plastika řecká.*)

První přednáška česká v Moravském průmyslovém museu v Brně, proslovená dne 2. ledna 1897 od prof. **Jaroslava Schulze.**

Rozhledneme-li se po všech národech starověkých, zkoumajíce vývoj umění výtvarného, shledáme, že národ řecký vynalezl nejušlechtilejší tvary jak ve stavitelství, tak v sochařství. Proto velkolepá díla slavných Hellenů až podnes jsou předmětem obdivu a základem všeho výtvarnictví, takže znalost jich nezbytna jest každému, kdo jen poněkud chce vniknouti v dějiny umění.

Přízní osudu popřáno jest teprve našemu věku, že na základě výkopů z posledních let můžeme stopovati vývoj plastiky řecké od šedé dávnověkosti, čehož největší zásluha přísluší Schliemannovi († 1890), jenž jsa obchodnickým učněm v prázdni své ze zvláštní záliby čítal Homera a takovou k němu zahořel láskou, že nabyv značného jmění při obchodě svém v Petrohradě a za války krimské, jal se od r. 1870 na svůj náklad kopati v Troji, v Mykenách, Tiryntě a Orchomenu, čehož výsledek byl netušený a pro vědu neocenitelný.

Pravěk čili doba předhistorická (— 700 př. Kr.)

Promluvím nejprve o pravěku čili době *předhistorické*, jež sahá od nepaměti až do 8. století př. Kr. a zahrnuje v sobě dobu trojskou, mykenskou a homerskou.

Nejstarší věci z doby této dokazují, že plastika řecká

*) Kdo chce porozuměti plastice, musí ji studovati na výtvorech samých, jež částečně lze nahraditi přesnými obrazy. Za nejlepší pokládám a doporučuji obrazy u Seemanna v Lipsku vydané. Nám dostačí I. Cyclus, 1. Die Kunst des Altertums (— Dr. Menge, Bilderatlas) 2 zl. 17 kr., nebo Springer, Handbuch der Kunstgeschichte, illustr. Ausgabe, 3 zl. 10 kr. Tyto knihy jsou tak krásné, že každý, kdo je z pánů kollegů u mne uviděl, si je zakoupil, a mimo to přes 100 žáků. Některé věci dlužno hledati ve II. Cyclu (Handausgabe). — Článek tento je zároveň ukázkou, jak by ledacos z plastiky řecké při vyučování mohlo býti vysvětlováno.

z počátku nalézala se na témž stupni umělosti, na jakém ji spatřujeme původně u každého národa.

Ale záhy již pronikla k Řekům jednak vzdělanost babylonská skrze syrské Chetity, kteří ji rozšiřovali neunavně po Malé Asii, odkudž se snadno dostala přes ostrovy egejského moře do Řecka, jednak poznali Řekové vzdělanost egyptskou skrze Foiniky, kteří zakládajíce na pobřežích řeckých četné osady, přiváželi k nim výrobky cizí i své. Řekové osvědčili se učelivými a horlivými žáky svých mistrů, zprvu přivážené výrobky napodobujíce, potom však dle svého vkusu a krasocitu v ušlechtilejší je přetvořujíce.

Nejstarobylejší památkou plastického umění řeckého je Lví brána v Mykenách (M. 8, 5—6. Sp. 92)*), kde nad vchodem viděti jest dva lvy předníma nohama na podstavci sloupu stojící, jejichž hlavy, nyní uražené, byly z kovu a na příchozího zrak upíraly.

Sloup má v hlavici čtyři kotouče, jež patrně znázorňují konce trámců příčních. Celá ta ozdoba je polovypuklá práce čili relief v prostoře trojúhelníkové, 3 *m* vzvýší a na základně 3·66 *m* vzšíří.

Postavení dvou lvů vzpřímených proti sobě ukazuje nám zřejmě vliv umění asijského, v němž často dvě zvířata vztýčená stojí vedle obelisku nebo posvátného stromu. Nejpodobnější vzory toho spatřujeme u Chetitů dle nedávných výkopů v Sendžirli v severní Syrii a pak ve Frygii, kde nad vchody hrobek jsou dva vzpřímení lvi vedle pilíře. I není pochyby, že dle jejich vzorů pořízena byla též polovypuklina mykenská.

Ozdobení pak hlavice sloupové kotouči odnáší se k umění v Lykii pěstovanému. Nicméně vyniká tato prastará památka nad své vzory jednak útvarem sloupu a vhodným vpravením obrazu do stavební prostory, jednak věrnějším zobrazením těla zvířecího.

Z doby mykenské zachovaly se nám též *sloupy s hlavicemi*, jež zdobily průčelí hrobky Agamemnonovy v Mykenách (M. 8. 2—3, Sp. 87). Jejich dřík i hlavice okrášleny jsou pruhy klikatými, ostroúhlými, jež uzavírají v sobě spirály.

Podobně shledáváme ve hrobce *Minyově v Orchomenu* boiotském na stropě plastickou ozdobu, skládající se hlavně ze spiral a listů vějířovitých: kolem pak jsou obrubou růžice, což upomíná na assyrské a egyptské vzorky kobercové. Zcela stejné ozdoby spatřujeme na stropě hrobů egyptských v Thébách a v nástěnné nejstarší malbě paláce tirynthského (srov. Seemannův Cyclus II. polychrom. tab. VI. obr. 1.) —

*) M. = Menge, Bilderatlas; Sp. = Springer, Handbuch.

Ale ještě hojnější byla ozdoba v předsíni mužské komnaty *paláce tirynthského*, provedená z alabastru a smaltu*) (Seem. Cycl. II. polychr. tab. VI. obr. 2). Tam nalezáme růžice přímo nad sebou kolem pilíře umístěné, vedle růžic jsou velké polokruhy, z jejichž středu vycházejí paprsky, obroubené spirálami, které rovněž jako růžice ku většímu oživení chovají v sobě po jednom modrém oku ze smaltu, jenž vyplňuje též všechna čtverhranná políčka, na obrazci modře označená.

Podobně zdobeny byly stěny nádherných budov cihlami smaltem politými čili emailovanými za nejstarší doby v Egyptě, Chaldeji, Assyrii, Medii a Persii. Taková ozdoba s ozbrojeným vojínem zachovala se z paláce medského v Susech (Sp. 67.).

Na základě těchto nálezů možno si vysvětliti dosavadní záhadu, co asi tanulo na mysli Homerovi při líčení paláce krále fajackého Alkinoa v Odysseji ve zp. VII. verši 87. a násl.

Praví totiž, že θριγκὸς κυάνοιο věnčil komnatu, což znamená dle předchozího výkladu, že podél stěny u stropu táhla se obruba čili vlys, ozdobený modrou slitinou skelnou neboli smaltem jako v paláci tirynthském, nikoli však, jak dříve se za to mělo, římsa ocelová.

Ono místo v Odysseji zní po česku takto: „Po paláci vysokokrytém Alkinoa velesrdnatého prostírala se záře jako od slunce neb od měsíce vycházející. Stěny kovové táhly se (myslím v komnatě) sem a tam, od prahu až do zákoutí; kolem věnčil je *vlys z modré slitiny skelné*. Zlaté dvéře pak zamykaly pevný dům z vnitra, stříbrné dveřeje spočívaly na kovovém prahu, nad nimi byl stříbrný podvoj a na dveřích kruh ze zlata. Po obou stranách vchodu leželi zlatí a stříbrní psi, jež Hefaistos utvořil umělou myslí, aby opatrovali domu velesrdnatého Alkinoa".

Z těchto slov mohl by snad někdo se domýšleti, že básník tu líčí nějaký fantastický palác ze samého zlata a stříbra, ale mýlil by se; neboť líčení to předvádí nám skutečný nádherný palác tehdejší doby, jehož netoliko dvéře a prahy, nýbrž i stěny komnat pobity byly plechem bronzovým, stříbrným nebo zlatým, jak se dělo v pravěku hlavně v Chaldeji a Assyrii, ale též v Egyptě dle nápisu ze 16. stol. př. Kr. za krále Thutmesa III.

Takovou výzdobu stěn zlatem a stříbrem zaručují nám jednak zprávy starověké o hradě a chrámě Belově v Babyloně, o chrámě Šalomounově (z X. stol. př. Kr.), o pa-

*) Smalt je slitina skelná, v tekutém stavu obarvená na modro kysličníkem kobaltnatým.

láci v Ekbatanech a jinde; jednak nejnovější nálezy pravdu toho dosvědčují, neboť v jisté chaldejské stavbě objeven byl Taylorem pokoj, jehož stěny potaženy byly zlatým plechem.

Rovněž vykopány byly z paláce ve staroslavném Ninive na pahorku balavatském východně od Mossula bronzové pláty, (M. 5, 3, Sp. 51), jež kryly dvéře, znázorňujíce zároveň tepanou prací hrdinské činy Salmanassara II. (860—824), a mimo to nalezeny tam stromy palmové z pozlaceného kovu, jež strměly před vchodem.

Podobnou výzdobu jako u Alkinoa lze si též mysliti v komnatě mužské v paláci krále Menelaa ve Spartě, kde tak silně třpytily se stěny elektrem, t. j. smíšeninou zlata a stříbra, že Telemach nad tím leskem užasl. —

Vedle výzdoby paláců věnována tehdy zvláštní péče zemřelým.

Nejstarší *náhrobky zesnulých* na půdě řecké jeví ráz doby mykenské, totiž točené spirály polovypuklé, pod nimiž obraz zemřelého znázorňuje jeho oblíbené zaměstnání za živa, jak to viděti na náhrobku mykenském, kde muž v trysku na voze se projíždí (M. 7, 4, Sp. 93).

O umění v pravěku lze si učiniti představu hlavně z nálezů mykenských, kde zastoupeny jsou nejen bronzové nádoby, náčiní, zbraň a měděné kotle, nýbrž i věci *zlaté*, jež byly vykopány z hrobek a svou váhou vyrovnají se 5.000 dvacetikorunám, neboli ceně 50.000 zl. Největšího povšimnutí zasluhují ovšem zlaté *masky z tepaného plechu*, jichž pět nalezeno bylo na obličejích zesnulých. Důležity jsou proto, že mají ráz individualní a nejsou výrobky cizí, nýbrž byly od umělců domácích na půdě mykenské urobeny, tedy nikoli v cizině; neboť běželo o to, aby podoba zesnulého věrně byla zobrazena.

Mimo to bylo při mrtvolách ještě mnoho jiných věcí ze zlata nalezeno, jako brnění, nádherné diademy, (M. 7, 7, Sp. 88), náramky (Sp. 90), náušnice, vlasové jehlice (M. 7, 10—11), sponky (M. 7, 8) a přes 1200 zlatých listů rozmanité podoby, jež zdobily roucha královských mrtvol.

Zvláště pak vykopalo se mnoho zlatých knoflíků (M. 7, 6, Sp. 89) malých i velikých, na nichž jeví se nejpatrněji ráz té doby, totiž spirály, hvězdice, růžice, motýli a polypové.

Bronzové dýky a čepele mečové (Cycl. II. 6, 3, Sp. 94) ozdobeny jsou po způsobu Orientu vykládaným stříbrem a barevným zlatem, představujíce honby na lvy, nebo pardály chytající kachny a podobné.

Obrazy na nich překvapují nás netoliko technickou dokonalostí, nýbrž i živou přirozeností.

Totéž platí o dvou pohárech zlatých (Sp. 95), vykopaných u Vafia (= Amykly), jižně od Sparty, z nichž jeden představuje nám živě pastýře se čtyřmi pasoucími se skoty, druhý zase chytání divokých býků do sítí a s tím spojená nebezpečí.

Většina předmětů v Mykenách nalezených jeví tepanou práci; vedle toho však je dosti věcí litých, jež zřejměji na jevo dávají vliv východní, jsouce ozdobeny fantastickými a okřídlenými zvířaty, sfingami, dále lvy a pardály, tedy asijskými zvířaty, ale i jeleny, labutěmi, motýli a polypy a jinými živočichy.

K nim druží se několik ženských sošek s holubicemi na hlavách a rukou, které představují Astartu a upomínají na umění assyrské. Ba i zlaté modely chrámu Astartina spatřujeme mezi nálezy a překrásnou stříbrnou hlavu býčí se zlatýma rohoma.

Celkem vykopalo se v Mykenách 15 velkých stříbrných nádob, 22 těžkých zlatých vás, číši a džbánů, gemmy z křišťálu, onychu, achatu, práce ze sloni a alabastru, jantarové nákrční pásky, 150 bronzových mečů, 32 kovových nádob, 28 zlatých diademů, 3 brnění a pás zlatý, mnoho prstenů, náramků, náušnic a jiných stkvostů.

Srovnáme-li tyto nálezy dekorativního umění s nálezy trojskými z Hissarlika, poznáme ihned velikou podobnost v umělecké tvorbě, ale zároveň vyšší stupeň dovednosti v umění mykenském. —

Nejznamenitější dílo umělecké, jež Homer v 18. zpěvu Iliady popisuje, totiž štít Achilleův, podobá se co do sestavení scen stříbrným čiším foinickým (M. 7. 3, Sp. 75), ale též vzorům egyptským a assyrským. Ovšem podivuhodné množství zobrazených výjevů vykouzlila jen obrazotvornost básníkova, neboť tvůrcem díla toho jest sám bůh Hefaistos.

I. Archaická doba (700—480).

Přejdeme nyní *k době archaické*, uzavírající v sobě století 7. a 6. před Kr.

Kdežto v pravěku řecké umění závislé bylo na vzorech orientalních a sloužilo pouze k výzdobě staveb nebo předmětů ku potřebě lidské, *proniká už v době archaické* více a více sebevědomí řecké a vlastní na Orientu nezávislý vkus národní, který naproti fantastickým a symbolickým bytostem východním omezuje se na zobrazování podoby čistě lidské.

K bedlivému pozorování těla lidského bez oděvu a jeho rozličných tvarů při pohybech měli Řekové hojné příležitosti nejen při národních velkolepých hrách, nýbrž i v četných zápasnách.

Krásné tělo lidské bylo předmětem obdivu a jednou z největších předností lidských, čehož dokladem je dialog Platonův Gorgias, kde v kap. 7. vyhlašují se za nejvzácnější dary boží: zdraví, krása a bohatství; podobně čteme v Charmidovi Platonově v kap. 3., kterak spanilý jinoch svou sličností vzbuzuje úžas mezi muži a k bohu jest přirovnáván. —

Pokládajíce tedy Řekové krásu lidskou za nejpřednější dar od bohů udělený, představovali si též bohy v podobě lidské.

Z počátku ovšem v šedé dávnověkosti, kdy umění ještě v plénkách se nalézalo, dovedli jen tvořiti ztrnulé, neohrabané sochy bez označení života. Takové slovou idoly, jako na příklad idol trojský z pálené hlíny (Sp. 8), nebo xoana, dřevěné to obrazy bohů.

Tyto prvotní sochy bohů byly barvou omalovány a oděny stkvostnými rouchy, jež mohla se sejmouti.

Toho druhu prastarý idol zachoval se nám v Artemidě na Delu nalezené, která má ruce svislé při těle a nohy těsně vedle sebe.

Podobný idol byl kovový Apollon amyklejský a Artemis efeská, jejíž četná prsa a jiné symboly (včely, mořští raci, lvi) označují ji jako všeživitelku a ošetřovatelku dětí. Zdařilá její nápodoba z černého a žlutého mramoru chová se v museji neapolském.

Stejná nehybnost údů jeví se v osmi sedících ženách před chrámem didymského Apollona u Mileta (Cycl. II. 8, 1, Sp. 160), kteréž slohem upomínají na umění babylonské, svým pak umistěním před chrámem na řady egyptských sfing.

Další pokrok v umění plastiky přičítá báje Daidalovi, umělci athenskému, jenž prý ruce a nohy odděliv od těla, dodal tím sochám větší živosti a hybnosti. To jeví se již na okřídlené bohyni vítězství (Nike, M. 11, 9, Sp. 163) z Dela, která postavením nohou, napolo klečíc, naznačovala, že letí s nebes od Zeva, majíc perutě a jednu ruku opřenu o bok, druhou vítězoslavně snad s věncem pozdviženu. Zkadeřené vlasy na čele věnčeny jsou čelenkou a splývají po obou stranách hlavy v pletencích na prsa. Roucho až po pás těsně přiléhá, odtud pak dolů je volné, tvoříc rovnoběžné záhyby. V obličeji zříme vítězoslavný úsměv.

K takovým výtvorům, jež proti starověké ztrnulosti jeví již nějaký pokrok, patří dvě metopy z nejstaršího chrámu v Selinuntě na Sicilii: jedna z nich představuje Heraklea, jak na rahně nese loupeživé Kerkopy, dolů hlavou visící; druhá zase Persea, jak utíná hlavu Meduse za přítomnosti Atheniny (M. 11, 1, Sp. 162).

Postavy jsou zavalité s vypoulenýma očima a silně vynikajícím nosem, avšak tvar těla je ostře a pečlivě proveden.

Na nich vidíme nejzřejměji charakteristickou známku této doby, záležející v tom, že hlava a prsa jsou zpředu vyobrazeny, ale nohy se strany (v profilu), dále ztrnulý úsměv ve tváři a stoupání na celé chodidlo.

Do této doby náleží též mnoho reliefů náhrobních, z nichž nejstarobylejší zdá se býti relief z okolí spartského (M. 11. 2, Sp. 166), kde sedícím manželům menší prosebníci přinášejí dary, a to kohouta, vejce a kytku; za sedadlem je vztýčený had jako symbol heroů. Relief ten jeví jakousi prkennost a ukazuje zřejmě, že sochařství té doby vyvíjelo se z řezbářství.

Dále sluší sem vojín Aristion (M. 11. 4, Sp. 165) v brnění a s kopím, pak vousatý muž z Orchomena o hůl opřený a kobylku svému psu podávající (M. 11, 6, Sp. 164), potom žena, dle nápisu zvaná Hegeso (M. 20, 4, Sp. 168), jak si vybírá šperky z krabice, kterouž jí služka drží.

Něžnou scénu z rodinného života předvádí nám relief náhrobní z roku 600 př. Kr., nyní ve Ville Albanově u Říma (Cycl. II. 7, 11, Sp. 167). Na křesle sedí tu matrona, držíc v rukou dítě, které lísajíc se vztahuje ručinky k matce. Před ní stojí tři ženštiny, z nichž největší v popředí podává jí stuhu.

Též v Lykii u Xantha nalezly se krásné reliefy na pomníku harpyjí, nyní v britském museu (Cycl. II. 8, 2, Sp. 161). Ač zobrazují orientální báje, přece je sloh toho mramorového díla při vší jemnosti starobylý a zcela řecký.

Vidíme tu seděti bohyni života, držící v ruce květ a plod; k ní se uctivě blíží tři ženy, z nichž první obřadně chápe se roucha a odhaluje závoj; druhé dvě přinášejí za oběť květ, granátové jablko a vejce. Dále tu spatřujeme harpyje neboli daemony smrti, jak útlé děti odnášejí. Ušlechtilý úbor vlasů a souběžné záhyby rouch, jakož i ztrnulý úsměv a způsob chodu srovnávají se úplně s primitivním rázem té doby.

Za poslední doby vykopáno bylo na Akropoli athenské z trosek svatyň od Xerxa 480 př. Kr. v popel obrácených několik soch ženských (Sp. 171—172), jež při vší starobylosti ukazují pokrok od ztrnulého rázu ku sličnosti.

Představují snad kněžky a jsou oděny v dlouhořasnatá roucha, jež levá ruka poněkud vzhůru povytahuje, kdežto pravá nějaký plod drží.

Zvláštního povšimnutí hodno je, že se jeví na nich stopy polychromie; tak jsou na řízách namalovány hvězdy a kvítka, podobně obruby jsou velmi skvostně provedeny, červeně jsou natřeny rty, kadeře a pletence po obou stranách hlavy na prsa splývající; oči však jiskřily barevnými kaménky nebo smaltem.

Nejvzácnější z nich, jejíž nádherná říza i svrchní diplois ozdobena je vkusnými obrubami, pochází dle nápisu od athenského mistra Antenora, syna Eumarova.

Z tohoto příkladu lze souditi, že archaické sochy především malbou vlasů, očí, rtů, obrub a jiných okras na rouchu činily dojem mnohem hlubší a příznivější nežli nyní bez barev.

Z též doby zachovalo se nám mnoho soch boha Apollona, z nichž správnou tvorbou těla nejvíce vyniká Apollon tenejský (M. 11, 3, Sp. 169), nyní v glyptothece mnichovské. Dílo to je rázu dorského, představujíc boha neoděného s rukama svislýma, vlasů kadeřavých, jež po ramenou splývají; obličej jeví ztrnulý úsměv, způsobený povytažením koutků ústních a obě nohy tkví celým chodidlem na zemi. Ale údy těla jsou štíhlé a svaly ostře naznačeny, takže tvoří úplnou protivu selinuntských reliefů, jež předvádějí tělo zavalité, těžkopádné.

Na sklonku 6. století nabyli peloponnešti umělci velkého vlivu na attickou plastiku, vytvářejíce z kovu (nikoli z mramoru) obnažené postavy mužské místo zahalených žen ionských umělců.

Tak vznikla kolem roku 510 kovová skupina tyrannobijců Harmodia a Aristogeitona od umělce Antenora; když pak toto dílo uloupeno bylo Xerxem, znova provedeno jest od Kritia a Nesiota. Toto poslednější dílo stalo se vzorem mramorových soch, jež viděti v Neapoli (M. 11, 7, Sp. 174 až 175). Oba osvoboditelé vlasti ženou se vedle sebe ku předu, mladší právě napřahuje meč k seknutí, kdežto starší snaží se jej krýti pláštěm. V nich zračí se prudký pohyb svobodně líčený, svalovité tělo, ale v jednotlivostech jest jakási tuhost. Nicméně výborně podařila se tu myšlénka, spojiti dvě osoby při společném činu v jednu se všech stran stejně přehlednou a účinnou skupinu.

Než nejznamenitějším dílem této doby jsou skupiny soch ve štítech chrámu aiginského z počátku 5. stol., nyní v Mnichově (M. 11, 8, Sp. 176). V obou štítech byl zobrazen boj Trojanů s Řeky o padlého vojína, kterého chrání

Athena uprostřed stojíc ozbrojená přílbou, brněním, oštěpem a štítem; nepřítel pak již po něm se shýbá, by jej uchvátil.

V západním, lépe zachovaném štítě vzplanul boj o mrtvolu Achilleovu; předním bojovníkem mezi Řeky je Aias, za ním klečí lukostřelec Teukros a jeden kopinník, kterýmž na druhé straně souměrně odpovídá rek Aineias, lukostřelec Paris a zase jeden oštěpometec; v rozích pak leží poranění vojínové.

Těla jsou s důkladnou znalostí technickou a dokonalou mistrností provedena; živý pohyb ve svalech silně napjatých jest s velikou přesností vyjádřen. Avšak přece nedovedl umělec znázorniti v obličeji duševní rozjitření, jež boj nezbytně vzbuzuje.

O archaickém slohu po dnes platí výrok Winckelmannův: „Kresba v starším slohu řeckém byla sice důrazná, ale tvrdá, mocně působící, ale bez půvabu, a silný výraz byl na ujmu kráse".

Tento archaický sloh byl i později často napodobován, čehož nejzdařilejší příklad vidíme v ladné Artemidě pompejské (M. 27, 1, Sp. 178) v Neapoli, která mimo to má na sobě stopy omalování.

II. První doba rozkvětu čili ryzího klassicismu v V. stol. (480—400).

Jest to doba onoho podivuhodného vzletu ducha hellenského, která nastala po slavných vítězstvích Řeků nad Peršany a skončila se válkou peloponneskou. Tehdy povznesl se národní duch řecký k nejvyššímu sebevědomí své svobody a důstojnosti. Atheny staly se střediskem nejen politickým, nýbrž i uměleckým a vědeckým. Hlavními zástupci té doby, kdy výtvarné umění dospělo nejvyššího vrcholu, jsou Feidias a Polykleitos, kteří vytvořili idealy božstev, platné po celý pozdější starověk, v postavách dokonalých a důstojných s ušlechtilým, oduševnělým výrazem obličeje a rouchem přirozeně a krásně uspořádaným.

Přechod k této době činí Boioťan *Myron* (okolo 460), jenž z kovu tvořil sochy bohů, heroův a vítězů při zápasech, mezi kterými byl nejproslulejší běhoun Ladas.

Sem náleží též znamenitý Diskovržec (M. 13, 7, Sp. 185), jehož nápodoba nalézá se v paláci massimském v Římě. Na něm je viděti proudící život a hbitý pohyb; neboť umělec si zvolil právě ten okamžik, kde mladík mocně se rozmáchnuv, chce diskos z ruky vymrštiti, opíraje se levou rukou o pravé koleno.

Podobnou živost jeví mramorová socha představující *Marsya* (Cycl. II. 9. 4, Sp. 186), jehož radost z nalezené

flétny, Athenou pohozené, zračí se v obličeji a v pozdvižených pažích. I tato socha je napodobena dle skupení Myronova, v němž stál satyr Marsyas naproti Atheně, jak často vídáme na vásách zobrazeno.

U Myrona pozorovati lze již libější krásu tvarů, ač nejsou všechny stopy staršího slohu zastřeny.

Dle pověsti byli Myron, Feidias a Polykleitos žáky slavného bronzolitce Hagelada (520—460) z Arga, z čehož vysvitá, že umění peloponneské mělo důležitý vliv na rozvoj umění řeckého.

Z výtvorů Hageladových sice nezachovalo se nic, přece však možno si učiniti představu o plastice peloponneské ze sochy Hestie giustinianské (M. 13. 6, Sp. 179). Přísná pravidelnost a velká prostota panuje v kresbě jejího roucha, ostře odlišuje se hladká plocha náprsního šatu čili diploidy od úzkých záhybů řízy, dolů splývajících. Archaický sloh je zde zmírněn v důstojnou vážnost, a úbor vlasů blíží se přirozené půvabnosti; celou pak postavou vládne ráz slavnostní odměřenosti.

Peloponneským umělcům sluší též značný podíl v zevnější *výzdobě chrámu olympijského*, který ve svých obou štítech ukazuje sice duchaplnou, životem kypící komposici, ale v provedení podobá se ještě staršímu slohu, jak dosvědčují sochy štítové, v poslední době vykopané.

Východní štít (M. 18. 4, Sp. 183) líčí přípravy k zápasu voznímu, jejž Pelops a Oinomaos podnikli o krajinu elejskou, což zároveň mělo představovati mythický původ olympijských her. Uprostřed vyniká kolosální postava Zeva, jenž se poněkud v pravo k Pelopovi obrací, dávaje mu tak tušiti nastávající vítězství.

Hrdinská postava Pelopova nakloněna je k nevěstě Hippodameji, která odhaluje závoj, chtějíc volně patřiti na svého snoubence. Na druhé straně Zeva stojí zamračený její otec Oinomaos vedle své choti Steropy, v jejíž zkormoucené tváři a celé postavě znamenati lze předtuchu hrozícího osudu. K tomuto prostřednímu skupení druží se po obou stranách čtyřspřežení s vozatajem na zemi sedícím. V rozích pak jsou rozloženi ležící bohové říční: Alfeios a Kladeos.

Tato velkolepá komposice při vší starobylosti a ztrnulosti vzbuzuje tklivý dojem napjatého očekávání před pohromou.

Západní štít (M. 18, 6, Sp. 181—182) líčí boj Theseův a Lapithů s Kentaury, kteří při svatbě knížete Lapithů Peirithoa nevěstu jeho unésti se pokoušeli. Komposice ta je plná vášnivosti a odvážných pohybů, dokazujíc vysoké nadání umělců.

Uprostřed nalezá se **kolosální postava Apollona**, jenž v slavnostním klidu jako skála mezi rozbouřenými vlnami stojí a pravici k utišení vztahuje. Na té právě straně (pravé) chce Kentaur Eurytion vyrvati ze středu hostí nevěstu přes všeliký statečný odpor; než hle! tu se blíží Peirithoos, aby zasadil smrtelnou ránu obludě.

Na levé straně boha zápasí zase spanilá dívka s druhým Kentaurem, jejž skolit spěchá **Theseus**. Hned u té skupiny je uchvacován mladý hoch a k tomu druží se dále pohnutá scena, kde dívka snaží se vyprostiti z objetí Kentaura, jehož prsa probodá mečem jeden Lapith.

Na druhé straně následují podobné skupiny, kdežto v rozích rozloženy jsou nymfy místní.

Tato velmi důležitá komposice, předčící smělou živostí a svobodným zapletením osob daleko nad štítovou skupinu aiginskou i parthenonskou, jest co do provedení ještě starobylou, ukazujíc v postavách jakousi plochovitost; nicméně nemůže se jí upříti jistá znalost soustavy a pohybů těla lidského. Ano v obličeji jeví se již **výraz duševního hnutí**, jakéhož pohřešujeme ještě ve štítu aiginském.

Mnohem mladší, ale též výbornější než skulptury chrámové jest *okřídlená Nike od Paionia* (M. 18, 10, Sp. 184) z roku asi 420, která byla od Messeňanů do Olympie co obětní dar věnována.

Tato bohyně vítězství vznášela se s Olympa na orlu k zemi, držíc ve spuštěné pravici palmu jakožto vítěznou odměnu a ve zdvižené levici věnec. Rychlý pohyb tiskne volné roucho k tělu, takže přiléhá, tvoříc pěkné záhyby.

Naproti ní vyniká **vznešenou prostotou** a důstojnou opravdovostí **eleusinský relief** (M. 13, 8, Sp. 201), kde Demeter s žezlem v ruce dává malému Triptolemovi semena, aby naučil lidstvo zaséváním jich orbě, kdežto Persefone věnčí mu hlavu, třímajíc v ruce pochodeň.

Ušlechtilý sloh rouch, slavnostní klid a pěkné rozdělení místa dodávají reliefu vysoké ceny umělecké.

Ač je příbuzen vlysu na Parthenonu, přec na jevo dává nepatrné stopy starobylosti, takže patří ku pracím, jež otvírají **bránu** k nejvyššímu rozkvětu.

Nejslavnějším ze všech sochařů byl Feidias z Athen (488 až 431), přítel Perikleův, jenž od r. 447 vedl veškerou výzdobu sochařskou na Akropoli athenské.

On se vyznamenával nejobsáhlejší tvořivostí a snoubil s přirozeností a živostí hluboký vnitřní výraz, prováděje výtvory velikolepé a idealní.

Tento soulad rozmanitých předností způsobil, že četný kruh umělců kolem něho se shromáždil a že Feidias stal se

hlavou nejen attické školy, nýbrž vůbec za nejznamenitějšího sochaře na světě byl pokládán.

Mezi nejstarší jeho práce z doby Kimonovy náležela velká kovová skupina v Delfech, představující Miltiada, Athenu, Apollona a 10 heroů fyl attických, jež věnována byla z kořisti marathonského vítězství, pak obrovská kovová Athena Promachos, kterouž na památku téhož vítězství Athe̊ňané postavili na Akropoli. Dosud viděti je místo mezi Propylaiemi a Erechtheiem, kde socha ta strměla do výše 23 *m*; její třpytící se přilbu a pozlacený hrot kopí bylo již daleko na moři zříti, takže vítala plavce k předhoří Suniu se přibližující.

Nejproslulejší však díla Feidiova byly dvě velkolepé a nádherné sochy ze slonoviny a zlata, tak zvané chrys-elefantiny, totiž Athena Parthenos (dokončena 438) v Parthenoně na Akropoli a Zeus (dok. 432) v chrámě olympijském.

Athena Parthenos dosahovala výše 13 *m* a stála klidně na podstavci, majíc na hlavě attickou přilbu zlatou, kterou zdobila na vrcholu sfinga jako symbol nevyzpytatelné moudrosti a vedle ní dva nohové jako symboly božské bdělosti. — Obličej, hrdlo, ruce i nohy byly ze sloni, kdežto dlouhý chiton bez rukávů, emailem ozdobený a podpásaný, byl ze zlata a splýval v dlouhých, těžkých záhybech až na kotníky; zlaté pak brnění šupinaté s hlavou Medusinou, hady obroubené (tak zv. aegis), krylo jí prsa. Na napřažené pravici, sloupcem opřené, držela okřídlenou Niku 2 *m* zvýši, podávající Athéně vítězný věnec. Levice, o níž opřeno bylo kopí, spočívala na štítě k zemi spuštěném, pod nímž se vinul vzhůru had Erichthonios jako symbol zemězrodého lidu attického. Zlato vážilo na celé soše 44 talentů čili asi 1,500.000 zl. rak. měny.

Na štítě uvnitř byl zobrazen boj Gigantů, na vnější pak straně kolem Medusy zápas Amazonek s Theseem, kde ve dvou bojovnících vypodobil umělec sebe a Periklea. Na sandálech vylíčen byl boj Kentaurův a na přední straně podstavce, na němž stála velebná socha, stkvěl se obraz představující narození Pandory za přítomnosti dvaceti bohů, z nichž Athena jako bohyně požehnání míru a ženských prací skýtala vzácné dary novorozence Pandoře.

Nejlépe napodobena je v soše nalezené r. 1880 v Athenách u gymnasia Varvakova (M. 16. 3, Sp. 189).

Nejslavnějším však dílem Feidiovým byl Zeus olympijský, jenž seděl na stkvostném cedrovém křesle, ebenem vykládaném a řezbami i drahokamy ozdobeném, hlavu maje ověnčenu olivovým věncem zlatým, zeleně emailovaným. Jako Athena držel na pravici natažené okřídlenou Niku, jež byla

k němu obrácena, podávajíc mu pásku vítěznou; v levici pak třímal žezlo se zlatým orlem svrchu. Ze sloni byly obličej, z něhož zářily oči z drahokamů, potom prsa a obnažené pravé rámě, jakož i nohy; ze zlata však utvořeny byly kadeře a plný vous, jakož i plášť, který okrášlen jsa liliemi a obrazci, halil levé plece a spodní část těla.

Křeslo, asi 10 *m* vysoké, bylo svrchu ozdobeno Horami a Charitkami, kdežto podpory příčné neseny byly sfingami.

Ale i podstavec, na němž křeslo stálo, stkvěl se obrazy a reliefy, znázorňujícími na přední straně narození Afrodity a přijetí její mezi bohy. Zlatá pak podnož, na niž nohy spočívaly, měla na sobě zobrazený zápas Amazonek s Theseem.

Celá socha byla 14 *m* zvýši na podstavci 4 *m* vysokém.

Dle zpráv starověkých tento ideal boha vykouzlila ve Feidiovi slova Iliady I 528 a n., kde Zeus Thetidě přikyvuje hlavou splnění její prosby: „Tak pravil Zeus a tmavým obočím přisvědče pokývl; ihned vlasy posvátné dolů se shrnuly vládci přes jeho božskou skráň a širým zatřásl Olympem".

V jeho velebné tváři zobrazil Feidias jednak všemocného vládce, jemuž nikdo se nevyrovná ni silou tělesnou ni bystrotou rozumu, jednak milostivého a dobrotivého otce bohů i lidí, dárce všeho dobra a zdaru.

Proto pokládán byl za jeden ze 7 divů starého věku, a kdo jej spatřil, cítil se blaženým. O mocném dojmu tohoto veledíla plastiky řecké dí Dion Zlatoústý: „Kdo jsa sklíčen v mysli, stane před tím obrazem, zapomene všeho, co život lidský tíží a trápí".

O povšechné podobě sochy té můžeme si učiniti představu z *mincí* elejských (M. 18, 1, Sp. 190), nikoli však z pozdějšího Jova *otrikolského* (M. 18, 2, Sp. 191), jenž svým výrazem obličeje a hřívnatou kštici nesrovnává se s prostotou a velebností děl Feidiových a náleží spíše do doby Alexandra Velikého.

Ačkoli tato veledíla Feidiova dávno již zanikla, jest nám přece dopřáno učiniti si pojem o nedostižné výši umění jeho ze *zachovaných skulptur na Parthenonu*, jež byly od něho komponovány a snad modellovány, ale od žáků jeho provedeny.

Štít východní (Sp. 194) představoval Athenu, jak na ránu Hefaistovu z hlavy Zevovy ozbrojená vyskočivši, od bohů olympských vítána byla. Na jedné straně stojí božská poselkyně Iris, která má lidstvu roznésti zvěst o narození Athenině, kdežto na druhé straně spěje k Atheně Nike, skýtajíc jí údělem vítězství budoucí.

V pravo je Afrodite, v klíně bohyně Přemluvy odpočívajíc (M. 15, 3, Sp. 196) a ještě jedna bohyně

vedle sedící; v levo odpovídají těmto třem osobám Demeter a její dcera Persefone, k níž se druží odpočívající jinoch, Dionysos (M. 15. 2).

V jednom rohu důmyslně vytvořil umělec Selenu, bohyni měsíce, jak se svým spřežením noří se do moře, v druhém zase Helia, boha slunce, an se svými supajícími koňmi vystupuje z vln mořských.

Západní štít (Sp. 195) líčil zápas Atheny s Poseidonem o panství nad attickou zemí. Vládce moře vrazil totiž silnou paží trojzub do skály a vykouzlil pramen slané vody na skalnaté Akropoli. Ale Athena hned vedle toho dala vypučeti posvátnému stromu olivovému v kamenité půdě, začež obdržela jakožto větší dobroditelka vládu nad zemí attickou; neboť plod olivy je nejdůležitější potravou v Řecku.

Zvolen je tu okamžik, kdy Athena zvítězivši hodlá vstoupiti na svůj povoz, radostně jsouc pozdravována od čekajících přátel, kdežto přemožený Poseidon v prudkém hněvu dlouhými kroky odchází na druhou stranu, kde čeká naň jeho choť s družinou. V nejzazších rozích odpočívají říční bohové Kefisos s jedné strany, Ilissos a nymfa zřídelní Kallirrhoë (= Krásnoplynná) s druhé strany.

Veškeré postavy, oděné i neoděné, obrážejí v sobě vznešené pojetí, ušlechtilost v pohybech a harmonickou spanilost, takže *v celém oboru umění nemůže se nic s nimi měřiti.* Lidské tělo je představeno v nejvěrnější opravdovosti, v nejvyšší volnosti a kráse, při tom však v takové vznešenosti a výsosti, že mu vtištěn půvab nehynoucí ideálnosti.

Metopy Parthenonu (M. 15. 1, Sp. 193) naproti tomu byly ozdobeny bitvami Kentaurův a Gigantů, výjevy ze zboření Troje a vítězstvími, jichž dobyli Atheňané pod ochranou Atheninou nad Amazonkami. Proto měly velký vlastenecký význam, velebíce Athenu za její ochranu, jíž poskytovala Athenám od války trojské až po tu dobu.

Avšak nejkrásnější památkou staršího umění attického *v polovypuklé práci jest vlys* (*zoforos*) (M. 15, 5—8, 16. 1—2, Sp. 197—200) *věnčící zdéli 160 m cellu Parthenonu* a předvádějící průvod Panathenajský, jehož se účastnilo veškero obyvatelstvo athenské, aby své ochránkyni za přítomnosti bohů odevzdalo stkvostné roucho (peplos), utkané od athenských žen.

Nad vchodem (totiž na vých. straně) spatřujeme kněze s chlapcem a kněžku s dvěma dívkami, které odevzdávají Atheně ono roucho (peplos) před shromážděnými bohy. V pravo od nich sedí Athena, Hefaistos, Poseidon, Apollon, Peitho, Afrodite a Eros; — v levo zase Zeus, Hera, Nike, Ares, Demeter, Dionysos a Hermes. Směrem k bohům ubírá

se s obou stran podélných (severní a jižní) jakož i se západní průvod: nejprve skupina mužů, pak paní a dívky, jejichž první dvojice nesou na hlavách košíky (kanefory) neb nádoby, které jim muži snímají; potom následují 2 muži s kadidelnicí, s číšemi a konvicemi. K těm druží se 4 býci obětní a několik ovcí, vedených od jinochů, pak kráčejí 3 nosiči necek, 3 lidé se džbány na ramenou, 4 flétnaři a 4 citernici, za nimiž ubírá se skupina vousatých mužů, pak asi 10 čtyrspřežení s vozataji a ozbrojenými vojíny.

Druhou polovici zaujímá četa jízdy, která se táhne též po západní straně. Vše to provedeno se vznešenou ideální volností, provanuto jednotnou myšlenkou a má ráz dramatického života.

Jako se v tomto vlyse stkví všeliká krása a nádhera attického lidu, tak se v něm též třpytí umění Feidiovo. Nikdy nebyly zákony výtvarů reliefových provedeny tak jemně, tak dokonale, tak přesně a přece svobodně jako v tomto díle podivuhodné vznešenosti.

Blízkou příbuznost s uměním Feidiovým dokazuje relief v neapolském museji, představující *Orfea a jeho choť Eurydiku* s Hermem (M. 16, 6, Sp. 202). Orfeus totiž sestoupil do podsvětí, aby vysvobodil svou manželku. Vládce podsvětí okouzlen jsa jeho zpěvem, dovolil mu ji vyvésti, ale jen pod tou podmínkou, aby se po ní na cestě neohlédl. Orfeus však ohlédnuv se, zrušil podmínku tu a nyní má svou choť na vždy ztratiti. Na rozloučenou klade mu Eurydike na rameno ruku, jíž se Orfeus lehce dotýká, kdežto Hermes chápe se její druhé ruky, pobízeje ji ku zpáteční cestě.

Tento relief je vzorem toho, jak umění řecké dovedlo i hluboké hoře jemným způsobem znázorniti.

Zde jest též vytknouti šest půvabných dívek, tak zv. *Karyatid*, jež místo sloupů nesou na hlavách strop jižní předsíně (dívčí síně) Erechtheia (M. 14, 6, Sp. 155). Jsou to čacké děvy bezúhonné sličnosti, oděné podkasaným rouchem libě splývajícím, v nichž jeví se již přechod z vážného a vznešeného slohu k líbeznému a půvabnému.

Druhý slavný mistr této doby a vrstevník předešlého byl Polykleitos (ještě po r. 423 činný), jenž rozvinul svou činnost v Argu. Čím byl Feidias pro Attičany, tím byl Polykleitos pro peloponneské umělce. On tvořil sochy bohů, z nichž na slovo vzatá byla *Hera ve svatyni Heraion zvané blíž Argu*, ze slonoviny a zlata zhotovená. Jakkoli toto dílo vynikalo v technice nad výtvory Feidiovy, přece vznešeností a krásou se jim nevyrovnalo. Bohyně seděla na trůně, zdobena jsouc překrásným diademem a zahalena zlatou řízou, která jen bělostnou šíji a ruce nepokryté nechávala; v levici držela žezlo,

v pravici granátové jablko jako symbol manželství. **Hera farneská v Neapoli** (M. 16, 7, Sp. 209) může se pokládati za její nápodobu, ježto svou vážností, trpkým výrazem obličeje, ostře provedenými víčky očními, silnějšími skráněmi a plným dolním rtem upomíná na vášnivou povahu Hery homerské, kdežto **Juno ludoviská** (M. 16, 8, Sp. 210), která byla velice od Winckelmanna, Goetha a Schillera velebena, má již výraz mnohem mírnější, v němž se důstojnost nerozlučně snoubí s vnadou ryze ženskou.

Polykleitos snažil se provésti *ideál mladistvého, bujarého těla*, tvoře hlavně jinochy z kovu. Nejproslulejší z nich byl *Doryforos* či jinoch s kopím (M. 16, 10, Sp. 208), jemuž pro mistrnou souměrnost všech údů dáno jméno kanon, t. j. vzor.

Podobně byl vytvořen jiný mladík, jenž si vítěznou páskou čelo věnčí (tak zv. *Diadumenos*) (Cycl. II. 10, 4, Sp. 207) a třetí, jenž si hřebílkem stírá s těla prach ze zápasny, (tak zv. *Apoxyomenos*). Postavy ty jsou poněkud zavalité a jeví zvláštní rozkročeni nohou.

Závodě s Feidiou a jinými umělci, vytvořil pro chrám efeský *Amazonku* raněnou, za niž obdržel první cenu; její nápodobu lze viděti v Berlíně.

Těmito sochami podal první určitá pravidla o **úměrách těla lidského**. Jeho sláva však spočívá především ve vystižení krásy bujarého těla a pak ve zdokonalení techniky kovolitecké.

Řekové typy bohů, jednou pevně ustanovené, rádi i v pozdějších dobách opakovali, věrně se jich držíce. Též Římané měli zálibu ve starobylých sochách, pročež je zhusta napodobovali. A tomu zvyku právě jest děkovati, že zachovalo se nám mnoho soch, z nichž si můžeme představiti díla původní, která jim byla vzorem, ač již dávno za své vzala.

Tak pochází vzácné *poprsí Athenino* (Sp. 214) v glyptothece mnichovské sice z doby císařů římských, ale předvádí nám nápodobou jeden z nejkrásnějších typů Atheniných, odnášejíc se ku vzoru z 5. století př. Kr.

Podobně vztahuje se k originalu starší attické školy *poprsí Areovo* v Mnichově a *diskovržec* ve Vatikáně (Sp. 216), jenž třímá v levé ruce diskos, pravou nohou vykročuje a opatrně zkoumá před hodem dálku cíle.

Za této doby vyvinulo se v Athenách též *umění podobiznářské.* Tehdy vznikly podobizny **Homera** (v Sanssouci), kde vhodně použit motiv od slepců přejatý v tom, že obrací zrak k nebesům, potom podobizny *Periklea* (M. 16, 5), **Aspasie** (obě ve Vatikáně), *Herodota, Thukydida* (v Neapoli), **Aischyla** a **Euripida**.

III. Druhá doba rozkvětu čili krásného klassicismu 400—323.

Peloponneská válka rozrušila mocně mysli národa řeckého a způsobila dobu vášnivě pohnutou. Místo klidných, velebných a úctu vzbuzujících bohů vznikala božstva mladistvá, půvabná a vášnivější, jako Afrodite, Eros, Apollon a Dionysos.

Umění nebylo již hlavně ve službě státní, nýbrž řídilo se víc a více osobním vkusem bohatých objednavatelů.

Přechod k tomuto období činí dílo staršího *Kefisodota* (okolo 370) z Athen, otce Praxitelova. Jeho *bohyně míru, Eirene* (M. 19, 1, Sp. 215) pohlíží s něžnou mateřskou láskou na své dítko Pluta, boha bohatství, jejž v náručí drží, v pravé ruce třímajíc žezlo, v levé roh hojnosti. Napodobena je v glyptothece mnichovské. Jemnější výraz duševní, něžný cit mateřské lásky a pečlivé provedení jednoduché řízy nasvědčují tomu, že original byl jedním z nejlepších děl doby přechodní.

Hlavní zástupcové této novoattické školy jsou Skopas a Praxiteles.

Skopas (slynul mezi 392—348) *z ostrova Paru* byl na slovo vzatým sochařem i stavitelem a nacházel objednavatele a obdivovatele po celém okrsku řeckém, čímž vysvětluje se množství a rozšířenost jeho cenných děl.

Jemu podařilo se znázorniti v sochách úchvatný pathos a bouřlivou vášeň v míře dosud netušené.

Mezi velkým počtem soch bohů, jež utvořil, vytknouti jest především *Apollona na loutnu hrajícího* (M. 20, 1, Sp. 218), jenž oděn je dlouhým, až na zem splývajícím, vysoko přepásaným rouchem. Krásnou toho díla nápodobu spatřujeme ve Vatikáně, kterouž sochu dal Augustus převézti z Rhamnunta na Palatin, pročež zve se též Apollonem palatinským. Avšak Skopovo dílo lišilo se od něho tím, že Apollon stál klidně mezi matkou a sestrou svou, kdežto tento zobrazen jest, an velebně kráčí.

Od Skopa byla též bohyně lásky Afrodite nejprve ze všech umělců bez roucha zobrazena a stkvěla se takovou něhou a půvabem, že každého diváka podivem naplňovala a unášela.

Nejznamenitějším však jeho dílem bylo veliké skupení, určené pro štít chrámový, které představovalo, jak *Achilleus doprovázen je na ostrov blažených Poseidonem, svou matkou Thetidou, Tritony a Nereovnami* na mořských stvůrách. Tato skupina, svou rozmanitostí a krásnou komposicí vynikající, spatřuje se jednak často na sarkofazích, jednak lze si učiniti o ní představu z velkolepého reliefu, chovaného

v glyptothece mnichovské, jenž předvádí svatbu Poseidona s Amfitritou (Cycl. II. 12. 4—7. Sp. 233) za podobného fantastického průvodu, neboť i tento je zdělán dle díla Skopova.

Druhý přeslavný mistr mladší školy attické byl Praxiteles (slynul mezi 368—336), který předčil nad Skopa větší všestranností a neobyčejně plodnou obrazivostí. Kdežto Skopas jen z mramoru sochy tvořil, Praxiteles bral ku svým dílům vedle mramoru též kov. V jeho výtvorech jeví se nám veliká rozmanitost; neboť zobrazoval bohy i lidi, muže i ženy, staré i mladé, ale nejčastěji tvořil útlé, něžné postavy ženské a vůbec mladistvé výrazu snivého.

Jakkoli všecky bohy olympské zobrazoval, přece největší zálibu měl v Afroditě a Erotu; jiným pak bohům, jako Apollonovi, Dionysovi a Hermovi dával mladistvou podobu.

Nejznamenitějším jeho dílem a zároveň *nejproslulejším výtvorem celého starověku* byla *Afrodite knidská*, znázorněná v tom okamžiku, kdy spustivši s těla roucho, chtěla se vnořiti do slaně mořské, aby se vykoupala.

Mince knidské (Cycl. II. 11. 8, Sp. 222) a vzácná socha ve Vatikáně (Sp. 221) činí sice představu o její povšechné podobě, ale nikoli o jejím velebeném půvabu hlavy, luzné něžnosti a spanilosti jednotlivých údů.

Od něho pocházel též *Apollon Sauroktonos* (ještěrkobijce, M. 20. 2. Sp. 225), jará postava s útlými údy a téměř s ženským úborem vlasů, jak číhá za kmenem na ještěrku po pni vzhůru šplhající, aby ji usmrtil šípem, jejž v pravé ruce drží. Krásnou toho nápodobu vidíme v Římě. Jako tento Apollon zobrazen je v mladistvé podobě, tak děje se nyní i s Hermem, jenž ve starším umění byl vypodobován jako vousatý muž, rovněž tak Dionysos bují mladostí a silou, jsa mnohdy i ženského vzezření, a dle něho přeměněna též jeho družina Satyrů, kteří dříve byli divokými, surovými, zpola zvířecími bytostmi. Nelze tu nepozorovati, kterak vážná a velebná božstva změnila se v líbezná a půvabná.

Příkladem toho jest *odpočívající Satyr* (M. 20, 3, Sp. 224), jenž opřen jsa o peň stromu, dumá o svých dobrodružstvích, což zdařile napodobeno v soše musea kapitolského.

Druhým příkladem toho jest *Hermes* (M. 18. 3. Sp. 226 až 228), původní to dílo Praxitelovo, jehož se nám zvláštní přízní osudu z výkopů svatyně Heřiny v Olympii roku 1877 dostalo.

Mladistvý tento bůh jest opřen o peň stromu a podává pravicí hrozen maličkému Dionysovi, jejž v náručí drží. Ač tato socha nenáleží k nejslavnějším výtvorům Praxitelovým,

přece je veledůležita, ukazujíc nám vysoké umění onoho slavného mistra. Hlava Hermova jeví nejluznější půvab, kdežto libý úsměv oživuje jeho obličej a obráží čilého ducha. Z toho můžeme tušiti, jaká unášející něha, vnada a půvab rozlit byl po nejproslulejších sochách Praxitelových, totiž po *knidské Afroditě* a snivém *Erotu thespijském* (Sp. 223).

Co do postavení a držení těla podobá se Hermovi *Silen s malým Dionysem* v Louvru (Cycl. II. 10, 5, Sp. 229), jenž se taktéž opírá o peň revou věnčený a pohlíží na svého svěřence, pln péče a starostlivosti.

Porovnáme-li tyto dva výtvory s Eirenou od Kefisodota, shledáme na první pohled velikou podobnost, tak že nelze přehlédnouti, že Praxiteles tento motiv přejal od svého otce.

Ve Skopovi a Praxitelovi vrcholí umění attické. Skopas jeví se vášnivějším, Praxiteles však raději zobrazuje klidnější náladu a hnutí mysli.

Od jednoho z těchto mistrů pochází též proslavené *skupení dětí Niobiných*, jehož nápodoba chová se ve Florencii (M. 19, 2—4, Sp. 231). Původně zdobily ty sochy štít jakéhosi chrámu Apollonova v Malé Asii, představujíce, kterak Apollon a Artemis potrestali Niobu, královnu thebskou, za to, že se vypínala nad matku jejich Letu větším počtem dětí. Tu spatřujeme syny i dcery Niobiny jednak již mrtvé, jednak klesající neb utíkající před hrozící záhubou.

Jeden bratr snaží se zachytiti poraněnou sestru a zakrýti ji svým oděvem, kdežto pěstoun druhého chlapce hledí z nebezpečí vysvoboditi tím, že jej k sobě táhne a pravicí proti střelám chrání.

Nejmladší dceruška konečně hledá útočiště v klínu matky, v jejíž tváři zračí se podivuhodně zobrazený nejhlubší bol vnitřní. Dítko tulí se úzkostlivě k matce, ale tato nevědouc si rady, obrací zrak svůj s němou výčitkou vzhůru k nemilosrdným sourozencům Letiným, kteří ji svými šípy v okamžiku zničili všechnu chloubu a naději.

Tímto skupením tklivě znázorněna jest idea u Herodota a mnohých starých básníků se objevující, že lidská vypínavost, pýcha a chlouba trestána bývá velmi citelně od bohů.

Vysoké umění Skopovo shledáváme též i při jeho žáku *Leocharovi z Athen*, jenž z bronzu utvořil Ganymeda (Cycl. II. 10, 6, Sp. 230), an je unášen orlem Zevovým na Olymp. Nápodoba toho nalézá se ve Vatikáně, která se velebí nejen pro půvabnost údů, nýbrž i podiv vzbuzuje tím, jak směle znázorněno je tu vznášení se ve vzduchu prostředky plastickými.

Leocharovi přičítají novější badatelé též bronzový originál Apollona belvederského.

Krásnou památkou mladší školy attické je *vlys Lysikratova pomníku* (M. 20, 9—10. Sp. 234) jenž představuje potrestání tyrrhenských loupežníků proměněním jich v delfíny za to, že chtěli Dyonysa zajmouti. Uprostřed reliefu spatřujeme boha laškujícího s pardálem, kdežto Satyrové vykonávají trest větvemi a pochodněmi na lupičích, z nichž někteří již podobu delfínů na sebe berou. Scény ty prodchnuty jsou libým humorem (M. 20, 9—10, Sp. 234).

Hlavou školy peloponneské byl *Lysippos* ze Sikyona, jenž 1500 soch kovových zhotovil a lidským postavám štíhlejší a úhlednější tvary dával, takže od té doby ovládaly umění řecké.

Z jeho soch bohů jest jmenovati Zevův kolos v Tarentě 20 m. vysoký a sochu Helia na čtyřspřežení v Rhodu. Hlavně však vynikl zobrazováním herů, zápasníků a podobiznami.

Nejlépe ukazuje jeho umění *Apoxyomenos* (M. 21, 3, Sp. 240), napodobený z mramoru ve Vatikáně, t. j. mladík stírající si prach ze zápasny hřebílkem. Je to jedna z nejlepších soch mramorových ze starověku, ukazující proslulé úměry Lysippovy; neboť on tvořil hlavy menší, trup kratší a postavy štíhlejší a svižnější než Polykleitos, uměje i klidné postavení prodchnouti elastickým pohybem a obyčejné úkony zušlechtiti ladností tvarů.

Podobné úměry těla a hlavy spatřujeme *na sedícím Areovi ve Ville ludoviské* (M. 21, 7, Sp. 241), kde Ares láskou jat k Afroditě, odpočívá po boji v náladě snivé, roztoužené, což pěkně znázorňuje bůžek lásky u jeho nohou, jenž čtveračivě a vítězoslavně k němu pohlíží, jakoby jásal, že překonal nejdivočejšího a nezkrotitelného z bohů.

Rovněž odnáší se k Lysippově škole bohyně *Tyche* (M. 21, 9, Sp. 242), ochranitelka města Antiochie, s říčním bohem Orontem u svých nohou, jakož i *odpočívající Hermes* (M. 21, 8, Sp. 243) z bronzu v Neapoli, jedna z nejlepších soch starověkých.

Lysippos vytvořil též nový ideál Zeva Olympského, čehož příkladem je *Zeus otrikolský* (M. 18, 2, Sp. 191) a zdokonalil typ *Poseidonův* a *Herakleův*, dle něhož zděláno je jednak torso Herakleovo ve Vatikáně, jednak *Herakles farneský* v Neapoli, jenž drže v ruce za zády jablka Hesperidek, došel konečně cíle své dráhy a odpočívá nyní od námah, jež se zračí v napuchlých žilách a nabubřelých svalech (M. 27, 3, Sp. 278).

Téhož slohu jest *socha Meleagrova* a *luk napínající Eros s perutěmi postavy dětské.*

Největší plodnost však osvědčil Lysippos v podobiznách, mezi nimiž hojné *sochy Alexandrovy* tak výtečné byly, že tento světoborce jen Lysippovi dovoloval, aby jej zobrazoval; neboť dovedl jeho tváři vdechnouti hrdinského ducha (M. 21. 4—5, Sp. 239).

Vůbec v této době dostoupilo umění podobiznářské svého nejvyššího vrcholu. Nade všechna díla toho druhu vyniká socha stojícího *Sofoklea* v Lateráně (M. 21, 6, Sp. 245); jest to nejušlechtilejší podobizna antická, předvádějící ideál vzdělaného Řeka. Výborné jsou též dvě sedící sochy básníků veseloher *Menandra a Posidippa*, provedené od synů Praxitelových, rovněž proslulé jsou sochy *Demosthenova* ve Vatikáně a *Aischinova* v Neapoli.

Zvláštního povšimnutí zasluhují sošky z pálené hliny (terracotty), 15—25 cm. vysoké ve formách zhotovené, které vykopány byly 1873 v boiotské Tanagře. Jsou něžnými barvami omalovány, zvláště světlou modří a růžovou červení, dosvědčujíce, že umění plastické vniklo i do vrstev řemeslnických měrou neobyčejnou (M. 23, 1, Sp. 247—249).

Doba hellenistická 323—146,

od smrti Alexandra Velikého až do podmanění Řecka od Římanů.

Výpravami Alexandra Velikého vzdělanost řecká rozšířila se daleko na Východ, ale tím pozbyla své ryzosti a samostatnosti. Umění vstoupivši do služby nově vzniklých dvorů knížecích, musilo častěji jen okamžitým účelům vyhovovati, snažíc se vzbuzovati dojmy překvapující čili effekty. S tím souvisí též záliba ve vášnivých a kolosálních dílech.

Z četných výtvorů sochařských, jež se z této doby zachovaly, lze u některých dobu vzniku přibližně stanoviti, jako u *okřídlené Niky samothrácké* (Cycl. II. 13, 2, Sp. 250), která měla oslaviti námořní vítězství, jehož dobyl r. 306 př. Krist. Demetrios nad Ptolemaiem u Salaminy kyperské.

Ztepilá, mladistvá bohyně chvatně kráčí, rozhlašujíc polnicí vítězství. Roucho rychlým pohybem k tělu těsně se přimyká, nechávajíc údy prosvítati, vzadu pak vlaje v hojných záhybech.

Porovnáme-li ji s Nikou Paioniovou, shledáme zde zvýšenou prudkost pohybu, živější cit a raffinované provedení šatu. Její ráz vzletně pathetický odpovídá zcela směru této doby.

Pallas giustinianská (M. 31, 2, Sp. 252), oděna jsouc himatiem a korintskou vzhůru pošinutou přilbou a majíc obličej již podlouhlý, jest nám vhodným příkladem toho, jak starší ideály bohů tehdy přeměňovány byly v mladší, půvabnější postavy, což jsme již shledali při Zevovi otrikolském.

Do této doby řaditi lze krásné dvě sochy ženské, a to předně *spící Ariadnu* (Cycl. II. 13, 3, Sp. 253), u níž se jeví tichá touha po Dionysovi, jenž se k ní již blíží. Ona odpočívá na skále, nohy majíc přeložené a levou rukou hlavu si opírajíc, kdežto pravice jako k ochraně přes hlavu je položena. Roucho poněkud se posunulo, takže část prsou lze viděti.

Kdežto Ariadna uvádí nás do kruhů mythických, obrací druhá *socha, totiž sedící vznešená Řekyně* (Cycl. II. 13. 4, Sp. 254) pozornost naši na skutečný život. Tato sedí na křesle, pod nímž na stráži leží molosský pes. Též ona má nohy přeložené jako Ariadna, ale pravice volně na klíně spočívá, kdežto levice jest opřena o lenoch. Římané brali si tento velebný zjev za vzor při zobrazování svých císařoven, jako na př. Agrippiny starší (M. 27, 10).

S boji proti Gallům souvisí jedna z nejznamenitějších soch starověku, *Apollon belvederský* (M 23, 6—7, Sp. 255), jejž bylo lze teprv v nové době na základě bronzové sošky hraběte Stroganova z Petrohradu, nalezené r. 1792 v Albánsku, doplniti v původní podobu. Dle ní držel Apollon v levé ruce aegidu s hlavou Medusinou, pomocí níž pouštěl děs a hrůzu na nepřátele, zaplašuje je od své svatyně v Delfech.

Již u Homera v XV. zpěvu Iliady potkáváme se s týmž motivem, kde Apollon s aegidou v ruce kráčí před voji trojskými a zděšené Achaje na útěk obrací.

Hrdé sebevědomí vítězného boha překrásně se zračí nejen ve výrazu obličeje, nýbrž i v celé postavě; z očí srší mu hněv, hlava vzhůru vzpřímená a pravice zpět vztažená naznačují, že bůh na odpor se staví. Tato socha vzbuzuje podiv nejen vysoce ideálním obsahem, nýbrž i půvabností tvarů, takže mnozí v novější době tuto nápodobu římskou odvozují od bronzového originálu Leochara, žáka Skopova. Idea této sochy zakládá se na následující události: „Když Gallové za vůdce Brenna r. 279 př. Krist. vtrhli do Řecka a pokoušeli se pleniti bohatou svatyni delfskou, tu prý dle báje zastoupil jim cestu bůh sám s Athenou a Artemidou a zaplašil je za děsného hřímání a křižujících se blesků“.

Dle toho se zdá, že Apollon belvederský původně náležel *ke skupení*, v němž stály mu po boku ony dvě bohyně ve zbroji. A skutečně nasvědčuje tomu *Artemis versaillská*

(Cycl. II. 14, 8, Sp. 256), která opatřena jsouc lukem a toulcem, velikou má s ním podobnost nejen v útlých úměrách těla, nýbrž i v modellování nohou.

K Apollonovi důstojně řadí se proslulá *Afrodite melská* (M. 23, 5, Sp. 257—258), jejíž mohutná socha roku 1820 v jedné jeskyni na ostrově Melu byla objevena. Socha ta předvádí nám bohyni v nejvyšší spanilosti a půvabnosti, všelikými vnadami kvetoucí, ale zároveň vysoce vznešenou, přísnou, nedotknutelnou. Roucho objímá jen dolní polovici těla, kdežto hoření část jest nezahalena a jeví v plných tvarech nehynoucí krásu a svěžest.

Pozorujíce ji jsme na rozpacích, čemu se máme více diviti, zdali nad míru důstojnému výrazu hlavy nebo luzné, půvabné plnosti či krásnému souladu všech údů. Proto kladou ji někteří badatelé do doby prvního rozkvětu. — Naproti ní má celá řada Afrodit té doby ráz více smyslný.

Z Alexandrie pochází *skupina boha Nila* (M. 21, 10, 259) se 16 laškujícími dětmi, které po odpočívajícím otci lezou, na ramenou i nohou mu sedí, kolem poskakují, kdežto on nedá se rušiti ve svém božském klidu. Oněch 16 dětí má vztah na výšku rozvodněného Nilu, který o 16 loket stoupá.

Vysokého rozkvětu dosáhlo umění plastické za doby té na *ostrově Rhodu*, odkud se nám zachovala 2 velkolepá a nadmíru úchvatná díla. Jest to předně *Farneský býk* (M. 23, 1), od Apollonia a Tauriska v museu neapolském. Toto nejrozsáhlejší skupení starověku má za podklad pověst, dle níž Zethos a Amfion potrestali Dirku za mnohá muka, jimiž ona jejich matku Antiopu byla trýznila, přivázavše ji k divokému býku, jenž ji smýkaje o život připravil. Tu vidíme oba statné jinochy, jak mocně všech sil svých napínajíce chápou se rohů zuřícího býka, aby za ně uvázali Dirku, která marně objímá nohu Amfionovu, marně povznáší prosebně zraku svého, marně zvedá pravou ruku jako na obranu. V nejbližším okamžiku bude zvíře puštěno a připraví oné ženě v plném květu náhlou smrt.

Klidně stojí v pozadí spanilá postava, totiž Antiopa, očekávajíc svého pomstění. Pastýř sedící se psem a rozličná zvířata na podstavci označují obrazně místo události, totiž Kithairon v Boiotii.

Ač dílo to vyniká smělou komposicí, všestranným provedením, harmonickým sestavením a dokonalou znalostí těla, přece pohřešujeme v něm mravní ideu, ježto soucit v nás vzbuzují pouze útrapy tělesné.

Druhé často vysvětlované dílo rhodské školy je *Laokoon* (M. 22, 2, Sp. 262) *ve Vatikáně* z 2. stol. př. Kr. od umělců

Agesandra, Athenodora a Polydora. Poněvadž Laokoon urazil Apollona, poslal tento na něho dva hady, kteří se kolem něho a jeho dvou synů obtočili a otce, jakož i mladšího syna smrtelně uštkli, kdežto starší snaží se vší silou vyrvati se z děsného obvinutí.

Tato strašná událost je v celém svém rozvoji s podivuhodnou umělostí vylíčena a ze 3 různých výjevů utvořena jediná skupina, úzce sloučená a přísně souvisící, jež vrcholí v mistrném seskupení a představuje co nejúchvatněji okamžik nejvyššího utrpení a zděšení.

Porovnáme-li však toto dílo s Niobou, shledáme tu pouze tělesné útrapy bez vnitrného důvodu, schází tedy zde mravní idea, která by ona muka jako trest za vinu vysvětlovala. Tomuto úchvatnému směru přináleží též *Menelaos* (M. 20, 5, Sp. 263), který odnáší ze vřavy válečné padlého *Patrokla* (ze 3. stol.) —

Nejslavnější však za této doby byli umělci *pergamští*, kteří ve 3. a 2. stol. podivuhodně oslavili vítězství králů svých Attala I. (241—197) a jeho nástupce Eumena II. (197 až 159) nad Gally do Malé Asie vniklými.

Tyto sochařské práce jsou poslední monumentální díla, která na řecké půdě byla vytvořena, obsahujíce *nejdokonalejší práce po stránce technické, jež vůbec starověk zůstavil*; ano umělci úmyslně staví na odiv svou technickou dovednost, jak to lze znamenati v provedení rouch, vlasů a zbraní.

Vášnivost v pohybu a vnitřní pohnutí předstihuje daleko díla Skopova i Praxitelova. Zdědivše jisté přednosti školy Lysippovy, vytvořili typ barbarů, odlišujíce je od Řeků nejen zevnějším zjevem, nýbrž i divokou, zpurnou letorou.

Nejlepší a nejúchvatnější ukázkou toho rázu je *Gall se smrtí zápasící* (M. 23, 2, Sp. 265), v musei kapitolském, pak *Gall* (M. 23, 4, Sp. 266) *ve Ville ludoviské*, jenž probodá nejprve manželku a pak sebe, aby ušel zajetí, konečně *klesající Gall* (M. 23, 3, Sp. 268) v dožově paláci v Benátkách.

Nejvýtečnějším však dílem umělců pergamských byl *boj Gigantů s bohy*, který věnčil jako vlys 130 *m* zdéli a 2·30 *m* zvýši obrovský oltář Zevův na hradě pergamském. Všichni bohové účastni se onoho krutého zápasu, podporováni jsouce všelikou družinou daemonů a posvátných zvířat, se všemi zbraněmi a hrůzami, jimiž vládnou, jako Dionysos se Satyry a svým pardálem, Poseidon na voze taženém mořskými obludami, ba i trojtělá Hekate a Kybele na lvu jedouc.

Velmi značné zbytky jeho nalezly se při výkopech, vedených od r. 1878 inženýrem dr. Karlem Humannem, a jsou nyní nejvzácnějším pokladem berlínského musea.

Předvedu z velikého množství jen dvě ukázky onoho velkolepého vlysu.

Na jedné spatřujeme všemocného Zeva (M. 22, 5, Sp. 271), jehož levice potřásá aegidou, pod níž mladý Gigant poraněn na rameně, klesá, kdežto pravice metá blesk na druhého, většího Giganta, jenž jednou rukou se brání, druhou však po Zevovi balvanem chce mrštiti.

Uši jeho jsou zvířecí, špičaté a tělo končí ve dva hady, z nichž jeden zápasí s orlem Zevovým. — Po pravé straně boha je třetí Gigant, štítem a mečem ozbrojený, bleskem Zevovým k zemi poražen; blesk mu totiž roztříštil levé stehno a plamen z blesku sršící hrozí jej zachvátiti: prosí tedy otce bohů, pozdvihuje ruky, o milost.

Druhé skupení předvádí nám Athenu, dceru Zevovu (M. 22, 6, Sp. 272), ve vítězném boji. Kvapným krokem, jenž v záhybech řízy se obráží, chvátá bohyně, ozbrojena jsouc štítem, přílbou a aegidou, v zápas. Pravicí uchopivši Giganta za kštici, srazila jej k zemi, načež had, její věrný pomocník, stáčí se kolem jeho údů a zasazuje mu smrtelnou ránu do prsou.

Marně snaží se Gigant vymknouti se bohyni, ku které přiletuje okřídlená Nike, bohyně vítězství, aby ji jako vítězkyni ověnčila. Ze země však vynořuje se Gaia, matka Gigantů, s rohem hojnosti, vzývajíc bohyni pozdvižením pravice, by se smilovala nad jejími rozenci.

Hluboký žal zračí se ve výrazu jejím, jakož i ve tváři hadem ovinutého Giganta.

Tyto silně vypuklé reliefy vzbuzují podiv nejen překypujícím životem a ostrou charakteristikou, nýbrž i mistrným provedením a podivuhodnou vynalézavostí nových motivů, takže staví se po bok nejdokonalejším výtvorům plastiky řecké.

Podmaněním Řecka od Římanů utuchlo sochařství na půdě domácí, ježto národní hrdost byla pokořena a přemnoho znamenitých umělců řeckých voláno bylo do Říma, aby svými překrásnými výtvory ozdobili nádherymilovným vítězům paláce a město.

Výkvětem této činnosti jsou medicejská Venus (Sp. 276), skupina Orestes a Elektra (M. 27, 2, Sp. 279), obrovská Flora farneská (Sp. 280) půl čtvrta metru vzvýši, jejíž roucho, ač z mramoru, tak umělecky provedeno jest, že nechává prosvítati vnady tělesné, a konečně často opakovaný Antinoos, miláček Hadrianův (Sp. 281).

Pozbyvše však umělci dřívější samostatnosti a volného vzletu, napodobovali z větší části díla starší, a jsouce ve službě Římanů, přizpůsobovali se čím dál, tím více vkusu

jejich, čímž *ráz řecký z jejich děl ponenáhlu mizel*, až konečně po smrti císaře Hadriana *úplně* zanikl.

Nicméně zachovaná díla řeckého umění věčně budou hlásati slávu Hellady a naplňovati podivem nejen znalce, nýbrž i každého pozorovatele, jenž se v jejich nehynoucí půvab pohříží; proto zůstanou po všechny věky vzorem nedostižné ideálnosti a krásy, kteráž unáší srdce a okouzluje mysl lidskou.

Kde jest hledati Enneakrunos?

Píše dr. **J. V. Prášek.**

Jakkoli minulého roku výkopné práce Dörpfeldovy na prostoru mezi Akropolí, Areiopagem a Pyknou podstatněji nepokročily, přece rozprava, dosavadními výsledky podnícená, zdárně se rozvinula, zajisté ne v neprospěchu otázky sporné. Nejnověji podjal se zkoumání o poloze Enneakruny i dr. Fr. Groh[1]) v delší věcně psané úvaze, přidržuje se náhledů, výklady Dörpfeldovy odmítajících. Ježto mnohé myšlenky v úvaze této jsou pozoruhodny, vůbec pak veškera rozprava i formou se zamlouvá, k věcné toliko stránce sporu přihlédajíc, neváhal jsem ihned vyhověti vyzvání sl. redakce ČMF a podjal jsem se zkoumání důvodův a námitek Grohových, s touž dle možnosti objektivností, jako činil Groh sám. Že tak se stalo ihned, má býti pobídkou k vědeckým rozpravám o sporných otázkách klassických i v odborném písemnictví českém.

Groh zkoumání svá zahajuje delší úvahou o stěžejném pramenném dokladu topografickém, o známém místě Thukydidovu II, 15, chtěje dle slov vlastních poukázati „k několika věcem, k nimž ve sporu stran nebylo dosud náležitě přihlíženo, ač celou otázku značně zjednodušují“ (str. 1). Proto se zřejmou tendencí proti filologickému výkladu Wachsmuthovu (Berichte der sächs. Geselsch. der Wissensch. 1887), jehož přidržel se i Dörpfeld i spisovatel této rozpravy, rozebírá příslušnou zprávu se stanoviska ryze filologického a shledává nejprvé důvody, o něž opírají se Thukydidovy výklady topografické. Ze čtyř fakt, jež lze konstatovati ve zprávě Thukydidově, uvažuje Groh o dvou: o chrámích kromě Akropole položených, kteréž položeny byly v jižní části předthesejského města, totiž o chrámu Dia olympského, o Pythii, o chrámu bohyně Ge a o svatyni Dionysově ἐν Λίμναις, na

---

[1]) Kde ležela Enneakrunos? Listy filologické 1897, str. 1.—14.

druhém pak místě o místu, kde ležel posvátný pramen Enneakrunos.

Předem podotýkám, že vidí se mně původní zpráva Thukydidova výkladem Grohovým rozšířena, neboť slova τό τε τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τὸ Πύθιον καὶ τὸ τῆς Γῆς καὶ τὸ ἐν Λίμναις Διονύσου nepodmiňují nutně soud, že pomýšlí Thukydides na chrámy Dia Olympského, Apollona Pythia atd., nýbrž dle známého athenského usu, s nímž se i u Pausania častěji potkáváme, jest srozumívati výrazy těmi spíše původní prostinké svatyně, mnohdy toliko jeskyní nebo výklenkem skalním neb i určitým toliko a ohrazeným místem repraesentované. Tímto výkladem se dle mého soudu rozprava usnadňuje, neboť pak jsou topografické vývody prosty ohledů ku poloze chrámových staveb, týmž božstvům sice věnovaných, ale notoricky za pozdějších teprvé dob vzniklých.

Přikročmež nyní ku Grohovu výkladu Thukydidova místa. Správno jest, tvrdí-li Groh, že Thukydides znal zevrubně místopis svého rodiště; rovněž i krajané a čtenáři jeho, jež sluší hledati v nejvzdělanějších vrstvách tehdejší athenské společnosti, byli zajisté památek města svého znali. Jinak však jest s otázkou, kde představovali si Thukydides a s ním souvěcí Atheňané polohu Enneakruny. Tuto otázku sama toliko filologie, jakož myslí Groh, zodpověděti nemůže; ona není také ani pouhým toliko úkolem interpretačním, nýbrž dlužno ji řešiti především se stanoviska historické topografie, dle jednotlivých dob městského vývoje.

A tu budiž ihned konstatováno, že není nutno s Grohem slova τὸ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου výhradně k Olympieii u Ilisa odnášeti. Důvod, „kdyby byl Thukydides měl na mysli nějakou jinou svatyni Diovu, byl by se vyslovil jinak; neužil by zajisté výrazu, který by mohl čtenáře uvésti v omyl“, nevyvrací úsudek náš, nýbrž praejudikuje dalším Grohovým vývodům a tím čtenáře od přesně vymezitelného směru rozpravy vzdaluje. Úlohou filologické exegese není předpokládati, že τὸ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου může býti toliko Olympieiem u Ilisa, nýbrž zkoumati, měl-li Zeus Olympský v Athenách jinou ještě svatyni, a měl-li skutečně, ku které z nich slova Thukydidova hledí. Avšak tento úkol nerozhodne již filologie sama, nýbrž její pomocné vědy, všemi obory staroathenské minulosti se obírající. Že měl Zeus Olympský v Athenách, pokud známo, jediný toliko chrám, o tom není sporu. Kdež ale řečeno, že míní Thukydides toliko chrám? Což nemohl slovy τὸ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου míniti také τέμενος pouze — anebo místo, prostě kultu Zevovu ode dávných dob zasvěcené?

Avšak obecné toto dotud mínění, k němuž se i Groh příklonil, že totiž měl Zeus Olympský v Athenách jedinou

jen svatyni, bylo Dörpfeldem (srv. ČMF II. 72 a 82) zvráceno. Srovnáním Strabonových míst 396 a 404 zjistil Dörpfeld, že Olympion, ležící v sousedství Pythia (ἐν τῷ τείχει μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου), není Olympieiem u Ilisa, nýbrž jiné, z nynějších pramenů neznámé Olympion kdesi na severozápadním svahu hradním, odkudž jediné bylo lze pozorovati Pythaistům ἅρμα na výšinách Fylských, na cestě k Tanagře vedoucí. Z místa, kdež uprostřed temena Apollona Pythia u Ilisa založil Peisistratos mladší oltář, r. 1877 objevený, jest naprosto nemožno pozorovati zjevy večerního ovzduší na Fyle. Mám pohříchu po ruce jedinou toliko nálezovou zprávu (Duruy, L' histoire des Grecs I². 449), tam však výslovně praví se o oltáři Peisistratovu a o nápise na něm, jehož již Thukydides VI, 54 připomíná: Cette inscription a été découverte au mois de mai 1877, sur la rive droite de l' Ilissos, au sud-ouest de l' Olympieion. Bylo tudíž položeno Pythion u Ilisa v nejnižším místě okolí městského, odkudž pohled na Fylu jest jednak východní částí Akropole, jednak Lykabettem, Turkovuniem a částečně i pahorkem severněji položeným, v němž Curtius shledával Anchesmos, naprosto zakryt. Není tudíž lze hledati ἅρμα Pythaistův a ἐσχάρα Dia Astrapaia v Pythii u Ilisa, nýbrž kdesi jinde ἐν τῷ τείχει μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου. Kde? prozatím jest lhostejno, ježto jedná se především o důkaz, jestli lze v Athenách vedle Olympieia při Ilisu o jiné ještě svatyni Dia Olympského mluviti. Konečně dlužno přibrati i nápis C. I. A. III, 291, kdež se čte: Φαιδυντοῦ Διὸς Ὀλυμπί[ου] ἐν ἄστει. Kdyby byla bývala v Athenách jediná jen svatyně Dia Olympského, nebylo by zajisté nutno v úsečném znění textu nápisového rozlišující určení ἐν ἄστει přičiňovati; ovšem dlužno ἐν ἄστει bráti ve smyslu předaristotelském, kde ještě pojmem ἄστυ neoznačoval se poměr mezi městem a přístavem (srv. A. Curtius, M. A. I. II. 53).

Že není věc tak snadna ve příčině totožnosti svatyň Thukydidem vzpomínaných se známými svatyněmi u Ilisa, shledal i Groh ve příčině Pythia, jež na obou Thukydidových místech různě, jednou τὸ Πύθιον (II, 15) a podruhé ἐν Πυθίου (VI, 54), jmenováno jest. Groh myslí, že mezi oběma tvarem různými jmény není věcného rozdílu, kterémuž názoru musím odpírati. Nebo epigramm, Thukydidem zachovaný a na oltáři objeveném shledaný, ukazuje zřejmě, že doplniti jest výraz ἐν Πυθίου určením τεμένει. Z toho však poznáváme, že neměl Apollon Pythios ani u Ilisa chrámu, nýbrž toliko posvátný okres, τὸ τέμενος — pozdní Hesychiův údaj (s. v. Ἐν Πυθίῳ χέσαι) nemůže zajisté odpírati souhlasnému svědectví Thukydidovu a souvěkého nápisu — k čemuž dokládá

Pausanias I. 19, 1: μετὰ δὲ τὸν ναὸν τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου πλησίον ἄγαλμά ἐστιν Ἀπόλλωνος Πυθίου. Z obou těchto míst seznáváme pravou povahu iliského Pythia: nebyl to chrám, nýbrž posvátný okres u Ilisa, blíže Olympieia, v němž pocta vzdávána posvátnému obrazu anebo ještě spíše symbolu Pythijského Apollona. Slovem ἐν Πυθίου myslí tudíž Thukydides svatyni zvláštní vedle Pythia II, 15 mezi nejstaršími svatyněmi městskými vzpomínaného.

Tím však otřesen základ, na němž vývody Grohovy spočívají. Praví-li Groh (na str. 2 pozn.), „že se výrazu τὰ ἔξω nemůže rozuměti jinak leč vzhledem ku předcházejícím slovům τὰ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει, t. j. τὰ ἱερὰ ἔξω τῆς ἀκροπόλεως, o tom mezi filology nemůže býti sporu“, upírá tím platnosti výkladu Wachsmuthovu, rovněž filologicky odůvodněnému, na kterémž veškera budova vývodů Dörpfeldových spočívá a dle něhož blíže určují slova τὰ ἔξω následující část úvahy Thukydidovy τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως. Není tudíž výklad Wachsmuthův „pravdě nepodobný“, jakož usuzuje Groh, nýbrž s hlediště filologického jest s náhledem Grohovým a jeho předchůdců stejně oprávněn.

Místo Thukydidovo nemůže tudíž nijak býti pokládáno za svědka proti hypothesi Dörpfeldově a rovněž dle toho, co již řečeno, nemůže schvalován býti úhrnný úsudek Grohův (na str. 8): „Shrneme-li vše, co jsme dosud uvedli, můžeme tušim s veškerou určitostí tvrditi, že Thukydides a s ním všichni Atheňané žijící na sklonku V stol. př. Kr. představovali si Enneakrunu jihovýchodně od akropole, t. j. u řeky Ilisu“. Dle mého úsudku výsledek tento z Thukydidova místa nevyplývá, k čemuž dovoluji si podati ihned své důvody.

Groh (str. 4) soudí, řídě se výkladem Thuk. II, 15, jehož se dobral, že u Ilisa, tam kde bylo Peisistratovo Olympieion a posvátný okres Apollona Pythia, byla dle mínění Thukydidova položena nejstarší část města, t. j. města předthesejského. Naproti tomu ukázal jsem ČMF II, 79, že v mezích thesejského města, t. j. rozšířených Athen t. zv. Theseovým synoikismem, hledati jest i Enneakrunos. Avšak „thesejské“ Atheny byly dle nepochybných svědectví starých před perskými válkami, tudíž v době Thukydidovi výborně známé, hradbou opevněny. Dlužno tudíž v potaz bráti všechny zachované zprávy, psané i monumentální, svědčí-li, že Olympieion a Pythion u Ilisa byly do hradby „thesejského“ města pojaty. Na šetření tomto závisí osud všeho sporu.

Groh soudí (str. 4) proti Lollingovi, že Olympieion u Ilisa za doby Themistokleovy bylo již do města pojato. Jakkoli proti tomuto úsudku jsou na snadě důvody závažné,

— proti Curtiovi, Athenische Stadtgeschichte 28 myslím, že Diasia, jež dle Thuk. I, 126 byla slavena ἔξω τῆς πόλεως, úzce jsou s Olympieiem u Ilisa sloučena a tedy pro polohu Olympieia před hradbami svědčí — nechci na tomto místě rozpravu v jiné strany zaváděti, poněvadž poloha Olympieia za doby themistoklejské jest pro otázku naši důležitosti podřízené. Jinak jest s další thesí Grohovou, jenž jižní sousedství Akropole až po Olympieion a Pythion u Ilisa za město předthesejské pokládá.

Nuže hledejmež hranice tohoto předthesejského města na jihovýchodní straně! Východištěm v této příčině jest brána Hadrianova, o níž jsem v jiné souvislosti (Sborník dějepisných prací bývalých žáků dra. Václava Vlad. Tomka, str. 137) ukázal, že značí místo, kde Atheňané shledávali hranici svého „thesejského" města proti končinám při Ilisu, které staly se později městištěm Nových Athen Hadrianových. Ježto dle výslovného svědectví Thukydidova město „thesejské" bylo rozšířením města „předthesejského", není tím otázce, o níž se jedná, nijak praejudikováno. V sousedství brány Hadrianovy hledati však jest dva důležité body, jimiž původní směr „thesejského" města proti Ilisu určitě jest vymezen: posvátný totiž okres Apollona Delfinia, uprostřed něhož ještě za Plutarchových dob ukazováno místo, kde býval dům Aigeův, kdežto na východní straně jeho peribolu byla Hermovka, ἐπ' Αἰγέως πύλαις zvaná, a místo, kde dle pověsti padl Kodros (Κόδρου πέσημα), později chrámem Kodra, Nelea a Basily označené. Poloha Delfinia není dotud určitě seznána. Mnozí hledají ji východně Olympieia (doklady u Hitziga a Bluemnera, Pausanias I, I, 218), avšak na místě již uvedeném (str. 138) ukázal jsem, že úsudek tento z textu Pausaniova nijak nevyplývá. Určitě lze toliko vyšetřiti, že bylo položeno Delfinion mezi Olympieiem a Zahradami, poněvadž však Delfinion bylo již hranicí města, hradbou a branou Aigeovou označenou, dlužno z toho souditi, že i Olympieion kromě této hradby bylo rozloženo.

Myslím, že pro tento náhled naskytuje se i důvod monumentálný. Ku konci padesátých let král. zahradník Schmidt shledal zbytky staré, předperské hradby severně brány Hadrianovy, ne však v jejím směru, nýbrž poněkud západněji, a touž asi dobou byly jednotlivé stopy prastaré zdi v nynější ὁδὸς Νίκης patrny (Curtius, Attische Studien I, 59). Těmito zbytky určena jest východní hranice thesejského města; na jihozápadní straně jest však ὁ ἀρχαῖος περίβολος až po Filopappeion zřejmě znalý, zbývá tudíž předpokládati spojení mezi Filopappeiem a branou Hadrianovou. Tu však všechny okolnosti, s povahou půdy spojené, velí

veškero území, jižněji nynějšího boulevardu Filhellenů, tudíž Olympieion i Pythion u Ilisa, před tuto hradbu klásti. Důkaz toho podávají zbytky hradby v těchto stranách, na Haussoullierovu plánu v Athènes et ses environs označené. Zbytky tyto diagonálně protínající severozápadní konce nově projektovaných ulic ὁ. Λογοθέτη a ὁ. Μισαραλιώτου, orientovány jsou od Filopappeia směrem východním a zabíhají na křižovatce ulic Σφακτηρίας a Μισαραλιώτου k severovýchodu, mířice přímo ku bráně Hadrianově.

Z těchto vývodů plyne: Olympieion a Pythion u Ilisa položena byla před hradbou města „thesejského“, nebyla tudíž pojata ani do města původního a *v dalších důsledcích neodůvodněn jest soud, že Thukydides Olympion a Pythion původního města za soujmenné svatyně u Ilisa pokládal.*

Druhým stěžejným bodem vývodů Grohových jest these, že ležela Kallirrhoe-Enneakrunos u Ilisa a že pojmenování její udrželo se mezi lidem athenským po dnešní den. Thesi tuto, k níž proti Dörpfeldovi, Enneakrunos s Kallirrhoi u Ilisa rozlišujícímu, dospěl Groh rozborem místa Thukydidova častěji již v tomto pojednání přibiraného, snaží se Groh odůvodniti podrobným a o veliké sečtělosti svědčícím uvažováním na základě dochovaných zpráv klassických. Ježto jsem již na jiném místě (ČMF II. 77 sld) mínění své o pramenech těchto a o jejich údajích vyslovil, mohu přestati toliko na kritice vývodů Grohových.

Z častěji citované vásy, na niž čte se nápis καλιρεκρενε (ne však καλλιρρόη κρήνη, což jest konjekturou možnou sice, ne však bezpodmínečnou) dovozuje Groh, že v době, kdy tato vása povstala, městský pramen athenský měl jméno obojí, úřední Ἐννεάκρουνος a lidové Καλλιρρόη. Ježto původ vásy klade se dle poznatkův archaeologických do doby Peisistratovy, jest to možno. Již však rozborem Herodotova místa VI, 137 dospívá Groh (str. 9) ku přesvědčení, že bylo jméno Enneakrunos za doby Herodotovy, kol r. 440 př. Kr., v Athenách obvyklé a já k tomu dodávám: ježto Herodot zprávy své o době tak zvaných Pelasgů výslovně přejal z Hekataia, kterýž byl odkázán toliko ve příčině té na zprávy *ústní* a na výsledky svého vlastního pozorování, tudíž *slyšel* pojmenování městského pramene Enneakrunos, *bylo toto pojmenování tehdy již* — za doby Hekataiovy — *nejen úředním, nýbrž i lidovým.*

Avšak k podobnému výsledku dospěl jsem i v rozboru místa Polyzelova, ze kteréhož zřejmo, že městský pramen za doby Thukydidovy, jehož byl Polyzelos souvěkovcem, obecně Enneakrunou zván (ČMF II, 78). Známý zlomek

Kratinův, k němuž Groh zevrubně přihlíží, výsledku tohoto neujímá, neboť není v něm jmenována Ἐννεάκρουνος, nýbrž jakési blíže polohou neurčené δωδεκάκρουνον στόμα, jež bez jiných důvodů není lze s Enneakrunou identifikovati.

Údaje Isokratova a Pliniova Groh zcela správně k určitému úsudku nepřibírá, Filostefanem Kyrenským však, jehož svědectví Groh se dovolává, vstupujeme v dobu učeného zkoumání alexandrijského. Některé doklady z doby této a z dob římských, jako zejména Pseudoplatonský dialog Axiochos, jmenují u Ilisa pramen Kallirrhoe, ale při tom dlužno s důrazem vytknouti, že v Axiochu není Kallirrhoe nijak s Enneakrunou stotožňována. Plinius pak H. N. IV, 7, 28 ve výčtu zřídel attických Kallirrhoi a Enneakrunos vedle sebe jmenuje. Oprávněn tudíž úsudek, že za starších římských dob rozeznávány dva prameny v Athenách, Peisistratovská Enneakrunos a jiný pramen Kallirrhoe u Ilisa, na nějž patrně učení kruhové pozdních dob přenesli význam starobylé městské Kallirrhoe. Pozdní grammatikové, nejsouce již povahy věci znalí, stotožňovali Kallirrhoi u Ilisa s Enneakrunou, což jest vysvětlitelno, uvážíme-li, že končina, do níž Dörpfeld dle výsledků kopání svého Enneakrunos klade, za římských dob pronikavým změnám podléhala. Za těchto změn zanikla patrně i časem již vetchá Enneakrunos, jejíž význam zdědil velikolepý vodovod Hadrianův. Souhlasím s Grohem, že za dob Julia Polluka Peisistratova Enneakrunos již neexistovala, nemohu však z Poll. III, 43 nijak vyvozovati, že by slavný tento starožitník mínil Enneakrunou Kallirrhoi u Ilisa. Slova jeho Ἀθήνησι μὲν ἐκ τῆς Καλλιῤῥόης εἴτ' αὖθις Ἐννεακρούνου κληθείσης jsou patrnou reminiscencí četby Thukydidovy.

Ku konci své úvahy obírá se Groh známým místem Pausaniovým. S povděkem konstatuji, že v posuzování cesty Pausaniovy zaujímá Groh stanovisko moderní. Odmítáť rozhodně domněnku o přerušeném pochodu Pausaniovu, kteráž dala podnět ku pověstné episodě o Enneakrunu a klade Odeion, Eleusinion a chrám Eukleiin do sousedství Propylaj, ovšem na severní jejich stranu, kdež po mém náhledu pro Eleusinion místa není, v zásadě však zavrhuje výklad, jenž předpokládaje, že nynější text Pausaniův neuchoval se v původní podobě, památky tyto k Ilisu klade. Náhled Grohův, že byl Pausanias uveden v omyl svými exegety a že tudíž neměl o Enneakruně dobrého ponětí, klada ji vedle Odeia, vyplývá ovšem z jeho výkladu Thukydidova textu.

Konče článek svůj, nemohu nepřihlédnouti k resultátům, jichž kritikou pojednání Grohova jsem se dočinil. Základní these své o identitě Enneakruny Peisistratovy s Kallirrhoi

u Ilisa Groh dle mého soudu neprokázal, nehledí-li se ani k výsledkům novověkého technického zkoumání, které představě o skalním otevřeném vřídle u Ilisa není nijak příznivo. Než průběhem svých vývodů dotkl se Groh mnohých důvodů, dotud nediskutovaných, které hodny jsou dalších úvah, výsledek to, tuším, který může spisovatele zadostučiněním i tehdy naplniti, když při nejlepší vůli nepodařilo se mu původní myšlence své platnosti zjednati.

Ad commentarium de bello Hispaniensi.

Scripsit **Rob. Novák.**

Cap. 1: *hoc* c r e b r i u s *nuntiis in Italiam missis civitates contrariae Pompeio auxilia sibi depostulabant. crebrius*, quod Nipperdeius pro *crebris* dedit, probandum fuisse editoribus non existimo adsentiorque Fleischero codicum scripturam tenenti. nam adverbio *crebro* scriptor nusquam utitur, contentus *saepe*, novit tamen adiectivum, quod est *creber*: 8 propter barbarorum crebras excursiones; 40 propter eorum crebras excursiones. accedit quod *crebri nuntii, crebri rumores* apud alios saepius legitur scriptum; cf. Caes. BG. 5. 45 crebriores litterae nuntiique; ibid. 8, 19 crebrique — nuntii afferuntur: Nep. Milt. 3, 3 crebri afferrent nuntii. quodsi Fleischer retento *crebris* explicat *hoc* sensu 'propterea' 'ideo', vereor, ne fallatur. nam neque *hoc* neque *eo* scriptor tali usquam vi posuit, sed semper *idcirco* usus est: 19 incenderunt idcirco, quod ventum oppidani secundum habuerunt; 22 oppidanorum bona venire — idcirco, quod — metu conterritos complures profugere in Baeturiam; 28 idcirco enim copias eduxerat; 38 nam idcirco — munitum locum natura ceperat sibi Pompeius; 39 Pompeius, ut supra demonstravimus, saucius et intorto talo idcirco tardabatur ad fugiendum. quapropter lacunam quandam subesse crediderim. iam olim supplebant editores quidam '<ob> hoc crebris nuntiis'. sed ea parum placeat hoc ipso emendatio, quod nisi 26: 'Caesar o b v i r t u t e m turmae Cassianae donavit milia XIII', ubi *ob* constantis est locutionis, scriptor non est usus ea praepositione, cum in deliciis haberet *propter*; cf. 1; 5 (bis); 8 (ter); 13; 14; 17; 19; 25; 31; 37; 39; 40. adde quod idem neque *ob hoc* neque *propter hoc* ullo adhibuit loco pro *idcirco* vel sim. itaque alia ratione verba sarcienda esse apparet; ego, dum post *Pompeio* quaedam omissa esse suspicor, propono:

'hoc crebris nuntiis in Italiam missis civitates contrariae Pompeio <indicabant et> auxilia sibi depostulabant'.*)

c. 5: ***dum cupidius locum student tenere, propter pontem coangustabantur, fluminis ripas appropinquantes coangustati praecipitabantur.*** *appropinquare* aliquot locis apud hunc scriptorem legitur, sed excepto eo, quem supra adtuli, constructum cum *ad* et acc.: 2 ad quos celerius adpropinquavit: 3 ad portam appropinquassent; 9 cum ad eos appropinquasset. inde credi vix potest scriptorem c. 5 admisisse insolentem audacemque structuram *ripas appropinquare* pro *ripis* vel *ad ripas*, videndumque erit, ne loco eo '<ad> fluminis ripas appropinquantes' emendari oporteat.

c. 6: *id cum animadverteret adversarios minime velle, quo eos, quomodo ab Ulia retraxerat, in aequum deduceret, copiis flumine traductis noctu iubet ignes fieri magnos.* sic a Nipperdeio locus est constitutus; in codicibus *quos qm* pro *quo eos quomodo* habetur. illud *quo* an recte scribatur ego dubito. scriptor enim in enuntiato finali semel *quo* habet ille quidem, sed sequente comparativo, dico c. 1: 'quo facilius praesidia compararet'. aliis locis, cum absit comparativus, ponit in his sententiis *ut*, non *quo*: 1 aliqua ei inferebatur causa, ut eo de medio sublato — latronum largitio fieret; 3 conari ad murum accedere, ut oppidum capiant; 4 Caesar, ut Pompeium ab ea oppugnatione deduceret, ad Cordubam contendit; 5 Caesar ut eum ab oppido — excluderet, brachium — ducere coepit; 9 cum III legionibus est profectus, ut laborantibus succurreret nostris; 16 extulerunt — argentum, vestimenta, ut, dum nostri in praeda detinentur, illi caede facta ad praesidia Pompei se reciperent; 22 legati profecti sunt cum nostris, uti rem gestam Ursavonensibus referrent; 32 conveniunt in domum —, ut ab eo quae vellent de bello requirerent; 38 pari — festinatione circum munitiones iugo dirigunt, ut aequo pede cum adversariis congredi possent.**) itaque l. l. 'minime velle, ut eos — deduceret' desideratur, nisi admodum fallor, scriptum sic fuerat et *quos* exaravit librarius pro *ut eos*, cum ad initium sequentis '*quo*modo' praeverteretur.

c. 17: ***tua virtute superati salutem a tua clementia deposci-***

---

*) Quae praecedunt, videndum, ne sic reponenda sint: 'ita paucis commoda hoste [host] <spoli>ato <cum tribueret>, maiores augebantur copiae': cf. **42** commoda provinciae tribuisse; Caes. BC. 3, 42 spoliatis eorum domibus. — aliter antea locum tractavi.

) c. **41 utrum 'Pompeius <ut> oppidum ab oppugnatione tutius efficeret, omnem materiem — intro congessit' an 'Pompeius <quo> oppidum — tutius efficeret cet.' scriptum fuerit, decerni non potest, mihi *quo* magis placuerit; cf. c. 1.

mus, *p e t i m u s*, *ut qualem*.... quamquam *TU* codices *petimusque**) exhibent, tamen pro vera duxerim aliorum codicum scripturam, quae est *petimus*. nam scriptorem abhorruisse a *que* coniungendo cum verbo finito eiusve participio demonstrari potest. scribit enim: 6 circumcludunt Caesaris equites et concidunt; 9 tegebatur loci natura et remotum erat a castris Caesaris; 10 exceptus est et interfectus; 13 de statione sunt deiecti et occisi tres; ibid. equum conscendit et fugit; ibid. captus a militibus et interfectus est; 18 transfugit et nuntiavit; 19 illam oppressam et iugulatam; 20 ad nos transfugit et nuntiavit; 31 cumulatur et concidit adversariorum multitudo; 37 naves — occupat longas et profugit. uno tantummodo loco *que* verbo finito adnexum deprehenditur, dico 19 'mater familias de muro se deiecit, ad nos transiliit d i x i t q u e se cum familia constitutum habuisse'. sed hoc *dixitque* pro *et dixit* auctorem ideo scripsisse existimare possumus, quod in tertio membro *et* adhibere veritus sit, duobus prioribus copulativa particula destitutis. certe solus hic locus ad id valere non potest, ut ex coniectura illo modo apud hunc scriptorem scribamus, id quod faciunt non numquam critici. velut scribendum censet Fleischer (Fleckeis. ann. 1879 p. 865**) c. 18 'transfuge<runt> n u n t i a r u n t q u e Pompeium contionem habuisse' (transfugae nuntiarunt, quam Pompeius contionem habuisset codd.)***), Madvig 38 subeunt in adventu nos<tri> depellunt<ur>que (nos depellunt qui codd.) telis.†)

c. 23: *hic cum in opere nostri distenti essent, complures ex superiore loco adversariorum decucurrerunt n e c d e t i n e n t i b u s nostris multis telis iniectis complures vulneribus affecere. hic tum, ut ait Ennius, nostri cessere parumper.* hoc loco excepto particula *nec* in hoc commentario non legitur, omnibus locis est *neque*. sed is ipse locus in certis minime est habendus, cum *nec detinentibus* sententiae non conveniat, ita ut temptatum sit a doctis *nec defugientibus*, *necopinantibus* alia. etenim credi non potest Caesaris milites, cum ab hostibus impetus factus esset, quietos opus facere perseveravisse neque illis restitisse. immo vero adversarios arcuisse videntur et tum demum, cum haud pauca excepissent vulnera, paulisper pedem rettulisse.††) hanc sententiam adsequeris, si *nec* in *et*

*) Eam lectionem Fleischer (Fleckeis. ann. 1879. p. 864) commendat. contra vulgatur *petimus*.

**) Itemque Vielhaber (cf. ephem. gymn. Austr. 1891, p. 386).

***) cf. 22: hoc praeterito tempore servi t r a n s f u g a e n u n t i a v e r u n t.

†) De hoc loco infra agetur.

††) Cf. etiam quae dixit Koch. Mus. Rhen. 18 p. 480.

mutato scripseris: 'decucurrerunt et detinentibus (i. e. impedientibus sive incursu prohibentibus) nostris — complures vulneribus affecere.' verbum *detinendi* occurrit his locis apud scriptorem: 1 Caesar muneribus dandis in Italia detinetur; 3 et fere iam aliquot mensibus ibi detinebatur; 16 dum nostri in praeda detinentur; 36 nostri dum incendio detinentur. qua ex ipsa causa l. l. religioni esse debebat mutare illud verbum.

Sane olim etiam 22 *nec* e codicum memoria legebatur, sed a Nipperdeio remotum est prorsus certa verborum emendatione hac: 'nuntiaverunt oppidanorum bona venire neque (*ne cui* codd.) extra vallum licere exire nisi discinctum'. nam *nec cui* in hoc scriptore ferendum esse, id quod Kraner Duebnerque putant, vel inde concludere non possumus, quod alibi *quisquam* et *ullus*, ut par est, usitatum est apud eum in sententiis negativis praeter finales, non *quis* vel *aliquis*; cf. 18 neque licere castris Cn. Pompei nuntiare neque dicere perisse quemquam; 22 neque sibi ullam spem victoriae habere; 42 neque in bello virtutem ullo tempore retinere potuistis. nihil indigere orationem dativo illo *cui* et per se apertum est et demonstrat locus consimilis c. 18: neque licere (sc. cuiquam) castris Cn. Pompei nuntiare.

c. 28: *namque superius demonstravimus loca excellentia tumulis contineri, † interim nullam planicie dividi; id quod eo incidit tempore. planicies inter utraque castra intercedebat circiter milia passuum quinque.* quid auctor dicere voluerit, apparere videtur, nimirum pleraque loca edita ibi collibus cohaerere, quaedam vero planicie disiungi. ex corrupta codicum scriptura illam eliciemus sententiam, si emendaverimus: 'loca excellentia tumulis cont*ineri* [*ineri*], n<on> nulla planicie dividi, id quod eo incidit tempore'.

c. 30: *Caesaris copias timore impediri ad committendum proelium.* gerundivum scriptor postponere solet substantivo, non praeponere; cf. 1 muneribus dandis; 2 <ad> bellum conficiendum; 4 ad equitatum concidendum; 9 ad subsidium mittendum; 13 ad oppidum capiendum; 16 ad fossas complendas; ibid. ad casas — diruendas et incendendas; 40 ad naves tuendas; 41 ad Mundam oppugnandam; 41 ad oppidum recuperandum. tantummodo 30, ubi est *ad committendum proelium*, ordo consuetus inversus est; utrum a scriptore ipso ita factum sit an a librario, diiudicare non licet. hoc tamen magis videtur veri simile, cum 29 verba eadem usitato ordine posita legantur 'ut — tempus prope ab dis immortalibus — tributum esset ad proelium committendum'. sed ut sit vera tradita scriptura, tamen vix licebit

e coniectura invehere ordinem verborum scriptori non adsuetum, id quod Duebner fecit 7, cum scriberet 'quae ad <oppugnandum> oppidum opus erant'.

c. 37: *saucius Pompeius naves XX occupat longas et profugit. Didius, qui Gadibus classi praefuisset, simulatque nuntius allatus est, confestim sequi coepit.* mirandum est, quod prorsus sprevit hic scriptor particulam *atque*. nam ne in composito quidem verbo *simulatque* eam admisit, cum *simul* praeferret: 4 qui simul in conspectum oppidi se dederunt, equis recipiuntur; 31 quae simul est mota, equitatus — cornu premere coepit; 34 simul Caesar castra — posuit, discordare coeperunt. sane l. l. *simulatque* habetur, verum ex opinione; nam in codicibus inest *ad quem simul.* adsentior Vielhabero inde *simul* retinenti, *ad quem* pro interpolato tollenti. sic enim congruat lectio cum consuetudine auctoris.

Sed etiam *ac* hic scriptor ex libello suo tantum non prorsus propulit. nam nisi 13 'quo facto ab oppidanis, ac si (= quasi) suarum partium essent, consternati' ea particula non est usus. vel hinc apparet, quam non vera sit Nipperdei emendatio 23: '<in> huius concidentis centurionis ac viri (*temporis aquari* codd.) fortis insignia cum complures adversariorum concursum facerent'.

c. 38: *erat accessus loci difficultas. nam idcirco munitum locum natura ceperat sibi Pompeius, <ut> † quamvis magna multitudine deducti homines ex superiore loco defendere possent † subeunt in adventu nos depellunt qui telis. quibus cedentibus cupidius insequebantur adversarii et confestim tardabant ab accessu.* hic locus admodum in codicibus turbatus a criticis nondum emendatus est probabiliter. Madvigii opinionem scribentis 'subeunt in adventu nos<tri> depellunt<ur>que telis', cui etiam Fleischer accedit, comprobandam non esse dixi iam supra; nam scriptor *que* verbo finito non adsueverat adiungere. mihi *subeunt* et *qui telis* suis sedibus mota videntur locumque sic scriptum fuisse existimo: 'nam idcirco munitum locum natura ceperat sibi Pompeius, <ut> quamvis magna multitudine subeunte deducti homines ex superiore loco defendere possent. qui telis in adventu nos<tros> depellunt'. id tamen ambigo, post *multitudine* utrum genetivus *hostium* omissus sit necne.

Ukázky ze staročeských rukopisů XV. století.

Podává **Ad. Patera**.

I.
Otče náš.

V papírovém rukopise v knihovně Musea království Českého v Praze (XIII E 14), obsahujícím latinská kázání Miličova (Milicii Sermones quadragesimales) psaná ke konci XIV. století, přidány jsou z předu čtyři listy, na kterých připsána jest na počátku XV. století „Oratio Jeremiae prophetae“ s notami a na jejím konci (l. 4ª) veršované skládání české bez všelikého nápisu, jež pro své některé zvláštnosti zasluhuje, by bylo uveřejněno.

Znění skládání tohoto otiskujeme zde původním pravopisem, rozdělivše je na verše a slohy, kdežto v originále jsou psány verše in continuo a jen rubrikator označil červeně jich počátky. Interpunkce obmezuje se v rukopise na některé tečky na konci veršů.

* * *

Otczye naſſ y buoze ſwatý,
My ſme twoy lyd hrzyechem yatý,
yamz ny wede ſwyet proklaty!*)

yakſ na neby czele,
y na zemy w ſwatem tyele
Chwalyme tye wezdy w dobrem dyele,
w noczy y we dne byele.

Oſwyet ſye tworczye laſkawý,
genz ſy prawda, ſam buoh gyedyny:
zbawyſſ ny dyablowy poẘwý,
pro nyz ſy pnyel na krzyzzý krwawý.

We ymye twe krztý ſye lyd wſſelyký,
prawyecz a wyznawagycz, zze ſý buoh welyký:
twa wyſoſt nema ponyký
ný nenýe ny na wyeký.

*) V této sloze vynechán verš.

Przyd twe hrzyeſſnym vtyeſſenye
y tweho ducha zayzenye,
by ta radoſt, gyz zde nenye,
przyſſla y na naſſem ſkonczenye.*)

Twe kralowſtwye wezde ſwato,
draſſye nade wſſeczko zlato!
poproſ, matko buozye, za to,
Abychom neupadlý w zradlo y v pekelne blato!

yakz tye na nebeſſyech wznoſſye,
takez y na zemý pronoſſye,
a zbozny tye w ſrdczý noſſye,
y twe myloſtý wzdý proſſye.

Day nam dneſ zleho oſtatý
y hrzyecha ſye vchowatý.
bychom tye mohly poznatý
y na wyeky ſ tebv kralowaty.

Chleb naſſ wezdayſſy gyeducz,
k tobye ſ duſſy w rucze gducz,
tye ſwu hoſpodu znagycz
y w tobye nadyegy magycz.

Odpuſtyz nam naſſye zloſty,
gymyz ſme wynný od mladoſtý;
tye wýeme na ſſye doſtý,
wſſak ſye tyeſſyme twe myloſty.

naſſye wyny dobrze wyeme,
ſ nymyzto przyed tye gyty neſmyeme;
nezbudem-lý gych, newyeme,
czo przyed tebu ſtogyecz dyemý.

yakoz tworcze tento ſwyet znamy,
tak twu myloſt wzdý hnyewamý;
czym ſme wýny, w tom ſye znamy,
y ſwyedczyme na ſſye ſamy.

Swym dluznykom odpuſtyeme
p tye, tworcze, wſſe wyný;

*) Poslední *e* přeškrtnuto.

Nebſ tý naſſ tworzecz gedyný,
kromye tebe nyzadny gyny.

Newod naſ w pokuſſenye,
by nebalo*) na ztraczenýe;
ale day brz na ſpaſſenye,
twe myloſtý na oſlawenye.

Zbaw ny od zleho,
napln ducha ſwateho;
bud, tworcze, ſtraz lyda ſweho,
nebſ ty buoh y tworzecz geho.

kdy w hrozně ſudye ſtaně,
wyducz horuczý plamě,
vchowayz ny, cryſte am.

II.

O nevěře.

V rukopise papírovém v universitní knihovně v Praze (VI. C. 22), obsahujícím několik latinských spisů a počínajícím traktatem biskupa Isidora „de summo bono", vyskytá se též na l. 101ª sl. 2 pod nápisem „Notabile" staročeské skladání, v kterémž vede se nářek nad *nevěrou* tehdejší doby. Pochází z prvé čtvrti XV. století.

Bohužel zachovalo se nám skladání toto jenom v přepise nesprávném a neúplném, z něhož některé verše jsou již vynechány. Písařem rukopisu jest kněz Blažek z Dobřan, pleban z Chvalenic, jenž po čas obležení města Plzně r. 1434 přepis tohoto skladání, jakož i zároveň ostatních latinských v tomto rukopise nalezajících se článků pořídil.

I v tomto rukopise jest skladání bez všelikého rozdělení na verše, a interpunkce obmezuje se na několik teček.

* * *

Opatrnye ſſye ma myetie,**)
kto chcze ꝓwye zwiedieti
wyeru wyka***) nenyeſſieho:
nebt gieſt lzty przielíſſ mnoho:
kde mnyſſ, bit bila wyera,
tut przíebíwa newyera.

*) M. nebylo. — **) M. myeti. — ***) M. wyeka.

Prawda giz nema wyena,
przy wyerzie geſt ꝓmyena;
kdez panugie pochlebnoſt,
za nytz neſtogy vprziemnoſt;
neb na czieſt nytz nedbagy,
gedno zbozie hledagy.

A kam ſye yeſt podiela
ona ſtara wyera,
za nyezſ gieſt bila
p̈wa myera
chudemu
y bohatemu?

Nebilot yeſt hamſeſtow
trzieba any zapiſow;
dokudſto ona mýerzila,
tak w leſſie, yakto v myeſtie,
plnyla yeſt na czieſtie.

Tehdy yeſt byla myloſt,
neb gieſt kazdym wladla cznoſt;
pycha myeſta nemýela,
ſwornoſt yeſt przy wſiech byla,
y bil yeſt w tu dobu den
lepſſi, nez nenye tiden.

Ale yakſſ gieſt naſtala
nenyeſſic nam wiera,
tak leſt, faleſſ, wſſietzka ꝓmyena
wiſſla yeſt y newiera.

Tyechto nenyeſich czaſow
drzie ſſye lztywich kwaſſow,
kto yeſt naukladnyeſi,
ten ma byty naylepſſy;
blazſnoſt wladny mudroſty,
a proto yeſt zmatkow doſty

Ottudto wſſie przichaſie;
neb ſwornoſty gyz nenye
tak mezy duchownymy,
iako mezy ſwyetzkymy;

wſſudy yeſt rozdyelenýe,
a to yeſt wſiech zklamanye.*)

Protoſſ razy: kto cheze
ſam ſ ſebu bezpeczen byty,
na buduczie ma pomnyeti
a bozku bazen myety.

Úvahy a zprávy.

Ze studijní cesty po Italii.

Podává Dr. **Josef Pražák**.

(Pokračování.)

Pompeje.

Bibliografie. F. Mazois: Les ruines de Pompéi. Čtyři svazky. V Paříži 1824—38. — Goro: Wanderungen durch Pompeji. Ve Vídni 1825. — W. Zahn: Die schönsten Ornamente und merkwürdigsten Gemälde aus Pompei, Herculanum und Stabiae. Tři serie po 100 listech. V Berlíně 1828 nn. — Herculaneum und Pompeji. Vollständige Sammlung der daselbst entdeckten Malereien, Mosaiken und Bronzen. Gestochen von Roux und Bouchet, mit Text von Barré. Něm. vydání od Kaisera. V Hamburku 1838—41. — W. Ternite: Wandgemälde aus Pompeji und Herculanum. V Berlíně 1839—47. — Rochette: Choix de peintures de Pompéi. V Paříži 1844—51. — Gius. Fiorelli: Giornale degli scavi di Pompei. V Neapoli 1850 nn. — Niccolini: Le case ed i monumenti di Pompei disegnati e descritti. Volume primo. Napoli 1854. Vol. secondo 1862. — E. Breton: Pompeia décrite et dessinée. Suivie d' une notice sur Herculanum. V Paříži 1855. — Gius. Fiorelli: Monumenta epigraphica Pompeiana. V Neapoli. První vydání r. 1854, druhé 1856. — Garrucci: Graffiti di Pompei. Druhé vydání v Paříži 1856. — Ios. Fiorelli: Pompeianarum antiquitatum historia (Scavi di Pompei). V Neapoli. Volumen I. complectens annos effossionum MDCCXLVIII—MDCCCXVIII (1860). Vol. secundum compl. a. eff. MDCCCXIX—MDCCCLX. (1862). — W. Helbig: Wandgemälde der vom Vesuv verschütteten Städte Campaniens. Nebst einer Abhandlung über die antiken Wandmalereien in technischer Beziehung von O. Donner. V Lipsku 1868. Pojednání Donnerovo vyšlo též jako separátní otisk. Pokračování díla Helbigova podal Sogliano v díle: Le pitture murali Campane scoverte negli anni 1867—79. Pojednání toto jest obsaženo v díle vydaném od učenců italských na památku osmnáctého centennaria zasypání Pompej: Pompei e la regione sotterrata dal Vesuvio etc. V Neapoli 1879. — Jan Neruda: Obrazy z ciziny (Mrtvé město 1870). V pátém díle sebraných spisů. V Praze. — Gius. Fiorelli: Gli scavi di Pompei dal 1868 al 1872. V Neapoli 1873. — G. B. De Lagrèze: Pompéi, les catacombes, l' Alhambra. V Paříži 1872. — W. Helbig: Untersuchungen über die Campanische Wandmalerei. V Lipsku 1873. — E. Presuhn: Die letzten Ausgrabungen von 1874—81. Druhé vydání. V Lipsku 1881.

*) e připsáno od rubrikatora.

Osmdesát listů. — H. Nissen: Pompejanische Studien zur Städtekunde des Alterthums. V Lipsku 1877. — Schöner: Pompeji. Ve Stuttgartě 1877 — A. Mau: Pompejanische Beiträge. V Berlíně 1879. — H. Wünsch: Pompeje a Pompejané. Ve sbírce přednášek a rozprav. V Praze 1880. — A. Mau: Geschichte der decorativen Wandmalerei in Pompeji. V Berlíně 1882. — Em. Presuhn: Die Pompejanischen Wanddecorationen. V Lipsku 1882. — Overbeck-Mau: Pompeji in seinen Gebäuden, Alterthümern u Kunstwerken. Čtvrté vydání. V Lipsku 1884. — Článek Pompei v Baumeisterových Denkmäler od Rhodena. — H. Nissen: Pompeji. Třetí vydání. v Hamburku 1890. Ve sbírce „Gemeinverständlicher wissenschaftlicher Vorträge. — v. Duhn a L. Jacobi: Der griechische Tempel in Pompeji. Nebst einem Anhang über Schorns'einanlagen und eine Badeeinrichtung im Frauenbad in Pompeji. V Heidelbergu 1890. — L. Brtnický: Pompeje a Vesuv r. 1890. V Osvětě 1891. — B. Furchheim: Bibliografia di Pompei. Ercolano e Stabia. Druhé vydání. V Neapoli 1891. — G. Boissier: Promenades archéologiques: Rome et Pompéi. Čtvrté vydání. V Paříži 1893. — B. Murano: Pompei. V Neapoli 1894. O. Comes: Darstellung der Pflanzen in den Malereien von Pompei. Ve Stuttgartě 1895. — E. Ziegeler: Aus Pompeji. V Güterslohu 1895. — Horne: The buried cities of Vesuvius: Herculanum and Pompei. V Londýně 1895. — Fitz Gerald Marriott: Facts about Pompei: its masons' marks, town walls, houses and portraits illustrated etc. V Londýně 1895. Aug. Mau: Führer durch Pompeji. Druhé opravené vydání. V Lipsku a Neapoli 1896. — P. Gusman: Quelques peintures de Pompéi. V Gazette des beaux arts 1896 str. 190—202. — Kromě toho podává každoročně Aug. Mau přehled výkopů v Mittheilungen des deutschen kais. archaeol. Instituts. Röm. Abtheilung. Též v publikacích královské akademie dei Lincei o výkopech pompejských podávají se zprávy a sice v rubrice Notizie degli scavi. — Corpus inscriptionum Latinarum sv. IV. obsahující nástěnné nápisy (inscriptiones parietariae) pompejské, herkulánské a stabijské. Vydal Zangemeister r. 1871. Nápisy po té době nalezené obsaženy jsou ve zprávách o výkopech v Bulletino dell' Instituto a v Mittheilungen. — Oskické nápisy v Mommsenově spise: Die unteritalischen Dialekte na str. 185—189 a ve spise Fiorelli-ho: Monumenta epigraphica Pompeiana. V Neapoli 1854.

Jízda vlakem z Neapole do Pompej trvá asi půl hodiny. Jedeme úrodnou nížinou kampánskou, jejíž krásu a úrodu pěkně vylíčil Florus I 11: Omnium non modo Italiae, sed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniae plaga est. Nihil mollius caelo; denique bis floribus vernat. Nihil uberius solo: ideo Liberi Cererisque certamen dicitur. Nihil hospitalius mari: hic illi nobiles portus Caieta Misenus, tepentes fontibus Baiae, Lucrinus et Avernus, quaedam maris otia. Hic amicti vitibus montes Gaurus Falernus Massicus et pulcherrimus omnium Vesuvius, Aetnaei ignis imitator. Urbes ad mare Formiae Cumae, Puteoli Neapolis, Herculaneum Pompei, et ipsa caput urbium Capua, quondam inter tres maximas numerata.

Vesuv, jako by lehkou mlhou na vrcholu obestřen, velebně zvedá se v bezprostřední blízkosti, klidněční témě jeho, a nebýti dýmu, který tu a tam z kraterů vystupuje a upomíná, že v nitru jeho dosud vrou živlové nezkrocení, člověku by ani nepřipadla na mysl jeho smrtonosná činnost. Hic est pampineis viridis modo Vesbius umbris, | presserat hic madidos nobilis uva lacus. | Haec

iuga quam Nysae colles plus Bacchus amavit, | hoc nuper Satyri monte dedere choros. Haec Veneris sedes, Lacedaemone gratior illi, hic locus Herculeo nomine clarus erat. Cuncta iacent flammis et tristi mersa favilla: nec superi vellent hoc licuisse sibi (Martial. Epigr. IV., 44).

Nedlouho před naším příjezdem provalil se nový krater, kterýž za noci jasně hořel. Podnikaví Neapolitané ihned využili příležitosti té k výdělku. Postavili na náměstí „del plebiscito" tubus a každý mohl za dva soldy pozorovati z blízka nový zjev. Který klassický filolog blíže se k Pompejím nezpřítomnil by si úchvatný obsah známých dvou listů Plinia mladšího k Tacitovi o strašném onom výbuchu r. 79 po Kr. a nevzpomněl by na místo Diona Cassia (66. 22 nn), jenž ovšem psal o 100 let později a jehož zpráva má již patrný znak fantastičnosti. — Zapísknutí lokomotivy probudí vás z myšlének těch, vlak se zastavuje, slézáme v chudičkém nádraží v Pompejích. Ubytovali jsme se hned u nádraží v hotelu Suisse. Již jen kratičká doba dělí nás od onoho okamžiku, jemuž s dychtivostí čím dále tím více stupňovanou hledíme vstříc, spatřiti ruinu pohřbeného antického života, kterýž dle slov jednoho cestovatele proto byl pohřben, aby po více než půldruhém tisíci let netušeným světlem ozářil naše troskovité vědomosti o životě oněch dob.

Vchod do Pompej vede úhledným sadem pečlivě pěstěným. Ačkoli jest tropické vedro, jemuž rostlinný život jako moru v oběť padá, vítají tě tu rozmanité květiny, usmívají se na tebe. Ještě několik kroků, a dlažba ulic pustého města zaznívá pod tvýma nohama. Zde bujný život — tam pustina. Tyto kontrasty přímo se stýkající působí dojem mohutný.

„Porta marina" přijímá navštěvovatele. Skládá se ze dvou oblouků. Levý užší byl určen pro pěší, pravý širší pro dopravu zboží, ale nikoliv pro vozy, ježto ulice tu velmi příkře stoupá. Také tu není ani stopy po kolejích vozy vyjetých jako jinde v Pompejích všude. Kráčím dále ulicí della Marina bez průvodce Mau-ova, abych zkoušce podrobil svoji schopnost pozorovací, svoji vnímavost, abych se přesvědčil, co jaksi samo od sebe vzbudí mou pozornost bez cizí pomoci. Ovšem musím připomenouti, že ono „samo od sebe" neplatí absolutně, neboť nepřicházím do Pompej bez přípravy. Pročetl jsem zajisté již v době, kdy naděje, že jednou navštívím rovinu kampánskou, pouze slabě prokmitala v daleké mlze, všecky mně přístupné důležitější publikace sem spadající.

Nejprve zajisté každý uvědomí si rozdíl mezi vzezřením ulic města moderního a města antického. Kdežto v ulicích moderních okna do ulice jsou velmi četná a značně velká, jako by domy chtěly nitro své této straně otevříti, čímž ovšem ulice nemalé živosti nabývají, vidíme v ulicích pompejských okna do ulice jen

sporadicky a to téměř jen v prvním patře a vzhledem k velikosti stavby poměrně malá. Vysvětlení rozdílu toho jest známo. Život antický soustředil se v zadní části domu. Ulice byla domu jen „cestou, která běží mimo vchod.“ Osvětlení a vzduchu dostává se místnostem vnitřním dvorem, kolem kterého komnaty jsou soustředěny. Stěny zevnější natřeny jsou obyčejně zcela bíle, neb se spatřuje dole černavé neb tmavočervené pole jako podstavec. Rovněž z pravidla nedbáno architektonické výzdoby průčeli, za to však zřetel obrácen k výzdobě vnitřku. Ulice jsou rovné, vydlážděné nepravidelnými balvany lávovými. Po obou stranách běží chodníky, vyšší než jsou naše, ale užší. Na místech, kde se ulice křižují, z pravidla jsou zapuštěny do dláždění kusy lávové ve výši chodníků, aby se mohlo přecházeti z ulice do ulice, aniž by bylo třeba s chodníku poměrně dosti vysokého sestoupiti na dlažbu ulice. Kráčím po chodníku. Jakkoli pozornost má zaujata byla více obrazem, který se mi jevil nad dlážděním, než dlážděním samým, přece neušly pozornosti časté šikmé díry vyvrtané do krajních balvanů chodníků. Sloužily prý k uvazování koní a jiného dobytka. Pravděpodobnější jest výklad, že se jich užívalo k upevnění stanů. Stěny domů tu a tam popsány jsou nápisy barvy červené neb černé, tak zv. d i p i n t i, které však nyní jsou většinou nečitelné. Vedle těchto dipinti vyskytují se též nápisy, jichž písmena vryta, vyškrábána jsou do zdi špičatým nástrojem, tak zvaným g r a f f i t i. Některé byly přeneseny do Musea neapolského a tak před zkázou zachráněny. Psány jsou z pravidla kursivou, obsah jejich jest velmi rozmanitý. A není také divu, vždyť jsou do jisté míry obrázkem činění a snažení Pompejanů té doby a to nebylo jednotvárné. Nejčastěji jsou v nich zastoupeny volební provolání a odporučení kandidátů. Čitelné jest graffito červené na západní stěně tak zv. domu Vettiů, o němž později bude zmínka, obsahující program volební: T·RVSTICELIVM·CELEREM·II·VIR·I·D·ITER·D·R·P·O·V·F· (Poslední tři písmena napsána jsou pohromadě siglou, kterouž pro typografické překážky nemohu tu napodobiti). T. j. Titum Rusticelium Celerem duumvir(um) i(uri) d(icundo) ite(rum) d(ignum) r(e) p(ublica) o(ro) v(os) f(aciatis). Kdosi (z pravidla bývá jméno odporučovatele uvedeno) odporučuje Tita Rusticelia Celera, muže obecního (městského) úřadu hodného, svým spoluobčanům, aby jej opět volili za soudce. Na křižovatkách ulic viděti jest kašny. Vodojem jest podoby čtverhranné, zdělaný z lávových čtverců (výjimkou z tufu neb mramoru) skobami spojených. Voda vchází do vodojemu rourou umístěnou v pilíři na zadním konci kašny, výtok jest z pravidla ozdoben reliefem, někdy velice případným. Na př. na studni nedaleko brány mořské představuje relief kohouta, který v prudkém běhu převrhl nádobu, z níž tryskal pramen vody. Na okraji vodojemů viděti jest u mnohých studen stopy častého nabírání vody v podobě vyhlubenin v kameni.

V ulicích frekventovanějších. které již větší šířkou liší se od ulic tichých, jako na př. Strada dell' Abbondanza, Strada di Nola. Strada Stabiana jsou v přízemí z pravidla krámy. V krámech viděti jest zděné pulty a v nich okrouhlé otvory pro nádoby, jichž obsah byl prodáván. V některých otvorech nalézají se nádoby dosud. Druh obchodu naznačen též tu a tam reliefy jako u nás vývěsnými štíty. Na př. spatřil jsem v reg. VII., ins. IV., via secunda terracottový štít, představující dva muže barvy červené, ani nesou na tyči amforu barvy žluté. Odznak to zajisté, že tam byla vinárna (osterie). Jinde (reg. VII., ins. V., via secunda) viděti ve štítu oslika.

Snaha hleděti se orientovati obrátí pozornost tvou na moderní rozdělení města. které pochází od Josefa Fiorelli-ho, generálního ředitele museí a výkopů. nejznamenitějšího z italských archaeologů. za jehož obezřelého vedení teprve počalo se kopati v Pompejích rationalně. Nedávná smrt jeho znamená pro výkopy pompejské ztrátu velikou. Na „forum civile“ postaveno jest bronzové jeho poprsí na mramorové hermě s nápisem:

IOSEPHO FIORELLI
de antiquitatibus Pompeianis
optime merito
ex publico decreto
cives viventi civi
posuerunt.

—

1895.

Celé město jest rozděleno v devět okresů (regiones). V okresích těchto jsou insulae t. j. komplex domů ulicemi na všech stranách ohraničený, řadovým číslem římským označené a v těchto zase vchody běžnými číslicemi arabskými. Některé domy mají svá vlastní jména 1. buď dle domnělého majetníka na př. domus Vettiorum. domus A. Herculei Communis. d. M. Asellini. d. Caetronii Eutychi. 2. buď dle předmětů neb obrazů tam nalezených na př. Casa del Fauno, C. di Adone. 3. neb dle osob. v jichž přítomnosti domy ony byly vykopány. na př. Casa di Giuseppe II., C. dell' Imperatrice di Russia atd. Ulice pak v každé čtvrti jsou označeny též číslovkou řadovou. Na př. Reg. VII. Ins. IV. Via octava č. 14, kdež uloženo jest velké množství hliněných nádob, mnohé z nich rozměrů velikých jako naše sudy. Jsou přikryty víkem a některé též opatřeny nápisy. Dřívější Strada di Nola a její pokračování označeno jménem Decumanus maior, Strada dell' Abbondanza a její pokračování Decumanus minor. Tyto hlavní třídy probíhají městem parallelně od východu k západu. Téměř kolmo k nim od severu k jihu běží Strada Stabiana zvaná nyní Cardo.

Než vstupme též dovnitř soukromých domů a poučme se o jejich zařízení, o kterémž teprve výkopy v Pompejích a Herkulaneu nabyli jsme jasného světla. To přizná každý, kdo si uvědomí literaturu sem spadající, založenou pouze na studiu Vitruviovy Architektury. Co nám zůstávalo nejasného, co rozdílných bylo mínění! Ostatně illustrují též cenu výkopů pompejských v této příčině fragmentární vědomosti naše o zařízení domu řeckého, o jehož úpravě podobnými výkopy jako zde poučiti se nemůžeme.

Nehledíc k nečetným výminkám, domy pompejské vykazují známou trojici části domu římského: atrium, tablinum a peristylium, kolem nichž množství přilehlých menších prostor k rozmanitým účelům slouží. Z počátku nás unavuje jaksi jednotvárnost, zdá se nám, že totéž se opakuje do omrzení, ale při zevrubnějším studiu poznáme, že v podrobnostech jest veliká rozmanitost, že ani jeden dům druhému úplně se nepodobá. — Atrium s impluviem, obyčejně mramorem vykládaným, pozná každý na první pohled, také rozmanité jeho druhy: tuscanicum, tetrastylum, corinthiacum uvědomíme si brzy. Otvor do cisterny (puteal), kamž stékala voda z impluvia a kdež se čistila, vzbudí hned pozornost. Na jeho okrajích viděti jest též stopy častého vážení vody. V Casa del Fauno jsou dvě atria, v Casa di Pansa rozkládá se za peristylem druhá zahrada. Mosaikové podlahy práce hrubší jsou časté, co bylo lepšího a umělecky cenného, bylo vyňato a uloženo jest v Museu neapolském. Malby nástěnné, pokud nebyly odneseny do Pompej aneb nejsou zvláště chráněny jsou velmi vybledlé a barvy plískanicemi rozplizlé. Pěkné obrazy nástěnné jsou na př. v Casa del Centenario, v Casa della regina Margherita, v Casa di Sallustio jest velký obraz představující rozsápání Aktaiona od vlastních jeho psů. Na jiném obraze nástěnném v témže domě spatřují se Mars s Venuší, motiv to v Pompejích velmi oblíbený. Jeden z obrazů nejlepších jest Venus s poraněným Adonidem, kterého amorové obsluhují v domě M. Asellina, jenž od této velké malby se též nazývá Casa di Adone ferito.

Domy pompejské byly obyčejně jen přízemní, málo bylo domů, které měly hořejší patro. To však během času téměř všude se sřítilo, jen v jediném případě se podařilo dle patrných stop zkonstruovati je tak, jak bylo za starověku. Jest to tak zv. Casa del balcone pensile. Toto hořejší patro vyčnívá po způsobu arkýře do ulice (maenianum). V něm se nalézají tři místnosti rozměrů nepatrných. Nedaleko odtud proti domu Vedia Sirika jsou na zdi vymalováni dva velcí hadi a pod nimi jest známý nápis, nyní však velmi stěží čitelný: Otiosis locus hic non est: discede, morator!

Největší překvapení mne očekávalo v tak zv. Casa nuova (domus Vettiorum) v reg. VI, ins. XIV, via nona. Vykopání tohoto domu jest nejdůležitějším objevem za celou řadu let. Pojmenování

latinské zakládá se na nápisech dvou pečetítek (signaculum) tam nalezených. Na jednom z nich čte se pozpátku:

A. VETTI
RESTITVTI.

Tu konečně vyplnilo se dávné přání navštěvovatelů Pompej, zaříditi jeden ze mnohých domů pompejských tak, jak tomu bylo za starých dob. Tento rozsáhlý (má přes dvacet místností) a pěkný dům zůstal zvláště dobře zachován a to, co scházelo, doplněno věrně a přesně, tak že se tu můžeme jedním rázem poučiti o zařízení domu římského tak názorně, že si více ani přáti nemůžeme.

(Dokončení.)

E. Kornemann, Die historische Schriftstellerei des C. Asinius Pollio. Besonderer Abdruck aus dem 22. Supplementband der Jahrbücher für classische Philologie. Leipzig 1896. p. 557—692.

Z literárních prací C. Asinia Polliona, vynikajícího řečníka a spisovatele římského, nepřízní osudu nezachovala se nám až na některé zlomky žádná. Zvláště však musíme litovati ztráty historického díla jeho, kteréž vykládalo o krutých válkách občanských na sklonku republiky; neb jako málo kdo jiný způsobilým byl Pollio zajisté k tomu, aby příběhy památných let těch, jichž namnoze byl očitým svědkem, vypsal a přechod dosavadního zřízení státního v samovládu vylíčil. Že důležito dílo to bylo s dostatek, vidíme z čestných zmínek o něm, rovněž pak z vlivu, jejž na historiky dob dalších mělo; neb ti při výkladu římských dějin doby oné čerpali na mnoze odtud a pokud památky jich zachovány jsou, máme jim děkovati, že aspoň stopy dějin Pollionových nám se zachránily. Studium historických pramenů dějů římských v nové době ukázalo, že zvláště dva historikové z díla Pollionova hojně látku svou vážili. Appian ve výkladu válek občanských (Emfylia) a Plutarch v životopise Caesarově a Pompejově. Ano Ranke (Weltgesch. III 2 p. 226 n.) dokonce se vyslovil, že by se mohlo na základě Appiana a Plutarcha ztracené dílo Pollionovo fragmentárně rekonstruovati.

O tuto rekonstrukci spisu Pollionova nepokouší se v uvedené práci Kornemann, maje pokus takový, jakož přirozeno, za marný, ale hledí jisté zvláštnosti díla onoho zevrubněji stanoviti, poměr následujících historiků k němu přesněji, než dosud se stalo, vytknouti a hranice, k nimž sáhala památka tato, vyzkoumati.

Spisovatel béře v úvahu především zprávu Appianovu a Plutarchovu o událostech od r. 60 (neboť tam počínalo se dílo Pollionovo) až k pohřbení Caesarovu. Tuto dobu probírá Appian v 2. kn. válek občanských a v části nadepsané Celtica, Plutarch pak v biografii Caesarově od hl. 13 a v Pompeiově asi od hl. 44. O poměru Appianově a Plutarchově k Pollionovi v příčině této části bylo

hojně bádáno, ale nedospělo se k cíli jednotnému: jedni — a v čele těch jest P. Baillen (Quomodo Appianus in bellorum civilium libris II—V usus sit Asinii Pollionis historiis, Gottinky 1874) — dovozovali, že oba užívali přímo spisu Pollionova, druzí, v jichž popředí jest Thouret (De Cicerone, Asinio Pollione, C. Oppio. Leipz. Studien I 1. 1878 p. 332 a násl.), hájí toho mínění, že vážili ze stejného pramene řeckého, jenž závislým byl na díle Pollionově. Za tento řecký pramen prohlašuje Judeich (Caesar im Orient. Leipzig 1885) Strabonova Hypomnemata a s ním souhlasí C. Vogel. P. Otto, Hinz, Maurenbrecher (C. Sallustii hist. rell. I p. 87) a nejnověji i Gardthausen (Augustus u. seine Zeit II 1 S. 1). Kornemann uvažuje důvody obou stran velmi důkladně a dochází k tomu závěru, po našem mínění správnému, že Appian i Plutarch na základě spisu Pollionova samého aneb nejvýše řeckého překladu jeho děje doby oné psali: že by Strabo jich společným pramenem byl býval, pro to nelze spolehlivého důvodu uvésti. Spisovatel dále ukazuje vynikající vlastnosti výkladu Pollionova, kreslí spisovatelskou individualitu téhož autora i nalézá obé zase v dotčených statích Plutarchových a Appianových v podobě nejryzejší obsaženo, čímž potvrzuje se správnost tvrzení hořejšího, že oba spisovatelé ti přímo na Pollionu závisli jsou.

V oddílu čtvrtém obrací se K. k otázce, je-li druhý díl historií Pollionových pramenem pro knihu III—V Appianových Emfylií. I o věci té jednali před tím již mnozí a někteří z badatelů těch vyslovili se pro Polliona. K votu jich přidává se K. a uznává, že i zde Appian přidržel se Polliona, kdežto Plutarch v biografiích sem příslušných, totiž Brutově a Antoniově, následoval již pramene jiného.

Obyčejně soudí se, že bitva u Filipp činila závěr díla Pollionova. Jiného mínění jest K. v oddílu pátém. Tam dovozuje, že i dále boje občanské Pollio líčil a teprve posledním aktem národní tragoedie, bitvou u Aktia dílo své zakončil. Jakkoli důmyslně podpírá toto mínění své a ač zamlouvalo by se samo sebou zavření díla Pollionova událostí tak památnou, zůstává přece věc celá jen domněnkou, když určitého svědectví pro ni není, když zejmena žádného zlomku z doby po bitvě u Filipp uvésti nelze.

Ku konci věnuje K. několik stran i hypothese Landgrafově a Wölfflinově, že by byl Pollio i skladatelem spisu d e b e l l o A f r i c o. Rozumí se, že nijak nesouhlasí s ní. Osoba, jež mluví k nám ze spisu tohoto, jest zajisté zcela jiných vlastností, zcela jiného rázu než jakou jeví se jinde Pollio. Výkladu toho, tuším, ani potřebí nebylo. Původcové oné hypothesy námitkami jiných asi již s dostatek se přesvědčili o chybě své, tak že Wölfflin v nové recensi kommentáře d e b e l l o A f r i c o, jež právě v Lipsku u Teubnera vyšla, bez jmena Pollionova vydal spis ten.

K pojednání Kornemannovu připojena sbírka nejdůležitějších zlomků historií Pollionových na str. 672—691. Vidíme z ní, že

máme zlomky odtud zachovány dosti slušné. avšak poznáváme zároveň, že z nich ani fragmentarně nelze rekonstruovati díla ztraceného. Rob. Novák.

Řeč Aischinova proti Ktesifontovi. (Dokončení). Přeložil professor Jan Soukup. Ve výroční zprávě c. k. vyšš. gymnasia v Pelhřimově za šk. r. 1895—96. Str. XXXXIII—LXII.

První polovici překladu této řeči recensoval referent v ČMF. I. str. 369 nn., kdež na přednosti a také na některá celkem menší nedopatření v překladě poukázal. O této druhé části (§§ 168 až 260) může se tedy vysloviti stručněji. Překlad čte se plynně a podává svědectví o nemalé zručnosti překladatelské prof. Soukupa. Všeobecně jen podotýkám, že, kdyby p. překladatel byl měl po ruce nové vydání řečí Aischinových od Blassa, překladu jeho na některých místech bylo by to přišlo velmi vhod.

Ref. též nemůže zamlčeti, že leccos, co právem p. překladateli a s úmyslem nejlepším bylo vytčeno v recensi svrchu dotčené, zůstalo nepovšimnuto. Paginace opět provedena jest číslicemi římskými, označení jednotlivých paragrafů jest opět opomenuto: takový zjev nevyskytuje se v nynější době snad již nikde více. Chce-li p. překladatel i na dále takto úkol referentům stěžovati, jest to ovšem jeho věcí.

Srovnávaje jednotlivá místa překladu s originalem shledal jsem tato nedopatření. V § 173. čte se: νῦν μέντοι τὸ βασιλικὸν χρυσίον ἐπικέκλυκε τὴν δαπάνην αὐτοῦ. Prof. Soukup přeložil: „nyní královské peníze zahltily jeho marnotratnost“. Slovo „zahltiti“ ve významu naplniti jest příliš neobvyklé, i než aby mu bylo porozuměno. Jungmann (a dle Jungmanna Kott) uvádí pouze jeden příklad a sice z překladu „Panny jezerní“: „Zahltil úvoz lid ten divoký“. Přiznávám ovšem, že není snadno nalézti vhodný výraz pro řecké ἐπικλύζειν, kteréž značí: zaplaviti, zatopiti, aby překlad byl srozumitelný a metafora aby se nesetřela. Spíše by se hodil tento překlad: Nyní ovšem královské peníze hlubinu jeho marnotratnosti zaplavily. — § 255: τὰς δωρεὰς εἰς βελτίω σώματα καὶ ἀξιολογωτέρους ἄνδρας ἀπόθεσθε „dary svými obmyslete osoby lepší a muže zasloužilejší“, místo správného: „dary své uložte si, uschovejte si, (reservujte si) pro ...“ — Častěji jsem pozoroval, že některá slova textu řeckého nejsou v překladě vyjádřena. Na př. § 186: ἀλλ' ἀντὶ τοῦ ὀνόματος συνεχώρησεν (lid) αὐτῷ (t. Miltiadovi) πρώτῳ γραφῆναι, παρακαλοῦντα τοὺς στρατηγούς. „nýbrž na místo jména dovolil mu, aby namalován byl, jak pobízí vojíny do boje“. Srv. též Nep. Milt. 6: namque Miltiadi.. is honos tributus est, ut.. in decem praetorum numero prima eius imago poneretur, fortiter hortantis milites. § 208: εἰ σοὶ ἦσαν ὅμοιοι οἱ ἀπὸ Φυλῆς φεύγοντα τὸν δῆμον καταγαγόντες. „kdyby tobě bývali podobni ti, kteří zpět uvedli z Fyly lid“.

§ 243: ἅπαντες γὰρ ἅμα ἀποκρινοῦνται· „všichni zajisté odpovědí". § 245: ἄνθρωπος ἀσχημονῶν τῷ βίῳ καὶ βδελυρός. „člověk v životě svém nemravný". § 257: Σόλωνα μὲν τοῖς καλλίστοις νόμοις κοσμήσαντα τὴν δημοκρατίαν, ἄνδρα φιλόσοφον καὶ νομοθέτην (dle Frankeho: u Blassa: ποιητήν) ἀγαθὸν, σωφρόνως, ὡς προσῆκεν αὐτῷ, δεόμενον ὑμῶν ... „Solona, jenž svobodné zřízení obce ozdobil nejkrásnějšími zákony, jak po právu vás žádá, abyste ..." Či snad pokládá p. překladatel vše to za glossemata? V § 258 jest zase zbytečně překlad rozšířen: Ἀριστείδην τὸν τοὺς φόρους τάξαντα τοῖς Ἕλλησιν. „Aristeida, jenž Hellenům stanovil poplatek do společné pokladny". Na str. 373 ČMF I. jsem podotkl: „Pro stejné výrazy řecké položené v témž smyslu užiti jest také v češtině stejného slova". Pokud pan překladatel tomuto samozřejmému požadavku vyhověl, vysvitne ze srovnání místa v § 208: ὅτι τῷ πολλάκις ἐπιορκοῦντι... δυοῖν θάτερον ὑπάρξαι δεῖ, ὧν οὐδέτερόν ἐστι Δημοσθένει ὑπάρχον s překladem páně Soukupovým: „kdo křivě přísahá, tomu že z dvojího jednoho jest třeba, aby mu přišlo na pomoc, z čehož Demosthenovi ani jednoho po ruce není". Výraz ἀτέλεια vysvětlen jest v poznámce 127. takto: sproštění od daní a povinností. To není logické. Vždyť daň jest také povinnost. S důvody uvedenými v pozn. 134. proti čtení περιεγράψατε nemohu souhlasiti. Dávám zvláště na uváženou, že k předcházející otázce rozvažovací: kam se mám utéci? divným způsobem by se družila myšlenka: Vypovězte mne! Snesitelnější byl by pořádek opačný. Kdo zná způsob attických řečníků, nepozastaví se nad námitkou p. překladatele: „Demosthenes by ovšem mohl říci: „Tím, co jsem kdy konal na prospěch obce, způsobil jsem si nepřízeň všude u obcí sousedních tak, že mohu nyní pobývati pouze mezi vámi"; ale jak může říci Atheňanům, že oni ho do této nemilé situace přivedli, není mi jasno". Chyby tiskové se mně naskytly na str. XXXXIV: zahltili m. zahltily; žíje m. žije: v pozn. 121: Plat Cim. m. Plut. Cim.

Josef Pražák.

O životě a spisech G. Suetonia Tranquilla spolu s překladem životopisu Caesarova z díla „De vita XII Caesarum". Podává V. Kubelka. Z programu c. k. českého vyššího gymnasia v Uher. Hradišti na konci šk. r. 1895—96. Str. 3—34.

Životopis Suetoniův zaujímá sedm stran (3—10). Na počátku podána jest charakteristika plodů literárních druhého století po Kr. ve způsobě úsudku již ustáleného. Tacita přičítá p. spisovatel více století prvému. Po tom následuje vypsání života Suetoniova a činnosti literární. Pořadí spisů Suetoniových uvádí p. spis. dle seznamu zachovaného u lexikografa Suidy. Pan spisovatel neměl asi v době, kdy toto thema zpracoval, po ruce dílo Schanzovo, z něhož by bylo možno ledacos vytěžiti, hlavně pro zřetelnější rozdělení. Rovněž

byl by mohl zaujati stanovisko své proti spisu „Roma" rázu encyklopaedického, který uznává Schanz.

Ocenění literární činnosti Suetoniovy podáno jest způsobem, abych tak řekl, více zevnějším. Tak na př. o pramenech Suetoniových ve spise jeho o císařích není ani zmínky, jakkoli p. spisovatel mezi prameny, jichž při spisování této stati užil, uvádí dva spisy (Schweigerův a Krauseův) o této otázce jednající. Na str. 4. se praví: (Suetonius) učiněn tajemníkem císařovým (magister epistularum). Ovšem na místě u Spartiana v životopise Hadrianově 11. 3. jest Suetonius jmenován magister epistularum, avšak k tomu musí býti podotčeno, že tu pojmenování pozdější přeneseno anachronicky do dob dřívějších. Neboť na nápisech druhého století po Kr. tajemník císařský se jmenuje stále ab epistulis. Srv. Friedländer, Sittengeschichte Roms I[6] 185.

Překlad jest celkem správný a plynný. Místa v příčině mravní závadná jsou v překladu vypuštěna, na př. hl. 49—52. Na některých místech bylo by žádoucí, těsnější přiklonění k originalu. Na př. v hl. 16 se čte: multitudinem compescuit. Prof. Kubelka přeložil: „donutil lid v pokoji se rozejíti. To, myslím, jest příliš volně přeloženo, než jest přípustno. — V téže hlavě: pro condicione temporum quieturus přeloženo: „odhodlán pro přítomný okamžik klidně se chovati. Správně: dle přítomného stavu věcí, jak mu přítomný stav věci ukládal. Hl. 1. (Sullam) expugnatum tandem proclamasse „že Sulla udolán konečně zvolal. „Udolati prosbami několho" jest méně vhodné. Flamen Dialis jest přeloženo: „kněz Jovovi". Nejasně, zvláště když není příčiněno žádné vysvětlení pod čárou. Naopak v hl. 13. výraz pontifex maximus mohl zčeštěn býti: vrchní, nejvyšší pontifex. Hl. 2: reliqua militia secundiore fama fuit „po ostatní dobu této výpravy požíval lepší pověsti". Militia jest služba vojenská. Hl. 13.: profusissima largitio „nejrozsáhlejší podplácení. Správně štědrost, podplácení velmi marnotratné, zcela nemírné. Hl. 14: ut Decimum Silanum non piguerit sententiam suam... interpretatione lenire „že nemrzelo Decima Silana mínění své zmírniti výkladem. Avšak pigere ve spojení takovém, jako zde, má význam: ostýchati se. Slovo „intercessio" překládá prof. Kubelka „obstava". V hl. 20 přeloženo elegické distichon přízvučně. Překlad nevystihuje dobře smysl originalu, jakkoli překládati hexametry modně t. j. přízvučně nepůsobí žádných obtíží. K posouzení uvádím original:

Non Bibulo quicquam nuper sed Caesare factum est:
Nam Bibulo fieri consule nil memini.

a přízvučný překlad:

Bibulus ondyno nic vám neřídil, nýbrž vše Caesar:
Pod Bibulem zda co kdy jednáno, nemohu říct.

Příčiněné poznámky vysvětlovací nedostačují: na velmi mnohých

místech, kde čtenář jistě vysvětlivku očekává, jest v tomto očekávání zklamán. — V hl. 24: „Chocholouš, Skřivan“ nepatří do textu, nýbrž do poznámek. Chyby tiskové jsem spozoroval tyto: str. 7: ἐπισήμων m. ἐπισήμων; str. 9: líší m. liší. Hl. 19 od konsulata m. konsulatu; v pozn. 34: pietatem m. pietatem; hl. 31: mostek m. můstek; hl. 75: u Illerdy m. Ilerdy; hl. 81: Kornelus m. Kornelius. Josef Pražák.

Capri, Perla moře Středozemního. Dle autopsie a spolehlivých pramenů popisuje František Jezdinský, c. k. gymn. učitel. (Nezměněný otisk programu c. k. gymnasia v Něm. Brodě.) V Něm. Brodě. Tiskem knihtiskárny a lithografie Alberta F. Riedla. 1896.

Jest to práce velmi důkladná, zasluhující vší chvály. Pan spisovatel podává tu dějiny ostrova a dopodrobna popisuje nejen všecky jeho antiquity a vůbec všecky jeho památnosti, nýbrž líčí též ostrov po stránce zeměpisné, geologické, zevrubně popisuje ostrovní faunu a floru, faunu mořskou, podnebí ostrova a povahu obyvatelů. Zkrátka jest to všestranný vědecký obraz ostrova Capri. Z celého spisu lze seznati, že pan spisovatel jest bystrý pozorovatel, že má jemný smysl pro krásu přírody a — což jest nejdůležitější — že opatřen jest také všemi k takové práci potřebnými vědomostmi, ovládáť nejen historii a filologii, nýbrž znamenitou měrou též vědy přírodní.

Fysiognomie ostrova Capri jest typickým vzorem oblasti středomořské vůbec, a proto podává spisovatel ve zvláštní stati též charakteristiku fysiognomie jižní Evropy. Stať tato jest zvláště zajímava a poučna. Fantasie maluje nám jih barvami příliš živými a idealními. Tak na př. Italii představujeme si obyčejně příliš idealně jako zemi nevyrovnatelných krás přírodních; blouzníme o její hájích, o její vždy zelené a bujné vegetaci. Tyto hyperidealní představy o krásách jižní přírody uvádějí se v této stati na pravou míru. Háje jihu daleko nevyrovnají se lesům našeho severu. „Ta malá skupení stromů, která se na jihu nazývají lesy, jména lesa ani nezasluhují“ (str. 7). Také představu o stálé zeleni jižní přírody uvádí spisovatel na pravou míru. „Většina jižních stromů ztrácí na podzim listí, a jen tam, kde převládá oliva, vavřín, pinie, zeravy (thuje), cypřiš, aneb kde vštípeny jsou druhy velehorské, jako cedr libanský a himalajský, sosny rozmanité a pod., má příroda nádech vesny“ (str. 8). Co pak se týče bujné vegetace, tu jest ovšem pravda, že hojnou úrodou flora jižní naši vegetaci předčí, „ale velikostí rozměrů nevyrovná se žádný strom jižní Evropy našim věkovitým velikánům, dubům, bukům, lipám neb nebečelným jedlím a smrkům“ (str. 9).

Spis jest psán s velikou láskou, ba možno říci s nadšením. Toto nadšení svedlo spisovatele místy až k výrokům upřílišeným.

jako na př. na str. 3., kde se praví, že modrá jeskyně caperská „jest největším divem naší zeměkoule“!, nebo že imposantní (!) zříceniny hlavní villy Tiberiovy (Villa di Giove) budí mohutný dojem (jsou tam nyní chlévy pro vepře!) Na str. VI. se praví, že Neapol jest nejkrásnějším městem italským. Město Neapol samo krásné není, krásné jest jen jeho okolí.

Na str. IV. praví se o Tiberiovi tato slova: Nedostižný mistr v přetvářce, „jímal v okovy všecko lidstvo“. Tím výrokem se Tiberiovi křivdí. Jest známo (Tacitus sám to praví), že provincie se měly za Tiberia dobře, poněvadž Tiberius přísně trestal vyděračství a vůbec vedl vzornou správu finanční.

Sloh jest půvabný, květnatý, ba místy povznáší se až ku vzletu básnickému, což však vědeckosti knihy není na újmu.

Spis jest opatřen obrazem Modré jeskyně a mapkou ostrova.

V Brně. Dr. Jan Korec.

C. Torr, Memphis and Mycenae. An examination of Egyptian Chronology and its Application to the Early History of Greece. Cambridge, University Press 1896, str. 74.

Ve příčině chronologického zařaďování kulturní periody mykenské uchylují se někteří angličtí učenci běžných názorův a kladou, jako ku př. A. S. Murray, periodu tu do dob mnohem pozdějších. Zařaďování toto potkávalo se a to právem s odporem orientalistů, kteří shledali novější dobou spolehlivé údaje chronologické i v nápisích hieroglyfských i v památkách klínopisných, současných době mykenského uměleckého tvoření. Kultura mykenská sice domovem byla na obou březích Archipelagu, ale jednotlivé její stopy rozptýleny jsou po ostrovích řeckých i po egyptských nalezištích po Fajjum a Rechmarův hrob ve Thebách. Pak ovšem není pouhou nahodilostí, že vyskytují se v řeckých nalezištích, jako v Mykenách a rhodském Ialysu, kartuše se jmény slavných faraonů XVIII dynastie, neboť současné zápisy egyptské potvrzují, že touž dobou pobřeží a ostrovy řecké byly skutečně na faraonech egyptských zavislé.

Nový pokus uhájiti stanovisko běžným nyní názorům se příčící učinil spisovatel právě posuzovaného pojednání, jenž před krátkou dobou nabyl zvučného jména spisem svým o námořnictví starověkém. Pohříchu není lze tento pokus schváliti, nebo odchylné stanovisko anglických badatelů jím nijak nebylo uhájeno, naopak neúplná argumentace Torrova ještě nedostatky podpor, na nichž názor o pozdějším původu mykenské kultury spočívati měl, zřejmě odhalila. Především nehodí se k obsahu pojednání nadpis, ježto Memfis téměř ani ve spise jmenována není a nad to, jakož již A. Wiedemann na jiném místě správně vytkl, Memfis v dobách s mykenskou kulturou spojovaných zcela v pozadí před Thebami a Taní ustupovala.

Po věcné stránce sluší podotknouti, že Torr vývody své opírá vesměs o údaje hieroglyfských památek, předpokládaje, že poslední známá vročení dle králů jednotlivých jsou spolu posledními roky jejich vůbec. Touto cestou chtěl Torr nabyti dat absolutních, jichž součet, ku chronologicky určité řadě Psammetichoveů připojený, má podati chronologické pořadí od dob zakladatele XVIII dynastie Ahmesa, tudíž pro celou dobu nové říše. Již tato argumentace neshoduje se s častěji již pozorovanou okolností, že dotud známá krajní léta jednotlivých králů nejsou jejich léty úmrtními neb posledními. V některých případech, kde chronologické údaje jsou zvláště hojny, jako za králův XVIII a XIX dynastie, tam, jakož ukázal Mahler, shodují se poslední vročení se skutečnou dobou vladařskou jednotlivých králův, ale z této shody, bohactvím pramenů vysvětlitelné, neplyne pravidlo pro jiné doby, mnohem delší a z pramenů nedostatečně toliko osvětlené.

Druhá vada Torrových vývodů spočívá v ignorování údajů klínopisných. Důležitost synchronismů ve starověké chronologii nevyhledává již zajisté za doby naší důvodů, tím méně můžeme pochopiti, proč Torr nepřihlížel k synchronismům, z babylonského písemnictví známým. Ovšem synchronismy tyto boří veškeru jeho soustavu, pracně zbudovanou, což snadno příklady lze doložiti. Dle výpočtů Torrových panoval Amenhotep III od r. 1163—1127 př. Kr., tento Amenhotep jest však souvěkovcem babylonských králů Kallimasina a Burnaburiáše, jichž panování dle přesně upraveného seznamu králů spadá do posledních desítiletí XV stol. př. Kr.

Konečně dlužno vytknouti, že Torr podceňuje výsledky astronomického výpočtu. Jest zásluhou vídeňského astronoma Mahlera, že zjistil dle astronomických záznamů na památkách hieroglyfských přesně dobu jednotlivých králů XVIII—XX dynastie, a sice v pořadí, kteréž shoduje se s údaji Manethonových Tomů, pokud tyto správně dochovány jsou.

Za takových poměrů jest ovšem přirozeno, že výsledky šetření Torrova historické skutečnosti odpírají. Avšak i v jednotlivostech vyskytují se údaje, jichž není lze mlčením recensentu pominouti. Zvláštní způsob methody svádí Torra k výsledkům velice podivným, které příčí se všem vědomostem našim. Tak na str. 6 pokládá Torr aethiopského Šabaka za současníka Psammeticha I, jakkoli ihned dokládá, že některé kartuše se jménem Šabakovým shledány byly v Sanheribovu paláci ninivském. Sanherib byl zavražděn r. 681 př. Kr. a palác jeho později již obýván nebyl, památky pak v něm nalezené jsou vesměs z doby Sanheribovy, tedy pocházejí z doby před r. 681 př. Kr. Jak se to ale shoduje i s údajem bezpečně známým, že Psammetich I teprvé od r. 664 nevládl, nýbrž léta svá počítal a treprvé r. 653 vlády nabyl? A proč nejmenují Šabaka ani Assarhaddon ani Assurbanipal, kteří přece s Egyptem po dlouhá léta válčili? Ve zprávách jejich jsou před-

chůdci Psammetichovými Nutamon a ještě dříve Tirhaka, nutně tudíž klásti jest Šabaka před Tirhaku a tím součinnost jeho s Psammetichem jest vyloučena. Tvrdí-li Torr, že Tirhaka a Šabak vládli současně v různých krajinách egyptských, opomenul dovolati se pramene, z něhož by takováto historická skutečnost plynula. Na jiném místě pokouší se Torr (str. 8) dokazovati, že Psammetich pochází od faraonů XXIII dynastie, proti obecnému již a odůvodněnému domnění, že byli Saité původu libyjského. Jaké váhy jsou důvody Torrovy, plyne zajisté zřejmě z následujících výroků na str. 8 a 9 se vyskytujících: Psammitichos was probably a great-grandson of Stephinathis ... (Psammus) was probably a great-grandson of Osorcho ... Psammitichos and Step-en-apet *may* both have been descended from the king Osorcho ... this *may* be the Uasarken ... These three kings *might* possibly have been three brothers ... Stephinathis — is presumably the Teft-necht (jakkoli Teftnacht se jménem Τνήφαχθος jest znám i klassikům).

Těchto nedostatků jest tím více litovati, ježto spisovatel znalý jest zevrubnou měrou pramenův i literárních dokladů, jakož nasvědčují hojné jeho odkazy. Bylť mu možno citovati hieroglyfské údaje namnoze dle originálův a tudíž ve znění, na subjektivně mnohdy pojímané transkripci nezávislém. Dle referentova přesvědčení však vývody Torrovy nijak nejsou spůsobilé, aby dle nich mykenská perioda kladena byla do dob po r. 1000 př. Kr.

Dr. J. V. Prášek.

F. Fischer: Ovidiovo mudrosloví. Program gymnasia králové-hradeckého z r. 1896. Str. 26.

Pan autor podává bedlivou sbírku Ovidiových výroků, 1. o božstvu, lidském osudu, přírodě, 2. názorů životních, 3. výroků básníkovy touhy a útěchy. Příslušné citáty z knih Amorum, Artis am., Tristium, Epistolarum a Remediorum přeloženy metricky časoměrně. Fischerovým distichům dlužno přiznati přesnost výrazu, rhetorickou vkusnost a předce při tom průhlednost, hlavně však lahodnost. A pro tuto poslední vlastnost zejména sluší pana autora pokládati za povolaného překladatele Ovidiových básní. Jest velmi žádoucno, aby v této překladatelské činnosti pokračoval.

Naše výtky po stránce metrické byly by tyto:

1. Dosti často rozpadá se Fischerův hexametr ve dvě stejné polovice tím, že po třetí stopě jest rozluka. Veršů takových u Ovidia jen poměrně velmi málo jest; překladatel byl asi sveden snahou po rozmatitosti útvaru verše. Trist. 3. 12. 9 „Úhony, zlou že je matkou, | chtíc vlaštovka se zhostit.“ Pont. 4. 12. 47 „Věř mi, rozum nebohé lidi | povždy že nejprv opouští.“ Nelze říci na omluvu, že by za slovem „nebohé“ byla caesura, slova „nebohé lidi“ nelze caesurou od sebe odtrhnouti. Trist. 2. 33 „Jestli že svůj by metal blesk“ | při všech lidstva poklescích.“ Remed. 195 „Vzejde

i čas štěpování: | pak k sněti větvici přimkni." Trist. 3. 10. 17 „Leckdy i pak vysoké věže | moc Aquilona burácná." Ars 3. 123 „Ne, že nyní se tuhé zlato | ze spodu země dobývá." Známý verš Trist. 1. 9. 5 „Pohrom dokdy budeš prost, | přátel hojně napočteš." Trist. 3. 11. 21 „Leckdos při snadné věci | odvahy dosti nabývá." Ars. 2. 119 „Nuž hleď svou utužit duši, | přimkni ji kráse tělesné." Amor. 3. 4. 13 „Ondyno spatřil jsem koně, | jenž otěžím se opíral" a v 15.: „všaktě stanul, kdy pocítil, | jak mu popuštěna oprať." Pont. 2. 7. 37. „Nelze Getů na celém světě | krutší seznati lidstvo". Pont. 1. 3. 23 „Nezná lékařská věda | boulovitou dnu umírnit." Pont. 1. 8. 37 „Zas zelené pole Martovo, | jež vůkol sady věnčí." Trist. 3. 3. 61 „Vdyť pak duch-li zbaven těla | v prázdné výši se vznáší." Srov. dále. Pont. 1. 6. 45 a Trist. 3. 3. 73.

2. Překladatel užívá bukolské rozluky jednak poměrně často, jednak proti zvyku básníků. Před bukolskou rozlukou stává u nich daktyl (nikoliv spondej), aby tak zamezili ono nelibé, dvojí zakončení hexametru. Správný a lahodný jest verš Pont. 2. 3. 23 „Ten jediné, štěstí komu příznivo, | ctěn je a vážen." nebo Pont. 3. 9. 9 „Proč tedy jsem vadným chyby své znaje, | ty mne se tážeš." Ale není lahodný verš Pont. 3. 5. 17 „Ač sice jest chutný vody doušek, | jejž si načerpáš." Nebo Remed. 45 „Země tatáž byliny prospěšné, | stejně i škodné." Ars 2. 13 „Zásluhy méně nemá, kdo ušetří, | dřív co vyzískal." Amor. 1. 15. 39 „Jen na živých závist se popásá; | ustane sudbou." Pont. 1. 8. 45 „Všaktě nevím, komu jsem je vzdělával, | často i setby." Srov. Trist. 3. 12. 11. 1. 9. 11. Pont. 2. 3. 11, 2. 9. 47, Ars 3. 545, Amor 1. 15. 7 a j.

3. Ovidiův pentameter nekončívá krátkou samohláskou b e z s o u h l á s k y. Toho by se dle mého mínění mělo dbáti i při překladu. Naproti tomu srov. překlad Trist. 4. 8. 48, Pont. 3. 6. 22, Trist. 5. 8. 16, 3. 7. 44 a j.

Jinak dovolil si překladatel licencí málo. Vytkli bychom ještě, že někdy bezpřízvuká slova mají hlavní iktus rhythmický, na př. Remed. 182 „*a* psů ostražitých se k němu smečka tulí," Remed. 192 „hráběmi pak požatý s e shrabe řídce palouk." Jiná licence jest Trist. 3. 127 „kvítky barev pestrých o p ě t n ě šatí se palonkem." Pont. 3. 2. 31 „Pouze t ě l o sinalé zaniká v teskném žarovišti," a j. Nedoporučuje se zakládání slov jako Pont. 2. 3. 10 „Roste *i* se štěstím, chabne *i* důvěřivost." Ars 3. 122 „jsem že zrodil se teprv."

Překlad téměř všude správně vystihuje original. Předce však zdá se nám, že někdy plastika originalu setřena. Tak Remed. 172 s a u c i e t ut duram vomer aduncus humum — rádlo by zakřivené b r á z d i l o půdu tuhou. Remed. 186 ut r e l e v e n t dempti vimina curva favi — by z úlů vydutých plástv s e m o h l y v y n í t. Remed. 198 debilibus pinnis irritus exit Amor — marná

péče jiná mdlou perutí uniká. Trist. 1. 9. 13 sl. mobile sic sequitur Fortunae lumina vulgus: | quae simul inducta nube teguntur, abit — stejně i lid vrátký doprovází Štěstěny úsvit: jakmile však hustý zastře ji mrak, uniká. (Setřen obraz). Pont. 2. 3. 24 quae (fortuna) simul intonuit — zvrtne-li však se osud. (Lépe Trist. 1. 5. 29 ut simul intonuit (fortuna) — rána-li však udeří, a konečně správně Trist. 5. 4. 27 cum deus intonuit — ránu-li bůh seslal. Žádáme ale jednotnost výrazů! Tak i obsequium opakující se třikrát Ars 2. 179 sl. a Amor. 3. 4. 12 přeloženo pokaždé jinak; též slovo naufragus, těžko ovšem přeložitelné, opsáno pokaždé jinak: Pont. 2. 7. 8 „bouř komu rozbila loď" a Pont. 1. 6. 34 „pán lodi rozkotané.") Remed. 230 arida nec sitiens ora levabis aqua a sprahlá žízní vystřežeš ústa vody. Ars 3.545 at studio mores convenienter eunt — a vzdělaností svůj můžeme tříbiti mrav. Pont. 1. 6. 34 bracchia iactet aquis — paže vzhůru zvedá (věcně nesprávné). Pont. 1. 3. 29 n „pak zase touha po vlasti mocí všelikou a mohutněj', | což tvůj list zavinil, rozvahy mne zbavila" (retexit opus). Příliš volně přeloženo: básník z touhy po vlasti počal znovu naříkati, touha po vlasti znovu odkryla jeho předešlé dílo, t. j. nářek. Trist. 4. 8. 20 languidus in pratis gramina carpit equus — kůň na lukách zelených v trávě se chabě pase." Adverbium chabě ruší smysl: kůň závodní, znavený, aby dosáhl opět vítězství, se pase, nikoliv „chabě se pase," nýbrž „chabý kůň" se pase. Nejasně přel. Trist. 5. 2. 77 quod petimus poena est — trestem tužba je má. Nedopatřením přeloženo chybně Pont. 14. 21 otia corpus alunt, animus quoque pascitur illis | inmodicus contra carpit utrumque labor — práce tělo šlechtí i duševní zvětšuje síly: | pak-li je přílišnou, jí obojí se ničí.

K některým ozdobám rhetorickým nebylo při překladu hleděno. Remed. 195 fac ramum ramus adoptet — pak k snětí větvici přimkni. Trist. 3. 12. 15 quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus — a kdekoliv jest strom, tu haluz z něho bujně vyhání. Není tu vystiženo to rašení, úmyslně (všimněme si opětovaného in arbore) vyznačené vracející se liquidou „r". Ars 3. 63 n nešetřeno v překladu důrazné anafory, rovněž Trist. 4. 6. 13—16.

K. Velíšek.

A. Baumstark, Babylon. Zur Stadtgeschichte und Topographie. (Zvl. otisk z II dílu Wissowa-Pauly Realencyklopädie der class. Alterthumswissenschaft". Stuttgart 1896. Lex., str. 34.

Vnitřní vývoj a topografie města Babylona jsou kolbištěm, na němž o uznání zápasí zprávy klassické, a sice v prvé řadě Herodotovy s údaji klínopisnými. Vítána tudíž musí býti vědecká práce, která kriticky a bez předpojatosti uvažuje o údajích i klassických i monumentálných, pokud k Babylonu obsahem se odnášejí. Tohoto úkolu podjal se Baumstark v monografii posuzované, která

i jako samostatný otisk i v rámci záslužného díla encyklopaedického zasluhuje plného uznání. Baumstark pojednává nejprve o dějinách města Babylona, potom podává podrobný popis nynějšího stavu zřícenin, přechází ku zprávám klassickým a končí soustavným obrazem starověké topografie městské. Ve všech těchto oddílech hledí Baumstark obsáhnouti veškery prameny, klínopisné, klassické, armenské, talmudské, syrské i arabské, jakož i zprávy novějších cestovatelův, a dle potřeby kriticky uvažuje i o proudění různém ve vědeckém zkoumání novodobém. Co do úplnosti látky, neváháme přiznati, že překonává Baumstarkův spisek veškery dosavadní pokusy, ani Oppertovy Expédition en Mesopotamie nevyjímajíc. Toliko pohřešujeme tak zvané babylonské chroniky Pinchesovy, z níž by byl Baumstark seznal, že nepanoval toliko assyrský Tukultinindar kol r. 1300 př. Kr. v Babyloně, nýbrž i jeho syn Ašurnásirpal, jakož i Nabonnedovy babylonské chroniky, před dvěma lety objevené, která v podstatných věcech vědomosti naše rozhojňuje. Nemůžeme také schvalovati, že citovány jsou staroperské nápisy Achaimenovců dle nespolehlivého vydání Kossovičova, jakkoli již vzorné vydání Weissbachovo a Bangovo jest na snadě. V jednotlivostech zaujímá rovněž spisovatel stanovisko, o něž není lze s ním se sdíleti. Tak praví str. 12, že Kambyses pobýval dvorem svým stále v Babyloně alespoň od r. 526 nebo 525, my však známe toliko z Annálů Nabonnedových a z cylindru Rassamova, že Kambyses byl dobytí města Babylona skrze Kyra r. 539 účasten, Ktesias pak praví, že Kambyses v Babyloně zemřel, kterýž však údaj právem kritikou se zamítá. Jiných zpráv o Kambysově pobytu v Babyloně není, roku pak 526 již zahájeny byly přípravy k válce egyptské, které Kambysa do Syrie volaly, načež návrat jeho udál se teprvé z jara r. 522, byl však přerušen smrtí Kambysovou, která se dle Herodota i Josefa Flavia v Syrii přihodila. Také údaje Dareiova nápisu Behistunského nejsou správně zařaďovány. Dle Baumstarka trvala prvá babylonská vzpoura proti Dareiu synu Hystaspovu po dvě léta, 521 až 519, ale dle smluvných desk babylonských bylo 1 Tišri I roku Bardova = VIII roku Kambysova, t. j. r. 522, vročováno ještě dle Barda, 17 Tišri již však dle Nidintubíla-Nebukadnesara III. 26 Kisleva téhož roku svedl Dareios s Nidintubílem bitvu nad Tigridem, 2 Anamaky-Tebeta porazil Dareios Nidintubíla u Zarany a nedlouho potom, za prvých dnů svého I roku (= 521 př. Kr.) zmocnil se Babylona. Na str. 13 stotožňuje Baumstark slavný chrám Belův s chrámem Í-ur-tímín-an-ki (Baumstark píše bezdůvodně Í-tímín-an-ki), jakkoli obecně Isagila za Belovu svatyni jest pokládána. Pokud se týče vzetí Babylona skrze Kyra, přikládá rovněž Baumstark Nabonnedovu synu Bílšarusurovi hrdinskou obranu královské čtvrti, jako jsem učinil ve svých Dějinách starověkých národů východních.

V části rozboru pramenů věnované obírá se Baumstark hojně

Herodotem a zamítá a limine veškery pochybnosti, novější dobou o authentičnosti jeho babylonských zpráv pronášené.

Dr. J. V. Prášek.

B. Heisterbergk, Die Bestellung der Beamten durch das Los. Berliner Studien für klassische Philologie und Archäologie. Sechzehnter Band. Fünftes Heft. Berlin, Calvary. 1896. 8°. str. 119.

V zevrubném a důkladném pojednání, těžícím z bohatého pramene, nálezem Athenské Politeie otevřeného, řeší spisovatel nejdůležitější otázku v athenském životě ústavním, o níž před ním Fustel de Coulanges a Headlam se správného sice hlediště, ale — dle povahy tehdy známých pramenů — se závěry ne vždy s historickým stavem se shodujícími pojednávali. Před nálezem výše řečené Politeie bylo obecným domněním v kruzích, které se vývojem athenské ústavy a zejména demokratické její periody obíraly, že byli úřadníci státní v Athenách voleni, načež teprvé za pokračujícího vzmáhání se principu demokratického zaveden byl los jako znak demokratie, rodové i majetkové rozdíly odstraňující. O tom, kdy los zaveden byl, nebylo již mezi starými shody; praví Herodot, že polemarch bitvy marathonské Kallimachos byl na r. 490 př. Kr. losem k úřadu povolán, tolikéž pak učený peripatetik Demetrios Falerský tvrdil o archontství Aristeidovu r. 489 př. Kr. Dle těchto svědectví hledán původ ustanovování k úřadům losem před r. 490 př. Kr., a tu bylo nejpravděpodobnější reformatoru athenské ústavy Kleisthenovi původ význačného zařízení tohoto připisovati. Avšak velmi mnozí badatelé nedůvěřovali určitě znějícím zprávám těmto a dovozovali, že zavedení losu do úřadů souvisí úzce se směrem prostasie Periklejské.

Této rozpravě učinil konec určitý údaj Aristotelovy Athenské Politeie, že zaveden byl los r. 487 př. Kr., za archontství Telesinova, čímž na pohled zjištěno, že ani Kallimachos ani Aristeides nebyli v úřadě archontském losem ustanoveni. Aristoteles však i blíže způsob ustanovování losem doličuje, ježto dokládá, že vylosováni byli dle usnesení z roku 487 archontové z 500 kandidátů, skrze fyly zvolených (προκριθέντων). Zpráva tato jest pro poznání rázu athenské ústavy předůležita. Telesinos totiž dle vývodů Heisterbergkových volbu do úřadů neodstranil, nýbrž ustanovil toliko, aby z většího počtu zvolených kandidátů losem devatero archontů k úřadu bylo povoláváno. Dosavadní názory o předcházející euthyně tím byly ovšem značně změněny, rovněž i nový základ k poznání zřízení athenského podán další zprávou Aristotelovou, že i za doby Periklejské archontové toliko z dvou zámožných tříd byli vybíráni, čímž věrohodnosti pozbyla Plutarchova zpráva, dle níž prý Aristeides po bitvě platejské všem občanům athenským bez rozdílu majetku přístup k archontství zjednal.

Tím však vyvolána nová otázka: o významu losu ve státním životě athenském. Již sice Fustel de Coulanges snažil se k otázce této blíže přihlédnouti i domníval se, že byl los zaveden z příčin náboženských, ježto prý archontové nebyli toliko úředníky, nýbrž i kněžími. Heisterbergk obral si za hlavní úkol svého pojednání právě tuto otázku a pokusil se vyložiti jednak původ losu, jednak poměr jeho k volbě vůbec. A tu, řídě se Thukydidovou zprávou o panování Peisistratovců, dospěl Heisterbergk ku přesvědčení, že byl los zaveden v Athenách dávno již před archontstvím Telesinovým, a sice za Solona, neboť kdyby byla za dob Peisistratových o úřadech toliko volba rozhodovala, byli by Peisistratovci snadno veškerá místa archontská dle vůle své obsadili, kdežto ve skutečnosti jen někdy jim se podařilo členy rodiny své anebo věrné své stoupence zvoliti. Dovozuje tudíž Heisterbergk, že ustanovení Telesinovo bylo pouhou modifikací staršího, ba dávného již zvyku, dle něhož předchozí volbou byli ustanovováni kandidáti k úřadům, načež z nich losem počet úředníkův ustanovený byl vybrán, výklad to, jenž stvrzen výslovným svědectvím Aristotelovým (Ἀ. π. 8: τὰς δ' ἀρχὰς ἐποίησε κληρωτὰς ἐκ προκρίτων). Odtud přechází k významu losování, v němž spatřuje toliko důsledek zásady, ve všech městských státech starověkých pozorované; dle této zásady byla každému občanu dána možnost dosíci v životě některého státního úřadu, ze kteréž příčiny úřady namnoze na krátkou dobu byly ustanovovány. Avšak při vzmáhajícím se počtu plnoprávných občanů nebylo lze ve skutečnosti zásadě této vyhovovati, a tu byla tato možnost, úřadu státního dosíci, pojímána theoreticky. Každý občan mohl býti předchozí volbou zvolen, k vykonávání úřadu byl však toliko ten povolán, na něhož los připadl. Tak se vysvětluje, proč ku př. Perikles za čtyřicet téměř let své státnické činnosti nikdy archontem nebyl. Předchozí volbou zajisté zvolen byl, ale náhodou naň nepřipadl los. Proto zamítá Heisterbergk rozhodně výklad Fustelův de Coulanges o spojitosti politického i náboženského momentu v úřadě archontském.

Pojednání samo, nepřihlížíme-li k některým formalním nedostatkům — str. 2 citován jest **A.** Schäfer místo **V.** von Schöffer — psáno jest velmi pečlivě a přihlíží nejen ku všem dokladům klassickým, nýbrž i k novějšímu vědeckému písemnictví. Sporná dotud otázka losu ve státním životě athenském jest jím trvale vyřízena.

Dr. J. V. Prášek.

Dr. **Julius Deuschle,** Platon's ausgewählte Schriften für den Schulgebrauch erklärt. Vierter Teil. Protagoras. Fünfte Auflage, bearbeitet von Dr. Emil Bochmann, Oberlehrer am königlichen Gymnasium zu Dresden. Leipzig, B. G. Teubner. 1895. — M. 1.20.

Páté toto vydání liší se od předcházejících vydání, která pořídili Deuschle, a po jeho smrti Cron, dosti značně; avšak

myslím, že rozdíl tento není všude a ve všem chvalitebný. P. vydavatel praví, že byl si vědom své povinnosti, to, co zasloužilí jeho předchůdcové vzhledem k stanovení textu, interpretaci a jinaké úpravě vykonali, dle možnosti zachovati: ale s druhé strany že musil cíle praktického školního vydání sledovati (andererseits aber galt es die Ziele einer praktischen Schulausgabe zu verfolgen). Dle možnosti zachovati praví p. vydavatel: ale tu právě musím vytknouti, že možno bylo mnohem více z prací předchůdců zachovati a že by to bylo na prospěch tohoto pátého vydání.

Vydavatel zaujímá tak zvané praktické stanovisko, a proto praví, že přizpůsobil kommentář více, než to předchůdcové jeho učinili, potřebám žáků, aby mohli sami porozumění hlavního obsahu dojíti (selbst in das Verständnis des Hauptinhaltes einzudringen). Proto věnoval, jak praví, zvláštní pozornost souvislému naznačování myšlénkového postupu, a při některých nesnadných místech byl žákům nápomocen podáním překladu. Dále praví, že poznámky věcné a grammatické, jakož i citáty zkrátil a obmezil na míru ku pochopení každého místa nutnou, a že také úvod vzhledem ku potřebě školní zkrátil a změnil.

Lituji toho, že pan vydavatel takové stanovisko zaujal. Toto tak zvané praktické zařízení zakládá se na omylu bohužel rozšířeném, ale osudném, že školní vydání klassiků jsou pouze pro žáky. Ale ve škole nejsou pouze žáci, nýbrž jest také učitel. A dle mého mínění má býti také školní vydání tak zařízeno, aby i učiteli poskytovalo poučení. Učitel má z toho, co ve vydání obsaženo, přiměřený výběr učiniti a žákům má býti rozhodujícím návodem učebním to, co učitel jim podává. Důslednost toho tak zvaného praktického zařizování knéh pro školní potřebu určených byla by ta, že by vlastně veliká samočinnost učitelova přestala a že by učitel byl vlastně jen k tomu ustanoven, aby zkoušením kontrolloval, zdali žáci tomu, co ve školní knize tištěno, se naučili. Já nepřestanu hájiti to stanovisko, že i knihy ke školním potřebám ustanovené mají býti na stanovisku vyšším, poněvadž musíme učitelům řečtiny a latiny důvěřovati, že dovedou náležitou měrou užiti školních vydání. Řekl jsem svrchu, že školní vydání klassiků nejsou pouze pro žáky, nýbrž také pro učitele. A dokládám nyní, že slova „für den Schulgebrauch" nemusí znamenati „für den Gebrauch der Schüler", nýbrž „für den Gebrauch der Schule", a tu jest rozhodujícím činitelem učitel.

Tyto mé poznámky mají ráz všeobecný. Vydání páně Bochmannovo jest určeno pro gymnasia německá; a já jsem přesvědčen, že učitelé klassické filologie na německých gymnasiích většinou nesouhlasí s touto degradací školního vydání. Ale já jsem tyto poznámky vyslovil také proto, že bych to nepokládal za prospěšné, aby čeští gymnasijní učitelé při vydávání klassiků „pro školní potřebu" takové nízké stanovisko zaujali.

Ostatně pan vydavatel zásadami projevenými v předmluvě neřídil se důsledně. Mohu uvésti značný počet dokladů toho, že „neobmezil všude věcné a grammatické poznámky, jakož i citáty na míru ku pochopení každého místa nutnou“. Dosti hojné poznámky přesahují tuto „míru nutnosti“; a v tom obsaženo jest přiznání, že p. vydavatel nevědomky opáčné stanovisko uznal za správné.

Tak na př. dosti obšírná poznámka k p. 309 A κυνηγεσίου — ὥραν, v které o paederastii a o Sokratově reformatorské činnosti v této příčině zmínka učiněna, pro žáky není určena. Dle mého mínění by učitel vůbec toto místo žákům neměl předkládati, nýbrž, kdyby se žáky četl Protagora, měl by počíti kapitolou druhou a obsah první kapitoly jenom stručně naznačiti. Vydání castigovaného není k tomu potřebí, nýbrž to musí býti ponecháno taktnímu jednání učitelovu.

V poznámce k p. 311 B jest dosti obšírný výklad o slavném lékaři Hippokratovi. Mezi jiným jest řečeno: „Die unter seinem Namen überlieferten Schriften sind teils unecht, teils durch spätere Zusätze vermehrt; am bekanntesten sind die Ἀφορισμοί“: I táži se, zdali toho potřebí jest „zum Verständnis der jeweiligen Stelle“? Tomu žák nerozumí! — Taktéž poznámka o Feidiovi (311 C) přesahuje míru pro žáka určenou, míru praktickou, rovněž tak poznámka o Simonidovi (316 D), o Zeuxippovi (318 B) o Prometheovi (320 D), o školním vyučování v Athenách (325 D), kde vydavatel svou obšírností (dle jeho stanoviska úplně zbytečnou) žáky obtěžuje, dále o Ferekratově komoedii Ἄγριοι (327 D), o Naukydovi (328 C), který ani není od Platona připomenut, atd. atd.

Z těchto a jiných dokladů, které bych mohl ještě uvésti, jest patrno, že pan vydavatel zásadou, kterou v předmluvě vyslovil a kterou způsobem ovšem jemným a zdvořilým své předchůdce pokáral, sám se neřídil důsledně. Uznal-li Bochmann takovéto a jiné poznámky za vhodné, nemusil věru jiné poznámky svých předchůdců zkrátiti; neboť musí-li učitel také tyto poznámky Bochmannovy zkrátiti, musí totéž učiniti vzhledem k poznámkám předchůdců Bochmannových. Nevím ovšem, byl-li snad Bochmann přáním firmy Teubnerovy k takovému zkrácení nucen. V tomto případě měl to v předmluvě naznačiti. Já ovšem nepokládám za pravděpodobný takovýto vliv firmy Teubnerovy, která vždycky individualnosti každého autora ponechávala volnost největší.

Co se textu týká, jest základem tohoto vydání Schanzův text, i pokládal Bochmann také autoritu rukopisů B (Bodleianus, Clarkianus) a T (Venetus append. class. 4, 1) za rozhodující. S tím úplně souhlasím; zvláště pak snažím se dokázati důležitost rukopisu T, jakož jsem to již ve svých „Kritických a exegetických příspěvcích k Faidrovi a Gorgiovi“ dokázal, a opět dokáži v příspěvcích k Protagorovi a Symposiu, které k tisku jsou připraveny.

Ale co se samostatné činnosti kritické a exegetické Bochmannovy týká, zdá se mi býti tato činnost poměrně nepatrnou. Uvedu však nyní doklady toho, kde s vydavatelem souhlasím nebo nesouhlasím.

Právem podržel vydavatel 309 A ἀνὴρ ἔτι; já pokládám ἀνὴρ ἔτι za nemožné (Bekker ἀνήρ, a Athenaios ὁ ἀνήρ).

310 D podržel Bochmann rukopisné podání καὶ πείθῃς ἐκεῖνον, ποιήσει καὶ σὲ σοφόν. Nepopírám možnost této vazby (srv. příklady od Heindorta uvedené k Platonovu Faidonu 111 A, a sice Euthyfr. 14 D, Xenof. Mem. IV, 1, 1): avšak předce nezdá se mi na tomto místě vazba ta dosti vkusnou. Cobet dle svého způsobu vyloučil slova καὶ πείθῃς ἐκεῖνον, Schleiermacher navrhl πείθῃς, ἐκείνῳ (totiž τῷ ἀργυρίῳ). Já míním spíše, že Platon napsal ἂν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθῃς, ἐ κ ε ῖ ν ο ς ποιήσει καὶ σὲ σοφόν.

312 A podržuje vydavatel čtení běžné, jenom s tím rozdílem, že klade před μὴ οὐ znamení přestávky: čte totiž ἀλλ' ἄρα, ὦ Ἱππόκρατες — μὴ οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνεις σου τὴν παρὰ Πρωταγόρου μάθησιν ἔσεσθαι, i podává tento násilný a nepřirozený výklad: „S. will mit einem Aussagesatz beginnen, der aus dem Gesagten folgert, dass Hippokrates mit seinem ersten Satze, dass er bei Protagoras Sophist werden wolle, in Widerspruch komme (ἀλλ' ἄρα). Statt dessen fällt es ihm ein, sich durch eine nochmalige Frage zu vergewissern, ob Hippokrates wirklich seine neue Aussage vertreten wolle, und er legt einen negativen Sinn hinein, als könne er sich das nicht denken, weil dies eben die Aufhebung seines ersten Satzes zur Folge haben würde". Při tom konstruuje vydavatel tedy ἀλλ' ἄρα — μὴ ὑπολαμβάνεις οὐ τοιαύτην —: A to má býti žákům srozumitelno! to má býti praktické! Dejme tomu (čehož však nepřipouštím), že by tento výklad byl pravý, měl by předce autor takového vydání, jakým dle předmluvy toto vydání chce býti, přijmouti konjekturu Stephanovu ὅρα místo ἄρα. S největší rozhodností pokládám ἀλλ' ὅρα . . . μὴ οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνῃς atd. za přesné čtení. Μὴ οὐ τ. ὑπολαμβάνεις dalo by smysl o p á č n ý. Také ἄρα jest zde nevhodně položeno. Zvláště důležité jest však, že rukopis T má ὑ π ο λ α μ β ά ν ῃ ς (B ὑπολαμβάνεις), a tento konjunktiv poukazuje na sloveso ὅρα. Důležitost rukopisu T také zde zřejmě se jeví.

312 D čte vydavatel dle Schanzovy konjektury Τί ἄν, εἰ εἴποιμεν αὐτὸν εἶναι, ὦ Σώκρατες, ἐπιστάτην τοῦ ποιῆσαι δεινὸν λέγειν; Konjektura Schanzova (totiž vložení spojky εἰ před εἴποιμεν) jest důmyslná, ale rukopisné podání může býti zachováno, interpunguje-li se takto: Τί ἂν εἴποιμεν αὐτὸν εἶναι, ὦ Σώκρατες: ἐπιστάτην τοῦ ποιῆσαι δεινὸν λέγειν. Kdyby toto upravení textu se neschválilo, jest ještě druhý způsob vhodný: Τί ἂν εἴποιμεν αὐτὸν εἶναι, ὦ Σώκρατες, ἢ ἐπιστάτην τοῦ ποιῆσαι δεινὸν λέγειν; Toto podání jest v rukopise Vídeňském (Vindob. suppl. 7).

312 E přijal vydavatel obyčejné rozdělení osob a čte dle Heindorfa ἤ δῆλον místo rukopisného δῆλον. Já rukopisné δῆλον pokládám za správné, ale navrhuji toto rozdělení: ΣΩ. Εἶεν· ὁ δὲ δὴ σοφιστὴς περὶ τίνος δεινὸν ποιεῖ λέγειν; ΙΠΠΟ. Δῆλον ὅτι περὶ οὗπερ καὶ ἐπίσταται. ΣΩ. Εἰκός γε. Τί δή ἐστιν τοῦτο, περὶ οὗ αὐτός τε ἐπιστήμων ἐστὶν ὁ σοφιστὴς καὶ τὸν μαθητὴν ποιεῖ; ΙΠΠΟ. Μὰ Δί', ἔφη, οὐκέτι ἔχω σοὶ λέγειν. Nepřirozené jest, aby Sokrates nepřetržitě slova Εἶεν — ἐπίσταται pronášel, t. j. aby po otázce, kterou klade, ὁ δὲ δὴ σοφ. — λέγειν hned také sám odpověď podal: δῆλον — ἐπίσταται. To je proti Sokratovu obyčeji. Dle způsobu v Platonových rozmluvách obvyklého byl by Sokrates, kdyby Hippokrates nedovedl odpověděti, jemu nějakým návodem k odpovědi pomohl. Konjekturou Heindorfovou ἤ δῆλον poněkud se tato nepřístojnost zmirňuje, ale jen formálně. Ve skutečnosti i tu jest nepřetržitost slov Sokratových obsahujících otázku i odpověď (ovšem odpověď ve formě otázky danou) závadná.

316 CD podržuje vydavatel obyčejné čtení ξένον γὰρ ἄνδρα καὶ ἰόντα εἰς πόλεις μεγάλας, καὶ ἐν ταύταις πείθοντα τῶν νέων τοὺς βελτίστους .... χρὴ εὐλαβεῖσθαι τὸν ταῦτα πράττοντα. Avšak τὸν ταῦτα πράττοντα není možné. Vydavatel praví: „τὸν ταῦτα πράττοντα Subjektsaccusativ, der die vorhergegangenen Bestimmungen des Subjekts zusammenfasst". Ale tím se podkládá Platonovi velmi nepěkná a drsná vazba. Dle návrhu Hirschigova musí se τόν vyloučiti.

317 C podržuje vydavatel rukopisné περὶ τούτων ἁπάντων ἐναντίον τῶν ἔνδον ὄντων; ale tato slova vzbuzují pochybnost. Již Heindorf navrhl περὶ τούτου ἁπάντων atd. nebo περὶ τούτων ἐναντίον ἁπάντων. Dle mého mínění má se spíše περὶ vyloučiti, i byla by slova τούτων ἁπάντων závislá na ἐναντίον, a následuje pak dodatkem τῶν ἔνδον ὄντων jakožto epexegese slov τούτων ἁπάντων.

322 A podržuje se obyčejně rukopisné ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν ζῴων μόνον θεοὺς ἐνόμισε. Hermann a Sauppe τοῦ θεοῦ za interpolaci prohlásili. Kroschel mínil, že τοῦ θεοῦ není možné, ale navrhl a v text přijal τῶν θεῶν. Dle mého mínění odstraní se všechny nesnáze, čte-li se τοῦ θείου, jakož vydavatel čte. Slova διὰ τὴν τοῦ θείου συγγένειαν jsou, co se smyslu týká, opakováním slov θείας μετέσχε μοίρας, a Platon byl by mohl ovšem ještě jasněji říci διὰ ταύτην τὴν τοῦ θείου συγγένειαν. Rukopisné podání τοῦ θεοῦ (aneb i konjektura τῶν θεῶν) nutilo by k tomu, aby συγγένειαν ve vlastním smyslu sourodnosti a příbuznosti se vyložilo: avšak čte-li se τοῦ θείου, přestává tato nutnost, a zřejmo, že tato příbuznost jest jenom podobnost, jevící se v tom, že také lidé účastni jsou božského údělu.

324 C přidána jest k mediu κολάζονται poznámka: „Das auch sonst vorkommende Medium ist des Gleichklangs wegen gewählt worden". Dle slov „auch sonst" mohlo by se zdáti, že se

medium κολάζεσθαι vyskytuje se právě zřídka. Ale, pokud vím, pouze dva doklady se uvádějí. Heindorf uvedl doklad z Aristofanových Vos 405 ᾧ κολαζόμεσθα a Stallbaum z Platonova Menexena 240 D κολασάμενοι τὴν ὑπερηφανίαν, kdež také snaha po souměrnosti a stejnozvučnosti (srv. δεξάμενοι) byla příčinou.

324 D jest rukopisné podání ἔτι δὴ λοιπὴ ἀπορία ἐστίν, ἣν απορεῖς περὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀγαθῶν, τί δήποτε οἱ ἄνδρες οἱ ἀγαθοὶ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς αὑτῶν υἱεῖς διδάσκουσιν. Jest zde velmi nápadný pleonasmus περὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀγαθῶν — οἱ ἄνδρες οἱ ἀγαθοί. Místo anebo vedle leckterých jiných poznámek mohlo zde připomenuto býti, že sice v Platonových rozmluvách hojnost slov, nám často nápadná, se vyskytuje, ale zde že měl Platon úmysl dikci Protagorovu tím charakterisovati. Srv. na př. 316 D πρόσχημα ποιεῖσθαι καὶ προκαλύπτεσθαι, 316 E οὗτοι πάντες, ὥσπερ λέγω, φοβηθέντες τὸν φθόνον ταῖς τέχναις ταύταις παραπετάσμασιν ἐχρήσαντο. 317 C καίτοι πολλά γε ἔτη ἤδη εἰμὶ ἐν τῇ τέχνῃ· καὶ γὰρ καὶ τὰ ξύμπαντα πολλά μοί ἐστιν· οὐδενὸς ὅτου οὐ πάντων ἂν ὑμῶν καθ᾿ ἡλικίαν πατὴρ εἴην (velmi hovořivý výklad). 318 A ἔσται τοίνυν σοι, ἐὰν ἐμοὶ συνῇς κτλ., 322 C (veliká rozvláčnost); 323 C (dlouhá rekapitulace ὅτι μὲν οὖν — ταῦτα λέγω). Takováto poznámka i žákům jest užitečná a zajímavá, a hodí se dobře do praktické knihy.

325 A vyloučil Deuschle slova καὶ παῖδα καὶ ἄνδρα καὶ γυναῖκα, a Bochmann se této athetese přidržuje. Já ovšem také uznávám, že καὶ παῖδα není vhodné; neboť ke chlapci předce nemohou se slova ὡς ἀνίατον ὄντα τοῦτον ἐκβάλλειν ἐκ τῶν πόλεων ἢ ἀποκτείνειν vztahovati. Celý ten přídavek pak jest nápadný: neboť předchází πάντ᾿ ἄνδρα, a slova ἐάν τι καὶ ἄλλο βούληται μανθάνειν — κολάζειν jsou jenom o muži řečena. Ale předce myslím, že Schanz právem slova ta podržel; neboť nejsme oprávněni, řeč Protagorovu takto opravovati a tím snad charakteristické známky dikce Protagorovy, které Platon úmyslně vylíčil, zrušovati.

325 B podržel Bochmann závadné podání rukopisné εἰ οὕτω μὲν ἔχει, οὕτω δ᾿ αὐτοῦ πεφυκότος οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες εἰ τὰ μὲν ἄλλα διδάσκονται τοὺς υἱεῖς, τοῦτο δὲ μή, σκέψαι atd. Ale poznámka k vysvětlení přidaná (a již v dřívějších vydáních se nalezající), která vlastně jest opakováním Astova výkladu, nepostačuje: i nedivím se tomu, že někteří druhé εἰ vylučují. Heindorf pak žádal, aby druhé εἰ po πεφυκότος bylo položeno. Ale naskytuje se možnost, místo toto ještě jinak opraviti, i navrhuji οὕτω δ᾿ αὐτοῦ πεφυκότος οἱ ἀγαθοὶ ἄνδρες εἶτα τὰ μὲν ἄλλα διδάσκονται atd. „a jestliže (první εἰ patří i sem), ač se věc tak má, dobří mužové předce ostatním věcem dávají vyučovati své syny, této však ne“.

325 BC podržel Bochmann rukopisné podání ἐφ᾿ ᾧ (konjektura Heindorfova) δὲ ἥ τε ζημία θάνατος αὐτῶν τοῖς παισὶ καὶ

φυγαὶ μὴ μαθοῦσι . . . καὶ πρὸς τῷ θανάτῳ χρημάτων τε δημεύσεις κτλ. Poněvadž τε ve slovech ἥ τε ζημία koresponduje s καί ve slovech καὶ φυγαί, jest rukopisné podání nesprávné. Bochmann ospravedlňuje to: „Die Stellung von τε erklärt sich aus der üblichen Verbindung der Wörter ζημία θάνατος". Ale tím není nesprávnost ta ospravedlněna. Má býti ἡ ζημία θανατός τε . . . καὶ φυγαί atd. Myslím však, že se má čísti ἥ τε ζημία θανάτου . . . καὶ φυγαί. I znamená ἡ ζημία θανάτου = trest smrti.

325 C Bochmann právem přidržel se čtení ὅπως ὡς βέλτιστος, ačkoli nejlepší rukopisné podání jest ὅπως βέλτιστος. Ale v rukopise T druhá ruka přidala ὡς, a tento dle smyslu nutný přídavek přijali právem Kroschel, Král a j. v text = co možná nejlepší. Bez ὡς by byl superlativ βέλτιστος velmi neskromný.

327 E přijal Bochmann čtení nyní obyčejné καὶ οὐδείς σοι φαίνεται εἶναι· ὥσπερ ἂν εἰ ζητοῖς κτλ. B φαίνεται εἶθ' ὥσπερ. T φαίνεται εἶθ' ὥσπερ. Bekker a jiní dle rukopisného podání psali φαίνεται. εἶθ' ὥσπερ κτλ. To ovšem není možné. Avšak volí-li se interpunkce jiná, totiž καὶ οὐδείς σοι φαίνεται εἶθ', ὥσπερ ἂν εἰ, jest dle mého mínění nesnáz odstraněna. Εἶτα znamená následek vycházející ze slov διότι πάντες διδάσκαλοί εἰσιν ἀρετῆς, καθ' ὅσον δύνανται ἕκαστος = ty bujíš, ó Sokrate, poněvadž všichni jsou učiteli ctnosti, pokud může každý; a tu se ti pak neobjevuje žádný učitel atd. Vlastně bychom ovšem očekávali v tomto smyslu κᾆτα οὐδείς σοι φαίνεται, ὥσπερ atd., ale dle mého mínění jest i slovosled εἶθ', ὥσπερ κτλ. možný a snesitelný. Heindorfovu konjekturu εἶναι, kterou také Bochmann přijal, nepokládám za pravděpodobnou. Hned na to praví Protagoras οὐδ' ἂν εἷς φανείη (bez εἶναι): nemohu tedy schváliti konjekturu, kterou se tato dle mého mínění úmyslná souměrnost ruší. Také dále užívá Protagoras též vazby τούτων διδάσκαλον φανῆναι.

328 E podržel rukopisné podání τάχ' ἂν καὶ τοιούτους λόγους ἀκούσειεν ἢ Περικλέους ἢ ἄλλου τινός, i podotýká v poznámce: „καί ist mit Περικλέους zu verbinden". Ale to jest zjevně nemožné, a nemá se zjevná taková nemožnost žákovi předkládati s kategorickým imperativem, aby tomu věřil. Již Sauppe právem podotkl, že καί, jsouc takto položeno, nemůže se s Περικλέους spojiti. Já předpokládám v rukopisném podání mezeru a navrhuji τούτους καὶ τοιούτους λόγους. Takové spojení se častěji vyskytuje: srv. Xen. Kyr. VIII, 2, 26 ταῦτα καὶ τοιαῦτα.

331 E Bochmann čte ἀλλ' οὐχὶ τὰ ὅμοιόν τι ἔχοντα ὅμοια δίκαιον καλεῖν — οὐδὲ τὰ ἀνόμοιόν τι ἔχοντα ἀνόμοια — κἂν πάνυ σμικρὸν ἔχῃ τὸ ὅμοιον. Avšak pravděpodobnější než takové čtení byla by athetese slov οὐδὲ τὰ ἀνόμοιόν τι ἔχοντα ἀνόμοια, kterou Král navrhl. Ale dle mého mínění správně soudil Schleiermacher, jenž navrhl κἂν πάνυ σμικρὸν ἔχῃ τὸ ἀνόμοιον καὶ (Heindorf ἢ) τὸ ὅμοιον. Jenom v tom uchyluji se od Schleiermachera, že na-

*

vrhuji z příčiny pravděpodobnosti κἂν πάνυ σμικρὸν ἔχῃ τὸ ὅμοιον ἢ τὸ ἀνόμοιον.

333 D čte Bochmann δοκοῦσί τινές σοι σωφρονεῖν ἀδικοῦντες; Ἔστω, ἔφη. Τὸ δὲ σωφρονεῖν λέγεις εὖ φρονεῖν; Ἔφη. Τὸ δ' εὖ φρονεῖν εὖ βουλεύεσθαι, ὅ τι ἀδικοῦσιν. Jest to konjektura Hirschigova místo rukopisného ὅτι ἀδικοῦσιν, což jest nemožné a což Schanz vyloučil. Konjektura ὅ τι ἀδ. jest jenom prostředek z nouze. Myslím, že buď slova ta musí se dle návrhu Schanzova vyloučiti anebo položiti po slovech σωφρονεῖν ἀδικοῦντες. Na podporu tohoto svého návrhu uvádím 333 B ἆρά τίς σοι δοκεῖ ἀδικῶν ἄνθρωπος σωφρονεῖν, ὅτι (nebo snad lépe ὅ τι) ἀδικεῖ;

337 D jest rukopisné podání αὐτῆς τῆς πόλεως, místo kterého Bekker navrhl αὖ τῆς πόλεως, což Bochmann přijal nebo, lépe řečeno, dle předchůdců svých podržel. Rukopisné podání pokládám také já za nemožné. Bekker dobře poznal, že zde potřebí jest αὖ. Bochmann zde stručně a dobře v poznámce praví: „αὖ τῆς πόλεως: Der parallele Begriff ist τῆς τε Ἑλλάδος". Navrhuji však καὶ αὖ τῆσδε τῆς πόλεως, což se mi zdá v příčině palaeografické ještě pravděpodobnějším čtením.

341 B podržel Bochmann starý (Astův) — a zastaralý — výklad genetivů οὐδεὶς γοῦν λέγει ἑκάστοτε δεινοῦ πλούτου οὐδὲ δεινῆς εἰρήνης, οὐδὲ δεινῆς ὑγιείας, ἀλλὰ δεινῆς νόσου καὶ δεινοῦ πολέμου καὶ δεινῆς πενίας, ὡς τοῦ δεινοῦ κακοῦ ὄντος: „δεινοῦ πλούτου. Dieser und die folgenden Genetive sind als kausale beim Ausruf zu fassen". Není to však pravděpodobno. Myslím, že Platon užil genetivu jenom z té formálné příčiny, že Sokrates počínaje tento výklad užil genetivu περὶ τοῦ δεινοῦ; a taktéž na konci praví ὡς τοῦ δεινοῦ κακοῦ ὄντος. Jinak bychom dle obyčejného řeckého způsobu očekávali δεινὸν πλοῦτον, δεινὴν εἰρήνην atd. (vzhledem k λέγειν).

343 C vykládá B. rukopisné podání tak, jako někteří jiní vykladatelé: „κολοῦσαι αὐτό, Erklärung zu τούτῳ (τῷ ῥήματι), abhängig von ἐπιβουλεύων". Právem již Ast tuto vazbu za nesnesitelnou prohlásil: „Accedit quod intolerabilis fere esset hoc τούτῳ, quum sequatur αὐτό, intolerabilis etiam duplex verbi ἐπιβουλεύων structura: τούτῳ ἐπιβουλεύων et ἐπιβουλεύων κολοῦσαι αὐτό". Jiný taktéž pravděnepodobný pokus jest ten, že se τούτῳ vykládá „tím že báseň tu složil". Myslím, že Ast právem vyloučil τούτῳ, ale uchyluji se od něho v tom, že navrhuji εἰς τοῦτο οὖν τὸ ῥῆμα καὶ [τούτου] ἕνεκα τούτου ἐπιβουλεύων, poněvadž při této konjektuře lze příčinu porušení snáze vysvětliti. Ἕνεκα jest zde neobyčejnějším způsobem položeno před genetivem, jako 348 D ἕνεκα τούτου.

343 D přidržuje se Bochmann, jako jiní vykladatelé, Heindorfova výkladu, že slova λέγοντος τοῦ Πιττακοῦ — εἰπεῖν jsou epexegetickým přídavkem k slovům ἐρίζοντα λέγειν, a proto jsou

prý asyndeticky přidána. Já pokládám λέγειν za interpolaci, poněvadž Heindorfův výklad předpokládá vazbu velmi nepěknou a drsnou.

344 E čte B. dle rukopisného podání κακὸς δ' εἰ κακῶς, což se vykládá doplňkem ἔπραξε. Já navrhuji κακῶς δὲ κακός. Musí se ovšem při tom také přihlížeti k následujícím slovům. Následuje totiž 345 A v rukopisném podání κακὸς δὲ κακῶς. Tímto rukopisným podáním není tedy potvrzeno, že by předcházející rukopisné podání 344 E bylo správné. Já myslím, že také 345 A κακῶς δὲ κακός sluší čísti.

345 E podržel B. čtení svých předchůdců αὑτὸν ἐπαναγκάζειν φίλον τινὶ γίγνεσθαι καὶ ἐπαινέτην a následující rukopisná slova φιλεῖν καὶ ἐπαινεῖν vymýtil. Jest to návrh, jejž již překladatel Grou (roku 1783) učinil a jejž vydavatelé schvalují. Ovšem rukopisné podání jest zajisté nesprávné, ba nemožné. Ale soudím, že Grouova athetese není úplně zjištěna. Já vylučuji naopak slova φίλον τινὶ γίγνεσθαι καὶ ἐπαινέτην, a čtu αὑτὸν ἐπαναγκάζειν φιλεῖν καὶ ἐπαινεῖν. Slova φιλεῖν καὶ ἐπαινεῖν shodují se se slovy Simonidovými ἐπαίνημι καὶ φιλέω, a také 346 B všude se vyskytuje ἐπαινεῖν, φιλεῖν, ἐπαινεῖν, ἐπαινέσαι καὶ ἐγκωμιάσαι. Také celý další kontext potvrzuje správnost slov φιλεῖν καὶ ἐπαινεῖν a odporuje slovům φίλον τινὶ γίγνεσθαι καὶ ἐπαινέτην. Kdo s Grouovou konjekturou souhlasí, musil by souditi, že zde γίγνεσθαι = εἶναι. Ale tu jest nepochopitelno, proč Platon tohoto zde tak divného γίγνεσθαι místo nepochybného a jasného εἶναι užil.

Myslím, že jsem dostatečný počet dokladů uvedl, abych své tvrzení na začátku o tomto vydání vyslovené odůvodnil. Podal jsem o tom výklad obšírnější, poněvadž mi na tom záleželo, abych jednou při vhodné příležitosti dokázal, že neznamená každé nové vydání již proto, že jest nové, pokrok. Toto páté vydání jest pozadu za dřívějšími vydáními předchůdců Bochmannových, Deuschle a Crona. Ovšem za příčinou vysvětlení tohoto nepříznivého rozdílu poukazuji opět k tomu, co jsem na začátku recense uvedl, totiž že pan vydavatel úmyslně vědecké stránce nevěnoval pozornosti tou měrou, jako jeho předchůdcové. Já netvrdím, že p. Bochmann není způsobilý ku pořízení vydání vědečtějšího. Snad v šestém vydání zřekne se onoho s přílišnou úzkoprsostí prováděného „praktického“ stanoviska a uzná za správné to mínění, že takovéto vydání není jenom pro žáky, nýbrž také pro učitele. Pak se spíše splní přání, které p. vydavatel na konci předmluvy pronáší: „Möge der Protagoras in seiner neuen Gestalt der Platolektüre an den humanistischen Gymnasien neue Freunde erwerben, die sie in so hohem Grade verdient“.

Skrovný jest kritický přídavek na konci vydání („Kritischer Anhang“). Za základ textu svého položil p. Bochmann vydání Schanzovo, i uvádí v „kritickém přídavku“ odchylky od vydání

Schanzova, a sice tím způsobem, že vždy nejprv čtení se uvádí, kterého se vydavatel přidržel; potom uvádí čtení Schanzovo.

Jako vše v tomto vydání na skrovnější míru uvedeno, tak také úvod. Úvod podává nejprv stručnou stať o sofistice (str. 1—2), pak obsah dialogu (str. 2—5), a konečně jedná třetí část úvodu (která na jednu stránku obmezena jest) o místě, době a osobách rozmluvy. Při tom podotýkám, že p. vydavatel jenom o té době se zmiňuje, v které dle Platonovy fikce rozmluva byla konána. O době, kdy Platon tuto rozmluvu složil, není ani nejmenší zmínka učiněna. Dr. J. Kvíčala.

Platonis Protagoras with introduction notes and Appendices by J. Adam M. A. and A. M. Adam. Cambridge 1893. XXXVII. a 213 str.

Toto vydání má zcela jiný ráz než vydání Bochmannovo. Není sice také přísně kritické a vědecké, poněvadž kritický apparát není podán s tou úplností, jak by přísně vědecké dílo toho vyžadovalo; také nejsou otázky týkající se kritiky textové probírány s tou podrobností a důkladností, jak to v kritických vydáních býti musí. Ale předce věnoval Adam v poznámkách mnohem větší pozornost kritické stránce než Bochmann, a vydání toto jest v ledačems užitečné také kritikům a vykladatelům, nejen žákům škol středních a studujícím universitním.

V úvodě (IX—XXXVII) podotýká vydavatel, že přesnost této rozmluvy nebyla nikdy v pochybnost brána, ačkoli v ní mnoho klamných argumentací jest; ale živost této rozmluvy, její dramatičnost a vkusnost slohu nedopustila nikdy žádných pochybností o přesnosti.

P. vydavatel podává pak rozbor obsahu v § 1, dále v § 2 výklad o účelu rozmluvy, při čemž zcela správně tvrdí, že Platon chtěl dokázati, že pravého poučení a ctnosti nelze dosíci u sofistů, nýbrž že Sokrates jest opravdovým učitelem. § 3 jedná „on the myth of Protagoras“, § 4 „on Socrates' criticism of Simonides' poem“, § 5 „on the identification of the Pleasant and the Good“. V posledních dvou paragrafech pak jedná o době, kdy Platon rozmluvu složil*) a o době, na kterou rozmluva dle Platonovy fikce připadá.**)

---

*) O této otázce vyslovuje se v ten smysl: „On all these grounds we cannot go far astray in assigning the dialogue to the second half of the first decade of the fourth century B. C.“ Při tom opírá se p. vydavatel o badání Teichmüllerovo „Literarische Fehden“ str. 20.

**) Vydavatel přidržuje se obyčejného mínění, že tato doba jest 433 nebo 432 př. Kr. Ovšem jsou v této rozmluvě dva anachronismy. O veselohře Ferekratově Ἄγριοι, která byla r. 420 na jeviště uvedena, jest totiž 327 D řečeno, že byla dávána loni (πέρυσι). Druhý anachronismus pak jest, že o Hipponikovi, otci Kalliově, se předpokládá, že již byl mrtev, kdežto teprv r. 424 zemřel.

Uvedu nyní poznámky týkající se textu a kommentáře.

309 A čte Adam dle rukopisného podání καλός... ἀνήρ. U Athenaia jest καλὸς... ὁ ἀνήρ, a Bekker přijal ἀνήρ, což jest správné. Platon mohl, poněvadž zde výslovného označení podmětu ve větě καὶ μήν μοι atd. potřebí není, jenom říci καὶ μήν μοι καί πρ. ἰδ. καλὸς μὲν ἐφαίνετο ἔτι, ἀνὴρ μέντοι κτλ. Ale místo této vazby, v které podmět αὐτὸς (᾿Αλκιβιάδης) sám sebou se rozumí, užil Platon ἀνήρ, jakož často v řečtině i v latině tohoto důraznějšího prostředku se užívá místo zájmena αὐτός (is), které také se vynechává. — Avšak myslím, že na našem místě καλὸς μὲν ἐφαίνετο ἀνήρ ἔτι jest vůbec nemožné. Jak pak dlouho byl již Alkibiades mužem? Zajisté teprv dospíval v muže, jak patrno i ze slov καὶ πώγωνος ἤδη ὑποπιμπλάμενος i ze slov Sokratových οὐ σὺ μέντοι κτλ.

309 C podržel Adam rukopisné podání πῶς δ' οὐ μέλλει... τὸ σοφώτατον κάλλιον φαίνεσθαι; Ale poněvadž přítel užil slov ὥστε τοῦ Κλεινίου υἱέος καλλίων σοι φαίνεσθαι, musil také Sokrates užiti komparativu κάλλιον, a tím byl za příčinou souměrnosti stupňů přídavného jména nucen užiti také komparativu τὸ σοφώτερον.

310 D Adam podržel rukopisné podání ἂν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθῃς ἐκεῖνον. Mínění své o této rukopisné vazbě pronesl jsem již v předcházející recensi. Já navrhuji ἂν αὐτῷ διδῷς ἀργύριον καὶ πείθῃς, ἐκεῖνος ποιήσει καὶ σὲ σοφόν.

312 A podržel Adam čtení μὴ οὐ — ὑπολαμβάνεις, které snaží se ospravedlniti v poznámce (na str. 84). Vyložil jsem své mínění, že se má zde čísti dle Stephanovy konjektury ἀλλ' ὅρα, ὦ Ἱππόκρατες, μὴ οὐ τοιαύτην ὑπολαμβάνῃς (tak jest psáno v T) již svrchu v recensi vydání Bochmannova.

312 E přijal Adam v text konjekturu Stahlovu δῆλον ὅτι περὶ οὗπερ καὶ ἐπίστασθαι (místo rukopisného ἐπίσταται). Přiznávám, že dle odůvodnění Adamova se mi tato konjektura velmi zamlouvá: „The MS reading ἐπίσταται gives a ***non sequitur***: for the harpist makes one δεινὸς λέγειν περὶ οὗπερ καὶ ἐπιστήμονα i. e. περὶ οὗπερ καὶ ἐπίστασθαι, not περὶ οὗπερ καὶ ἐπιστήμων ἐστίν i. q. ἐπίσταται. The next sentence τί δὴ ἐστι τοῦτο, περὶ οὗ αὐτός τε ἐπιστήμων ἐστὶν ὁ σοφιστὴς καὶ τὸν μαθητὴν ποιεῖ (sc. ἐπίστασθαι); in no way invalidates the reading ἐπίστασθαι: it is everywhere ***assumed*** in the Platonic writings that he who makes others know has knowledge himself“ atd.

312 A podržel Adam rukopisné podání ὃ δὲ περὶ πλείονος τοῦ σώματος ἡγεῖ, τὴν ψυχήν, kdežto Heindorf τὴν ψυχήν vymýtil. Uvádí doklad Rep. IX, 583 E ὃ μεταξὺ ἄρα νῦν δὴ ἀμφοτέρων ἔφαμεν εἶναι, τὴν ἡσυχίαν, τοῦτό ποτε ἀμφότερα ἔσται. Ale ještě lepší doklady uvádí Ast ze samé rozmluvy Protagora, a sice 330 C τοῦτο τὸ πρᾶγμα ὃ ὠνομάσατε ἄρτι, ἡ δικαιοσύνη, dále 339 A.

351 A. 354 C. 357 E. 359 B. — Avšak τὴν σὴν ψυχήν (313 B) musíme jakožto interpolaci vymýtiti, když předchází ὃ δὲ περὶ πλείονος τοῦ σώματος ἡγεῖ, a když již k těmto slovům přidáno τὴν ψυχήν, (což vlastně zbytečné jest), a s druhé strany ἐπιτρέπειν *σαυτόν* a dále ještě ᾧ μέλλεις *σαυτὸν* ἐπιτρέπειν. Adam τὴν σὴν ψυχήν podržel.

314 A Cobet vymýtil τε καὶ κινδυνεύῃς. Adam uvádí vhodné příklady proti této athetesi, a sice 314 B, 334 D, Euthyd. 297 C, Lach. 194 C, Theait. 174 C.

315 A jest rukopisné podání BT τούτων δὲ ὄπισθεν ἠκολούθουν ἐπακούοντες τῶν λεγομένων, τὸ μὲν πολὺ ξένοι ἐφαίνοντο. Adam dle Stephanova vydání vložil οἳ před ὄπισθεν, ale měl při tom podotknouti, že tato konjektura naleza se v rukopise Pařížském 1808 (Bekker B). Baiter navrhl ὄπισθεν οἵ. Já navrhuji τούτων δὲ ὄπισθεν ἠκολούθουν ἐπακούοντες τῶν λεγομένων, *οἳ* τὸ μὲν πολὺ ξένοι ἐφαίνοντο atd.

Za velmi vhodnou pokládám poznámku Adamovu k 317 B σοφιστὴς εἶναι καὶ παιδεύειν ἀνθρώπους: „The σοφιστὴς *σοφίζει*, i. e. παιδεύει“.

317 D čte Adam místo rukopisného καὶ αὐτοί τε pouze καὶ αὐτοί, což se v Coisl. naleza. Ale myslím, že Astova konjektura καὶ αὐτοί γε jest správná. Ovšem často kritikové místo nemožného τε navrhli γε, což v příčině palaeografické jest snadné, a často jest tato běžná emendace pochybná, ale zde *kontextem* jest správnost částice γε dokázána. *My všichni i sami* chopili jsme se lavic a pohovek a tam, kde Hippias seděl, zařídili jsme συνέδριον. Sokrates praví, že hosté nečekali, až by *otroci*, jimž to náleželo, všechny lavice a pohovky sami vzali a na místě naznačeném sezení zařídili, nýbrž chtíce co nejdříve rozmluvu moudrých mužů slyšeti (ὡς ἀκουσόμενοι ἀνδρῶν σοφῶν) dali se chutě (ἄσμενοι) do práce (καὶ αὐτοί γε ἀντιλαβόμενοι κτλ.) Ovšem i pouhé καὶ αὐτοί bylo by dostatečné; ale zajisté pochopujeme to, že ke zvýšení důrazu částice γε přidána jest; neboť vlastně *otrokům* ta práce příslušela. Pouhé vynechání částice τε není pravděpodobno: komu pak by bylo na mysl přišlo, nemožné τε vložiti? Ale že přesné γε změněno nedopatřením v τε, to jest možno.

322 A vyloučil Adam slova διὰ τὴν τοῦ θεοῦ συγγένειαν: „As the phrase is at best a bad case of loose thinking and inaccurate writing in an otherwise careful and elaborate piece of composition, I have followed Král and Schanz in rejecting the whole phrase“. První, jenž tuto athetesi navrhl, byl Deuschle. Ale podotkl jsem již v recensi vydání Boehmannova, že konjekturou τοῦ θείου jest rukopisné podání pravděpodobně a náležitě opraveno. Srv. ostatně Faidr. 246 D κεκοινώνηκεν δέ πῃ μάλιστα τῶν περὶ τὸ σῶμα *τοῦ θείου*.

323 D snaží se Adam podání rukopisné γίγνεται τὰ καλὰ καὶ τἀναντία τούτοις obšírnou poznámkou obhájiti, avšak dle mého mínění — marně. Já jsem o nemožnosti rukopisného τὰ καλὰ úplně přesvědčen. Uvažme jenom, že předcházející zájmeno ταῦτα vzpět se vztahuje k slovům αἰσχρούς, σμικρούς, ἀσθενεῖς. Možná jest zde dvojí vazba. Buď se spojí ταῦτα τὰ καλά, a tu vzniká nesmysl; neboť po αἰσχρούς, σμικρούς, ἀσθενεῖς očekává se pravý opak, totiž ταῦτα τὰ κακά. Ficinus v tomto smyslu přeložil: h a e c m a l a, eorumque contraria. Aneb druhý případ jest, že by ταῦτα samostatně se vzalo; ale i toto samostatné ταῦτα musili bychom vztahovati k αἰσχρούς, σμικρούτ, ἀσθενεῖς; a když pak jakožto vysvětlení tohoto ταῦτα následuje dodatečně τὰ καλά, odporuje to opět smyslu. — Já ovšem nemyslím, že by konjektura τὰ κακά, ke které poukazuje překlad Ficinův, byla pravděpodobna. Athetese slov τὰ καλά, kterou navrhl Schanz, byla by přiměřenější. Ale snad jest ještě pravděpodobnější domněnka, že nesmyslné podání rukopisné vzniklo nějakým omylem písařským. I podotýkám, že by na příkl. přemístění καὶ τἀναντία τούτοις καλά (při čemž by se ovšem τά musilo vynechati; srv. 323 C ἀλλὰ τἀναντία τούτων κακά) smyslu dobrého poskytovalo. Také by se mohlo čísti καὶ τὰ καλὰ τἀναντία τούτοις, při čemž by tedy i τά se zachovalo a pouze τὰ καλά po καί se položilo.

K slovům Platonovým 324 A οὐδεὶς γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικοῦντας πρός τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν připojil Adam (na str. 116) obšírnou a důkladnou poznámku, obšírnější, než v jiných vydáních se nalezá.

325 D hájí vydavatel rukopisné podání ὅπως βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς: „there is no reason for inserting ὡς after ὅπως with Kroschel and Turner: βέλτιστος does not mean better than all others, but very good“. Ale bez ὡς by byl superlativ βέλτιστος velmi neskromný, a po ὅπως mohlo ὡς snadno zaniknouti.

Obšírnou poznámku věnoval vydavatel slovům ὑπογράψαντες γραμμὰς τῇ γραφίδι p. 326 D. Jak známo, vykládá se γραμμαί dvojím způsobem, a sice buď že jsou to č á r y, které nápomocny jsou žákům, aby psali písmena v mezích těmito čárami naznačených (jako i naše nové písánky jsou zařízeny), anebo že γραμμαί naznačuje c e l o u p o d o b u p í s m e n, kterou žáci se při psaní řídí. Vydavatel přihlížeje k slovům ὑπογράφειν a ὑφήγησις, dále k ὑποτυποῦσθαι Tim. 76 E, k ὑπογραφή Rep. VIII, 548 CD, k ὑφηγεῖσθαι Rep. III, 403 DE a Leg. X, 890 C rozhoduje se pro druhý výklad a dovolává se Seneky Epist. XV, 2. 51: „Pueri ad praescriptum discunt. Digiti illorum tenentur et aliena manu p e r l i t t e r a r u m s i m u l a c r a ducuntur“ a Quintiliana Inst. orat. I, 1, 27 „cum vero iam ductus sequi coeperit, non inutile erit eas (totiž litteras) tabellae quam optime insculpi, ut p e r i l l o s v e l u t s u l c o s ducatur stilus“. I myslí Adam, že Seneca a Quintilian měli

na mysli toto Platonovo místo. Já soudím jinak. Rozhodující jest zde slovo γραμμή, které dle mého mínění jenom *čáru* může naznačovati, a ne *simulacrum litterarum*. Myslím, že musíme *dvojí* způsob uznati, jakým učitelé žákům dávali návod k psaní. Jeden způsob jest týž, kterého se i u nás užívá v písánkách, v nichž *pomocné čáry* jsou naznačeny. A tento způsob mínil Platon. Druhý způsob, kterým se psaní žákům činilo *ještě pohodlnějším*, naznačuje Seneca a Quintilian. Byly naznačovány také celé podoby písmen.

329 B podržel Adam čtení rukopisné εἴπερ ἄλλῳ τῳ ἀνθρώπων πειθοίμην ἄν, καὶ σοὶ πείθομαι a dovolává se pro vazbu εἴπερ — πειθοίμην ἄν dokladů Xen. Mem. I, 5, 3 εἴ γε μηδὲ δοῦλον ἀκρατῆ δεξαίμεθ' ἄν, πῶς οὐκ ἄξιον αὐτόν γε φυλάξασθαι τοιοῦτον γενέσθαι a Menon 98 B ἀλλ' εἴπερ τι ἄλλο φαίην ἂν εἰδέναι (ὀλίγα δ' ἂν φαίην) ἓν δ' οὖν καὶ τοῦτο ἐκείνων θείην ἂν ὧν οἶδα. Avšak na obou těchto místech musí se bezpochyby jiné čtení přijmouti. Vydavatelé obyčejně přijímají v text konjekturu Heindorfovu καὶ ἐγὼ εἴπερ ἄλλῳ τῳ ἀνθρώπων, πειθοίμην ἂν καὶ σοί. Kroschel však navrhl καὶ ἐγώ, εἴπερ ἄλλῳ τῳ ἀνθρώπων, καὶ σοὶ πείθομαι. A snad jest tato konjektura Kroschelova pravděpodobnější. Něco se musí z rukopisného podání vymýtiti. a sice buďto πείθομαι (Heindorf). nebo πειθοίμην ἂν (Kroschel). Poněvadž pak právě částice ἂν v předvětí působí nesnáze, jest snad pravděpodobno, vymýtiti nejen toto ἄν, nýbrž i πειθοίμην.

333 E hájí Adam rukopisné καί μοι ἐδόκει ὁ Πρωταγόρας ἤδη τετραχύνθαι τε καὶ ἀγωνιᾶν καὶ *παρατετάχθαι* πρὸς τὸ ἀποκρίνεσθαι: „The martial metaphor in the desiderative ἀγωνιᾶν is carried on by παρατετάχθαι, which is the MSS reading, and means literally 'to be set in array', cf. Thuc. IV, 43, 3 οὗτοι γὰρ *παρατεταγμένοι* ἦσαν ἔσχατοι. For the metaphorical use cf. Rep. III, 399 B ἐν πᾶσι τούτοις παρατεταγμένως καὶ καρτερούντως ἀμυνουμένου τὴν τύχην. The whole clause describes the outward demeanour of Protagoras, which causes Socrates to fear an imminent personal conflict". Také Bochmann k obhájení rukopisného παρατετάχθαι poznamenal: „Die steigende Kampfeslust wird gemalt: Er ist unruhig wie die See beim Nahen des Unwetters, brennt auf den Wettkampf wie der Ringer (ἀγωνιᾶν ist Desiderativum), steht in Schlachtaufstellung wie der Hoplit". A Kroschel: „παρατετάχθαι est in procinctu constitisse et animo ad adversandum intento esse". Kroschel při tom uvedl z Tacitova dialogu de orat. (t. j. z dialogu Tacitovi, jak se zdá, mylně připisovaného) c. 16: „Aprum, inquit, solere dissentire et tu paulo ante dixisti et *ipse satis manifestus est iam dudum in contrarium accingi*". — Avšak proti všem těmto pokusům, jimiž rukopisné παρατετάχθαι se obhajuje, svědčí rozhodně kontext, který zřejmě odporuje rukopisnému παρατετάχθαι. Protagoras cítí a tuší, že mo-

hutným dialektickým útokům Sokratovým neodolá, a rád by od celé rozpravy upustil, kdyby mohl se ctí ustoupiti. Srv. Protagorovu odpověď 332 A οὐ πάνυ, ἔφη, οὕτως, οὐ μέντοι οὐδὲ αὖ ὡς σύ μοι δοκεῖς οἴεσθαι, kde Sokrates praví: ἀλλὰ μήν, ἐπειδὴ δυσχερῶς δοκεῖς μοι ἔχειν πρὸς τοῦτο, τοῦτο μὲν ἐάσωμεν, τόδε δὲ ἄλλο ὧν ἔλεγες ἐπισκεψώμεθα. Dále 333 D τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐκαλλωπίζετο ἡμῖν ὁ Πρωταγόρας· τὸν γὰρ λόγον ᾐτιᾶτο δυσχερῆ εἶναι· ἔπειτα μέντοι συνεχώρησεν ἀποκρίνεσθαι. Tu tedy Protagoras jevil zřejmou nechuť k odpovídání, t. j. ku pokračování v hovoru se Sokratem, a nikoliv bojovnost. Proto nemůže ἀγωνιᾶν znamenati bojovnost (co desiderativum), nýbrž znamená naopak, že Protagoras byl v nesnázích, což jest pravidelný význam tohoto slovesa. A proto nemůže býti správné παρατετάχθαι, které by hotovost k boji dalšímu znamenalo, nýbrž nutná jest konjektura Kockova παρατετάσθαι, kterou právem Schanz v text přijal. Sokrates mermocí chce, aby Protagoras v rozmluvě pokračoval, poněvadž chce jeho porážku dovršiti. Proto praví εὐλαβούμενος ἠρέμα ἠρόμην, aby Protagoras nezdráhal se dále odpovídati. Srv. dále 338 E καὶ ὁ Πρωταγόρας πάνυ μὲν οὐκ ἤθελεν, ὅμως δὲ ἠναγκάσθη ὁμολογῆσαι ἐρωτήσειν, καὶ ἐπειδὰν ἱκανῶς ἐρωτήσῃ, πάλιν δώσειν λόγον κατὰ σμικρὸν ἀποκρινόμενος.

355 B podržel Adam rukopisné podání καὶ αὖθις αὖ λέγετε: „We should of course expect λέγητε, but the second part of a logically subordinate clause in Greek tends to become an independent clause". Jest to výklad obyčejný, který neuspokojuje. Heindorf navrhl λέγητε, Hirschig λέγετε vyloučil. Snad jest pravděpodobnější emendace καὶ αὖθις ἂν (ἐάν) λέγητε atd. Tato slova rovnají se dřívějším ὅταν λέγητε.

356 A hájí Adam rukopisné καὶ τίς ἄλλη ἀναξία ἡδονὴ πρὸς λύπην ἐστίν. Schleiermacher navrhl ἀξία místo ἀναξία. Schanz přijal v text καὶ τίς ἄλλη δὴ ἀξία atd. Já myslím, že rukopisné ἀναξία musí se rozložiti v ἂν ἀξία a že se pak místo ἐστίν musí čísti εἴη. Navrhuji tedy: καὶ τίς ἄλλη ἂν ἀξία ἡδονὴ πρὸς λύπην εἴη. Mylné psaní ἀναξία místo ἂν ἀξία mělo ten následek, že εἴη musilo se proměniti v ἐστί.

Ke kommentáři přidává Adam dva dodatky, a sice „On the poem of Simonides" (str. 194—200), kde se přidržuje Aarsovy restituce „Das Gedicht des Simonides in Platons Protagoras, von J. Aars. Christiania 1888". Druhý dodatek (str. 201—204) jest „Protagoras' Life and Works". Na konci vydání jsou dva rejstříky, jichž rozdělení není zcela vhodné. První rejstřík „English index" obsahuje hlavně věcné poznámky, ale předce také některé kritické a grammatické. Druhý seznam „Greek index" obsahuje hlavně poznámky grammatické, ale předce také některé věcné.

*

jako Ἀβδηρίτης str. 77. Κεραμῆς str. 96. Οἰνόη str. 79. ῥαβδοῦχος str. 148. Jiné přesnější rozdělení bylo by žádoucné.

Dr. J. Kvíčala.

И. Я. Кипріановичъ. Синтаксисъ русскаго языка, сличенный съ синтаксисомъ классическихъ и церковно-славянскаго языковъ. — 4-е изданіе. С.-Петербургъ. 1896. Spisovatel této příruční knihy praví v předmluvě, že bylo úkolem spisu srovnati skladbu ruského jazyka se stejnými formami jazyka církevně-slovanského a řečí klassických, objasniti a geneticky probádati některé syntaktické formy nynější knižné řeči ruské. Proti stanovisku autorovu ozvaly se vážné námitky. Ze srovnání církevně-slovanských textů evangelia staroruského a nového s textem řeckým jest patrno, že starý text církevně-slovanský jest nezávislejší od vlivu řeckého textu, než novoruský text církevně-slovanský v příčině syntaktické (jak autor tvrdí). Starý církevně-slovanský jazyk ruský zachovával více původních rázovitých znaků řeči slovanské, nežli jazyk nový církevně-slovanský a tím právě obojí texty od sebe se značně liší. Tohoto stanoviska celou řadou dokladů hájí proti autorovi kritik Někrasov, Журналъ министерства народнаго просвѣщенія (С.-Петербургъ), 1897, č. 309, str. 179—195, kdež vůbec nepříznivě posuzuje nové „opravené" toto vydání knihy Kiprianovičovy.

Red.

М. Н. Сперанскій. О сношеніяхъ Шафарика съ Востоковымъ, Погодинымъ, Бодянскымъ, Григоровичемъ и Прейсомъ. Чтенія въ имп. обществѣ исторіи и древностей россійскихъ при Московскомъ Университетѣ. 1896 годъ. IV. Москва 1896. Смѣсь. str. 25—31. Moskevská společnost jmenovaná oslavila památku stých narozenin Šafaříkových v mimořádném zasedání. V publikacích této společnosti podává se referát. Významná byla řeč prof. Speranského o styku slavného badatele našeho s učenci ruskými na základě vzájemných dopisů (viz ČMF ročn. II. str. 154).

Red.

* * *

Lvovský Kwartalnik historyczny*) uveřejňuje v 1. čísle XI. ročníku (1897) „Przegląd literatury historyi powszechnej. I. Wiadomości wstępne. — Historya starożytna" str. 203—246. Jest zde také poučný přehled spisů a článků z oboru staré řecké a římské historie a klassické filologie od L. Finkla (str. 216—246). O některých z těchto prací, jež zde uvedeny jsou, podán stručný úsudek, u jiných jenom tituly jsou naznačeny. Spolupracovníci tohoto přehledu jsou: Tadeusz Bosakowski, Stanisław Kętrzyński, Władysław Kucharski, Władysław Podlacha, Stefan Rudnicki, Władysław Semkowicz, Adam Szelągowski, Maryan Westfalewicz.

*) Kwartalnik historyczny, Organ Towarzystwa historycznego, założony przez X. Liskego, pod redakcyą Al. Semkowicza.

Uvedeny jsou v tomto přehledu práce velmi četné z posledních dvou let. Podáváme zde z tohoto přehledu jenom ukázky, jimiž chceme jeho bohatost charakterisovati, i odkazujeme každého, kdo v dotyčných oborech studia koná, na Kwartalnik historyczny. Leckde připojujeme také my své poznámky a dodatky v závorkách [ ].

Úplně přepracované druhé vydání Busoltova díla: Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeronea. Gotha 1895. O důležitém tomto díle právem řečeno, že kritika je chválí a že některé části (jako o Aristotelově Politeii, o zákonodárství Drakontově, o Pythagorovi) jsou zaokrouhlené monografie.

[Zde připomínáme také Busoltovy „Beiträge zur attischen Geschichte“ obsažené ve „Festschrift zum fünfzigjährigen Doctorjubilaeum L. Friedländer dargebracht von seinen Schülern.“ V Lipsku 1895. číslo XXV. A sice I. „Zur inneren Entwickelung des athenischen Staates von Solon bis Kleisthenes“. Článek ten týká se hlavně t. zv. hektemorů. Solon ve svém zřízení ústavním nepojal je do počtu občanů. Peisistratos je učinil svobodnými sedláky; Kleisthenes pak vřadil je v občanstvo. II. Kriegsplan des Perikles. Busolt hájí strategický plán Perikleův proti Danckerovi, i praví, že plán byl správný, ale provedení jeho bylo chabé a nezdařilé].

Druhé vydání díla Pöhlmannova: Grundriss der griechischen Geschichte nebst Quellenkunde. V Mnichově 1896.

[Nakladatel encyklopaedické sbírky Ivanem Müllerem vydávané „Handbuch der klassischen Alterthumswissenschaft“ podnikl II. vydání celého třetího svazku této sbírky, a toto nové vydání důstojně započato tímto Pöhlmannovým druhým vydáním, které jest nejen, co se objemu týká, rozšířeno, nýbrž i co do obsahu zdokonaleno. Sr. recensi Práškovu, ČMF II., 302 násl. — Pöhlmann zavrhuje názory, dle kterých kulturní vliv Foiniků na Helleny se přeceňoval, a odmítá zvláště názor o kulturním a státotvorním působení jich na Atheny a Theby, poněvadž pověsti, na kterých se názor ten zakládá, jsou pozdější. Také popírá, že byly již uprostřed druhého tisíciletí př. Kr. přímé styky mezi Iony a Egyptem; ionskou hypothesi Arn. Curtia opět zamítá — dle mínění prof. Práška neprávem].

[Zde ještě mělo býti od p. autora zařaděno dílo Curta Wachsmutha „Einleitung in das Studium der alten Geschichte“. V Lipsku 1895. 717 str. Souborné dílo takového rázu a takových rozměrů bylo posud pohřešováno. Dílo to, jež vzniklo z přednášek akademických, má nejen svými výsledky velikou cenu, nýbrž také tím, že dává v hojných případech návod k dalším badáním vědeckým. Sr. recensi dra. Práška Č. M. F. I, 360].

[Také pohřešujeme na tomto místě*) německé vydání Freemanova díla „The history of Sicily from the earliest times“, které r. 1895 uveřejnil Bernhard Lupus: Geschichte Siciliens. Deutsche Ausgabe. Erster Band. Die Urbevölkerung, die phoenikischen und griechischen Ansiedelungen. Originál anglický vydán r. 1891. Ale německý tento překlad má cenu samostatného díla vědeckého. Lupus, na slovo vzatý znalec dějin sicilských original přezkoumal, doplnil, opravil. Poněvadž pak Freeman zemřel a díla svého nedokončil, hodlá Lupus sám pokračování podati. Sr. recensi dra. Práška o díle Freemanově Č. M. F. I. 73 násl. a o německém vydání II. 151].

Z oboru starožitností řeckých uvádí Lv. Kwartalnik a posuzuje dílo: P. Gardner a F. B. Jevons, A manual of greek antiquities. V Londýně 1895. — Čtvrtého vydání Hermannova díla „Lehrbuch der griechischen Antiquitäten“ vyšla druhého dílu první část, obsahující starožitnosti právní: vydání to pořízeno od F. Thalheima. — A. Hohn. W. Deecke a W. Soltau, Die Kulturgeschichte des klassischen Alterthums. V Lipsku 1897.

A. Sz. (Ad. Szelągowski) referuje o čilém postupu výkopných prací podnikaných tou dobou v Řecku, kdež takřka spolu závodí Němci (kopajíce na rozličných místech), Angličané (na ostrově Melu), Američané (v Korinthu), Francouzi (v Delfech a Orchomenu). Dále se zmiňuje o vědecké výpravě rakouské do Lykie.

[Není v Kwartalniku ještě zmínka o novém rakouském podniku v Malé Asii, a nemohl ovšem tento nový podnik býti pojat již do tohoto referátu v ročníku XI. sešit 1., poněvadž prof. Otto Benndorf teprv v sezení filosoficko-historické třídy císařské Akademie věd, konaném dne 17. února 1897 předběžnou zprávu o tom podal: viz Anzeiger der kais. Akad. d. Wiss. Jahrg. 1897 Nr. V až VI. Jeho Excellencí pan ministr vyučování již před čtyřmi roky uložil Benndorfovi, aby předložil návrh k většímu výkopu. V souvislosti s ostatními pracemi v Malé Asii konanými navrhl Benndorf Efesus. Předběžné kopání výzkumné vykonáno na jaře r. 1895 pomocí dvou mužů, nyní již zemřelých. Jest to K. Ferd. Mautner z Markhofu, jenž podnik ten hmotnými prostředky štědře podporoval, a dr. Karel Humann ve Smyrně, slavný a neunavný badatel. Humann zakoupil pro Benndorfa dvě pole ve výměře 6000 čtver. metrů. Výkopné pokusy zde vykonané podaly důkaz toho, že soustavné kopání zde podniknuté potká se s hojným výsledkem. Po

*) Referát o tomto německém vydání jest na str. 213. Nápadno jest, že jméno Lupus zde není uvedeno, ač jest Lupus vynikajícím badatelem, a toto německé vydání není pouhým překladem. Ale dotyčný referent (St. Kętrzyński) neporovnal, jak patrno, toto německé vydání s originálem Freemanovým a proto nezmiňuje se o záslužné činnosti Lupusově.

těchto přípravných pracích zakoupil Benndorf v březnu r. 1896 tu část městského okrsku Efeského, která od paty hor obkličujících až k močálu přístavu se táhne a plochu asi 60 jiter zaujímá, i učinil přípravy ke kopání ve velikých rozměrech. Práce výkopní počaly pak téhož jara pod řízením zástupce Benndorfova, dra. Rud. Heberdeye, a bylo v nich na podzim od 3. září do konce listopadu pokračováno, při čemž zaměstnáni byli 5 dozorců, 1 tesař, 1 kovář a přes 100 nádenníků. O výsledcích podává Benndorf str. 10—21 zprávu. Nejdůležitější jest objevení velikolepé síně, jež má neobyčejné rozměry a byla nádherně vyzdobena. Síň tato vnitř jest od severu k jihu 16. a od západu k východu 32 metrů dlouhá. Síň tato přiléhá k dlouhé kolonnádě, jejíž jižní polovice již z veliké části jest odkryta. Obšírně popisuje Benndorf dvě objevené překrásné sochy: jedna jest bronzová a představuje jinocha nahého ušlechtilých tvarů: druhá vytvořená z pečlivě hlazeného bílého mramoru představuje nahého chlapce. Nalezeno bylo také r. 1895 a 1896 celkem asi 300 nápisů, z nichž ovšem největší část pouhé zlomky jsou. Nejdůležitější nápis vryt jest ve výšce asi pěti metrů do kamene věže, která se „vězením sv. Pavla“ nazývá, a o níž dokázáno, že jest částí městské hradby od krále Lysimacha zřízené. Věž tato označena v nápise jako πύργος τοῦ Ἀστυάγου πάγου].

Referent A. Sz. zmiňuje se dále o výkopech na dně jezera Kopais v Boiotii podniknutých, které velmi živý a neobyčejný zájem vzbudily a praví pak: „Sądzono bowiem pierwotnie, że budowle wydobyte z wody przy osuszeniu jeziora tego były pozostałością po Minijczykach, którzy jakoby na wyspie zbudowali zamek Gha (Gla). Bötticher E. w artykule Die Bauten im Kopais-See (Por. N. freie Presse r. 1896, Nr. 11444) po zbadaniu dokładniejszem tych murów wnosi, iż nie mogły stanowić one fortifikacyi i że niema tam ani śladu zamku lub pałacu królewskiego, lecz że są to prawdopodobnie szczątki grobli, budowanej przez znakomitego budowniczego Kratesa, któremu Aleksander W. kazał osuszyć jezioro kopaiskie“.

Referent A. Sz. zmiňuje se dále o tom, že spor o Enneakrunos mezi Dörpfeldem a Belgerem trvá dále (Berl. Phil. Woch., 1896, Nr. 2—3, 8—9).

[O této důležité věci měl býti podán obšírnější výklad. Spor tento, jak čtenářům našeho časopisu známo, jeví se také v naší vědecké literatuře, a sice, jak s upřímným potěšením zaznamenáváme, způsobem naskrz věcným a důstojným. Dr. Prášek v pojednání „Enneakrunos“ v ČMF II, 60—84 podal poučný přehled vědecké literatury, týkající se této otázky a vyložil obšírně výsledky Dörpfeldova badání i připojil k nim své vlastní důležité důvody, kterými hypothesi Dörpfeldovu proti starší a běžné hypothesi Leakeově podporoval a hájil. Jiné stanovisko zaujal dr. Fr. Groh v pojednání „Kde ležela Enneakrunos?“ (v Listech filologických 1897,

str. 1—14). Groh naproti Dörpfeldovi a Práškovi přidržuje se hypothese opačné a dle úsudku dra. Práška, s nímž redakce souhlasí, podal v pojednání svém mnohé pozoruhodné myšlénky. Dr. Prášek při tom podotýká, že vůbec „veškera rozprava Grohova i formou se zamlouvá. k věcné toliko stránce sporu přihlédajíc“. Jest to ovšem požadavek u mužů vědu pěstujících samozřejmý. Proti Grohovu pojednání hájí dr. Prášek v tomto sešitě ČMF (III. 1) na str. 26—33 v článku „Kde jest hledati Enneakrunos?“ mínění Dörpfeldovo a své způsobem věcným a důstojným; nebyloť zde potřebí ostřejší polemiky, která ovšem bývá v obraně někdy nutná].

[Referent A. Sz. činí dále zmínku o polemice, týkající se polohy starých Athen, která mezi Dörpfeldem a Stahlem se vede. „Dörpfeld w rozprawie Das alte Athen vor Theseus (Rhein. Mus. 51, 127—157) twierdzi na mocy ustępu z Tukydidesa, iż dawne miasto Ateny, przed Tezeuszem, składało się z Akropolis i południowo-zachodniego stoku wzgórza, oraz że było otoczone murem pelazgicznym. Stahl J. M. (Noch einmal das vortheseische Athen. tamže 306 – 311) obstaje przy swojem tłomaczeniu miejsca Tukydidesa, a pogląd Dörpfelda, iż w swych wykopaliskach natrafił właśnie na Lenajon, uważa za hipotezę, która dotąd nie została jeszcze niczem stanowczo poparta.“

Při tom referent v poznámce praví: Por. też Luckenbach H., Die Akropolis von Athen, (München und Leipzig, 1896). O tomto spise menším, ale předce důležitém měl býti podán referát důkladnější, kdežto referent jen titul pojednání pod textem uvádí. Srovn. recensi dra. Práška (ČMF. II, 460—462]. Redakce.

(Dokončení.)

* * *

Oznámení. P. prof. Tim. Hrubý zaslal redakci pojednání „Stans pede in uno. Exegetický příspěvek k Horatiovi. Článek druhý“, v kterém mimo jiné jest obrana proti p. prof. dru. Královi. Obšírnější tento článek nemohl již do tohoto sešitu pojat býti a bude uveřejněn v příštím sešitě.

ČESKÉ

MUSEUM FILOLOGICKÉ.

Založeno

Spolkem filologickým v Praze.

Odpovědný redaktor:

Dr. JAN KVÍČALA.

Ročník třetí.

SEŠIT II. a III.

V PRAZE.

Tiskem Národní tiskárny a nakladatelstva.

1897.

OBSAH.

Pojednání.

Úvahy a zprávy.

Ukázky parallelních veršův a poloveršů v Iliadě a Odyssei.

Podává **Josef Zahradník**.

Nadpisem tím nejsou míněny pouze verše a poloverše do slova stejné, nýbrž i verše a poloverše až na malé odchylky stejné, jakož i verše a poloverše podobně tvořené.

Jestiť to zajisté pro filologa, který se důkladněji obírá s Iliadou a Odyssei, zajímavý předmět pozorování, že se v každém zpěvu obou velebásní setkává s verši a poloverši svrchu naznačenými. Toho si všimli ovšem mnozí filologové. V novější době zvlášť Dr. C. Ed. Schmidt věnoval této stránce básní Homerových všecku pozornost a vydal ve spise Parallel-Homer oder Index aller homerischen Iterati v lexikalním pořádku všecky stejné verše a stejné částky veršův až do rozsahu šesti mor. Obmeziv se pouze na verše a části veršů stejné, zaujal Schmidt při svém pozorování stanovisko velmi obmezené. A ačkoliv v předmluvě praví, že celkový výsledek sebraných od něho stejných veršův a části veršů rovná se šestnácti tisícům veršů celých, byl by se zajisté dopracoval ještě větších a zajímavějších resultátů, kdyby byl přihlížel i k veršům a částem veršů skoro stejným nebo podobným.

Uvádí na př. z veršů Λ 425, N 508, 520 pouze stejné části, totiž:

ὁ δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ;

avšak důležitější jest pro poznání původu básní Homerových všimnouti si i částí nestejných, tedy zde celých veršů:

Λ 425 νύξεν· ὁ δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ
N 520 ἔσχεν· ὁ δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ
P 315 ἤφυσ'· ὁ δ' ἐν κονίῃσι πεσὼν ἕλε γαῖαν ἀγοστῷ

Není pochybno, že podle jednoho z těchto veršův ostatní dva malou modifikací byly utvořeny.

Ve verších N 28, Π 110, Ψ 112, ρ 171 uvádí Schmidt pouze stejné začátky πάντοθεν ἐκ (ἐξ).

Všimneme-li si však i slov na předložce ἐκ (ἐξ) závislých a pozorujeme-li celé ty vazby, totiž

N 28 πάντοθεν ἐκ κευθμῶν,
Π 110 πάντοθεν ἐκ μελέων,
Ψ 112 πάντοθεν ἐκ κλισιέων,
ρ 171 πάντοθεν ἐξ ἀγρῶν

jest patrno, že podle jedné z těchto vazeb utvořeny byly ostatní.

Kdo by mohl pochybovati, že z druhých polovic veršů:

A 424 θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
Ω 327 φίλοι δ' ἅμα πάντες ἕποντο,

jedna jest původní, druhá napodobením?

Avšak přes všecku úzkostlivost, aby sebral jen to, co je do slova stejno, Schmidt neubránil se přece tomu, že nejednou cituje verše nebo části veršů, které jsou sice stejny, ale s malými modifikacemi; a v té příčině omlouvá se sám v předmluvě na str. VI. těmito slovy: In anderen Fällen werde ich vielleicht manchen zu weit gegangen sein, wenn ich z. B. ἵππος ἐΰξοον (εὔτροχον) ἅρμα τιταίνων B 390, M 58, oder ἔπος νημερτὲς (νηκερδές) ἔειπε Γ 204, ξ 509, oder θεοὶ γόνον (γάμον) ἐξετέλειον I 493, δ 7 zusammengestellt habe. Jest z toho zjevno, že se Schmidtovi verše takové, jako právě svrchu uvedené, takřka samy vnucovaly, aby si jich povšiml. A věru kdo Iliadu a Odysseji po této stránce prozkoumává, nemůže se takovým a jiným sobě podobným veršům nikterak vyhnouti, chce-li věc zevrubně probrati a správně posouditi.

Nikterak nepovšimnuty nesmějí zůstati také verše, jako jsou následující:

A 177 αἰεὶ γάρ τοι ἔρις τε φίλη πόλεμοί τε μάχαι τε
θ 248 αἰεὶ δ' ἡμῖν δαίς τε φίλη κίθαρίς τε χοροί τε
B 399 κάπνισσάν τε κατὰ κλισίας καὶ δεῖπνον ἕλοντο
H 466 βουφόνεον δὲ κατὰ κλισίας καὶ δόρπον ἕλοντο
E 560 καππεσέτην, ἐλάτῃσιν ἐοικότες ὑψηλῇσιν
H 59 ἑζέσθην, ὄρνισιν ἐοικότες αἰγυπιοῖσιν
H 256 σὺν δ' ἔπεσον λείουσιν ἐοικότες ὠμοφάγοισιν
κ 390 ἐκ δ' ἔλασεν σιάλοισιν ἐοικότας ἐννεώροισιν

Takových veršů sobě více méně podobných jest v Iliadě a Odyssei počet velký.

Zajímavo jest též, že se verše a poloverše svrchu naznačené nevyskytují pouze v některých zpěvích Iliady a Odysseje, nýbrž ve všech. Ano všecky zpěvy obou velebásní jsou parallelními verši tou měrou protkány, že marně bychom hledali delších odstavců ve zpěvích, kde by jich nebylo.

Možná-li tedy souditi, že obě velebásně neb alespoň každá z nich jest výtvorem jednoho básníka? Nelze zajisté domnívati se, že by týž básník v tolika tisících veršův a poloveršů se opakoval, že by tolik veršů stejných s malými modifikacemi do svých zpěvů přijal, že by se v jednotlivých verších a poloverších tak často imitoval.

Úkaz ten nelze sobě jinak vysvětliti, než že v dlouhé době rozkvětu básnictví epického básníci pozdější majíce starší zpěvy v paměti při tvoření nových zpěvů bohatýrských používali ze starších zpěvů všeho, co se jim zdálo býti vhod. Čerpajíce z reminiscencí přibírali celé verše a poloverše beze změny nebo s malými změnami do svých nových skladeb básnických, nebo imitovali verše starší. Ovšem připomenouti dlužno, že se stalo zvykem, některé zjevy přírodní, některé výkony, předměty vyjadřovati vždy týmiž slovy a tudíž i týmiž verši.

Vedle původního tvoření byly nepochybně starší zpěvy přetvořovány, obsahem rozšiřovány, formou zdokonalovány a posléze tak k sobě přizpůsobeny, že se na pohled zdály býti výtvorem jednoho básníka.

Víme zajisté, že v národním básnictví každého národa, které jest plodem mnohých ovšem neznámých tvůrců, vyskytují se verše i části veršů stejné, skoro stejné nebo podobné právě tak, jak se s nimi setkáváme v Iliadě a Odyssei, a že vůbec plody národního básnictví každého národa mají na větším díle jednostejný ráz.

Spisovatel tohoto článku vynaložil mnoholetou práci na to, aby se všech veršův a poloveršů parallelních v Iliadě a Odyssei dopátral. Verše sebrané srovnal v několik sbírek, a to tak, že každou kategorii veršů srovnal zvlášť dle zpěvů obou básní, jak za sebou jdou, následujícím způsobem; na př. u verše A 68 uvedl všecky ostatní verše jemu se rovnající, totiž A 101, B 76, H 354, 365, β 224. Při verši A 101 uveden pak již jenom verš A 68, rovněž tak při B 76 a ostatních.

Spisovatel nechce tvrditi, že sbírky jeho jsou úplny, a že jimi v té příčině jest již vše vyčerpáno; ba soudí, že se dalšímu pozorování podaří ještě leckterého verše nebo poloverše parallelního se dopátrati.

Hodlaje tuto kratičký přehled své práce podati uvede spisovatel u každé kategorie veršů dostatečný počet doslovných dokladů, jiné verše budou toliko čísly citovány, posléze naznačeno bude čísly, kolik veršů parallelních každého druhu vyskytuje se v jednotlivých zpěvích, kolik v celé Iliadě, kolik v celé Odyssei a kolik v obou velebásních úhrnem.

I. Verše stejné.

Významnou vlastností básnictví prostonárodního jest, že ve všech jeho plodech pozorujeme nejen stejné názory a stejný soud o věcech božských i lidských, nýbrž vždy i stejný způsob, jímž názory tyto a myšlénky docházeji slovesného vyjadřování. Rovněž tak jest to s různými zjevy přírodními a výkony lidskými. Totéž pozorujeme i ve všech zpěvích Iliady a Odysseje. Začátky modliteb Γ 276, 320, H 202, Ω 308, vzývání bohů při projevených přáních B 371, Δ 288, H 132, Π 47, δ 341, η 311, ρ 132, σ 235, ω 376, oběti a hody obětní A 458—461, 464—471, B 421—432, H 317 až 320, 323, I 175—176, Ψ 56—57, α 148—150, γ 339 - 340, 447, 457—462, μ 359—361, 364—365, ξ 430—431, φ 270 až 272, líčeny byly vždy týmiž slovy.

Doba ranní a večerní označovány byly vždy týmiž verši: A 477, Ω 788, β 1, γ 404, 491, δ 306, 431, ε 228, ϑ 1, ι 152, 170, 307, 437, 560, κ 187, μ 8, 316, ν 18, ο 189, ρ 1, τ 428. — A 475, ι 168, 558, κ 185, 478, μ 31, τ 426.

Vystoupil-li kdo ve shromáždění chtěje řečniti, označován byl počátek jeho řeči vždy týmž veršem: A 73, 253, B 78, 283, H 326, 367, I 95, O 285, Σ 253, β 160, η 158, π 399, ω 53, 453.

Účinek řeči jevil se někdy mlčením, které ve shromáždění nastalo, což vyslovováno veršem Γ 95, H 92, 398, Θ 28, I 29, 430, 693, K 218, 313, Ψ 676, ϑ 234, λ 333, ν 1, π 393, υ 320; nebo se projevoval hlasitým souhlasem H 403, I 50, — H 344, I 710; nebo v ochotném uposlechnutí a konání toho, k čemu řečník vybízel: H 379, I 79, Ξ 133, 378, O 300, Ψ 54, 738, γ 477, ο 220, χ 178, ψ 141.

V Iliadě zvláště mnohé výjevy z bojů před Trojí líčeny byly vždy týmiž slovy; na př. vybídka k zmužilosti a udatnosti v boji: Z 112, Θ 174, Λ 287, O 487, 734, Π 370, P 185; přiblížení se obou bojujících stran: Γ 15, E 14, 630, 850, Z 121, Λ 232, N 604, Π 462, Υ 176, Φ 148, X 248.

Boj jednotlivých bohatýrů, na př. když přiblížil se k nepříteli a mrštil oštěpem Λ 496, E 611, Λ 577, P 347, nebo když se rozpřáhnul a mrštil dřevcem Γ 355, E 280, H 244, Λ 349, P 516, X 273, 289.

Klesnutí bojovníka na smrt poraněného líčeno tímto veršem: Δ 504, E 42, 58, 540, N 187, P 50, 311, ω 525, nebo E 294, Θ 260.

A tak jiné a jiné výkony lidské a rozmanité výjevy v přírodě vyličovány byly vždy týmiž slovy.

2. Pozoruhodny jsou mnohé stejné verše, jež se vyskytují v souvětích, a to tak, že jsou předvětí různá, závětí

stejná, nebo naopak. V mnohých rozvinutých větách nebo souvětích jsou vazby participialné, infinitivné a jiné části stejny, ostatek vět nebo souvětí jest různý. Úkaz ten nemožno si jinak vysvětliti, než že pěvci básníci pozdější majíce starší zpěvy v paměti používali veršů již hotových a přibírali je do svých skladeb.

Buďtež uvedeny některé příklady do slova:

Δ 220—221 ὄφρα τοὶ ἀμφεπένοντο βοὴν ἀγαθὸν Μενέλαον,
τόφρα δ' ἐπὶ Τρώων στίχες ἤλυθον ἀσπιστάων
Λ 411—412 ἧος ὃ ταῦθ' ὥρμαινε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
τόφρα δ' ἐπὶ Τρώων στίχες ἤλυθον ἀσπιστάων

Γ 373—374 καί νύ κεν εἴρυσσέν τε καὶ ἄσπετον ἤρατο κῦδος,
εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη
Ε 311—312 καί νύ κεν ἔνθ' ἀπόλοιτο ἄναξ ἀνδρῶν Αἰνείας,
εἰ μὴ ἄρ' ὀξὺ νόησε Διὸς θυγάτηρ Ἀφροδίτη

Γ 361—362 Ἀτρεΐδης δὲ ἐρυσσάμενος ξίφος ἀργυρόηλον
πλῆξεν ἀνασχόμενος κόρυθος φάλον·
Ν 610—611 Ἀτρεΐδης δὲ ἐρυσσάμενος ξίφος ἀργυρόηλον
ἆλτ' ἐπὶ Πεισάνδρῳ·

Ζ 207—208 πέμπε δέ μ' ἐς Τροίην, καί μοι μάλα πόλλ' ἐπέτελλεν
αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων
Λ 783—784 Πηλεὺς μὲν ᾧ παιδὶ γέρων ἐπέτελλ' Ἀχιλῆϊ
αἰὲν ἀριστεύειν καὶ ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων

Ι 705—706 νῦν μὲν κοιμήσασθε τεταρπόμενοι φίλον ἦτορ
σίτου καὶ οἴνοιο· τὸ γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή
Τ 160—161 ἀλλὰ πάσασθαι ἄνωχθι θοῇς ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιούς
σίτου καὶ οἴνοιο· τὸ γὰρ μένος ἐστὶ καὶ ἀλκή

Μ 410—411 ἀργαλέον δέ μοί ἐστι, καὶ ἰφθίμῳ περ ἐόντι
μούνῳ ῥηξαμένῳ θέσθαι παρὰ νηυσὶ κέλευθον
Υ 356—357 ἀργαλέον δέ μοί ἐστι, καὶ ἰφθίμῳ περ ἐόντι
τοσσούσδ' ἀνθρώπους ἐφέπειν καὶ πᾶσι μάχεσθαι

Δ 468—469 πλευρά, τά οἱ κύψαντι παρ' ἀσπίδος ἐξεφαάνθη,
οὔτησεν ξυστῷ χαλκήρεϊ, λῦσε δὲ γυῖα
Λ 259—260 τὸν δ' ἕλκοντ' ἀν' ὅμιλον ὑπ' ἀσπίδος ὀμφαλοέσσης
οὔτησεν ξυστῷ χαλκήρεϊ, λῦσε δὲ γυῖα

Jiné doklady. Α 357 a 358, Σ 35 a 36 — Δ 83 a 84, Τ 223 a 224 — Δ 353 a 354, Ι 359 a 360 — Ε 55 a 56, Υ 401 a 402 — Ε 214 a 215, π 102 a 103 — Ζ 191 a 192, Λ 225 a 226 — Η 459 a 460, Ο 498 a 499 — Θ 51 a 52,

Λ 81 a 82 — Θ 215 a 216, Λ 299 a 300, Τ 203 a 204 — Θ 490 a 491, Κ 198 a 199 — Θ 498 a 499, Μ 113 a 115 — Θ 515 a 516, Τ 317 a 318 — Ι 401 a 403, Χ 154 a 156 — Κ 242 a 243, α 65 a 66 — Λ 234 a 235, Ρ 47 a 48 — Μ 470 a 471, Π 295 a 296 —

3. Číselný přehled stejných veršů v Iliadě a Odyssei sestavený dle jednotlivých zpěvů za sebou jdoucích.

Ve	zpěvu	Α	mezi	611	verši	105
„	„	Β	„	877	„	146
„	„	Γ	„	461	„	76
„	„	Δ	„	544	„	100
„	„	Ε	„	909	„	147
„	„	Ζ	„	529	„	76
„	„	Η	„	482	„	107
„	„	Θ	„	565	„	152
„	„	Ι	„	713	„	100
„	„	Κ	„	579	„	81
„	„	Λ	„	848	„	151
„	„	Μ	„	471	„	60
„	„	Ν	„	837	„	123
„	„	Ξ	„	522	„	76
„	„	Ο	„	746	„	98
„	„	Π	„	867	„	139
„	„	Ρ	„	761	„	103
„	„	Σ	„	617	„	85
„	„	Τ	„	424	„	52
„	„	Υ	„	503	„	64
„	„	Φ	„	611	„	37
„	„	Χ	„	515	„	52
„	„	Ψ	„	897	„	89
„	„	Ω	„	804	„	113

Úhrnem jsou mezi 15693 verši Iliady 2332 verše stejné.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	108
„	„	β	„	434	„	96
„	„	γ	„	497	„	96
„	„	δ	„	847	„	189
„	„	ε	„	493	„	101
„	„	ζ	„	331	„	30
„	„	η	„	347	„	63
„	„	ϑ	„	586	„	82
„	„	ι	„	566	„	92
„	„	κ	„	574	„	116
„	„	λ	„	640	„	102
„	„	μ	„	453	„	69

Ve zpěvu	ν	mezi	440	verši	85
„ „	ξ	„	533	„	76
„ „	ο	„	557	„	120
„ „	π	„	481	„	106
„ „	ρ	„	606	„	155
„ „	σ	„	428	„	98
„ „	τ	„	604	„	138
„ „	υ	„	394	„	68
„ „	φ	„	434	„	102
„ „	χ	„	501	„	72
„ „	ψ	„	372	„	49
„ „	ω	„	548	„	99

Úhrnem jest mezi 12110 verši Odysseje 2312 veršů stejných, a celkem v obou básních 4644. Přihlížíme-li k celkovému číslu veršů v Iliadě a Odyssei, jeví se býti počet stejných veršů v Odysseji větším než v Iliadě.

II. Verše až na malé odchylky stejné.

V Iliadě i Odyssei shledáváme často verše, které jsou stejny až na malé odchylky. Tvůrcové epických zpěvů nerozpakovali se přibírati do svých výtvorů básnických verše ze zpěvů již hotových modifikujíce je ovšem, jak toho potřeba vyžadovala. Modifikace ty záležely někdy jen v nepatrné změně téhož slova, jinde změněn byl pouze podmět nebo výrok věty, v jiných verších opět pozměněn předmět nebo příslovečné určení atd.

Příklady do slova uvedené ukáži nejlépe různé modifikace, jakých doznaly mnohé verše přibírány jsouce do skladeb nových neb i do zpěvů starších přetvořovaných.

1. *Příklady veršů, v nichž toliko jediné slovo malé odchylky vykazuje, nebo některé slůvko se různí.*

B 352 Ἀργεῖοι Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες
δ 273 Ἀργείων Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες

Γ 313 τὼ μὲν ἄρ' ἄψορροι προτὶ Ἴλιον ἀπονέοντο
Ω 330 οἱ μὲν ἄρ' ἄψορροι προτὶ Ἴλιον ἀπονέοντο

Ζ 120 ἐς μέσον ἀμφοτέρων συνίτην μεμαῶτε μάχεσθαι
Ψ 814 ἐς μέσον ἀμφοτέρω συνίτην μεμαῶτε μάχεσθαι

Ζ 288 αὐτὴ δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα
Ω 191 αὐτὸς δ' ἐς θάλαμον κατεβήσετο κηώεντα

Ο 443 τόξον ἔχον ἐν χειρὶ παλίντονον ἠδὲ φαρέτρην
φ 59 τόξον ἔχουσ' ἐν χειρὶ παλίντονον ἠδὲ φαρέτρην

Α 437 ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ βαῖνον ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης
ι 150 ἐκ δὲ καὶ αὐτοὶ βῆμεν ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης

Odchylka záleží v některém nepatrném slůvku na př.:

Β 26 νῦν δ' ἐμέθεν ξύνες ὦκα· Διὸς δέ τοι ἄγγελός εἰμι
Ω 133 ἀλλ' ἐμέθεν ξύνες ὦκα· Διὸς δέ τοι ἄγγελός εἰμι

Γ 308 Ζεὺς μέν που τό γε οἶδε καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι
ξ 119 Ζεὺς γάρ που τό γε οἶδε καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι

Β 707 ὁπλότερος γενεῇ· ὁ δ' ἅμα πρότερος καὶ ἀρείων
τ 184 ὁπλότερος γενεῇ· ὁ δ' ἄρα πρότερος καὶ ἀρείων

Jiné doklady. Α 303, π 441 — Α 428, Β 35 — Β 142, Γ 395, Δ 208 — Δ 255, Θ 278 — α 330, φ 5 — Α 471, η 183 — Γ 277, λ 109 — Γ 279, Τ 260 — Θ 47, Ξ 283, Ο 151 —

2. *Verše, v nichž podmět nebo výrok věty jest různý, na př.*:

Α 450 τοῖσιν δὲ Χρύσης μεγάλ' εὔχετο χεῖρας ἀνασχών
Γ 275 τοῖσιν δ' Ἀτρεΐδης μεγάλ' εὔχετο χεῖρας ἀνασχών

Β 16 ὣς φάτο, βῆ δ' ἄρ' Ὄνειρος, ἐπεὶ τὸν μῦθον ἄκουσεν
ρ 551 ὣς φάτο, βῆ δὲ συφορβός, ἐπεὶ τὸν μῦθον ἄκουσεν

Ε 68 γνὺξ δ' ἔριπ' οἰμώξας, θάνατος δέ μιν ἀμφεκάλυψεν
Υ 417 γνὺξ δ' ἔριπ' οἰμώξας, νεφέλη δέ μιν ἀμφεκάλυψεν

Α 568 ὣς ἔφατ', ἔδεισεν δὲ βοῶπις πότνια Ἥρη
Ξ 222 ὣς φάτο, μείδησεν δὲ βοῶπις πότνια Ἥρη
Ο 34 ὣς φάτο, ῥίγησεν δὲ βοῶπις πότνια Ἥρη

Ε 855 δεύτερος αὖθ' ὡρμᾶτο βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης
Κ 283 δεύτερος αὖτ' ἠρᾶτο βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης

Η 273 καί νύ κε δὴ ξιφέεσσ' αὐτοσχεδὸν οὐτάζοντο
Ρ 530 καί νύ κε δὴ ξιφέεσσ' αὐτοσχεδὸν ὁρμηθήτην

Jiné doklady. Α 43, Ε 121, Π 249, ι 536 — Ζ 41, Φ 4 — Δ 68, Ε 426 — Θ 32, 463 — ϑ 277, χ 109 —

3. *Verše, v nichž doplněk, příslovečné určení nebo některé jiné slovo věty činí odchylku; jinak jsou verše stejny; na př.*:

Α 485 νῆα μὲν οἵ γε μέλαιναν ἐπ' ἠπείροιο ἔρυσσαν
ϑ 51 νῆα μὲν οἵ γε μέλαιναν ἁλὸς βένθοσδε ἔρυσσαν

E 751 ἠμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν νέφος ἠδ' ἐπιθεῖναι
λ 525 ἠμὲν ἀνακλῖναι πυκινὸν λόχον ἠδ' ἐπιθεῖναι

K 214 ὅσσοι γὰρ νήεσσιν ἐπικρατέουσιν ἄριστοι
α 245 ὅσσοι γὰρ νήσοισιν ἐπικρατέουσιν ἄριστοι

Γ 347 καὶ βάλεν Ἀτρεΐδαο κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσην
Γ 356 καὶ βάλε Πριαμίδαο κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσην
P 517 καὶ βάλεν Ἀρήτοιο κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσην
Υ 274 καὶ βάλεν Αἰνείαο κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐΐσην

H 321 νώτοισιν δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν
ξ 437 νώτοισιν δ' Ὀδυσῆα διηνεκέεσσι γέραιρεν

A 586 τέτλαθι, μῆτερ ἐμή, καὶ ἀνάσχεο κηδομένη περ
E 382 τέτλαθι, τέκνον ἐμόν, καὶ ἀνάσχεο κηδομένη περ

Jiné doklady. A 441, 585 — A 540, δ 462 — B 629, ο 254 — Γ 338, Π 139 — H 357, M 231 — H 482, I 713, τ 427 — I 201, Λ 346, 464 — N 646, O 528 — T 277, β 258 —

4. *Ve verších, jimiž líčí se válečné skutky Řekův a Trojanů, střídají se často pouze jména obou bojujících stran, na př.*:

Θ 344 φεύγοντες, πολλοὶ δὲ δάμεν Τρώων ὑπὸ χερσίν
O 2 φεύγοντες, πολλοὶ δὲ δάμεν Δαναῶν ὑπὸ χερσίν

Ξ 441 μᾶλλον ἐπὶ Τρώεσσι θόρον, μνήσαντο δὲ χάρμης
O 381 μᾶλλον ἐπ' Ἀργείοισι θόρον μνήσαντο δὲ χάρμης

Jiné doklady: B 109, Θ 496 — B 345, E 200 — O 277, P 730 —

5. *Vyskytuje se také mnoho veršů, jichž začátky jsou různy, ostatní části však stejny.*

Začátky různé sáhají nejdále až do caesury τριθημιμερής, ale často jsou i kratší.

A 332 στήτην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδ' ἐρέοντο
Θ 445 ἥσθην, οὐδέ τί μιν προσεφώνεον οὐδ' ἐρέοντο
B 488 πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
δ 240 πάντα μὲν οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
λ 328 πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
λ 517 πάντας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω

Γ 24 εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα
O 271 οἱ δ' ὥς τ' ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα

Γ 155 ἦκα πρὸς ἀλλήλους ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευον
Ω 142 πολλὰ πρὸς ἀλλήλους ἔπεα πτερόεντ' ἀγόρευον

Β 578 λαοὶ ἕποντ'· ἐν δ' αὐτὸς ἐδύσετο νώροπα χαλκόν
Λ 16 Ἀργείους· ἐν δ' αὐτὸς ἐδύσετο νώροπα χαλκόν

Γ 85 ἐσσυμένως· Ἕκτωρ δὲ μετ' ἀμφοτέροισιν ἔειπεν
Η 66 ἐν πεδίῳ· Ἕκτωρ δὲ μετ' ἀμφοτέροισιν ἔειπεν

Θ 41 ὣς εἰπὼν ὑπ' ὄχεσφι τιτύσκετο χαλκόποδ' ἵππω
Ν 23 ἔνθ' ἐλθὼν ὑπ' ὄχεσφι τιτύσκετο χαλκόποδ' ἵππω

Μ 255 θέλγε νόον, Τρωσὶν δὲ καὶ Ἕκτορι κῦδος ὄπαζεν
Ο 327 ἧκε φόβον, Τρωσὶν δὲ καὶ Ἕκτορι κῦδος ὄπαζεν
Π 730 ἧκε κακόν, Τρωσὶν δὲ καὶ Ἕκτορι κῦδος ὄπαζεν

Jiné doklady. Δ 65, Ε 379, Η 256 — Λ 425, Ν 520, Ρ 315 — Θ 48, ϑ 363 —

6. *Četny jsou také verše toho způsobu, že jsouce celkem stejny, liší se od sebe na konci svém, a to části zahrnující stopu pátou a šestou:*

Tato různá část bývá často jiná věta, neb aspoň začátek věty jiné, jež přesahuje do verše následujícího, na př.:

Α 570 ὤχθησαν δ' ἀνὰ δῶμα Διὸς θεοὶ Οὐρανίωνες
Ο 101 ὤχθησαν δ' ἀνὰ δῶμα Διὸς θεοί. ἡ δὲ γέλασσεν

Γ 32 ἂψ δ' ἑτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο κῆρ' ἀλεείνων
Ν 165 ἂψ δ' ἑτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο, χώσατο δ' αἰνῶς
Ν 533 ἂψ δ' ἑτάρων εἰς ἔθνος ἐχάζετο. τὸν δὲ Πολίτης

Ζ 268 αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον εὐχετάασθαι
χ 402 αἵματι καὶ λύθρῳ πεπαλαγμένον ὥς τε λέοντα

Σ 262 οἷος ἐκείνου θυμὸς ὑπέρβιος, οὐκ ἐθελήσει
ο 212 οἷος ἐκείνου θυμὸς ὑπέρβιος, οὔ σε μεθήσει

Χ 416 σχέσθε, φίλοι, καί μ' οἷον ἐάσατε κηδόμενοί περ
β 70 σχέσθε, φίλοι, καί μ' οἷον ἐάσατε πένθεϊ λυγρῷ

Jiné doklady. Ε 869, 906 — Θ 191, Ψ 414 — Ζ 64, Ξ 447 — Λ 461, Ρ 108 — Ν 162, Ρ 607 — Ψ 257, Ω 801 — δ 410, κ 289 —

7. *Jsou také skupiny veršů, v nichž pouze jednotlivá slova se různí, jinak jsou stejny; na př.:*

Γ 379 až 381, Υ 442 až 444 — Ε 16 až 18, Π 478 až 480 — Ε 226 a 227, Ρ 479 a 480 — Ε 775 a 776, Θ 49 a 50 — Ζ 46 až 50, Λ 131 až 135 — Ζ 194 a195, Υ 184 a 185 — Κ 483 a 484, Φ 20 a 21 —

8. *Počet veršů skoro stejných v Iliadě a Odyssei.*

Ve zpěvu	Α	mezi	611	verši	100
„ „	Β	„	877	„	127
„ „	Γ	„	461	„	79
„ „	Δ	„	544	„	81
„ „	Ε	„	909	„	128
„ „	Ζ	„	529	„	71
„ „	Η	„	482	„	101
„ „	Θ	„	565	„	108
„ „	Ι	„	713	„	138
„ „	Κ	„	579	„	64
„ „	Λ	„	848	„	149
„ „	Μ	„	471	„	55
„ „	Ν	„	837	„	113
„ „	Ξ	„	522	„	58
„ „	Ο	„	746	„	110
„ „	Π	„	867	„	110
„ „	Ρ	„	761	„	103
„ „	Σ	„	617	„	76
„ „	Τ	„	424	„	42
„ „	Υ	„	503	„	54
„ „	Φ	„	611	„	70
„ „	Χ	„	515	„	43
„ „	Ψ	„	897	„	99
„ „	Ω	„	804	„	112

Úhrnem jest mezi 15693 verši Iliady 2191 veršů skoro stejných.

Ve zpěvu	α	mezi	444	verši	90
„ „	β	„	434	„	85
„ „	γ	„	497	„	61
„ „	δ	„	847	„	126
„ „	ε	„	493	„	83
„ „	ζ	„	331	„	48
„ „	η	„	347	„	47
„ „	ϑ	„	586	„	70
„ „	ι	„	566	„	71
„ „	κ	„	574	„	101
„ „	λ	„	640	„	107
„ „	μ	„	453	„	64
„ „	ν	„	440	„	57
„ „	ξ	„	533	„	55
„ „	ο	„	557	„	72
„ „	π	„	481	„	87
„ „	ρ	„	606	„	90
„ „	σ	„	428	„	66
„ „	τ	„	604	„	92

Ve zpěvu	υ	mezi	394	verši	46
„ „	φ	„	434	„	66
„ „	χ	„	501	„	80
„ „	ψ	„	372	„	78
„ „	ω	„	548	„	90

Úhrnem jsou mezi 12110 verši Odysseje 1832 verše skoro stejné.

V Iliadě a Odyssei jest úhrnný počet veršů skoro stejných 4023.

III. Verše podobné.

Velmi zajímavým předmětem pozorování v Iliadě a Odyssei jsou verše podobné, jichž je dosti značný počet v obou těch básních. Vyskytujíť se verše, jež jsou téměř slovo za slovem jiným napodobeny; jiné jsou jiným podobny až na malé odchylky, jiné opět jenom z části. Verše podobné mají dále to do sebe, že z pravidla aspoň jedno slovo mají společné. To bývá takřka krystalisačním středem celého verše. Na mnohých verších jest patrno, že byly s úmyslem imitovány, o jiných mohlo by se říci, že tvůrcové epických zpěvů majíce v paměti zpěvy starší při nových skladbách básnických přijímali bezděky reminiscence z veršů starších. Doslovné doklady věc nejlépe objasní.

1. *Verše, jež jsou sobě nejvíce podobny.*

B 456 οὔρεος ἐν κορυφῇς, ἕκαθεν δέ τε φαίνεται αὐγή
Π 634 οὔρεος ἐν βήσσῃς· ἕκαθεν δέ τε γίγνετ' ἀκοή

B 783 εἰν Ἀρίμοις, ὅθι φασὶ Τυφωέος ἔμμεναι εὐνάς
Ω 615 ἐν Σιπύλῳ, ὅθι φασὶ θεάων ἔμμεναι εὐνάς

B 670 καί σφιν θεσπέσιον πλοῦτον κατέχευε Κρονίων
β 12 θεσπεσίην δ' ἄρα τῷ γε χάριν κατέχευεν Ἀθήνη

Γ 365 Ζεῦ πάτερ, οὔ τις σεῖο θεῶν ὀλοώτερος ἄλλος
Ψ 439 Ἀντίλοχ', οὔ τις σεῖο βροτῶν ὀλοώτερος ἄλλος
Ο 569 Ἀντίλοχ', οὔ τις σεῖο νεώτερος ἄλλος Ἀχαιῶν
υ 376 Τηλέμαχ', οὔ τις σεῖο κακοξεινώτερος ἄλλος

Δ 1 οἱ δὲ θεοὶ πὰρ Ζηνὶ καθήμενοι ἠγορόωντο
Ψ 448 Ἀργεῖοι δ' ἐν ἀγῶνι καθήμενοι εἰσορόωντο

Ε 773 ἀλλ' ὅτε δὴ Τροίην ἷξον ποταμώ τε ῥέοντε
Ζ 172 ἀλλ' ὅτε δὴ Λυκίην ἷξεν Ξάνθον τε ῥέοντα

E 801 Τυδεύς τοι μικρὸς μὲν ἔην δέμας, ἀλλὰ μαχητής
K 316 ὃς δή τοι εἶδος μὲν ἔην κακός, ἀλλὰ ποδώκης

Jiné doklady. A 464. I 212, μ 13 — Δ 406, λ 263 — E 36, Σ 389 — Z 75. Ψ 155 — Z 331, σ 13 — Γ 331, Λ 31, Σ 418, σ 291 — Γ 222. O 592, ρ 485 — Δ 537, H 275 —

2. *Verše, jež až na malé odchylky jsou sobě podobny.*

Mnohé verše, zejména takové, které se zakládají na jistých ustálených rčeních, jsou až na nepatrné odchylky sobě podobny. Veršů takových jest dosti značný počet, poněvadž epická mluva v Iliadě a Odyssei má hojnost ustálených rčení tak, že se může právem mluviti o zvláštní epické fraseologii v básnictví řeckém; některé příklady.

B 481 ταῦρος· ὃ γάρ τε βόεσσι μεταπρέπει ἀγρομένῃσιν
B 579 κυδιόων, πᾶσιν δὲ μετέπρεπεν ἡρώεσσιν
Λ 720 ἀλλὰ καὶ ὣς ἱππεῦσι μετέπρεπον ἡμετέροισιν
Π 194 Μαιμαλίδης, ὃς πᾶσι μετέπρεπε Μυρμιδόνεσσιν
κ 525 παμμέλαν', ὃς μήλοισι μεταπρέπει ὑμετέροισιν
ρ 213 αἶγας ἄγων, αἳ πᾶσι μετέπρεπον αἰπολίοισιν

B 338 νηπιάχοις, οἷς οὔ τι μέλει πολεμήια ἔργα
B 614 Ἀτρεΐδης, ἐπεὶ οὔ σφι θαλάσσια ἔργα μεμήλει
E 876 οὐλομένην, ᾗ τ' αἰὲν ἀήσυλα ἔργα μέμηλεν
ε 67 εἰνάλιαι, τῇσίν τε θαλάσσια ἔργα μέμηλεν
μ 116 σχέτλιε. καὶ δὴ αὖ τοι πολεμήια ἔργα μέμηλεν

Δ 249 ὄφρα ἴδητ', αἴ κ' ὔμμιν ὑπέρσχῃ χεῖρα Κρονίων
E 433 γιγνώσκων, ὅ οἱ αὐτὸς ὑπείρεχε χεῖρας Ἀπόλλων
ξ 184 ἤ κε φύγῃ, καί κέν οἱ ὑπέρσχῃ χεῖρα Κρονίων

Jiné doklady. E 735, Σ 371 — B 45, E 738, K 383, O 479. θ 416, ρ 197, ψ 366 — Z 314, η 235 — B 873, Z 16, N 440, O 534, Γ 289, δ 292 — Γ 445, Z 25, ε 126 — Δ 517, X 5, γ 269, λ 292 — E 488, P 151, γ 271, ε 473, ν 208, ο 480 — Z 234, I 377, Σ 311, T 137 — Z 355, θ 541 —

3. *Verše, jichž podobnost se zakládá na podobném ustrojení vět nebo souvětí*; *na př.*:

B 351 ἤματι τῷ, ὅτε νηυσὶν ἐν ὠκυπόροισιν ἔβαινον
I 253 ἤματι τῷ, ὅτε σ' ἐκ Φθίης Ἀγαμέμνονι πέμπεν

Viz dále: B 743, Γ 189, O 76, Σ 85, T 89, Φ 77, X 471, Ψ 87, ε 309, υ 19.

Γ 145 αἶψα δ' ἔπειθ' ἵκανον, ὅθι Σκαιαὶ πύλαι ἦσαν
Δ 210 ἀλλ' ὅτε δή ῥ' ἵκανον, ὅθι ξανθὸς Μενέλαος

K 526 οἱ δ' ὅτε δὴ ῥ' ἵκανον, ὅθι σκοπὸν Ἕκτορος ἔκταν
ο 101 ἀλλ' ὅτε δὴ ῥ' ἵκαν', ὅθι οἱ κειμήλια κεῖτο

Viz dále: E 780, Σ 520, Ψ 138.

E 436—437 τρὶς μὲν ἔπειτ' ἐπόρουσε κατακτάμεναι μενεαίνων,
τρὶς δέ οἱ ἐστυφέλιξε φαεινὴν ἀσπίδ' Ἀπόλλων
Θ 169—170 τρὶς μὲν μερμήριξε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
τρὶς δ' ἄρ' ἀπ' Ἰδαίων ὀρέων κτύπε μητίετα Ζεύς

Viz dále: Π 702—703, 784—785, Υ 445—446, λ 206 až 207 —

T 262 οὔτ' εὐνῆς πρόφασιν κεχρημένος οὔτε τευ ἄλλου
ζ 68 οὔτε τοι ἡμιόνων φθονέω, τέκος, οὔτε τευ ἄλλου
ρ 568 οὔτε τι Τηλέμαχος τό γ' ἐπήρκεσεν οὔτε τις ἄλλος

Viz dále: ζ 192, ξ 510, ρ 401, σ 416, υ 297.

Jiné doklady. Α 247, Θ 55, Ι 666, Ν 835, Ξ 388, Ο 501, Π 763, Σ 32, Χ 79, λ 83, π 43, φ 368, χ 211 — Β 238, 300, Κ 445, α 268, λ 493 — Γ 52, Ε 32, 456, Ω 263, ζ 57, η 22, χ 132 — Ε 827, Ξ 342 —

4. *Verše, jichž podobnost se zakládá na podobnosti částí věty, na určitých ustálených vazbách; na př.:*

A 170 οἴκαδ' ἴμεν σὺν νηυσὶ κορωνίσιν, οὐδέ σ' ὀίω
B 297 ἀσχαλάαν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν· ἀλλὰ καὶ ἔμπης
B 392 μιμνάζειν παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, οὔ οἱ ἔπειτα
I 609 ἥ μ' ἕξει παρὰ νηυσὶ κορωνίσιν, εἰς ὅ κ' ἀυτμὴ

Viz dále Λ 228, Σ 338, Υ 1, Χ 508, Ω 115, 136, τ 182, 193.

E 5 ἀστέρ' ὀπωρινῷ ἐναλίγκιον, ὅς τε μάλιστα
Ξ 290 ὄρνιθι λιγυρῇ ἐναλίγκιος, ἥν τ' ἐν ὄρεσσιν
P 583 Φαίνοπι Ἀσιάδῃ ἐναλίγκιος, ὅς οἱ ἁπάντων

Viz dále η 5, ρ 202.

H 153 θάρσεϊ ᾧ· γενεῇ δὲ νεώτατος ἔσκον ἁπάντων
Ξ 112 οὕνεκα δὴ γενεῆφι νεώτατός εἰμι μεθ' ὑμῖν
Φ 439 ἄρχε· σὺ γὰρ γενεῆφι νεώτερος· οὐ γὰρ ἐμοί γε

Jiné doklady. Α 131, Ο 164, Φ 370 — Γ 169, δ 269, ζ 160, λ 528, μ 258, ο 484 — Λ 173, Ζ 361, Ι 42 — Ε 527, Ο 406, Ρ 434, η 259, λ 152 —

5. *Verše, jimiž se označuje nějaký přechod ve vypravování, jsou sobě podobny. Výrok věty jest zpravidla stejný, ale osoba mluvící nebo jednající se mění, na př.:*

A 121 τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς
Γ 199 τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειθ' Ἑλένη Διὸς ἐκγεγαυῖα
E 381 τὴν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα Διώνη, δῖα θεάων

Viz dále K 426, O 200, δ 722, ϑ 338, 357, ρ 280, ψ 69.

A 206 τὸν δ' αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη
Λ 837 τὸν δ' αὖτε προσέειπε Μενοιτίου ἄλκιμος υἱός
Ξ 263 τὸν δ' αὖτε προσέειπε βοῶπις πότνια Ἥρη

Viz dále: O 205, P 474, Ω 668, δ 696, ϑ 349, ο 430, ρ 247, χ 135.

B 166 ὣς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη
B 441 ὣς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Δ 68 ὣς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε

Viz dále E 767, Z 102, Λ 195, 516, M 364, P 246, 491, Ω 120, 339, χ 492.

B 433 τοῖς δ' ἄρα μύθων ἦρχε Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ
E 420 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη
H 445 τοῖσι δὲ μύθων ἦρχε Ποσειδάων ἐνοσίχθων

Viz dále P 628, X 167, ρ 184, τ 103.

Jiné doklady. A 595, E 426, δ 609, ε 180, ν 287, π 476, ψ 111 — Γ 21, 30, E 95, 711, H 17, Λ 248, 575, 581, Φ 49, 418, ο 59, ω 322. —

6. *Počet veršů podobných v Iliadě a Odyssei.*

Ve	zpěvu	A	mezi	611	verši	154
„	„	B	„	877	„	203
„	„	Γ	„	461	„	116
„	„	Δ	„	544	„	126
„	„	E	„	909	„	260
„	„	Z	„	529	„	138
„	„	H	„	482	„	96
„	„	Θ	„	565	„	108
„	„	I	„	713	„	139
„	„	K	„	579	„	130
„	„	Λ	„	848	„	234
„	„	M	„	471	„	95
„	„	N	„	837	„	213
„	„	Ξ	„	522	„	110
„	„	O	„	746	„	164
„	„	Π	„	867	„	194
„	„	P	„	761	„	187
„	„	Σ	„	617	„	146
„	„	T	„	424	„	86
„	„	Υ	„	503	„	120
„	„	Φ	„	611	„	127
„	„	X	„	515	„	105
„	„	Ψ	„	897	„	159
„	„	Ω	„	804	„	209

Celkový počet veršů podobných v Iliadě jest 3619.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	109
„	„	β	„	434	„	103
„	„	γ	„	497	„	117
„	„	δ	„	847	„	197
„	„	ε	„	493	„	116
„	„	ζ	„	331	„	90
„	„	η	„	347	„	103
„	„	θ	„	586	„	141
„	„	ι	„	566	„	115
„	„	κ	„	574	„	126
„	„	λ	„	640	„	145
„	„	μ	„	453	„	93
„	„	ν	„	440	„	100
„	„	ξ	„	533	„	111
„	„	ο	„	557	„	122
„	„	π	„	481	„	108
„	„	ρ	„	606	„	114
„	„	σ	„	428	„	93
„	„	τ	„	604	„	101
„	„	υ	„	394	„	83
„	„	φ	„	434	„	77
„	„	χ	„	501	„	95
„	„	ψ	„	372	„	84
„	„	ω	„	548	„	114

Celkem jest v Odyssei 2657 veršů podobných. Úhrnem v obou básních nalézá se 6276 veršů podobných.

IV. **Poloverše stejné.**

V Iliadě a Odyssei vyskytuje se též mnoho poloveršů stejných. Poloverši míněny jsou ty části hexametru, jež způsobují caesury stopy třetí τομὴ πενθημιμερής nebo τομὴ κατὰ τρίτον τροχαῖον rozdělujíce hexametr skoro ve stejné dvě polovice. Setkáváme se s poloverši stejnými rovnou měrou v první i druhé polovici hexametru. Poloverše ty zabrány jsou buď celými větami nebo jen částmi vět různé platnosti syntaktické. Toto časté vyskytování se stejných poloveršů nelze si opět jinak vysvětliti, než že pozdější básníci epických zpěvů přijímali ze starších zpěvů, co jim bylo vhod.

Ukázky do slova uvedené dolíčí věc určitěji.

Nejprve uvedeny budou doklady stejných poloveršů z první polovice hexametru, pak z druhé.

1. *Poloverše stejné v první polovici hexametru.*

a) Přední poloverše stejné zabrány jsou celými větami, nebo podstatnými částmi věty.

Α 357 ὣς φάτο δακρυχέων, | τοῦ δὲ κλύε πότνια μήτηρ
ω 438 ὣς φάτο δακρυχέων, | οἶκτος δ' ἕλε πάντας Ἀχαιούς

Α 361 χειρί τέ μιν κατέρεξε, | ἔπος τ' ἔφατ' ἔκ τ' ὀνόμαζεν
ν 288 χειρί τέ μιν κατέρεξε, | δέμας δ' ἤικτο γυναικί

Β 42 ἕζετο δ' ὀρθωθείς, | μαλακὸν δ' ἔνδυνε χιτῶνα
Ψ 235 ἕζετο δ' ὀρθωθείς, | καί σφεας πρὸς μῦθον ἔειπεν

Β 724 ἔνθ' ὅ γε κεῖτ' ἀχέων· | τάχα δὲ μνήσεσθαι ἔμελλον
λ 195 ἔνθ' ὅ γε κεῖτ' ἀχέων, | μέγα δὲ φρεσὶ πένθος ἀέξει

Ν 452 Δευκαλίων δ' ἐμὲ τίκτε | πολέσσ' ἄνδρεσσι ἄνακτα
τ 181 Δευκαλίων δ' ἐμὲ τίκτε | καὶ Ἰδομενῆα ἄνακτα

Ν 661 ξεῖνος γάρ οἱ ἔην | πολέσιν μέτα Παφλαγόνεσσιν
ω 104 ξεῖνος γάρ οἱ ἔην | Ἰθάκῃ ἔνι οἰκία ναίων

Jiné doklady. Δ 93, Η 48, Ξ 190 — Δ 182, Ζ 462, Η 91 — Δ 264, Τ 139 — Ε 29, Π 280, Σ 223 — Ε 47, 294, Θ 122, Π 344, Ρ 619, Υ 487 — Ζ 459, 479, Η 87 — Θ 311, Ν 518 — Λ 404, ε 465 — Λ 596, Ρ 492 — Ν 717, λ 372. —

b) Přední poloverše stejné zabrány jsou dvěma krátkými větami, nebo jednou větou celou a začátkem druhé, nebo koncem jedné a začátkem druhé věty; na př.:

Α 363 ἐξαύδα, μὴ κεῦθε | νόῳ, ἵνα εἴδομεν ἄμφω
Σ 74 ἐξαύδα, μὴ κεῦθε· | τὰ μὲν δή τοι τετέλεσται

Δ 37 ἔρξον, ὅπως ἐθέλεις· | μὴ τοῦτό γε νεῖκος ὀπίσσω
ν 145 ἔρξον, ὅπως ἐθέλεις· | καί τοι φίλον ἔπλετο θυμῷ

Viz dále π 67, ω 481.

Β 578 λαοὶ ἕποντ', ἐν δ' αὐτὸς | ἐδύσετο νώροπα χαλκόν
Π 551 λαοὶ ἕποντ', ἐν δ' αὐτὸς | ἀριστεύεσκε μάχεσθαι

Λ 545 στῆ δὲ ταφών, ὄπιθεν δὲ | σάκος βάλεν ἑπταβόειον
Π 806 στῆ δὲ ταφών, ὄπιθεν δὲ | μετάφρενον ὀξέι δουρί

Jiné doklady. Β 182, Ο 442 — Δ 353, Θ 471, ω 511 — Γ 95, Η 403, Ψ 784 — Ι 173, Ψ 108 — Ε 416, ρ 356 —

c) Přední poloverše zabrány jsou stejnými začátky vět, ostatky vět zaujímající druhou polovici hexametru se různí; na př.:

Α 472 οἱ δὲ πανημέριοι | μολπῇ θεὸν ἱλάσκοντο
γ 486 οἱ δὲ πανημέριοι | σεῖον ζυγὸν ἀμφὶς ἔχοντες

B 123 εἴ περ γάρ κ' ἐθέλοιμεν | Ἀχαιοί τε Τρῶές τε
Θ 205 εἴ περ γάρ κ' ἐθέλοιμεν, | ὅσοι Δαναοῖσιν ἀρωγοί

Γ 228 τὸν δ' Ἑλένη τανύπεπλος | ἀμείβετο δῖα γυναικῶν
ο 171 τὸν δ' Ἑλένη τανύπεπλος | ὑποφθαμένη φάτο μῦθον

Θ 309 Τεῦκρος δ' ἄλλον ὀϊστὸν | ἀπὸ νευρῆφιν ἴαλλεν
Ο 458 Τεῦκρος δ' ἄλλον ὀϊστὸν | ἐφ' Ἕκτορι χαλκοκορυστῇ

Jiné doklady. B 329, ξ 241 — B 445, Ψ 233 — B 804, τ 175 — Γ 416, Η 277 — Δ 320, Ν 729 — Ε 209, τ 259 — Ζ 472, ξ 276 — Ι 458, ι 299 — Θ 510, Κ 101 — Κ 556, γ 231. —

d) Přední poloverše zaujaty jsou stejnými částmi vět, jež mají různou platnost syntaktickou.

Vyskytuje se hojnost předních poloveršů stejných, v nichž jsou umístěny různé části věty, na př. podstatné jméno s přívlastkem ve všech pádech, příslovečné určení vyjádřené podstatným jmenem závislým na předložce a majícím u sebe přívlastek, vazba infinitivná nebo participialná, posléze i dvojice sourodých a souřadných slov. Části vět svrchu naznačené odnášejí se častěji ku větám začatým ve verši předcházejícím, než ku větám položeným v témž verši.

Na objasnění stůjtež tu některé doslovné doklady.

α) Podstatná jména s přívlastkem.

Α 353—354 τιμήν πέρ μοι ὄφελλεν Ὀλύμπιος ἐγγυαλίξαι
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης· | νῦν δ' οὐδέ με τυτθὸν ἔτισεν
Ψ 330—331 ἠδ' ὡς νῆα θοὴν ἔβαλε ψολόεντι κεραυνῷ
Ζεὺς ὑψιβριμέτης, | ἀπὸ δ' ἔφθιθεν ἐσθλοὶ ἑταῖροι

Viz dále M 67 a 68, Ξ 54, Π 120 a 121. —

Δ 461—462 . . . . πέρησε δ' ἄρ' ὀστέον εἴσω
αἰχμὴ χαλκείη· | τὸν δὲ σκότος ὄσσε κάλυψεν
Ζ 319—320 . . . . πάροιθε δὲ λάμπετο δουρὸς
αἰχμὴ χαλκείη, | περὶ δὲ χρύσεος θέε πόρκης

Viz dále E 281 a 282, Υ 473 a 474. —

Θ 158—159 . . . . ἐπὶ δὲ Τρῶές τε καὶ Ἕκτωρ
ἠχῇ θεσπεσίῃ | βέλεα στονόεντα χέοντο
Μ 251—252 . . . . τοὶ δ' ἅμ' ἕποντο
ἠχῇ θεσπεσίῃ· | ἐπὶ δὲ Ζεὺς τερπικέραυνος

Viz dále N 834, O 355, Π 769, Ψ 213, γ 150, λ 633. —

Jiné doklady: I 231, Ξ 106, O 477, ι 127 — Λ 375, X 112 — K 221, δ 246, ϑ 217, ξ 221 — M 156, N 110, δ 708 — Γ 380, E 852, Z 31, Υ 96. —

β. Příslovečné určení vyjádřené podstatným jménem závislým na předložce a přívlastkem opatřeným.

Ε 551 Ἴλιον εἰς εὔπωλον | ἅμ' Ἀργείοισιν ἑπέσθην
λ 168—169 ἐξ οὗ τὰ πρώτισθ' ἑπόμην Ἀγαμέμνονι δίῳ
Ἴλιον εἰς εὔπωλον, | ἵνα Τρώεσσι μαχοίμην
Viz dále Π 576, β 18, ξ 71. —

Κ 34—35 τὸν δ' εὗρ' ἀμφ' ὤμοισι τιθήμενον ἔντεα καλά
νηὶ παρὰ πρυμνῇ· | τῷ δ' ἀσπάσιος γένετ' ἐλθών
ο 222—223 . . . . θῦε δ' Ἀθήνῃ
νηὶ παρὰ πρυμνῇ· | σχεδόθεν δέ οἱ ἤλυθεν ἀνήρ
Viz dále Η 383, Π 286. —

Θ 334 νῆας ἔπι γλαφυρὰς | φερέτην βαρέα στενάχοντα
Κ 388—389 ἦ σ' Ἕκτωρ προέηκε διασκοπιᾶσθαι ἕκαστα
νῆας ἔπι γλαφυράς; | ἦ σ' αὐτὸν θυμὸς ἀνῆκεν

Viz dále Κ 510, Λ 281, 520, Π 840, Ρ 397, 416, 453, 625, 736, Χ 246, Ψ 849.

Jiné doklady. Ι 217, Ω 626, υ 255 — Κ 83, 276, ι 143. —

γ) Přední poloverše zabrány jsou stejnými vazbami infinitivnými nebo participialnými; na př.:

Α 59—60 Ἀτρεΐδη, νῦν ἄμμε πάλιν πλαγχθέντας ὀίω
ἂψ ἀπονοστήσειν, | εἴ κεν θάνατόν γε φύγοιμεν
ω 470—471 . . . . οὐδ' ἄρ' ἔμελλεν
ἂψ ἀπονοστήσειν, | ἀλλ' αὐτοῦ πότμον ἐφέψειν
Viz dále Θ 499, ν 6. —

Α 186—187 . . . . στυγέῃ δὲ καὶ ἄλλος
ἶσον ἐμοὶ φάσθαι | καὶ ὁμοιωθήμεναι ἄντην
Ο 166—167 . . . . τοῦ δ' οὐκ ὄθεται φίλον ἦτορ
ἶσον ἐμοὶ φάσθαι, | τόν τε στυγέουσι καὶ ἄλλοι

Ε 301—302 τὸν κτάμεναι μεμαώς, ὅς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι
σμερδαλέα ἰάχων· |
Θ 320—321 αὐτὸς δ' ἐκ δίφροιο χαμαὶ θόρε παμφαίνοντος
σμερδαλέα ἰάχων. |
Viz dále Π 785, Τ 41, Υ 382, 443, χ 81.

Λ 593—594 πλησίοι ἔστησαν, σάκε' ὤμοισιν κλίναντες
δούρατ' ἀνασχόμενοι. |

P 233—234 ὣς ἔφαθ', οἳ δ' ἰθὺς Δαναῶν βρίσαντες ἔβησαν
δούρατ' ἀνασχόμενοι. | Viz též O 298.

Jiné doklady. A 535, X 252 — Λ 410, O 666 — B 124, ω 484 — B 207, Δ 250 — Γ 378, T 268 — Z 81, K 167 — Δ 254, N 654. —

δ) Přední poloverše zabrány jsou dvěma stejnými slovy souřadnými.

Tato dvojice slov bývá částí věty stažené, kterážto často z předcházejícího verše řečenými slovy zasáhá do verše následujícího. Souřadná slova ta bývají podstatná nebo přídavná jména, slovesa i příslovce; na př.:

Δ 322—323 ἀλλὰ καὶ ὣς ἱππεῦσι μετέσσομαι ἠδὲ κελεύσω
βουλῇ καὶ μύθοισι· |
ν 297—298 κέρδε', ἐπεὶ σὺ μέν ἐσσι βροτῶν ὄχ' ἄριστος ἁπάντων
βουλῇ καὶ μύθοισιν, |
π 419—420 ἐν δήμῳ Ἰθάκης μεθ' ὁμήλικας ἔμμεν ἄριστον
βουλῇ καὶ μύθοισι· |

Λ 333—334 τοὺς μὲν Τυδεΐδης δουρικλειτὸς Διομήδης
θυμοῦ καὶ ψυχῆς | κεκαδὼν κλυτὰ τεύχε' ἀπηύρα
φ 153—154 πολλοὺς γὰρ τόδε τόξον ἀριστῆας κεκαδήσει
θυμοῦ καὶ ψυχῆς, | též φ 171.

B 838—839 . . . . ὃν Ἀρίσβηθεν φέρον ἵπποι
αἴθωνες μεγάλοι, |
σ 371—372 εἰ δ' αὖ καὶ βόες εἶεν ἐλαυνέμεν, οἵ περ ἄριστοι
αἴθωνες μεγάλοι, |

N 663—664 ἦν δέ τις Εὐχήνωρ, Πολυΐδου μάντιος υἱός,
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε, |
P 575—576 ἔσκε δ' ἐνὶ Τρώεσσι Ποδῆς, υἱὸς Ἠετίωνος
ἀφνειός τ' ἀγαθός τε· |

Λ 350 καὶ βάλεν οὐδ' ἀφάμαρτε | τιτυσκόμενος κεφαλῆφι
N 160 καὶ βάλεν οὐδ' ἀφάμαρτε | κατ' ἀσπίδα πάντοσ' ἐίσην

Ω 475—476 . . . . νέον δ' ἀπέληγεν ἐδωδῆς
ἔσθων καὶ πίνων· |
κ 271—272 Εὐρύλοχ', ἦ τοι μὲν σὺ μέν' αὐτοῦ τῷδ' ἐνὶ χώρῳ
ἔσθων καὶ πίνων, | též υ 337.
υ 160—161 . . . . οἳ μὲν ἔπειτα
εὖ καὶ ἐπισταμένως | κέασαν ξύλα, ταὶ δὲ γυναῖκες
ψ 196—197 κορμὸν δ' ἐκ ῥίζης προταμὼν ἀμφέξεσα χαλκῷ
εὖ καὶ ἐπισταμένως, | též K 265.

Jiné doklady. Δ 165, Ω 28 — M 29, Φ 314 — Γ 126. X 441 — Δ 375, δ 201 — Γ 363, ι 71 — δ 685, υ 13. —

e) Počet stejných poloveršů v první polovici hexametru v Iliadě a Odyssei.

Ve	zpěvu	A	mezi	611	verši	41
„	„	B	„	877	„	58
„	„	Γ	„	461	„	29
„	„	Δ	„	544	„	41
„	„	E	„	909	„	68
„	„	Z	„	529	„	25
„	„	H	„	482	„	37
„	„	Θ	„	565	„	52
„	„	I	„	713	„	33
„	„	K	„	579	„	52
„	„	Λ	„	848	„	66
„	„	M	„	471	„	35
„	„	N	„	837	„	57
„	„	Ξ	„	522	„	29
„	„	O	„	746	„	62
„	„	Π	„	867	„	73
„	„	P	„	761	„	68
„	„	Σ	„	617	„	38
„	„	T	„	424	„	22
„	„	Υ	„	503	„	42
„	„	Φ	„	611	„	40
„	„	X	„	515	„	34
„	„	Ψ	„	897	„	61
„	„	Ω	„	804	„	41

Celkový počet stejných poloveršů v prvním hemistichii v Iliadě jest 1104.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	33
„	„	β	„	434	„	36
„	„	γ	„	497	„	33
„	„	δ	„	847	„	52
„	„	ε	„	493	„	31
„	„	ζ	„	331	„	21
„	„	η	„	347	„	18
„	„	ϑ	„	586	„	40
„	„	ι	„	566	„	42
„	„	κ	„	574	„	33
„	„	λ	„	640	„	25
„	„	μ	„	453	„	20
„	„	ν	„	440	„	36
„	„	ξ	„	533	„	41

Ve zpěvu	ο	mezi	557	verši	36
„ „	π	„	481	„	37
„ „	ρ	„	606	„	32
„ „	σ	„	428	„	21
„ „	τ	„	604	„	33
„ „	υ	„	394	„	22
„ „	φ	„	434	„	25
„ „	χ	„	501	„	34
„ „	ψ	„	372	„	28
„ „	ω	„	548	„	57

Jest tedy celkem v Odyssei 786 předních poloveršů stejných, a v obou eposech úhrnem 1890.

2. *Poloverše stejné v druhé polovici hexametru.*

Také ve druhé polovici vyskytují se stejné poloverše, a to četněji než v polovici první. Jsou to opět buď celé věty nebo části vět, jako podstatná jména s přívlastky ve všech pádech, podstatná jména s přívlastky a předložkami v platnosti příslovečného určení, apposice, vazby participialné a infinitivné, dvojice sourodých a souřadných slov.

a) Poloverše stejné v druhé polovici hexametru zabrané větami, nebo podstatnými částmi vět, na př.:

Α 5 οἰωνοῖσι τε δαῖτα — | Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή —
λ 297 θέσφατα πάντ' εἰπόντα, | Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή

Α 36 Ἀπόλλωνι ἄνακτι, | τὸν ἠύκομος τέκε Λητώ
Τ 413 ἀλλὰ θεῶν ὤριστος, | ὃν ἠύκομος τέκε Λητώ
λ 318 ἀλλ' ὄλεσεν Διὸς υἱός, | ὃν ἠύκομος τέκε Λητώ

Α 245 ὣς φάτο Πηλεΐδης, | ποτὶ δὲ σκῆπτρον βάλε γαίῃ
β 80 ὣς φάτο χωόμενος, | ποτὶ δὲ σκῆπτρον βάλε γαίῃ

Β 808 αἶψα δ' ἔλυσ' ἀγορήν· | ἐπὶ τεύχεα δ' ἐσσεύοντο
ω 466 πείθοντ'· αἶψα δ' ἔπειτ' | ἐπὶ τεύχεα ἐσσεύοντο

Ζ 136 δύσεθ' ἁλὸς κατὰ κῦμα, | Θέτις δ' ὑπεδέξατο κόλπῳ
Σ 398 εἰ μή μ' Εὐρυνόμη τε | Θέτις θ' ὑπεδέξατο κόλπῳ

Η 478 παννύχιος δέ σφιν | κακὰ μήδετο μητίετα Ζεύς
ξ 243 αὐτὰρ ἐμοὶ δειλῷ | κακὰ μήδετο μητίετα Ζεύς

Θ 488 ἀσπασίη τρίλλιστος | ἐπήλυθε νὺξ ἐρεβεννή
Ι 474 ἀλλ' ὅτε δὴ δεκάτη μοι | ἐπήλυθε νὺξ ἐρεβεννή

Jiné doklady. Α 25, 326, Π 199 — Α 72, Λ 353 — Α 169, μ 109, φ 154 — Α 180, Θ 477 — Α 480, δ 783 —

Λ 565, Δ 412 — B 26, Ω 173 — B 741, Ξ 434 — B 810, Δ 449 — Γ 19, H 150 — Γ 342, Δ 79 — Γ 346, H 249, Υ 273 — Δ 480, Θ 121, 313 — Z 428, ο 478 — Π 122, Π 782, 846 — H 258, N 646 — Π 432, K 525 —

b) Různé části vět, které jsou buď dokončením vět v polovici hexametru začatých nebo začátkem vět přesahujících do verše následujícího, jsou na mnoze stejný; na př.:

B 10 πάντα μάλ' ἀτρεκέως | ἀγορευέμεν, ὡς ἐπιτέλλω
I 369 Ἀτρεΐδης. τῷ πάντ' | ἀγορευέμεν, ὡς ἐπιτέλλω

Δ 389 ἀλλ' ὅ γ' ἀεθλεύειν | προκαλίζετο, πάντα δ' ἐνίκα
E 807 κούρους Καδμείων | προκαλίζετο, πάντα δ' ἐνίκα

Δ 522 ἄχρις ἀπηλοίησεν· | ὁ δ' ὕπτιος ἐν κονίῃσιν
N 548 τὴ ἀπὸ πᾶσαν ἔκερσεν· | ὁ δ' ὕπτιος ἐν κονίῃσιν
též O 434, Π 289.

Θ 402 γυιώσω μέν σφωιν | ὑφ' ἅρμασιν ὠκέας ἵππους
Σ 244 χωρήσαντες ἔλυσαν | ὑφ' ἅρμασιν ὠκέας ἵππους

Jiné doklady. Δ 465, E 690 — I 14, Π 3 — I 554, Ξ 217 — I 655, N 747 — K 488, φ 404 — Λ 417, M 149 — Λ 697, φ 19. —

c) Druhou polovici hexametru zaujímá podstatné jméno s přívlastkem jedním neb i dvěma a mnohé takové polovice jsou stejny; na př.:

A 34 βῆ δ' ἀκέων παρὰ θῖνα | πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
ν 85 (κῦμα) πορφύρεον μέγα θύε | πολυφλοίσβοιο θαλάσσης
též B 209, Z 347, N 798.

A 121 τὸν δ' ἠμείβετ' ἔπειτα | ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς
Λ 599 τὸν δὲ ἰδὼν ἐνόησε | ποδάρκης δῖος Ἀχιλλεύς
též Υ 177, 413, 445, Φ 265, X 376, Ψ 353, 534, 555, 828, 889.

A 608 Ἥφαιστος ποίησε | ἰδυίῃσιν πραπίδεσσιν
η 92 οὓς Ἥφαιστος ἔτευξεν | ἰδυίῃσιν πραπίδεσσιν
též Σ 380, 482.

B 527 Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευε | Ὀιλῆος ταχὺς Αἴας
N 66 τοῖιν δ' ἔγνω πρόσθεν | Ὀιλῆος ταχὺς Αἴας
též Ψ 473, 488.

Jiné doklady. A 315, δ 352, 582, ρ 50 — A 519, B 277, Π 628, Φ 480, σ 326. — B 102, H 194, Σ 118 — B 601,

H 170, I 179, K 543, Λ 516, γ 386, 397, 405, δ 161 — Δ 45, α 167, σ 136, χ 414 — H 26, Θ 171, Π 362 —

d) Ve druhé polovici vyskytují se mnohá stejná příslovečná určení vyjádřená jmenem podstatným závislým na předložce a majícím u sebe přívlastek jeden i dva; na př.:

A 12 Ἀτρεΐδης· ὃ γὰρ ἦλθε | θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν
B 8 βάσκ' ἴθι, οὖλος Ὄνειρε, | θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν
též B 17, Z 52, K 450, 514, Λ 3, Ω 564.

A 532 εἰς ἅλα ἆλτο βαθεῖαν | ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου
N 243 χειρὶ λαβὼν ἐτίναξεν | ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου
υ 103 αὐτίκα δ' ἐβρόντησεν | ἀπ' αἰγλήεντος Ὀλύμπου

B 159 Ἀργεῖοι φεύξονται | ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
ε 17 οἵ κέν μιν πέμποιεν | ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης
též Θ 511, Υ 228, γ 142, δ 313, 362. —

Γ 20 ἀντίβιον μαχέσασθαι | ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι
λ 516 πολλοὺς δ' ἄνδρας ἔπεφνεν | ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι
též N 207, 603, O 512, X 64, μ 257. —

Jiné doklady. A 592, Σ 210 — B 158, Π 832, Ψ 145, α 290 — Γ 305, Θ 499, N 724, Σ 174, Ψ 64 — E 84, H 14, Λ 190, N 383 — Z 213, M 158, Φ 426, μ 191 —

e) Ve druhé polovici setkáváme se často s příklady stejné apposice, zvlášť participialné; na př.:

A 69 Κάλχας Θεστορίδης, | οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος
Z 76 Πριαμίδης Ἕλενος, | οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος

A 538 ἀργυρόπεζα Θέτις, | θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντος
Ω 562 μήτηρ, ἥ μ' ἔτεκεν, | θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντος

A 18 ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν | Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
E 383 πολλοὶ γὰρ δὴ τλῆμεν | Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες
též O 115.
A 604 Μουσάων θ', αἳ ἄειδον | ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ
ω 60 Μοῦσαι δ' ἐννέα πᾶσαι | ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ

E 98 καὶ βάλ' ἐπαΐσσοντα, | τυχὼν κατὰ δεξιὸν ὦμον
τ 452 τὸν δ' Ὀδυσεὺς οὔτησε | τυχὼν κατὰ δεξιὸν ὦμον

Jiné doklady. A 146, Σ 170, Υ 389 — B 246, T 82 — B 473, Λ 713 — Δ 398, Z 183 — Δ 533, I 86 — E 742,

M 209 — Z 44, Φ 139 — Z 97, M 39 — Z 455, Π 831 — Z 505, X 138 — Λ 295, ϑ 115 —

f) Ve druhé polovici hexametru nalézají se také stejné vazby infinitivné v různé platnosti syntaktické; na př.:

A 291 τοὔνεκα οἱ προθέουσιν | ὀνείδεα μυθήσασθαι
Υ 246 ἔστι γὰρ ἀμφοτέροισιν | ὀνείδεα μυθήσασθαι

B 119 αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ | καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι
γ 204 οἴσουσι κλέος εὐρὺ | καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι
též X 305, λ 76, φ 255.

I 403 τὸ πρὶν ἐπ' εἰρήνης, | πρὶν ἐλθέμεν υἷας Ἀχαιῶν
N 172 ναῖε δὲ Πήδαιον, | πρὶν ἐλθέμεν υἷας Ἀχαιῶν

Jiné doklady. A 187, γ 120 — A 341, 398 — E 124, Λ 442 — E 536, Υ 338 — Z 382, ζ 125, ρ 15, σ 342 —

g) Také ve druhé polovici hexametru setkáváme se často s dvojicí slov sourodých a souřadných, z nichž mnohé jsou stejné; na př.:

A 343 οὐδέ τι οἶδε νοῆσαι | ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω
Γ 109 οἷς δ' ὁ γέρων μετέῃσιν, | ἅμα πρόσσω καὶ ὀπίσσω

B 112 σχέτλιος, ὃς πρὶν μέν μοι | ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν
δ 6 ἐν Τροίῃ γὰρ πρῶτον | ὑπέσχετο καὶ κατένευσεν
též M 236, N 368, ω 335.

B 123 εἴ περ γάρ κ' ἐθέλοιμεν | Ἀχαιοί τε Τρῶές τε
Γ 111 ὣς ἔφαθ', οἳ δ' ἐχάρησαν | Ἀχαιοί τε Τρῶές τε
též O 390, 707.

Δ 89 εὗρε Λυκάονος υἱὸν | ἀμύμονά τε κρατερόν τε
Σ 55 ἥ τ' ἐπεὶ ἂρ τέκον υἱὸν | ἀμύμονα τε κρατερόν τε
též Φ 546.

H 199 ἔλπομαι ἐν Σαλαμῖνι | γενέσθαι τε τραφέμεν τε
γ 28 οὔ σε θεῶν ἀέκητι | γενέσθαι τε τραφέμεν τε
též Σ 436.

Jiné doklady. A 416, N 573, χ 473 — B 91, 208, N 723, Π 45 — Δ 297, I 384, Σ 237 — E 639, λ 267 — I 612, Ω 128, β 23, δ 100, ξ 40 —

h) Počet stejných poloveršů v druhé polovici hexametru v Iliadě a Odyssei.

Ve	zpěvu	A	mezi	611	verši	83
„	„	B	„	877	„	93
„	„	Γ	„	461	„	64
„	„	Δ	„	544	„	64
„	„	E	„	909	„	80
„	„	Z	„	529	„	64
„	„	H	„	482	„	82
„	„	Θ	„	565	„	70
„	„	I	„	713	„	69
„	„	K	„	579	„	42
„	„	Λ	„	848	„	91
„	„	M	„	471	„	44
„	„	N	„	837	„	97
„	„	Ξ	„	522	„	55
„	„	O	„	746	„	64
„	„	Π	„	867	„	100
„	„	P	„	761	„	63
„	„	Σ	„	617	„	62
„	„	T	„	424	„	47
„	„	Υ	„	503	„	64
„	„	Φ	„	611	„	51
„	„	X	„	515	„	46
„	„	Ψ	„	897	„	79
„	„	Ω	„	804	„	51

Celkový počet stejných poloveršů ve druhé polovici hexametru v Iliadě vykazuje číslo 1625.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	33
„	„	β	„	434	„	51
„	„	γ	„	497	„	66
„	„	δ	„	847	„	78
„	„	ε	„	493	„	45
„	„	ζ	„	331	„	20
„	„	η	„	347	„	29
„	„	ϑ	„	586	„	43
„	„	ι	„	566	„	41
„	„	κ	„	574	„	43
„	„	λ	„	640	„	58
„	„	μ	„	455	„	41
„	„	ν	„	440	„	34
„	„	ξ	„	533	„	51
„	„	ο	„	557	„	49
„	„	π	„	481	„	37
„	„	ρ	„	606	„	57
„	„	σ	„	428	„	36
„	„	τ	„	604	„	53

Ve zpěvu	υ	mezi	394	verši	35
„ „	φ	„	434	„	39
„ „	χ	„	501	„	62
„ „	ψ	„	372	„	33
„ „	ω	„	548	„	58

Celkem shledáno ve druhé polovici hexametru v Odyssei poloveršů stejných 1092.

V obou básních vyskytuje se poloveršů stejných v druhé polovici hexametru úhrnem 2717.

V. Poloverše až na malé odchylky stejné nebo podobné.

V Iliadě a Odyssei vyskytuje se hojně poloveršů, v první i druhé polovici hexametru, jež jsou stejny až na malé odchylky nebo podobně tvořeny. Odchylky bývají různé; různost jest buď v podmětech, nebo přísudcích nebo jiných částech věty: jinde opět v čísle, čase slovesa atd. Ale polovice hexametru nejsou zabrány jen větami, nýbrž i částmi vět skoro stejnými nebo podobnými.

1. *Poloverše skoro stejné nebo podobné v první polovici hexametru.*

a) Přední poloverše zabrané větami skoro stejnými nebo podobnými, nebo podstatnými částmi vět.

Α 29 τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω· | πρίν μιν καὶ γῆρας ἔπεισιν
Ψ 553 τὴν δ' ἐγὼ οὐ δώσω· | περὶ δ' αὐτῆς πειρηθήτω

Α 186 ὅσσον φέρτερός εἰμι | σέθεν, στυγέῃ δὲ καὶ ἄλλος
Φ 488 ὅσσον φερτέρη εἴμ' | ὅτι μοι μένος ἀντιφερίζεις

Β 38 νήπιος, οὐδὲ τὰ ᾔδει, | ἅ ῥα Ζεὺς μήδετο ἔργα
Ε 406 νήπιος, οὐδὲ τὸ οἶδε | κατὰ φρένα Τυδέος υἱός
Υ 466 νήπιος, οὐδὲ τὸ ᾔδει, | ὃ οὐ πείσεσθαι ἔμελλεν

Β 169 εὗρεν ἔπειτ' Ὀδυσῆα | Διὶ μῆτιν ἀτάλαντον
Λ 473 εὗρον ἔπειτ' Ὀδυσῆα | διίφιλον· ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτόν

Γ 81 αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄυσε | ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
ζ 117 αἱ δ' ἐπὶ μακρὸν ἄυσαν. | ὁ δ' ἔγρετο δῖος Ὀδυσσεύς

Ε 2 δῶκε μένος καὶ θάρσος, | ἵν' ἔκδηλος μετὰ πᾶσιν
α 321 θῆκε μένος καὶ θάρσος, | ὑπέμνησέν τε ἑ πατρός

Ε 304 οἷοι νῦν βροτοί εἰσ'· | ὁ δέ μιν ῥέα πάλλε καὶ οἶος
θ 222 ὅσσοι νῦν βροτοί εἰσιν | ἐπὶ χθονὶ σῖτον ἔδοντες

Jiné doklady. A 204, 297, Γ 177, Z 334, τ 224 — A 318, E 627, Z 312, Λ 596, Ψ 1, δ 15 — A 448, Ψ 839, Ω 274, α 145, δ 449, ζ 94 — Δ 93, H 28 — Δ 112, Ω 271, ι 329, ν 20, 370, υ 189 — Δ 134, Θ 485, Λ 297, Π 276, ω 526 — Δ 199, 209, E 167, K 336, Λ 805, M 352, N 27, Ξ 166, 188, Π 221, Υ 32, β 10, ε 475, ζ 50, ϑ 273, τ 429 — Δ 217, O 279 — E 20, 297, Λ 145, N 550, P 483, Φ 251, X 138 — E 170, Θ 100, I 193, P 468, Φ 601, η 21, π 166 — E 175, Φ 315. —

b) Začátky vět skoro stejné nebo podobné v přední polovici hexametru; na př.:

A 223 Πηλεΐδης δ' ἐξαῦτις | ἀταρτηροῖσι ἔπεσσιν
E 134 Τυδεΐδης δ' ἐξαῦτις | τὼν προμάχοισιν ἐμίχθη
N 531 Μηριόνης δ' ἐξαῦτις | ἐπαλμένος, αἰγυπιὸς ὥς

B 455 ἠύτε πῦρ ἀίδηλον | ἐπιφλέγει ἄσπετον ὕλην
Λ 155 ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀίδηλον | ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ

Γ 39 Δύσπαρι, εἶδος ἄριστε, | γυναιμανές, ἠπεροπευτά
P 142 Ἕκτορ, εἶδος ἄριστε, | μάχης ἄρα πολλὸν ἐδεύεο
Ψ 483 Αἶαν, νεῖκος ἄριστε, | κακοφραδές, ἄλλα τε πάντα

Γ 339 ὣς δ' αὔτως Μενέλαος | ἀρήιος ἔντε' ἔδυνεν
I 195 ὣς δ' αὔτως Πάτροκλος | ἐπεὶ ἴδε φῶτας, ἀνέστη
ι 31 ὣς δ' αὔτως Κίρκη | κατερήτυεν ἐν μεγάροισιν

též K 25, υ 238, φ 225, ω 409.

Jiné doklady. A 601, ω 41 — B 292, Ψ 118 — B 445, Γ 146 — Δ 169, O 208 — E 269, Ω 72 — E 810, 816, H 160. —

c) Vazby jmen podstatných s přívlastky adjektivnými neb i substantivnými skoro stejné nebo podobné.

Vyskytují se táž podstatná jména s týmiž přívlastky, ale v různých pádech nebo číslech, jinde opět táž podstatná jména, ale s různými přívlastky nebo různá podstatná s týmiž přívlastky, na př.:

A 114 κουριδίης ἀλόχου | ἐπεὶ οὔ ἑθέν ἐστι χερείων
T 298 κουριδίην ἄλοχον | θήσειν, ἄξειν τ' ἐνὶ νηυσίν
ξ 245 κουριδίῃ τ' ἀλόχῳ | καὶ κτήμασιν· αὐτὰρ ἔπειτα

B 86 σκηπτοῦχοι βασιλῆες· | ἐπεσσεύοντο δὲ λαοί
β 231 σκηπτοῦχος βασιλεύς | μηδὲ φρεσὶν αἴσιμα εἰδώς

B 378 ἀντιβίοισι ἔπεσσιν, | ἐγὼ δ' ἦρχον χαλεπαίνων
Δ 6 κερτομίοισι ἔπεσσι | παραβλήδην ἀγορεύων

Λ 137 μειλιχίοισι ἔπεσσιν· | ἀμείλικτον δ' ὄπ' ἄκουσαν
Υ 109 λευγαλέοισι ἔπεσσιν | ἀποτρεπέτω καὶ ἀρειῇ

Γ 380 ἔγχεϊ χαλκείῳ· | τὸν δ' ἐξήρπαξ' Ἀφροδίτη
Ο 567 ἕρκεϊ χαλκείῳ· | ἐπὶ δὲ Ζεὺς Τρῶας ἔγειρεν

Α 69 Κάλχας Θεστορίδης | οἰωνοπόλων ὄχ' ἄριστος
Β 838 Ἄσιος Ὑρτακίδης, | ὃν Ἀρίσβηθεν φέρον ἵπποι
Δ 520 Πείροος Ἰμβρασίδης, | ὃς ἄρ' Αἰνόθεν εἰληλούθει

též Ζ 76, 154, Η 366, Θ 257, Π 808, Ρ 81, 583, Σ 433, Υ 85, Χ 352, ι 509, κ 2, ξ 204, ο 414, ρ 443.

Jiné doklady. Β 164, Ω 759 — Ε 415, π 332, φ 92 — Ε 797 Ξ 428 — Ε 779, Ν 346, α 349, δ 268, ν 261 — Ζ 63, Η 453, Ν 428, 439, 575, ϑ 483, λ 520, ο 121 —

d) Příslovečné určení složené z podstatného jména s předložkou a přívlastku nebo z příslovce a podstatného s předložkou skoro stejné nebo podobné.

Α 252 ἐν Πύλῳ ἠγαθέῃ, | μετὰ δὲ τριτάτοισι ἄνασσεν
β 308 ἐς Πύλον ἠγαθέην | μετ' ἀγαυοῦ πατρὸς ἀκουήν

Α 350 θῖν' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς, | ὁρόων ἐπ' ἀπείρονα πόντον
Μ 284 καί τ' ἐφ' ἁλὸς πολιῆς | κέχυται λιμέσιν τε καὶ ἀκτῆς
Ψ 374 ἂψ ἐφ' ἁλὸς πολιῆς, | τότε δὴ ἀρετή γε ἑκάστου

Β 44 ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν | ἐδήσατο καλὰ πέδιλα
Ν 19 ποσσὶν ὑπ' ἀθανάτοισι | Ποσειδάωνος ἰόντος

Β 237 αὐτοῦ ἐνὶ Τροίῃ | γέρα πεσσέμεν, ὄφρα ἴδηται
μ 256 αὐτοῦ δ' ἐπὶ θύρῃσι | κατήσθιε κεκληγῶτας
ξ 275 αὐτοῦ ἐν Αἰγύπτῳ· | ἔτι γάρ νύ με πῆμ' ὑπέδεκτο

též κ 96, ο 306, σ 190, χ 96.

β 147 ὑψόθεν ἐκ κορυφῆς | ὄρεος προέηκε πέτεσθαι
χ 298 ὑψόθεν ἐκ κορυφῆς· | τῶν δὲ φρένες ἐπτοίηθεν

též ρ 210, υ 104

Jiné doklady. Β 92, Δ 348, Ο 66, δ 355 — Δ 2, δ 627 — Ε 117, Ρ 189 — Ν 28, Π 110, Ψ 112, ρ 171 —

e) Vazby participialné skoro stejné nebo podobné v přední polovici hexametru.

Odchylky záležejí v tom, že participium jest v různých pádech, nebo v různém rodě nebo že má u sebe různé doplňky; na př.:

Α 31 ἱστὸν ἐποιχομένην | καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν
ε 62 ἱστὸν ἐποιχομένη | χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν
κ 222 ἱστὸν ἐποιχομένης | μέγαν ἄμβροτον, οἷα θεάων

Α 45 τόξ' ὤμοισιν ἔχων | ἀμφηρεφέα τε φαρέτρην
γ 433 ὅπλ' ἐν χερσὶν ἔχων | χαλκήια, πείρατα τέχνης
též Φ 259, ε 49.

Β 280 εἰδομένη κήρυκι | σιωπᾶν λαὸν ἀνώγει
Γ 122 εἰδομένη γαλόῳ, | Ἀντηνορίδαο δάμαρτι
též Ε 462, α 105, ξ 22.

Β 447 αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον | ἀγήραον ἀθανάτην τε
Ο 361 αἰγίδ' ἔχων ἐρίτιμον | ἔρειπε δὲ τεῖχος Ἀχαιῶν

Γ 135 ἀσπίσι κεκλιμένοι, | παρὰ δ' ἔγχεα μακρὰ πέπηγεν
Ε 709 λίμνῃ κεκλιμένος | Κηφισίδι· πὰρ δὲ οἱ ἄλλοι
Λ 371 στήλῃ κεκλιμένος | ἀνδροκμήτῳ ἐπὶ τύμβῳ
Viz též Ο 740, Φ 549, ζ 307, ρ 97.

Γ 342 δεινὸν δερκόμενοι· | θάμβος δ' ἔχεν εἰσορόωντας
Λ 37 δεινὸν δερκομένη, | περὶ δὲ Δεῖμός τε Φόβος τε
Ψ 815 δεινὸν δερκομένω· | θάμβος δ' ἔχε πάντας Ἀχαιούς

Jiné doklady. Α 358, Ε 771, Φ 389, Ω 209, α 108, δ 281, μ 45, ρ 506, σ 316, τ 322, φ 100 — Β 154, γ 160, ρ 5 — Β 245, Δ 349, Ο 13 — Β 776, Φ 204, τ 553 — Γ 47, ε 284 — Δ 496, Ζ 375, Η 46, Ρ 215, θ 144, ρ 70, 413, 466 — Δ 175, Η 265, Μ 209, Ξ 10, Σ 236, λ 577 — Ε 670, Φ 393, η 140, λ 91, 607, ο 460. —

f) Táž slova, ale v různých tvarech a vazbách v přední polovici hexametru; na př.:

Α 334—335 . . . . οὐδέ τις ἔτλη
μεῖναι ἐπερχόμενον, |

Θ 535—536 . . . . εἴ κ' ἐμὸν ἔγχος
μείνῃ ἐπερχόμενον, |

Β 707 ὁπλότερος γενεῇ· | ὁ δ' ἅμα πρότερος καὶ ἀρείων
Ι 58 ὁπλότατος γενεῆφιν· | ἀτὰρ πεπνυμένα βάζεις

Δ 103 οἴκαδε νοστήσας | ἱερῆς εἰς ἄστυ Ζελείης
β 343 οἴκαδε νοστήσειε | καὶ ἄλγεα πολλὰ μογήσας
ξ 163 οἴκαδε νοστήσει | καὶ τίσεται, ὅς τις ἐκείνου
Viz též Σ 60, 90, μ 43, τ 258.

Δ 535 ὦσαν ἀπὸ σφείων· | ὁ δὲ χασσάμενος πελεμίχθη
N 688 ὦσαι ἀπὸ σφείων | φλογὶ εἴκελον Ἕκτορα δῖον

Jiné doklady. Γ 115, Ψ 732, β 149, ε 71 — Δ 224, 340, E 254, 476. — Δ 466, E 618, H 78, N 202, O 248 —

g) Počet skoro stejných nebo podobných poloveršů v první polovici hexametru v Iliadě a Odyssei.

Ve	zpěvu	A	mezi	611	verši	84
„	„	B	„	877	„	90
„	„	Γ	„	461	„	54
„	„	Δ	„	544	„	74
„	„	E	„	909	„	110
„	„	Z	„	529	„	73
„	„	H	„	482	„	49
„	„	Θ	„	565	„	70
„	„	I	„	713	„	80
„	„	K	„	579	„	64
„	„	Λ	„	848	„	129
„	„	M	„	471	„	51
„	„	N	„	837	„	97
„	„	Ξ	„	522	„	74
„	„	O	„	746	„	107
„	„	Π	„	867	„	93
„	„	P	„	761	„	86
„	„	Σ	„	617	„	77
„	„	T	„	424	„	47
„	„	Υ	„	503	„	42
„	„	Φ	„	611	„	84
„	„	X	„	515	„	71
„	„	Ψ	„	897	„	103
„	„	Ω	„	804	„	82

Úhrnem jest v celé Iliadě poloveršů skoro stejných nebo podobných v přední polovici hexametru 1891.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	61
„	„	β	„	434	„	54
„	„	γ	„	497	„	61
„	„	δ	„	847	„	95
„	„	ε	„	493	„	69
„	„	ζ	„	331	„	40
„	„	η	„	347	„	42
„	„	θ	„	586	„	64
„	„	ι	„	566	„	58
„	„	κ	„	574	„	75

Ve zpěvu	λ	mezi	640	verši	77
„ „	μ	„	453	„	41
„ „	ν	„	440	„	48
„ „	ξ	„	533	„	58
„ „	ο	„	557	„	52
„ „	π	„	481	„	51
„ „	ρ	„	606	„	59
„ „	σ	„	428	„	45
„ „	τ	„	604	„	58
„ „	υ	„	394	„	47
„ „	φ	„	434	„	44
„ „	χ	„	501	„	59
„ „	ψ	„	372	„	27
„ „	ω	„	548	„	57

Celkem jest poloveršů skoro stejných nebo podobných v přední polovici hexametru v Odyssei 1342, a v obou básních úhrnem 3233.

2. *Poloverše skoro stejné nebo podobné v druhé polovici hexametru.*

V míře značně větší vyskytují se poloverše skoro stejné nebo podobné ve druhé polovici hexametru. Zabrány jsou opět větami nebo podstatnými částmi vět, substantivy s přívlastky, příslovečným určením, apposicí atd.

a) V druhé polovici hexametru věty nebo podstatné části vět skoro stejné nebo podobné, na př.:

A 36 Ἀπόλλωνι ἄνακτι, | τὸν ἠΰκομος τέκε Λητώ
B 865 υἷε Ταλαιμένεος, | τὼ Γυγαίη τέκε λίμνη
K 404 ἄλλῳ γ' ἢ Ἀχιλῆϊ, | τὸν ἀθανάτη τέκε μήτηρ
ξ 202 γνήσιοι ἐξ ἀλόχου· | ἐμὲ δ' ὠνητὴ τέκε μήτηρ

A 491 οὔτε ποτ' ἐς πόλεμον, | ἀλλὰ φθινύθεσκε φίλον κῆρ
κ 485 ἠδ' ἄλλων ἑτάρων, | οἵ μευ φθινύθουσι φίλον κῆρ

A 586 τέτλαθι, μῆτερ ἐμή, | καὶ ἀνάσχεο κηδομένη περ
H 110 ταύτης ἀφροσύνης· | ἀνὰ δὲ σχέο κηδόμενος περ

A 228 πρωτίστῳ δίδομεν, | εὖτ' ἂν πτολίεθρον ἕλωμεν
Δ 239 ἄξομεν ἐν νήεσσιν, | ἐπὴν πτολίεθρον ἕλωμεν

B 766 τὰς ἐν Πιερίῃ | θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
E 449 αὐτὰρ ὃ εἴδωλον | τεῦξ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων
η 64 τὸν μὲν ἄκουρον ἐόντα | βάλ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων

Γ 19 πάλλων Ἀργείων | προκαλίζετο πάντας ἀρίστους
Η 285 αὐτὸς γὰρ χάρμῃ | προκαλέσσατο πάντας ἀρίστους

Δ 539 ἔνθα κεν οὐκέτι ἔργον | ἀνὴρ ὀνόσαιτο μετελθών
Ν 127 καρτεραί, ἃς οὔτ' ἄν κεν | Ἄρης ὀνόσαιτο μετελθών

Ε 332 τάων, αἵ τ' ἀνδρῶν | πόλεμον κάτα κοιρανέουσι
Μ 318 οὐ μὰν ἀκληεῖς | Λυκίην κάτα κοιρανέουσι
α 247 ἠδ' ὅσσοι κραναὴν | Ἰθάκην κάτα κοιρανέουσι

Jiné doklady. Α 5, Θ 370, ν 127 — Α 72, Η 146, Ι 667, Ο 441, Ψ 92, Ω 234, ε 321, ζ 228, κ 394 — Α 79, Β 364, Μ 229 — Α 169, Δ 56, 307, Θ 144, Κ 557, ι 276 — Α 280, Ε 896, Ζ 24, Ν 777, Φ 109 — Α 345, Δ 412, Τ 305, Ψ 563, υ 45 — Α 450, Σ 75, ν 355, ρ 239, υ 97 — Α 610, Κ 96, Ν 464, Ο 245, Π 516, Σ 465, Τ 307, ε 457, ζ 169, ι 333 — Β 71, η 289, σ 199, τ 551, ω 440 — Β 245, Ε 650, μ 278 — Β 458, Ξ 288 — Β 579, Ψ 645 — Γ 77, Ε 591, Λ 503, Ν 718, Ρ 285 — Δ 111, Ξ 169, κ 230, τ 256, χ 201 — Ε 50, Η 11, Ο 536, 742, υ 306 — Ζ 104, β 383 —

b) Vazby podstatných jmen s přívlastky skoro stejné nebo podobné v druhé polovici hexametru.

Podstatná jména opatřená přívlastky jsou sice stejna, ale liší se číslem nebo pádem, jinde jsou podstatná jména stejná, ale přívlastky různé, jinde jest to naopak, na př.:

Α 502 λισσομένη προσέειπε | Δία Κρονίωνα ἄνακτα
Β 102 Ἥφαιστος μὲν δῶκε | Διὶ Κρονίωνι ἄνακτι

Β 133 Ἴλιον ἐκπέρσαι, | εὐναιόμενον πτολίεθρον
γ 4 οἱ δὲ Πύλον, Νηλῆος | ἐυκτίμενον πτολίεθρον

Β 196 θυμὸς δὲ μέγας ἐστὶ | διοτρεφέος βασιλῆος
γ 480 ὄψα τε, οἷα ἔδουσι | διοτρεφέες βασιλῆες
δ 63 ἀλλ' ἀνδρῶν γένος ἐστὶ | διοτρεφέων βασιλήων
η 49 πεφραδέμεν· δήεις δὲ | διοτρεφέας βασιλῆας

Β 740 τῶν αὖθ' ἡγεμόνευε | μενεπτόλεμος Πολυποίτης
γ 442 ἐν κανέῳ. πέλεκυν δὲ | μενεπτόλεμος Θρασυμήδης

Jiné doklady. Α 172, Ε 268, 311, Ο 532, Υ 61, Ψ 288 — Β 804, λ 365 — Β 826, Ε 241, Η 167, Κ 196, Ο 445, 517 — Δ 176, β 324, ζ 5 — Ε 602, Φ 589 —

c) Dvojice sourodých a souřadných slov skoro stejné nebo podobné v druhé polovici hexametru.

Je-li to dvojice podstatných nebo přídavných jmen. liší se od sebe rodem, číslem nebo pádem, u sloves jsou odchylky v časech, osobách, způsobech atd.

Α 550 μή τι σὺ ταῦτα ἕκαστα | διείρεο μηδὲ μετάλλα
Α 553 καὶ λίην σε πάρος γ' | οὔτ' εἴρομαι οὔτε μεταλλῶ
Γ 177 τοῦτο δέ τοι ἐρέω, | ὅ μ' ἀνείρεαι ἠδὲ μεταλλᾷς.
též α 231.

Β 447 αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον | ἀγήραον ἀθανάτην τε
Μ 323 αἰεὶ δὴ μέλλοιμεν | ἀγήρω τ' ἀθανάτω τε

Γ 26 σεύωνται ταχέες τε | κύνες θαλεροί τ' αἰζηοί
Ρ 282 καπρίῳ, ὅς τ' ἐν ὄρεσσι | κύνας θαλερούς τ' αἰζηούς

Ε 7 τοῖόν οἱ πῦρ δαῖεν | ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων
κ 362 θυμῆρες κεράσασα, | κατὰ κρατός τε καὶ ὤμων

Jiné doklady. Α 251, δ 723, κ 417, ξ 201 — Α 497, Ε 750 — Β 27, Λ 665 —

d) Příslovečná určení složená z podstatného jména s předložkou a opatřeného přívlastkem skoro stejná nebo podobná ve druhé polovici hexametru.

Příslovečná určení různí se předložkami, nebo podstatná jména jsou různá, ale přívlastky stejné, nebo naopak.

Α 316 ταύρων ἠδ' αἰγῶν | παρὰ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο
θ 49 βήτην, ὡς ἐκέλευσ', | ἐπὶ θῖν' ἁλὸς ἀτρυγέτοιο

Α 448 ἑξείης ἔστησαν | ἐύδμητον περὶ βωμόν
η 100 χρύσειοι δ' ἄρα κοῦροι | ἐυδμήτων ἐπὶ βωμῶν

Β 461 Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι | Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα
Η 135 Φειᾶς πὰρ τείχεσσιν, | Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα

Δ 175 κειμένου ἐν Τροίῃ | ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ
π 111 μὰψ αὔτως ἀτέλεστον, | ἀνηνύστῳ ἐπὶ ἔργῳ

Δ 388 τάρβει, μοῦνος ἐὼν | πολέσιν μετὰ Καδμείοισιν
Ν 661 ξεῖνος γάρ οἱ ἔην | πολέσιν μετὰ Παφλαγόνεσσιν
Π 240 ἀλλ' ἕταρον πέμπω | πολέσιν μετὰ Μυρμιδόνεσσιν

Jiné doklady. Α 426, Ξ 173, θ 321, ν 4 — Α 478, 484, Δ 209 — Γ 5, Δ 91, Τ 1, χ 197 — Γ 89, Λ 619, θ 378, τ 408 — Ζ 108, ι 527, λ 17, υ 113 — Δ 475, ζ 97 — Δ 487, Φ 337 —

e) Ukázky apposice skoro stejné nebo podobné ve druhé polovici hexametru.

Ve druhé polovici vyskytují se příklady apposice skoro stejné nebo podobné dosti často. Odchylky jsou jen v čísle, pádu nebo rodu nebo v doplňku, je-li apposice participialná, na př.:

Α 248 ἡδυεπὴς ἀνόρουσε, | λιγὺς Πυλίων ἀγορητής
Δ 293 ἔνθ' ὅ γε Νέστορ' ἔτετμε, | λιγὺν Πυλίων ἀγορητήν

Α 556 ἀργυρόπεζα Θέτις, | θυγάτηρ ἁλίοιο γέροντος
Φ 85 γείνατο Λαοθόη, | θυγάτηρ Ἄλταο γέροντος

Ε 186 ἕστηκ' ἀθανάτων, | νεφέλῃ εἰλυμένος ὤμους
Ρ 492 τὼ δ' ἰθὺς βήτην | βοέῃς εἰλυμένω ὤμους
ξ 479 εὗδον δ' εὔκηλοι | σάκεσιν εἰλυμένοι ὤμους

Ε 708 ὅς ῥ' ἐν Ὕλῃ ναίεσκε | μέγα πλούτοιο μεμηλώς
Ν 297 βῆ δὲ μετ' Ἰδομενῆα | μέγα πτολέμοιο μεμηλώς

Jiné doklady. Α 350, Ε 771, Η 88, Ψ 143, β 420, γ 286 — Α 598, ι 9 — Β 246, Ε 571, Κ 549, υ 274 — Β 353, Δ 381, Ι 236 — Β 655, ι 557 — Γ 15, Ε 572, Λ 70, 643, Ρ 721, Ω 633 — Γ 219 Ν 754, Ξ 136. —

f) Ukázky ustálených rčení, jež až na malé odchylky jsouce stejna nebo podobna vyskytují se ve druhé polovici hexametru: na př.:

Α 115 οὐ δέμας οὐδὲ φυήν, | οὔτ' ἄρ φρένας οὔτε τι ἔργα
δ 264 οὔ τευ δευόμενον | οὔτ' ἄρ φρένας οὔτε τι εἶδος

Α 232 ἦ γὰρ ἄν, Ατρεΐδη, | νῦν ὕστατα λωβήσαιο
υ 119 ἄλφιτα τευχούσῃ· | νῦν ὕστατα δειπνήσειαν
χ 78 τῷ κε τάχ' οὗτος ἀνὴρ | νῦν ὕστατα τοξάσσαιτο
též δ 685.

Γ 322 τὸν δὸς ἀποφθίμενον | δῦναι δόμον Ἄϊδος εἴσω
Λ 263 πότμον ἀναπλήσαντες | ἔδυν δόμον Ἄϊδος εἴσω
též Ξ 457.

Ε 346 χαλκὸν ἐνὶ στήθεσσι | βαλὼν ἐκ θυμὸν ἕλοιτο
Λ 381 νείατον ἐς κενεῶνα | βαλὼν ἐκ θυμὸν ἑλέσθαι
Μ 150 γίγνεται, εἴς ὅ κέ τίς τε | βαλὼν ἐκ θυμὸν ἕληται
υ 62 ἰὸν ἐνὶ στήθεσσι | βαλοῦσ' ἐκ θυμὸν ἕλοιο

Jiné doklady. Α 587, Γ 306, Σ 135, 190, δ 226, θ 459, κ 385, ξ 343, ο 462 — Δ 219, Ε 116, η 15, 42, κ 317, υ 5 — Δ 237, Π 836, Σ 283, χ 30 — Δ 513, Ι 565 —

Γ 379, Δ 126, Φ 176, κ 295, λ 392, ρ 17 — Γ 425, α 139, τ 100 — Z 187, δ 678, 739, ν 303. —

g) Počet poloveršů skoro stejných nebo podobných ve druhé polovici hexametru v Iliadě a Odyssei.

Ve	zpěvu	A	mezi	611	verši	134
„	„	B	„	877	„	161
„	„	Γ	„	461	„	99
„	„	Δ	„	544	„	109
„	„	E	„	909	„	205
„	„	Z	„	529	„	108
„	„	H	„	482	„	97
„	„	Θ	„	565	„	115
„	„	I	„	713	„	122
„	„	K	„	579	„	124
„	„	Λ	„	848	„	192
„	„	M	„	471	„	95
„	„	N	„	837	„	157
„	„	Ξ	„	522	„	96
„	„	O	„	746	„	157
„	„	Π	„	867	„	150
„	„	P	„	761	„	150
„	„	Σ	„	617	„	120
„	„	T	„	424	„	67
„	„	Υ	„	503	„	94
„	„	Φ	„	611	„	135
„	„	X	„	515	„	94
„	„	Ψ	„	897	„	160
„	„	Ω	„	804	„	132

Celkový počet všech poloveršů skoro stejných nebo podobných ve druhé polovici hexametru v Iliadě jest 3073.

Ve	zpěvu	α	mezi	444	verši	78
„	„	β	„	434	„	87
„	„	γ	„	497	„	118
„	„	δ	„	847	„	136
„	„	ε	„	493	„	79
„	„	ζ	„	331	„	62
„	„	η	„	347	„	63
„	„	ϑ	„	586	„	105
„	„	ι	„	566	„	97
„	„	κ	„	574	„	84
„	„	λ	„	640	„	122
„	„	μ	„	453	„	69
„	„	ν	„	440	„	81

Ve zpěvu	ξ	mezi	533	verši	97
„ „	ο	„	557	„	96
„ „	π	„	481	„	69
„ „	ρ	„	606	„	83
„ „	σ	„	428	„	69
„ „	τ	„	604	„	102
„ „	υ	„	394	„	73
„ „	φ	„	434	„	53
„ „	χ	„	501	„	87
„ „	ψ	„	372	„	55
„ „	ω	„	548	„	95

Celkem jest poloveršů skoro stejných nebo podobných ve druhé polovici hexametru v Odyssei 2060.

VI.

1. Celkový přehled všech parallelních poloveršů v Iliadě a Odyssei jest následující:

a) Stejné poloverše v první polovici hexametru v obou básních	1890
b) Stejné poloverše v druhé polovici hexametru v obou básních	2717
c) Skoro stejné nebo podobné poloverše v první polovici hexametru v obou básních	3233
d) Skoro stejné nebo podobné poloverše v druhé polovici hexametru v obou básních	5133
úhrnem . . .	12973

kteréž rovnají se 6486 veršům celým, ba repraesentují spíše větší počet veršů celých, poněvadž celkový počet poloveršů z druhé polovice hexametru, kteréž jsou o něco delší než z první polovice, jest značně větší.

2. Celkový přehled všech parallelních veršů celých.

a) Počet stejných veršů	4644
b) „ skoro stejných veršů	4023
c) „ podobných veršů	6276
úhrnem . . .	14943
d) Přičte-li se číslo veršů celých z poloveršů kombinovaných	6486
jest celkový počet celých veršů parallelních . . .	21429

Ježto však některé verše ve sbírkách svrchu uvedených se opakují, dlužno od tohoto celkového čísla něco odpočítati. Páčí-li se počet opakovaných veršů na 1000, a spisovatel dle svých pozorování soudí, že jich více není, zbývá přece ještě přes dvacet tisíc veršů parallelních v Iliadě a Odyssei.

Posléze budiž podotknuto, že v tyto sbírky veršův a poloveršů parallelních nejsou zahrnuty menší částky hexametru stejné nebo skoro stejné. A takových jest dosti značný počet; jsou to části hexametru od caesury ἑφθημιμερής až do konce verše sáhající; dále části od diairese bukolské až do konce verše, a posléze začátky hexametru sáhající až do caesury τριθημιμερής. Kdyby i tyto části stejné nebo skoro stejné sebrány a v celky veršové složeny byly, vzrostlo by celkové číslo veršů parallelních o značný počet.

V pojednání svém „O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei" vykazuje spisovatel tohoto článku drahně částí stejných, a to ze začátku hexametru sáhajícího do caesury τριθημιμερής a z konce hexametru zahrnujícího stopu pátou a šestou.

O novořečtině.

Píše Dr. Jan Korec.

Úvod.

A jak jste se tam dorozuměl? Tak se mne ptávali přátelé, když vrátiv se z cest po Italii a Řecku, jsem s nimi hovoříval o Řecku.

Na tuto otázku dovolím si tuto odpověděti. Odpověď bude poněkud obšírnější. U nás o novořečtině posud málo bylo psáno, a proto myslím, že nebude od místa, promluvím-li o věci poněkud obšírněji.

Tedy jak jsem se v Řecku dorozuměl? Novořecky! Není to tak nesnadné, jak se obyčejně za to má. Kdo umí starořecky a má trochu dobré vůle novořečtině se přiučiti, ten se v Řecku za měsíc dorozumí. Mluvím z vlastní zkušenosti. Arci, starořecky musí skutečně umě ti. Pravím-li „starořecky uměti", nemíním tím znalost pouze theoretickou, pouhou znalost grammatiky, nýbrž mám na mysli praktickou konversaci. Ovšem, bude nyní asi málo klassických filologů, kteří by dovedli též řecky konversovati. Methoda konversační se na gymnasiích nepěstuje, nikdo se do toho nechce pustiti. Nikdo z nás nebyl k tomu prakticky naváděn, a sám se do toho pustiti nechce, poněvadž si myslí, že osvojiti si řeckou konversaci jest nesmírně nesnadno. Jest to předsudek. Že při dobré vůli lze si řeckou konversaci velmi snadno a za krátký poměrně čas osvojiti, pro to mám hojně dokladů. Já sám od let řeckou konversaci ve škole pěstuji a přesvědčil jsem se, že ji též žáci snadno od učitele pochytnou.

Ale namítne se: Praktická znalost řečtiny není účelem řeckého vyučování na gymnasiích. Účelem jest vniknouti do krás řecké literatury. Řečtina sama není tedy účelem, nýbrž pouze prostředkem vedoucím k cíli jinému, klíčem k pokladu starořecké literatury. Na to odpovídám: Ano, to jest úplně pravda! Znalost jazyka řeckého není na gymnasiích cílem, nýbrž pouze prostředkem k dosažení cíle jiného, klíčem k pokladu starořecké literatury; ale chceme-li si tento poklad starořecké literatury otevříti, musíme napřed tento klíč k němu míti, musíme si jej sami urobiti. Klíč tento opatřuje si žák na nižším gymnasiu, a dokud si jej opatřuje, dokud si jej robí, jest mu tento klíč sám cílem, a ne prostředkem, a jedná-li se o dosažení *tohoto* cíle, třeba míti na zřeteli *ty* prostředky, které k dosažení *tohoto* cíle vedou. Cílem na tomto stupni jest tedy osvojení si jazyka.

Dokud se trvá na zásadě, že řeckou literaturu má poznávati mládež ne v překladech, nýbrž v originale, dotud jest *úplné* osvojení si řečtiny condicio, sine qua non. Že by však na našich gymnasiích mládež řečtinu *úplně* si osvojila, totiž osvojila si ji tou měrou, že by řecké knize rozuměla, nepravím tak, jako knize české, ale aspoň jako knize německé nebo francouzské, to myslím, že nikdo nebude tvrditi. Za svého šestnáctiletého působení na gymnasiích poznal jsem, že abiturient umí sice trochu latinsky, ale řecky — *neumí*. A jestliže tomu tak, pak nemůže býti o aesthetickém požitku z řecké lektury na gymnasiích, to jest o onom libém bezprostředním dojmu, prýštícím z krásné lektury, ani řeči. Místo zábavy plynoucí z krásného obsahu má žák cit námahy plynoucí z jazykových obtíží, místa, která mají baviti svým obsahem, jsou mu pouhou summou nejasných syntaktických vazeb a neznámých slovíček. Jest docela přirozeno, že výsledek *takového* vyučování řečtině jest odpor k řečtině a radost, když člověk toto jazykové moření má za sebou.

A proto pravím: mají-li se čísti řečtí klassikové v originale, pak *musejí se žáci naučiti řečtině lépe než posud se děje*, žáci musejí si jazyk úplně osvojiti, musejí si jej osvojiti aspoň tak, jak osvojí si jazyk latinský.

A jak učiti řečtině, abychom ji naučili lépe než posud se děje? Tak, jak *jazyku vůbec* učiti se *musí*, chceme-li vůbec jazyku někoho naučiti, totiž skutečným jazyka toho užíváním, mluvením, napodobou, konversací, praxí, nebo chceme-li užíti nevhodného sice, ale nyní zobecnělého terminu, *methodou analyticko-direktní*.[1])

---

[1]) Vím dobře, že tyto mé názory setkají se s odporem — odchylujíť se od běžné tradice: ale jest to mé přesvědčení, k němuž jsem dospěl samostatným přemýšlením a dlouholetou praxí.

„Ale tato methoda hodí se pro jazyky živé, nikoli však pro jazyky mrtvé!“ Tak se čítá posud ve všech knihách, to tvrzení podle knih opakované často slýcháme. Pokládám to za zděděný předsudek. Kdo se chce jazyku naučiti, kdo si chce jazyk po stránce lexikalní, frastické a syntaktické úplně osvojiti, ten musí jazyka toho prakticky užívati. Theoretická znalost grammatiky nestačí. Vím ze zkušenosti, že žák může uměti celou řeckou grammatiku z paměti, ale řecky neumí. Jazyk jest jazyk, ať mrtvý nebo živý, a kdo se mu chce naučiti, musí mluviti. Běžný posud názor, že chceme-li se naučiti jazyku, musíme činiti rozdíl mezi jazykem živým a mrtvým, a živému učiti methodou jinou a mrtvému také jinou,[2]) jest podle mého mínění nesprávný. Správný by byl, kdyby při jednom (při jazyku mrtvém) jednalo se pouze o theoretické poznání soustavy jazykové a nikoli též o skutečné osvojení si jazyka po stránce lexikalní, frastické a syntaktické, a při druhém (při jazyku živém) pouze o konversaci a nikoli též o stránku theoretickou. Poněvadž však tomu není tak, ježto při jazycích mrtvých, při latině a řečtině, nejedná se pouze o theoretické poznání soustavy jazykové, nýbrž též o praktické osvojení si zásoby lexikalní, frastické a stránky syntaktické, čili o skutečné užívání jazyka (arci jen za účelem čtení klassiků), a při jazycích živých chceme kromě konversace naučiti též grammatice: proto myslím, že činiti při vyučování jazykům rozdíl mezi jazyky živými a mrtvými a pro tyto stanoviti jinou vyučovací methodu a pro ony také jinou, jest nesprávno.

Pro toho, kdo se má učiti jazyku, z něhož posud nezná ani slůvka, jest okolnost, zda tím jazykem posud se mluví nebo nemluví, úplně lhostejna. Vezměme si na př. našeho českého primana, jenž se učí latině a němčině, a z němčiny posud ani slůvka neslyšel. Latina jest jazyk mrtvý, němčina živý. Co znamená pro toho žáka ten rozdíl? Pranic! Pro takového primana, který posud ani slůvka německého neslyšel, který bydlí u české rodiny a mimo školu ani slůvka německého neslyší, jest němčina stejně mrtvým jazykem, jako la-

[2]) Tak tvrdí posud klassičtí filologové; aspoň všichni klassičtí filologové, s nimiž jsem o této věci mluvil, byli toho mínění. Tím více jsem byl potěšen, když jsem se v Lehrgänge seš. 26 (r. 1891) na str. 37—38 dočetl slov následujících: Die Sprechübungen sind nicht Zweck, sondern Mittel; der Zweck ist die innige Vertrautheit mit der fremden Sprache; sie soll im Geiste und für das Gefühl der Schüler belebt werden, *wobei es gleichgültig ist, ob es historisch betrachtet eine lebendige, noch von einem Volke gesprochene Sprache ist oder nicht.* (Dr. Th. Becker v článku „Das Lesen und die sprachliche Verwertung lateinischer Schriftsteller, besonders auf der Mittelstufe der Gymnasien“).

tina, pro toho žáka jest ta okolnost, že jedním jazykem (německým) mluví milliony lidí, a druhým (latinským) nikdo, úplně bez významu. Němčina jest mu tak mrtvým jazykem jako latina, nebo obrácenė latina tak živým jazykem jako němčina, jak chceme! Pro učení jest mu to jedno. A proto myslím, že oběma jazykům má se vyučovati stejnou methodou, která při vyučování jazykovém nejlépe vede k cíli, to jest methodou praktickou, konversační. Theoretické pouze vyučování latině a řečtině jest zbytkem z těch dob, kdy se kladla hlavní váha na grammatiku a na theoretické poznání soustavy jazykové. Nyní však se všeobecně uznává, že vědecké studium grammatiky na gymnasium nepatří, praví to i ministerský výnos ze dne 30. září 1890.[3])

Než vraťme se k novořečtině!

Následek toho, že u nás málo kdo osvojí si řečtinu tak dokonale, aby ji dovedl také prakticky užívati, jest, že většina klassických filologů, když přijdou do Řecka, má pocit zahanbující, nedovede se ani zeptati, jak se jmenuje ta neb ona ulice, nedovede ani říci vůdci oslů „na pravo" nebo „na levo"! Zkrátka, mnohý klassický filolog, když přijde do Řecka, jest němý. Kdo však trochu staořecky konversovati umí, ten se za krátkou poměrně dobu do novořečtiny vpraví. Mluvím ze zkušenosti. Přiznávám se, že když jsem přišel do Řecka, novořecky jsem mnoho neuměl; ale měl jsem jakous takous praxi v konversaci starořecké — pěstoval jsem ji od let na gymnasiu a mám též náčrtek řecké školní konversace v rukopise — a to mně teď přišlo velmi vhod. Působilo mi radost, když jsem poznal, že s troškou konversace starořecké (ovšem s novořeckou výslovností) mohu se aspoň se vzdělanci jakž takž dorozuměti. To mne bavilo, to mne těšilo, to mně bylo mocnou pobídkou, abych se s jazykem, jímž nynější Řekové mluví, důkladněji seznámil, abych se naučil novořecky.

Novořecky jsem se učil již před svou cestou do Řecka podle grammatiky Sandersovy a Wiedovy, čítal jsem novořecký Nový Zákon a novořecký sborník Ἑλλάς, vydávaný filhellenickým spolkem v Amsterodamě; pak v Italii před odjezdem do Řecka, zejména v Pompejích, když po celodenním studiu v Pompejích starých vyšli jsme si na procházku do Pompejí nových a cestou opakovali si s koll. Heckem (Polákem) novořeckou grammatiku, a na parníku z Brindisi do Řecka, kdy po celou cestu pěstovali jsme novořečtinu a pustili se poprvé do novořecké konversace s řeckým doktorem mediciny, jenž

[3]) „Grammatik als Wissenschaft ist nicht Gegenstand und Ziel des Gymnasiums".

se právě vracel ze svých studií z Berlína do Athen. Ale neptejte se, jak tento první můj pokus s novořečtinou dopadl! „Das ist nicht griechisch!“ odvětil německy — já nevyznal se totiž ještě v novořecké výslovnosti. Tento první nezdar byl pro mne ovšem velmi zahanbující. Ale řecký διδάκτωρ (= doktor) dodával důvěry, učil mne vyslovovati ἄνθρωπος, Ἀθῆναι atd., a já leccos od něho pochytil. Cestou z Patras do Athen jsem četl první řecké noviny. Těm jsem dosti rozuměl, řeč novin blíží se velmi starořečtině. V Athenách jsem se hned v hostinci pustil do řecké konversace. Velmi plynná nebyla, a bylo v ní více starořečtiny než novořečtiny (místo νερό říkal jsem ὕδωρ, místo κρασί říkal jsem οἶνος), ale sklepníci si mou řečtinu pochvalovali, že prý oréa omiló ellinika (= ὡραῖα ὁμιλῶ ἑλληνικά) t. j. dobře mluvím řecky. Hned druhý den nakoupil jsem si v německém athenském knihkupectví všelijakých novořeckých konversačních grammatik a čítanek, vypisoval frase atd., ale brzo jsem toho nechal a chopil se methody jiné, praktické, četl jsem novořecké noviny, v museích jsem žádal řecké průvodní knížky, v hostincích řecké jídelní lístky, a — mluvil jsem. Jak jsem mluvil, tak jsem mluvil, a — dorozuměl jsem se. A můžete si mysliti, že když jsem za nějaký čas svého pobytu v Athenách navštívil s koll. Hannou ἑλληνικὸν σχολεῖον (= měšťanskou školu) v Athenách — byly tam právě závěrečné zkoušky — a ředitel po krátké rozmluvě představil nás přítomným hostům, mužům ve fustanellách, se slovy omilun ellinika (= mluví řecky), můžete si mysleti, že jsem měl z tohoto vysvědčení radost nemalou.

I.

Novořekové nemají posud jednotné, ustálené mluvy spisovné.

Pravil jsem, že kdo umí starořecky mluviti, vpraví se do novořečtiny poměrně brzo. Míním ovšem novořečtinu tištěnou, ne mluvenou. Při novořečtině mluvené vadí z počátku výslovnost. Řekové, jak známo, vyslovují αι jako e, dále η, ῃ, υ, ει, οι jako i, β jako v (βλέπω = vlepo), γ před i a e jako j (Ἁγία Σοφία = Aja Sofia), a to nám Neřekům působí z počátku veliké obtíže — z počátku skoro nic nerozumíme. Největší nesnáz jest s novořeckým *i*; to rovná se jednou našemu starořeckému ι, jindy našemu η, jindy našemu ῃ, jindy = υ, jindy = ει a jindy konečně = οι. Když člověk takové novořecké ι slyší, má si je rychle převáděti do naší výslovnosti a činiti ihned všecky možné permutace; ale často přece těžko uhodnouti, co vlastně Řekové míní. Tak na př. Ivi, to jest naše Hebe, Ity = pohoří Oite, ine = εἶναι, piitis = ποιητής

atd. Ale časem se člověk přece přizpůsobuje tomu a říká ine, piitis atd. [4])

Co se týče řečtiny tištěné, záleží na tom, po čem sáhneme. Novinám a spisům vědeckým rozumíme brzo; jsouť psány řečtinou, jež se velice blíží starořečtině. Něco jiného jest belletrie. Ta jest psána řečí lidovou. Většina básníků píše jakousi směsici z mluvy spisovné (archaisující) a mluvy lidové, ba někteří prosaisté píší nyní za příkladem Psycharovým (Τὸ ταξίδι μου) obyčejnou mluvou lidovou. A té není snadno rozuměti! Jest v ní mnoho slov albanských, tureckých, vlaských. Z takové novořečtiny nerozumíme bez slovníka ani řádce, a slovníka, který by obsahoval všechen dialektický material novořecký, posud není. Proto jest také překlad novořecké belletrie posud velmi nesnadným úkolem. O tom by nejlépe mohl vypravovati nejlepší u nás znalec novořečtiny, náš český Mezzofanti P. Alois Koudelka, farář v Nikolčicích na Moravě, [5]) jenž si ku svým novořeckým překladům ze spousty dialektologického materialu v různých novořeckých, německých, vlaských a francouzských spisech sem tam roztroušeného novořecký slovník sám teprve musí pracně sestavovati.

Z toho, co pověděno, lze seznati, že Novořekové nemají posud jednotné, ustálené mluvy spisovné. Každý píše jinak, jeden řečtinou archaisující, druhý mluvou lidovou a třetí konečně jakousi směsicí z obého.

Jak se to stalo? O tom třeba obšírnějšího výkladu.

Řekové prodělali podobný process znovuzrození jako my Čechové. Jen že u nich poroba byla delší a literatura a řeč ve středověku ještě pokleslejší než u nás. U nás to trvalo, řekněme 150 let, u Řeků však skoro celé tisíciletí. Naše řeč byla hrozně zněšvařena a zkažena němčinou, ale novořečtina byla ještě zkaženější, jsouc naskrz prosáklá albanštinou, turečtinou a vlaštinou. U nás ležela literatura ladem půldruhého století, řecká literatura však již ve středověku jen živořila a pod panstvím tureckým klesla úplně. K tomu přistupuje ta okolnost, že ve středověku psalo se skoro veskrz starořecky,

[4]) O novořecké výslovnosti hodlám v tomto časopise uveřejniti zvláštní pojednání.

[5]) Vydal (pod pseudonymem O. S. Vetti) Kus jižního nebe. Povídky z novořečtiny. V Praze, tiskem a nákladem J. Otty. Ottovy Laciné knihovny národní čís. 124. — Jsou tu velmi krásně přeloženy čtyři novořecké povídky, totiž povídky „U očního lékaře“ od Vikela, „Amaryllis“ od Georgia Drosiniho, „Z církve vyobcovaný“ od A. Karkabitsasa a „Matčina muka“ od G. M. Vizyena. V těchto povídkách líčí se život novořeckého lidu, a proto je všem, kdož se o Novořeky zajímají, vřele doporučuji. Pan překladatel v úvodě slibuje, že dojdou-li povídky ty přízně českého čtenářstva, podá časem nové ukázky, snad četnější.

Dodatek. Právě jsem obdržel od p. spisovatele překlad nových čtyř povídek z novořečtiny, jež vyšly v „Knihovně Besed lidu“ čís. 73.

to jest řečtinou silně archaisující, a na živou řeč lidu od této archaisující mluvy spisovně značně se lišící, nebralo se skoro žádného zřetele. „Spisy filosofické, theologické, rhetorické, starožitnické, ba i spisy básnické psány jsou spisovnou mluvou byzantskou, jež po stránce tvaroslovně a lexikalní přiléhala co nejtěsněji k starořečtině. Panství této byzantské mluvy spisovné přetrvalo ony velké politické převraty, jež způsobilo první a druhé dobytí Cařihradu, panství této byzantské mluvy spisovné trvá s některými modifikacemi až podnes. U Řeků nenašel se žádný Dante, který by byl v opovržené mluvě lidové sepsal spisy nevyrovnatelné krásy a podal tak důkaz její literární způsobilosti a jí před celým světem k zákonitému právu dopomohl. Naopak, právě v té době, která k vytvoření nové mluvy spisovné vykazovala nejpříznivější podmínky, totiž ve století dvanáctém až do patnáctého, zavládl v literatuře jazykový purismus, který jí víc než kdy jindy mluvě lidu odcizil.“ [6])

I prostonárodní spisy jsou psány jakousi směsicí mluvy lidové a forem archaických. Řečí lidovou, tak jak jí mluvil lid, nepsal ve středověku skoro žádný spisovatel. Jedni psali nářečím obecným (κοινή), druzí jakousi směsicí z κοινή a řeči lidové, třetí konečně sice řečí lidovou, ale jejich vulgarní řečtina nebyla čistá — spisovatelé ti znali ze školy řečtinu starou a píšíce řečí lidovou, užívali též staořečtiny, a to buď úmyslně, aby svůj sloh okrášlili, nebo bezděčně, poněvadž se z vlivu staořečtiny nedovedli vymaniti. „Kdo se naučil čísti a psáti, kdo chodil do kostela, byl již, abychom tak řekli, v ovzduší staořečtiny. Neboť všecko byzantské vyučování, i nejelementarnější, dálo se na základě grammatiky a literatury starořecké, a v žádném byzantském kostele nebylo slyšeti ani jedné modlitby, ani jedné písně v řeči lidové. Za takových poměrů byl by to býval pravý div, aby ti smělí novotáři, kteří psali první spisy v řeči lidové, byli si plnou měrou vědomi rozdílů, které mezi současnou mluvou lidovou a řečtinou školskou v příčině zvukoslovné, tvaroslovné, lexikalní a syntaktické existovaly. K tomu dospěje se jen časem a dlouhým cvikem.“ [7]) Čistou mluvou lidovou (nářečím kretským) jsou psány jen některé spisy kretské ze 16. a 17. stol.[8]) a mravoučné básně Marina Faliera.[9]) Pro cyperské nářečí jsou důležity tak zvané Assisy[10])

---

[6]) Karl Krumbacher, Geschichte der byzantinischen Litteratur str. 386.

[7]) Krumbacher v díle uvedeném na str. 392.

[8]) Srv. Krumbacher, str. 392.

[9]) Krumbacher, str. 408—409.

[10]) Assisy = sbírka právních zásad, jichž se užívalo při soudech. Srv. Krumbacher, str. 475—477.

a kroniky Machaerova a Bustronova (obě z 15. stol.).[11] Těch několik spisovatelů, kteří psali za doby turecké, psalo skoro vesměs storořecky.[12] Tím se stalo, že mezi mluvou spisovnou a mezi řečí, jíž skutečně celý národ mluvil, mezi řečí lidovou vyvinula se tak veliká propast, jako snad nikde jinde na světě.

Tak vznikla ta osudná diglossie, která v Řecku trvá dosud, a která jest příčinou, že Řekové posud nemají jednotné, ustálené mluvy spisovné.

Diglossie tato má své počátky již v dobách nejstarších (v době poalexandrijské) a souvisí tak úzce a tak organicky s celým národním vývojem Novořeků, že nebude od místa, vyložiti celou věc podrobněji. Vyložíme, které byly toho příčiny, že se v Řecku tak dlouho psalo řečtinou archaisující, a co bylo vytvoření nové mluvy spisovné na závadu.[13]

Proč se v Řecku tak dlouho psalo řečtinou archaisující?

Příčiny toho jsou rozmanité. Jest to předně krása a bohatství starořecké literatury jak co do obsahu tak i co do formy. S touto klassickou literaturou starořeckou nemůže býti porovnáváno nic z toho, co později po řecku bylo psáno. Jest tedy přirozeno, že při nedostatku lepších věcí tyto klassické vzory stále byly napodobeny.

Druhou příčinou jest neobyčejná houževnatost řečtiny a poměrně nepatrný rozdíl mezi mluvou lidovou posledních století před Kr. a prvních století po Kr. a tehdejší mluvou spisovnou (κοινή). Jest skutečně podivno, jak málo se řečtina od dob starořeckých až do doby naší, tedy řekněme za dobu celých dvou tisíciletí změnila! Srovnáme-li v této příčině novořečtinu s jazyky romanskými neb germanskými nebo s naší češtinou, vidíme, že s novořečtinou daleko neudály se tak veliké změny jako s jazyky těmito.

Novořečtina jest starořečtině mnohem bližší než na př. vlaština nebo frančina latině, nebo náš jazyk český staročeštině. Nahlédneme-li do novořecké grammatiky a srovnáme-li ji s grammatikou starořeckou, vidíme, že novořečtina liší se od starořečtiny ani ne tak vytvořováním tvarů nových, jako spíše zjednodušováním rozmanitých tvarů staro-

---

[11]) Srv. Krumbacher, str. 477—480.

[12]) Učiněny sice též pokusy psáti mluvou lidovou, ale bez značnějšího výsledku. Mluvou lidovou psali Nikolaos Lukanis v 16. stol. (zpracoval Homerovu Iliadu), Nikolaos Sofianos v 16. stol. (vydal první novořeckou grammatiku), Neofytos Rodinos v 17. stol., kapucín Somaveras v 17. stol. (sepsal novořecký slovník), Vincenc Damodos v 18. stol.

[13]) O této věci srv. G. N. Hatzidakis. Einleitung in die neugriechische Grammatik, str. 246—260. Náš výklad opírá se hlavně o tuto stať Hatzidakisovu.

řeckých. A proto není divu, že Řekové tak dlouho i v poklassické době užívali stařečtiny čili přesněji řečeno tak zvané „κοινή“. Jako nenapadlo žádnému Římanu čtvrtého nebo pátého století po Kr. místo latiny klassické psáti latinou, kterou se za jeho doby mluvilo, tím méně mohlo po mnoho století po Kr. napadnouti Řekům užívati místo obvyklé mluvy spisovné (κοινή) současné mluvy lidové.

Třetí příčinou, proč tak dlouho se psalo řečtinou archaisující, byla řecká církev, která stále užívala a posud užívá starořečtiny.

Že tyto okolnosti nebyly vývoji nové mluvy spisovné příznivy, jest patrno. Ale utvoření nové, současné mluvě lidové přispůsobenější mluvy spisovné byly na závadu ještě okolnosti jiné.

Jest to předně roztříštěnost řeckého jazykového území. Řecké jazykové území netvoří jednotného, kompaktního, uzavřeného celku, nýbrž skládá se z četných horami a mořem oddělených částí. Řecky se mluvilo od pradávna a mluví se podnes od Kappadocie až po Italii, od Cypru až po Dunaj.

A není to jen roztříštěnost zeměpisná, jež vadila utvoření jednotné mluvy spisovné, jest to též roztříštěnost politická. Každý kousek řeckého území patřil někomu jinému, patřil Byzantincům, patřil těm četným cizím dobyvatelům, o nichž středověká řecká historie tolik vykládá. Že tato roztříštěnost řeckého jazykového území utvoření jednotné mluvy spisovné nemohla napomahati, jest na jevě. První spisovatelé, u nichž pozorujeme jakési stopy mluvy lidové, jsou Johannes Malalas (žil bezpochyby v 6. stol.)[14], pak pokračovatel kroniky Synkellovy Theofanes Confessor (zemřel kol r. 817) a císař Konstantin Porfyrogennetos (905 až 959).[15]

Od 11. století počíná se sice pociťovati potřeba psáti mluvou lidovou, ale v této době, to jest ve stol. 12.—15. opět obnoveno studium literatury staroklassické, a jest na snadě, že tato renaissance antiky nebyla rozvoji nové mluvy lidové nikterak na prospěch. V literatuře zavládl, jak již svrchu řečeno, jazykový purismus, a na mluvu lidovou pohlíženo s opovržením.

---

[14]) Sepsal prostonárodní kroniku (Χρονογραφία), dílo obsahem sice bezcenné, ale zajímavé a důležité tím, že jest to první objemnější řecká kniha, psaná mluvou lidovou. Srv. Krumbacher v díle uv. str. 114. a 389.

[15]) Vydal dějiny svého děda Basilia I. (Ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων τοῦ Βασιλείου), dílo o vojenském a administrativním rozdělení říše (Περὶ τῶν θεμάτων), o ceremoniích na dvoře byzantském (Ἔκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως). Pod jeho jmenem vyšla též celá řada různých kompilací, encyklopaedií a excerptů ze spisů starších. Srv. Krumbacher str. 59 a násl.

Také smutné politické poměry, v nichž se Řecko po celý středověk za tak zvané doby franské, a pak za doby turecké po celý novověk až do osvobození ode jha tureckého nalézalo, nebyly vytvoření nové mluvy spisovné nikterak příznivy. Nebylo politické svobody, nebylo národního citu, národního vědomí, nebylo v Řecku toho tvořivého ducha, jímž vynikali předkové, zkrátka nebylo oněch podmínek, za nichž jediné národní literatura může se vyvinouti a vzkvétati.

A pak: Řeckých nářečí bylo veliké množství, a nářečí ta od sebe se velmi lišila. Nářečí jednoho kraje nerozumělo se v kraji druhém, dorozumění na základě nářečí bylo tedy nesnadno, ne-li dokonce nemožno. A proto také pokusy psáti nářečím, jež byly učiněny na Kretě, Rhodu a Cypru, k utvoření nové mluvy spisovné vésti nemohly — nářečím těm druzi Řekové nerozuměli.

Za doby turecké v pokusech užívati mluvy lidové pokračováno, ale také tyto pokusy byly bezvýsledné. Mluvy lidové užívali totiž latinští mnichové, kteří tehda dělali v Řecku propagandu církvi římské. Tito latinští mnichové byli však v Řecku velice nenáviděni, a netřeba podotýkati, že užívali-li mluvy lidové tito lidé nenávidění, a užívali-li jí mimo to také ještě nesprávně, že to pro mluvu lidovou, jež beztoho byla v neváženosti, nebylo příznivé.

A pak nastala doba znovuzrození, a s ní nadšení pro slávu předků, a s tím i nadšení pro starořečtinu. Zásluhou bohatých řeckých soukromníků, zejména bohatých řeckých kupců usazených doma i v cizině, zakládaly a udržovaly se četné nové školy [16]), školy na Pathmu, v Soluni, na Chiu, Paru, ve Smyrně, v Janině (v Epiru), v Kuručesme [17]) v Bukurešti a v Jassích.[18]) Ve všech těchto školách pěstovala se horlivě starořečtina. Jestliže počátkem 18. století (r. 1717) Tournefort tvrdil, že v celém Řecku

[16]) Srv. Rudolf Nicolai, Geschichte der neugriechischen Literatur, str. 110.

[17]) Velká ves na břehu bosporském (evropském) severovýchodně od Cařihradu.

[18]) V knížetstvích podunajských pěstována vlivem hospodarů ze šlechtických (fanariotských) rodin řeckých na školách horlivě starořečtina. Bukurešť a Jassy staly se středisky hellenské kultury. — Zajímavo jest, že stará sídla řecké vzdělanosti, Peloponnes a Atheny zůstaly tímto novým osvětovým proudem téměř netknuty. Atheny zůstaly v pěstování vědeckých zájmů pro nepříznivé politické poměry za ostatními řeckými městy pozadu. Do Athen přinesli vědu cizinci. (Cf. Gervinus, Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts V., str. 90.). Teprve r. 1814 založena tu působením cizinců Φιλόμουσος ἑταιρία, která měla za účel zřízení bibliotheky, musea a nových škol.

neni ani dvanáct lidi, kteří by rozuměli starořecky,[19]) tož koncem století osmnáctého a počátkem století devatenáctého nebylo v Řecku zámožnější řecké obce, která by nebyla měla školy hellenské. R. 1811 založen vědecký časopis Λόγιος Ἑρμῆς (Učený Hermes), archiv novořecké literatury.

Jest pravda, že tímto způsobem znalost starořečtiny v Řecku velice se rozšířila, jest pravda, že toto oživení staré řeči hellenské vzbudilo mezi roztroušenými částmi národa vědomí národní jednoty a tím způsobem i k probuzení národního vědomí mnoho přispělo; ale také jest pravda, že široké vrstvy lidové starořečtině nerozuměly, jako jí nerozumějí posud.

Mělo-li se tedy literaturou působiti na lid, muselo se pomýšleti na utvoření takové mluvy spisovné, které by lid rozuměl.

Šlo tedy o utvoření mluvy spisovné. Věc tato způsobila mezi novořeckými spisovateli mnoho sporů a podnes není definitivně rozřešena.

Co položiti za základ? Uměle oživenou starořečtinu? To skutečně někteří navrhovali.[20]) Ale lid, jak již řečeno, starořečtině nerozuměl a nerozumí posud. Řekové až posud musejí se starořečtině učiti ve školách, jako my staročeštině.

Či položiti za základ mluvu lidovou? Také to navrhováno.[21]) Ale kterou mluvu lidovou? Novořečtina

---

[19]) Gervinus, Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts, V, str. 80. — Podobně tvrdil r. 1672 P. Babin, že v Athenách kromě arcibiskupa a dvou professorů jen málo kdo rozuměl řecké mluvě spisovné. Cf. Nicolai. Gesch. der neugr. Lit., str. 51.

[20]) To navrhovali Konstantin Oekonomos a Neofytos Dukas.

Konstantin Oekonomos (1780—1857), slavný spisovatel theologický, vedle Koraisa nejslavnější novořecký spisovatel z doby znovuzrození. Mimo spisy theologické vydal též četné spisy literarně historické, filologické a básnické. Ve spise *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονο-ρωσσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἑλληνικὴν* (3 svazky). v Petrohradě r. 1828, jedná o poměru řečtiny k slovanštině. Cf. Nicolai, Gesch. der neugr. Lit. str. 127—128, Gustav Meyer, Neugriechische Studien, II. str. 3.

Neofytos Dukas (1760—1845), učený filolog, vydavatel starořeckých klassiků s novořeckým překladem a s exegeticko-kritickým kommentářem. Srv. Nicolai. Geschichte der neugriech. Lit., str. 132—33.

[21]) To navrhovali:

1. Athanasios Christopulos nar. 1770 v Kastorii v Macedonii, zemř. 1847. Slavný novořecký lyrik, zvaný „novořeckým Anakreontem". Skládal písně milostné a bakchické. Psal mluvou lidovou (*καθομιλουμένη*). Ve spise *Γραμματικὴ τῆς αἰολοδωρικῆς ἤτοι τῆς ὁμιλουμένης τορινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσας*, (ve Vídni r. 1805) dokazuje, že novořečtina vznikla z nářečí aiolsko-dorského, a jest tak zakladatelem aiolskodorské theorie o původu novořečtiny, která teprve teď (Hatzidakisem) vyvrácena.

2. Joannis Vilaras (nar. 1771 v Janině, zemř. 1823 v Zagorion) osobní lékař Alí paše, lyrický básník („mladší Anakreon"), skladatel satir

vykazuje velmi mnoho nářečí, jež od sebe velice se liší, tak že nářečí kraje jednoho ostatní Řekové nerozumějí. Takovým způsobem bylo by tedy také dorozumění nemožno.

Žádný z obou návrhů nevedl k cíli. Lid nerozuměl ani těm, ani těm. Těm, kteří psali nářečím lidovým, nerozuměl proto, že tito spisovatelé psali nářečím místním, kterému se v ostatním Řecku nerozumělo, a těm, kteří psali staořecky, nerozuměl zase proto, že vůbec starořecky — neuměl.

Jedině správná cesta byla, kterou navrhl nejslavnější novořecký spisovatel, patriarcha novořeckého písemnictví a veliký řecký vlastenec. jehožto jméno vyslovuje se v Řecku s největší pietou, A d a m a n t i o s K o r a i s.[22]) Adamantios Korais navrhl cestu prostřední: Spojiti obé, starořečtinu i novořečtinu. Za základ vzíti mluvu lidovou, ale tuto mluvu ode všech barbarismů a cizích živlů očistiti a ušlechtiti starořečtinou.

Ale jednoty ani tím nedocíleno. Jedni, jako Panajotis Sutzos,[23]) Andreas Kalvos[24]) psali i dále starořečtinou — pro starořečtinu byla též akademie na ostrově Korfu a po-

---

a zpracovatel Aesopových bájek. Psal nářečím epirským. Jako Christopulos, Katarsis a Filippidis byl též Vilaras proti starořeckému pravopisu v novořečtině a proti označování přízvukových znamének. Srv. Nicolai, Gesch. der neugr. Lit., str. 142.

3. P a n a g i o t i s K o d r i k a s z Athen, kancléř multanského hospodara Michala Sutsa, pak professor řeckého jazyka v Paříži. Zemřel roku 1827.

4. D a n i e l F i l i p p i d i s psal obyčejnou mluvou lidovou a byl pro zavedení fonetického pravopisu. Ale jeho návrhy nedošly souhlasu, a Filippidis sám psal později starořecky. Srv. A. R. Rangabé, Geschichte der neugriechischen Literatur str. 26—27.

[22]) Ἀδαμάντιος Κοραῆς (nar. 1748 ve Smyrně, zemř. 1833 v Paříži). Jest to tvůrce novořecké mluvy spisovné a přední národní novořecký politik z doby znovuzrození. Má pro Řeky asi takový význam jako pro nás Čechy Jungmann a Palacký. Od r. 1788 žil v Paříži, odkud seznamoval Evropu s politickými, kulturně historickými a literarními poměry Řecka a slovem i písmem působil pro duševní znovuzrození řeckého národa. Proslulý jest jeho francouzsky psaný P a m ě t n í s p i s o n y n ě j š í m s t a v u Ř e c k a (Mémoire sur l' état actuel de la civilisation de la Grèce) vydaný v Paříži r. 1803. Pro dějiny a lexikografii novořečtiny velkou cenu má jeho obsáhlé dílo Ἄ τ α κ τ α, ἤγουν παντοδαπῶν εἰς τὴν νέαν καὶ ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχεδιῶν σημειώσεων καὶ τινων ἄλλων ὑπομνημάτων αὐτοσχέδιος συναγωγή.

[23]) Σ ο ῦ τ σ ο ς Π α ν α γ ι ώ τ η ς (nar. 1803 v Cařihradě, zemř. 1868 v Athenách), bratr satirického (oppositního) básníka Alexandra Sutsa, slavný lyrický básník z bojů za osvobození. Hlavní jeho dílo jest Ὁδοιπόρος. R. 1853 vydal spis Νέα σχολὴ τοῦ γραφομένου λόγου, v němž jedná o jazykové otázce a vyslovuje se pro starořečtinu. Proti tomuto spisu Sutsovu vystoupil Asopios.

[24]) Ἀ ν δ ρ έ α ς Κ ά λ β ο ς (1796—1869) professor vlaštiny na jonské universitě na ostrově Korfu, lyrický básník z dob bojů za osvobození. Jmenujeme tu jeho ódu Εἰς τὸν ἱερὸν λόχον. Jest to óda na hrdinskou smrť tak zv. „svatého zástupu“ na počátku bojů za osvobození (r. 1821)

zději athenská universita — druzí psali jakousi ušlechtěnou mluvou lidovou, a třetí konečně nedrželi se žádné z těchto zásad.

A spor o mluvu spisovnou (τὸ γλωσσικὸν ζήτημα) trvá dosud, ba právě poslední dobou značně přiostřen hlavně přičiněním Psycharovým,[25]) jenž ve svém Ταξίδι co nejrozhodněji zavrhuje řeč smíšenou (nynější mluvu spisovnou) a co nejrozhodněji hájí mluvu lidovou. Ve sborníku Νέα Ἑλλάς z r. 1894 (sborník ten má za účel seznamovati cizinu s politickým, společenským, vědeckým, uměleckým a obchodním pokrokem Řecka; r. 1894 vyšel ročník první) nalézáme o této věci právě dvě pojednání. Vykládá se v nich, co o jazykové otázce soudí dva vynikající novořečtí spisovatelé, totiž slavný novořecký archaeolog, lexikograf a básník Kumanudis, professor latiny na athenské universitě, a pak jeden z nejduchaplnějších a nejuniversalnějších novořeckých spisovatelů, spisovatel dějin novořecké literatury Al. R. Rhangavis.

Kumanudis miluje řeč lidovou (τὴν δημώδη), má za to, že by literatura demotická mnoho přispěla k vychování a vzdělání národa, ale myslí, že nyní jest návrat k řeči lidové již nemožný. Uvésti řeč lidovou do literatury bylo možno kolem r. 1760, za Vulgarea.[26]) Kdyby tenkrát díla historická, filologická, vůbec díla vědecká, byla se psala řečí lidovou, kdyby veškeré školní vyučování bylo se dálo řečí lidovou, byla by se stala mluva lidová mluvou spisovnou. „Ἀλλ' ἡ στιγμὴ ἐκείνη παρῆλθεν ἀνεπιστρεπτεὶ, καὶ ἤδη τὸ τοιοῦτον εἶναι ἀδύνατον“. Nyní, kdy ústava, všecko zákonodárství, historie, věda lékařská, filosofie, vůbec celá literatura vědecká sepsána v „καθαρεύουσα“ (v řečtině archaisující), kdy i lid začíná této řeči užívati, kdy i mluva lidová čím dále tím více se blíží τῇ καθαρευούσῃ, a to nejen po stránce lexikalné, nýbrž i po stránce tvaroslovné, nyní jest návrat k řeči lidové nemožný. Aby se užívalo řeči lidové v básnictví, tomu Kumanudis neodporuje, ale zároveň při-

[25]) Jean Psychari, professor novořečtiny v Paříži. Velkou sensaci způsobil jeho spis Τὸ ταξίδι μου (v Athenách 1888). Jest to cestopis, v němž se jedná též o poměru mluvy lidové k mluvě spisovné.

[26]) Εὐγένιος Βούλγαρις (1716—1806) arcibiskup chersonský, získal si svou činností v oboru školství, církve a vědy vedle Theotokisa největší zásluhy o duševní povznesení řeckého národa v 18. stol. Byl to duch universalní, filosoficky vzdělaný. Hájil pravoslavnou víru, napsal výtečný filologický a archaeologický kommentář Starého a Nového Zákona, překládal Voltaira, psal o logice a metafysice, mathematice, astronomii, přírodopisu a zeměpisu, překládal z latiny, frančiny, angličiny, vlaštiny a ruštiny. Nákladem carevny Kateřiny II. vydal překlad Vergiliovy Aeneidy po staořecku (hexametry).

znává, že pro vyšší lyriku mluva lidová (δημώδης) není spůsobilá, poněvadž nemá pro vyšší ideje dostatek slov.

V druhé stati vykládá se mínění Rhangavisovo.[27]) Alexandros Rhizos Rhangavis uznává veliké zásluhy Koraisovy, ale celkem přece se kloní k uznání řeči lidové. „Ὅπως εὑρίσκεται εἰς τὴν κοινὴν χρῆσιν (= v obecném užívání), τὴν θέλω κοινήν“. Ovšem i tu vyslovuje se proti zbytečnému užívání novějších slov dialektických, když místo nich existuje slovo ze spisovné mluvy starší. Zkrátka, i u něho lze viděti neustálenost, kolísavost a neurčitost.

Tedy co? Mluvu lidovou, či nynější mluvu spisovnou, řeč smíšenou ze starořečtiny a mluvy lidové? Nám nesnadno o této věci rozhodovati, když, jak lze viděti, ani sami Řekové v té příčině si rady nevědí.

Tolik však jest jisto, že o starořečtinu teď již se nejedná.[28]) Starořečtinu až do nedávna hájila universita, ale i ta nyní již od svého odporu proti mluvě lidové upustila. Celý spor týká se teď již jen těch dvou ostatních řečí, totiž a) řeči smíšené, b) řeči lidové.

Která z nich zvítězí? Která z nich má, abych tak řekl, lepší životní podmínky?

Ve prospěch mluvy lidové lze uvésti, že většina básní sepsána jest mluvou lidovou. Nejpopulárnějšími stali se básníci, kteří psali mluvou lidovou, jako slavný opěvovatel hrdinských skutků Novořeků v bojích za osvobození Georgios Ch. Zalokostas (1805—1857). Tento básník psal ty práce, jimiž konkurroval o cenu university, řečí archaisující, ale všecky ostatní práce řečí lidovou. Též Aristoteles Valaoritis (Βαλαωρίτης) a Dionysios Solomos (1798—1857),[29]) kteří rovněž opěvovali slavné činy v bojích za osvobození, a slavný „novořecký Anakreon“ Athanasios Christopulos (1770—1847) psali mluvou lidovou. Také nejoblíbenější nyní spisovatel Hellady Achilles Paraschos, který psal dříve řečtinou archaisující, píše nyní mluvou lidovou.[30]) Nyní

[27]) Ἀλέξανδρος Ῥίζος Ῥαγκαβῆς (nar. 1810 v Cařihradě z rodiny fanariotské, zemř. 1892 v Athenách), bývalý professor archaeologie na universitě Athenské, potom ministr zahraničních záležitostí, pak řecký vyslanec ve Washingtoně, v Paříži a Berlině. Vydal četná díla archaeologická a filologická, celou řadu románů, několik svazků básní, četná díla dramatická, (nejlepší, jež až dosud Řekové mají), dějiny novořecké literatury (dvoje, jedny popularní po německu, druhé vědecké francouzsky) a celou řadu překladů (z Dante, Schillera, Goethe, Lessinga).

[28]) Úplné starořečtiny užívá se teď jen při slavnostních příležitostech, v pamětních nápisech, na doktorských diplomech atd.

[29]) Od něho pochází národní novořecká hymna Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν.

[30]) Cf. P. v. Melingo, Griechenland in unseren Tagen, str. 121 až 122, Nicolai Geschichte der neugr. Lit., str. 160—161. Knihu Melin-

píše většina básníků jakousi směsici mluvy spisovné a mluvy lidové, ba někteří prosaisté začínají nyní za příkladem Psycharovým psáti čirým jargonem lidovým.

Řečtinu archaisující až do nedávna hájila, jak již svrchu řečeno, universita. Ale i ta nyní od svého odporu proti mluvě lidové upouští. Ještě do r. 1872 bylo dosažení literární ceny, kterou universita munificencí bohatých Řeků každoročně nejlepším literárním pracím udílí, závislé na podmínce, aby konkurrující dílo bylo sepsáno řečtinou archaisující. R. 1892 vypsán však konkurs bez této klausule. Patrně proniklo přesvědčení, že by takovým spůsobem činila se lektura nejlepších básnických děl národu nemožnou.[31]) Konečně sluší uvážiti, že lid starořečtině celkem nerozumí, že staré řečtině musejí se Novořekové učiti ve škole, tak jako my Čechové staročeštině, a že tedy položiti za základ mluvy spisovné řečtinu archaisující znamenalo by tolik, jako obmeziti literaturu na úzký kroužek čtenářů vzdělaných a lid z literatury úplně vyloučiti.

To jsou důvody, jež mluví pro řeč lidovou.

Ale s druhé strany zase jest pravda, že teď, kdy větší díl literatury sepsán jest řečtinou smíšenou (archaisující), kdy v řečtině archaisující sepsáno jest veškeré novořecké zákonodárství, když touto řečí mluví se v parlamentě a před soudem, když touto řečí píší i noviny, že teď již návrat k řeči lidové (δημώδης) jest nesnadný, ne-li nemožný. Řeč lidovou bylo možno zavésti do literatury, jak praví Kumanudis, asi před sto lety, za Vulgarea, teď jest již — pozdě. A za druhé: novořeckých nářečí jest, jak již řečeno, a jak ještě na konci tohoto pojednání bude podrobněji vyloženo, veliké množství, a všecka se od sebe velice liší, tak že nářečí kraje jednoho nerozumějí Řekové krajů ostatních. Které nářečí položiti za základ? A za třetí padá na váhu též ta okolnost, že, jak praví Kumanudis, lid nynější mluvě spisovné (τῇ καθαρευούσῃ) čím dále tím více přivyká,[32]) a

---

govu všem, kteří o poměrech novořeckých chtějí se důkladněji poučiti, vřele doporučuji. Podává velmi mnoho cenného materialu a jest psána slohem velmi poutavým.

[31]) P. v. Melingo v díle uvedeném na str. 120.

[32]) Tak na př. novinám, jež jsou psány řečtinou archaisující, lid úplně rozumí a horlivě je čítá. Brzy po svém příchodu do Athen ptal jsem se jednou v hotelu Asty sklepníka, jenž četl noviny Ἀκρόπολις a s nímž jsem se dal do řeči o ministru Trikupisovi, zdali všemu v těch novinách rozumí. Pohledl na mne tak udiveně, že jsem okamžitě poznal situaci a vysvětlil mu, že jsem ho tou otázkou nemínil — uraziti. — Z Olympie jel jsem do Athen schválně třetí třídou (v Řecku intelligence třetí třídou nejezdí), abych přišel do styku s řeckými venkovany. Předčítal jsem jim nejnovější číslo řeckých novin a seznal jsem, že všemu úplně

že starši a novější živly této řeči čím dále tím více splývají, tak že jich od sebe již ani nelze rozeznati.

Výsledek celé naší úvahy:

Zdá se, že zvítězí nynější řeč smíšená, ale že se více přikloní k mluvě lidové, nebo-li totéž jinak řečeno, že zvítězí řeč lidová, ale s výpomocí starořečtiny.

II.

Historický vývoj novořečtiny.

O novořečtině a vůbec o Novořecích lze slyšeti posud úsudky diametralně rozdílné. Jsou lidé, kteří s přepjatým nadšením hledí na nynější Řeky jako na potomky bojovníků marathonských, v nynějších Řecích shledávají národ přímo idealní [33]) a z novořečtiny chtějí udělati jakousi internacionálni řeč učenců.[34]) A jsou zase lidé, kteří tvrdí, že v žilách nynějších Řeků nekoluje ani jediná krůpěj pravé krve hellenské, že moderní Řekové nejsou žádní Řekové, nýbrž že jest to konglomerat z různých živlů, zejména slovanského, a novořečtina že jest řeč selská, barbarská, pokažená slovanština. „Plémě Hellenů jest v Evropě vyhlazeno. V obyvatelstvu nynějšího křesťanského Řecka nekoluje ani jediná krůpěj pravé krve hellenské. Hrozná bouře, jíž v dějinách lidského plemene málo jest rovných, zaplavila celou zemskou plochu od řeky Dunaje až do nejvnitřnějších koutů ostrova Pelopova novým, velké slovanské čeledi příbuzným plemenem rolníků. A druhá, snad neméně důležitá revoluce, totiž přistěhování se Albanců do Řecka, toto zničení Hellenů dokonala. V celém nynějším Řecku není ani jediné rodiny, jejížto předkové by nebyli buďto Skythové nebo Arnauti, Almugavaři, nebo Frankové nebo pořečtěni Asiaté z Frygie, Cilicie, Kappadocie nebo Lydie.“ Tak tvrdil svým časem Jakub Filip Fallmerayer, profesor dějepisu na universitě mnichovské (nar. r. 1790 v Tschötschi u Brixenu, zemřel r. 1861 v Mnichově),[35]) a toto jeho tvrzení spůsobilo v celém vzdělaném světě nemalou sensaci. V Řecku spůsobilo pravou bouři nevole, a podnes stačí pouhé vyslovení jeho jména, aby se každému vzdělanému Řeku ve-

---

rozuměli. — K tomu, že znalost řečtiny archaisující mezi lidem se šíří, přispívá též ta okolnost, že starořečtině učí se i malí žáčkové na školách měšťanských.

[33]) Cf. Ed. Engel. Griechische Frühlingstage. Jena 1887.

[34]) Francouzský hellenista G. d' Eichthal a německý professor Boltz.

[35]) Cf. jeho spisy Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters. 1830—36; Entstehung der heutigen Griechen. 1835; Fragmente aus dem Orient. 1845.

hnala krev do tváře; ale v Evropě došlo tvrzení toto místy hojného souhlasu — Gervinus, Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts V. str. 109 míní, že kritikou posud vlastně nebylo vyvráceno.

Věc má dvoji stránku, anthropologickou a jazykovou. O stránce anthropologické promluvíme později, nyní všimněme si otázky jazykové.

O novořečtině se v Evropě posud velmi málo ví. Málo kdo si jí všímá. I klassičtí filologové málo se o ni starají; ti přestávají na řečtině klassické a dalších osudů řečtiny nedbají. Počet těch, kteří nepřestávajíce pouze na řečtině klassické sledují též další vývoj jazyka řeckého od dob starořeckých až po dobu nejnovější, jest posud velmi nepatrný. I ti filologové, kteří v tomto století cestovali Řeckem za účely archaeologickými, novořečtiny málo si všímali. Výjimku činí:

1. Bedřich Thiersch, od něhož máme první práci o Zakonském nářečí.

2. Ludvík Ross, v jehož cestopisech jest hojné poznámek o novořeckých nářečích.

3. Arnošt Curtius, jehož pojednání „Das Neugriechische in seiner Bedeutung für das Altgriechische sowie für die vergleichende Sprachkunde" jest podnes ještě pozoruhodno.

4. Wachsmuth, jenž vydal r. 1864 pěkný spisek „Das alte Griechenland im neuen" (Bonn, 1864).

5. Bernhard Schmidt, o jehož spise „Das Volksleben der Neugriechen und das hellenische Alterthum" (I. díl, v Lipsku 1871), ještě později se zmíníme. Srv. též jeho „Griechische Märchen, Sagen und Volkslieder", v Lipsku 1876.

Vědecké studium novořečtiny počalo však teprve za posledních dvou desítiletí. Uvedu jména mužů, kteří v této příčině zvláště vynikli. Jsou to

1. Michael Deffner, bibliothékář athenské university, žák Jiřího Curtia. Píše německy a novořecky. Jest specialistou pro nářečí Zakonské. Vydal Zakonskou grammatiku, bohužel jen první díl, v Berlíně 1881 a „Neograeca" v Curtiových Studien, sv. IV., seš. 2.

2. Nikolaos Dossios, rodilý Řek (z Janiny v Epiru), píše řecky a německy. Vydal Beiträge zur neugriechischen Wortbildung, v Curychu 1879.

3. Karel Foy, professor turečtiny v orientalním Museu v Berlíně. Píše německy a řecky. Chystá vědeckou historickou mluvnici novořecké mluvy lidové, jež vyjde v Breitkopf-Härtlově sbírce indogermanských grammatik.

4. Gustav Meyer, universitní profesor ve Štýrském Hradci. Jest to nejlepší znalec novořečtiny v Rakousku. Napsal celou řadu různých pojednání o novořečtině. Pěkné stati o novořečtině a Novořecích jsou též v jeho „Essays und Studien zur Sprachgeschichte und Volkskunde“ (2 díly). R. 1894 vydal Neugriechische Studien (v Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien, philosophisch-historische Classe, Band CXXX.), 2 díly. První díl obsahuje velmi cennou bibliografii novořeckých studií dialektologických, druhý díl jedná o slovanských, albanských a rumunských slovech v novořečtině.

5. Jiří Hatzidakis, profesor na universitě athenské, nyní první autorita v novořečtině.

6. Jean Psychari, professor novořečtiny v Paříži. Zabývá se hlavně studiem řečtiny středověké. O středověké texty a jejich význam pro studium novořečtiny octl se v ostrém vědeckém sporu s Hatzidakisem. O jeho sensačním spise Τὸ ταξίδι μου byla řeč již nahoře.

7. Karel Krumbacher, docent na universitě v Mnichově. Vydal „Geschichte der byzantinischen Litteratur von Justinian bis zum Ende des oströmischen Reiches (527—1453)“, v Mnichově 1891.

8. Albert Thumb, docent na universitě ve Frýburku. Vydal „Die neugriechische Sprache.“ Freiburg 1892. Kdo se chce poučiti o novořečtině a nechce sáhnouti po spisech větších, tomu tento stručný (36 stránek), ale velmi poučný spisek vřele doporučuji. (Pokračování.)

Sv. Bernarda „Boj ctností s neřestmi.“

Podává dr. **V. Flajšhans.**

Allegorická skládání o boji „hříchů“ se „šlechetnostmi“, „ctností“ s „neřestmi“ byla v starověku českém velice oblíbena. Připomínám zde jen známý básnický úvod k staročeskému Ezopu, zachovaný v rkp. t. zv. Baworowském.*) Rovněž tak oblíbeny byly spisy sv. Bernarda — „Bernáška“, jak jej s oblibou zovou Štítný, Hus, Chelčický a j. Tím větší oblibě těšilo se tedy jeho skládání „de pugna spirituali alias de conflictu vitiorum et virtutum.“ Spisek tento vykládá alle-

*) Otiskl nejprvé A. Brückner v Jagićově Archiv für slav. Philologie XI., 1887, 81 nn., Pelikán ve Výboru z literatury české, doba stará[2], 1893, str. 114—116.

goricky o dvojím lidu na světě — lidu Božím, duchovním, jehož sídlem je Jeruzalem a hlavou Kristus a druhém lidu ďábelském, jehož sídlem je Babylon a hlavou Satan: obojí lid mezi sebou bojuje a zápas jednotlivých rytířů nebeských, Jeruzalemských — Bázně boží, Naděje, Múdrosti, Milosti atd. s rytíři ďáblovými — Smutkem, Horlivostí bez rozumu atd. o měšťěnína Jeruzalemského, vrtkavého a slabého, jakož i konečné skvělé vítězství ctností nad neřestmi vyplňuje dosti poutavě a zajímavě několik kapitol tohoto traktátku.

V literatuře naší známy byly nejprvé dva z překladů toho traktátu: prvotisky benátský z r. 1506 („o boji duchovniem") a litomyšlský z r. 1507 („o boji duchovnieho Jeruzalema s Babylonskými"), o kterých zprávu podává Dobrovský, Geschichte der böhm. Sprache und ältern Literatur, 1818, 316—317 (zprávu jeho pojal pak Hanka do svého výkladu o českých prvotiscích v Časopise Musea král. Českého 1852). Zprávu o benátském otisku z r. 1506 důkladnější podal pak Fr. L. Čelakovský v Rozboru staročeské literatury 1842 (otisk z Pojednání král. č. společnosti nauk V. 2) str. 151, vykládaje, že „allegorické toto pojednáníčko nemá valné ceny do sebe". Přes to však zpozoroval, že „v českém překladu ještě starých minulých časův užíváno, jako: káza, vypuštěn by atd." Nicméně Jungmann, Historie literatury české² 1849 chybně uvádí knížku tuto dvakrát: ačkoli v III. oddělení pod č. 867 b) správně uvádí text benátský, vykládaje o něm, že jej na 13 listech vydal s knížkou „Zrcadlo" Jan Jindřišský ze Žatce, jeden z korrektorů bible Benátské, přece již tam omylem uvádí, že tisk z r 1507 je pražský; pod III. 751 uvádí týž traktat podruhé, správně sice vzhledem k místu tisku, ale s chybným zase titulem: „kniežky tyto jsú: Obojí duchovnieho Jeruzalema." Tyto omyly Jungmannovy opravil teprve 1894 A. Patera ve Věstníku České Akademie III. 211, 215, kdež podává podrobnou zprávu o obou prvotiscích dle exemplářů musejních, (oba jsou však nešťastnou náhodou necelé; litomyšlského je zachováno začátečních osm listů, benátského sedm listů z konce nesouvislých).

Známost dosavadní podstatně rozšířil pak Ferd. Menčík, který nalezl zlomek staršího textu snad ze začátku XV. stol. asi z prostředka našich překladů (obsahuje dle textu zde otištěného poslední řádek str. 4^b, pak 5^a—7^a a první řádek str. 7^b) a otiskl v Časopise Musea království Českého, 1896, 117—119 s přiměřeným úvodem. Konečně se podařilo také mně nalézti v Štokholmě v královské bibliothece jeden „špalíček" [dosud mezi „ruskými" zařazený] pana Petra Voka z Rosenberka, pod titulem „Eklesiastykus" postavený. „Špalíček" tento někdy kolem r. 1550 z desíti knížek sestavený

obsahuje na sedmém místě náš traktátek. Je ho nyní 14 listů, ale ježto uprostřed dva jsou vyříznuty, obsahoval původně 16 listů; avšak ani těchto 14 listů není bez pohromy, mnohde jsou poškozeny, zvláště ze 14. listu zbývají jen některá slova a litery. Je to patrně exemplář litomyšlský, podpis „Pavel z Meziříčí“ (srovnej o něm Jirečkovu Rukověť II. 60) ukazuje to zřejmě a zejména klade jej před r. 1519 (později dával si titul „Olivetský“) — není tedy proč nedomnívati se, že pochází z r. 1507. S exemplářem musejním (defektním) se neshoduje; za to s popisem Dobrovského; podobá se tedy pravdě, že snad exemplář musejní je jiný tisk Pavlův, buď pražský nebo litomyšlský. Pro důležitost jeho (je nejúplnější ze všech) otiskuji jej zde věrně celý*), připojiv v závorkách doplnění textu dle obou exemplářů musejních; pro ony dva listy bohužel doplňku není. Latinský original otiskl Migne, Patrologiae cursus completus, CLXXXIII, str. 761 nn.

Jsou tedy nyní známy již tři prvotisky z let 1506—1519 a rukopisný zlomek z prvé polovice XV. století; to dosvědčuje velikou oblibu této památky v XV. a XVI. století. Avšak archaismy a krásný sloh její již na první přečtení ukazují každému, ačkoli mnoho bylo opisovači a předělávači pokaženo, že original patří buď do konce XIV. nebo do samého začátku XV. století; to potvrzuje také zlomek rukopisu, který se jeví ne originalem ale opisem. Překlad je pěkný, ne otrocký, plynný a dobře se čte [v rukopisném zlomku m. *Ez* má býti *Nez* (= než), m. *straze strazce* (= strážce), m. *lftywy lytoftywy* (= litostivý), m. *zna znamenaw* atd., chyby, které zajisté nejsou vinou překladatele, nýbrž opisovače; tisk náš mnohé opravuje, ač také i jinde text mění bez potřeby], takže sama sebou vzniká otázka, nesouvisí-li snad původem se jmény obou tehdejších slavných „vykladačů“ Štítného nebo Husa? Soudě dle jazyka a formy (pokud ovšem na základě našeho textu tak činiti můžeme) jistě není překladem štítenským; spíše mohl by se zdáti prací Husovou, ač i zde možnost je jen nepatrná.**)

1ª Kniežky tyto gfu: Obogi duchownieho Geruzalema s Babilonfkymi

*) Otisk je úplně věrný, zejména vzhledem ke kvantitě; jsou připojeny listy tisku štokholmského; různočtení textů musejních jsou jen nepatrná a text rukopisný je vydáním Menčíkovým obecně přístupný, takže bylo od otištění variant upuštěno. Spřežka *cz* má podobu německého *tz*.

**) Týž Pavel Meziřický vydal jiný — jinak neznámý — traktát Husův „Knižky o knězi kuchmistrovi etc.“ v Litomyšli 1509.

1ª Titulek malý nahoře nad řádky; iniciálka *s* naznačena mikrogramem (jako bývá u starých tisků), ale později neprovedena; rovněž tak na 2ª opět inicialka *T*, na str. 5ª inicialka *a* a j.

S Luſſie znamenati zpiſma zakona ſtareeho, že geſt dwuog lid byl: geden zwlaſſtný boži lid w Geruzaleme a druhy lid w Babiloňe odporny Bohu: A mezy tiem dwogim lidem, nikdy geſt pokoge nebylo ale uſtawične boyowanie: Takeež w ňeyakem přiklaďe muožeme mluwiti, owolenych božich a pekelniciech: wezmuce to. že wywolenij boži gſu yako v Geruzaleme naſledugice pokoge s bohem y sbližnim skrze ctnoſtne obcowanie: A pekelnicy gſu yako w Babiloňe temnoſt[i] hřiechuow a bluduow mnohych. A ztoho lidu dwogieho každy m[á] |

1b nad ſebu krale: kral Geruzalemſky geſt kryſtus: a kral Babilōſky geſt ďabel: A že gſta ſob'e tato krale. welice odpornaa. tak že geden. totiž pan Gežiš: kocha ſe w ſſlechetnoſti a w ctnoſti: A tu gedine chce nad ſwymi panowati a kralowati: Ale druhy totiž ďabel. wzloſti ſe libi a wneſſlechetnoſtı: Protož geſt kral Babilōſky: A ten kterež muože zmeſta Geruzaleema. ty oklama a ſwede. ſkrze ſwe ſluhy duchy nečiſte. a podda ge ſwe ſlužbě. aby činili zloſt nad zloſtmi. chtě tak zaweſti doſweho meſta hanebneho Babilona: Y přihodilo ſe geſt. že gednoho meſſtienina z Geruzalema giž byl ſwedl a přemohl: To když vzřel ſtražny. genž nad Geruzaleme wždy bdij a pilňe oſtřieha meſta: brzo to poweďel krali ſwe |

2a mu gezukryſtu: že geho geden meſſtienin pmožen: a giž geſt w kořiſt zlym duchom: a že geho giž wedau do Babilona:

T Ehdy powolal brzo kral ſweho rytierze. vdatneho wſech wecech: y die k ňemu: Gdi odegmi tu duſſy naſſy: giž yatau: zruku ďabelſku. chcelit ſama: A tomu rytierzi řiekagi bazeň božie: Tehdy ten rytierz wewſſem wzchopny. a wždy hotowy. ſe wſſij brzkoſtij y b'eži po nepřateliech: A poſtihna ge ſwu nahloſtij ohromi ge. a zaſtraſſij. Jakoby praawe nahly wicher a hrozny. naňe ſpadl: a mocňe hnul tau w wſſij zemij: a potřeſa zaklady zhluboka ſwych nepřatel. y zamutij ge. Tak že bazeň ge mocňe podſtupij. pd gegižto mocij a hrozu. wſſycka |

2b ſyla nepřatel zemdlij ſe. ruce ſwe a očy opuſtichu. nemohuce dale člowěka whřiechy weſti oblewichu. y vtečechu: Tehdy bazeň božie dale gich nehonij: ale giž mage ſwe° měſſtienina. zaſe geho wede do ſweho meſta: než geden z nepřatel. gmenem duch ſmutku: A vtulnoſti nebieſſe ſ nimi tu. když bazeň ſwata. nepřately byla zaſtraſſyla. a zahnala: Ten když vzrze. ano geho towarzyſſie vtiekagij: Y wyrazy ſe z ſkryſſe kdežto ſe tagil. A přyb'ehna brzo kſwym towařiſſom. y die: kam aneb proč vtiekate: Rzekli gemu towařyſſij ry-

tieřy Babilonſſtij: Bazeň ſama nam wſſe to včinila: a geſt nam k welikemu pohaňenij to y k ſſkoďe: Tehdy die k tomu duch ſmutku. Ey neboyte ſe tee bazni: Iať wiem cot |

3ª geſt wam ktomu potřebie. a kterak gi wtipňe přemuožete: Jať progdu a budu duch lžywy ſmutku. tomu člo-ẘeku. we wſſech ſkutciech: a zaneprazdnim gemu wſſecky ſtezky a čyny geho: A včinim yakobych byl přietel tee bazni. genž geᵒ wede: Neb ya znam. že tomu čloẘeku. giž nicz naſylim ne včinime: že geſt giž z naſſych rukau mocňe wyſſel: než chytroſti giž geſt nam potřebie: Ale wy přihledayte zatiem zdaleka: a čekayte konce: Ayakž to rzekl. tak včynichu: Vznamenaw kde ma naypodobňeyſſy p'ſtup: Přigde duch ſmutku horzky. s vtulnoſti. k bazni božie: aknij ſe p'towařiſſi welmi podobňe. a wlaſtňe: Tehdy bazeň gducz ſwu ceſtau: přigde duch ſmucenie. a tak ſmutek vkrutny. počne mluwiti |

3ᵇ k bazni. mnoho gij pẘe: a yako podobňe: ale welmi lſtiẘe. a rzka kčloẘeku: Ba darmo ſe trudiž: wſſak neoſtogiš. wſſak gſi dřiewe neſtal počaw dobře y podruhe y potřetie Ba schudneš a budeš zawrženy a potupeny od lidij: Ayhned tebe tito a tito nebudau tbati: Neb opet takto vkrutny ſmutek die: Y mnijš ty. by tak gſa žiw. mohl ſpaſen byti: Anebo mniš, by tak gſa žiw. nadtebu ſe buh ſmilowal: a ty gieš dobre a pieš dobre: a ſměgeš ſe yako ginij lidee: Ba ztracenet geſt to twe pokanie: neb muſelbyſe ginak obratiti teměrz radſſy nechay: Ba chceſſli tomu. at buoh twee welike hřiechy odpuſtij. gdiž tehdy od lidij: a nechayž wſſeho giného: pohleď kterak ſe onino ſměgij: a onino sſebau |

4ª žertugij: a onino gedie a pigij: a gſu weſeli: zle to činie wſſecko. protož b'eda gim: a ty gſy toho wſſeho včaſten. poňewadž ſnimi obcugeš: Ruče muſelby ty giti odewſſech: a byti ſam. a zbawiti ſe lidij: ale gdiž na puſſt a neb na paut: neb do onoho měſta: neb do klaſſtera: a ginak ty nemuožeš ſpaſen byti: A to wſſe proto tak raďe mluwij. aby prodlil neb zawedl. neb rozpačil od pokanie. A p r o ž tak raďe ſmutek vtulny y rzekl: Ba darmot geſt. neſmiluget ſe buoh nad tebu. wſſak gſy zawrženy od boha: wſſak widiš kterak geſt ťe buoh opuſtil: Neb kohot on chce mieti. tomut on daawa ſwau miloſt. a ſwee dary. yako onomuno: Ba darmot geſt. nicz neproſpěgeš: neb ty gſy giž horſſij než gidaš: a— |

4ª p r o ž chybou tisku m. p r o t o ž; srv. 5ᵇ r o c h u t n a w m. v o c h u t n a v, 6ª v č i n i n i t i m. u č i n i t i atd.; upozorňuji na ně proloženým tiskem.

4ᵇ wſſak widiš žet giž ďablowe tob'e panugij. a giž gſy wgich rukau: A kterak ſe muožeš modliti: aneb co dobreho činiti. poſtiti ſe: neb almužnu dawati: a tak yako ſu ſwati činili: Bieda mňe. horze mňe. y co ſob'e wzdieti: ano mne giž nicz lidee netbagij. ani buoh: wſſak weſſken gſy ďabluow: Y což ſobě včiniš. a ty bohu lageš w ſwem ſrdcy: a weſſken ſe gemu protiwiš: ale oběs ſe. nebo vtop ſe. wſſak ſy owſſem zatracen: Tauto rzečij lſtiwu. giž byl horzky ſmutek welmi proſpel: tak že giž bazeň neẘeducz o geho leſtnem vmyſlu: dobrowolňe poddawala ſe tomu ſmutnemu duchu. y naſſledowala geho giž wemnohem. y wukrutnem myſſlenij. nepamatugicz na božij ſaud hrozny: ani na zatracenij |

5ᵃ ẘečnee: pozuſſagic promnohe hřiechy ſwe a ťežke: Y horzku myſlij kſwym bližnim: a ſmutnu twařij. y s křikanim kſwe čeledi: a ťežkym ſuženim lidij dobrych: Y ne ochotnymi ſlowy. nebo mlčenim zarytym kſwym bližnim: a zwlaſſtie kchudym: awſſem lidem ſe twrďe mage Nebo ten duch ſmutku. dale a wiece zawodieſſe čloẘeka toho: tak že giž bieſſe čloẘek ten. nad propaſtij zuſanie: aneb od hlawy zkaženie aneb žiwota ſob'e odgetie:

a Wſſak ſtražce bedliwy a litoſtiwy. nad zdij Geruzalemſku brzo to znamenaw. y hnul ſe k ſlitowanij nad čloẘekē tak zawedenym y wzkazal to ruče krali: Tehdy kral genž gt welmi miloſrdny a ẘerny: gednoho ſweho rytieře. gmene na— |

5ᵇ ďege. kazal zawolati: y přikazal gemu aby skoňem žadoſti dobre. a pochop̃e meč. weſſele poſpieſſil na pomocz dobre ſwate bazni: Ten rytierz že geſt byl wždy ẘerny: ani kdy koho poháňel neb oklamal: wyſſed podle přikazanie krale. brzo přigide na pomocz a rochutnaw meč weſſele. y probleſſtil gim: a yhned zahnal toho ducha ſmutneho: Atak včiniw ſwobodna čloẘeka ſweho měſſtienina Geruzaléſkeho. y wſẘedomij y wſkutciech. s weſſelim: wſadij ge nakuoň dobre žadoſti: A geducy naprzed wewſſech čynech koňe potahugicz ohlawij. ſlibuow božich: Bazeň pak. gdaucy ponich včiniwſſy bičyk zprowazkow hřichuow ſtarych. y nyňeyſſych: ponukaſſe toho čloẘeka. tak že ſſel kuň |

6ᵃ předſe. dobrowolňe: sgedne ſtrany že gey tahli: sdruhe ſtrany. že ſu geho pomrſkowali: Ale wtom biechu p'eliš rychli a kwapnij: a tak ſtrach byl k ptrženij koňe. neb kleſnutie: A protož ſe op̃et ſebrali rytieřy Babiloňſſti wradu. a rzkuce: Co chceme v č i n i n i t i: takli tento vteče zruku naſſych. gehožto giž bezmala. bezpečňe drželi gſme: Y kam ſe geſt poďela chytroſt naſſe ďabelſka: a obchazenie naſſych

lſtij: Tehdy geden znich nayhorſſi: yakožto mnohych zloſtij rzemeſlnik: wyda přiliš chytru radu. rzka: Wy newite nicz: ani ktomu co podobňe ſmyſlite: Nebo tento člowěk. giž geſt nayſnadňegij přemoci: A když bude pmožen: tehdy nayneſnadňegie bude. by gemu mohl kto od nas pomocy: Wieteli |

6[b] wy co včinite: gďete pomňe z daleka: A yať ſe přewleku wanďela ſwětloſti: yakobych byl rytierz z Geruzalema: a kgich towařyſtwu ſe přimieſym: A zamyſlim. yakobych ge chťel pwu ceſtau weſti. lidi poceſtne a wzemi cyzie: a tak mnim že ge oklamā: A tomu ritieři řiekali horliwoſt bez vmenie. a ſlužba bohu bezrozumu: Tak že rytierz ten. pilňe ſwe lſti včinil: vklad očlowěku pmluwiw y poče gey ďelati: tak že giž daleko zawodieſſe člowěka to°. poſwych ſtezkach: totiž wpřiliſſne douſſanie a chapanie mnohych wěcij. y vtrpenie neſkrowna. yhňewanie na hřieſſniky. y wtreſtanie neopatrna. y wbezpečenſtwie. a w zpolehanie na ſwe ſprawedlnoſti. y wzapomenutie ſwe mdloby. a neſtatečnoſti. y ne- |

7[a] tbanie buducie neſnadnoſti: A když člowěka. ten rytierz leſtny. tak wediſſe: ſnim poſpiechage vpřimo k Babilonu. poceſtach vzkych. twrdych a kamenitych: To vhledaw ſtražny. genž byl nad Geruzalemē: zwěſtowal to krali ſweemu. že byl člowěk. na kuoň dobre žadoſti wſazen ale že wiece poſpiechal. než třeba bylo: a že geho kuoň neměl ſedla: Protož nepřietele wiece poňem zdaleka běžie: a ginij yakožto zaſtarali wzloſti: a ginij zaſtupili ſu gemu ceſtu k Geruzalemu vpřiemu: při tom widim gednoho. naněmžto ſtkwie ſe oďenie naſſe. y naſſe znamenie: Ale widim že geſt ten nikdy z naſſych newyſſel: y geſtit krali potřebie toho twe miloſti: zdalit ſe. aby ruče ſſel tam geden. geſſto vmie poznati. |

7[b] twee dworzany. a rytieře: a otazati toho čij geſt: znaſſychli čili znepřatel: Tehdy kral. geſſto ma pečy vſtawičnu owſſech: geſſto geſt ge ſtwořil. a wykupil ſmrtij ſwau: a gt gich wěrny milownik: tak že nechce by ktera zahynula: y poſſle ſwe radce dwa: gmenem Mudroſt a Skrownost: Ti připrawňe a řadně wyſſedſſe. brzo k nim přib'ehli. ge° ſnažňe opatřiwſſe. rytieře toho z nepřatel. z ſweho rucha obnažili: A pobrawſſe ſwe. to což bylo naňem. shanbau gey zapudili.

TEhdy ſkrownoſt wzawſſi vzdu žadoſti. y poradij zticha naďegi. aby ſſla z nenahlegie: A mudroſt poče bazni žehrati. a porokugicy gie. že geſt tak neſnadna: A wzpomenuwſſy ſe mudroſt na čaſy budu- |

8[a] cie: y oſedlaa kuoň dobrym rozmyſlem: Aby ten geſſto ſedij na koni. ſnad nevpadl zaſe. oněkteru twrdu wiecz ſe obraze: Aneb ſnad předſe klopoce w hlawu ſe nevrazyl:

neb gie neflomil: y připrawili pomocz ftrzmeny člow͡eku tomu sobu ftranau atak aby fed'el na koni bezpečňegie: A to g͡t poznanie p͡wee. fe wfwych nedoftatciech: a w hřieffiech fe newaleti: Ale gich fe wyftřehati. a polepffowati: Pomňeti nafaud buducy: a na počet twrdy: a to nalewicy. A trpěliwoft wewffem mage. vftanowiti fe wprawe pokoře. a to naprawicy: Spatřiwffy to naďege a bazeň: ano maudroft tak pilňe gich m͡efftieninu přy řiedij a opatruge: take fe k tomu raadi přičinili: ydali tomu člow͡eku oftrohy: na-|

8[b] ďege gemu naprawu nohu. kupobadanij radoftneho očekawanie. odplaty budaucie: Bazeň pak klewee noze. při p͡wij vbadanie ftrach muk pekelnich: y přeb'ehne wtom drahna chwijle: tak že mrkanie ne daleko bylo: giž den minutij pofpiechaffe. Stalo fe tak, že fe opět febrali nepřietelee v welikeem množftwij: aby opět boyowali proti fynom fwětlofti: proto že temnofti nočnie bli[z]kee a wuokol kupomocy gim pofp[ie]chali: A když ge vzrzeli. čeled kral[e] fw͡etlofti. vftraffyli fe. a ftal fe zamutek: tak že rzadu wffeho vftaweneho oblewichu: gfuce fami zfebe wyraženi: nebo bazeň ta fe ftrachem třafla: a nad'ege chwatala: Tehdy mudroft s fkrownoftij. gedwa fotňe fwu čeled shromaždili. a wradu...

...9[a] be: Tehdy bazeň odpow͡ed'e: y co geft to. mezy toliko lidij: Atak že bazeň poče fob'e wiece ftyfkati. a fe lekati trefkcicy člow͡eka. a rzkucz: Proč gfy oblewil: proč gfy skoňe dobree žadofti sfedl: a gfa mezy nepřately rozhoftils fe. y komu gfy douffal: a tiem gey čafto karala: Ze muož byti člow͡eku tomu huorze. kteryž bude p͡možen. napofledy: nežliby mohlo vprwe byti: nebo kuoň ten pofp͡effňe b'ežieffe. yakoby letel. dom͡esta naffeho: gfa poručen fameemu rozumu. aby gey wedl: Wizyž to fam nebylolit leepe wtu dobu. než nynie: Y bieffe sbaznij welmi nefnadno. ana fe nemožieffe vkogiti. tak že giž blizko byla ktomu. y proti naději fe zdwijhati: neb naďege ginak mluwila proti nij:|

9[b] Ehdy mudroft fkrownofti zawolachu bazni: y yali fe
T gie treftati. rzkucz: Y kterak tužebně wfwe přihoďe fob'e činiš: Proč fe tak na fwee w͡ernee pomocniky vnahlugeš. bezewffij milofti: Ba budiž tak fwym nepřatelom vkrutna: y proč fe fama odfuzugeš: Obratiž mečz hrozenie fweho nafwe nepřately: nerozpakug fwych wboyowanij: At fe fnad nepřihodij tak twym nepřatelom nakladati proti tob'e: A kterak fe zapominaš pro buoh nad fwym kralem. že geft

---

Mezi listem 8[b] a 9[a] jsou vyříznuty dva listy; zdá se, že již dříve, než náš traktátec s ostatními svázán do špalíčku; taktéž scházejí oba tyto listy v obou tiscích musejních. Ztráta činí 80 drobných řádků.

on welmi dobrotiwy a milofrdny: Zdali newieš že kral naš. geft kral wffech mocij: achce ťe fpafyti. a muož fpafyti y zatratiti: že geft on pan panuow. wffech mocny a fylny boyownik wbogi fwym w̃ernym pomocnik geft |

10[a] fylny: odplatitel flužby: Ale že fe bogiš a lekaš welmi. Awffak nechat k ňemu gde pofel proto. at gemu tuto welikau potřebu a nauzy fwych milych powie. a wyložie gemu: at profy geho zapomocz: y p'wede tak nam pomocnika. neb retunk: Wece bazeň: A ktoby mohl progiti tam: poňewadž temnofti obftupily fau naffy zemi: afmrt nebezpečna wffudy nas čekaa: a wuokol neprzatel množftwie. hledagic wždy naffeho zleho. wffe fwau pilnoftij: Amy cefty nevmieme: yakožto ti geffto fau wzemi cyzie. adaleke. fuche. abezceftnee: Tehdy p'wolali ktomu hofpodaře hradu totiž fprawedlnofti řka gemu: Ač ty co muožeš čas geft. pomoz nam zteeto nauze: a z zatwrzenie mezy neprzately těmito: y teeto |

10[b] hladowite. atee fuche země: Tehdy fprawedlnoft die: O budte dobree myfli: nebt ya mam gednoho pofla w̃erneho: A tent geft naffemu krali dobře znam: y wffemu dworftwu geho: neb předtiemto zawřenim hladowitym. čafto tam bywal. yza obyčey. y f weliku vřechau: atent geft pofel modlitba: Atent tayňe když wffyckni wfwem pokogi wnocy odpočiwagi: neznamymi ftezkami vmie b'ehati. anebefa fwu taynoftij proftupowati. až praaw̃e downitrznofti fkryffe. krale naffeho: a tohot nemuož žadny přegieti: Nebrž čimž kto gemu chce wiece překazyti. tiemť wiece afnažňegie chce progiti až p̃d obličeg krale: Aonat vmi krale přemluwiti. mudrau rzečij a krafnu: y pilnym a fnažnym napo— |

11[a] minanim: A geftit on mocny před kralem naffym. fwym vftawičenftwim: A když fe gemu vkaže. žet geft odene. totiž od fprawedlnofti: Znameniťě to gemu flowem mym pow̃ez. rzkucy: že tu gemu. y wewffem w̃ernoft zachowam: Natom fe take gemu znaam: že což fem: to wffecko gim famym gfem: a bezňe° owffem nicz negfem: Pakli bezňeho co gfem ohawnoft a křiwota fem: A take to vm̃eg gemu pow̃edieti že gfem ya was tuto přiyala odňeho. y proňeho a že odňeho y proňeho tuto febranim. geho čekagicy fpomocy: Azwlafftie pak. když tuto mau řeč bude přednim mluwiti žaloftiw̃e a pokorňe: Tehdyt wždy gim hne k fmilowanij. neb on g̃t welmi lafkawy a dobrotiwy pokornym: a tat mod|

11[b] litba vftawična apokorna. owffem ňeyaku vřechu vprofy nam: necht ona gde. libili fe wam: ay onat geft ktomu welmi hotowa: y flibi fe wffem ta rada: Tehdy mudroft fložila tu řeč. gijžby m̃el ten pofel. totiž modlitba. zdieti:

A před kralem promluwiti: A ſprawedlnoſt přikazala aby werňe a swesſelym douffanim ſwe poſelſtwie činil: a nikoli ſe zaſe nenawracowal. až bude vſlyſſan: a tak wſſickni gini. a naywiece bazeň proſyli ho welmi pilňe. aby nemeſſkal na ceſtie: Tehdy ten poſel wypuſſtien byl ſkrze yakes tayne prochodiſſtie. toho wſſeho obſtupenie nepřatel: a nahle okemmženie byl vwrat měſta noweho Geruzalema:

a Když ge nalezne zawřene. poče tlucy: Ačkoliwek poroko— |

12ª wali gemu wratni rzkuce: Okterak gſy neſnadny poſel. a nahly: ba počekay: Též přimluwali gemu y druzy rzkuce: Pročby tak wnocy. kdyžto wſſickni gini w m e ſ t e odpočijwagij. a mlčie: a ty vpieš. a naplniš wſſecko měſto ſwym wolanim: A že ſe neſtydiš ſamemu krali. tak byti neſnadny ſwu rzečij: Ale poſel wždy vſtawičňe tluka a wolage tiem wiecz. a rzka: Otewrzete mi brany. af tam wegdu. a budu mluwity ku panu. a k krali naſſemu. ya ſama mymi vſty žadoſtňe. podle boleſti wmem ſrdcy: Nebot ginam nemam kam giti: žet ſu toto rzečy pana meho: gehož to ſſlechetnoſt wiem. že miluge prawy ſaud. a ſ p r a w e l n o ſ t: a nenawidij křiwdy: Nebo ſprawedlnoſt geho. mne ġt poſlala k wam |

12ᵇ abych tam byl vweden před krale: Nebt mam taynu wecz a potřebnu gemu powedieti: nebo žaloſtiwy plač. naplnil naſſy zemi: A když poznali poſla ſprawedlnoſti: kazal gey kral k ſob'e puſtiti:

a Wſſedſſy modlitba před krale y řekla Naš mily krali. by nam w dluhē zdrawij. čekanie radoſtnee wtob'e bylo wesſelee: A žadameť tob'e snami naweky živu byti: Odpowede knij kral: Dobřeli ſe wede vwas. akterak ſe tam mate: y die modlitba: Dobře krali žaducy ztwee miloſti: Než gedina wecz. ta ġt nam welmi potřebna. od twee miloſti: neb onen ſluha. geſſto byl wyſwobozen twym rozkazanim. od naſylee gednorožcuow. a litych neprzatel: Ten prawi: přiſſel geſt ktwemu ry— |

13ª tieřy a panu meemu: Ale naš pane mily. rač wedeti: a yakož ty dobře wieš: že ta zeme geſt vwedře a ſucha. nema ſweho pokrmu. wlahy: Rač dati nam pane ſwe ſwate požehnanie: af ta naſſe zeme. daawa owoce ſwe: Neb yakož ty wieš krali. že nepřatele ſu ſe ſebrali vwelikem množſtwij: aby proti nam boyowali: A my nebožatka nuznij. newime co mame činiti: Dayž nam mily krali pomocz wnaſſij nuzy: nebt nemame ktoby zanas boyowal: gediny ty ſam pane bože naš: Tehdy kral genž wečna dobrota geſt: Pohnul ſe welice. tau žaloſtnu proſbau a ſlzami toho poſla: y rzekl kohož poſſleme:

o Dpoweďe draha miloſt: Ay ya ſem hotowa krali mily. po— |

13ᵇ ſſli mne: Poče kral ptati. kohoby poſlal ſmiloſtij na pomoc: Tehdy miloſt odpoweďe krali. že mam ſwe čeledi doſti. geſſto wždy s nij chodim Tehdy wygide knij. totiž kmiloſti: ta vſeſſena laſka. stiem ſwym přeſſlechetnym dworſtwem: totiž s Radoſtij. s pokogem. s trp'eliwoſtij. s přiezliwoſtij. s dobrotau. s tichoſtij. s miernoſtij. s wernoſtij. s čiſtotau. s wzdrženim od zleho: Y pogide laſka s ſwym zaſtupē. giſta ſlucz witezſtwim nad nepřately. A rozproſtřew koruhew kralowſku. y zdwiže gi: a tak moche pgide ſtraže rytieřuow Babilōſkych. prwnij y druhu: A když přiſſli kbraňe. taſe gim dobrowolňe otewřela: Y weſſli nahrad ſprawedlnoſti: Tehdy ſtalo ſe welmi welike wesſele. whra | [dě od takových hostí; a když podlé rady milosti naplnila radosti vešken hrad prospěvujíc s veselím, i uslyšeli nepřátelé ten hlas a hned byli ohromeni strachem. A bojiece se řekli jsú: „I jaký jest toto hlas, kterýž slyšíme s hradu spravedlnosti? Neb tak nebylo včera, ani před třetiem dnem. Snad jim pomoc přišla, a tak vyraziec se na nás a přemohúc rozptýlejí nás. Postupme před tiem lidem! Tušime, že Hospodin bojuje vedlé nich proti nám“.]

14ᵃ Zatiem drahaa milo[st jsúc] horliwa proti nepřatelom tagiti ſe nemohla. Než pilňe ſſykowawſſy ſwe zaſtupy. y kaza wrata otewř[ieti] Aſtihagice ſwe nepřately. wo | [lali po nich: „Nenecháme vás hubiti, až právě do vrat pekelních.“ A tak vešken zástup milosti světlý a řádný v jednotě veliké šiel, jichž nepřátele Babylonští nemohúce snésti utiekali, ale neutekli jsú, než mušilo jich padnúti tisíc před stranú levú bázni Boží a deset tisícuov na pravici před milostí Ježišovú. Amen.]

14ᵇ [Na této straně byl asi týž závěr, jako nadpis na počátku; srovn. Dobrovský, Geschichte d. böhm. Sprache und Literatur, 1818, 317; je však vše potrháno, i datum (patrně 1507) a zbývá jen:]

— Pawel z Mezirzyčij. —

Herodotova Atthis.

Studie dra. **J. V. Práška.**

Se zvláštní pozorností obraceli se badatelé v oboru dějin řeckých k Herodotovým zprávám o Attice a dějinách athenských doby předperské, ježto zprávy ty jednak byly

z nejstarších, předstihujíce původem i prvého co do času známého atthidografa Hellanika, a jednak obsahovaly údaje sice zajímavé ale z dosavádních známých pramenů nedoložitelné, ba mnohým z nich zdánlivě i odporující. Nález Aristotelské athenské politeie podal nový převzácný materiál, velice vítaný právě se stanoviska vědeckého badání o athenských zprávách Herodotových a o jejich ceně vědecké a tu odůvodněna jest zajisté snaha, aby athenské zprávy Herodotovy, jež dovoluji si úhrnně dějepiscovou Atthidou zváti, byly oceněny, srovnány a s údaji Aristotelovy politeie uváženy. Ježto pak zprávy Herodotovy Atthidy vzpomínají Attiky, města Athen, vnitřních i vnějších dějin athenských, mythologie i heortologie, dlužno je dle tohoto pořadí zkoumati.

Především však nutno přihlédnouti ku způsobu Herodotovy athenské informace, o němž za novějších dob bylo dosti živě diskutováno. Voditkem v příčině té mohou býti výhradně toliko údaje spisovatelovy, ježto některé zprávy, obsažené v biografických črtách peripatetického i pozdějšího grammatistského směru, v lexikách císařské a byzantské doby zachované, jsou původu namnoze pozdního a mají ráz anekdotický. Mnohé z nich jsou zajisté kombinacemi, vzešlými z Herodotových a Thukydidových údajů, jichž pravého významu a souvislosti již pozdní sběratelé literárních zpráv nepostřehli a tudíž si upravovali smysl i obsah jejich dle svého stanoviska, s učeností doby shodného.

Ku zprávám této povahy přičítati sluší i různé záznamy o době Herodotova pobytu v Athenách, jenž zajisté podal dějepisci přední příležitost k obsáhlé informaci. Ze zpráv těch, velice sobě odporujících, vyvozovali mnozí badatelé, mezi nimi i Korec, že pobýval Herodot v Athenách dvakráte, kol r. 445 př. Kr. a před počátkem války peloponneské. Odůvodnil jsem v ČMF I, 66—67 své přesvědčení, že zavítal Herodot do Athen krátce před r. 438 př. Kr., a na přesvědčení tom setrvávám, čině je základem dalších svých vývodů.

Herodot navštívil Atheny v době největšího rozvoje politického i lesku kulturního, za nejskvělejších dob Perikleovy prostasie. Říše athenská tehdy, po ukončení válek s Peršany a po vzetí vzdorného Samu, nabyla největšího rozsahu, prostředky a důchody státní nabyly přičiněním Perikleovým netušeného rozmnožení, město krášlilo se stavbami nevystihlé krásy a nejpřednější mužové hellenští v hostinném domě Perikleově řešili ve spolku s osvícenou Aspasií vážné problemy politické, vědecké i uměnoslovné. Ku kruhu těchto mužů mohl se právem počítati i Herodot, jenž byl již vykonal rozsáhlé přípravné práce k dílu svému o válkách řeckoperských; největší díl jeho cest, zejmena pak veliká cesta

asijskoegyptská, spadá bezpečně před pobyt jeho athenský. Přišel tudíž Herodot do Athen se širokým rozhledem muže sečtělého a dalekými zeměmi za určitým vědeckým úkolem prošlého, který byl mnohem způsobilejší vrstevníků svých k posuzování minulosti vedoucího tehdy státu hellenského.

Kterak Herodot v Athenách informací si zjednával, toho některé poznatky uchovávají se ve spise jeho. Především dlužno zkoumati, pokud užil Herodot zpráv svých předchůdců, tudíž zpráv známých. Ve příčině této shledávají se ve spise jeho určité stopy, že čerpal v dějinách athenských 1. ze sbírek věšteb, 2. z literatury básnické, 3. z nápisů povahy anathematické, 4. z místní literatury, již sluší pokládati za předchůdce pozdějších atthidografův a 5. z logografův ionských.

Na prvém místě uvádím z athenských pramenů Herodotových[1]) věštby, jichž se dějepisec častěji dovolává. Dovídáme se kromě jiného, že byly věštby v Athenách uchovávány ve chrámu Poliadině na hradě, kdež jich ukořistil spartský král Kleomenes (V, 90). Týchž věšteb patrně vzpomíná dějepisec i na místě jiném (VIII, 62) dokládaje, že věštby věstily italskému městu Siri osazení skrze Athenské. Tyto věštby měly charakter věšteb veřejných, které od nepaměti v zájmu státním byly na hradě ve chrámě Poliadině ukládány. Odjinud víme, že za původce těchto věšteb jmín byl báječný pěvec šerého dávnověku, žák Orfeův a souvěkovec mladšího Kekropa Musaios, známý i Herodotovi. Dle Herodotova svědectví (VII, 6) za Peisistratovských dob urovnával τοὺς Μουσαίου χρησμούς Onomakritos, jehož pozdější dvorní historiografie pergamských Attalovcův učinila i pořadatelem zpěvů Homerových. Z téže zprávy Herodotovy seznáváme, že vedl si Onomakritos v úkolu pořadatelském libovolně; byltě přistižen Lasem Hermionským, an vkládá v Musaiovy básně věštbu, že ostrovy k Lemnu příslušné budou mořem zahlazeny. Tím popudil proti sobě Hipparcha Peisistratovce, s nímž žil dříve v důvěrném přátelském styku, načež byl z Athen vypověděn. Když pak Peisistratovci, z Athen vypuzeni jsouce, ku dvoru královskému do Sus se ubírali, aby si pomoci královské proti Atheňanům vyprosili, smířili se s Onomakritem a vzali jej s sebou do Sus, kdež tento z věšteb athenských králi zdar řecké výpravy předpovídal. Než nebyly všechny tyto věštby Musaiovi toliko připisovány, nýbrž dlužno k nim přibírati v prvé řadě i věštby delfské, nad to pak dochovaly se zprávy, že i za historických dob v Athenách věštci známi byli, jichž rady začasté Atheňané se dovolávali. Herodot sám připomíná věšteb Bakidových o bitvě salamínské a uvádí do-

[1]) Kde není uveden přímý doklad z Herodota, cituji dle překladu pana dvorního rady prof. dra. J. Kvíčaly.

slovně věštbu Lysistrata, věštce athenského, který předpovídal, že ženy na mysu Koliadě pražiti budou kdysi vesly lodními (VIII, 96). Vidno z těchto dokladů, že těžil Herodot hojně z věšteb zachovaných pro úkoly své; naproti tomu však velmi řídké jsou stopy, z nichž by bylo dovoleno souditi, že čerpal z literatury básnické. Nezdá se ani, že by byl znal básni Solonových, jichž toliko na jednom místě (V, 113), ve vypravování o činech krále Solských na ostrově Kypru Aristokypra vzpomíná, pravě o něm, že byl synem téhož Filokypra, jejž Solon do Kypra přišed, nejvíce ze všech vládců velebil.

Stopy nápisových údajů zachovaly se v Atthidě Herodotově na místech dvou. V, 77 podává dějepisec zprávu o výpravě Athenských proti Chalkidským hippobotům r. 507 př. Kr., o vítězství jejich a o kořisti, jakož i o ukořistěném měděném čtverospřežení a okovech chalkidských zajatců, podotýká, že čtverospřežení stálo za jeho doby v levo hradního propyla, a cituje čtyři verše, na něm napsané. K tomuto zřejmému monumentálnímu svědectví myslím, že sluší připojiti i údaj VIII, 51, kdež praví se, že přitáhl Xerxes do Attiky ve třech měsících od přechodu Hellespontu, s výslovným vročením Καλλιάδεω ἄρχοντος Ἀθηναίοισι. Jest to jediný údaj Herodotův, dle athenských archontů datovaný, i jest na snadě usuzovati, že jest vzat z některého monumentálného zápisu, jímž vítězství salaminské mělo býti zvěčněno.

Athenská politeia Aristotelova podává důkaz, že existovala již před Hellanikem v Athenách annálistická literatura, jíž sluší za předchůdce písemnictví atthidografického pokládati. Neznámé dosud historické údaje, určité a přesně vročené, jimiž politeia Aristotelova naše vědomosti obohatila, pocházejí po výtce z této literatury, hojně i Herodotem užité. Zřejmě vidí se annálistický původ ve zprávě (V, 76) o počtu dorských vpádů do Attiky; praví-li Herodot, že vpadli Doriové do Attiky až po vpád Kleomenův do Eleusiny čtyřikrát, a třídí-li jednotlivé za sebou jdoucí vpády ve vpád za doby Kodrovy, ve dva vpády za vypuzením Peisistratovců a ve Kleomenův vpád do Eleusiny, prokazuje tímto schematisujícím seřaděním spůsob pozdějšími atthidografy velmi oblíbený. Rovněž jsou patrny stopy rodových chronik, zejména Alkmaionovců, Filaiovců a Gefyraiův, o kterýchž podává zprávy velmi zevrubné. Ze zpráv těchto nejdůležitější jsou zprávy o rodu Alkmaionovců, kteréž daly podnět k rozsáhlé diskussi vědecké. Zřejmo z nich, že Herodot sdílí se o stanovisko Alkmaionovců k soudobým poměrům athenským. Béřeť Alkmaionovce v ochranu, háje athenský jejich původ i osvědčené vlastenectví, zvláště v boji s Peisistratovci, rovněž pak se stanoviska Alkmaionovců velebí soudruha Kleisthe-

nova ve změnách athenské ústavy po r. 510 př. Kr., spravedlivého Aristeida, a nepříznivě posuzuje povahu Themistokleovu. Zprávy tyto obsahují v sobě i důležitý moment, dotýkajíce na jediném místě (VI, 131) též osobnosti Perikleovy a příbuzenského poměru jeho k Alkmaionovcům. Nejprvé podává Herodot zprávu (V, 70, 71) o příčinách kletby, která ještě za jeho doby na Alkmaionovcích lpěla a strannickou náruživostí i proti Perikleovi, po matce s Alkmaionovci spřízněnému, žalobou byla vykořistěna. Tu ihned budí podivení, že vyslovuje se Herodot o událostech, jež klatbu onu Alkmaionovcům přivodily, velmi krátce. οἱ μὲν γὰρ Ἀλκμεωνίδαι — praví, V, 70 — *καὶ οἱ συστασιῶται αὐτῶν εἶχον* αἰτίην τοῦ φόνου τούτου, αὐτὸς δὲ (sc. Κλεισθένης) οὐ μετεῖχε οὐδ' οἱ φίλοι αὐτοῦ. Zřejmo jest z této zprávy, že ujímá se Herodot Alkmaionovců proti obecnému domnění, které je vinilo povražděním Kylonovcův a pohromami z toho Athenám způsobenými. Názor tento plyne z Herodotova přesvědčení, že nebyli toliko Alkmaionovci vinni vraždou vzpomenutou, nýbrž i οἱ συστασιῶται αὐτῶν, při čemž slovy οἱ συστασιῶται αὐτῶν všechny s Megakleem spolusmýšlející, tudíž všechny ty, kdož proti Kylonovi vyvstali, srozumívati dlužno. Nebyli tudíž dle pramene Herodotova toliko Alkmaionovci ἐναγεῖς, nýbrž všichni Atheňané, kteří si o zmar Kylonova pokusu zásluhu zjednali. Proto důsledně se svým názorem Kleisthena a jeho přátele omývá, tvrdě o nich, že ve vině předkův účastenství neměli.

Jest na biledni, že Herodot ve příčině vzniku viny, Alkmaionovcům připisované, řídí se pramenem, odchylným od běžného v Athenách tou dobou podání. Toto obecně athenské podání zachoval Thukydides I, 126, jehož zpráva jest mnohem obsáhlejší. Odkud Herodot toto odchylné podání přejal, budiž objasněno dalšími vývody. VI, 125 vypravuje Herodot známou anekdotu, kterak Atheňan Alkmaion štědrostí Kroisovou nabyl bohatství, majetkové poměry jiných slavných rodův athenských nepoměrně převyšujícího, načež obšírně líčí (VI, 126, 127) proslavené zápolení hellenských jinochův o ruku Agaristy, dcery sikyonského tyranna Kleisthena, v němž — ve druhém pokolení po Alkmaionovi a po jeho zbohatnutí — nabyl vítězství proti jarému a spanilému krajanu svému Hippokleidu synu Tisandrovu.

Z této zprávy vidno jest živé účastenství pro osudy rodu Alkmaionova, načež následují hojné a velice podrobné údaje o činech jednotlivých členův i rodu celého se zřejmě zaujatým stanoviskem proti obecnému v Athenách názoru. VI, 115 zaznamenává pověst, že vznikla v Athenách pomluva, kterak prý plavili se Peršané po bitvě marathonské kol Sunia návodem Alkmaionovců, neboť prý tito s Peršany se umlu-

vivše, jim vyzdviženým štítem s Pentelika pokynutí dali, když již na lodích byli, načež ihned a velice rozhodně Alkmaionovcův obhajuje. „Ale snad“, dovozuje VI, 124, „zradili vlast, nevražíce pro něco na Athenské“. Οὐ μὲν ὦν ἦσαν σφέων ἄλλοι δοκιμώτεροι ἔν γε Ἀθηναίοισι ἄνδρες, οὐδ' οἳ μᾶλλον ἐτετιμέατο. οὕτω οὐδὲ λόγος αἱρέει ἀναδεχθῆναι ἔκ γε ἂν τούτων ἀσπίδα ἐπὶ τοιούτῳ λόγῳ. Jinak Herodot nepopírá, že skutečně bylo dáno Peršanům štítem znamení, pravě: ἀνεδέχθη μὲν γὰρ ἀσπίς, καὶ τοῦτο οὐκ ἔστι ἄλλως εἶπαι· ἐγένετο γάρ· ὃς μέντοι ἦν ὁ ἀναδέξας, οὐκ ἔχω προσωτέρω εἶπαι τούτων.

Béře totiž Herodot Alkmaionovce v ochranu proti nejtěžšímu nároku, proti obvinění vlastizradou. Aby pak toto stanovisko své zdůvodnil, pojímal do svého spisu všechny na snadě jsoucí zprávy o zásluhách Alkmaionovců, připisuje jim největší účastenství při vypuzení tyrannů z Athen. V této příčině byli Atheňané velice citliví, jakož dosvědčují nemírné pocty, jichž dostalo se obětem Hippiovým Aristogeitonovi a Harmodiovi, neprávem za osvoboditele Athen ode jha tyrannů pokládaným. S neobyčejnou vřelostí ujímá se Herodot kaceřovaného rodu a jeho zásluh. Θῶμα δέ μοι — praví VI, 121 — καὶ οὐκ ἐνδέκομαι τὸν λόγον, Ἀλκμεωνίδας ἄν κοτε ἀναδέξαι Πέρσῃσι ἐκ συνθήματος ἀσπίδα, βουλομένους ὑπὸ βαρβάροισί τε εἶναι Ἀθηναίους καὶ ὑπ' Ἱππίῃ· οἵτινες μᾶλλον ἢ ὁμοίως Καλλίῃ τῷ Φαινίππου, Ἱππονίκου δὲ πατρί, φαίνονται μισοτύραννοι ἐόντες. Ihned pak, aby přirovnání svému dodal podstaty, vypravuje o tomto Kalliovi, že odvážil se jediný kupovati statky vypuzeného Peisistrata a i jinak protivenství mu činiti.

Nepřízeň, se kterouž Alkmaionovci přes skutečné a osvědčené vlastenectví své v Athenách se potkávali, přimělo Herodota, že o činech jednotlivých Alkmaionovců šíře pojednává. Jádrem vývodů jeho jsou ovšem útoky na Peisistratovce. Řízení těchto útoků měli dle jeho vědomí Alkmaionovci ve vyhnanství meškající a mocní přízní, již jim prokazovala Pythia, poněvadž po požáru delfského chrámu štědře přispěli k nádherné obnově zpustošené svatyně Tu ovšem bylo potřebí poukázati ku pravému významu obou domnělých tyrannobijcův. I praví VI, 123, že Alkmaionovci mnohem spíše zasloužili si název osvoboditelův Athen, než Aristogeiton a Harmodios, kteří prý toliko Peisistratovce usmrcením Hipparcha rozdrážďili (ἐξηγρίωσαν), aniž jich tím vlády zbavili, Alkmaionovci pak vůčihledě (ἐμφανέως) Atheny osvobodili, ježto oni podplatili Pythii, aby Sparťanům osvobození Athen ze jha tyrannského přikázala. Alkmaionovci dle Herodotových slov nenáviděli Peisistratovcův o nic méně než Kallias, nejvíce proslavený tyrannův odpůrce.

V VI, 131 podává Herodot vývod Alkmaionovcův od Megaklea a choti jeho Agaristy Sikyonské. Z tohoto manželství vzešli Kleisthenes ὁ τὰς φυλὰς καὶ τὴν δημοκρατίην Ἀθηναίοισι καταστήσας a Hippokrates, otec mladšího Megaklea a mladší Agaristy, která provdavši se za Xanthippa, za božských znamení život dala Perikleovi. Uvážíme-li všechny tyto zprávy i ve příčině dosahu jejich i zvláštního směru Herodotova, nemůžeme nepoznati, že řídí se Herodot pramenem, s rodinnými osudy Alkmaionovců výborně obeznámeným. Tento pramen však patrný jest i v posuzování obou předních hrdinů válek perských, Aristeida a Themistoklea, neboť Herodot na jedné straně Aristeida velmi vynáší a tím nemálo přispěl ku traditionálnému posuzování tohoto státníka u všech pozdějších spisovatelů, kteří Aristeidovi připisovali i věci smyšlené, — jako přístup do úřadův účastníkům všech čtyř athenských τέλη po bitvě platajské (Plut. Arist. 19), jehož ve skutečnosti dle Aristotelovy politeie ani za dob Perikleových nebylo —, na druhé však straně Themistoklea, odpůrce Aristeidova, nekalými skutky obviňuje.

V VIII, 79 vypravuje o událostech, sběhlých v předvečer bitvy Salaminské, a zejména o návratu Aristeidovu z Aiginy, kamž byl od Atheňanův ostrakismován, načež o Aristeidovi podává tento obsahem neobyčejný úsudek: τὸν ἐγὼ νενόμικα, πυνθανόμενος αὐτοῦ τὸν τρόπον, ἄριστον ἄνδρα γενέσθαι ἐν Ἀθήνῃσι καὶ δικαιότατον. Též v VIII, 95 nazýván jest Aristeides ἀνὴρ ἄριστος. Naproti tomu o Themistokleovi, odpůrci Aristeidovu, pojednává Herodot velmi nepříznivě. Tak praví VIII, 4, že naklonili si Eubojští u Artemisia Themistoklea 30 talenty, z nichž dal Themistokles 5 tal. Eurybiadovi ὡς παρ' ἑωυτοῦ δῆθεν διδούς (VIII, 5). Na boj u Salaminy nenaléhal Themistokles ze svého obmyslu, nýbrž na radu Mnesifila Athenského (VIII, 57), později však Mnesifilovo mínění za svůj náhled vydával (VIII, 58). Adeimanta Korinthského prý uplatil Themistokles 3 tal. stříbra (VIII, 5). Po bitvě salaminské vypravil Themistokles Sikinna ku Xerxovi, vzkazuje jemu, že Hellenové chtí zbořiti most Hellespontský, dodává však ihned Herodot k tomu ταῦτα ἔλεγε ἀποθήκην μέλλων ποιήσεσθαι ἐς τὸν Πέρσην. Rovněž nepříznivě usuzuje Herodot o Themistokleovi, vypravuje VIII, 111—112, že vymáhal peníze od ostrovanů po bitvě salaminské, a jen nepopíratelné zásluhy Themistokleovy, všemi Helleny uznané, byly příčinou úsudku podmínečně příznivého, v VIII, 110: ἐπειδὴ γὰρ καὶ πρότερον δεδογμένος εἶναι σοφὸς ἐφάνη ἐὼν ἀληθέως σοφός τε καὶ εὔβουλος.

Tyto momenty opravňují k úsudku, že užíval Herodot při líčení dějin attických pramene, úzce sloučeného s rodem

Alkmaionovců, pravdě nejpodobněji že řídil se rodinným podáním Alkmaionovců, s jichž stanoviska i k obecným stránkám dějin athenských i k vynikajícím osobnostem přihlížel. Odtud vysvětluje se nepřízeň jeho ku Themistokleovi. Themistokles nabyl vrchu nad Aristeidem, stoupencem a politickým dědicem Alkmaionovce Kleisthena, a byl tudíž v rodě Alkmaionovců za odpůrce pokládán. K tomu přistupuje ještě jedna okolnost, teprvé z Aristotelovy politeie seznaná. Místo místních stran attických, které ovládaly veřejný život VI stol. př. Kr., Pediaiů, Paraliův a Diakriů, vyvinuly se po Kleisthenovi dvě strany, boháčův a lidu. Aristeides a Kimon byli dle Aristotela ('A. π. 28) vůdci boháčů, Themistokles a Efialtes vůdci lidu. Bohaté Alkmaionovce sluší hledati na straně boháčův, odkudž vysvětluje se jejich souhlas s Aristeidem a nepřízeň, důsledně Themistokleovi projevovaná.

Vedle Alkmaionovců se zvláštním zájmem obírá se ještě Herodot osudy Filaiovcův a Gefyraiů.

Filaiovci, jichž jméno zvěčnili činy nesmrtelnými Miltiades, vítěz Marathonský, a rytířský Kimon, byli dle Herodota rodem slavným a čtverospřežení milovným ([ἐόντες] οἰκίης τεθριπποτρόφου VI, 35), jichž předkové byli původu aiginského, od Aiaka a Aiginy původ odvozujíce. Filaios, syn Aiantův, usadil prý se v Athenách prvý, odkudž i jméno jejich rodné. Prvý historicky známý Filaiovic jest však Kypselos, souvěký zákonodárství Solonovu, jehož synové byli Miltiades I a Kimon I (VI, 38). Miltiades I, vítěz olympijský, nabyl vlády nad kmenem Dolonků v Chersonnesu thráckém, o čemž uchoval Herodot zprávu dvojí, podstatně se lišící. V VI, 34 podána zpráva, která má určitý ráz pozdější legendy, význam rodu Filaiova oslavující. Thráčtí Dolonkové na Chersonnesu, tištěni jsouce válkou od Apsinthských, poslali krále své (τοὺς βασιλέας) do Delf, aby se tázali po příčině a po výsledku války. Pythia pak rozkázala jim, aby si za osaditele (οἰκιστήν) do své země toho přivedli, jenž by je, až budou z chrámu odcházeti, prvý k hostině pozval. I putovali Dolonkové po svaté cestě Fokidou a Boiotií, a když jich nikdo nepozval, uchýlili se do Athen, kdež tehdy Peisistratos byl tyrannem. Jdoucí ulicemi, spozoroval Dolonky dle kroje a zbraně Filaiovic Miltiades, sedící v předsíni domu svého; i zavolal je a nabídl jim přístřeší a pohostinství, načež tito oznámili jemu věštbu a prosili ho, aby věštby byl poslušen. Miltiades pak uslyšev to, dal se řečí tou hned přemluviti, ježto vládu Peisistratovu těžce nesl a pryč býti se mu chtělo. Když pak i Pythia k tomu radila, vybral si Miltiades z Atheňanů dobrovolníky, odplul zároveň s Dolonky a uvázal se v držení onoho kraje. A ti, kteří jej k sobě pozvali, učinili jej tyrannem.

Jinak posuzovati jest spůsob, kterak Miltiades panství na Chersonnesu nabyl, z dalších zpráv Herodotových. Miltiades zemřel bezdětek a rovněž i bratrovec jeho Stesagoras, syn Kimonův, načež Peisistratovci sami o nástupnictví v Chersonnesu rozhodovali: Τελευτήσαντος δὲ καὶ Στησαγόρεω ... — praví Herodot VI, 39 — ἐνθαῦτα Μιλτιάδεα τὸν Κίμωνος ... καταλαμψόμενον τὰ πρήγματα ἐπὶ Χερσονήσου ἀποστέλλουσι τριήρεϊ οἱ Πεισιστρατίδαι. S obsahem této zprávy shoduje se údaj Cornelia Nepota (Milt. 1: accidit, ut Athenienses in Chersonesum colonos mittere vellent) který o iniciativném počinu Dolonků pranic neví, nýbrž vypravuje, že Athéňané sami chtěli na Chersonnes osadníky vyslati. Protože prý velmi mnozí za účastenství při zakládání nové osady žádali, vypravili poselství do Delf, koho by vůdcem učiniti měli. Pythia označila přímo Miltiada jediné vhodným vůdcem, načež Miltiades s loďstvem vypravil se na Chersonnes, marně se cestou o ostrov Lemnos pokoušeje. Z dalšího vypravování Nepotova plyne, že vládl Miltiades na Chersonnesu pod ochranou Athenských, kteříž jej byli vyslali, tudíž pod ochranou Peisistratovců, po jichž rozkaze Chersonnes opanoval. (Corn. Nep. Milt. 2: quibus rebus fiebat, ut non minus eorum voluntate perpetuo imperium obtineret, qui miserant, quam illorum, quibus cum erat profectus).

Vidno z toho, že Herodot přijal do vypravování svého o vzniku Filaiovského knížectví na Chersonnesu podání, pravému stavu věcí odporující a Filaiovcům lichotící, i není pochybnosti, že podání to přijal od Filaiovcův, ať z ústního vypravování anebo z některého letopiseckého zápisu.

Podrobnější zprávu podává Herodot i o Gefyraiích, kteří prý (V, 57) byli původem Foiničané s Kadmem přišli i obývali v Tanagře. Jsouce před dorským vpádem skrze Boioty vypuzeni, odebrali se do Athen, kdež však toliko s podmínkami byli přijati. Byliť jim Athenští uložili, aby se mnohých věcí zdržovali, jichž Herodot nehodlal vyjmenovati. Tyto údaje vyšetřil Herodot (ὡς δὲ ἐγὼ ἀναπυνθανόμενος εὑρίσκω), naproti tomu tvrdili Gefyraiové, že pocházeli z eubojské Eretrie. Přišedše do Athen, založili tam Gefyraiové svatyně, jichž ostatní Athenští účastni nebyli, a mezi těmi byla i svatyně achajské Demetry a orgie (V, 61). Také Aristogeiton a Harmodios byli dle Herodota Gefyraiové (V, 55).

Stopy literatury v pozdějším čase atthidografickou zvané, vyskytují se ještě na jiných místech. Praví-li Herodot (II, 177), že zavedl Solon v Athenách zákon Amasia, krále egyptského, aby každý ročně udal, čím se živí, kterýž zákon ještě za Herodotovy doby v Athenách platný byl — mimochodem

řečeno, údaj chronologicky nepřipustný, ježto zákonodárství Solonovo dálo se r. 594 a 593 př. Kr., Amasis pak teprvé r. 570 př. Kr. králem se stal —, jest ve zprávě té zřejmý anekdotický způsob, atthidografickou literaturu charakterisující. Také v VIII, 94, kdež zprávu podává o zbabělosti korinthského admirála Adeimanta v bitvě salamínské, srovnává Herodot podání athenské s vypravováním Korinthských i ostatní Hellady — μαρτυρέει δέ σφι καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς.

Konečně čerpal Herodot pro Atthis svou i z ionských logografů, z nichž výslovně jmenuje (VI, 137) Hekataia Miletského. Ze ztraceného spisu jeho vzata jest důležitá zpráva, týkající se domnělých Pelasgův a jejich vypuzení z Attiky. Hekataios dovozoval proti obecnému podání athenskému, že byli Pelasgové z Attiky vypuzeni neprávě. Buď z Hekataia buď z domácího podání athenského plyne i další údaj VIII, 44, Pelasgů vzpomínající, kdež vyčítají se i dřívější pojmenování Athenských.

II.

Podobné zprávy podává Herodot o Attice ve příčině zeměpisné. V IX, 13 praví, že Attika není ἱππασίμη ἡ χώρα, že jest zemí olivorodnou (V, 82) a že vybíhá na východ do moře Suniem od Thorika k Anaflystu, při čemž ji ku Skythii severopontské přirovnává. Ἔστι γὰρ τῆς Σκυθικῆς τὰ δύο μέρεα τῶν οὔρων ἐς θάλασσαν φέροντα, τήν τε πρὸς μεσαμβρίην καὶ τὴν πρὸς ἠῶ, κατά περ τῆς Ἀττικῆς χώρης· καὶ παραπλήσια ταύτῃ καὶ οἱ Ταῦροι νέμονται τῆς Σκυθικῆς, ὡς εἰ τῆς Ἀττικῆς ἄλλο ἔθνος καὶ μὴ Ἀθηναῖοι νεμοίατο τὸν γουνὸν τὸν Σουνιακὸν, μᾶλλον ἐς τὸν πόντον τὴν ἄκρην ἀνέχοντα, τὸν ἀπὸ Θορικοῦ μέχρι Ἀναφλύστου δήμου. Ovšem má Herodot ve zření ne Krim, nýbrž kraj mezi olbiopolitským pobřežím Černého moře a západním břehem moře Azovského. Názor tento zdál se souvěkovcům býti nepřiměřeným, Herodot však, jenž z vlastní zkušenosti zemi Skythskou znal, vysvětluje úsudek svůj dalším přirovnáním s Iapygií italskou, kteréž přirovnání výborně o zralém soudu dějepiscovu svědčí. Ὃς δὲ τῆς Ἀττικῆς ταῦτα μὴ παραπέπλωκε — praví ihned — ἐγὼ δέ ἄλλως δηλώσω· ὡς εἰ τῆς Ἰηπυγίης ἄλλο ἔθνος καὶ μὴ Ἰήπυγες ἀρξάμενοι ἐκ Βρεντεσίου λιμένος ἀποταμοίατο μέχρι Τάραντος καὶ νεμοίατο τὴν ἄκρην. Ovšem neušel Herodota rozdíl velikosti a proto ihned dokládá: δύο δὲ λέγων ταῦτα πολλὰ λέγω παρόμοια, τοῖσι ἄλλοισι οἶκε ἡ Ταυρική.

Z ostrovů k Attice přičitaných kromě Salaminy častěji vzpomínané jmenuje Herodot Psyttaleii, střeboucí jihovýchodní vjezd do průlivu salaminského (VIII, 76: ἐς τὴν νησῖδα τὴν Ψυττάλειαν, μεταξὺ Σαλαμῖνός τε κειμένην καὶ τῆς ἠπείρου; srv. i VIII, 95), Belbínu v přirovnání s Attikou, Keos (Κέος

VIII, 76) na východním pobřeží průlivu salaminského a Kynosuru (VIII, 76) blíže Salaminy. Z mysův attických jmenuje Zoster na jihovýchodním cípku falerské zátoky (VIII, 107), kdež ἀνατείνουσι ἄκραι λεπταὶ τῆς ἠπείρου, pak Kolias, o němž praví (VIII, 96), že západní vítr zaháněl trosky lodní z bitvy salaminské τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ τὴν ἠϊόνα τὴν καλεομένην Κωλιάδα. Častěji jmenováno i Sunion, kdež (VI, 87) Atheňané slavívali πεντηρίς; ὁ γουνὸς ὁ Σουνιακός jako nejzazší cíp attický připomínán ve výše uvedeném přirovnání Attiky s Tauridou. Ze zátok a přístavův attických připomínány zátoka Falerská (V, 85, VI, 116 s bližším označením τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίνειον τότε τῶν Ἀθηναίων, VIII, 66, 91). V IX, 32 praví se, že byla zátoka falerská stanovištěm Mardoniovým. Τῶν Φαληρέων τὸ πέδιον v V, 63 připomínáno. Munichia, která tehdy ještě neměla ani z daleka významu dob pozdějších, jen mimochodem VIII, 76 jmenována. Z hraničních míst na straně suchozemské jmenuje Herodot (V, 74) Oinoe a Hysiai, jež nazývá obcemi v Attice nejkrajnějšími (... Βοιωτοὶ ἀπὸ συνθήματος Οἰνόην αἱρέουσι καὶ Ὑσιάς, δήμους τοὺς ἐσχάτους τῆς Ἀττικῆς).

Z jednotlivých částí attických kromě roviny Falerské, výše již připomenuté, vyčítá Herodot Thriaskou rovinu (τὸ Θριάσιον πέδιον) u Eleusiny (VIII, 65), registruje úsudek Athenských (IX, 7), Sparťanům oznámený, že byla rovina tato k boji se suchozemským vojskem nejpříhodnější. U Athen připomínána jest ἡ ὑπὸ τὸν Ὑμησσὸν ἐοῦσα χώρα (VI, 137), již dle svědectví Hekataiova dali Atheňané Pelasgům. Ἡ Μαραθών ve smyslu marathonské roviny (VI, 107, 111) dotčena jest při popisu bitvy marathonské. Athenští rozloživše se táborem před bitvou, zaujali stanoviště ἐν τεμένεϊ Ἡρακλέους (VI, 108), kamž přišlo i tisíc na pomoc spěchajících mužů Platejských; od Herakleia k táboru perskému na pobřeží byla vzdálenost osmi stadií (VI, 112). Z vnitrozemských hor zná Herodot Αἰγάλεως (VIII, 90), na jehož úpatí zřídil si Xerxes trůn, aby odtud patřil na bitvu salaminskou.

Z jednotlivých osad attických na prvém místě vzpomínek Herodotových jsou ovšem Atheny, jichž současný politický i kulturní význam ionského dějepisce naplnil největším nadšením, takže staví je po velikosti a významu v popředí hellenských měst i za dob starších. Toto své přesvědčení projevuje dějepisec na hojných místech. Tak I, 60 praví, že platili Athenští za dob Kroisových za nejmoudřejší národ hellenský (εἰ καὶ τότε γε οὗτοι ἐν Ἀθηναίοισι τοῖσι πρώτοισι λεγομένοισι εἶναι Ἑλλήνων σοφίην μηχανῶνται τοιάδε), a I, 143, že za dob Kyrových neměli Ionové města kromě Athen znamenitějšího (ὅτι γὰρ μὴ Ἀθῆναι, ἦν οὐδὲν ἄλλο πόλισμα λόγιμον). Atheny prý byly i dříve veliké, když však zbaveny tyrannů,

staly prý se ještě většími (V, 66: Ἀθῆναι ἐοῦσαι καὶ πρὶν μεγάλαι, τότε ἀπαλλαχθεῖσαι τυράννων ἐγίνοντο μέζονες); když zavítal do Athen miletský tyrann Aristagoras, byly prý Atheny z ostatních měst daleko nejmohutnější (V, 97: αὕτη γὰρ ἡ πόλις τῶν λοιπέων ἐδυνάστευε μέγιστον) a ve věštbě jedné (VIII, 77) dokonce nazývají se λιπαραὶ Ἀθῆναι. Jiná věštba (VII, 140) podává i zprávu o nejstarší podobě města. Πόλιος τροχοειδέος ἄκρα κάρηνα (= vysoký vrchol města kulatého) předpokládá, že již tehdy Akropolis byla středem, jejž na všech stranách město obklopovalo. Ve příčině vnějších poměrů cenny jsou zprávy o vzdálenosti města Athen. Přirovnávaje vzdálenost od moře středozemského do egyptské Heliopole, praví, že jest cesta tato tak asi dlouhá jako z Athen od oltáře dvanácti bohů k chrámu Dia olympského v Pise t. j. v Olympii, načež vzdálenost Athen od Olympie přesně udává slovy: ἡ μὲν γὰρ ἐς Πῖσαν ἐξ Ἀθηνέων καταδεῖ πεντεκαίδεκα σταδίων μὴ εἶναι πεντακοσίων καὶ χιλίων, ἡ δὲ ἐς Ἡλίου πόλιν ἀπὸ θαλάσσης πληροῖ ἐς τὸν ἀριθμὸν τοῦτον, II, 7). Rovněž při popisu medského města Agbatan udává, že nejspodnější ohrada agbatanská měla asi takový objem jako celé Atheny (I. 98). Štěpné olivy prý byly původně toliko v Athenách (V, 82).

V popředí popisu městského jest ovšem ctihodná Akropolis, již viděl Herodot zvelebující se péčí Perikleovou ze spousty skrze Peršany spůsobené: Κέκροπος οὖρος nazývána jest ve věštbě delfské (VII, 141) a dle udání starců (za vpádu Xerxova) byla athenská Akropolis za starodávna trnovým plotem ohrazena (VIII, 142: ἡ γὰρ Ἀκρόπολις τὸ πάλαι τῶν Ἀθηνέων ῥηχῷ ἐπέφρακτο). Z Hekataia přejal Herodot pověst (VI, 137), že byla kdysi kolem hradu i města krajina chudá ([τὴν χώραν], τὴν πρότερον εἶναι κακήν τε καὶ τοῦ μηδενὸς ἀξίην), již Pelasgové vzdělali a Akropoli zdí obehnali. Touto zdí míní se patrně prastará hradba, jejíž zbytky Dörpfeld při nedávném prozkoumávání hradu objevil. Také hlazená skála nad pomníkem Thrasyllovým a blíže Dionysova divadla jest původu prastarého a souvisí bezpečně s nejstarším opevněním hradní skály, kteréž pozdější pověst, Πελαργικόν za Πελασγικόν zaměňujíc, Pelasgům připisovala. Za odměnu dostalo se prý Pelasgům od Athenských krajiny pod Hymettem, byli však odtud od Athenských vyhnáni i uchýlili se na Lemnos.

Z budov hradních jmenuje Herodot chrám. Ve chrámě tom přebýval had, posvátný had Erechtheův, jemuž měsíčně předkládali koláč medový (VIII, 41: λέγουσι Ἀθηναῖοι ὄφιν μέγαν φύλακα τῆς Ἀκροπόλιος ἐνδιαιτᾶσθαι ἐν τῷ ἱρῷ). V témž chrámě (ἐν τῷ ἱρῷ) uchovávány i věštby, jež s sebou Kleomenes vzal (V, 90); tamže uzavřeli se i Athenští s pokladníky chrámovými (ταμίαι τοῦ ἱροῦ VII, 51), když dolejší město upadlo

v ruce Xerxovy. Který chrám tím míněn, udává Herodot v VIII, 55: ἔστι ἐν τῇ Ἀκροπόλι ταύτῃ Ἐρεχθέος τοῦ γηγενέος λεγομένου εἶναι νηὸς, ἐν τῷ ἐλαίη τε καὶ θάλασσα ἔνι, τὰ λόγος παρ' Ἀθηναίων Ποσειδέωνά τε καὶ Ἀθηναίην ἐρίσαντας περὶ τῆς χώρης μαρτύρια θέσθαι. Herodot zná tudíž na Akropoli jediný chrám Erechtheův, v němž uchovávány odvěké posvátnosti Poseidona a Atheny Poliady, olivový strom a morská voda. Jest to týž chrám, ve kterémž dle VIII, 42 pobýval i městostrážný had, symbol Erechthea zemězrozence; také v něm bylo ἄδυτος τῆς θεοῦ, do něhož spartskému králi Kleomenovi vstoupiti kněžka Athenina bránila (V, 72). Potvrzen tím náhled, mnou již dříve (Atheny, 203 sld.) proslovený, že byl na Akropoli za předperských dob jediný toliko chrám, od Peršanů později zkažený, jehož základy r. 1885 Dörpfeldem objeveny. Parthenona ani Perikleova ani staršího, ať již Themistokleova či Kimonova, Herodot ještě neznal, což jest velice důležitým momentem chronologickým. Praví-li dále Herodot (VIII, 55), že byla posvátná oliva spolu s chrámem od barbarů spálena, že však druhého dne, když Athenští vypovědénci, v táboře Xerxově přítomní, po rozkazu královu obětovati chtějíce, do svatyně vstoupili, letorost olivy z pahýlu vzdélí asi lokte vypučenou spatřili, dlužno tomu tak rozuměti, že chrám sice ohněm perským byl zkažen, jakož po dnes zachované částky zdiva jeho dosvědčují, oliva však nezahynula, jsouc chráněna chrámovým obsloupením.

Tento chrám Erechthea a Atheny Poliady byl nejpřednější svatyní Athen předperských. Proto když žádali Epidaurští na Athenských dřeva ze štěpné olivy na sochy heroů Damona a Auxesie, přivolili Athenští, spolu však Epidaurské zavázali, aby každoročně Atheně Poliadě a Erechtheovi oběti přinášeli (V, 82).

Vedle tohoto chrámu připomíná Herodot (VIII, 53) na Akropoli ještě τὸ ἱρὸν τῆς Κέκροπος θυγατρος Ἀγλαύρου a udává přesně polohu této svatyně. Bylať položena v předu hradu a za branami Pelargika, ἔμπροσθε . . . πρὸ τῆς ἀκροπόλιος, ὄπισθε δὲ τῶν πυλέων καὶ τῆς ἀνόδου. Místo toto bylo velice srázné, takže nebylo potřebí v oněch končinách stráži. aniž se kdo nadál, že by tudy mohl člověk vzhůru vylézti. Pozoruhodno jest i další vročeni Herodotovo. Ὡς δὲ εἶδον αὐτοὺς (sc. τοὺς Πέρσας) ἀναβεβηκότας οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τὴν Ἀκρόπολιν, οἱ μὲν ἐῤῥίπτεον ἑωυτοὺς κατὰ τοῦ τείχεος κάτω καὶ διεφθείροντο, οἱ δὲ ἐς τὸ μέγαρον κατέφευγον. Které tu μέγαρον Herodot míní? K otázce té jest jediné Kawerau s to, aby podal odpověď. V Deutsche Bauzeitung 1888, čís. 1 obsažena jest obšírná jeho výkopná zpráva o pátrání na východní straně Erechtheia a tu objeven starobylý palác vladařský, ve spů-

sobu svém tirynthském paláci velice podobný. I nyní bylo lze pozorovati při výkopich rozsáhlejší prostory, z nichž jedna měla 6·5 *m* zdéli a 4·5 *m* zšiři. Srovnáme-li půdorys athenského tohoto paláce s půdorysem paláců tiryntského a trojského, tož odůvodněn jest úsudek, že větší prostor v rozměrech výše udaných repraesentuje někdejši megaron mužův, menši pak megaron žen.

Tím jest určena poloha Aglauria a sice ve smyslu, již Stuartem a Revettem (II² 103 něm. překladu) stanoveném: pod Erechtheiem a při nejpřikřejším srázu severní strany hradni.

Zpráva Herodotova o útoku Xerxova vojska na hrad podává i některé pokyny k poznáni předperského vchodu k Akropoli. Οἱ δέ Πέρσαι — praví Herodot v VIII, 52 — ἱζόμενοι ἐπὶ τὸν κατανττίον τῆς Ἀκροπόλιος ὄχθον, τὸν Ἀθηναῖοι καλεῦσι Ἀρήϊον πάγον, ἐπολιόρκεον τρόπον τοιόνδε· ὅκως στυππεῖον περὶ τοὺς ὀϊστοὺς περιθέντες ἅψειαν, ἐτόξευον ἐς τὸ φράγμα. ἐνθαῦτα Ἀθηναίων οἱ πολιορκεόμενοι ὅμως ἠμύνοντο, καίπερ ἐς τὸ ἔσχατον κακοῦ ἀπιγμένοι καὶ τοῦ φράγματος προδεδωκότος· οὐδὲ λόγους τῶν Πεισιστρατιδέων προσφερόντων περὶ ὁμολογίης ἐνεδέκοντο, ἀμυνόμενοι δὲ ἄλλα τε ἀντεμηχανέοντο καὶ δὴ καὶ προσιόντων τῶν βαρβάρων πρὸς τὰς πύλας ὀλοιτρόχους ἀπίεσαν, ὥστε Ξέρξην ἐπὶ χρόνον συχνὸν ἀπορίῃσι ἐνέχεσθαι, οὐ δυνάμενόν σφεας ἑλέειν. Útočili tudiž Peršané z Areiopagu na západní část hradu, přístup v sobě zavirajici, jejž hájiti mělo dřevěnné φράγμα. Když toto φράγμα zapáleno jsouc šipy ohnivými a koudelí ovinutými, přestalo býti záštitou, uchýlili se Atheňané za brány a odtud po delší čas s prospěchem se bránili, balvany na útočící Peršany spouštějice. Mělo-li býti τὸ φράγμα záštitou proti útočníku na Areiopagu usazenému a odtud hrad obíjejícímu, nutno jest klásti τὸ φράγμα ne níže, nýbrž spíše výše než nynější brána Beuléova a pylony Markellinovy. při čemž mimoděk vzpomínáme tureckého bastionu, jenž kdysi od Nikina pyrga zabihal po celé šířce hradního příchodu na sever a zakrýval i podstavec pomníku Agrippova. V těch místech jest hledati τὸ φράγμα, kteréž především mělo obránce chrániti před střelbou Peršanů na Areiopagu tábořících. Když φράγμα přestalo býti k záštitě spůsobilým, bránili se Atheňané za branami a sice s prospěchem patrnějším; z toho plyne nutně, že brány ty byly položeny blíže nynějších Propylaj, pak ale neni možno, na poměrně malém prostranství — místo předperského propyla, Aristotelem Ἀ. π. 15 vzpomínaného, jest nutně tam hledati, kde jsou Mnesikleova Propylaia — hledati veškero opevněni, které Kleidemos a po něm i pozdější Ἐννεάπυλον τὸ Πελασγικόν zvali i dlužno přestati na názoru, mnou již dříve (Athény 68 sld) odůvodněném,

že hlavní část Pelargika byla sbořena po pádu Hippiovu; tím ocitla se Klepsydra před branami a spolu vysvětluje se, proč Kleomenes již po dvoudenním obléhání hrad vzdáti musil; bylť k tomu donucen nedostatkem vody, ježto Klepsydra nebyla do hradních opevnění již pojata.

Tato starší předperská Propylaia ještě Herodot spatřil. V, 77 vypravuje o porážce Chalkidských hippobotů skrze Atheňany roku 507 př. Kr. a o zajetí mnohých Chalkiďanů i spojených s nimi Boiotů, kteří později po dvou minách za muže byli vybaveni. K tomu pak Herodot dokládá: τὰς δὲ πέδας αὐτῶν, ἐν τῇσι ἐδεδέατο, ἀνεκρέμασαν ἐς τὴν Ἀκρόπολιν· αἵπερ ἔτι καὶ ἐς ἐμὲ ἔσαν περιεοῦσαι, κρεμάμεναι ἐκ τειχέων περιπεφλευσμένων πυρὶ ὑπὸ τοῦ Μήδου, ἀντίον δὲ τοῦ μεγάρου τοῦ πρὸς ἑσπέρην τετραμμένου· καὶ τῶν λύτρων τὴν δεκάτην ἀνέθηκαν, ποιησάμενοι τέθριππον χάλκεον· τὸ δὲ ἀριστερῆς χερὸς ἕστηκε πρῶτον ἐσιόντι ἐς τὰ προπύλαια τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλι. Měděné čtverospřežení stálo tudíž ihned na levo, když se vyšlo do hradu skrze Propylaia; že nemíní spisovatel Propylaia Mnesikleova, nýbrž starší hradní vchod, po zkáze perské nepochybně Kimonem restaurovaný, odůvodnil jsem již v ČMF I, 66. Jiná jest však otázka, kde hledati okovy Chalkidských a Boiotských zajatců? Na místě výše řečeném soudil jsem, že okovy tyto zavěšeny byly na západním vlysu Poliadina chrámu. Obíraje se Herodotovými athenskými údaji v souvislosti, dospěl jsem ku přesvědčení jinému. Herodot praví, že zavěšeny byly vítězné trofeje tyto ἀντίον δὲ τοῦ μεγάρου πρὸς ἑσπέρην τετραμμένου. Ježto Herodot slovem μέγαρον míniti může toliko královský palác po nejdůležitější části jeho, mužské síni, jíž jediné za starších dob řeckých název μέγαρον příslušel — chrám Poliadin a Erechtheův zovou všichni spisovatelé důsledně ὁ νεώς, τὸ ἱερόν a vnitřní částky jeho i τὸ ἄδυτον —, sluší usuzovati, že trofeje chalkidskoboiotské rozvěšeny byly na západním průčelí královského paláce, obráceném úkosem k severnímu obsloupení Poliadina a Erechtheovu chrámu, spolu pak dovídáme se, že starobylý královský palác byl za opanování hradu skrze Xerxovy Peršany spálen. Tak jest rozuměti VIII, 53, kdež praví se: ἐπεὶ δέ σφι πάντες κατέστρωντο, τὸ ἱρὸν συλήσαντες ἐνέπρησαν πᾶσαν τὴν Ἀκρόπολιν. Za Herodotovy doby, před r. 438 př. Kr., ještě očazené zdi paláce toho stály, zřejmo však, že nedlouho potom, za stavby nového nádherného Erechtheia, jež částečně zabralo i prostor paláce, trosky tyto byly obourány a teprvé za dnů našich základy jeho opět seznány.

Vedle hradu zůstavil Herodot i hojné i důležité zprávy o městě. Především konstatuji proti Wilamowitzovi (Aus Kydathen 99), že i Herodot vzpomíná městské hradby dob před-

perských. Z veřejných budov a prostranství jmenuje Herodot prytaneion a agoru. Prytaneion bylo místo, odkudž Ionové vycházeli, nové osady založiti hodlajíce (I, 146), a spolu i střed veřejného života již za dob nejstarších. Když Pelasgové, pro vraždu synův a žen svých hladem a bezdětností týráni jsouce, v Delfech věštby se dožadovali, Pythia pak kázala jim, aby takovou pokutu Athenským složili, jakou by jim tito sami usoudili, šli Pelasgové do Athen a oznamovali, že chtějí pokutu složiti za veškeré ukřivdění. Athenští takto učinili dle slov Herodotových (VI, 139): Ἀθηναῖοι δὲ ἐν τῷ πρυτανηΐῳ κλίνην στρώσαντες ὡς εἶχον κάλλιστα, καὶ τράπεζαν ἐπικλέην ἀγαθῶν πάντων παραθέντες, ἐκέλευον τοὺς Πελασγοὺς τὴν χώρην σφίσι παραδιδόναι οὕτω ἔχουσαν. U prytaneia zavražděn byl i skrze zákeřníky Peisistratovci najaté Filaiovic Kimon starší (VI, 103).

Zprávy tyto dotvrzují, že za dob Herodotových slučováno bylo prytaneion ve vzpomínkách Atheňanů s nejstaršími dobami městského vývoje. Lange, Die Königshalle in Athen 28 tvrdil sice, že bylo prytaneion původu poměrně mladšího, vzniknuvši teprvé tehdy, když náčelník státu neslul již βασιλεύς nýbrž πρύτανις, ale vývod ten podvrácen jest svědectvím Aristotelovy Athenské politeie, která nezná názvu πρύτανις, náčelníku athenského státu příslušného. Naproti tomu úsudek Langeův po jiné stránce došel potvrzení. Lange předpokládal totiž, že prytaneion, jsouc od nepaměti sídlem krále, nazýváno bylo znovu βασίλειον, při čemž hlavně opíral se o Poll. VIII, 111. Slulo-li prytaneion původně basileiem, ovšem z místa Pollukova neplyne, za to však dle svědectví Aristotelova Ἀ. π. 3 bylo prytaneion úředním sídlem předdrakonského archonta. Vidno z toho, že Herodot, klada prytaneion do nejstarších dob městského vývoje, jest ve shodě s historickou skutečností. Toto starší prytaneion shledával Curtius (Die Stadtgeschichte von Athen LXXXVIII, 51, 60, 302) v Kydathenaii, na jižním svahu hradním, a rozlišuje je s Prytaneiem, jež pozdější spisovatelé souhlasně na severní svah hradní skály kladou. Názoru tomu nejnověji (v Pauly-Wissova, Realencyklopaedie III, 73) odporuje V. v. Schöffer, opíraje se o výsledky zkoumání Dörpfeldova.

Nedaleko pozdějšího, historicky zjistitelného prytaneia byla v boku hradní skály jeskyně se svatyní Panovou, o jejímž původu Herodot podává zprávu, vzatou z pásma zázračných událostí, ryzí historické podání o válkách řeckoperských ovíjejících. Když již Peršané od Eretrie k pobřeží marathonskému se plavili, vypravili athenští strategové do Sparty rychlonohého hlasatele Feidippida, kterýž vrátiv se, o tomto zažilém zázraku vypravoval. Herodot takto zprávu Feidippidovu reprodukuje (VI, 105): τῷ δή, ὡς αὐτός τε ἔλεγε Φειδιππίδης

καὶ Ἀθηναίοισι ἀπήγγελλε, περὶ τὸ Παρθένιον οὔρος τὸ ὑπὲρ Τεγέης ὁ Πὰν περιπίπτει. Βώσαντα δὲ τὸ οὔνομα τοῦ Φειδιππίδεω τὸν Πᾶνα Ἀθηναίοισι κελεῦσαι ἀπαγγεῖλαι, διότι ἑωυτοῦ οὐδεμίαν ἐπιμέλειαν ποιεῦνται ἐόντος εὔνου Ἀθηναίοισι καὶ πολλαχῇ γενομένου ἤδη σφι χρησίμου, τὰ δ' ἔτι καὶ ἐσομένου. Καὶ ταῦτα μὲν Ἀθηναῖοι, καταστάντων σφίσι εὖ ἤδη τῶν πρηγμάτων, πιστεύσαντες εἶναι ἀληθέα ἱδρύσαντο ὑπὸ τῇ Ἀκροπόλι Πανὸς ἱρὸν, καὶ αὐτὸν ἀπὸ ταύτης τῆς ἀγγελλίης θυσίῃσι ἐπετέῃσι καὶ λαμπάδι ἱλάσκονται.

Blízko prytaneia i svatyně Panovy byl ctihodný oltář 12 bohů, za dnů našich objevený, ačkoli ne in situ. Herodot připomíná ho na dvou místech. Dle II, 7 byl oltář dvanácti bohův, uprostřed orchestry a opodál severozápadního sklonu Areiopagu položený, východištěm svaté cesty, do Olympie vedoucí; u téhož oltáře, když právě Athenští dvanácti bohům oběti vzdávali, zasedli Platejští jako prosebníci (VI, 108). Opodál oltáře dvanácti bohů byla agora a sice ne původní ἀρχαία ἀγορά v Kydathenaii, nýbrž již Solonská agora v Kerameiku, na niž po vítězné válce s Boioty a Aiginou založili Athenští r. 507 př. Kr. τὸ τοῦ Αἰακοῦ τέμενος (V, 89), jinak sotva známé.

Ze svatyň v městě položených jmenuje Herodot toliko τὸ τῆς Ἀχαιίης Δήμητρος ἱρόν (V, 61) polohy jinak neznámé, kdež pořádána ὄργια péčí Gefyraiů. Hojnější jsou zprávy Herodotovy o nejbližším okolí městském. Tak u Ilisa připomíná ἱρὸν Βορέω (VII, 189), hrob padlého spartského náčelníka Anchimolia ukazován za Herodotovy doby v Alopekách blíže Herakleia v Kynosargu (ἀγχοῦ τοῦ Ἡρακλείου τοῦ ἐν Κυνοσάργεϊ, V, 63). V témže Herakleii položili se táborem Atheňané, vracejíce se z bitvy marathonské a očekávajíce útoku perského (VI, 116). Na západní straně dotýká Herodot barathra blíže nynější hvězdárny na Nymfaii, do něhož vrhli Atheňané posly Dareiovy (VII, 133). Opodál, πρὸ τοῦ ἄστεος, πέρην τῆς διὰ Κοίλης καλευμένης ὁδοῦ (VI, 103) pohřben starší Kimon, nástrahami Peisistratovců zavražděný. Z přístavův athenských pojato do zpráv z doby předperské Faleron (V, 81), kteréž VI, 116 přímo slove τοῦτο γὰρ ἦν ἐπίνειον τότε τῶν Ἀθηναίων.

Méně zevrubny jsou zprávy Herodotovy o jednotlivých demech Attických. Kromě Marathona, jehož dotýká při bitvě salaminské, a Braurona, pojatého do pověsti o vypuzení Pelasgů (IV, 145, VI, 138), vzpomíná Herodot toliko Anaflysta (IV, 99), Thorika (IV, 99), Eleusiny a Dekelee. Eleusiny připomíná Herodot jen povrchně, tvrdě o Demaratovi spartském, že byl ἀδαήμων τῶν ἱρῶν τῶν ἐν Ἐλευσῖνι (VIII, 65), načež dokládá: τὴν δὲ ὁρτὴν ταύτην ἄγουσι Ἀθηναῖοι ἀνὰ πέντε ἔτεα τῇ Μητρὶ καὶ τῇ Κούρῃ, καὶ αὐτῶν τε ὁ βουλόμενος καὶ τῶν ἄλλων

Ἑλλήνων μυέεται. Toť jest jediná zpráva Herodotova o mysteriích eleusinských; Eumolpovců vůbec Herodot nezná. Z Dekelejského demu vyznamenal se v bitvě platejské Sofanes, syn Eutychidův, při kteréž vzpomínce dotýká Herodot zásluhy Tyndarovců v boji se Theseem (IX, 73) a při tom podává zprávu o výhodách, jichž se Dekeleii ve Spartě dostávalo i za války Dekelejské. Afidna jmenována jen příležitostně; polemarch Kallimachos, padlý u Marathona, byl demot z Afidny, jíž dle pověsti autochthon Titakos Tyndarovcům vydal (IX, 73).

Žaloby na Husity.

Z rukopisu Admontského XV. stol.

Podává **Adolf Patera.**

Jak dostatečně z dějin naší vlasti známo, vydali mistři učení Pražského dne 10. března 1417 nález o potřebě přijímání pod obojí spůsobou, jehož vyhlášení popudilo sbor Kostnický proti mistrům českým a straně jejich. K vyzvání sboru tohoto podal kancléř university Pařížské Jan z Gersona konciliu dne 20. srpna 1417 jisté náčrtky hlavních důvodů proti přijímání pod obojí spůsobou a dle návodu jeho sepsáno potom od rozličných učenců v konciliu několik traktatů proti takému přijímání, z nichž jeden byl od českého theologa bratra Maříka Rvačky dne 8. prosince t. r. konciliu předložen. V té asi době byly též sepsány jazykem českým od některého z českých katolických kněží, meškajících tehdáž v Kostnici, žaloby proti Husitům a jich novotám, v nichž kromě mnoha jiných bylo jim vytýkáno, že, chtíce svěcení na Lipnici míti, prosili pana Čeňka z Wartenberka, aby kázal biskupa Heřmana Nikopolského zajmouti a aby jej přiměl k svěcení žákovstva jich, což se stalo ponejprv dne 6. března téhož roku 1417. Rovněž jim vytýkáno, že jsou mnicha Petra z Uničova řádu sv. Dominika zajali a jej přinutili, že dne 13. března t. r. své všeliké řeči odvolal, kterými byl přijímající pod obojí spůsobou naříkal z kacířství.

Veršované žaloby tyto, jichž počátek připomíná nám oblíbenou veršovanou legendu o sv. Prokopu, jsou nám známy ze dvou a to dosti nedbalých přepisů, jež se obapolně doplňují a vzájemně opravují, tak že z jich srovnání lze dosti správné znění žalob si opatřiti.

Jeden z těchto přepisů zachoval se nám v papírovém rukopise ve 4ci v knihovně Musea království Českého v Praze (I E 6 na l. 107a—108b a 94a—95b) pod dvěma názvy a sice

na l. 107ª psáno: „De novis hereticis puſtilla", a na l. 94ª: „de antiquis hereticis ex libro, qui intitulatur maleus hereticorum", a otištěn byl r. 1852 od V. Nebeského v Časopise českého Museum, svazek I. str. 141—151.

Druhý přepis nalézá se v papírovém rukopise ve 4ci v knihovně kláštera Admontského (č. 667 l. 37ª—44b), kterýž rukopis počíná se spisem „Dicta magistri Brodae de sumptione sub utraque specie". České žaloby na Husity v tomto rukopise psány jsou písmem dosti zběžným asi v letech 1417 až 1425 a končí se takto: Explicit proceſſus contra hereticos videlicet Wikleffiſtas compilatus in Conſtancia.

Poněvadž znění těchto žalob z musejního rukopisu bylo již otištěno v novější transkripci a to ne zcela správně, nebude zajisté zbytečno, otiskneme-li zde znění Admontského rukopisu původním pravopisem, jenž vyniká některými zajímavými zvláštnostmi, a učiníme-li je tímto přístupným každému milovníku staročeské literatury a jazyka. Tím též bude se moci znění musejního rukopisu některými v Admontském rukopise zachovanými verši doplniti a na mnoha místech opraviti.

Znění podělili jsme na verše a opatřili interpunkcí, jež se v rukopise obmezuje jen na tečky, nalezající se obyčejně na konci veršů. V poznámkách jsou opraveny některé písařské chyby a uvedeny dle musejního rukopisu vynechané některé verše a různá čtení pod literou **M** = musejní.

(37ª) Slıſte wſichny ſtarzy y wý dyetý,
Czot ya wam chczy powyedyeti:
O nowým[1]) zakonye dworne polozenye;[2])
Mnozit[3]) dyegy, byt byl zakon bozie,
5 Ant gedno ſloſt a wrazdu mnozye.
Ktozt ſmyſſel[4]) gma, mózt znamenati.[5])
Przıezſdyelıt ſu ſwıecztı[6]) zakon tomu,
Kdez gmagi[7]) pobrati komu,
Nazywagıcz geho zleho protywnyka,[8])
10 A rzkůcz: krali, kaczırzem tye nazywagý[9]),
Pobrati gemu, czozkolıwyek gma;
Alle dne ſmrty nepamatugy,
Gyedno den ode dne lſti a lzy ſkladagy.
W tom radoſt welıku a vtyeſſeny magy.[10])

---

[1]) Nad *y* jest *e* nadepsáno. — [2]) Za tím vynechán verš: gehozt k boſiemu zakonu podobno nenye, jak v **M**. — [3]) neb mnozi **M**. — [4]) e nemá se čísti. — [5]) rozumyety **M**.: za tím opět vynechán verš, jenž zní v **M**.: a to dobrze znamenati. — [6]) wſieczczı **M**. — [7]) Za tím vynecháno: czo. — [8]) protywnyka k tomu **M**. — [9]) *gy* nemá se čísti. — [10]) Za tím vynechán verš: na gyne nycz netbagi **M**.

15 Neb gym wſſe[1]) proſpyewa.[2])
Taket gym nebranye toho,
Protoz wyedu zleho mnoho,[3])
Czynyet ſye ſe[4]) nad chudymy wityezy.[5])
A taket dyegy: naſſe myla kralowna!
20 Tat gyeſt zaczelo prawa wyera nowa;
Neb gym po gich woli ſtogy.[6])
A ktoz gye nechcze ſ namy drzeti,
Muſſy na ſſwem zbozi y na zywotie[7]) trpyeti.
A tak czynye lydu welyke bezprawye.[8])
25 Gyzt newyedye, czo w te wyerze czynycze,[9])
37[b] Wſſeczkny[10]) obecznye lupiecze;
Gyneho tu nenẏe gedno duſſe zatraczenye.[11])
Tot gma czrt po ſſwe wſſie wŏly,
Bud to w koſtele, na poli neb kdezkoli.
30 Zlu gym radu wzdyczky dawagye,
A rzkucz: poberzte wſſem ſſararzom,[12])
A k tom wſſem knẏezy y take zakonykom[13])
Boha ſſye nycz nebogyecze,[14])
Taket lupie meſtyaky[15]) y ſſedlaky,
35 Chudu knyezy y kuornyᵉky[16]), zaky.
Znamenayte, czym chtie zakon twrdyti,
Mynyecz wſſeczky porzad lupiti;
W tom ſſye welmy kochati,[17])
A ty nowowyerczi, nebo[18]) nowy zakonyczy
40 Slowůt wſſiczkny zamůtnyczy,
Genz wyeru prawu ruſſye;[19])
Negmagit zadneho poſſluſſenſtwie,
Gehoz na tom ſwietye lepſſieho nenẏe
K lydſſkemu zdrawẏ y k ſpaſſenye.[20])
45 Wſak to wſſiczkny dobrze wyedye,
Ktereyz[21]) ſſu bez poſſluſſenſtwye.
O przehrozne gych welike oſſlepenye!
Swati Bernhard tak dye,
Neb to duchem ſwatim wye,

---

[1]) wſſie dobrze **M.** — [2]) Za tim vynechán verš: to wſie czo gym vkazuge wiera nowa **M.** — [3]) wedu zleho przemnoho **M.** — [4]) Czynyecze ſie **M.**; ſe nadbytečno. — [5]) Za tim vynechán verš: lupiecz chudu knyezi prawu ſtiezi **M.** — [6]) Tento verš vynechán v **M.** — [7]) tiele **M.** — [8]) Za tim vynechán verš: gyneho tu nenye gedno duſſi ztraczenie **M.** — [9]) drziecze **M.** [10]) Wſieczkny porzad **M.** — [11]) Tento verš není v **M.** — [12]) pobrzte ſararzow a knyezi kde czo magi **M.** — [13]) M. A k tomu wſſem knyezym; A k tomu wſſyem zakonykom **M.** — [14]) Za tim vynechán verš: a na zadneho take netbagieze **M.** — [15]) M. m y e ſ t y a k y. — [16]) kaplany kornye **M.** — [17]) kochagi **M.** Za tím vynechán verš: a gyz na gyne nycz netbagi. — [18]) neb **M.** — [19]) Za tim vynechán verš: zagiſte tot na nye neſluſſye **M.** — [20]) Za tim vynechán verš: y k wiecznemu zywotu zachowany **M.** — [21]) kterziz **M.**

50 Pokladagÿe w gyednych knyehach o poſſluſſenſtwie,
38[a] A rzka: weliky [h]rziech nepoſſluſſenſtwie.
Gyeſtit prwnyeho angela z nebe ſtrczenye,
Nebt geſt hrdoſt a pychu chtiel gmyeti;
Druhe wyhnal angel adama z ragye,
55 Muſſil gyti wen y ſ Ewu a lkagye.
Trzeti welikeho Saula krale.
Gyeho kralowſtwie bilo namale,
Neb ſtarſſiech[1]) nechtiel poſſluchati.
Salomon, kral welike mudroſti,[2])
60 Odluczen gieſt[3]) bozie myloſti.
Protoz czoz ſſu ſſobie nowowierczi vmyſſlili,
Zet ſſu ſſye dywneho[4]) zakona przigeli;
Wyez to kazdy, zet gym to neoſtogy.
A rzkůt, zet papez nebo byſſkup nycz nenye.[5])
65 Byt gym to mohlo oſtaty,
Starzſſymy ſſye nykdy netazali,
Az ſſu ſye w nowy zakon vwazali.
A tot nenye z bozym ſpoſſobenym.[6])
Gynak ſſu tomu[7]) nemohli zdyeti,
70 Muſſilit ſſu ſſobye ſwjeczku ruku przigieti,
A to wſſie k liczkemu pohorziſſeny.[8])
O przebludny waſſ zakone!
Skuroly waſſie blaſnowſtwye ſtane,
Nebot wſeczkno zle czÿnÿ!
75 Gyz ſte ſwadyli ſſyna ſ materzy,
Y take otcze wlaſtnyeho ſe dczerzy.
Blaze wam to vtyeſſenye![9])
Take ſte ſwadyli kmotra ſſ kmotrem;
A kto nechcze ſ wamy drzieti,
80 nazywate[10]) geho lotrem.
38[b] Tot lazſky wſſie vhaſſenye![11])
A take ſte lyd ſſwieczky[12]) k ſſobye przichilili,
Neb ſte gye ſſwym pokrytſtwym zmylili;[13])
Chtiecz ſſye gym dale ſſlibiti.
85 Kazte[14]) gym krew z kalicha piti.
Tot rzad apoſtolſſky nykdy nenÿe,
Gedno waſſe krzywe zamyſſlenye.
O[15]) dwunadczte apoſtolow prwnych nemate pſſano,
Byt ot nych bylo pod dwogy oſſobu dano,[16])

[1]) ſtarich **M.** — [2]) myloſti M. — [3]) geſt bil M. — [4]) dworneho **M.** — [5]) Za tim vynechán verš: nebo ſamy oſtatni wzdieczkny myenye M. — [6]) ſpoſobem M. Za tim vynechán verš: Any geho z(g)ednanym **M.** — [7]) toho **M.** — [8]) Za tim v **M.** následuje verš 74. — [9]) Tot laſki wſie vhaſſenye **M.** — [10]) nazwali ſte M. — [11]) Vynechano v **M.** — [12]) lidi ſwieczke **M.** — [13]) pokrytſwym zmamyli M. — [14]) kazali ſte M. — [15]) M. *Od.* — [16]) ſpoſſobu dawano M.

90 Gyedno ot tyech, od ktereich priſſlo z nerozumu.
Tot ſſwieti doctorowe chtie tomu,
Alle wy wſſe gynak obracyte,[1])
Y ty wſſeczky,[2]) ktoz wazſſ poſſluchagy.[3])
Take dyete: my poſſluchame kryſta;
95 Alle to gyeſt wyecz[4]) negyſta,
Neb ſ ſwamy ſ hrzieſſnymy nebude mluwyti.[5])
A yat prawym wam wſſem zaczelo:
Ktoz chtie przigymati bozye tyelo,
Wyez to, zet geſt tu tyelo, krew y duſſye;
100 Tot kazdemu prawyti ſſluſſie.
Tut geſt plny buoh, genz tye ſtworzyl,
Y take ſwu ſwatu pro tye krew prolil;
Zadny nema toho[6]) gynak powyedyeti,
Acz chcze prawu wyeru myeti.
105 Y czoz ty, ſproſtny, na to tbas,
Kdyz ty plne boztwye[7]) przigymaſſ;
Tut nenye zadne[8]) vmenſſenye,
Any take ktere przi wyeczenye.[9])
Pakli ſproſtnemu[10]) kteremu knyezy dyeſſ:
110 A procz ſſam bozye tielo a[11]) krew pieſſ?
39ª Tot[12]) knyez czyny pro trogye obyetowanye,
A tobye ſproſtnemu toho trzeba nenye,
Any ty mozeſſ to vczynyti.[13])
Prwny obyet czyny za wſſeczku rziſſy nebeſku,
115 Y wſſech ſwatich y take angelſſku;
Druha obyet za wſſeczky krzeſſtyany wyerne,
Geſtot ſtogye v wyerze krzeſſtyanſſke;
Trzetiet[14]) obyet za wſſcky mrtwe[15]) duſſe.
Ay tyt obyeti na knyeze ſſluſſye![16])
120 At by gym buoh dall nebeſke kralowſtwie.[17])
Kterzi to gynak pokladagy,
Tyt prawe[18]) wyery nemagy,
Alle gedno prawu wyeru ruſſye;
Protoz kaczyrzy ſſluti[19]) muſſye.
125 Rzkut[20]): vſtawenye boze drzeti mame,
Alle gynych ſwatich nycz netbame.

---

[1]) Za tim vynechán verš: neb piſmu zle rozumiete. — [2]) wſieczkny **M.** — [3]) Za tim vynecháno: A waſſieho bludu naſledugi. — [4]) rzecz **M.** — [5]) Za tim vynechán verš: A tot kazdi z waſſ mozie wiedieti. — [6]) to **M.** — [7]) plneho boha **M.** — [8]) zadneho **M.** — [9]) ktereho przywieczczenye **M.** — [10]) ti ſproſtny **M.** — [11]) a bozi **M.** — [12]) Tot kazdi **M.** — [13]) Vynecháno v **M.** — [14]) *t* nemá se čisti. — [15]) wſſieczky krzeſtianſke **M.** — [16]) Za tim vynecháno: A na pamyet geho vmuczenye — gen obe, tielo y krew, tuto wydieno zwlaſtie. — A knyezie to magi pamatowati, — a to za zakon kazano gym obietowati **M.** — [17]) Za tim vynecháno: y wſſiem wierziczym take. — [18]) plne **M.** — [19]) wzdi ſluti **M.** — [20]) Rzkucz **M.**

Wyez to kazdy, zet geſt to wyeri zle polozenye,
A gych duſſi[1]) wyeczne zatraczenye.
Tomu dye Swati Ian Ewangeliſta,
130 A to geſt rzecz welmy gyſta,
W gednom geho ſwatem cztteny,
Geſtot bywa przed boziem wſtupenym.
Tut Kriſtus w tom czteny ſſam dye,
A tot kazdy knyez dobrze wye,
135 A rzka: mnohot bych ya wam myel prawyti,
Nynye toho nemozete ſneſti any wyedyeti.
A kdyz wſtupym na nebe k ſſwemu otczy
Swu prawu bozku moczy,
Poſſli wam vtyeſſitele, ducha ſwateho,
140 Tent waſſich ſrdtczy[2]) podneſſe y navczy mnoho dobreho.
Skrze tuto rzecz mame znamenaty,
39b A tak ſwatich vſtawenye poſſluchati,
Naywiecz vſtawenye ſwatich apoſtolow,
Y take gynych wſſelikakych prorokow;
145 Nebt to gyeſt w knyehach pſſano mnohiech,[3])
Zet gym geſt ot myleho boha dano.
Magit ſkrze ducha ſwathco[4]) nawczenye,
Wſſech zakonow ſwatich vſtawenye,
A to muoz cztenym ſwatym byti dokonano[5])
150 O onom bohaczi, geſto mame pſano,
Gyeſto rzekel: otcze, abrhame, abrhame!
Powiez mẏm bratrzim, at ſye[6]) teez neſtane.
Abrham gemu tak odpowyedyel,
Neb geſt to dobrze wyedyel,
155 Rzekl gemu: piſſarze y proroky mezi ſſebu gmagy,
Procz gym newyerzie, wzſſak gye dobrze znagy?
Protoz mam ya vplnye za to,
Thehdit mnye ſamemu newyerzie na to.[7])
Po tomto wſſiczkny wyerny znamenayte,
160 A ſweſti ſſye ſ toho y zadnemu nedayte.
Taket gyeſt mnoho o proroczięch pſſano,
Zet gym geſt mocznye od boha dano;
A tak ſſu ſſwieti rzad a zakony vſtawili,
Aby ſſye dobrzi lidee y knyezi w nych modlili;[8])
165 Alle neneyſſi nowowierczy toho neznagy.
Gyeſtyet dyegy, zet zakonowe biti nemagy.
O wy knyezi zakona noweho!

[1]) duſſyem **M.** — [2]) waſſie ſrdcze **M.** — [3]) M. mnohich pſſano. — [4]) M. ſwateho. — [5]) Nadepsano: d o k a z a n o. — [6]) ſie gym **M.** — [7]) nevwierzie nad to **M.** — [8]) bohu modlili **M.**

Czynyte w nyem przieliſſ mnoho zleho.
Tyſſknete lydy bezdyeky k ſſwemu zakonu,
170 Ano ſſam myli buoh nechcze tomu.
Y czo wam myſter peter mnych vczynyl,
40ᵃ Nebo kterey[1]) wyeczi prowynyl.[2])
Ze ſte geho ſwieczku ruku na rathauſu gyeli,
Potom ſte geho do ſſwe ſkoly przigeli.
175 Y zadnyt gemu nema za zle gmyeti,
Zet geſt nechtiel darmo vmrzieti.
Bohdat gieſtie lidu proſpegie!
Wyez to kazdy, zet weliky dyw,
Kdyzt geſt mohl oſtati zyw,
180 Magye od nych tak welike muky;
Muſſylt geſt vcziniti, czoz ſu gemu kazali,
A[3]) mnohymy hrozamy geho ſwazali,
To wſſeczkno ſwu bezdecznu moczy.
Czoz gyemu koliwyek napſſali,
185 To ſu gemu wſſeczko cziſti kazali,
A rzkucz: to wſſeczko otwolati muſſiſſ,
Neb nam naſſý wyeru ruſſyſſ;
A to wſſie bez[4]) naſſie woli czynyſſ,
Protoz kaz to, czo my kazeme,
190 Wſſak wydyzſſ, ze tye w ſſwe moczi mame;
Nemozeſſ tomu gynak zdyeti,
Muſſiſſ ſſ namy naſſy wyeru drzeti![5])
Y[6]) ſſ wamy vplnye towarziſtwo myeti.[7])
Muſſyl geſt ſ ſebu gich knyehy wzieti.
195 To czoz geſt bezdyeky otwolal,
to zaſſie prziwola,
Vſſagye w kriſta[8]), myleho boha.
Yuz tyſſknu myſtri gymagicz,
Zadne[9]) lazky k nym nemagicz;
200 Neb odt boha neyſſu poſſlany,
Any duchem ſwatym pozehnany,
Rzkůcz: muſſyte ſ namy drzety,
40ᵇ Nebo[10]) wam geſt vkrutnye vmrzyeti!
Znamenay toho mylowanyᵉ,
205 Nederziet w tom bozieho przikazanye,
Alle kazdeho na geho czty ranye.
Take kazýli czo dobreho,
Tehdy vwrhu w to mnoho zleho.
Kazyt ſwu wyeru zlu drzeti.

---

[1]) M. w k t e r e y. — [2]) wam prowynyl **M.** — [3]) Any **M.** — [4]) proty **M.** — [5]) Za tim vynecháno: Rzekl geſt: chczit waſſi wieru drzeti **M.** — [6]) A **M.** — [7]) Za tim opět vynecháno: A tak od nych nemoha pokoge myeti **M.** — [8]) w gezu kriſta **M.** — [9]) y zadne **M.** — [10]) Anebo **M.**

210 Chtiecz[1] laſſku myety,
A toho ſluzebniczi gich dotiſkugi.
Nebo dauida proroka nepoſſluchagy,
Gedno w ſwe zloſti wzdyczky trwagy.
Dawid prorok w zaltarzy dye:
215 — Nebo to duchem ſwatim wye,[2]
Czoz geſt kolıwiek pſſano,[3] —
Dobrowolnye budeſſ poſſwieczowati,
Tocziz wyernye modlitwi wzdawati.
Tot vplnye ſſam buoh chwali,
220 A dobrowolnyeho nykdy ot ſſebe newzdali.
Protoz bich mluwil o tom do roka:
Waruy ſſye[4] noweho proroka,
Nebt gynak wyeru przewraczugy,
A w tom weſſken lid wierny zamuczugi.
225 Nebt neprawye wſſeczkny wiedu:[5]
Poznate gye, kterziz w twarzi blednu,[6]
Welikym myſſlenym o to ſtogiecze.
A lid prawy a ſſlechetny ſſ wyeri ſſwodyecze.
A take tyt ſproſtnye chodye,
230 Neb w tom pokricztwie mnoho zleho plodye.
Wyezte to wſſychny, budeli toho dele,
Pohrziechu zlet ſye w czechach ſſmele;
41ª Nebt ty proroczi nowy dyegy, —
Ya to vplnye rzeczi ſmyegy, —
235 Rzkůt[7]: nemate nycz knyezi dawati.
Taket dyegy: nedaway[8] offeri any od ſpowiedy,
Any ot ſſwatoſti, any czynte ktereich ſwatich obyeti,
Nebt wam czele weczerzie nedawagi,
Gednot ſſamy, kdyſſ ſluzie, pozywagy.
240 Taket dyegi: netrzebat geſt obrazow,
Any ktereich mnohiech[9] w koſtele oltarzow,
Pozbiti nektereich[10] knyezi y take kaplanow.
O tom geſt ſkrze dawida w zaltarzy pſſano,
A to muoz byti ſſamyem bohem dokazano.
245 Dye: nerote[11] vrazowati kriſtow mych, gyeſtit hrziech.[12]
Dyegit take, zet nemagi lide putowati,
Gyedno ſſye doma wzdy kochati.
Taket dyegy: netrzebat geſt zwonow,
Any wyſſokich kuorow a take nekterich koſtelow.[13]

---

[1]) Za tim vynecháno: od kralowe i od krale. — [2]) Neb ... dobrze wie **M.** — [3]) Za tim vynecháno: A nam k nauczeny widano. — [4]) Vynecháno: kazdi. — [5]) i nemá se čisti. — [6]) i twarzi bledu **M.** — [7]) Rzkucz **M.** — [8]) Tak ... nedawaite **M.** — [9]) mnoho **M.** — [10]) nyechteich **M.** — [11]) **M.** nerodte. — [12]) A za tim vynecháno: Any zloſtiti v mych proroczech **M.** — [13]) a take ... koſtelow neni v **M.**

250 Potom dyegye: vczynte nad namy z drzewa ſwa-
zanye,
At by gedno mohlo biti wam kazanye.
A kdyz by prziwedli wſſe po ſſwe woli,
Sluzilit by w' leſſiech[1]), w ſtodolach y na poli.
Potom by rzekli: netrzeba ſwiecz ſſwietiti,
255 Any ſſye zenye ktere ſ poſtele vwodyti.
A take by rzekli[2]): netrzeba ſſwietiti mazanczow,
Any berankow, any ſſlanyn any ſſyrow.
Dyegiet: ſſlozme nyektere[3]) hody,
A nebudem ſſwietiti w nyedyeli any ſſoli any wody;
260 Take ſſlozme nyektere ſwatky,
A take nebudeme ſſye[4]) poſtiti any v patky.
Take nebudete czyniti poſſwatnych wyeczi,
Any koſtelnych praw, any ktereych obyeti.
A kdyz by ſſye gym prodlilo geſtie malo,
265 (41[b]) Gyeſtyet by ſſye od nych horſſie dalo.[5])
Proty tomu geſt w knyehach machabeorum pſano,
A to nam na przıklad dano,
Ze magi biti poſſwatne wyeczi y[6]) obieti.
Tot ſwati Ian zlatovſty ſſwiedtczy,
270 A dokazugye to z bibli dobru rzeczi,
Zet geſt yudas machabeus rzeczeny,[7])
Dawal rad obyeti ſſwe bez promyeny;
Pogiednu dwanaczt tyſſicz hrzywen ſtrziebra poſſlal,
A to mylemu bohu za[8]) ſſwe hrziechi obyetowal.
275 Tyemt[9]) geſt vplnye dokazano,
Zet ma byti ot dobrich obietowano.
Taket dyegi nowowierczi: neſſluſſie za mrtwi pro-
ſſiti,[10])
Any kterich modlyteb za[11]) nye cziniti.
W tiech knyehach Machabeorum pſſano[12]):
280 — A to geſt vplnye dokazano, —
Swate a vzyteczne geſt za mrtwe proſſenye,
At by[13]) myeli hrziechow ſproſtyenye.
Take ty nowowierczi rzekli: netrzeba ſſye ſpowiedati,
Gedno ſſye v wyerze mylowati,
285 V boze y take y v wyerze,
a naywiecz w[14]) teto myerze.
Potom by rzekli: tot hrziechu nenye,
Czoz geſt tyela poczıſczowanye.
A na tot ſwaty Auguſtyn dye:

[1]) we wſiech **M.** — [2]) Take rzku **M.** — [3]) nyektere take **M.** — [4]) A nebude ſie v wigilgij **M.** — [5]) ſtalo **M.** — [6]) y take **M.** — [7]) tak rzeczeny **M.** — [8]) za mrtwe duſſiczki a **M.** — [9]) Tiem tie **M.** — [10]) boha proſſiti **M.** — [11]) any obieti za **M.** — [12]) geſt pſano **M.** — [13]) aby **M.** — [14]) nynye w **M.**

290 — Neb[1]) duchem ſwatym wẏe, —
Hrziech, ktereyz nenye pokanym ſhlazen prawym tobye,
Ynhned ſſwu tyeſkoſti gyny trhne[2]) k ſſobie.
Potom by rzekli: nenyet hrziech,
Krztyti dyeti w ledakterezz[3]) wodye y v potocziech.
295 (42[a]) A ty nowi wyerczi[4]) ſſut welmy ſmyeli,
Yuz ſſu papezi wſſiczku mocz otgely.
Rzkut: przid ſſye ſpowiedayte[5]) ke mnye nynye,
Dam tobie welmy pokanye male,[6])
Budte mali nebo weliczi hrzieſſi,
300 Wſſeczkny obecznye rozzhrzieſſye:
Rozhrzieſſit lupeznyka y naſſilnyka,
Take morderze, zharze y proradnyka,
Rozhrzieſſyt ſwatokradcze y wyboynyka,[7])
Rozhrzieſſyt lichewnyka y wſſelikeho[8]) hrzieſſnyka.
305 Blaze wam tee pochawali![9])
Geſtyt w tom blud nemaly.
o przekraſſe ſte kazateli!
Wybigyete gyz koſteli;
Onyekdayſſy dobrzy poprawcze
310 Doſſli by ſſ wamy welike pracze,
Any gedny topye a gymagy,
druhe wyeſſie a nektere[10]) ſtynag(i).
O przekraſſe vtyeſſenye!
ano ot waſſ nycz dobreho nenye.
315 Choditе kazat ſſ rukawyczemy y ſſ meczy,
Strogycze lyd wzdyczky k ſſeczy;
Take ſ kordy y z dluheymy ſſudlycemy,
S welikymy oſtyepy y ſ palyczemy;
A to czynyte kwaltem a moczy,
320 Kdyz chczete we dne y[11]) w noczi.
Swati pawel proty tomu dye:
— A tot kazdy z waſſ dobrze wẏe, —
Kdyz bich ſſliſſal kryſta gemenowati,[12])
Ynhned bich nechtyel tu kazati,
325 At bich nekazal tyem wyernym,
Ot gynych na wyeru obraczenym.
Alle wy dyte, ze blyznyemu krzywdy neczynyte;
42[b] W tom lez[13]) vplnye wſſychny prawyte.
A to geſt znamo, ze moczi obſſedete,
330 A nepoydeli wen, alle wezmucz[14]) y zſtepete.
Zanemenate[15]) thoho mylowanye!

---

[1]) Neb to **M.** — [2]) tiehne **M.** — [3]) kakez **M.** — [4]) nowowierczi M. — [5]) M. ſpowiedat. — [6]) M. male pokanye. — [7]) Tento verš vynechán v **M.** — [8]) naywyeczſieho wſielikeho **M.** — [9]) **M.** pochwali. — [10]) — gyne M. — [11]) y take **M.** — [12]) M. gmenowati. — [13]) lez a leſt **M.** — [14]) wizenucz **M.** — [15]) M. znamenaite.

Nedrziet w tom bozieho przikazanye.
Potom ty nowy prorokowe dyegy,
A tot ſmyele rzeczi ſmyegý,
335 Rzkut: naſſadte ſye pro bozie zakon a byte,
A ktoz nechcze ſ namy[1]) drzeti, toho zabite!
O kaczierzi! nekazal buoh[2]) zabiti,
Any kteremu czlowieku krwe prolyti.
Sam x^t[3]) rzekl: nechczi ſmrty hrzieſſneho,
340 Alle by zyw byl a doſtall ſſye do kralowſtwie meho.
Y czym wy lydy dobre wynyte,
A ſſamy dobreho nycz neczynyte!
Budetely na nych[4]) woly, klaſtery by zborziti kazali,
Aby ſye ſwieczkymý w gich zbozie vwazali.
345 Protoz wiez to kazdy, zet nenye przy nych ſpaſſenye,
Gedno lydu mnoho dobreho zatraczenye.
Wyez to, byt[5]) lyde wſſyczkny wyeri nowe,
V malich letech bili biſte yako pohanowe.
Ach tot waſſ ta wyra nowa myli!
350 Yuz ſſamy mnyte, biſte knyezie byli,
Nebt ty knyezie waſſy nowe wyerý
Klamagyt waſſ y bez myerý.
Naczynylit ſſu waſſ kaztelow,[6])
Z ſſyewczow, z krayczi^e rzow y z knapow,
355 K tomu z mlynarzow, z hrnczierzow y z yezynykow[7])
Z kolarzow, z beczwarzow, z pekarzow,
Y ſ ſedlarzow, ſ konwarzow y ſ uzdarzow,
Y ſſ uoſtroznykow, z ſ kozelohow y ſtrzelczow,
43^a Z lazebnykow, ſ paſſyerzow y z gynych rzemeſſnykow.
360 Take ſſu zenam kazati kazaly.
O to ſſu ſſye ſwatym pawlem neſtali,[8])
Neb w giedne ſwe Epiſtole dye,
— Tot kazdy knyez dobrze wye, —
W nyzto przikazugie zenam, at by nekazali,
365 Any take nad muzmy nepanowali.
A wy to gynak obraczugiete,
A czynite, czozkoliwiek chczete.
Tak czinite, czozkoliwyek chczete,
Tak czinite, czoz raczite,
370 wyerne bozie ſluhi tlaczyte.
Blaze wam tee pochali![9])
Zel ſye tobie, wſſemohuczi krali![10])
Take ſſobie ſkladate mnoho noweho,
Geſſto w tom geſt malo praweho.

---

[1]) M. ſ wamy. — [2]) wſiak boh **M.** — [3]) x^t = Kristus. — [4]) Bylolit by na waſſy **M.** — [5]) wiezte to **M.** — [6]) M. z waſſ kazatelow. — [7]) M. z rzyeznykow. — [8]) M. netazali. — [9]) M. pochwali. — [10]) pane bozie krali **M.**

375 Mnozy dyegy z waſſ, myli krali,
Zet ſſu za myſtra huſſy penyez mnoho dali,
A k tomu ſſu gemu zadneho ſlıſſeny nedali.
A ktoz mluwie, bud ſtari nebo mlady, weliky nebo mlady,[1]
W tom ſſu wſſiczki ſſelhali.
380 Take gyeho ſwatym nazywate,
W tom welicze[2]) gyne klamate;
Neb to nykdy nenye ſlichano,
Být bylo ſwatym gmenowano,
Gelizt geſt w dywech prwe poznan,
385 A potom geſt zdwyzen y kanonyzowan.
Take gyne dywy czynyte,
Wſſeczky porzad dobre wynyte,
A tak ſwu woli w zloſti plnyte.[3])
43b **O** myli kraly, gyz k ſſwe ſtaroſty
390 Przepuſtiliſſ[4]) wznyknuty tee ſloſti;
Gyz naſſ po wſſech zemyech za nycz nemagy,
A kudyz gedeme neb gdeme, kaczierze ſpyelagi:
Protoz, myli krali, geſtyt zle o tobie domnyenye!
Mnyet[5]) mnozi, byt to bylo twe powolenye,
395 Nebt twoy[6]) myloſtnyczi prawu ſtyezy
Lupiet porzad wſſeczku knyezi.
Bylot by o to mnoho prawiti,
Chczit tee rzeczi wſſie vkratýti.
Wſſak nowowyerczi prawie:
400 Papez, biſſkup nycz nenye;
A chtiecz ſwieczeny na lypnyczi myeti,
Proſſili pana Czenka, aby kazal biſkupa gyeti.
Po tomto ſſye znati date,
Ze lyd y ſſ wamy[7]) ſye klamete.
405 Wydyte, ze bez wyeczie moczi,
Nemozete ſſobie nycz pomoczi,
A gyz wy mnyte, byt ty bili ſwieczenczi.
Tehdy wyezte to na mye, zet ſſu prawi zmyetenczi.[8])
O pane Czenku, ſ kym ſy ſye tazal,[9])
410 Zeſſ byſſkupa gyeti kazal?
Byli bi tobie radýl, lepe radyl,[10])
Aby ſwu peczet z Cōſtanczie wiwadýl.
O przeneſczaſtne waſſie wyeri rozdwogyenye,
W nyzt lupezý koncze nykdy nenye,
415 Gedno naſſye wſſie laſky vhaſſenye!
Take ſſu myſtrzi nekterzi zakona noweho,
Gyeſtot w nyem czinye mnoho zleho,

[1]) M. maly. — [2]) ſie welicze y **M.** — [3]) wzdi plnyte M. — [4]) przeputiſſli **M.** — [5]) Mnyegit **M.** — [6]) Nebo twogi **M.** — [7]) Ze y lidi y ſamy **M.** — [8]) Tento verš vynechán v **M.** — [9]) o to tazal **M.** — [10]) Bilt bi tobie lepe radil **M.**

Mluwiecz: krali, hrziechut nenye, wzyeti,
(44a) Czozkoli knyezi mohu gmyeti.
420 W tom magi wyeri zle polozenye,
A gyſt mnyegy, byt wedly prawye,
A tak ſſobye vkratye zdrawẏe.
Nechtyet wyedyeti zleho potkanye,
Wſſak ſmrt gym trpyeti anebo przigyeti pokanẏe,
425 Gyedno chtye nade wſſeczky bẏti,
Vſſagicz w lydy, by ſſye mohli ſkryty:
Protoz czynye lidu welike naſſyle
Owſſem nynye teto chwyle.
Znamenay to kazdy czlowiek,
430 Nebyl nykdy takowy wyek,
Byt ſſye tak w czechach dalo,
Gyeſtot by ſſye tak mnoho zleho ſtalo.
Protoz gyz pohrziechu
nenyt wyernym do ſſmyechu!
435 Ay tot naſſye welike zamuczenye![1])
PRotoz myli pane, hoſpodyne,
Genz ſſye tobye[2]) ſwata czirkew wyne,
Raczizz ſye ſmylowati nad namy,
Nad ſſwemy[3]) wyernymy krzeſtyany,
440 Racz pomſtyti na tyele, nycz na duſſy,
Kterzit prawu wyeru ruſſye;
Nebt neczynye twu ſwatu myloſti nebo moczy,
Alle gyedno dyabelſku ſ pomoczy.
Protoz, myla panno maria zaduczie,[4])
445 Proſſ za ny ſweho myle° ſſyna,
At nam bude odpuſtyena naſſye wẏna.
Take ihũ xp̃e, myly pane,
At ſſye twa wole ſtane,
Dayz nam gyednotu ſwatu,
450 (44b) Ruſſ[5]) tu bůrzy proklatu,
Skrze ſwe myloſrdenſtwye ſwate
Racz ſſmutẏti lidy klete.
Day pozyti ſſwe ſſwate myloſti,
Nepoſſluſſnym ſkaz gych ſſloſti;
455 Neday gym panowati na dluze,
zwawizz[6]) ſſwe wyerne welike nuze,
At tye twoy wyerny chwale,
Pana, gezu kriſta, nebeſkeho krale.
Racz nam dati dobre ſkonanye,[7])

---

[1]) Za tím vynechán verš: gemuz rownye nykdi nenye **M.** — [2]) k tobie **M.** — [3]) ſwymy M. — [4]) Vynechán verš: genz rozie z nebe przeſktwuczie **M.** — [5]) Zruſſ **M.** — [6]) M. zbawizz. — [7]) ſkonczenye **M.**

460 Dobru pamyet y wſſech ſſwatich pozehnanye.
Neodlucz ny ſſwe ſſwate myloſti,
Day nam[1]) przıebıtek w nebeſke radoſty! Amen.
Explıcıt proceſſus contra heticos vz wıkleffiſtas
Cōpilatus In Conſtancia ꝛc *Amen.*

Několik obrazů z kulturních dějin staroindických.

Napsal **Bedřich Votýpka.**

Jako mohutný, ohromný chrám, na němž mnohá století, ba tisíciletí budovala, strmí podivuhodná indická kultura. Dávno a dávno než zazvučely první hexametry řecké Iliady, již byla a ještě dlouhé doby po tom, když řecká kultura téměř zničena byla, vypučela kultura indická v květy převzácné krásy. Pak nastalo temno, mrtvo. Však jako řecká kultura, má také indická svou renaissanci. Po dlouhých dobách zapomenutí obrátilo toto století zrak svůj k její velebné budově a dnes, bohudíky, vidíme ji zase v její plné kráse. Mnohý její sloup utrpěl sice staletími, mnohá mezera ještě tu a tam zeje, ale celek již plným dojmem působí. Úplnějším aspoň než v chrámu kultury řecké, z něhož sice jednotlivé velkolepé sloupy zbývají, z nichž však každý zlobou času pohromy utrpěl tak, že z mnohého pouhý torso zbývá.

V bezvadné úplnosti stojí však v kultuře indické gigantické sloupy literatury vedské i s tajemnými kobami záhad plné její filosofie, v plné kráse však také vidíme neskonale jemnou výzdobu její — poesii lyrickou.

Hodlaje některé ze zjevů kultury indické v tomto pojednání vylíčiti, připomínám předem, že nebude a nikterak nemůže býti líčení to úplné. Jen tu a tam chci se více zdržeti u zjevů pozoruhodnějších, ať již v literatuře, ať v životě veřejném anebo rodinném. Tu trochu světla, tam trochu stínu, zde hlouběji, jinde jen zběžně, ale tak, aby přece jakýsi celkový obraz snažení a života starých Indů byl patrný.

* * *

V dějinách indických důležitým mezníkem jest rok 600 před Krist. Jest to doba vystoupení Buddhova. Jím se počíná indický středověk, jenž asi po tisíci pěti stech letech se ztrácí, když kultury jiné zvítězily nad indickou. Mluvíme-li však o dějinách literatury staroindické, tu již starověk sám má dvě ostře ohraničené epochy: dobu poesie a dobu prosy vedské. Středověk ostatně rozpadá se také na dvě doby, z nichž

[1]) nam wiernym ſwym **M.**

druhá, obsahující as sedm neb osm prvních století po Kristu, jest dobou klassicismu indické literatury.

Avšak dříve několik slov o národě, jakožto nositeli kultury staroindické — tak totiž chci nazývati zkrátka kulturu starověku a středověku indického na rozdíl od kultury a literatury dnešní.

V šerém dávnověku, zajisté před druhým tisíciletím před Kristem přešel národ čeledi indoevropské z Iranu na rovinu, jíž vine se mohutná řeka — sindhu — s pěti mocnými přítoky, do nynějšího Pendžabu. Domorodé obyvatelstvo čeledí cizích ponenáhlu podmaněno, zotročeno, přistěhovalci stali se pány pětiříčí. Na rozdíl od domorodého obyvatelstva jmenovali se Árjāḥ.[1] Byl to národ kočovný, národ pastýřský. K tomu ukazují nejstarší památky literární, hymny Ṛgvedy. Přehojná podobenství a metafory vzaté ze života pastýřského, potrava, které požíval, oděv, jímž se odíval, vše to těsně spojeno s tímto životem. Chrániti slulo g o p a j a t i, vlastně chrániti stádo; ochránce, pastýř a také kníže g o p a t i, g o p ā l a.

Ve stádech chováni býci (vṛšabha, vṛšan,) krávy (gauḥ), berani (avi), ovce (avikā, mešī), kozy (aǵa, aǵā,[2]) čhāga). Též koně (aśva), osli (gardabha) a psi (śvan, kurkura) již byli v jich majetku.

Potravou bylo jim mléko teplé i ssędlé; z něho připravovány též různé kaše; hojně požívali též másla (ghṛtam), masa i ovoce. Mouku semílali primitivním způsobem mezi dvěma kameny. Nepřipomíná se v nejstarších památkách, zda požívali také ryb. Z nouze „pochutnali" si též na mase psím. Koní zřídka požívali, pouze při oběti, řídké, při níž obětováni koně, totiž při nastoupení krále.

Nápojem byl jim sóm — šťáva kvašená lisovaná z horské byliny sómové, asurā připravovaná bezpochyby z ječmene.

Vedle pastýřství zaměstnávali se ovšem také pěstováním obilí; také honba a poněkud i plavectví byly jim zálibou. Denní potřeby, nářadí a oděv připravovali jednotlivci pro potřeby vlastní. Řemesel v našem slova smyslu ve druhém tisíciletí před Kristem ještě nebylo.

Avšak v Pendžabu zastaven postup jen na nedlouho. Vzrůstající počet obyvatelstva i stád pudil as Árijské přistěhovalce, by hledali nových pastvin. Postup dál se ovšem k východu. Upomínkou na putování toto jest báseň RV. III. 33., kde Viśvāmitras prosí řeky Vipāś a Śutudrī, by zastavily svůj běh, aby se svým lidem mohl přejíti; řeky prosbu jeho vyslyšely. Avšak na postupu svém narazili na kmeny nearijské, a boje, které podstoupiti musili v úrodných rovinách

[1]) Čes. Ctihodní. Z toho nynější pojmenování národův Árijských. — [2]) *o* a *e* čti v skr. slovech vždy dlouze. — ǵ = čti dž.

Džamuny a Gangy, měly ohromný vliv na další rozvoj povahy a bytu jejich. Byly to boje dlouhé a zuřivé. Reflex událostí těch vidíme již v Ṛgvedě, avšak nejmohutnějšího výrazu došly ve veliké básni epické vzniklé až ve středověku indickém.[1]) v Mahābhāratě. Jádrem vlastním této básně jest právě tento vítězný boj Árijců. Boje ty vedeny po celá století, až konečně vítězný kmen indický zabral celou rovinu. Zbytky praobyvatelů zotročeny aneb aspoň vyvrženy ze společnosti nových pánův.

Boje ty měly za následek také jisté přetvoření společenských poměrů těchto dobyvatelů. Zcela přirozeno, že hlídání stád a boj nemohly býti stále v jedněch rukách. Vyvinula se třída bojovníků, jež průběhem času jaksi postavení vyšší zaujala — postavení šlechty. Kšatrijové stali se vlastně pány v zemi, z nich vybíráni též kmenoví náčelníci. Sestávalť národ z četných kmenů, lišících se do jisté míry jazykem, zvyky i některými zvláštnostmi náboženskými. Všecky tyto kmeny vyvinuly již jakousi kulturu. Symbolicky zobrazen tento postup v Śatapathabrāhmaṇam I. 4. 1. 10—19. Pro velikou zajímavost budiž toto místo uvedeno.

Videgha Māthuovec oheň všem lidem společný v ústech nosil. Jeho purohitem[2]) byl Rāhūgaṇ Gotamovec. Táže-li se ho tento, neodpovídá mu. „Aby můj oheň všem lidem společný z úst mi nevypadl“ (si mysle). 10.

I kázal mu ṛcami (strofami Ṛgvedy), aby odpověděl.

Tebe, Kavi, rozumného,
tebe my tu zapalujem
při oběti, Agni velký. R. V. V. 26. 3.

Videgho, opakuj to. 11.
On však neslyšel.

Vzhůru, Agni, paprsky tvé
vystupují plné záře,
plné jasu, plné blesků. R. V. VIII. 44. 16.

Videgho! 12.
Ale on ani potom neodpovídal. I zvolal opět k němu:

Tebe, Agni, velebíme,
ghṛtam jest ti milá obět. R. V. V. 26. 2.

A při zmínce o ghṛtam — obětním másle — oheň všem lidem společný z úst vyplanul; i nemohl ho udržeti, a tu z jeho úst vypadl a na tu zemi tam spadl. 13.

Tehdy Videghas Māthuovec byl u Sarasvatī.[3]) A ten oheň odtud právě na východ obcházel zemi a pálil. Jej Gotamovec Rāhūgaṇ a Māthuovec Videghas ze zadu sledovali, an pálil. A on všecky řeky tam přepálil. Sadānīrā (řeka) od severu

[1]) Asi v době kolem narození Kristova z hruba dokončené. — [2]) Obětující kněz. — [3]) Řeka v sev. Indii, snad Indus.

s hor[1]) sbíhá. Té pak nepřepálil, a proto ji brahmané nepřekračují, neboť jest ohněm všem lidem společným nepřepálená. 14.

Odtud nyní na východě nejčetnější brahmané jsou; a tato poněkud nevzdělanější, bažinatější (totiž vodami tekoucími naplněná) ohněm všem lidem společným neokušená krajina byla. 15.

Nyní pak jest vzdělanější. Brahmanové učinili ji obětmi záživnější. Ale tato řeka nejzazší a k jihu zrovna se řítící ohněm všem lidem společným nebyla přepálena, protože jest chladná. 16.

I pravil Videghas Māthuovec: „Kam se mám obrátit? Tuto jest tvé východní bydliště“ — tak (k sobě) pravil. A tato řeka (t. Sadānīrā) jest i nyní hranicí Košalův a Videhū. Ti pak jsou Māthuovci. 17.

Potom pravil Gotamovec Rāhūganas: „Proč pak ty jsi neodpověděl, když jsem tě oslovil?“ A on pravil: „Agni všem lidem společný v mých ústech byl; aby mi ten z úst nevypadl, proto jsem ti neodpověděl.“ 18.

„To pak jak se stalo?“

„„Když jsi ty pronesl: ghṛtam jest tvá milá obět, tu při zmínce o obětním másle ten oheň z mých úst vyplanul; i nemohl jsem ho udržeti a on mi z úst vypadl.““ 19.

Bohy uctívali četné. Byly to asi původně personifikace zjevů přírodních. Indras hromovládce, Sūrjā, Rudras, Mitras, Varun, Agni (bůh ohně), Vājuḥ (vítr), Marut, Aśvinové (obdobní řeckým Dioskurům), Uśas, řecká Eos (zoře), Sóm, Ṛbhuové — ti byli předmětem jich úcty a obětí. Prostou obětí a modlitbou je uctívali. Modlitby ty však vtělily se v květ nejkrásnější, když nadšená duše Indova velebnost bohů a vděčnost svou oděla v roucho básnické. V době mezi r. 1500—1000 př. Kr. vznikla sbírka 1017 hymnů v X. knihách, která se stala základem celé ohromné literatury. Jest to Ṛgveda či vlastně část její, tak zv. Ṛksaṃhitā. Vedle svrchu jmenované třídy bojovníků se totiž vyvinula třída obětníků, jejíž vliv rostl stále víc a více. Příčiny toho jsou hlavně dvě: oběť, jež čím dále, tím více nabývala zvláštního rázu; druhá příčina spočívala, abych tak řekl, ve vlastní kvalitě těchto kněží, kteří stali se základem této privilegované třídy. Rodiny kněžské byly totiž zároveň rodinami básnickými. A památky básnické a vůbec literární, které nám tyto rodiny kněžské zanechaly, jsou tak velkolepé, tak ohromné i rozsahem i cenou, že úplně pochopujeme, že lidé, že rodiny, v kterých vznikaly takovéto plody duchové, nutně

[1]) Rozumí se himálajských.

musily zaujmouti místo v národě nejpřednější. A ony dovedly si ho také obhájiti. Přísná uzavřenost proti živlům cizím charakterisuje úplně stav tento, který jeví se nám později jakožto nejprvnější kasta, před níž se i králové uklánějí. Aufrecht ve svém vydání Ṛgvedy vypočítává jména asi 400 básníků vedských. Výčet ten spočívá na udání starých kommentářů. Mnohá jména jsou spíše jen epithety básnickými, ale přece nutno uznati, že kněži-básníků bylo značné množství.

Literatura starověku indického mnohdy se jmenuje v celku literaturou vedskou. Obsahuje díla poetická — vlastní vedy — a prosaická. Jsou čtyři hlavní vedy, totiž: Ṛgveda, Jağurveda, Sāmaveda a Atharvaveda. Ku každé z nich — samhitě — druží se pak celá řada spisů vedlejších, ač stejné důležitosti a obsahu nejrůznějšího.

Nejčastěji se připomíná a největší cenu poetickou má svrchu podotčená samhita Ṛgvedy, obyčejně prostě Ṛgvedou zvaná. Oceniti velikolepé toto dílo dle zásluhy, vyžadovalo by dlouhého výkladu. Jest to dílo básnické v pravém slova smyslu. A básně tyto jako vzácný skvost chovány byly v kněžských rodinách a opravdovou blahovůlí osudu dochovány dobám nynějším. Ukázkou budiž překlad hymnu X. 85 v I. ročníku tohoto časopisu uveřejněný. Mimo to některé budou tuto při jiných příležitostech ještě uvedeny.

Ale nad jiné velikou důležitost kulturní má samhita Atharvavedy; obsahujeť značnou sbírku poetických — a řekli bychom moderně — prostonárodních říkadel vztahujících se k nejrůznějším událostem všedního života Indova.

Krásné bylo nebe Indie. Ohnivé slunce k životu probouzelo květy nádherné, zářícími plody odívalo bujné stromoví a ze země vykouzlovalo hojnou úrodu. Ale to nebe indické také pohromy působilo. Z líně tekoucích, bažinatých řek vznikala zimnice, cholera a jiné nemoci; v krásných lesích plných kvetoucích lian a nádherných papoušků číhal děsný tigr — vjāghraḥ; ve vodách mezi květy lotosovými skrýval se krokodil — nakula, a proti těmto zhoubcům zbožný Ind ochraňoval se zaklináním. Však i blaho, štěstí, bohatství, lásku i zdraví přikouzloval si různým říkáním. A mnohá z těchto říkadel jsou prastarého původu, ještě z doby společného bytu národů indoevropských a shodují se s podobnými říkadly našeho lidu. Budiž zde uvedeno několik zajímavých ukázek.

A. V. I. 22. Proti zimnici.

Za sluncem jdiž zelenost tvá, za papouškem nechať kráčí;
červeného býka barvou — tou tě kolem obkládáme.

Kol červenými barvami tě obkládáme ku dlouhému žití,
abys byl zdráv a nezeleným stal se.

Která rudá Devatiá, která dále kráva rudá —
jejich barvou, jejich silou, tebe kolem obkládáme.

Na papoušky zelenost tvou, rópanaky posíláme,
zelenost tvou kladem dále na zelené haridravy.

Bledou barvu nemocného posílá tedy zaříkávač na ptáky zelené barvy (papoušky, haridravy, rópanaky) a vyprošuje pro něho barvu zvířat červených.

A. V. I. 25. Proti zimnici.

Když Agni vody pálil, do nichž vstoupil,
kde poklony mu konali bohové,
tam jest prý tvoje nejvyšší rodiště;
ty přízniv nám, nás miň, ó takmane![1])

Ať paprsek jsi, nebo ať jsi záře,
neb ve doutnivých když se dřevech rodíš:
tvé jméno hrúdur, bože zelenosti:
ty přízniv nám, nás miň, ó takmane!

Jestliže trápení jsi, jestli trýzeň,
neb zdali krále Varuna jsi synem:
tvé jméno hrúdur, bože zelenosti,
ty přízniv nám, nás miň, ó takmane!

Čest studenému takmanovi,
čest palčivému lesku činím,
jenž přichází ob den, po druhém dnu,
neb třetí den: čest budiž takmanu!

Vidíme z tohoto říkadla, že staří Indové nemoci nejen zaklínali, nýbrž se k nim i modlili, čest jim vzdávali.

A. V. I. 12. Proti kašli.

Ze stáří zrozený, jenž první plavý býk jest,
zrozený z deště, větru, hřímaje jde s deštěm,
ten milostiv buď našim tělům, neodvratný, lámající,
jenž, jediná jsa síla, rozstoupil se ve tré.

Jenž v každýkoliv úd jsi mocí vnikl;
my havisem[2]) tě ctíme velebice,
samanky, anky[3]) havisem my ctíme,
jenž uchvácením schvátil's jeho údy.

---

[1]) Zimnice. — [2]) Obětní máslo. — [3]) Háky, svírání, bolesti.

Zbav bolení ho hlavy, kašli, také,
jenž do každého údu jeho vstoupil's,
jenž z deště zrozen, z větru a jenž síla,
nechť kráčí za stromy a za horami.

Blaho buď mé pravé noze, blaho také noze levé,
blaho buď mým čtyřem údům, blaho budiž tělu mému.

Také při zlomení nohy nebo ruky důležitým prostředkem bylo — ovšem asi mimo vlastní fysickou pomoc — říkání. Jako u nás. Příkladem budiž

A. V. IV. 12.

Rostitelka jsi, róhaní, kosti zlomené srostitelka:
nech srůsti tohoto, bylino!

Co ti porouchâno, co ti zlomeno jest, křehké na tvém těle:
dhátar[1]) tuto s laskavostí slučiž opět s údem úd.

Slučiž se s míchou mícha, slučiž se s údem úd,
sluč se, co z masa odpadlo, srostiž také zase kost.

Mícha s míchou sluč se zase, s kůží srostiž kůže,
krev tvá, kosti vzrosťte, maso s masem srostiž.

S vlasem vlas ať sroste, s kůží kůže také,
ve tvé kosti krev též vzrostiž; bylino spoj zlámaninu!

Povstaň již, pryč odejdi, pryč běž!
Jak vůz krásnokolý, krásnoosý, lepokovaný
postav se opět vzpříma.

Jestliže jsi do jámy pad', porouchal se,
či tě kámen zranil těžce vržený,
Ṛbhu[2]) jako části vozu s údem sloučil úd.

Hojně jest říkadel proti udeření blesku, jenž dle domnění Indův byl klínem, jímž metal bůh Indras.

A. V. I. 13.

Čest budiž bleskům tvým, čest tvému hřímání,
čest budiž kameni, jímž metáš po zločinu.

Buď čest ti, vnuku výšiny, zkad snášíš horko palčivé:
buď našim tělům milostiv a učiň blaho potomstvu.

[1]) Stvořitel. — [2]) Umělec božský, dovedný hotovitel vozů; etym. řecký Ὀρφεύς.

Výšiny vnuku, protož buď čest tobě,
čest střele tvé i pochodni činíme.
Tvůj známe úkryt, vysoko jenž v skrýši —
i v moře nitru jako střed jsi vložen.

A ty, již bohové stvořili všichni —
tvoříce střelu neodvratnou k vrhu:
ty smiluj se, jsouc velebena v obci;
čest nyní tobě budiž, bohyně!

Zajímavá jsou též říkadla, která mají přivésti do domu neznámého nepřítele, jenž tajně škodu působí.

A. V. I. 8.

Přiznávajícího se, Agni, přiveď čaroděje, kimídina;
ty zajisté, bože, veleben jsa, vrahem škůdcovým jsi stal se. 1.

Agnih z předu popadniž je, Indra strkej silných ramen;
nechať přijdou všichni sem a „Tu jsem," řeknou. 4.

Tebou všichni páleni jsouce, z dálky
nechať přijdou přiznávajíce se. 6.

Ty, ó Agni, kouzelníky svázané sem přiveď,
hlavy jich pak Indras hromným klínem kéž rozrazí. 8.

Podobně A. V. I. 8. volá zaklínač:

Toto havis kouzelníky jako řeka pěnu odvez;
která žena, muž to spáchal, ten ať zde se přizná každý.

I proti nepřátelům vůbec užíval zbožný Ind zaříkávání. A. V. VIII. 13. prosí následovně:

Jako slunce vzcházející světlo béře všechněm hvězdám,
takto žen a dívek lesky béřu, jež mě nenávidí.

Nechť mi, když jdu, nepřátelé v každém počtu v oči vstoupí:
jako slunce vzcházející spících nepřátel moc kácím.

Avšak také nepřátele mezi zvířaty, a to v první řadě tigra a vlka zaklíná vedle svých škůdců lidských.

A. V. IV. 3.

Pryč odtud tři odešli: tigr, člověk a vlk.
Jdou dolů řeky, dolů bůh, lesa pán, dolů skloňtež se, nepřátelé!

Jinou ať kráčí cestou vlk, ať zloděj jinou kráčí,
ať jinou zubatý had,[1]) ať jinou ten, kdo touží po zločinu.

[1]) Provaz.

Tvé obě oči, tvář tvou, tigře, potíráme,
a všech tvých, tigře, dvacatero drápů.

My zubatého tigra nejprv potíráme,
i zloděje jsem zabil, vlka úkladníka.

Dnes který zloděj přijde, rozdrcen nechť pryč jde,
ať cestou bezcestnou jde, hromným klínem ať ho skolí Indras.

Zničeny jsou šelmy tvoje, rozdrcena jsou tvá žebra,
zhouba tobě, ještěře, buď; marně přišel's, plný zloby.

Co jsi sevřel, nerozvírej, rozvírej, co nesevřel jsi.
Indrorodý, Sómorodý, átharvská jsi zhouba tigrů.

Hojná jsou také říkání, jimiž hoch hledí si nakloniti dívku lhostejnou. V básni A. V. I. 34. užívá hoch jakéhosi býlí sladkého, bezpochyby třtiny cukrové, za tím účelem.

Tebe, býlí medorodé, s medem tebe vykopávám,
nad med vyrostla tvá sladkost, ty nás učiň medovými.

Na jazyka konci med mám, sladkost jeho na kořenu:
budiž nyní v moci mojí, povolna buď myšlenkám mým.

Sladké jest mé vykročení, přijíti mé sladké jesti,
řečí sladkou mluvím k tobě, medosladký jest můj pohled.

Nad med jsem já medovější, nad madughu jsem já sladčí,
kéž já nyní získám tebe jako haluz medosladkou.

S třtinou kol tě poutající přišel jsem já ku přátelství,
abys byla milenkou mou neodvracujíc se nikdy.

Podobně II. 30. praví jinoch:

Jako touto zemskou travou vítr zmítá,
tebou zmítám, bys mou milkou byla, stále u mne.

Krásná jest také prosba za dlouhý věk.

A. V. II. 28.

Nechť, stáři, tobě doroste muž tento,
nechť nezničí ho jiná ze sta smrti;
Jak starostlivá matka syna v lůně
chraň Mitras z přátelství jej od pohromy.

Dejž Mitras, Varun také, zhouba zbojců,
ve shodné mysli, aby stářím zemřel.

A k tomu Agni, jenž zná obřad správný,
zve za hótary všecky rody bohův.

Ty vladařem jsi všechněch zvířat zemských,
jež zrozena a jež se teprv zrodí:
nechť neopustí dech jej ani výdech,
nechť nezabije nepřítel ni přítel.

Djaus [1]) učiň, učiň tobě Země, máti,
vespolnou shodou, abys stářím zemřel;
bys v Áditině [2]) klíně život trávil,
by sto zim chránil tebe dech i výdech.

A jej též, Agni, k moci, lesku přiveď,
i símě jeho, Varune i Mitro:
jak matka jemu, Áditi, štít skytni
i všichni bozi, aby stářím zemřel.

V kulturním ohledu jest důležité také požehnání při nastolení krále.

IV. 22.

Tohoto, Indro, nechejž vzrůsti krále
a kmenův jediným jej učiň býkem,
pryč nepřátele jeho odstraň všecky,
je v moc mu vrhni ve zápasech všechněch.

Dej hojnost jemu vesnic, koní, bravu,
díl vezmi tomu, jenž jest jeho sokem,
nechť jako král jest v čele svojich vojů,
dej, Indro, v moc mu nepřátele všecky.

Nechť pokladů jest všechněch vrchním pánem,
nechť jako král jest pánem všechněch kmenů.
Vlož, Indro mocný, na něj hojnost lesku,
bez lesku učiň jeho nepřátele.

Ó země, nebesa, mu hojně blaha
skytejte jak dvě mlékaplné krávy:
král tento staniž Jndrovi se milým,
a milým bravům, bylinám i zvěři.

Nuž poutám k tobě vítězného Indra,
jímž vítězí, však nepodléhá nikdo,
by učinil tě prvním rodů býkem
a z králů lidských svrchovaným králem.

---

[1]) Bůh nebes, etym. řecký Ζεύς — [2]) Matka bohů.

Ty nahoře jsi, sokové pak dole,
i všichni, králi, tvoji protivníci;
býk jediný, vítězný přítel Indrův
všech nepřátel shrň k sobě jmění, statky.

Lvu roveň — pohlť všecky kmenů hluky,
a tigru roveň — odvrať nepřátele.
Býk jediný, vítězný přítel Indrův,
všech nepřátel se ujmi jmění, statků.

Konečně ještě jedna modlitba, modlitba za svornost, které se také nám bohužel nedostává, budiž tuto uvedena. Byla by tu také zplna na svém místě.

A. V. III. 30.

Stejného srdce, stejné mysli, návidící se činím vás,
jeden druhého milujte, jako kráva tele zrozeňé.

Oddán buď otci syn, s matkou budiž stejnomyslný,
k muži choť mluv řečí medovou, míruplnou.

Nechť bratr bratra návidí, sestra dále sestru;
stejného cíle, stejné mysli, řečí mluvte dobrou.

Uznávejte staršího, buďte rozumni, nerozlučujte se,
jdouce při jedné voji kráčejte.

Jeden druhému mluvte mile, jdouce:
svornými vás, stejné mysli činím.

V společné studni, při společném jídle,
při spolném loži slučuji vás spolu.

Vespolně ctěte Agnia a spolu držte
jak v kole paprsky se drží náboje.

Svornými vás, stejné mysli činím,
všecky jednoho poslouchající kouzlem,
jako bohové, již amrtam chrání:
ráno i večer stejné mysli buďtež.

* * *

Literatura prosaická obsahuje díla rázu nejrůznějšího. Jsou to spisy filosofické a theosofické, protkané rozmanitými episodami a příběhy. Jsou to t. zv. brāhmana, āranjaka a upanišady. K nim druži se i rozmanitá sūtra, hlavně grhja-

sūtra, jež podávají zevrubný ritual všech možných obřadů veřejných i domácích, a to předpisy do nejjemnějších podrobností jdoucí.

Důležité v těchto prosaických spisech jsou části týkající se oběti, protkané přehojnými, často naivními etymologiemi. Vedle cenných filosofických částí obsahují tyto prosaické spisy také hojně planého žvastu.

I zde chci některé ukázky podati.

K samhitě Atharvavedy náleží Śatapathabrāhmaṇam (brāhmanam sta cest).

Počíná takto. I. 1. 1.

Óm.[1]) Čest Ganeśovi.[2]) Ku slibu obětnímu přistupuje mezi āhavanījem[3]) a gārhapatjem[4]) (obrácen tváří) k východu vody se dotýká; (vysvětlení toho) že vody se dotýká: nečistý totiž člověk (jest), když nepravdu mluví; tím (stává se) očištěn uvnitř, neboť vody jsou čisty. „Čistý se stav, k vykonání oběti chci přistoupiti"; s těmi slovy; neboť prostředkem očištění (jsou) vody; čistým se stav chci k vykonání slibu přistoupiti; proto tedy se vody dotýká. 1.

On k Agniovi takto pohlížeje, k oběti přikročí (se slovy): „Agnie, pane slibův, slib vykonám, to nechť dovedu, ten nechť se mi podaří". Agnih zajisté jest božských slibů pánem, (proto) mu to takto řekl: „Slib vykonám, to nechť mohu, to nechť se mi podaří," a (slova ta) nejsou temna. 2.

Po vykonané (oběti) se propouští (se slovy): „Agnie, pane slibů, slib jsem vykonal, to jsem dovedl, to se mi podařilo"; dovedl toho zajisté, jenž k ukončení (oběti) přišel. podařilo se mu to, jenž k ukončení (oběti) přišel. Tímto (způsobem) tedy většina (lidí) slib vykonává; jiným takto se může vykonati. 3.

Neboť dvojí jest (způsob), třetího není. Pravda, anebo nepravda: pravda — totiž bohové, nepravda — lidé. „Zde já od nepravdy ku pravdě přistupuji," a (s těmi slovy) od lidí k bohům přichází. 4.

Ten (pak) zajisté (jen) pravdu nechť mluví, to zajisté bohové jako slib vykonávají, co jest pravda, proto jsou jasni, jasným stává se pak, kdo takto věda pravdu mluví. 5.

Potom po ukončení se propouští: „Zde já, čím právě jsem, tím jsem," pravě, neboť jako nečlověkem (t. více než člověkem) se stává, když slib vykonává; neboť to se nesluší, aby řekl: „Teď zde já od pravdy k nepravdě se vracím". Tu tedy opět člověkem se stává a proto právě ukončuje slib se slovy: „Zde já, čím právě jsem, tím jsem." 6.

---

[1]) Citoslovce značící požehnání. Cf. naše amen. — [2]) Patron spisovatelů. — [3]) Obětní oheň na východě od oltáře domácího. — [4]) Domácí, rodinný oheň na západ od téhož. Oba posvátné.

Nyní pak o požívání a nepožívání. Ášadhas Sávajasovec totiž nepožívání za slib (= obět) považoval. Mysl člověka zajisté bohové znají; ti vědí, když chce k oběti přistoupiti, a proto se slovy: „Zítra ráno nám bude obětovati“ bohové všichni do jeho domu přijdou, v jeho domě bydlí; to (jest) upavasathaḥ (= bydlení, půst). 7.

A nepatří se, aby kdo dříve jedl, dokud hosti nejedli; čím více, když bohové nejedli, aby jedl; proto nechť nejí. 8.

Toto zajisté pravil Jağñavalkjas: Když nejí, obětníkem pitarů (= otců, manů) se stává, když jí, tu bohy předjídá (= jí před bohy); to ať tedy jí, co snědeno jsouc, nesnědené jest; od čeho zajisté havis se neubírá, to snědeno, jsouc nesnědeno (jest); on když jí, tím nestává se obětníkem pitarů, když pak to jí, od čeho se havis nebéře, tím nejí před bohy. 9.

On tedy lesní (plodiny) nechť jí; buď lesní byliny anebo (plody) stromové; toto pak řekl Barkuḥ Vṛšṇovec: „Boby mi upecte, neb od těch se havis nebéře“; toho ať nečiní, neboť rýže a obilí patří k tomu, co jest luštěninou, tu rýže a obilí se takto rozmnožuje[1]); proto (jen) lesní (plody) nechť jí. 10.

Buď tedy v místě āhavanīje nechť tu noc leží anebo v místě gārhapatje, neboť k bohům se takto přibližuje, kdo k vykonání slibu přikročuje. On tedy uprostřed těch, ku kterým se přibližuje, leží; dole pak nechť leží, neboť zdola k lepším jest přibližování. 11.

A ráno k vodě prvním obřadem se obrací; vodu přináší. Oběti jest zajisté voda, k oběti se tedy takto nejprve obrací; tu (vodu) přináší a takto tedy obět rozvádí (= provádí). 12.

I přináší s těmito temnými slovy: „Kdo tebe poutá?“ On tebe poutá. Komu tebe poutá? Tomu tebe poutá. Temný jest totiž Prağāpatiḥ, Prağāpatiḥ (pak jest) oběti: tu tedy tímto spůsobem Prağāpatja, totiž obět, poutá. 13.

To pak, že vodu přináší (znamená): vodou zajisté toto všecko (= vesmír) jest proniknuto: tu tedy prvním tímto úkonem všecko proniká. 14.

A co při oběti hotar (= zpěvák hymnů) neb adhvarju (= kněz obět vykonávající), nebo brahman, nebo zapalovač ohně nebo sám jağamānaḥ (= ten, pro něhož se oběť koná) pokazí, to takto všecko (vodou) proniknuto se stává (= se napravuje). 15.

To tedy, že vodu přináší (dále znamená): Když bohové zajisté chtěli obětovati, asuršti rakšasové (= démoni) jim

---

[1]) Luštěniny a obilí jsou jídly zakázanými před obětí.

bránili se slovy: „Nebudete obětovati"; že pak bránili, slují rakšasy (= rakšate, brániti, střežiti). 16.

Potom však bohové hromový klín uzřeli, kterýžto jest voda; hromovým klínem zajisté jest voda; proto kudy tato jde, tam rýhu činí, kde stojí, tam pálí. Tudy tedy (bohové) ten hromový klín uchopili a v jeho ochraně bezpečně obět provedli; proto (tedy také) ten hromový klín (totiž vodu) do ruky béře, v jeho ochraně bezpečně, jistě obět provádí; proto vodu přináší. 17.

A tak to pokračuje dále. Vidíme tu samou symboliku, mnohdy značné hloubky. I řeč vyniká — jak i z překladu, úmyslně slovného patrno, zvláštním rázem. Ovšem její stručnosti výrazové nemožno napodobiti; doplňky v závorkách jsou toho důkazem; ale při této stručnosti, ba mnohdy nejasnosti na jedné straně, vidíme hojnost zbytečného opakování na straně druhé.

Zajímavé také jest následující vypravování o Bhrguovi Várunovci. Š. Br. XI. 6. 1—13.:

Bhrguh zajisté Várunovec otcem svým Varunem pro vědění (svoje) pohrdal. To pak Varun uzřev (pravil): „Nepohrdej mnou pro (svoje) vědění." 1.

I pravil: „Na východ, synu, se odebeř; tam spatře to, co spatříš, na jih se odebeř; tam spatře to, co spatříš, na západ se odebeř; tam spatře to, co spatříš, na sever se odebeř; tam spatře to, co spatříš, na severní část středního směru mezi těmi prvními se odebeř; tam spatře to, co spatříš: pak vše mně vypravuj. 2.

A on potom tedy na východ se odebral; a tu (spatřil) od lidí lidi po údech rozdělované, kteří údy jejich jeden po druhém rozsekávali (se slovy): „Toto tvé, toto mé." I pravil: „Hrůza, ach běda! Vidím tuto, jak lidé lidi po údech rozdělují, údy jejich jeden po druhém sekajíce." Ti (rozsekávající) pravili: „Takto zajisté tito s námi na onom světě (= za živa) nakládali; s těmi opět my zde takto nakládáme." On děl: A jest očista (= vysvobození)? „Jest." „Jaká?" „Tvůj otec ví." 3.

A on na to na jih se odebral a tu (spatřil) od lidí lidi po údech rozdělované, kteří údy jejich jeden po druhém řezali (se slovy): „Toto tvé, toto mé." I pravil: „Hrůza, ach běda! Tuto lidé rozdělováni jsou po údech od lidí, kteří údy jejich jeden po druhém řezají." Ti pak pravili: „Takto zajisté tito s námi na onom světě nakládali; s těmi opět my zde takto nakládáme." On „A jest očista?" „Jest." „Jaká?" „Tvůj otec ví." 4.

A on potom se k západu odebral a tu (spatřil) lidi tiše sedící od lidí mlčky sedících pojídané. I pravil: „Hrůza,

ach, běda!" Lidé tuto mlčky sedící lidi tiše sedící pojídají." Ti pravili: „Takto tito s námi na onom světě nakládali atd. 5.

A on potom k severu se odebral a tu (spatřil), jak lidé křičící lidi křičící pojídají. I pravil: „Hrůza, ach běda! Lidé tuto křičice lidi křičící pojídají." Ti pravili: „Takto tito s námi atd. 6.

A on potom na severní část směru středního mezi těmi prvotními se odebral a tu (spatřil) dvě ženy: krásnou a ještě krásnější; mezi nimi člověk černý, žlutooký, s holí v ruce stál; a toho když spatřil, strach ho jal. Když přicházel domů, usedl; i pravil mu otec: „Odříkávej své texty. Proč textu neodříkáváš?" On pravil: „Nač bych odříkával? Nic (to) není." A tu Varuṇ poznal (pravě u sebe): „Viděl zajisté." 7.

I pravil (Varuṇ) „Ti lidé, které (jsi viděl), že lidi po údech rozdělovali, ani jim úd po údu sekali (se slovy): „Toto tvé, toto mé," to byly stromy; že pak obětní dříví přikládá, tím si člověk stromy podrobuje, tím světa stromů dobývá. 8.

Dále pak lidé, které jsi na polední straně viděl od lidí po údech rozdělované, ani jim úd po údu řezali (se slovy): „Toto tvé, toto mé," to byla zvířata; když pak člověk mlékem obětuje, tím zvířata si podrobuje, tím světa zvířat dobývá. 9.

Potom pak lidé mlčky sedící, které jsi na západní straně viděl od lidí mlčky sedících pojídané, to rostliny byly. Člověk pak když travou (obětní nádobí) utírá, tím rostliny si podrobuje, tím světa rostlin dobývá. 10.

Potom pak lidé křičící, které jsi na severní straně uviděl od lidí křičících pojídané, to byly vody. Když pak člověk vody přináší, tím vody si podrobuje, tím světa vod dobývá. 11.

Potom ty dvě paní, které jsi uviděl — krásnou a ještě krásnější. Ta krásná, to je víra; jestliže pak člověk první oběť (totiž ráno) obětuje, tím víru si podrobuje, tím víry dobývá. Potom ještě krásnější; to (jest) nevěra; když pak člověk druhou obětí (večer) obětuje, tím nevěru si podrobuje, tím nevěry dobývá. 12.

A člověk, který mezi nimi černý, žlutooký, s holí v ruce stál, to byl zajisté hněv; když pak člověk do lžíce vody nabéře a (do ohně) vlévá, ten takto věda agnihotram obětuje (oběť ohni), tím všeho dobývá, všecko si podrobuje. 13.

V Śatapathabrāhmaṇam jest také pověst o potopě světa, která šíře se vypravuje v Mahābhāratam; v další části tohoto pojednání aspoň něco z této pověsti uvedu.*) (Dokonč.)

---

*) Prameny a pomůcky uvedeny budou při další části tohoto pojednání.

Stans pede in uno.

Exegetický příspěvek k Horatiovi.

Článek druhý.

Napsal **Timothej Hrubý.**

Svůj předešlý článek v ČMF. r. 1896 str. 276—280 napsati měl jsem nejen právo, nýbrž i povinnost.

R. 1883 překládaje satiry Horatiovy, přeložil jsem známé místo sat. I. 4, 9—10:

Jsa na jednu jenom nohu opřen
v hodině v péro mluvil dvě stě veršů často co zvláštnost.

Přiznávám se upřímně, že bych byl tehdy zajisté užil slov „stoje na jedné noze", kdyby se bez násilí dala vpraviti do časoměrného hexametru.

R. 1888 spisuje pojednání „Z duševní dílny básníkův antických", napsal jsem o Luciliovi, že si počínal při básnění dosti bravurně — stál totiž jen na jedné noze. To vytkl mi p. dr. Král v kritice mého spisu „Ze života básníků antických" za chybu. Důvěřuje autoritě kritikově, uznal jsem v odpovědi své na onu kritiku onen výklad slov Horatiových za chybný! Věda však jednak sám, jednak byv upozorněn, že i jiní u nás tak psali, shledal jsem na omluvu doklady ty ve své odpovědi a napsal na str. 314 v List. fil. r. 1889:

„Chyby důvodné, jež mi p. ref. právem vytýká, jsou, že jsem chybil ve slovech Horatiových stans pede in uno. Mimo prvé dvě nejsou chyby ty závažny a zvláště ne výtka o Luciliovi, jíž p. ref. tak veliké váhy přikládá. Všichni, kdo u nás poslední dobou o Luciliovi psali, vykládali si slova Horatiova jako já.

Nebeský (Č. Č. M. 1865 str. 265), Petrů ve své lit. str. 310, Dr. Cumpfe Světozor 1887 str. 75."

Na to napsal p. dr. Král ib. str. 315:

„Pan Hrubý o Luciliovi tvrdí, že „při horečné činnosti (nadiktovalť někdy otroku svému do péra dvě stě veršů za hodinu) počínal si dosti bravurně, neboť stál jen na jedné noze." **Tak totiž rozumí p. Hrubý místu Horat.** v Sat. I. 4. 9. n.: in hora saepe ducentos versus dictabat stans pede in uno. Pan Hrubý směle tvrdí, že až dosud „u nás" toto místo tak se vykládalo, jak činí on.[1]) Kterýkoli sebe starší kommentář nebo slovník poučí p. Hrubého, že stare pede in uno

[1]) Svou odpovědí dokázal p. dr. Král, že se to místo u nás nikdy jinak nevykládalo a že tedy při nejmenším tvrzení mé nebylo smělé.

značí asi tolik, co „sypati z rukávu, lehkovážně pracovati.“[1])

Václav Nebeský v Č. Č. M. 1865 napsal článek Římská satira, v němž na str. 256 čteme „(Lucilius) neskládal je (satiry) pracně, jako klassický jeho nástupce a kritik Horatius, nýbrž „stoje na jedné noze udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě.“ Nebeský, jak vysvítá z uvozovacích znamének a ze slov „stoje na jedné noze,“ uvádí tu patrně citát Horatiův přeložený; ale ani on už nedíval se do textu, nýbrž odkudsi chybně vypisoval, jak viděti z nesprávných slov — „že udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě po obědě.“ O tom v Horatiovi nic není.[2]) Jak si vykládal slova „stoje na jedné noze“, těžko se dopátrati; uvádí tato slova jako citát a citát ten může býti doslovně přeložen, aniž by si ho spisovatel doslovně vykládal. Znamenitý spisovatel p. Petrů, jenž jest tak dovedný, že na př. na str. 41 své literatury uvedl pět řádek sanskritského textu a transkriboval jich (a to chybně) šest, v téže literatuře při výkladu o Luciliovi, jejž téměř do slova opsal z článku Nebeského, píše o této věci takto: „Stoje na jedné noze udělal dvě stě veršů před obědem a dvě stě veršů po obědě.“ Slova ta neuvádí už jako citát, nýbrž podává je bez uvozovacích znamének.[3]) Z Lucilia učinil tak p. Petrů jakéhosi clowna, jenž dovedl státi hodinu na jedné noze jako husa a při tom básniti. Pak se vyskytne p. dr. Cumpfe a vskutku ve Světozoru 1887 na str. 75 napíše: „C. Lucilius († 153), jenž prý na jedné noze stoje sto veršů za hodinu diktoval.“ **Člověk čta to neví, má-li se zlobiti či smáti!** Konečně vyskytne se pan Hrubý, opisuje z Petrů a z Cumpfe, opisuje bez myšlenek[4]) a napíše, „že Lucilius počínal si při básnění dosti bravurně, neboť — stál jen na jedné noze!“ To je přece něco pro zábavu širšího obecenstva!“

Avšak tento výsměch nezůstal ojedinělý. Od té doby

[1]) Tato věta je v celém sporu našem punctum saliens. Takých kommentářů a slovníkův ovšem není.

[2]) Pan dr. Král nyní chce dokázati, že věděl, že u Horatia (sat. I. 10, 60—61) onen výrok je. Ale kontext zde citovaný ho usvědčuje nejlépe, že tehdy onoho výroku Horatiova neznal. Dnes by pan dr. Král — soudě dle pochvalného úsudku jeho o činnosti Nebeského, kterýžto úsudek podal dr. Hanušovi — zajisté také nenapsal, že Nebeský „odkudsi chybně vypisoval“.

[3]) Bez uvozovacích znamének uvádějí slova Horatiova všichni překladatelé a vykladatelé.

[4]) Pan dr. totiž zapomněl, že jsem přeložil Horatiovy satiry již o pět let dříve. Již překládaje satiry znal jsem pojednání Nebeského, neboť v mém překladě na str. 97 stojí: „O Luciliovi jakož i o celé římské satiře jedná s obdivuhodnou důkladností V. Nebeský v Musejníku na r. 1865.“ Neopisoval jsem ani z Petrova ani z Cumpfa. Zajímavo je, že tehdy p. dr. nečinil žádného rozdílu mezi tvrzením Petrovým, Cumpfovým a mým.

až do r. 1892 byl jsem příležitostně terčem úštěpků pro tento svůj překlad.

Listy fil. r. 1892 308: P. Hrubý... Kdysi omluvou svého **překladu jednoho místa Horatiova** (Lucilius básnil dle p. Hrubého bravúrně — stál totiž při tom na jedné noze) jen ukázal, že přejímá chyby p. Petrova a Cumpfa. Urážky podobné dostoupily vrcholu tvrzením Listů fil. 1891, str. 141: P. Hrubý nedospěl sice ještě tak daleko, aby lat. ducentia přeložil slovem dvě stě, jak to, tuším, kdesi učinil Lange, ale téměř dostihl jej již dříve tím, že **v překladu jednoho místa Horatiova** udělal z básníka Lucilia clowna, jenž dovedl básniti „stoje na jedné noze.“ Od překladatele, který tak bystře proniká taje mluvy básnické etc.[1])

Také Čas ze dne 5. března 1892 str. 151 napsal o mně: „Pan Hrubý stal se směšným[2]) už dávno napsav o římském básníku Luciliovi, že dovedl básniti „stoje na jedné noze“. Latinská fraze, kterou takto p. Hrubý zčeštil, znamená ovšem, že L. básnil lehce, sypal verše jako z rukávu nebo tak nějak.“

Přesvědčil jsem se po létech, že nejen všichni Češi, ale vůbec všichni překladatelé i vykladatelé Horatiových slov vykládaji si je doslova t. j. stoje na jedné noze. Sbíral jsem si po léta material a k radostnému překvapeni shledal jsem, že i Krüger, jehož špatně pochopený výklad byl pramenem dru. Královi a Času, v 13. vydání rozhodl se pro výklad doslovný. Pak jsem napsal svůj článek, abych ukázal, jak se místo Horatiovo vykládá, a že bylo křivděno mně, p. řed. Petrovi a p. dru. Cumpfovi, nadšenému pracovníku a kdysi přispěvateli Listů fil., jenž byl také nějaký čas mým učitelem a pro mne musil trpěti. Článek svůj napsal jsem věcně a klidně a jen pod čarou jsem citoval dřívější nespravedlivé a nesprávné výroky Listů fil. Pan dr. Král cítil se článkem mým dotknutým, ač úmysl podobný byl mne dalek, a odpovídá v List. fil. 1897 str. 73—80.

Argumentace moje vrcholí ve slovech (str. 279): „Uznáme-li tudíž s Müllerem, že ducenti znamená velký počet, nepůsobí nám místo Horatiovo zvláštních obtíží. Dle něho totiž Lucilius se honosil, že někdy (ovšem často) dovede nadiktovati otroku svému do péra velikou sílu veršů stoje na jedné noze. Lucilius i Horatius ovšem nadsazovali.“

---

[1]) Tvrzení to, jež bude věčně nejsmutnějším památníkem úpadku kritiky v oboru klassické filologie v nedávné době, jest spolu dokladem, že se nejednalo ani o bravurnost ani o nedbalost, nýbrž o výklad doslovný a obrazný.

[2]) Je mi velikou útěchou, že tak směšnými stali se také mužové tak výteční jako Wieland, Voss, Fritsche, Lucian Müller atd.

Výklad ten je zajisté zcela správný a článkem p. dr. nebyl ani dost málo otřesen.

O to, jak Lucilius stál, jsem se nestaral, poněvadž mi běželo především o vysvětlení celého místa a pak o důkaz, že slova stans pede in uno znamenají skutečně stoje na jedné noze. Proto jsem ve všech překladech a výkladech podtrhoval jen náhradu slov stans pede in uno.

Pan dr. Král chytá se věcí vedlejších, vytáčí se, ale přece učinil klassické přiznání, jež nejlépe illustruje vratkost dřívějších jeho názorů. Srovnejme jen tyto dva výroky.

Listy fil. r. 1889 str. 315:

Každý sebe starší kommentář nebo slovník poučí pana Hrubého, že stare pede in uno znamená asi tolik, co sypati verše z rukávu, lehkovážně pracovati.

Listy fil. 1897 str. 75:

Slovy stare pede in uno naznačuje se známé nedbalé postavení člověka, majícího nohy skříženy; člověka, jenž tedy stojí opřen o zád a nebo třeba volně ale tak, že padá váha těla hlavně na jednu nohu.

Věděl p. dr. Král v létech 1889—1896 co znamená stare pede in uno? Toho dověděl se teprve následkem mého článku.

Pan dr. Král píše na str. 74: Překládá-li Wieland, Voss, Munk-Seyffert Aly, Delavigne a třeba i jiní slova ta „auf einem Beine stehend“ nebo podobně nebo „se tenant sur un seul pied“ neznamená to pro výklad místa nic.“

K tomu dovoluji si otázky:

1. Nemůže ten překlad znamenati ani ono známé nedbalé postavení člověka, jehož váha padá hlavně na jednu nohu?

2. Kdyby se slova stans pede in uno musela bráti obrazně, což by byl ani jeden překladatel jich obrazně nepřeložil, zvláště když na př. aus dem Aermel sie schütteln d se do hexametru zcela dobře hodí? Byl by Francouz v prosaickém překladě užil obratu, jenž teprv potřebuje výkladu?

3. Je překlad Vossův ein Bein in der Schwebe doslovný? Neobsahuje překlad Wielandův und falls es eine Wette gegolten hätte auf einem Beine stehend zároveň jasného výkladu?

4. Proč jsem já trpěl, jak z uvedených citatů patrno, jedině a výhradně pro překlad?

Také dr. Cumpfe nenapsal nic jiného nežli doslovný překlad (na jedné noze stoje sto veršů za hodinu diktoval).

Má ve vědě jiná práva Wieland, Voss a j. nežli p. Hrubý a dr. Cumpfe?

Dále píše pan dr. Král: „Lucian Müller v C. Lucili saturarum reliquiae (Lipsiae 1872) str. 291 — jehož slova obšírně uvádí — však slov „stans pede in uno“ vůbec nevykládá, nýbrž přejímá je bez výkladu (nam ut revera quis bis centenos versus Latinos per horam promat, nedum is qui stat in uno pede, equidem fieri posse pernego). Jak si vlastně slova ta tuto i jinde, kde má německý jich překlad zcela doslovný, vykldá, není patrno.“

Je to opět jenom vytáčka. Neboť výklady se nepíší přece proto, aby potřebovaly nových výkladů.

Řeknu-li někomu: „Brachu, aby 200 veršů za hodinu utvořil někdo vůbec, na tož pak ten, kdo stojí na jedné noze, to já pokládám za čirou nemožnost — každý zajisté ví, co si myslím — ovšem máli dobrou vůli a nestaví-li se mermomocí nevtipným. A není-li p. dru. Královi patrno, jak si Müller tento doslovný překlad vykládal, proč pak mu to bylo patrno u mne a u dra. Cumpfa, jenž přece neřekl nic jiného než Müller? A nemohou opět slova ta značiti ono postavení, při němž váha těla padá hlavně na jednu nohu?“

Nesmírně nápadným mně i jiným klassickým filologům je z brusu nové tvrzení p. dr., že překlad neznamená pro výklad místa nic. Výrokem tím p. dr. Král, jeden z nejlepších českých překladatelů, jednak snižuje svou bez odporu záslužnou činnost překladatelskou, jednak ocitá se v křiklavém a naprosto nevysvětlitelném odporu s dřívějšími výroky, jež učinil v List. fil. posuzuje různé básnické překlady staroklassické. Tam totiž užíval slov překlad a výklad **promiscue.** Tak r. 1889 str. 56 o překladu Mejsnarově Hesiodovy theogonie, kde není výkladů, píše: S výkladem a překladem mnohých míst a zvláště některých epithet nemohu se snášeti. My překládáme Homera a Hesioda dosud na základě výkladů zastaralých, tak na př. v. 11 překládá se αἰγίοχος bleskovládce nesprávně i na základě starého výkladu. Ve v. 13 zase je epitheton αἰγίοχος přeloženo hromovládný. Jak si tedy p. Mejsnar toto slovo vykládá, těžko jest se dopátrati. Roku 1882 o Škodově překladě Iliady str. 151 čteme: „ἀτρύγετος dle staršího chybného výkladu překládána neplodivý“. Str. 153: „Nemá opory v originale ani neposkytuje jasného smyslu“. Str. 154: „Slovo nejasné, bez něhož lze se tuto obejíti na prospěch jasnosti překladu. Str. 155: „κρατευτάων ἐπαείρας dřív vidlice zdvihnuv (Mejsnar jasněji: nadzdvihnuv postavce); porozumění místa

toho mohlo býti ulehčeno poznámkou pod textem". R. 1892 v kritice mého překladu Oidipa krále str. 141 a n. (obyčejný výklad: kdybys nebyl starec, potrestal bych tě, abys poznal, co strojíš) překládá p. Hrubý: Kdybys nebyl stařický, tím, co mně strojíš vedl bych tě k rozumu. Škoda jen že tu schází poznámka; obyčejnému smrtelníku tento — výklad bez poznámky není jasný".

Korunním svědkem v celé naší při je Krüger, který kdysi vykládal: „sprichwörtlich, wie es scheint, um die Leichtigkeit oder die Schnelligkeit zu bezeichnen; vgl. unser: aus dem Aermel schütteln." Jak vidno, byl Krüger opatrný, napsalť: „wie es scheint" a rčení to jen přirovnává avšak nestotožňuje s německým aus dem Aermel schütteln.

Avšak Krüger v novém, 13. vyd. Horatiových satir upustil od svého dřívějšího výkladu. Již v seznamu důležitějších odchylek od 12. vydání (Verzeichnis der wichtigeren Abweichungen von der zwölften Auflage) čteme na str. XV. stans pede in uno. V zadu pak v dodavku (Anhang) str. 186 udává Krüger jako svůj pramen Luciana Müllera. Z toho patrno nezvratně, že sám Krüger uznává výklad svůj za zcela nový. To vyplývá také ze slov jeho: scherzhafte Bezeichnung der Nonchalance des seiner Leistungsfähigkeit im Versemachen auch unter sonst erschwerenden äusseren Umständen sicheren schnell fertigen Lucilius. Slovy unter sonst erschwerenden äusseren Umständen vyjadřuje Krüger totéž, co Müller uvedenými slovy: na tož pak ten, kdo stojí na jedné noze a ostatní vykladatelé a překladatelé slovy auf einem Fusse (Beine) stehend, se tenant sur un seul pied. Dodává-li tedy Krüger také nyní vgl. unser: aus dem Aermel schütteln, vidíme, že sám tomu přikládá význam zcela podřízený, vedlejší.

Tolik mohu zajisté tvrditi, že se již nevyskytne vykladatel, který by chtěl po výkladech Müllerových ještě nyní bráti slova Horatiova obrazně. —

Více však než výkladem slov Horatiových zabýval se p. dr. mou osobou a hledí mne postaviti do podivného světla. Na to odpovídám co nejstručněji podotýkaje, že každé slovo, jež píši, bylo zrale uváženo, jakobych je diktoval na smrtelné posteli.

Z překladů mých v rukopise četl pan dr. Král pouze Tibulla a Ovidia. Za to jsem mu poděkoval v předmluvě k Ovidiovi, a za to jsem mu věnoval — ovšem bez jeho svolení, což tehdejší náš poměr omlouval, abych jej překvapil — Horatiovy ody a epody. Ve věnování tom čteme:

13*

„Vysoce učenému pánu... přednímu filologu českému na důkaz obzvláštní úcty a vděčnosti.“ Odpověď na prvou jeho ostrou kritiku byla psána klidně, jak se možno přesvědčiti v List. fil. r. 1889.

Roku 1888 dal mi p. dr. Král ochotně svolení, abych ve svém Výboru z lit. řecké a římské otiskl jeho Antigonu. Učinil jsem tak, hledě co nejsvědomitěji, aby byl otisk věrný. Zatím než překlad vyšel měli jsme prvou polemiku pro spis „Ze života básníkův antických“. Pak kritisoval p. dr. Výbor. Žádný spisovatel na světě nedopouští se zajisté úmyslně chyb v díle, jež nese jeho jméno. Ale p. dr. píše (List. fil. r. 1890 str. 58): „V mém překladu Antigony... jsou tyto opravy vesměs pokažením překladu, proti kterému se co nejrozhodněji ohrazuji a **jež nemíním příště trpěti.**“ Věda, že dojde ke druhému vydání Výboru, přeložil jsem si Antigonu sám a otiskl ji napřed ve sbírce, již jsem vydával. Překlad ten však p. dra, jenž byl vlastním jeho původcem, nesmírně rozlítil. Proto ony nespravedlivé kritiky Oidipa krále a Antigony. Výtku,[1]) že bych byl užil překladu Králova způsobem nedovoleným, vyvrátil jsem v Obraně tak důkladně, že je k tomu třeba veliké odvahy, když p. dr. dnes výtku tu opakuje. Na něco upozorňuji. P. řed. Škoda vydal svůj znamenitý překlad Iliady. Použil Mejsnarova a Niederlova překladu a nezmínil se o tom,[2]) pokládaje to patrně za samozřejmé. Ale za to jej p. dr. Král pochválil (List. fil. 1882, str. 149): „Že na hojných místech obou těchto překladů (na př. při překládání epithet, nesnadných rčení a vazeb) se držel a vybíral z nich, co uznával býti dobrým, zříkaje se takto leckdy možné originálnosti, pokládáme mu právě za zásluhu. Lze totiž jenom tehdy, kdy překladatelé nebudou bráti se každý cestou svou, toužíce snad po liché a nemístné originalnosti, nýbrž kdy kráčeti budou ve šlépějích překladatelů vzorných, domoci se překladů s duchem jazyka našeho se snášejících.“[3])

Tohoto práva, jež p. dr. dává zde překladateli, jsem však já neužil. Pokládal bych to pod svou důstojnosti, abych se do překladu protivníkova díval, maje bohudíky v překládání „značnou zběhlost“, jak praví p. dr. Král (List. fil. 1889 str. 55). Z dob dřívějších jsem ovšem překlad p. dra. znal, čímž vysvětlují se podobnosti.

---

[1]) Mimochodem podotýkám, že působivše s p. koll. R. E. Karrasem 2 léta na témž ústavě a poznavše se blíže uzavřeli jsme spolu upřímné přátelství, které dodnes trvá v nezkalené vřelosti.

[2]) Mám před sebou Škodův překlad Iliady vydaný v Praze 1886.

[3]) Tato slova psal p. dr. v době, kdy překládal Sofokleovu Antigonu. Ale v překladě svém neřekl ani slovem, že překladu Šohajova použil.

Obě kritiky spočívají na základech zcela nesprávných. Páni kritikové se totiž domýšleli, že překládám bez kommentářů a bez slovníka. Patrno to z těchto slov List. fil. 1892 str. 141: Od překladatele, který tak bystře proniká v taje mluvy básnické, lze ovšem očekávati a priori, že překlady jeho různiti se budou od jiných novými a smělými výklady, na které ještě důvtip žádného učence nepřipadl. A vskutku i překlad Sofokleova „Oidipa krále" podává takových výkladů nových, které ještě od vykladatelů Sofoklea nezůstanou nepovšimnuty, veliký nadbytek.....

Podobné nové výklady, ovšem správné, jsou i na jiných velmi hojných místech."[1])

Podobně i v kritice Antigony (16. str. 150 a 151) čteme:

„Je přímo úžasné, jak málo p. Hrubý slovům Sofokleovým rozumí a s jakou bezstarostností spoléhá na své chatrné vědomosti ani se nepokoušeje, aby z nějakého kommentáře smysl některých míst si objasnil."

Obrana má je nejlepším protokolem mého překládání, v ní viděti, jak četných kommentářův a slovníka Lepařova jsem užíval, ona ukazuje nezvratně, jak neskonale liché byly tyto rekriminace. Nejvíce rozhněvala mne ovšem začáteční slova oné kritiky. Dnes nepochopí jich zajisté žádný člověk dobré vůle a žasnouti budou nad nimi odborníci v době budoucí. Pan dr. Král totiž zahájil kritiku svou takto:

„Kdyby byl Lessing živ, mohl by psáti nové Vademecum, ne sice pro pastora Langa, ale pro jiného překladatele, jemu duchem spřízněného, pro redaktora této nové sbírky, pana Timotheje Hrubého."

„Pan Hrubý nedospěl sice ještě tak daleko, aby latinské ducentia přeložil slovem dvě stě, jak to, tuším, kdesi učinil Lange, ale téměř dostihl jej již dříve tím, že v překladu jednoho místa Horatiova udělal z básníka Lucilia clowna, jenž dovedl básniti „stoje na jedné noze."

Vědomí křiklavého bezpráví na mne spáchaného vhánělo mi ovšem do péra výrazy ostřejší.

Ale předce je rozdíl veliký v tom, co jsem psal proti kritice Oidipa krále, již psal p. dr. Král, a v tom, co proti kritice Antigony, jež vyšla pod pseudonymem. To také uznal sám p. R. E. Karras již tehdy, jak patrno ze slov List. fil. 1892 str. 336: „Chybu svou, že jsem se hned nepodepsal svým jménem a tím způsobil, že mému učiteli byly ve tvář vrženy injurie nejodpornějšího druhu, tímto napravuji." Ton Obrany je

[1]) Také zde užívá pan dr. slov překlad a výklad promiscue!

ovšem ostrý, ale p. dr. Král marně se pokouší vyličovati ji jako pravé unikum. Odkazuji jen na slova redaktora Hlídky literární, muže, jenž pro hluboké vědění své i svou otevřenost těší se všeobecné vážnosti. Loni v List. fil. dovolával se ho také sám p. dr. Gebauer. Ten ve své úvaze z roku 1892 str. 228 příkrosti Obrany ani slovem nevytýká.

Na to p. dr. Král, když jsem se hájil v novinách proti neoprávněným nájezdům Času a sliboval další obranu, **podal na mne stížnost zemské školní radě slezské.** To učinil týž pan dr. Král, který v List. fil. 1894 str. 177 odsuzuje vystoupení Jungmannovo proti Štěpánkovi a praví: „Kdo je si věcí svou jist, takových zbraní nepotřebuje. **Kdo se protivníka nebojí, ten neodnímá mu slova.**“ Tento krok svůj p. dr. Král zajisté nikdy nikomu neomluví. Účelu svého by byl zajisté také dosáhl prostým dopisem k ředitelství opavského gymnasia. Já pak, ačkoli toto jednání jsem z hloubi duše odsuzoval, přece napsal jsem do Studentského alba zprávu o jeho činnosti tak, jak by to zajisté v mém postavení jen nejřidší lidé učinili. Píšu tu: Je vynikající filolog klassický. Přeložil znamenitě mnoho dramatických kusů atd. Mohl jsem, kdybych byl chtěl, životopis jeho vynechati, mohl jsem jeho činnost jinak vyličiti. Ve svém Výboru z lit. řecké a římské cituji pana dr. Krále více než jsem potřeboval. Také v Anthologii z básníků římských dotkl jsem se Sbírky jím redigované pochvalně, více než potřeba kázala.

Tak jsem jednal jako pravý křesťan řídě se slovy Kristovými: „Dobře čiňte těm, kteří Vás nenávidí.“ I moji přátelé vytkli mi přílišnou míru této mé benevolence, a podivno — p. dr. Král tvrdí na str. 79, že jsem jeho pochvalný životopis napsal snad pro variaci a uvádí to k mé charakteristice....

Podotýkám, že pro Studentské album nepsal jsem sám ničeho než — životopis pana dra Krále. Chtěl jsem podati zprávu pokud možno úplnou a takové — nenašel jsem nikde. Pan dr. Král, pokud vím, nemá dosud u nás obšírnějšího životopisu nežli jsem mu napsal já. Ani zpráva v Malé Slovesnosti není tak obšírná jako moje. Nepokládám toho za nějakou koncessi, a kdybych dnes měl psáti o panu dru, psal bych zrovna tak pochvalně. Divím se jen, že člověk jako já, jenž se neostýchá býti objektivním, nedochází v našich smutných poměrech pochopení.

Z polemik pana dra. Krále se mnou mohl by snad někdo souditi nepříznivě o mé povaze. A přece není hned druhého literata, který by chyby své tak ochotně uznával a tam, kde nepolemisuje, o svých protivnících tak beze vší

předpojatosti soudil zcela objektivně. Ve sboru gymnasia opavského těším se lásce neobyčejné. Mám po ruce dopisy tak nesmírně lichotivé, že se věru ostýchám je uveřejniti. Řeknu-li, že jsem miláčkem svých kollegů, nepřehánim ani dost málo.

Je to zvláštní ironie, že právě já, člověk v životě soukromém tak mírumilovný, jenž se sporům všemožně vyhýbá a je zažehnává, nucen jsem již po několikáte veřejně polemisovati.

Co se mé literární činnosti týká, podotýkám toto: Od několika let jsem stižen neduhem plicním, k němuž se před dvěma lety přidala choroba ledvin. Každou zimu plival jsem krev, loni v květnu stižen jsem byl takovým chrlením krve, že jsem se dal zaopatřiti, v listopadu se chrlení krve opakovalo. Slavný výbor Ústřední Matice školské dal mi již podruhé celoroční dovolenou. Kdo pracuje za tak smutného stavu zdravotního, v poměrech velice stísněných, toho snad vede k literární činnosti něco vyššího, ten snad má vnitřní povolání. I p. dr. Král psal o mne a to již v době, kdy se se mnou znepřáteloval (1889 str. 52) „P. T. Hrubý známý několika **zdařilými** překlady“ (str. 55) „V překládání má pan Hrubý značnou zběhlost a překládal by dokonale...“ o jiném klassickém filologu pak stálo tam „nedosáhl ani toho **literárního významu jako pan Hrubý.**“ V literární činnosti své došel jsem podpory a uznání také u vynikajících stoupenců Listů filologických a Naší Doby. Proto hlubokou nevolí musí mne a každého naplniti slova, dle nichž bych prý jinde svou literární činností postavení své stížil.

Polemiky mé jsou veskrze defensivní. Právo hájiti se přiřkne snad pan dr. Král, veden jsa pravou humanitou, každému literatu vůbec. Nemohu za to, že mi bylo tak dlouho ubližováno, jak nejlépe dosvědčuje episoda „Stans pede in uno.“[1])

Mám nejlepší vůli říditi se v životě svém zlatými slovy, jež pronesl ve francouzské akademii slavný romanský filolog Gaston Paris, nástupce Pasteurův (Nár. Listy 7. února 1897 č. 38 str. 10):

Pravíme mládeži: „Musíte milovat, musíte chtět, musíte věřit, musíte jednat,“ ale nepravíme jí, nemůžeme jí povědět, co má býti předmětem její lásky, pohnutkou její vůle, symbolem její víry, cílem jejích skutků. Musíte především, pravil bych jí, milovat pravdu, chtět ji poznat, věřit v ni, a možno-li, přispět k jejímu zjevení. Musíte se odvážit, hledět jí ve tvář a zavázat se, že ji nebudete nikdy falšovat,

[1]) Pan dr. zmiňuje se o jakémsi humoristickém listu, který prý se mne ujal. Listu toho neznám a nečetl jsem z něho ani řádky.

ani zmenšovat, ani zveličovat, ani v zájmu, jenž by se zdál vyšší než ona, neboť ve skutečnosti není nijakého vyššího zájmu a od té chvíle, kdy ji zrazujeme, cítíme vnitřní ponížení, jež byť si bylo sebe menší, projevuje se záhy v celém jednání. Jest jen málo lidem dáno, rozšířiti obor pravdy, ale všem jest dáno, podrobiti se jejím zákonům." —

Končím své polemiky s p. drem. Králem pro celou budoucnost. Přesvědčil jsem, to pevně doufám, každého nepředpojatého čtenáře, že mi p. dr. Král křiklavě ublížil. Dopřeje-li mi Bůh ještě někdy zdraví, čeká mne v literatuře naší vděčnější úkol nežli jsou polemiky.[1]

Ve Valašském Meziříčí 10. února 1897.

---

[1]) Nemohu nepoukázati na nevěcnost článku p. dr. Na můj článek obsahující málo přes 4 stránky, odpovídá na 9 stránkách, na 73 začíná, na 75 již je u stránky osobní slovy: „Čtenáři „Listů fil." zvláště mladší atd." Já jsem citoval ve svém článku List. fil. z r. 1889 a prvé číslo z r. 1892, jež vyšlo koncem února neb počatkem března r. 1892. Pan dr., aby ukázal svým čtenářům, že mi do března r. 1892 nekřivdil, odvolává se na to, co se stalo teprve po vyjití onoho čísla. Všechno to téměř pověděl p. dr. svým čtenářům před 5 lety, a jest skutečně těžko vysvětlitelno, že úvaha o slovech Horatiových zavedla p. dr., jenž se vždy honosí, jak věcně polemisuje, tak daleko. Útrpnost vzbuzuje, jakých chyb z mých spisů musí se dovolávati p. dr., aby mne učinil směšným u svých čtenářů. Učinil prý jsem z Iokasty ženu se dvojím lůnem. Je to v překladu Oidipa Krále, kde Sofokles má διπλῆν ἄρουραν. Vezmeme-li si nejnovější výtečný nehomérovský slovník Lepařův, plod vzácné pile mravenčí, a najdeme slovo ἄρουρα na str. 172, čteme tam 2. básn. lůno. Aischl., Sof. R. 1891 vyšel **redakcí dra. Krále**, překlad Oidipa Krále od řed. Končinského a tam čteme o Oidipovi:

> On zuřil, chtěje na nás meč a neblahou
> kde nalezl by choť svou, **dvojí mateřské**
> **to lůno**, jež i jej i dítky zplodilo.

Já překládám: Kde by našel ženu, neženu se dvojím lůnem, z něhož pošed děti měl. — Na důkaz toho, co dovedu „sepsati i co do věci i co do slohu", uvádí p. dr. jen dva nové doklady. O dr. Vejdovském tvrdím ve Studentském albu, že se v Terstu zabýval **anatomií mořské panny**, což prý „žádný přírodopisec před ním a žádný po něm, co svět bude světem, nevykoná". Avšak takových přírodopisců je jistě dost. Nelíbí-li se panu dru. název český, ať si tam položí název cizí: dugong (čili mořská panna). Jaký je to živočich, poučí pana dra. nejlépe pan dr. Vejdovský. Druhý nový doklad čerpal p. dr. z prvého vydání mých Úkolů z roku **1889.** Zatím vyšla knihy té vydání druhé a třetí! Na jiném místě svého článku str. 75 píše pan dr.: „Pan Hrubý s tímto výkladem uvedeného místa Horatiova vytasil se již před osmi lety." Není nad důslednost! Že jsem překládaje Horatia nevěděl, že psal Horatius ody sympotické, soudí p. dr. z tiskové chyby sympatické, jež se ovšem nedopatřením

Příspěvky k historii dialektu lašského.

Sebral V. Hauer.

V této práci dialektem lašským rozuměti jest onu část jeho, kterou Bartoš v Dial. I str. 97 nazývá moravskou; neboť látka čerpána jest z listin v této krajině vzniklých. Jsou to tyto:

I. Kniha shodní městečka Paskova (Pv.), obsahující soudní rozsudky jdoucí od r. 1633 do 1745. Zápisy tyto, počtem více než 80, sešity jsou nyní v knihu s pořádkem chronologicky částečně porušeným. Kniha zapůjčena mi byla od p. Josefa Beneše, správce školy v Nové Vsi.

II. Privilegia cechu tkadlcovského v Ostravě (O.) z r. 1559 a opis jejich pro cech v Brušperku (B.) z r. 1593. (Majetek musea Matice opavské).

III. Privilegia cechu ševcovského v Těšíně (T.) a v okolních městech z r. 1602 s opisem privilegií vydaných r. 1547. (V museu Mat. opav.).

IV. Listiny vydané na panství Frýdeckém pro poddané.

1. v Bruzovicích: a) pro Pitřika (Pk) privilegia z r. 1698 (1590), 1708, 1748; kupní smlouvy sepsané na fojtství 1680, 1688, 1696, 1757, 1785 a na zámku 1810, 1838. — b) Kocicha (Kch.) 1748 (1728), kup 1773. — c) Weismanna (W) 1668 (1557), 1748; kup 1763. — d) Grygara (G) 1698 (1458), 1748; kup na zámku 1753. — e) Valka (Vk) 1458 (listina porušena a doplněna opisovačem), 1669, 1698, 1708, 1748. — f) Pětroše (Pš) 1698 (1450). — g) Kunčického (Ký) 1698 (1458), 1708, 1748, 1725. — h) Mojžíška (M) kup na zámku 1769.

2. pro fojtství Vojkovické 1698 (1637) (V.).

3. pro Kanovský mlýn (K. M.), listina nečitelná asi z r. 1748 (začíná: Ja Franz Eusebius) s vložkou z r. 1617.

4. pro Daňka ze St. Města (St. M.) 1748 (1728), 1748 (1735).

Létopisy v závorkách značí vložené spisy starších listin. Frýdecké listiny jsou majetkem důst. faráře P. Havlasa v Bru-

---

při korrektuře opakovala. Přeji mu z plna srdce té laciné radosti, jíž s ním nesdílejí zajisté ani nejbližší jeho stoupenci. Na onom místě píši, že Horatius psal ody sympatické čili hodovní. Úvod spracován je, jak podotčeno v předmluvě, dle přednášek dra. Rob. Nováka, z nichž jsem kolloquoval s úspěchem. Platonovo Symposion četl jsem s p. koll. drem. Drtinou již v oktavě privátně. Zajímavo je, že Čas dne 30. ledna ve svém výtahu z List. fil. této chyby neuvádí!

zovicích. V originale četl jsem listiny I., II., III. a ze IV. číslo 4.: ostatní frýdecké listiny četl jsem v přepise novějším. O správném opsání z originalů netřeba pochybovati. Důvody jsou tyto: Opisovač se přiznává k svým doplňkům tam, kde listina byla porušena; opravuje mnohdy spisovné tvary už napsané na tvary starší; konečně odchylky v listinách opsaných velikou většinou nalezl jsem i v těch, které jsem četl v originale.

V práci této uvádím co možná všecky odchylky od jazyka spisovného. Tam, kde jest jich mnoho, vypsal jsem jen některé a spokojuji se úhrnným jejich počtem proti tvarům spisovným.

Dále připomínám, že tu opakovány budou leckteré věci známé z Bartošovy Dialektologie a z Gebauerovy Historické mluvnice, ale jest tu také ledacos nového. K opakování známých věcí vedla mne snaha po úplnosti, jednak, že práce má býti materialem pro možnou historii dialektu laššského, jednak i přání Bartošovo, aby pro objasnění dialektů moravských rukopisy bedlivě byly zkoumány.

Doklady uvádím v pravopise původním jen tam, kde se mi to vidělo závažným; jinde je transskribuji. Ale i tu zachovávám zvláštnost písařskou. Na př. píši *pešich* za *pěších*, protože v originale jest peffych, a nikdy dlouhých slabik neoznačuji znamením délky, protože se to v pramenech také neděje.

I. Samohlásky.

o, a, u.

Přehlasování samohlásky *o* jest provedeno v listinách jmenovaných tak jako v češtině spisovné; nenalezl jsem žádného příkladu s o nepřehlasovaným.

Také samohlásky *a*, *u* přehlasují shodně s češtinou spisovnou, ale tu již jsou některé odchylky.

V kmeni přehlasováno jest *a*, ač zřídka, již v té míře, jako v dialektu nynějším t. j. někdy jde dále než jazyk spisovný. Tak vedle pravidelných tvarů se vyskytují ve starších listinách přijeti dopřeli: abychom jemu odpustili roli přijeti, pustinu jsme dopřeli přijeti G. 1458; v novějších přijiti: když chce cech přijiti T. 1547; přiti, popřiti = přáti, popřáti Pv. 1636, 1640; dilo, dylo = dálo O. B.; czest gruntu = část W. 1668, jermark W. 1557.

Naopak nehledě k slyšen vedle slyšán a p., uředni a uřadni a k jiným slovům vyskytujícím se i jinde v obojím tvaru nepřehlasuje *a* v přaze O. B. (ale předivo a správné

přadlo Kch. 1773, 1728), obsati Pk. 1688, 1696; řeťaz Pk. 1696; v supinu vzat: šla vzat salatu Pv. 1678 (inf. vziti); v některých slovesech V. třídy: ſpuſſtia i odpuſſtia Pv. 1669, porauczam Ký. 1725, obrabiat, opraviat, popraviam: ješče nade všecko mu 10 th. popraviam Pk. 1757 vedle dopuštěti, vyvažeti atd. Z adjektiv vedle přisažny (3krát) jest přisežny (5krát) Pv.

Z jmen vlastních sem patří vokativ Jane! Pv. 1638 a příjmení jako Jančak 1638, Čapla 1637, Jašek 1637, Janša vedle Janeš 1671, Čarny 1676 (vlivem asi polštiny), všecka v Pv., Janša i v Pk. 1757.

Spřežka *aj* vyskytuje se velmi zřídka. Z vlastních jmen nalezá se Rajnoch třikrát v Pv. 1666, 1669, 1678, ale Rejnoch osmkrát, posledně 1745; Fajkoš vůbec jen jednou jsem našel Pk. 1785; podobně z obecných jmen hajduk řidčeji než hejduk se vyskytuje Pv. a slovo prodaj jen 3krát v Pv. 1671, T. 1602, St. M. 1735. Naopak jest *ej* v tejna rada Kch. 1728, tejně odluzovati T. 1547 a dle analogie i v gen. plur. u subst. vejce: 30 weyec W. 1763 a v neyden = najden T. 1547.

V příponách substantiva kmene *ijo*, která nyní *a* nepřehlasují, v zápisech našich jen zřídka shodují se s dialektem nynějším. Příklady jsou tyto: od narozenia syna božieho Vk. 1458, potom v Pv. proti asi 74 genetivům s přehlasovaným *a* jsou nepřehlasované: straniva bitia 1688, furu chvoja 1688 (týž písař má i kameni, haluzi), 3 fury chvoja 1687. Konečně od wyrbga, kusek březia, též sosnia v Pk. 1785, a se změnou *a* v *o*: od vrbio, kusek březio Pk 1810.*)

Substantiva kmene *-jo, -ja*. Bez přehlásky jsou poměrně nejčastěji jména rodová. Tak vždy v nom. sing. Čapla Pv. 1637, Janša Pv. 1671 atd. Jména, jež se skloňují dle mužského vzoru, mají dílem obojí tvary, dílem jen jeden. Pouze nepřehlasovaný genetiv neb akkusativ mají Borovec-Borovca dvakrát 1639, 1661, dvakrát 1671; Němec-Němca 1705, Měkyš-Měkyša 1694, dvakrát 1725. — Obojí tvary mají Piskoř, Kuchař, Hollaň, a sice jest Piskořa 1644, 1671 — Piskoře 1639, 1643, 1690; Kuchařa 1670 — Kuchaře 1637, třikrát 1694, 1669, 1694; Hollania 1694 — Hollanie 1643.

Jen přehlasované tvary v gen. a akk. má 12 ostatních jmen: Kovář, Myslivec, Pulec, Lukeš, Ševc, Bednař, Bartl, Ondruš, Jaroš, Prachař, Janeš a Čapel.

*) Změna *a* v *o* jest ještě v těchto slovech. Řehok W. 1748, pochrostek (chrastina) Pk., rzetos (= řeťaz = řetěz) Pk. 1838, ja Janstorši V. 1696, plotu lři zlate K. M. 1617.

Janeš a Čapel jsou druhotvary k nom. Janša a Čapla; Janeš doložen jest r. 1671, akk. Vaclava Janše 1637; Čapel v nom. doložen není, ale v akk.: postavil Jiřika Čaple 1639. Všecka tato jména jsou vybrána ze zápisů paskovských; protože se některá jména opakují, jest všech případů s přehláskou *a* 37 proti 13 s *a* nepřehlasovaným. K těmto 13 druží se gen. Ziabnia Pv. 1637, jména to dědiny, která slove Žabno, ale dle doslechu v lidové řeči i Žabeň.

Z ostatních listin uvedu jen jména s nepřehlasovaným a: Jana Baudiffa T. 1602; od Laryša, od Stachovca Kch 1773, Fajkoša Hrabca Pk 1785, svob. pana z Hrziffta v textu, ale v podpisu jest z Hrzifftie W. 1557.

Řídčeji nežli příjmení odchylují se od spisovné češtiny jména křestní, protože nejsouce omezena krajem v knihách častěji se vyskytovala. V Pv. našel jsem Andreaša 1637 (proti Andryaše 1656), Maceja 1671, 1681, Franza dvakrát 1745 (proti France 1738) a snad i Tomaša 1683, ale koncová hláska jest rozmazána, takže příklad tento jest nejistý.

Z obecných jmen nepřehlasují v Pv.: stran hřebca 1655, ovca 1666, 1745, v dučach (= v jamách) 1722, ruznica 1745, dětiam 1695. Dále s pola skliditi Pk 1696, s pola sklidit v přítomnosti burmistrza, sviňa maczirka Pk. 1757; koňa (akk.), všechna zbroja ke konium, s pola zvesti Pk. 1785. Z adjektivného sklonění sem patří třeťa bečka Pk. 1757.

Samohláska *u*. V kmeni z jmen vlastních mají *u* Řezucha 4krát Pv. 1637, 1677, ale Řezicha 9krát 1637, Kožušník dvakrát 1666, 1671, 1687, Kožišník 1663. Od Jura utvořena jsou příjmení Jurna Pv. 1643, Juřiček 1677, 1694, 1705, 1723, 1738, Juraček 1678. — Jména Jiří užívá se jen o světci. Osoby světské se jmenují z pravidla Jiřík, Jíra i Jura, Jurek. Z těch v Pv. jest nejčastějším Jiřík. Jira se najde do r. 1655 celkem 10krát; Jura do roku jmenovaného 27krát vedle Jira, potom však už jen Jura; Jurek konečně jen jednou r. 1653: do zahrady Jurka Horniho.

Z jiných jmen v kmeni nepřehlasují cuditi Pv. 1670, 1686, 1711; juž Pk. 1757; na czuzovině (?) Pk. 1696. Slovo maczirka, matirka má tvar i maturka: sviňu maturku Pk. 1785.

V příponách jména vlastní až na dva příklady: na temž Vaclavu Kovaři Pv. 1633, na Ondru Bednaři Pv. 1643 mají všecka skloňována dle mužského vzoru v lok. a skloňována dle ženského vzoru v akk. a instr. *u*: na Janu Lukšu Pv. 1638, Jana Liju 1638, Juru Čaplu (akk.)

1655, Juru Čaplu (instr.) 1655, Matějem Kaniu 1678, 1711, Janem Kaniu 1683, 1686, Adama Kuzniu 1685; z (= s) Kubu Hrabcu Pk. 1810 (jindy Hrabcem), na Kamencu Pk. 1785, 1810. — Ve vokativě Jane Lukši! Pv. 1639 (viz zloděju!).

Z jiných jmen nepřehlasují v knize paskovské substantiva: dat. ječmeniu (ne dosti jistý příklad) 1655, mezi spravcu (instr.) tej companie ciganske, na tymž spravcu 1662; akk. polovicu 8krát v zápisech 1666, 1670, 1671, 1673, 1677, dvakrát 1678; akk. přu 2krát 1666, 1678, 1687; akk. ovcu 3krát 1666, 1745; akk. duču 1666; vok. o ty zloděju! 1669, lok. a akk. hrazu 1688, 1711, akk. čepicu 1716. — Adjektivum ostatňu neděli 1655. — Zájmeno *ja* v akk. a instr. *ju*, *niu*, *ňu* 1633, 1637, 2krát 1666, 1678, 1687. — Sloveso chtíti v analogicky utvořené 3. osobě plur. chcu 1666 vedle chci: postavili rukojmě, že toho na buduci časy spominati nechci pod pokutu zverchu psanu 1654.

V těchto zápisech, v nichž nepřehlasované *u* se vyskytuje 38krát, jest však přehlasované 46krát, v ostatních pak paskovských zápisech jen přehlasované.

Ve frýdeckých zápisech nepřehlasuje *u* v nařizuju (1 os. sing.) Ký. 1725, pod obecni indikcu, rži jednu štvertniu W. 1763, pod obecni indikcu M. 1769; jednu sviňu maturku Pk. 1785, po hranicu, sviňu matirku, polovicu Pk. 1810, po hranicu. po jeho otcu Pk. 1838. Jinde se přehlasuje, na př. i 3. os. plur. obešli: cechmistři obešli O. B.

Z toho, co o přehlasování samohlásek *o, a, u* nalezeno bylo, vyplývá, že *o* v pramenech uvedených vesměs přehlasuje, *a*, *u* také nepřehlasují, a to *u* aspoň v příponách častěji než *a*. Nejméně odchylek od spisovné češtiny mají slovesa, adjektiva a substantiva kmene *ijo,* nejvíce jich mají subst. kmene *jo, ja*, a z těch na prvním místě jména rodová z příčin na jevě jsoucích, potom subst. obvyklá při polním hospodářství.

Přihlédneme-li k času, vidíme, že čím mladší listiny, tím častěji mají tvary nepřehlasované, z frýdeckých konečně ty mají více dialektických tvarů, které vznikly na úřadech obecních, t. na fojtství.

Celkem jest počet nepřehlásek proti některým jiným odchylkám od spisovné češtiny malý, co snad se dá vysvětliti ustálenosti této staré změny hláskoslovné v spisovné češtině, jednak i, že plnými hláskami *o, a, u* nejrázněji se liší laština od jazyka knižního, a že písařům tudíž nesnadněji uklouzl dialektický tvar.

ú — au — ou.

Lašský dialekt má za bývalé *ú* nyní jen *u*, protože neznaje dlouhých samohlásek nedal vzniknouti ani *au — ou*, anebo vzniklou snad dvojhlásku záhy odstranil. Jisto jest, že *au* vyskytuje se v našich listinách dosti hojně, ale proti pouhému *ú* jest v menšině. Tak na př. v T. jest *au*: gſau nejsau (celkem 9krát), potom s a u d, s a u d u m, s v a u 3krát, v k a u p i t i, b u d a u, vůbec tedy 16krát, kdežto přibližně počítáno jest *ú* 41krát. V zápisech paskovských, které mají kontinuitu více než 100 let, vyskytuje se *au* nejčastěji do r. 1650, po této době jen sporadicky, a to nejvíce ve slovech v úředním jednání se opakujících, u přechodníků přít. času a u slovesa j s a u neb s a u. Z vlastních jmen jmenuje se K a u t n y 1635, ale ve zkratce téhož slova jest K u t t, K u t t o v i. V příponách jmen vlastních jest vždy *u*: n a o b e c p a s k o v s k u, V a c l a v e m S l a m u atd. Také v ostatních listinách jest *au* nejčastěji ve slovech vyskytujících se v opakovaných formulích na začátku a konci listin a u slov opakujících se v úředním jednání. Toto *au* lze čísti i v listinách z 15. století, ale přepsaných znova později: č t a u c e, p o d l e s a u s e d, p ř i t o m s a u b y l i G. 1458, sau Vk. 1458.

Že snad lašské nářečí také rozpouštělo *ú* v *au*, toho důkaz můžeme viděti ve slově s o u s e k (= humenice, viz Bart. Dial. II. 437 susek), ve slově tedy jen lašském: v n i ž n i m s a u s e k u Pk. 1680, 1757 a j.; jen jednou jsem našel s u s e k: č t v r t s u s e k a Pk. 1696.

Dále jest *au* za krátké *u* a bývalé *ó*: s p a u s o b e m Pv. 1658, k a u ž i t k u 1643, v d o m e č k a u, v m ě s t e č k a u 1745; č a s y b a u d u c z y T. 1602; k n ě z z e S a u c h e j Ký. 1728; r a u k u Pk. 1590, G. Pš. 1698, St. M. 1748, p o r a u č i l a G. Pš. 1698, n e h y n a u l, p o s l a u š n ě, s l a u š n o s t Pš. 1698, j e m a u u č i n ě n a u m i l o s t St. M. 1728, t a u t o m i l o s t 1735, s l a u š n u Pk. 1698, Ký. 1708, t a u t o (= tuto) n a ř i z u j i Ký. 1725. Tyto příklady možno vysvětliti chybami písařů, kteří nerozeznávajíce dlouhých samohlásek psali *au*, napodobujíce písařů starších, i tam, kde měli psáti *u*. Avšak i Bartoš našel *ou* za krátké *u* na Tršicku ještě dnes, i Blahoslav o témž se zmiňuje. Možná tedy, že něco podobného bylo i v moravské části dialektu lašského.

Konečně za *ú* našel jsem *o*: b u d o c z y c h s a u s e d u W. 1668.

ó — uo — ů.

ó jest v listině Valkově z r. 1458: n a š i m p o t o m k o m (vedle k n i ž a t u m, p o t o m k u m), o d n a š i c h p o t o m k o v. V přepisech ostatních starších listin od písařů v 17. století

jest *u*. Vyskytuje se sice ještě do rentov (vedle rentuv) Kch. 1728, ale patrně napodobením listin starých aneb dle dativu plur.: potomkom, rentom.

uo jest v duolny sused Vk. 1458 (v přepisu 1698 jest dulni); potom muož to oznamiti, muože O, cechmistruom muž to oznamiti, pod pokutu mistruov aneb tovaryšův, podle uznani mistruov, mistruom počet udělati B., erbuom St. M. 1748.

Z dvojhlásky *uo* vzniklo jednak *u*, jednak *o*, a v dalším vývinu také krátké *o* zaměňuje se někdy s *u*: dulni (viz nahoře), dulie psanych O., B. dule T. 1602, muž muže V. 1637 — može Pk. 1838; kuže pravidelně v T. ale i kože (g. sing.). — Jméno děditny Hrabová má deminutivum Hrabovka, Mala Hrabovka i Hrabuvka Pv. 1637, 1640, 1655, 1637. — Adjektiva od něho utvořena jsou malohrabovsky, malohrabovecky 1637 i hrabuvecky 1725. Vedle zustavati, zustaviti jest často zostavala, zostavil, pozostavil, zostati Pv. 1666 169 u a j. zostane Pk. 1838. Deminutivum slova most zní mostek Pv. 1696, stodola — stodolka Pk. 1810.

Za krátké *o* jest *u* v bul = bol Pv. 1666; buty nove Pk. 1696 vedle boty Pk. 1757. — Ve slově homny Pk. 1810 jest konečně *o* za krátké *u*.

ý — ej.

Laština nynější nemá *ej* za *ý*. V listinách naleză se ovšem, ale ve velké menšině proti *ý*. V kmeni u některých slov: bejti Pv. 1725, Pk. 1590, MK. 1617, G. 1698, V. 1698, Ký. 1725, vejš psanemu, vejše jmenovaneho Pv. 1638, Ký. 1725 — tejden Pv. 1694, B. — tejkati, tejkajici, dotejkalo Pv. 1696, 1723, 1725, 1738 — mlejn, mlejnek K. M. 1617, W. 1668, StM. 1735, 1728; — rejnskych Kch. 1773. Všecka tato slova vyskytují se také s pouhým *y*. Poměrně nejčastěji jest *ej* v předponě *vy*: vejstupek Pv. 1666, 1725, vejpověd Pv. od r. 1637—1713 více než 26krát; jest to terminus technicus; vejvod zachovani dobreho vokazati T. 1547. —

V příponách adjektivných a zájmenných jest *ej* zřídka: auřad jmenovanej Pv. 1637, takovej (?) ječmen 1655, na grunt selskej Ký., Pk., W. 1748, v tejchž mezech Vk. 1698, regali mejch StM. 1748, rentuv meich StM. 1728.

Za *ý* jest *é*: od každech desiti tholarův St. M. 1735, regali mech temto (= tymto) 1748, jinym pod platem panskem mynařum, jedno sto renských StM. 1728.

Za krátké *y* jest *e* v menař Pv.; oseb = osyp Pk. 1757.

é, *ie*.

Za dlouhé *é* vyskytuje se *ý* v kmeni jen porůznu: obwyfti Pv. 1638, na zdyl MK. 1617, nifti T. 1547, ale hned na to nesti.

V příponách skloňovacích u přídavných jmen a zájmen jest *ý* za *é* nejhojněji v první polovici 17. stol. V 16. stol. jen zřídka se vyskytuje. V T. mimo nifti jest ještě: po muži svym, po svatym Vaclavě 1547, z tyhož cechu a řemesla ševeckeho, v listu přiloženym 1602. V O. jest z pravidla *e*, ale v B. jest *y* už 8krát j. Stanislava Pavlovskyho, k tkadlcovskymu atd.

V zápisech paskovských, nehledíme-li k adjektivům, jen u zájmen a jiných sem se hodících slov najdeme *y* do roku 1644 asi 72krát; na př.: z Hrabovy, na tyž minci, do tyž zahradky, a zvláště často ve spojení: strany jedny i druhe (řídčeji i druhy). Po zmíněném roce jest *ý* jen asi 28krát: svy cerce, v tygz dědině 1681 atd. V G. 1458, ale opsané 1698 jest den svaty Margarety. V St. M. 1735 jest zase *y* jen v těchto případech: v privilegovanym mlejně, k pansky potřebě, na zamku frydeckym, pansky dřivi, pansky kloptie.

Celkem v našich listinách mizí *ý* v druhé polovici 18 st. až na lokal zájmena ten a přídavných jmen, kde se zachovalo do dnešního dne: dobrym, tym (vedle tem). Viz tvary.

V gen., dat., lok. sing. adjektiv a zájmen rodu ženského za *é* mimo *ý* vyskytuje se velmi často *ej* už v starších listinách a ustálilo a zachovalo se do dnes: žadnej překažky nečinice T. 1602, z Velkej Hrabovej Pv. 1671, 1713, kterej cerce Matějovej, kus země odkupenej, ztracenej čepice atd. atd.

Za krátké *e* jest *y* ve slově sekyra Pk. 1688, 1696, 1757, vſſynkownym domu O.

ie neúženo jest v listinách z r. 1458: syna božieho, vysadzenie, na svědomie a potvrzenie. Se zanedbanou měkkostí v G. přijeti (2krát), dopřeli. Obyčejně se vyskytuje tisiceho i v listinách pozdějších jako Vk. 1698. T. 1547, ale r. 1602 jest tisiciho. Podobné tvary jsou: platu pastušeho Vk. 1698, Pš. 1698, božeho W. 1668; haleře T. 1547, zele (vedle zeli) Pk. 1757. Do dnes jest *e* po *l* v laštině severní, jinde však vzniklo *i*: zeli Pk. 1696, kancliř W. 1557. Po jiných souhláskách vzniklo z *ie* jednak *é*, jednak *i* a v dalším vývinu střídá se *i* s *é* i za

krátké *ě*: mieřici (= mířící) Pv. 1722, wiecze 1635, wiecz 1688, dvě mierky Pk. 1696, mierku Kch. 1773, mierek W. 1763, swiecze T. 1547, měsiece Kch. 1728. — Odpovědil Pv. 1669, mil = měl 1694; prostiradlo 1662; novobilsky 1680, 1725, 1745, vždy slizsky, v jiných zápisech i slezsky; naklonin St. M. 1728, vyminek Pk. 1810, vymienek, vysivu M. 1769, vodu z rzyky St. M. 1735. — Niekoliv bez vědomi Pk. 1810, mezi niema Pv. 1725. — Pan z Bielkova Ký. 1725 jest patrně z německého.

Po *s* jest *i* v lok. sing.: v tak dluhym časi Pv. 1637, v tom časi 1640, v lesi mil 1694.

Tvar z wiadomie a ouli V. 1637 jest z polštiny vzat.

Laština měkčí v některých případech *e* ve slabikách *ne*, *de*, *te*. Tohoto měkčení nalezl jsem jen slabé stopy: pazdierna Pv. 1678, k pazdierovske hranici, 6 zahonu niehnojnych Pk. 1810, přiniešena St. M. 1728; potom změkčeno *me* v cizím slově: pomierkovani W. 1763.

Z tohoto měkčení vyloučiti jest: Nedwiediem Pv. 1638, když by v tom vin*ie*n nalezen byl B, povin*ie*n St. M. 1728, 1735 a dvakrát v T. 1547 (proti povinen 4 krát), jak v artykulach obmezen*ie* jest St. M. 1735, na minci v zemi bern*ie* V. 1637, podle indikcie měsičn*ie* M. 1769. Poslední dva příklady jsou na místě bernej, měsicnej; ostatní považovati jest za zvláštnost písařskou zrovna tak, jako lokal frydeckiem u písařů r. 1698, cechowie T. 1547, pět siet W. 1763. Instrumental tiemto i v listinách pozdějších než z 15. stol. vznikl bezpochyby napodobením předloh starších.

Naopak najde se pouhé *e* na místě *ě* i tam, kde *ě* žádá i spisovná čeština i nynější dialekt: gmel (vedle gmiel), vedomim, Tieſſyne, mne přednesl, v sobe G. 1458, gmel, zajmeniti, v plate i prave, tem (dat. pl.) v nedeli Vk. 1458, hrabeci Vk. 1696, o sv. Jane, v dedine Vk. 1698, přivesiti Pš. 1698, sobe Pk. 1688, v dedine, v sobe, pro vedomost Ký. 1708, na svedomi, vetší pečet Ký. 1725, v Opave 1774 atd. Zvláště často tak psáno v T. V listině této *ě* psano jest *ie*: wieczi, ė: Tieſſynė, nemėl, ponėvadz, *ė* jen dvakrát. Všech příkladů, kde *ě* jest takto označeno, jest asi 59, naproti tomu za *ě* jest psáno pouhé *e* 48krát: na pargamene, chtel (několikrát), dostatečne trestan, k tem věcem, podle vymeřeni, ani tejne ani zjevne odluzovati, při męste, nemel dopuſſteno, před vyzvonenim, pilne dohlidati maji atd. — Nechteji Pv. 1686 a j.

i.

Po lašském spůsobu vypouštěno bývá *i* v kdokolvěk Pv. 1687, ačkolvěk Pk. 1757, cokolvěk 1748; mistruv tolko byti ma T. 1547 (3krát toliko 1547 a jednou 1602), aby tolkež při masu kuži prodaval, tolkež kuži, loje atd. T. 1602.

V písmě jest *i* znamením měkkosti souhlásek * č*, *ž* v některých slovech: zie (z pravidla), ziena O. B., čeled ziadna tamže, ziadal, doziadal Ký. 1458, G. Vk. 1698, Pš. 1698, ziadost G. 1698, ziaden Pš. 1698, cziaffy G. 1698, Ký. 1698, 1708, O. B., drziel a gmel G. 1458, zie, ziadny. Ziabnia atd. Pv., cziasu, zienaty, jestlizieby, v ziertu, manzielku, ziadal, ziadneho, zdrziany B., zie (4krát), ziadny, ziena v T. celkem 9krát. — Za písařskou chybu jest míti czeniti = činiti Pv. 1686.

o.

Ve sklonění zájmena ten a číslovky jeden zaměněno *o* v *e* a *y* působením zájmen měkkého zakončení. Viz skloňování.

r, l.

Samohlasné *l*, *r* provázené samohláskou *e* neb *y* vyskytuje se často. Na konci slov: mohel Pv. 1685, přiběhyl 1692, purkmister St. M. 1735, mister (několikrát) T. 1547, 1602, přednesel St. M. 1748, Kch. 1748. — Uprostřed slov: deržime Pv. 1662, zwerchu 1688, perviši termin 1655, na verchnost 1655, 1662, 1677, v kerčmě 1688, v sternisku 1692, na kerchově 1670, zverchu, smerci (2krát) merkev Pk. 1757, štvertniu, štvertni (vedle štvrtně) W. 1763, v pervnim položeni Pk. 1810, terh, terhnu, neterpeli, vyterhnul, vyteržneho atd.; celkem v T. vyskytuje se *er* 27krát, ale pouhé *r* jen 15krát.

Vyrchnosti Pv. 1683, 1687, Tomašem Kyrčmařem 1678 (2krát), wyrtel = věrtel 1655, pryvši termin 1655 (Bart. Dial. I. 104); potvyrzovati, přetyrhnuti, stvirzeny. diržeti (2krát), zwirchu, zdyržany O; zwyrchu, vyrchni sused Vk. 1458, zvyrchu Pk. 1688, zahon na myrkev 1696, jeden virtel (2krát vedle věrtel) 1757, od vyrbga 1785,. od vyrbio 1810, v okyršku 1838.

Bez průvodní hlásky: trmin (2krát) Pk. 1688, vrtel (častěji) Pv. Upelnemu, Welčka T. 1602. Velčka Pv.

1655, 1681, zaupelna 1655, při upelnem pravě, aupelneho prava 1687, melčel O. — Vylček Pv. 1692.

m.

Také *m* v číslovkách sedm, osm má průvodní hlásky: sedem Pv. 1688, od sedem a dvaceti mistruv T. 1547; osemdesat St. M. 1735, osem T. 1547 (2krát); Osumdesat W. 1763 — Osymdesat Pk. 1810. — Ale ofzmnafte St. M. 1735. (Dokončení.)

Úvahy a zprávy.

Ze studijní cesty po Italii.

Podává Dr. **Josef Pražák**.

(Dokončení.)

Nyní již nemusíme se spokojiti pouze modelem, jakkoli pečlivě provedeným, domu tragického básníka od architekta Castelliho, jenž jest vystaven v Museu neapolském. Malým vestibulem vcházíme do vnitřku. Vedle hlavního vchodu nachází se na pravo vchod vedlejší, užší, kterým se mohlo vcházeti i vycházeti, aniž bylo potřebí otvírati hlavní dvéře. Podobné zařízení shledáváme v domě M. Epidia Rufa. Kromě toho otvírá se dům tento též na straně jižní do sousední ulice místností, která asi sloužila za krám. Dům tento měl též horní patro. Vstupujeme do atria, po jehož stranách jsou známé alae a cubicula. V atriu nalezají se velké truhly, bronzem pobité, které nalezeny byly prázdné. Bezpochyby byl obsah jejich vybrán rukama zlodějskýma. Kromě hlavního atria, velkého, spatřuje se na pravo atrium malé, z něhož vstupujeme na levo do kuchyně, kdež na ohništi můžeme ještě spatřiti nádoby tam nalezené, j. trojnožku, rožeň. Nejmilejší dojem činí peristyl. Na straně podélné obstoupen jest sedmi sloupy korinthskými, bíle stukovanými, strana užší vykazuje čtyři. Na úhledných záhoncích kvetou květiny tak, jak kvetly před osudným dnem zkázy, před 18 stoletími, po stranách stojí pěkné sošky mramorové i bronzové, jichž dosud v žádném domě pompejském tolik (devět) nalezeno nebylo. Všecky spojeny byly s vodotrysky, aby jasným pramenem vody oživovaly půvabnou zahradu. Toto veselé pleskání vody do vodojemů nyní ovšem schází. Úkolu svému sochy ty vyhovovaly způsobem vtipným. Na př. jedna z nich představuje satyra nesoucího na pravém rameni vinný měch, z něhož tryskala voda. Jest v tom nemalá špetka humoru. Veselý člen družiny Dionysovy rozpalujícímu moku celou svou povahou oddaný odnáší si, jakkoli jinak namáhavé nesení nikterak mu není po chuti, na svých bedrách

tíhu drahocenného pro něho obsahu a zatím každým krokem obsah vinného měchu se umenšuje a snad než dojde cíle, kdež by se byl náležitě po práci pro něj klopotné posilnil, bude měch prázdný. Podobně případné jsou dvě sochy bronzové představující chlapce, ani drží pod ramenem kachny, z jejíchž zobáků padala voda do vodojemu. Pěkné jsou též dvě dvojhermovky na sloupku zdobeném břečtanem. Jedna z nich představuje Silena a Bakchantku, druhá Bakcha a Ariadnu. Provedení zvláště této dvojhermovky jest jemné a elegantní. Nemenší pozornosti zasluhuje socha představující lovce se zajícem. Mimo toto peristylium nachází se na pravo ještě malý dvorek. Triclinií (oeci) jest několik. Nejprostrannější nalezá se na pravo od peristylia, kteréž jest místností nejvíce pamětihodnou z celého domu pro krásné malby tam zachované. Vůbec dům tento obrazy nástěnnými jest velmi bohatě vyzdoben, z nichž některé jsou v objevech pompejských novinkou na př. obraz představující potrestání Ixiona, potrestání Penthea, potrestání Dirky dle známého sousoší farnesského. Veškeré malby jsou dle Mau-a (Scavi di Pompei 1894—95. Mitheilungen des deutsch. arch. Instituts. Röm. Abth. XI. (1896) str. 3—97. Herrlich měl o domě Vettiů přednášku v archaeologické společnosti v Berlíně. Referat o ní obsažen jest v Berliner philologische Wochenschrift 1897 č. 2 a Wochenschrift für class. Philologie 1896 č. 50. Mimo to uveřejnil pojednání: Das Haus der Vettier in Pompeji ve Westermannových: Illustrierte Monatshefte 1897 str. 643—663) stilu posledního, ale třeba přece rozeznávati dvě skupiny: 1. starší před r. 63., pracované s vybraným vkusem, vyznamenávající se bohatstvím nejjemnějších detailů; 2. mladší po r. 63., které sice svědčí o větší obratnosti, ale vkus nabývá rázu poněkud materialistického; rovněž pohřešuje se ono jemné provedení podrobností.

Obrazy jsou zachovány ve stavu zvláště dobrém, některé z nich zakryty jsou záclonami, poněvadž jasná jejich červeň vlivem paprsků slunečních proměnila by se v temnou čerň. Na levo od vchodu v pokoji jest obraz představující Leandra, kterak pluje ku své milence Hero. Kdož by nevzpomněl při tom na známá slova Martialova (Epigr. I. XXV.): Cum peteret dulces audax Leandros amores, | et fessus tumidis iam premeretur aquis, | sic miser instantes adfatus dicitur undas: | „Parcite dum propero, mergite dum redeo.“ V sousedním oeku, jehož podlaha jest t. zv. opus Signinum, t. j. cihlová mosaika, jest obraz Kyparissa. Mladý muž sedí opíraje se o levici, pravice drží oštěp hrotem dolů. U něho viděti jest jelena. Kopí trčí mu v zádech. Těžce raněné zvíře zvedá v bolesti hlavu k pánovi, jakoby prosilo o pomoc. V téže místnosti jest obraz: Bacchus se svou družinou dívá se na zápas mezi Erotem a Paniskem. V malém oeku jest obraz představující Heraklea maličkého, an rdousí hady. Amfitryon, na trůně, a matka Alkmena jeví výraz podivu. Nejskvostnější jsou však malé nástěnné obrazy na černé

půdě, které nalezají se ve zmíněném oeku na pravo od peristylia a které představují veselé sceny ze života puttů a amorů a zářící nádherou barev a svěžestí překvapují. Provedení, ačkoli v miniatuře, působí v náležité vzdálenosti neodolatelně, komposice jest nad míru šťastná. Rozmanitost nedopouští, abychom se prohlížejíce je cítili unaveni. Čtveračiví amorové provozují valchářství, sbírají víno, prodávají je, vyrábějí olej a prodávají, jinde je spatřujeme, ani tvoří triumf Bakchův, aneb slaví slavnost Vestalia zvanou a p. Každá ze scen těch, čím déle a častěji jsem je prohlížel, tím více se mně líbila, víc a více podivoval jsem se živému a přirozenému provedení. Neméně pěkný jest obraz představující psychy, any sbírají kvítí. Ze všeho jest patrno, že majetník domu toho byl ze vznešených Pompejanů. Tím více navštěvovatele překvapují některé obrazy obscenní. Na levé straně vestibulu čte se graffito:

EVTYCHIS
GRAECA · A · II
MORIBVS · BELLIS

Potom obrátil jsem zřetel k budovám a místům veřejným. Nejdůležitější ze tří (z nichž jedno bylo zase zasypáno) známých náměstí jest forum civile, centrum politického života, dážděné bílým travertinem. Povozům bylo nepřístupné, poněvadž všecky přístupy z ulic do fora ústících jsou zahrazeny sloupovitými balvany. Bylo zdobeno na třech stranách sloupovími, jichž nepatrné zbytky lze ještě viděti. Také hojně basí, které kdysi zdobeny byly sochami, hlavně asi členů rodiny císařské, stojí tu dosud. Zachována není, bohužel, žádná.

Pamětihodno jest, že tu byly též nalezeny nápisy vztahující se k Aeneovi a Romulovi. Víme ze Suetonia a jiných spisovatelů, že Augustus sloupoví svého fora dal ozdobiti sochami slavných vojevůdců a triumfatorů od Aenea a Romula počínajíc, na jichž podstavcích vryta byla příslušná elogia. Příklad ten napodobily některé obce italské a mezi nimi též Pompeje. Severní stranu fora zdobil nejrozsáhlejší chrám pompejský, chrám Jupiterův, kterýž však, jak se pravdě podobá, byl zároveň zasvěcen Junoně a Minervě, známé triadě božstev, jejichž nejpamátnější a nejnádhernější chrám zvedal se v Římě na vrchu kapitolském. Bezpochyby, že tento chrám byl i zván Capitolium, jak to v osadách obyčejem bylo. Dříve se myslilo, že Capitolium pompejské dlužno spatřovati v t. zv. chrámu Aeskulapově, poněvadž tu byly nalezeny malé hliněné sochy zmíněných tří božstev. Vlastně sochy pouze dvě (Jupitera, Junony a poprsí Minervino). Mínění toto sdíleno bylo ještě do nedávné doby od velké většiny badatelů, jakkoliv na první pohled vzbuzovala rozpaky úvaha na snadě jsoucí, že by Capitolium Pompej bylo repraesentováno tím malým zastrčeným chrámem. Ale uvedené nálezy soch zdály se přece býti rozhodujícími při řešení té otázky. Nyní

však i Mau (Das Capitolium und der Tempel des Zeus Meilichios in Pompeji. V Mittheilungen des kais. deutsch. arch. Instituts Roem. Abth. sv. XI. [1896] str. 141—149) přesvědčivě za Capitolium Pompej pokládá chrám Jupiterův na severní straně hlavního fora dle O. Kuhfeldta (De Capitoliis populi Romani. V Berlíně 1882), a co oněch soch se týká, praví, že v tomto chrámu byly pouze provisorně postaveny po zemětřesení z r. 63. Domnívá se pak dále, že chrám ten byl zasvěcen Zevovi Meilichiovi. Mínění toto pojal též do nejnovějšího vydání svého průvodce po Pompejích. Před chrámem jest velký tufový oltář, stukou krytý, jehož hořejší pás zdoben jest částmi slohu dorského, triglyfy a metopami, a jenž má překvapující podobu se známým sarkofagem Lucia Cornelia Scipiona Barbata, chovaným ve Vatikáně. Metopy na náhrobku Scipionově zdobeny jsou růžicemi, kdežto u oltáře pole tato jsou prázdná. Na západní straně fora čnějí zbytky chrámu Apollonova. Že to byl chrám Apollonův, lze ještě dosud poznati z omfalu a z trojnože, nyní velmi vybledlé, namalované na pilastru v pravo ve dvoře. Východní strana fora byla zdobena též chrámem, zasvěceným panujícímu císaři (snad Vespasianovi), jak se soudí z reliefu na oltáři tam nalezeném. Dále prohlédl jsem si chrám zasvěcený štěstí domu císařského (Fortuna Augusta) [Srv. A. Mau: Der Tempel der Fortuna Augusta in Pompeji. Mitth. d. röm. Inst. 1896, 269—284], zbytky starobylého chrámu slohu dorského na foru t. zv. triangulare a chrám Isidin. Nad vchodem do něho čte se nadpis (kopie; originál v Neapoli), z něhož vyrozumíváme, že Numerius Popidius Celsinus, syn Numeriův, chrám Isidin zemětřesením (r. 63) zbořený ze základů na své útraty opět zřídil. Pro tuto štědrost městská rada přijala jej „s prominutím tax“ (gratis) za člena, když mu bylo šest let (cum esset annorum sexs). Patrně rodiče znova zbudovali chrám jménem mladistvého svého synka. (O chrámech srv. C. Weichardt: Pompeji vor der Zerstörung. Reconstructionen der Tempel und ihrer Umgebung. Entworfen und ausgeführt von C. W. V Lipsku 1897).

Důkladně jsem se hleděl obeznámiti se zařízením lázní (therm stabijských, nejlépe zachovaných, therm menších a t. zv. centrálních, jichž stavba však v době zasypání byla teprve započata). Rovněž nabyl jsem jasného názoru o jednotlivých částech divadla římského ze dvou dosti dobře zachovaných divadel pompejských, většího, nekrytého a menšího, jež bylo kryto.

Z nápisu nalézajícího se v divadle větším (kopie; originál v Neapoli), jehož znění jest:

M. M. HOLCONII · RVFVS · ET · CELER · CRYPTAM ·
TRIBVNALIA · THEATRVM · S · P ·

poznáváme, že Marcus Holconius Rufus a M. Holconius Celer zřídili na svůj náklad [s(ua) p(ecunia)] klenutou chodbu, která se táhla v hořejší části hlediště, tribunalia, t. j. lože určená pro úřed-

níky předsedající nad oběma vchody a hlediště (theatrum v užším slova smyslu, cavea). Ze srovnání tohoto nápisu s jinými nápisy Holconiů můžeme pravděpodobně klásti rekonstrukci tohoto divadla krátce před narození Kristovo.

Prohlédnuv si dále gladiatorská kasárna šel jsem odtud asi 10 minut poli, kteráž se rozkládají nad nevykopaným dosud dílem Pompej, k amfitheatru. Amfitheatr nalezá se v úhlu, který tvoří hradby v jihovýchodní části města. Mně, jenž jsem dříve viděl amfitheatr ve Veroně, který jest zachovalejší, neposkytl nic nového. Nápadné mně bylo, že stavba amfitheatru pompejského proti imposantní stavbě amfitheatru veronského zevně vypadá mnohem nižší. Příčina toho jest, že arena prohloubena byla pod niveau půdy. Proto, když stojíme v areně a hledíme vzhůru, stavba působí stejně mohutným dojmem.

Za branou herkulanskou táhne se cesta, kterou po obou stranách zdobí náhrobky, nyní ovšem troskovité (cesta náhrobková). Pohřbeni tu byli příslušníci tříd zámožných, jak z obsahu nápisů můžeme bezpečně souditi. Kde se nalézalo pohřebiště chudší třídy obyvatelů pompejských, jest dosud neznámo. Také před jinými branami Pompej nalezly se hroby (na př. před branou nolánskou a mořskou), ale proti rozsáhlosti pohřebiště zmíněného mají význam jen podružný. Prohlídka této cesty byla mně přípravou pro silnici Appiovu v Římě, ovšem, abych tak řekl, v miniatuře, hledíme-li k délce, po které se táhnou náhrobky zde a tam, a k velikosti jich. Za to však náhrobky pompejské jsou mnohem lépe zachovány.

Na levé straně od brány jest polokruhové sedadlo (č. 4), za kterým se nalezal vlastní hrob kněžky Mamie. Nápis psaný písmeny pěknými a velkými táhne se po celé délce opěradla sedadla a zní:

MAMIAE · P. F. SACERDOTI · PVBLICAE · LOCVS · SEPVLTVR ·
DATVS · DECVRIONVM · DECRETO ·

Rada města Pompej darovala Mamii, dceři Publia, kněžce obce, toto místo k pohřbení. Vedle jest kopie nápisu (originál v Neapoli) zajímavého obsahu.

EX · AVCTORITATE ·
IMP · CAESARIS ·
VESPASIANI · AVG ·
(L)OCA · PVBLICA · A · PRIVATIS ·
POSSESSA · T · SVEDIVS · CLEMENS ·
TRIBVNVS · CAVSIS · COGNITIS · ET ·
MENSVRIS · FACTIS · REI ·
PVBLICAE · POMPEIANORVM ·
RESTITVIT.

Tribun Titus Suedius Clemens na rozkaz císaře Vespasiana půdu obecní, kterou soukromníci zabrali, vyšetřiv jednotlivé případy a měření předsevzav, kommuně Pompej opět vrátil.

Mezi dvěma velkými cypříši, stromy to smutečními, zvedá se na čtyřhranné substrukci z tufových hladce osekaných kvádrů oltář na stupních. Oltář zachoval se neúplně, z čehož se, ovšem nikterak s bezpečností, soudí, že náhrobek tento v době katastrofy nebyl ještě dostavěn. Odtud pojmenování jeho: sepolcro in costruzione. Nápisu tu není. Pohřební komora jest umístěna v substrukci a ze zadu lze ji dobře viděti. Vedle jest cippus mramorový zvláštní podoby, na způsob hermovky. Jest to deska mramorová, podlouhlá, jež nahoře končí podobou krku a lidské hlavy v průřezu. Na zadní straně spatřují se dva vrkoče v reliefu, any splývají dolů, tak že nemůže býti nejmenší pochyby, že se tu představuje zadní polovice hlavy, kdežto na přední straně, kde bychom očekávali podobu obličeje, deska nevykazuje žádné ozdoby. Doleji čte se nápis:

IVNONI
TICHES · IVLIAE
AVGVSTAE · VENER ·

jehož výklad činí obtíže. Obyčejně smysl interpretuje se takto: Geniu (Juno totiž jest genius paní) Tychy, oblíbené otrokyně Julie Augusty (Livie). Vedle (č. 17.) jest náhrobek Scaurův, nejobsáhlejší ze zachovaných, jakkoliv architektonicky se nezamlouvá, pamětihodný zvláště reliefy představujícími sceny ze zápasů gladiatorů v amfitheatru, jednak vespolek, jednak se šelmami. Nejzajímavější jest hořejší pás reliefů na přední straně substrukce. Napřed jest pár gladiatorů jízdných. Jmena jejich napsána jsou hrubě u jejich hlav písmeny černými, na př. Nobilior, pak následuje: TVL · V · a číslice, t. j. gladiator Nobilior dobyl [tul(it)] jedenáct (XI.) vítězství [v(ictorias)]. Zajímavý jest nápis u hlavy druhého bojovníka páru třetího. Pravou rukou sáhá si na ránu na prsou, kterou mu mečem zasadil odpůrce, levici se vztýčeným ukazováčkem vztahuje nahoru, prose o milost. Jméno poraženého již vymizelo, jest tam pouze koncovka SVS, ale vítězství dobyl 15 (TVL · XV · V ·), pak následují písmena: M. Θ. V prvním shledává se obyčejně začáteční písmě latinského mors a v druhém začátek řeckého ϑάνατος (Persiovo ϑῆτα nigrum), čímž se mělo naznačiti, že klesající tento bojovník propadl smrti, že obecenstvo v amfitheatru shromážděné prosby jeho zamítlo. Nad tímto párem a dále napsáno jest většími písmeny: MVNERE · C. AMPLIATI · P. F. SVMM · O.

Č. 22. Náhrobek Naevoleje Tychy, jeden z nejpamátnějších v Pompejích. Na substrukci, v níž se nachází pohřební komora, jest vlastní náhrobek v podobě oltáře. Na přední straně náhrobku spatřuje se nahoře podobizna Naevoleje Tychy v reliefu. Náhrobní

nápis a relief pod ním, jenž znázorňuje oběť pohřební, nacházejí se v pěkném stilisovaném rámci akanthovém. Nápis má toto znění:

NAEVOLEIA · L · LIB · TYCHE · SIBI · ET
C · MVNATIO · FAVSTO · AVG · ET · PAGANO
CVI · DECVRIONES . CONSENSV · POPVLI
BISELLIVM · OB · MERITA · EIVS · DECREVERVNT
HOC MONIMENTVM NAEVOLEIA · TYCHE · LIBERTIS · SVIS
LIBERTABVSQ · ET · C · MVNATI · FAVSTI · VIVA · FECIT ·

Naevoleia Tyche, propuštěnka [lib(erta)] Lucia Naevoleia, zřídila náhrobek tento pro sebe a Gaia Munatia Fausta, jenž byl členem collegia Augustalů, kteří měli za úkol pěstění kultu císařů, a bydlel v předměstí (pagus), jemuž za jeho zásluhy od rady městské dostalo se municipalního vyznamenání, totiž b i s e l l i u m. Bylo to čestné sedadlo, široké, jakoby pro dva. Bisellium toto jest také reliefovitě znázorněno na levé straně náhrobku, a aby každý věděl, že sedadlo to, ač velmi široké, jest určeno pouze pro jednu osobu, znázorněno „ad oculos“ tím, že uprostřed dole se nalezá podnožka. Podobné bisellium spatřuje se v reliefu na náhrobku augustala C. Calventia Quieta (č. 20.). Pro přijetí bisellií určeny byly zajisté také široké, nízké stupně, které se nacházejí v nejdolejším pořadí (ima cavea) hlediště velkého divadla. Mimo to spatřil jsem dvě pěkná, bohatě vyzdobená bisellia bronzová v museu neapolském a sice v prvním sále oddělení malých bronzů. Na pravé straně zmíněného náhrobku jest velmi zajímavý relief: loď, jejíž plachty lodníci svinují. Vyjadřuje-li relief tento allegoricky smrt, či má-li se tím naznačiti, že Munatius Faustus se zabýval obchodem námořským, že měl svou vlastní loď, není snadno rozhodnouti. Prvnímu výkladu nasvědčuje, že srovnání života s plavbou lodi bylo starým běžné. Třeba jen poukázati na místo u Cicerona Cato maior § 71.: quae quidem mihi tam iucunda est, ut, quo propius ad mortem accedam, quasi terram videre videar, aliquandoque i n p o r t u m e x l o n g a n a v i g a t i o n e esse venturus. Pro druhý výklad zase svědčí ta okolnost, že na náhrobcích antických velmi často nalezáme zobrazení poukazující na zaměstnání zemřelého. Mně zdá se tento druhý výklad přirozenější a jednodušší. Pravá strana náhrobku charakterisuje zemřelého jako obchodníka, levá jako muže o obec pompejskou zasloužilého. Za vhodnou parallelu možno uvésti místo u Petronia Sat. 71. Tu propuštěnec, který obchodem námořským zbohatl, ukládá vykonavateli své závěti: te rogo, ut naves etiam monumenti mei facias plenis velis euntes.

Vedlejší náhrobek (č. 23) pamětihodný jest, že se tu nalezá t r i c l i n i u m f u n e b r e, nyní zcela skoro pobořené.

Krásnou jednoduchostí a bezvadnou proporcí a pěknou zachovalostí vyniká náhrobek podoby oltářové č. 37. zdělaný z jasně bílých a jemných kvádrů travertinových. Náhrobní nápis umístěný

na čelní straně a opakovaný též na pravé straně jest zajímavý v nejedné příčině:

M · ALLEIO · LVCCIO · LIBELLAE · PATRI · AEDILI · II · VIR · PRAEFECTO · QVINQ · ET · M · ALLEIO · LIBELLAE · F · DECVRIONI · VIXIT · ANNIS · XVII · LOCVS · MONVMENTI · PVBLICE · DATVS · EST · ALLEIA · M · F · DECIMILLA · SACERDOS · PVBLICA · CERERIS · FACIVNDVM · CVRAVIT · VIRO · ET · FILIO ·

Předně jest tu jmenována Alleia Decimilla, kněžka Cerery, jejíž chrám však dosud v Pompejích nebyl objeven, za druhé se připomíná, že její syn, který zemřel v sedmnácti letech, zastával již hodnost člena městské rady, ačkoli známe výrok Ciceronův, že snáze jest státi se v Římě senatorem, než v Pompejích dekurionem.

Prostý náhrobek č. 8. stal se památným, že se v něm nalezla veliká krásná nádoba z temněmodrého skla, na které v reliefech barvy mléčné jsou znázorněny sceny bakchické. Provedení jest elegantní a bohaté. Bujné révoví a jiné květiny a plody obepínají dvě sceny, představující vinobraní, vyšlapávání hroznů a veselý požitek vína za zvuků hudby. Veselý ráz scen na nádobě, v níž uloženy byly ostatky zemřelého, jest jedním ze mnohých dokladů, že staří nepojímali smrt pouze se stanoviska hrůzného. Velmi pěkně charakterisoval již Goethe tento názor starých ve verši: „Sarkophage und Urnen verzierte der Heide mit Leben. Od nálezu této drahocenné amfory nazývá se hrob ten: tomba del vaso di vetro turchino. Amforu tu jsem viděl v oddělení nádob skleněných Musea neapolského.

Nápadno jest, že ani jeden náhrobní nápis pompejský, a jest jich přece hojná řada, nezačíná stereotypním D. M. neb D. M. S., t. j. Diis Manibus, Diis Manibus sacrum.

Potom jsem se obeznámil se zařízením t. zv. villy Diomedovy, kteráž tak nazvána jenom z té příčiny, že proti ní na druhé straně silnice se nalezají hroby rodiny Diomedovy.

Na konec jsem si ponechal návštěvu malého musea pompejského, kteréž umístěno jest hned za „branou mořskou" na pravo. Museum skládá se pouze ze tří pokojů. V prvním prohlédl jsem si hlavně odlitky antických dveří, zámků a závor. Srv. H. Diels: Parmenides' Lehrgedicht. Griechisch u. deutsch. Mit einem Anhang über griech. Thüre uud Schlösser. V Berlíně 1897. V druhém a třetím pokoji nejvíce zaujímají navštěvovatele sádrové odlitky 15 Pompejanů, kteří v popelu zahynuli. Z věrných odlitků těch můžeme vyčísti historii posledních zápasů se smrtí těchto nebožáků. Jedni z nich zoufale se bránili zkáze své do posledního okamžiku, jiní oddali se klidně v náruč smrti. I odlitek psa jest velmi zajímavý. Byl uvázán v době katastrofy na řetěze. Když kaménky a popel padaly hustěji, svíjel se hlavu zvedaje nahoru,

aby se nezadusil, kroutil sebou stále výš a výše, až v této posici zahynul.

Vyšed z musea přehlédl jsem ještě jednou na kvap město, zaletěl jsem zrakem na malebné okolí a vzpomněl na slova Nerudova: „Zde teprv rozumíme historii. Ne jen té titěrné lidské, nýbrž historii světové! Oné obryni, nazvané příroda, která dovede generaci sfouknout jako prášek lehýnký a města mžikem odhodit co rozbitý střep. Onomu obru, nazvanému čas, jenž zavěšen ve věčném nebi jakoby obrovské kyvadlo houpne se sem a vzbudil tisíciletý život a houpne se tam a vrhl tisíciletou smrt. Zde rozumíme onomu věčnému dítěti, nazvanému změna, jehož den je tisíc jar s myriadami květů a jehož sen je klidných tisíc zim."

Loučím se s Pompejemi. „Colonia Cornelia Veneria Pompeianorum". Jak krásné jméno na pohled! A přece se v něm tají vzpomínka na dobu nejhlubšího ponížení města. Sulla totiž překonav r. 80 př. Kr. poslední odpor demokratů nezapomněl toho Pompejanům, že stáli v řadách jeho odpůrců. Poslal do Pompej jako osadníky oddíl svých vysloužilých vojáků a přikázal jim část města a polností. Mnozí občané musili opustiti své příbytky a usaditi se mimo město v předměstí nazvaném „pagus Felix" (později: Pagus Augustus Felix) dle známého cognomina Sullova. Tedy ještě za toto bezpráví byli nuceni oslaviti osobu pokořitelovu tím, že část jména jeho přijali do officialního titulu Pompej a že bohyni Venus, která od Sully byla zvláště ctěna, učinili patronkou města svého.

Po šestidenním pobytu v Pompejích vrátil jsem se opět do Neapole.

Neapol.

(Druhý pobyt.)

V Neapoli pokračoval jsem dále ve studiu sbírek Národního musea. Jest přirozeno, že pozornost má byla opět a opět zaujata velkými bronzy a „mistrovskými" díly mramorovými Poprsí t. zv. Seneky představuje muže obličeje suchého, vyzáblého, s tváří zvláště výraznou, pochmurnou, s vousem i vlasem neupraveným, kostrbatým. Práce jest výborná. Po dlouhou dobu téměř nikdo nepochyboval, že poprsí to představuje filosofa Seneku, o němž se ví, že od té doby, co se oddal stoické filosofii, žil velmi frugálně, pohrdl vínem, mastmi a teplými lázněmi. Také známé místo v Tacitových Annalech XV. 63. o smrti Senekově (senile corpus et parco victu tenuatum) výklad tento podporovalo. A přece výklad nebyl správný. Od té doby objeveno poprsí Senekovo, zjištěné nápisem, a nad to břečtanový věnec v hlavě poprsí neapolského poukazuje spíše na některého slavného básníka řeckého doby alexandrijské. Dvě repliky jsou v Ufficiích a jedna v Museu delle terme.

Znamenitá práce jest též socha t. zv. Narcissa, jehož hlava bujným vlasem zdobená silně ku předu jest nakloněna, oko

pevně upjaté na nějaký předmět blíž nohou, jemuž též platí zdvižený ukazováček pravé ruky. Přehozená nebris, charakter hlavy, sandaly bohatě ozdobené rozhodně však svědčí pro výklad, že jest to Dionysos s levhartem laškující a nikoliv miláček bohyně Echo.

Poprsí t. zv. Platona jest znamenitá práce. Bujný vlas i vous jest upraven až příliš pečlivě, hlava jest skloněna dolů v před. Vlasy spjaty jsou taenií. Po několik století bez závažných důvodů pokláno toto poprsí za Platonovo. Ba ještě v díle: Culturgeschichte des klassischen Altertums od Holma, Deecka a Soltaua z r. 1897 na str. 98 vyobrazení tohoto poprsí opatřeno jest podpisem „Platon“, jakkoli nyní neoprávněnost tohoto výkladu všeobecně jest uznána. Poprsí toto představuje Dionysa v typu t. zv. Bakcha indického. Poprsí Platona spatřil jsem později ve Vatikáně v sále „delle Muse“. Z tváře jeho nezáří, jak bychom dle jeho spisů očekávali, ona olympská veselost, naopak výraz tváře jest zasmušilý, čelo svraštělé. Vlas i vous jest upraven, ale nikterak tak úzkostlivě, jako na poprsí neapolském.

„Herkulanské tanečnice“, které zdobily divadlo herkulanské, vynikají živostí, která velice zvýšena jest zachovanýma očima z emailu. Oděny jsou dorským chitonem. Některé stojí klidně neb si upevňují spony svého roucha, druhé tančí rhytmem volným majíce jednu ruku zdviženu. Jsou to patrně kopie soch stilu ještě archaického. Podobnou živostí vynikají sochy dvou diskobolů. Sledují s napjatou pozorností diskus, který právě vymrštily.

Ve vitrinách podél stěn rozestavených prohlédl jsem si mimo jiné rozmanité zbraně, řecké, římské, zbraně gladiatorů, veliké množství miniaturních sošek na př. camilli (mladíci přisluhující při obětech) v pose stereotypní: oděni jsou krátkou tunikou, v jedné ruce drží rhyton, z něhož nalévají do obětní mísky (patera), kterouž drží v ruce druhé. Konají libaci.

Mimo to prohlédl jsem ostatní sály, „sál Apollonův“, kdež pozornost budí bizarrní socha Diany efesské z orientalního alabastru, hlava a extremity jsou z bronzu. „Sál Veneřin a Bakchův“, „sál Atlantův“, kterýž jest tak nazván dle výborně zachované sochy tohoto boha, jenž na ramenou oběma rukama drží kouli nebeskou, zdobenou rozmanitými souhvězdími. Pochází ze sbírky farnesské. Zde jsem poprve spatřil sousoší „Pan a Dafnis“. Později v Římě a Florencii častěji jsem měl příležitost sousoší toto viděti. Patrno, že bylo v Italii značně oblíbeno. Pan vyučuje mladého Dafnida hře na syringu. Velmi působivý jest kontrast mezi nevinným výrazem mladistvého Dafnida, jenž vzhlíží ku svému učiteli, kterýž však nemůže odolati smyslnosti v něm se probouzející.

„Asklepios“ ve známém charakteristickém úboru. Na hlavě má pásku, oděn jest v plášť a opírá se o hůl, kol níž vine se had. U levé nohy nalézá se omfalos, pokrytý sítkou (agrenon).

„Sál mus“, „Sál Flořin“. Kolossální socha Flory farnesské, po níž má tento sál jméno, vyznamenává se velmi jemným provedením. Tenké roucho těsně přiléhá k plným tvarům těla, kteréž prosvítají. Škoda, že socha byla valně porouchána, tak že hlava, nohy, levá ruka s kyticí květů jsou doplňky moderní.

V sále následujícím postaven jest na moderním podstavci veliký krater mramorový, zdobený reliefy představujícími zrození Dionysa, kterého Hermes odevzdává nymfě k vychování. Nad hlavou mladého boha čte se jméno umělce: ΣΑΛΠΙΩΝ | ΑΘΗΝΑΙΟΣ | ΕΠΟΙΗΣΕ. Krater tento sloužil dříve v Gaetě za křtitelnici. Pozornost mou vzbudila též řecká archaická stela sepulchrální, V rámci podlouhlém zdobeném palmetou spatřujeme muže staršího opírajícího se o hůl. U nohou jest pes. Stela tato velice jest podobna t. zv. stele Alxenorově, na níž představen jest muž v téže celkem posici, ale mnohem starší, jenž si hraje se svým psem drže mu kobylku. Na naší stele poznáváme, že umělec nedovedl ještě podati anatomii těla ve všech částech bez chyby. Zdali jest tu představen Odysseus vrátivší se do vlasti, jak se domnívali Welcker a Rochette, soudíce, že užití tohoto motivu na stele náhrobní naznačuje klid, který zabezpečuje člověku nesmrtelnost, jest velmi pochybné. Původ neapolské stely jest neznám, ale druh mramoru a stil palmety poukazují na ostrovy aegejského moře.

V sále sedmém nalezá se překrásný relief představující Orfea, jenž nedostáv podmínce, neohlédnouti se po své choti Eurydice dříve, než přijde na zemi, ztrácí opět družku života. Plni teskné něhy pohlížejí oba na sebe naposled. Hermes s druhé strany drží ruku Eurydiky, aby ji odvedl nazpět do podsvětí. Písmena nad hlavami značící jména osob uvedených byla původně zbarvena červeně. Repliky ve ville Albani v Římě, v Museo delle Terme a v Louvru. Sepulkrální význam přikládá tomuto reliefu A. Trendelenburg: Wochenschrift für class. Philologie 1897 str. 188.

Pěkný jest též relief znázorňující Afroditu, Peitho, Helenu, Parida a Erota. Situace jest zcela jasná. Též několik sarkofagů jest tu umístěno. Na jednom z nich znázorněn Prometheus, an u přítomnosti bohů olympských tvoří člověka. Pěkné jsou též medailloŋy čili kulaté štítky, opatřené reliefy na obou stranách t. zv. imagines clipeatae, které sloužily k výzdobě síní v domech římských.

V sále osmém postaveny jsou pánve mramorové a porfyrové, kteréž chovaly v sobě vodu očistnou. Na jedné z nich, nalezené v chrámě Isidině v Pompejích, nalézá se nápis obsahující jméno a hodnost dárce: LONGINVS · II · VIR ·

V oddělení malých bronzů jest nakupeno takové množství předmětů nejrozmanitějších, že se mně při pohledu na toto bohatství zmocnilo zvláštní nervosní rozechvění, přirozená to výslednice představ kontrastujících. Na jedné straně nadšená touha, abych vše si náležitě osvojil, s druhé strany poměrně krátká lhůta,

kterou jsem studiu těchto menších předmětů a přece též velice důležitých mohl věnovati a nad to úžasné jich množství (přes 14.600 předmětů), které hrozí člověka udolati. To vše, až na nepatrné výminky, poskytly museu výkopy v Pompejích a Herkulaneu. Vše jest tu zastoupeno, od velikých předmětů až k nejmenším. A vše to bez výminky podává výmluvné a neklamné svědectví o vytříbeném vkusu starých. Na všech předmětech možno pozorovati, že vyrabitel nespokojil se pouze, aby předmět vyhovoval praktické potřebě, účelnosti, nýbrž nemenší váhu přikládal momentu druhému, uměleckému provedení, vkusnému okrášlení. Předměty tyto plné elegance podávají též jasné svědectví o civilisaci antické. V této příčině dosud pokulháváme za starými. Zde jest dosud bohatý nevyčerpaný zdroj poučení pro dotyčné řemeslníky. A vskutku také viděti jest v tomto oddělení neustále lidi, kteří si dělají kopie těchto předmětů z hlíny neb z vosku. Jsou tu hojně zastoupeny předměty užívané k výkonům posvátným, veřejným a soukromým. Trojnože, nádoby rozmanité (na př. měsidla, nádoby lustrační, hydrie, cisty, praefericula, rhyta, lagoenae, paterae, unguentaria, simpula), kamna, kotle, veliké množství kandelábrů práce rozkošné, urny pohřební, stolice kurulské, hřebílka (strigilis) ku stírání oleje a jemného písku s těla, zámky, klíče, tepátka u dveří, rozmanité nástroje hospodářské, velké množství lamp, nože obětní (secespita), kovový kruh pro otroky s nápisem: Servus sum tene quia fugio, oltáře, lůžka, váhy, závaží, míry. Na jedné váze jest vytečkován tento nápis: TI · CLAVD · CAES · [IIII · L ·] VITEL · | III · COS · EXACTA · AD · ARTIC · | CVRA · AEDIL · t. j. Ti(berio) Claud(io) Caesare quartum L(ucio) Vitel(lio) tertium co(n)s(ulibus). Exacta ad Artic(uleiana pondera) cura aedil(ium). Váha tato byla cejchována za panování císaře Claudia. Rozličné nástroje geometrické, náčiní rybářské, nástroje hudební (syringy, sistra, cymbály a j.), hračky, vstupenky divadelní, potřeby toiletní (jehlice do vlasů, zrcadla, hřebeny a j.), cedítka, nástroje chirurgické (rozmanité sondy, kleště a j.). Dále jest tam viděti rozličné věci ze slonoviny, potřeby psací a m. j. V sále druhém jest vystaven korkový plán vykopané části Pompej.

V dalším oddělení jsou umístěny předměty drahocenné: gemmy, kameje, rozličné předměty ze zlata a stříbra, náhrdelníky (náramky, náušnice, prsteny). Na jednom velkém zlatém prstenu jest vyryta hlava Brutova a za ní jsou vryta slova: ΑΝΑΞΙΛΑΣ ΕΠΟΙΕΙ. Zvláštní pozornost vzbuzuje t. zv. míska farnesská (tazza Farnese) z achatonyxu z doby císařské. Dále jsem si prohlédl stříbrnou nádobu nalezenou v Herkulaneu, na níž v reliefu znázorněna jest známá apotheosa Homerova. Básník sedí na zádech orla, levicí, ve které je svitek spisů, drží se krku orla, jenž vzlétá nahoru. Mezi neobyčejně vkusnými arabeskami na levo sedí zosobněna Ilias, na pravo Odysseia. V paláci konserva-

torů v Římě spatřil jsem relief (umístěný na schodišti) pocházející z triumfálního oblouku Marka Aurelia, na němž jest znázorněna apotheosa mladší Faustiny, jak někteří soudí. Císařovnu vznáší k nebi okřídlená osoba ženská s velkou pochodní v ruce.

Bohatou a velmi vzácnou sbírku vás antických jsem, bohužel, prohlédnouti si nemohl, ježto v době mé návštěvy sály ty za příčinou opravy navštěvovatelům nebyly přístupny. Přece však ve sbírce kumské měl jsem příležitost prohlédnouti si rozmanité tvary nádob keramiků antických, které podávají svědectví o bohaté vynalézavosti jejich. Jsou tu: amfory, měsidla, hydrie, oinochoe, kyliky, kyathy, kanthary, lekythy, alabastra, arybally, rhyta a j. Dále jsem si prohlédl sbírku terracott pompejských, mezi nimiž jsou rozmanité předměty ex voto, na př. ruce, nohy, hlavy, ucho. Nesčetné množství lamp.

Ve sbírce kumské umístěna ve vitrinách hojná kollekce vás s figurami černými na půdě červené a naopak. Překrásný jest malý aryballos postavený na sloupu před oknem ve stilu attickém, na němž zobrazen jest boj Řeků proti Amazonkám. Figury jsou provedeny velmi jemně a praecisně.

Ve čtvrtém sále jsou pěkné modely korkové, a sice chrámu Neptunova, basiliky a chrámu Cereřina neb Vestina v Paestu, model amfitheatru v Pozzuoli, model římského Colossea a chrámu Kastorova a Pollukova na foru. Na stěnách rozvěšeny jsou nástěnné malby pompejské, provedené od nejpřednějších malířů italských, a sice v té živosti barev, jak vypadaly hned po vykopání.

Bohatá jest též sbírka antických mincí, která umístěna jest ve třech sálech. V prvním sále mince řecké, v druhém a třetím italské. V třetím sále na pravo jest kolorovaná kopie známé tabula Peutingeriana, jejíž originál chová se ve dvorní knihovně vídeňské. Zajímavá byla též sbírka papyrů.

V souterrainu jsou umístěny nápisy křesťanské. Strop sálu toho vyzdoben malbami, které se nalezají v katakombách: beránek, ryba, páv, kalich s ohněm, réva, holubice s ratolestí, dobrý pastýř a j.

V dalších sálech nalezají se starožitnosti aegyptské.

Jedno odpoledne věnoval jsem návštěvě bývalého kláštera San Martino, odkudž jest nejskvostnější vyhlídka na Neapol a okolí.

Řím.

(Druhý pobyt.)

Bibliografie sbírek římských: W. Helbig: Führer durch die öffentlichen Sammlungen klassischer Alterthümer in Rom. I. Band. Die Vatikanische Sculpturensammlung, die kapitolinischen und das lateranische Museum. V Lipsku 1891. — II. Band. Die Villen, das Museo Boncompagni, der Palazzo Spada, die Antiken der Vatikanischen Bibliothek, das Museo delle terme. K tomu pojí se přídavek od Emila Reische obsahující:

Das etruskische Museum in Vatikan, das Kircher-sche und praehistorische Museum im Collegio romano. — E. G. Massi: Descrizione compendiosa dei musei dell' antica scultura greca e romana nel palazzo Vaticano etc. Čtvrté vydání. V Římě 1894. Katalog tento též ve francouzském a anglickém jazyku. — E. Q. Visconti: Il museo Pio-Clementino. Druhé vyd. V Miláně 1818—22. Sedm svazků se 621 listem. — Benndorf-Schöne: Die antiken Bildwerke des lateranischen Museums. Mit 24 photolithogr. Tafeln. V Lipsku 1867. — Fr. Ficker: Die altchristlichen Bildwerke im christlichen Museum des Lateran. V Lipsku 1890. — Nuova descrizione del Museo Capitolino compilata per cura della commissione archeologica comunale e pubblicata dalla direzione dello stesso museo. Seconda edizione riveduta ed ampliata. V Římě 1888. — Guida del Museo nazionale Romano nelle terme Diocleziane. V Římě 1896. — F. Matz und F. v. Duhn: Antike Bildwerke in Rom mit Ausschluss der grösseren Sammlungen. V Lipsku 1881—82. Svazek I. Statuen, Hermen, Büsten, Köpfe. II. Sarkophagreliefs. III. Reliefs und Sonstiges. Mit 7 Registern und 2 Karten. — Morcelli-Fea-Visconti: La villa Albani. V Římě 1869. — Th. Schreiber: Die antiken Bildwerke der Villa Ludovisi. V Lipsku 1880. — P. E. Visconti: Catalogo del museo Torlonia di sculture antiche. V Římě 1881. — La collection Barracco publiceé par F. Bruckmann, d' après la classification et avec le texte de G. Barracco et W. Helbig. V Mnichově 1893.

Neapol jsem opouštěl s povzdechem, že jsem nemohl prostudovati vše dle svého přání. A přece Neapol proti množství památek v Římě pro klassického filologa a archaeologa důležitých musí ustoupiti do pozadí. Nehledě ani k většímu počtu museí, druží se tu úkol nový: studium topografie a architektonických památek města caesarů. Čas jsem si rozdělil tak, že obyčejně dopoledne a odpoledne do jedné, později do tří hodin ztrávil jsem v museích, odpoledne pak jsem věnoval studiu topografie. První kroky obrátil jsem do Vatikánu. Za doby nynější vstupujeme do museí římských s myslí chladnější, s menším zápalem, nikoliv ovšem pro umění, než tomu bylo za dob Winckelmannových, kdy v pokladech jejich spatřovány byly velkou většinou originály. Nyní, znajíce skulptury parthenonské a olympijské, skulptury t. zv. sarkofagu Alexandrova, skulptury pergamské a j., víme, že musea římská chovají pouze kopie starších řeckých děl více méně podařené. Víme též, že od doby renaissance bylo zvykem všeobecným a specialně římským, nenechati skulptury antické tak, jak byly nalezeny. Scházející části byly doplňovány, málokdy důmyslně, obyčejně neobratně a libovolně, byly uhlazovány, žíravinami očisťovány, aby mohly vystaveny býti „v salonech" a jemnocit neurážely, čímž zbaveny byly i té trochy půvabu o živosti, které podržely od svých vzorů. Přes to však bylo by nesprávno stavěti musea italská daleko za řeckými. Dobře zajisté vytkl Furtwängler v úvodu ku svým Meisterwerke der griechischen Plastik, že repliky chované v italských museích, jsouce replikami nejslavnějších originálů, mají na mnoze větší cenu pro nás, než mnohé řecké originály pocházející od umělců řádu podřízeného.

„Braccio nuovo“ poutá hlavně znamenitou kopií sochy bronzové za starověku velmi slavené, t. Apoxyomena, mladíka vítězného, jenž po zápase stírá si hřebílkem (strigilis) olej a prach s ruky. Sikyoňan Lysippos byl tvůrce originálu, jenž z prostého kovodělníka vyšinul se na umělce nepřekonatelného a velmi plodného, jehož jméno v dějinách řeckého umění značí nejvyšší stupeň mistrnosti, vrchol umění. Jakkoli vzdělán na technice děl Polykleita, o jehož doryforu se vyjádřil, že byl jeho učitelem, stanovil nové proporce v protivě ke svému učiteli. Praví se o něm, že tvořil menší hlavu, štíhlejší tělo, čímž postava zdá se býti vyšší. Srovnáme-li s Apoxyomenem Lysippovým Polykleitova doryfora, „viriliter puerum“, jehož replika jest tu též vystavena, instruktivně se nám představí rozdíl a veliký pokrok. U Polykleita převládají více kvadratické, čtyřhranné plochy (τετράγωνα, quadrata, jak dí Varro), hrany; i lebka jest plochá, málo klenutá; rozdíl mezi nohou volnou a nohou pevnou jest zcela jasně, zúmyslně, s důrazem představen. Pravá noha nese váhu celého těla, kdežto levá až na špičky prstů od půdy jest pozdvižena. Mladík zastavil se v kroku.

Naproti tomu u Apoxyomena převládá oblost, linie křivé, ovální, jemně zaokrouhlené, onen nápadný rozdíl mezi nohou pevnou a volnou jest odstraněn, ale tento klid jest pouze zdánlivý, naopak zdá se, jakoby se mladík v nejbližším okamžiku chtěl sem tam kolébati. Ve všech částech těla postřehujeme čilý tep života, ztepilost, lehkost, pohyblivost; jest to ukázka Lysippových „signa animata“, jak Propertius umění jeho charakterisuje.

Nápadný jest též rozdíl ve stilisaci vlasů: u Polykleita vlas krátký, přilehlý, tak že kontury lebky jsou zcela zřetelné, u Lysippa jest vlas bohatší a samostatněji a přirozeněji zpracován.

„Demosthenes“. Krásná tato socha způsobem překvapujícím vyjadřuje individualitu tohoto patriota. Celé tělo, zvláště však úzká prsa dávají svědectví, že příroda mu nepřála, aby se stal velkým řečníkem. Slávy té musil si dobýti proti její vůli svou ocelovou energií. Zasmušilý, bolestný výraz tváře, čelo hlubokými vráskami hustě poseté svědčí o životě plném bojů, o častém zklamání a dávají tušiti zmar jeho herojského boje v budoucnosti. Do jaké míry jest socha tato napodobením bronzové sochy od Polyeukta zhotovené, kterou Atheňané na návrh synovce Demochara roku 280/79 př. Kr. svému velikému občanu dali zhotoviti, nesnadno říci.

„Amazonka“. Jak známo, vypravuje Plinius (XXXIV. 53.) o zvláštním zápase mezi nejznamenitějšími umělci. Aby pro chrám Diany efesské získána byla socha Amazonky, podstoupili závod čtyři umělci, kteří zároveň měli pak svým hlasem rozhodnouti, která ze soch jest nejlepší. Každý z konkurrujících umělců ovšem své soše přiznal první místo, jako druhá nejlepší souhlasně byla uznána Amazonka Polykleitova, potom Feidiova, třetí místo přiznáno

Kresilovi z Kydonie a čtvrté Fradmonovi. Mnozí pochybovali o správnosti zprávy Pliniovy, avšak důvody nedostatečnými. Nic nestojí v cestě, abychom hlavní jádro vypravování, že „certamen“ umělců se konal, neuznali za správný. Plinius praví, že Kresilas vytvořil Amazonku raněnou. Kopii Kresilovy Amazonky představuje Amazonka kapitolská. Pravá ruka jest ovšem nesprávně doplněna, nebyla zdvižena v bolesti nahoru nad hlavou, nýbrž namáhavě opírala se o kopí, jak lze poznati z jedné gemmy. Hlava znavená sklání se s výrazem bolesti na stranu, kde zeje rána. Amazonka v Braccio nuovo jest kopií vzoru Polykleitova. Jest též raněna vedle pravého prsu, rána však není hluboká, smrtelná, nýbrž pouze jemně dlátem vyznačena. Prsty pravice spočívají na zadní části lebky, což pathologicky jest úplně správno, neboť známo jest, že lidé prudkou bolestí zasažení chytají se hlavy. Nepřirozeno jest však, že Amazonka pozvédá pravou ruku, kterýmžto pohybem rána též na pravé straně se nalezající se více rozvírá, a bolest místo aby se tišila, se zvětšuje. Avšak ne bez důvodu táže se Ad. Furtwängler v Meisterwerke: „Což nemohl umělec právě míti úmysl představiti herojskou dívku, kteráž, jdouc za ideálem v pravdě dorským, bolesti nedbá a k platnosti přivádí vytrvalé καρτερεῖν spojené s úplnou κοσμιότης v postavě i šatu? Třetí Amazonka, jejíž kopie vystavena jest ve Vatikánské galerii soch, jest vzoru Feidiova (t. zv. Amazonka Mattei), jejíž motiv jest zcela jiný než obou předcházejících. Amazonka tato není raněna, nýbrž oběma rukama opírá se pevně o kopí (ἐπερειδομένη τῷ δορατίῳ), aby učinila skok. Snad měl umělec na mysli při tvorbě svého díla epitheton πολύσκαρθμος, kteréž Homer přikládá Amazonce Myrině.

Rozkošné zosobnění řeky Nilu zůstaví dojista v každém pozorovateli dojem nejlepší. Allegorické znázornění znenáhlého stoupání řeky, kterým podmíněna jest úroda údolí nilského, šestnácti dítkami, jest duchaplná invence. Jemně veselé ovzduší, jež dýše z celé invence a provedení, jímá ve svou sféru též pozorovatele.

Není možno, abych o každé soše, o každé památce, která pozornost mou upoutala, zde se zmínil; vzrostla by nutně tato má zpráva v obšírnou knihu. Pročež z mlčení souditi o pominutí, o nevšimnutí si, nebyl by závěr správný. Všímal jsem si bedlivě všeho, pokud čas a mé síly stačily. Rovněž v podrobnostech na př. uvádění replik odkazuji na příslušné spisy.

Museo Chiaramonti. „Niobovna prchající“ patří k nejkrásnějším sochám v museích římských vzhledem k úpravě roucha a daleko předčí její repliku chovanou v Ufficích ve Florencii.

Známé torso „truchlící Penelopa“ jest doplněno nešťastně. Hlava vzata jest z Polykleitova Diadumena, závoj hlavu halící jest moderní. Podobně nezdařile doplnil restaurator skalisko, na němž sedí, místo stolice, pod kterouž se nalezal košík s vlnou.

Museo Pio-Clementino. T. zv. torso belvederské kteréž dle nápisu ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣ | ΝΕΣΤΟΡΟΣ | ΑΘΗΝΑΙΟΣ | ΕΠΟΙΕΙ. Patří co do zpracování nahého těla mezi díla nejpřednější. Zda představuje socha Heraklea hrajícího na lyru, jak soudili Petersen a Furtwängler, či, jak Sauer soudí, zamilovaného Kyklopa, myslícího na krásnou Galateii, jest věc, o kterou mezi archaeology nikdy asi shody nebude.

Zajímavý jest náhrobní kámen, na jehož hlavní straně v reliefu představen jest Diadumenos, mladík, jenž si vítěznou pásku kol hlavy připíná. K dekoraci tohoto druhu zavdalo patrně příčinu jmeno zemřelého. Nápis náhrobní zní:

D · M ·
TI · OCTAVI
DIADVMENI ·

Sala di Meleagro. Zde jest zapuštěn do zdi známý nápis Mummiův, složený ve verších saturnských. Řádky však nápisu neodpovídají jednotlivým veršům saturnským, jak bychom očekávali:

L. Mummi L. f. cos. duct.
auspicio imperioque
eius Achaia capt. Corinto
deleto Romam redieit
triumphans. Ob hasce
res bene gestas quod
in bello voverat
hanc aedem signu
Herculis Victoris
imperator dedicat.

V „Cortile“ prohlédl jsem si sousoší „Laokoon se syny,“ kteréžto dílo po svém nálezu na počátku XVI. stol. bylo přijato s enthusiasmem nevídaným, jež bylo pokládáno za div antického umění a na němž založil, jak známo, Lessing své dílo o mezích umění výtvarného a poesie. Toto přeceňování tehdejší přivedeno jest dnes na pravou míru. Dnes nevidíme již v Laokoontovi nejlepší zjevení řeckého umění. Nyní víme, že dílo rhodských sochařů Agesandra, Polydora a Athanodora nikterak nevymyká se z dlouhé řady vývoje řeckého umění, nýbrž že jest jeho článkem. Zajímavo jest, že proti všeobecnému obdivu tehdejšímu vystoupil Tizian, největší malíř své doby, karrikaturou Laokoonta, kterého se syny představil jako opice. Doplnění pravé ruky Laokoontovy a pravého ramene nejmladšího syna, jak se spatřuje nyní, není správné a bližším pravdě jeví se doplnění Tizianovo na oné karrikatuře. Pravice Laokoontova držela se bezpochyby zadní části lebky, kterýžto pohyb při prudké bolesti jest instinktivný. Výraz tváře Laokoontovy jest velice podoben výrazu tváře giganta Klytia na reliefech oltáře Ze-

vova na hradě pergamském, kterýž objeven byl zásluhou bohužel předčasně zemřelého architekta Humanna a tvoří největší ozdobu musea berlínského.

Dále jsem si prohlédl sochu t. zv. Antinoa (vl. Herma), proslavenou sochu Apollona belvederského. Štíhlá, mladistvá postava boha kráčí proti pozorovateli. Avšak hlava a zrak jest obrácen stranou. Výraz tváře svědčí o energii, kteráž vítězstvím jest si jista. Bohatý vlas, jenž na vrchu lebky jest spjat, upomíná úpravou svou na účes ženský. Že v levici, kteráž jest doplněna, držel Apollon aigidu, jak vykládá Helbig, nezdá se býti pravděpodobno. Toulec zavěšený na zádech svědčí nepochybně, že bůh držel též luk a to dle posy v ruce levé. Skloněná pravice držela vavřínovou ratolest, jejíž stopy viděti jest na kmenu, jenž slouží za oporu mramorové kopie a pohyblivosti a živosti sochy nemálo vadí. Originál (od Leochara), kterýž dle všech známek byl zdělán z bronzu, opory takové nepotřeboval. Zdali též chlamys jest přídavkem kopisty majíc sloužiti za oporu levé ruky, jak někteří soudí, nemohu rozhodnouti.

T. zv. „basis Casali", oltář, který zasvětil Ti. Claudius Faventinus, jest zajímavý tím, že reliefy její, ovšem hrubě pracované, dle nějakého vzoru staršího, zobrazují pověst o založení Říma ve spojení s mythem trojským. Na př. na hlavní straně, která jest opatřena nápisem, kol něhož nachází se věnec dubový (corona civica), kterýmž uvedený muž pro své zásluhy o zachránění občanů (ob cives servatos) byl vyznamenán, spatřuje se tragikomická scena známá z Odysseie (ϑ, 266 nn). Pod věncem sedí Afrodite spoutaná a Ares, oba smutní, nad věncem na levo jest Helios na čtverospřeží, jenž záletnictví jejich prozradil, na pravo Hefaistos s výrazem hněvivým, charakterisovaný špičatou čepicí a kleštěmi.

V „galleria delle statue" prohlédl jsem si sochu t. zv. Erota Centocellského, jehož výraz tváře vyjadřuje nepochybně hluboký zármutek a nikoliv melancholii lásky. Pokládati jej za kopii Erota Praxitelova jest domněnka ničím neodůvodněná.

Socha Parida sedícího, před nímž mysliti si jest tři bohyně, které naň vznášejí rozhodčí úřad o kráse své. Někteří pokládají jej za kopii originálu Eufranorova. Avšak věc není jistá.

Apollon Sauroktonos dle Praxitela, jehož tvář i celé tělo upomíná na měkkost těla ženského.

Známé sedící sochy t. zv. Poseidippa a Menandra. Menander sedí ve stolici zcela pohodlně, hlava jest vztýčena a obličej má výraz muže světa znalého. Naproti tomu Poseidippos jeví tělo skřivené, neduživé, které silně kontrastuje s elegantní nonchalantností jeho souseda. Ovšem dle oběžníku, jejž před nedávnem Studniczka rozesílal, shledávati jest Menandra na známém reliefu Musea lateranského, jejž Schreiber v nádherné své publikaci vykládal známými slovy Pliniovými: „Philiscus, tragoediarum scriptor,

meditans". O věci samé podá co nejdříve Studniczka obšírný výklad. Socha spící Ariadny.

V „sala dei busti" všiml jsem si známého mramorového poprsí mladistvého Oktaviana. Jest to práce velmi jemná, kteráž věrně vystihuje podobu císařovu. Při vší kráse, kteráž vyznačuje členy rodu julského, zaráží nás zamračenost, kteráž jakoby závojem obestírá celou podobu a nesvědčí zajisté pouze o energii, nýbrž též o krutosti povahy.

Kdož by si nevšiml poprsí císaře Karakally, tohoto ukrutníka na trůně, z jehož brutálního výrazu celá ona africká krvežíznivost vyzírá. V museích italských jest těchto poprsí hojně, nejlepší v Neapoli.

Zajímavé jest též náhrobní sousoší, známé pode jménem Cato a Porcia. Zadní strana není vypracována, bylo tedy určeno, aby postaveno bylo do výstěnku náhrobku. Charakteristická jest tvář manžela. Oholený, vráskovitý obličej, stažené obočí, rty přimknuté charakterisují jej jako činného, rozvážného Římana pevné vůle. Jeho choť poměrně mnohem mladší byla spíše prostá, než duchaplná Římanka. Dle úpravy vlasů možno dílo to přisouditi římskému mistru z počátku císařství.

Hlava Menelaova pocházející ze sousoší, které představovalo Menelaa odnášejícího mrtvolu Patroklovu ze vřavy válečné (srv. Iliady zp. 16). Celé sousoší ovšem značně doplněné spatřil jsem ve Florencii v Loggia dei Lanzi. Replikou téže skupiny jest t. zv. Pasquino (Menelaos) v Římě, práce výborné, ale ve stavu velmi troskovitém.

V „Gabinetto delle maschere", jenž jest tak nazván dle mosaiky, nalezené v Hadrianově ville nedaleko antického Tiburu, která mimo jiné představuje čtyři scenické masky.

Socha tanečnice vyniká velmi jemným provedením roucha a půvabným pohybem.

Pěkná jest též socha Afrodity v lázni skrčené, kopie to bithynského umělce Daidala čili nejnověji dle Th. Reinacha: Daidalesa; raffinovaností ukazuje na dobu hellenistickou. Umělec vyjádřil tu mistrovství směrem silně realistickým, smyslným. Ufficie mají také jednu kopii, ale práce špatné, kdežto vatikánská Venus svým provedením řadí se k nejlepším kopiím.

Centrem „Sala delle muse" jest socha Apollona kitharoeda, kterážto ještě se sedmi sochami mus nalezena byla ve zříceninách antické villy nedaleko Tivoli. Aby počet mus byl úplný, přidány ještě dvě. Apollon jest tu představen v dlouhé říze kitharoedů, kterak zpívá a hraje na kytaru. Theatrální posa jest přiměřena situaci: bůh jest cele oddán svému umění, jiného nic proň nyní neexistuje. Zanícený zrak mírně jest obrácen vzhůru. Originál pocházel od Skopy.

Herma s poprsím Perikleovým jest vzácným dědictvím, poněvadž v ní a ještě v jedné hermě chované v britském museu máme zachovánu věrnou podobu tohoto znamenitého politika, kdežto u jiných vynikajících mužů z doby slávy athenské musíme se spokojiti portréty pouze ideálními, ježto sochy jejich byly zdělány teprve několik desítiletí po jejich smrti. V našem případě však obě poprsí jsou kopie proslulého Kresila, vrstevníka Perikleova, jenž vytvořil v bronzu poprsí tohoto státníka, kteréž postaveno bylo na Akropoli. Kus base této hermy s nápisem nalezen byl v nesčetných troskách na Akropoli. Nápisný fragment doplnil zcela správně zemřelý Lolling:

Περ]ικλέος
Κρεσ]ίλας ἐποίε.

Prostota starých dob dýše z něho. Že Kresilas věrně vypodobnil Periklea, můžeme též z toho posouditi, že na hermě vatikánské naznačena jest i zvláštnost lebky Perikleovy, neobyčejně vysoké, kteroužto abnormalitu komikové attičtí stíhali vtipem. Viděti jest hledím přilby korinthské, kteráž trochu do zadu jsouc pošinuta kryje hlavu, bohatý vlnitý vlas.

Jest tu též hermovka, kteráž kdysi nesla nyní ztracené poprsí básníka Bacchylida a vedle Pindara byla vystavena ve ville Hadrianově u Tiburu, básníka, jehož jméno právě v poslední době tak často bylo vyslovováno, ježto nedávno byly objeveny ne nepatrné části jeho poesie (epinikií).

Sala rotonda. Kolossální hlava Zeva otrikolského, kteráž dříve mylně pokládána byla za repliku Zeva olympijského od Feidia, ale náleží patrně škole Lysippově. Kolossální socha Antinoa v podobě Dionysově. Sochy tohoto mladíka snivého, měkkého výrazu tváře, miláčka císaře Hadriana, jsou v italských museích dosti hojné. Známá socha Hery barberinské. Hlava Julie Domny, manželky císaře Septimia Severa. Vlasy byly zvlášť pracovány, což se pozoruje u mnohých poprsí ženských. Příčinou toho byla moda. Aby při změně účesu poprsí s modou pokračovalo, nasadila se úprava vlasů jiná.

Sala in forma di croce greca. Perlou tohoto sálu jest Afrodita vatikánská, nejlepší kopie proslavené Afrodity knidské od Praxitela. Afrodita Praxitelova měla, jak známo, velký vliv na utváření typu této bohyně. Venus kapitolská i medicejská vznikly též pod vlivem jejím. Bohyně odložila právě poslední šat na hydrii vedle ní stojící chtějíc vstoupiti do lázně. Tělo její jest silné, plných tvarů, zrak snivý, roztoužený upřen do dálky. Ono „sfumato“, charakteristikon děl Praxitelových, jest tu výborně vyjádřeno. Celkovému pozorování nemálo vadí plechové roucho kryjící dolní polovici těla, kterýmž moderní blaseovanost je opatřila. Socha Lucia Vera. Výraz tohoto hýřivého spoluvladaře císaře

Marka Aurelia můžeme zařaditi hned vedle Karakally: zasmušilost, potměšilost jsou jeho znaky.

Sala della biga. Kopie Myronova diskobola. Krásný mladík, jehož tělo pečlivým cvikem v palaestře se vyškolilo a nabylo ladných tvarů, vykonává krásně a pravidelně, jak dí Furtwängler, mohutným rozmachem naučený pohyb. Jest charakteristické pro umění Myronovo, že tvořil postavy v posách, ve kterých se člověk pouze okamžik může udržeti, které v následující vteřině bleskurychle se změní. Že k vytváření jich potřebovati mohl jen nejpevnějšího materiálu, bronzu, jest na bíledni. Tělo diskobola jest v nejvyšším napjetí síly na jeden bod koncentrováno, kterýmž veškery pohyby těla určeny jsou. Mladík, jehož tíha těla zúplna spočívá na pravé noze, kdežto levá silně do zadu pouze špičkami vrchní částí prstů půdy se dotýká, zatočil pravou ruku s diskem co nejvíce do zadu a horní polovice těla s hlavou následuje tohoto pohybu. Celé tělo jest v největším napjetí, tak že v nejblíže příštím okamžiku musí nastati vrh a s ním změna polohy celého těla a ochabnutí sil. Živost fysická vyjádřena jest výborně. Případně charakterisuje dílo vrstevníka Feidiova Quinctilian slovy: „Quid tam distortum et elaboratum, quam est ille discobolos Myronis?“ Hlava diskobola jest malá, lebka podlouhlá, „aristokratická“; klidný poměrně výraz tváře neodpovídá situaci: psychická živost není v rovnováze se zmíněnou živostí fysickou. Na diskobola hodí se výrok Pliniův o Myronovi: Corporum tenus curiosus animi sensus non expressit. Oporou, kteráž byla nutna při kopii mramorové, které však originál bronzový nepotřeboval, pozbývá socha nemálo elastičnosti a živosti.

Není nevhodno upozorniti hned zde na jinou sochu Myronovu, kteráž jest vystavena v Museu lateránském, t. seilena Marsya. Člověk by stěží na první pohled uvěřil, že socha diskobola a tato postava vyšla z ruky téhož umělce. Onde krásný mladík, ladných tvarů, zde zdivočilý, hubený lesní muž, s hlavou plebejskou, s velikým, tvrdým a kostrbatým vousem pod nosem a pod bradou a dlouhým zanedbaným vlasem; onde klidný výraz tváře, zde vyzírá z obličeje úžas a strach. Srovnání obou soch podává nezvratný důkaz, že Myron silně individualisoval. Originál Myronův bylo sousoší, jak souditi můžeme z jiných památek. Před Marsyem stála Athena, která píšťaly hyzdící její obličej s opovržením odhodila. Doplnění rukou na naší kopii jest nesprávné, podobně chřestačky (κρόταλα, castagnetty) mylně vložil restaurator Marsyovi do rukou, pokládaje sochu za tančícího satyra.

„Galleria de' candelabri“ má jméno od značného počtu kandelábrů tu vystavených, kteréž stilistickou dokonalostí řadí se k nejlepším toho druhu. Zajímavá svou invencí jest soška představující mladého satyra, jenž stoje na špičkách a hořejší část

těla silně do zadu maje obrácenu prohlíží si s patrným zalíbením svůj ohon.

Socha bohyně města Antiocheie nad Orontem, kopie sochy Eutychida, žáka Lysippova. Bohyně tohoto města, pro svou luznou polohu od starých spisovatelů častěji slaveného, sedí na skále, majíc pravou nohu přes levou skříženu. Loktem pravé ruky, v níž jako známku úrodnosti drží kytku klasů, opírá se o pravé koleno, kdežto levou rukou do zadu posunutou opírá se o skalisko. Tím vzniká velká bohatost překrásných záhybů roucha. U nohou bohyně vystupuje z vln horní polovicí těla v mladistvé podobě bůh řeky Oronta. Těsná spojitost obou jest též naznačena tím, že pravá noha bohyně spočívá na pravém rameni Oronta. Jako bohyně města jest charakterisována korunou hradební (corona muralis).

Velmi poučná jest úvaha, kterouž Brunn: Geschichte der griechischen Künstler I. 412 n. popis této sochy doprovází: „Málo děl ze starověku se nám zachovalo, která by se půvabem celého zjevu s tímto mohla srovnati. Stěží bude kdo moci odolati kouzlu jeho, a já jsem dalek toho, abych požitek tento a radost z něho nějak někomu ztrpčoval. Přece však musím s důrazem na to upozorniti, jak velice se liší toto vytváření bohů od dob dřívějších. O náboženské vážnosti a slavnostní důstojnosti, kteréžto vlastnosti dříve byly vlastní sochám bohů, ba nutny, o těch při této soše tychy sotva ještě lze mluviti; ba ani přísnost, decor staršího zvyku, není zvláště význačným znakem této sochy. Spíše mnohem bližší jest zevnějším svým zjevem t. zv. genru; základním jeho charakteristikem jest půvab všeobecně lidský. Ovšem jest možno, že město, které z krásného údolí se táhne nahoru po půvabné výšině, podobný dojem činí. Avšak dojem tento jest přece jen podstatně rozdílný od pocitu vznešenosti, kterýž v nás vzbuditi musí dílo velebnou duševní ideou prodchnuté. Úsudkem tímto, jak řečeno, nemá se díti ujma zásluze Eutychidově; ale bylo potřebí to vyřknouti, abych vytkl změnu dob, změněný způsob nazírání, kterýž i tam, kde byla příležitost k pojetí vznešenějšímu, více duševnímu, přednost dával libému a půvabnému.“ Replik jest několik. Zajímavá jest bronza v Cabinet des médailles v Louvru.

Socha dívky o závod běžící, t. zv. Atalante, jest velmi pěkná kopie řeckého originálu z doby archaické, jak lze bezpečně souditi na př. ze silné, ostře vyhraněné brady, z očních víček silně vypracovaných a j. Mladistvá dívka pro závodní běh jakoby stvořená, oděna jest v krátký chiton, jenž jest v půli spjat širokým pasem: čeká nedočkavě na znamení k běhu. S výrazem napjaté pozornosti, jenž se ve tváři jeví, jest v harmonii naklonění hořejší polovice těla v před a lehké zdvižení pravé nohy. Originál byl z bronzu. Odmyslíme-li si oporu, kterouž kopista přidal a na níž zobrazil palmovou ratolest, aby charakterisoval dívku jako vítězkyni, získá socha nemálo živosti.

Také zde setkáváme se s kopií daru pergamského Attala I. Atheňanům. Jest to socha Peršana značně ovšem doplněná. Válečník klesl na kolena a hledí loktem pravice odraziti ránu, kterouž protivník s hora mu chce zasaditi. Jako Peršan jest charakterisován zvláštním výrazem tváře a fryžskou čepicí.

Sarkofag zobrazující záhubu synů a dcer Niobiných. Na průčelní straně spatřuje se na pravo Apollon, na levo Artemis, kterak prudce kráčejíce metají střely do komnat paláce královského, kteréž naznačeny jsou záclonami vzadu. Jedna okolnost jest nápadná na první pohled. Obě božstva, jejichž střely nešťastné dítky zasahují, nalezají se v bezprostřední blízkosti klesajících synů a dcer. Helbig vysvětluje omyl tento, že předloha, dle níž scena byla pracována, byla malba. „Pro malíře bylo snadno," praví, „charakterisovati bohy jako v dáli jsoucí uspořádáním v prostoru a barvou, naproti tomu bylo to nemožno pro zhotovitele sarkofagu, chtěl-li plochu vyplniti celou řadou postav, aniž by nechal větších mezer." Zúplna přesvědčující vysvětlení toto není. Spatřujeme zajisté u velkého počtu sarkofagů, že umělec pro omezenost místa těsně k sobě staví postavy, kteréž by jinak ve větší vzdálenosti měly býti. Ve všech pak těch případech předpokládati předlohu obrazovou jest nemožno.

Malé sousoší: Ganymedes unášený orlem. Kopie proslaveného bronzového sousoší od Leochara, kterýž, jak známo, se Skopou, Bryaxidem, Timotheem a Pythiem pracoval na Mausolleu, náhrobku, kterýž královna Artemis dala zbudovati svému zemřelému manželu. Na originálu sousoší zmíněného, jak praví Plinius (XXXIV, 79), lze pozorovati, že orel cítí, koho unáší a pro koho a jak se namáhá, aby spáry, jimiž mladistvého Ganymeda se dotýká, nezaťal do útlého jeho těla. (Leochares [fecit] aquilam sentientem quid rapiat in Ganymede et cui ferat parcentemque unguibus etiam per vestem puero.) Zprávě této odpovídá kopie vatikánská výborně. Něžnější opatrnosti, aby sličné tělo nebylo zraněno, nelze si mysliti. Drápy orlovy nedotýkají se holého těla, nýbrž roucha k tělu přiléhajícího. Ganymedes nikterak se nezpěčuje uposlechnouti rozkazu Zevova, což možno souditi z roztouženého obličeje upřeného do výše a z pohybu levé nohy, kteráž od kmene odráží. Kmen tento však není jako v převážné většině kopií přídavkem kopisty pracujícího v mramoru, nýbrž nutně musel býti již při bronzovém originálu, neboť jen pomocí jeho bylo možno vytvořiti toto sousoší, které přesahuje meze plastiky. Vznášení se k nebesům názorně zobrazeno jest tím, že netoliko hlava Ganymedova a orlova, nýbrž i hlava psa, kterýž u nohou Ganymedových sedí, upřena jest nahoru. Doplnění levé ruky není správné. Dle restauratora byla zdvižena nahoru, motiv to, který má naznačiti jásavou radost Ganymedovu, že jest povolán k úřadu tak čestnému. Mnohem pravděpodobnější však jest, že levice přikloněna byla k čelu,

jak činí lidé do slunné výše se dívající; motiv známý u Aposkopeuonta.

„Galleria lapidaria“ umístěna jest ve velikém korridoru 312 m. dlouhém, do jehož stěn na obou stranách zazděno jest přes 5000 nápisů; na pravé straně jsou nápisy antické, na levé křesťanské. Jest to nejbohatší sbírka epigrafická. Seřadění pochází od slavného epigrafisty Gaetana Mariniho. Podél zdí a ve výklencích oken postaveny jsou sarkofagy, oltáře náhrobní a votivní, fragmenty soch, reliefy, urny, cippi, aediculy jak antické tak křesťanské. Uspořádání jest celkem toto:

Dii deaeque et sacrorum ministri.
Augusti. Augustae, caesares.
Consules, magistratus dignitates.
Duces exercituum, tribuni, centuriones, equites singulares, milites.
Officia domus Augustae et privatae.
Artifices. Officinatores. Negotiatores.
Epitaphia parentum et liberorum.
Epitaphia maritorum et uxorum.
Epitaphia fratrum, sororum, item alumnorum.
Epitaphia patronorum, item libertorum et servorum.
Epitaphia defunctorum nomine vel ab incertis posita.

Oddělení XXXIII. obsahuje: Inscriptiones solo Ostiensi erutae iussu Pii VII., pontificis maximi. Největší část jich vztahuje se k bohoslužbě Mithrově.

Inscriptiones graecae omne genus.

Na levé straně jsou nápisy křesťanské přes 1100. Jsou zahrnuty pod titulem: Monumenta veterum christianorum.

Studuje tuto bohatou sbírku, snažil jsem se z charakteru písma vystihnouti datování nápisů, všímal jsem si bedlivě obsahu, stereotypních obratů a m. j.

Čtenář račiž laskavě si opraviti: na str. 469. předešlého ročníku 1. řádek z dola *Ad.* místo W; na téže stránce 10. řádek z dola *Pottier* místo Potier; na 480. stránce 4. řádek shora: *mramorových* místo bronzových.

Lucii Apulei Metamorphoseon libri XI. Recensuit J. van der Vliet. Lipsiae 1897, in aedibus B. G. Teubneri.

Poslední vydání zajímavého tohoto románu bylo Eyssenhardtovo z r. 1869. Vydání to přineslo sice úplnou kollaci florentského rukopisu F (= Laurentianus 68, 2, jenž, jak Jindřich Keil správně usoudil, pramenem jest všech dosud známých rukopisů metamorfos Apulejových, avšak podalo jen částečnou, úryvkovitou kollaci mladšího rukopisu florentského φ, jenž, jakkoliv jen opisem se jeví F, přece tím důležit jest, že na četných místech zachoval čtení původní, jsa opsán z F za doby, kdy tento byl na mnohých místech čitel-

nější aneb kdy nebyl ještě rukou interpolatorovou znešvařen. To bylo nedostatkem vydání Eyssenhardtova nemalým, tak že z různých stran ozývali se hlasové žádající za zevrubné a úplné srovnání i rukopisu φ. Tomuto požadavku nový vydavatel vyhověl, ale neuznal zároveň za nutné, důležitý rukopis F znova celý zkoumati, nýbrž jen na jednotlivých místech v něj nahlédl. Tím však nemáme záruky, zda Eyssenhardt vše náležitě četl v F, zda nic důležitého tam nepřehlédl, zda do poslední podrobnosti rukopis vyčerpal. To jest slabou stránkou zase tohoto vydání. Než vydavatel náš nepřestal na dotčených dvou rukopisech, nýbrž obrátil zřetel i k rukopisům některým mladším, jež mohly na některých místech zachovati, jakož také vskutku zachovaly, čtení dobré, jsouce opsány z F neb φ, kdy tyto v lepší podobě byly, než v jaké nyní se nacházejí. Zejména jsou to rukopisy: δ (= Dorvillianus), g (= Gudianus 172), G (= Gudianus 30), V (= Vaticanus 3384), P (= Parisinus čili Regius).

Vedle bohatšího tohoto apparatu kritického byla vydavateli pomůckou četná pojednání kritická a grammatická, jež po vydání Eyssenhardtově tiskem vyšla; neb tam mnohá místa byla opravena neb obhájena zcela bezpečně. Literaturu tu uvádí vydavatel na str. XXVI.—XXVIII. své předmluvy. Mezi autory tu se vyskytujícími zaujímá důležité místo i on, neboť příspěvky jeho, jež jdou od r. 1885, jsou četné a cenné. Prací všech užito pilně, a co dobrého v nich pozorováno, přejato ve vydání to. O zásadách, jakými říditi se mínil při úpravě textu Apulejova, vyslovuje se van der Vliet na str. VI.: 'Apuleius mihi quidem semper visus est requirere editorem et cautum et audacem, qui, diligenter ratione habita generis scribendi Apuleiani nec non litterarum ductus et sententiae tenorem sedulo secutus, quaecumque merito corrupta viderentur, probabiliter instauraret.' Při vší úctě, kterou k práci této chovám, nemohu tvrditi, že by byl vyhověl van der Vliet požadavkům všem, jež tuto pronáší. Odvážně arci při úpravě textu si počíná, ale ne vždy opatrně. Jakkoli na některých místech křížkem slova za porušená a nezhojená označuje, neostýchá se jinde čtení zcela nejistá, násilné domněnky, v text přijímati. Velmi daleko zabíhá zvláště v uznávání mezer. Jakkoliv přiznávám, že nemálo pohromy vzal text této památky vypuštěním jednoho neb více slov a ač s nejedním doplněním vydavatelovým souhlasím, myslím přece, že na mnohých místech mezera jím stanovena byla neprávem. Proti tomu uznávám, že při všech odchylkách od rukopisu bedlivě přihlížel k dikci autorově a že nejedna jeho novota jest skutečným opravením textu porušeného.

Rob. Novák.

Car. Lessing, Historiae Augustae lexicon. Fasciculus I. Berlin 1897, R. Gaertners Verlagsbuchhandlung. 4°, p. 24.

Specialná lexika k autorům řeckým a římským jsou nyní takořka na denním pořádku. A také právem. Jestiť důležitost jejich

jak pro grammatiku, tak pro exegesi a kritiku veliká, jejich prospěšnost jeví se denně ve směrech četných. Zvláště však horlivě pracuje se v poslední době o slovnících k spisovatelům římským. Abych nejdůležitejší práce vytknul, zdělány tu Merguetovy slovníky k Ciceronovým řečem a k Ciceronovým spisům filosofickým, vydán nad jiné vzorný Meuselův slovník k spisům Caesarovým, uveřejněna největší část lexika k Tacitovi od Gerbera a Greefa, počat obsáhlý slovník k Liviovi Fügnerem. Také potřeba slovníku k pisatelům historiae Augustae pocitována při pracích vědeckých a žádáno z různých stran za početi slovníku takového. Úkolu toho ujal se K. Lessing v Berlíně, autor záslužné monografie *Studien zu den Scriptores historiae Augustae* (Berlín 1889), kde mezi jiným zevrubně pojednáno o užívání pádů u těchto spisovatelů. V spise nahoře uvedeném předkládá nám L. první ukázku lexika svého, jdoucí až po výraz *adytum*. Již z této ukázky patrno, že to bude práce pečlivá a užitečná, která nejen mluvu těchto památek v mnohých kusech objasní, nýbrž i kritice jich velikou službu prokáže a mnohému kolísání v textu učiní přítrž. Při vší snaze po stručnosti nevynechává autor nic podstatného a závažného, veškery jednotlivosti jsou tu zaznamenány svědomitě, byť mnohdy jen summarně. Základem učinil si, jak přirozeno, druhé vydání Peterovo (z r. 1884), než nepřestává na textu tom, nýbrž přihlíží pilně i k pracím, jež po vydání tom byly uveřejněny, a bylo-li lepší čtení nalezeno, přijímá je místo čtení vydání Peterova. Na základě materialu slovníku svého mění i sám dosavadní text, obyčejně se zdarem neb s velikou pravděpodobností. Jak ref. v článku uveřejněném v tomto časopise roku minulého, jehož tu rovněž na více místech užito, soudí i on, že P pokládati dlužno s Th. Mommsenem a Dessauem za přední pramen podání památek těchto, ne B, jenž toliko opisem jest P. Rob. Novák.

Českých Alexandreid rýmovaných pramenové a obapolný poměr. Uvažuje Frant. Xav. Prusík. V Praze 1891. Nákladem vlastním. Cena 50 kr., u vydavatele 40 kr. Staročeské Alexandreidy rýmované. Upravil a výkladem opatřil Frant. Xav. Prusík. V Praze 1896. Nákladem vlastním. Cena 80 kr., u vydavatele 70 kr.

Pan spisovatel v prvém spisu podává důkazy, že rýmované české Alexandreidy složeny jsou na základě Alexandreidy Gualthera Castellionského, a nikoli dle Ulricha z Eschenbachu. Úvaha dělí se v 8 částí, z nichž 7 týká se věci samé, 8. obapolného poměru českých Alexandreid.

Že v českých Alexandreidách jest týž postup dějů a týž výraz jednotlivých myšlenek jako v Alexandreidě Gualtherově objasňuje v první části uvedením parallelních míst všech tří Alexandreid, jichž 62 na ukázku vybral. Ve zbytcích českých jeví se

celkem s latinským originalem jistá souměrnost, ačkoli skladatelé čeští (ve středověku vůbec slovné překlady nebyly známy) některé méně důležité děje vynechali neb zkrátili, jinde důležité věci obšírněji vyložili, kdežto Ulrichova Alexandreis jest rozvláčná i proti latinské i proti české. Zvláště jest to patrno hned z naučení Aristotelova, p. spisovatelem ze všech tří Alexandreid úplně uvedeného. Srovnávát se nejen postupem myšlének a věrným překladem jednotlivých slov, byť i omylně přejatých (aspis), ale i téměř počtem veršů české naučení s latinským proti německému, skoro o polovic delšímu, v němž vyskytují se obraty, ano i výrazy českému i latinskému cizí.

V druhé části uvádí p. spisovatel chyby, jež v českých Alexandreidách se vyskytují. (Bývají chyby nejpádnějším důkazem původního pramene.) Rozeznává chyby vzniklé tím, že básník český neporozuměl latinskému výrazu aneb že ukvapeně četl, a chyby za slova, k jichž znění zvuk cizích slov dal podnět. Z 25 dokladů oněch chyb uvedeny buďtež tuto tři, z 2 dokladů těchto chyb jeden: Verš V 219: Aspiš slove hádek jeden vznikl se slov truculentior aspide surda Gu. I. 90. tím, že básník český pokládal aspis za jméno vlastní, zvláště když měl k tomu glossu serpens. Verše V 565—566: Že jichž achské znáti | tu kdež bylo jim přistáti z verše Solus ab Inachiis declinat terris Gu. I. 377 objasňuje, že básník ukvapeně čta rozuměl in achiis terris jakoby Alexander viděl před sebou zemi tu, kdežto dle Gu. ostatní touhou po vlasti na zem inachijskou t. j. argejskou, řeckou se oblíželi, jediný Alexander se od ní odvracel. Ve verších 8 192—195: Zatím povezú pardusy | lvy i mnohé velé štrusy | i což jiné ptačie zběři vzniklo slovo štrusy neporozuměním rukopisného obstrusi (tigris et obstrusi ferrato carcere pardi Gu. V. 476.) a když utvořil jednou štrusy, přidal k nim ještě jinou ptačí zběř. Slovo rušenie ve verši V 717 vzniklo nápodobou zvuku ruina ve verši Gu I. 466 .... testatur enim vetus illa *ruina*.

Část třetí obírá se změnami, jež ve vzdělání českém proti latinskému se jeví. Básník český očistil báseň ode všeho, co pohanstvím páchlo, nejen všeobecně ale i v jednotlivostech. Za metonymické výrazy čerpané zvláště z mythologie a za věty obrazně vyjádřené klade názvy předmětů a dějů jimi naznačené. Vydatnou pomůckou byly mu v té příčině glossy, jimiž opatřené předlohy při vzdělání svém užíval. Dokladů toho podává p. spisovatel 30, k nimž připojuje příslušné glossy z glossované latinské Alexandreidy dvorské knihovny vídeňské. Z dokladů uvedeny buďtež čtyři. Verše V 347—348. Ti což neučinie m ú d r o s t í | to oblepšie svú r y c h l o s t í z Gu. I. 221. N e s t o r succumbit A c h i l l i dle glossy 5[b] : Nestor—Achilli, sapientia fortitudini. Verš V 2316. Stopy sě j e l e n í e chopě z Gu. III. 456 A c t a e o n a vestigat dle glossy 28[a] : Actaeon mutatus fuit in cervum, quare ponit Actaeona pro

cervo. Verš V 257. protiven buď protivnému z Gu. I. 115. frange superbum dle glossy 4ᵃ: superbum, rebellem. Odchylky v číslech (doklad 3. na str. 39. a 6. na str. 40), jenž vyskytují se v českém vzdělání proti latinskému vysvětluje p. spisovatel rovněž užitím gloss, při čemž odmítá domněnku, že by se byl skladatel český v příčině té řídil jinými prameny historickými.

V části čtvrté jedná se o přídavcích, českým skladatelem do básně vetkaných; jichž ve Gualtherovi pohřešujeme. I přídavky ty vysvětluje p. spisovatel hlavně užitím gloss, někdy i jiných pramenů: Pseudo-Kallisthena, bible, jež glossám za základ byly. Dokladů podáno 29.

V části páté promlouvá se o tom, jak básník český rád připojuje na místech vhodných názory křesťanské, uvedeno osm případných dokladů.

Část šestá vykládá, jak český básník proti latinskému samostatně si vede. Činí to čtverým způsobem: 1. Mění řeči nepřímé v přímé. 2. Na mnohých místech vypisuje zevrubněji jednotlivé pojmy a děje, má hojné přídavky a četná podrobnější neb i samostatná líčení. (Dokladů uvedeno hojně.) 3. Vplétá časové narážky a lokalisuje dle poměrů své doby. 4. Vetkává sentence pravidelně trojveršové. Ty vyčetl p. spis. všecky, jest jich 49 (kromě nich ještě dvě o 2 verších a 4 podobné), z nichž jen devět jest na základě textu Gualtherova zosnováno.

V části sedmé odmítá p. spis. domněnku, že by byl český básník používal při zpracování svém Alexandreidy Ulricha z Eschenbachu, nýbrž naopak. Důvodem toho jest mu věk obou Alexandreid. Kdežto Ulrichova Alexandreida složena byla dle Toischera v letech 1270—1287 a to I-V. zpěv mezi lety 1270—1278, VI-VII. mezi 1278—1283 a VIII-X. mezi 1183—1287, vysvítá z časových narážek, že vzdělání Alexandreid V a H spadá mezi léta 1265—1270, Alex. B mezi léta 1275—1280; jest tudíž vzdělání české starší než německé. Podobnosti Ulrichovy Alexandreidy lze jen z textu českého vysvětliti; Ulrich nejsa i dle Toischera latiny příliš znalý zajisté uchyloval se k české, která mu, an v Čechách dlel, beze vší pochyby po ruce byla. Ze sedmi uvedených dokladů budiž zde příkladem uveden první. Ulrichovo geschiffet 7110 lze spíše vysvětliti z českého přiteče V 1347 než z latinského celeri pede Gu. II. 372. Shody delších přídavků, vyskytujících se v českém a německém vzdělání, ale u Gualthera scházejících, vysvětluje p. spis. možností, že Ulrich přibíral všecky důležitější věci, na něž byl v české básni upozorněn, aby svou báseň co nejvíce rozhojnil.

V osmé části stanoví p. spis. obapolný poměr zbytků českých Alexandreid a zlomku Vídeňského dle vnitřního obsahu. Rozeznává dvojí recensi. K první čítá rukopisy V (Svatovítský) Víd. (Vídeňský) a H (Jindřichohradecký), k druhé rukopisy B (Bu-

dějovický) a BM (Budějovicko-Musejní). Rukopisy V a Víd. pokládá za přepisy buď ze společné předlohy neb zbytek V za přepis z Víd., zbytek H za přepis místy věrný, z pravidla volný zbytku V. Zbytek V jest doslovnější vzdělání Gualthera než H, jenž nemá za podklad originalu latinského. O zlomcích M (Musejní) a Š (Šafaříkův) nepronášeje p. spisovatel určitého soudu, řadí je dle jazyka k recensi prvé.

Druhý spis „Staročeské Alexandreidy rýmované“ obsahuje upravený a kommentovaný text zbytků rýmovaných Alexandreid staročeských. Pan spisovatel podal v něm zbytky rukopisů V, B, BM, M a Š, vynechal H jakožto parallelní s rukopisem V, který z onoho, jakož i z Víd. doplnil, čímž mnohá místa nabyla větší srozumitelnosti. Doplňky ty učiněny jednak v textu samém a pak označeny verše týmiž čísly jako ve V s připojením písmen a, b, jednak v poznámkách a pak jmenován rukopis, z něhož jsou vyňaty, aneb učiněny jsou v obojím zároveň. Na příklad: Verše V 1219 a, 1219 b doplněny jsou verši z H 51—52, po verši V 1244 (V 1244 a—1244 e) přičiněna vložka z H 84—87, verše V 1893 a, 1893 b doplněny z H 167 a 168 a k tomu uvedena v poznámkách ještě samostatná vložka, za verši V 1912—1915 uvedena v poznámkách samostatná vložka z H 201—210. Ježto vydání to pořízeno hlavně pro potřeby školní, bylo snahou spisovatelovou podati souvislý obsah básně. Z té příčiny, kde český text se neuchoval, doplnil větší mezery ve zpěvích II., IV. až VII. a IX., jakož i úplně scházející zpěvy VIII. a X. stručnými obsahy hlavně dle Gualthera, dle něhož doplnil i jednotlivé verše, písařem vypuštěné. Tyto konjektury vřaděny opět někde do textu, jinde do poznámek. V textu doplnil na př. verš V 36 a Kdaž kto co učiní v nově, V 2299 a, 2299 b Kdež nedal být́i ni trávě / koňské píci ani stravě, v poznámkách V 988 a, 988 b: Pošlu na tě tlupu rozvzteklených sluhův, která. — V 2214 a, 2216 b: Když pak opět k ránu bude, přirozená teplota se vrátí.

Dle zásad vědecké kritiky hleděl co možná uchovati a vyložiti rukopisné psaní, ale řeše je, pořídil zcela nové čtení. Rukopisné čtení ve verších V 11—13 plazı, lazı, wſtupı, rozřešil aoristem p l a z i, l a z i, v s t ú p i, což místu jest případnější než praesentem plazí, lazí, vstúpí, jakž jiní transkribují. Ve verši V 585 transkriboval rukopisné wſy instrumentalem v š í, vztahuje je k následujícímu „potřebě“, kdežto jiní vykládajíce je tvarem vší vztahovali k předcházejícímu „korabi“. Rukopisné čtení V 609 Ta nayſlowutnyeyſye rzyeka rozřešil T a n a i s, s l o v u t n e j š i e ř e k a. Pelikán čte Tanais slovúcie řěka a jiní Ta najslovutnejšie rěka. Rukopisné: Protož tu rzecz yukraczy (V 671) P r o t o ž t u r e č i u k r á c i, jiní protož tu řeč i ukráci, rukopisné: To geſt byla woyna troge (V 787) T o j e s t b y l a v i n a t r o j e, jiní To jest byla vojna Troje, rukopisné przyedſy (V 1300) p ř e d š í, Pelikán předších, jiní

předci, rukopisné Sehna gezdecz ſtrazye nahly V 1384 Sehna jezdec s stráže náhly, Pelikán Sehna jezděc s stráže náhlý, jiní Sehna jezdec stráže náhly, rukopisné ze (V 2362) se vykládaje = hle, jiní za ně kladou a, rukopisné zřed (B 157) sšed, Pelikán střed, jiní ščed, rukopisné zzwiechchzil (B 300) svěččil, jiní svědčil, rukopisné tom uwiers (RM 102) v tom uvěř, též Pelikán, jiní tom uvěř, rukopisné ot zmyrtcy (BM 147) smrci (v rukopisu tomto často c za t) smrci, jiní smrtci, rukopisné zzgíſie (BM 148) sjíže (koř. jьgo, jugum), jiní sjíže, rukopisné zzetky (BM 187) setky, též Pelikán ale s jiným výkladem, jiní sědky. Tuto též zmíniti se jest, že p. spisovatel leckde učiniv novou interpunkci, dočinil se správnějšího smyslu. Ve verši V 274 vypuštěním čárky za slovem vrátka, při čemž opraveno slovo vrátka ve vratká) zajisté napravuje se smysl, rovněž i ve verších V 528 až 529 to vše při morském by břěze / v korábiech na kotvách věze. Zvláště hojně pozměněna interpunkce ve verších V 1900—1915. Podobně k jasnosti smyslu přispěl tím, že na některých místech vhodně upravil nesprávně přestavené verše. Srovnej V 212—248, V 530—553, B 182—211.

Jakkoli pečlivě hleděl p. spisovatel uchovati rukopisné psaní, bylo nutno přece na mnohých místech je opraviti; některé chyby pravopisné opravil sám po prvé, jiné vhodněji než jiní. Ve verši V 89 dob, jiní rob, kob, V 103 poruči místo poruče, V 183 malost místo žalost, V 216 zlé m. že, V 247 než m. neb, V 271 odplácejž m. odplaciž, V 362 vyložiti m. vylíčiti, V 535 poběhú, jiní pojidú, potahú, 602 zoře m. vzoře, 837 jež m. kdež, V 1155 rozběru m. rozměru, V 1482 ochocuje m. ochoťuje, V 1856 státi m. klásti, V 1971 i také poklad vydali, jiní i tako plat vydávali, V 2309 s nevelikým pokojem, jiní velikým. — Ostatně jest text transkribován věrně dle originálů, vydaných r. 1881 od M. Hattaly a Ad. Patery. Všecky rukopisné odchylky od svého čtení uvedl p. spisovatel na str. 80—82, aby kniha mohla posloužiti i těm, kteří Alexandreidami vědecky obírati se chtějí.

Aby usnadněno bylo čtení Alexandreid opatřil své vydání hned pod textem četnými věcnými i slovnými poznámkami, v nichž podal hojně výkladů na mnoze nových, vhodnějších. Na příklad budiž uvedeno: V 173 bez péče toho = beze strachu, V 266 vrš = obilí, mzda, V 288 panost = napojenost, pití, požívání nápojů (panost odvozuje p. spisovatel od kořene pô, kdežto jiní od slova pán, viz Krok II. 161), V 679 jako = velice, silně, jiní téměř, skoro, V 1413 krly = vémě, J. Jireček uši, Pelikán krk, Gu: ab ubere pendens V 1456 stavani dle Jirečka slovo dosud nevysvětlené odvodil správně od stavati (srv. stsl.). V 1466 nezbaven = ne horší (zbaviti, zdržeti, zadnějším, horším učiniti), V 2146 sieci = směřovati, lat. tendere. V 2284 děje = směřuje, též B 288 ven dieti = směřovati, B 204 metców = tanečníkův, B 205 piesnotvorów = hudců. B 232

Besermené, BM 350 doložista = dokonati. Z výkladů těch mnohé uvedeny jsou i ve školních vydáních (Výbor Pelikánův) panost, vrš, sieci, výklad slova panost pojat od prof. Gebauera do Hláskosloví 21. Úprava obou spisů jest velmi slušná, tisk i v textu i v poznámkách zřetelný, cena přiměřená: Pramenové za 50 kr., Alexandreidy za 80 kr., u vydavatele za 70 kr.

Dr. Jos. Novák.

Alois Hubka, Jak se odchyluje Diodor od Thukydida v popisu peloponneské války až po mír Nikiův. Programm c. k. vyš. gymnasia v Mladé Boleslavi koncem školního roku 1895/1896, str. 32.

Novější studium, za analysí pramenů klassických spisovatelů se nesoucí, zjistilo nade všechnu pochybnost povahu spisu Diodorova. Sicilský tento Řek řídil se hlavním pramenem, jejž bez úsudku vypisoval, a tu a tam údaje jeho propletl podrobnostmi, při povrchním čtení historických spisů zaznamenanými; na některých místech zpracoval i dva prameny souběžné. Tento úsudek celkem přijímá i p. Hubka v práci výše řečené, která svědčí o veliké píli autorově a o dobrém porozumění oběma spisovatelům klassickým, jichžto údaje v pojednání jsou srovnávány. Úkol pojednání p. Hubkova obrací se proti thesi, Volquardsenem vyslovené a téměř obecně přijaté, která jistí, že Diodor při dějinách řeckých spravoval se toliko Eforem Kymským, aniž by byl Thukydida, Herodota nebo Xenofonta četl, při čemž přidržuje se autor názoru Bröckrova, vedle hlavního pramene ještě aspoň druhý přijímajícího a úchylky mezi údaji Diodorovými a údaji zlomkův Eforových konstatujícího.

Tomuto úkolu chce býti autor práv bedlivým srovnáváním zpráv Diodorových a Thukydidových o prvém období války peloponneské, kteréž rozděluje v sedmnáct samostatných oddílů. Vůdčí myšlénkou Hubkovou jest přesvědčení, že Diodor čerpal i z Thukydida, pohříchu nedovídáme se nikde, čerpal-li přímo nebo toliko z některého jiného spisovatele, na Thukydidovi závislého, při čemž vzhledem ku známé oblibě rhetorických Isokratiků bylo by na některého z předních repraesentantů tohoto historiografického směru pomýšleti. Že Diodor Thukydida na některých místech se dovolává, otázku ještě nerozřešuje, poněvadž při prostě vypisujícím jeho spůsobu jest pravděpodobno, že vyňal jméno Thukydidovo i s údajem k témuž spisovateli se nesoucím z předlohy jiné.

Výsledkem srovnávání Hubkova jest především seznání zřejmé methody v údajích chronologických, ježto Diodor události z pravidla určuje o rok později než Thukydides. Tento výsledek svědčí proti přímému užívání Thukydidova spisu, ježto lze jej vysvětliti toliko různosti v počátku roku; Thukydides užíval přirozeného roku, v zimu i léto rozděleného, Diodor počítá dle olympiad, že by však byl sám údaje jednotlivé na olympijská léta přepočítával, jest i při

všech početních omylech jeho přílišným požadavkem, do spůsobilosti jeho vznášeným; mnohem jest přirozeněji tvrditi, že Diodor Thukydidovy údaje již na léta olympijská přepočítané z předlohy své přejal, pak ale nemůže touto předlohou býti Eforos, ježto neřadil událostí dle let olympijských, nýbrž jest předpokládati, že čerpal Diodor vedle Efora, jehož častěji jmenuje, z jiného ještě spisovatele, nejmenovaného sice, avšak užíváním let olympijských dosti určitě označeného. Jest zjištěno, že v knize V a XI—XIV hojně užíval Diodor Timaia, jenž o věcech sicilských jest jemu pramenem hlavním. Timaios však sám prvý uvedl do historiografie počítání dle Olympiad, přepočítav údaje jiných spisovatelů dle různých aer vročené na aeru olympijskou. Pobývaje po dlouhá léta v Athenách a horlivě sbíraje všechny přístupné zprávy, psané i ústní, kteráž horlivost mu i posměšná příjmení zjednala, znal Timaios zajisté spis Thukydidův i užil ho ve svém učeném spise, ovšem změniv dle soustavy své jednotlivá vročení Thukydidova. Z toho jest usuzovati, že pro dobu peloponneské války byli Diodorovi pramenem Eforos a Timaios a že Diodor znal údaje Thukydidovy toliko prostřednictvím těchto obou učených dějepisců. Hubka snáší sám k tomuto výsledku důvody, neboť vytýká-li na str. 9 pikantnosti, jež Diodor za příčiny války peloponneské pokládá, a prohlašuje-li, že „Thukydidovi nemohlo ovšem ani napadnouti takovéto takřka pikantnosti uváděti a vyličovati jako příčiny tak kruté války“, jest tím nepřímo řečeno, že Diodor v otázce tak důležité, jako příčiny války mezi Řeky nejzhoubnější, nespravoval se Thukydidem, nýbrž spisem dle zásad rhetorické školy Isokratovy upraveným, tudíž Eforem a ve druhé řadě Timaiem, jemuž Eforos byl pramenem velmi důležitým. Myslím, že Hubka v dalším pokračování svého zkoumání, jehož se zajisté můžeme záhy nadíti, k témuž přesvědčení dospěje.

Po stránce formalné některé maličkosti buďtež vytčeny. Nevím, proč p. spisovatel řecké φ ve jménech vlastních přepisuje po spůsobu latinském. Nelibě nesou se tvary poj*mu*ta, *líší*, vy*lí*čovati.

Dr. J. V. Prášek.

Kwartalnik historyczny. Ročník XI., seš. 1. 1897.*)

Dále referuje se o pojednání švédských archaeologů Wideho a Kjellberga: Inschriften und Funde von Poseidon-Heiligthum (Mittheilungen des athenischen Instituts, roč. XX., seš. 3.), v němž podána jest důkladná zpráva o výkopech těmito archaeology na Kalaurcii provedených. Opíraje se částečně o vývody Wideovy a Kjellbergovy napsal Oldřich Wilamowitz-Möllendorff zajímavou rozpravu Die Amphiktionie von Kalaurea (Nachrichten von der Gesell. d. Wissenschaften zu Göttigen, 1896, seš. 2), kde došel toho vý-

*) Viz České museum filologické, 1897, str. 76—80.

sledku, „że amfiktyonia ta miała tylko lokalne znaczenie bez szerszego politycznego wpływu."

Dále děje se zmínka o dvou statích Christianem Belgrem v Berliner philologische Wochenschrift. 1896, str. 633—635, 668—670 otištěných: Mykenisches: Salamis, Aegina, Prasiä, Thorikos, Mykene.

Následuje zmínka o důležitém pojednání W. Helbiga: Sur la question Mycénienne (Extrait des mémoires de l' Académie des inscriptions et belles lettres, XXXV, 2, Paříž 1896). Helbig uznává veliký vliv Foiniků na kulturu mykenskou, a soudí, že na př. stříbrná hlava býčí v Mykenách objevená, rukojeti mečů, poháry vafijské atd. jsou produktem umění foinického, a snaží se uvésti analogie. Mínění Helbigovo jest jistě pozoruhodné, třebas nepodařilo se dosud podepříti je důvody nezvratnými. Vůbec o kultuře mykenské poslední dobou mnoho bylo psáno. Především uvésti jest zde znamenité dílo, jež sepsali Ch. Tsuntas a J. Irving Manatt: The Mycenaean age. A study of the monuments and culture of prehomeric Greece, Londýn 1897, s předmluvou Doerpfeldovou. O tomto nádherně vypraveném a illustrovaném díle podána bude později obšírnější zpráva. Dále uvésti jest důkladnou rozpravu Helbigovu: Ein ägyptisches Grabgemälde und die mykenische Frage (Sitzungsberichte der kgl. bayer. Akademie der Wissenschaften, philos. philolog. u. die histor. Classe, 1896, seš. 3., str. 539 - 582), W. Ridgewayovu: What people produced the objects called Mycenean? (Journal of Hellenic Studies, XVI, str. 77—119). E. Brisacqovu: L' art mycénien; 1. Troja, Hissarlik (Revue de l' instruction publique en Belgique, roč. 39., čís. 5. a 6., 1896) a pojednání J. Binderovo: Mykene und Troja (Lublaň, 1896). O keramice mykenské pojednal E. Pottier (Observations sur la ceramique Mycénienne, Revue archéologique, 1896, seš. 1.), o zajímavé stéle v Mykenách nalezené a důležité též pro poznání zbraní homerských pojednal Tsuntas v Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική, 1896, str. 1—22. Se stanoviska historického uvésti jest: C. Torr: Memphis and Mycenae. An examination of Egyptian chronology and its application to the early history of Greece (Cambridge, 1896), S. Bruck: Griechenland in der vorgeschichtlichen (mykenischen) Culturepoche (Die Umschau, roč. 1., čís. 13) a Oldřich Köhler: Ueber Probleme der griechischen Vorzeit (Sitzungsberichte der Berliner Akademie, 1897, str. 258 n., hlavně str. 267).

Konečně uvádíme: J. Koepp: Ueber einen angeblichen Unterschied der mykenischen und der homerischen Kultur (Berliner philologische Wochenschrift, 1896, str. 571—572) a se stanoviska paedagogického: A Engelbrecht: Mykenisch-homerische Anschauungsmittel für den Gymnasialunterricht (viz o tomto programu recensi v Neue philol. Rundschau, 1897, čís. 4.). Dále srovnati jest zprávy Belgrovy podané v Berliner philologische Wochenschrift 1896,

Lechatovy v Revue des études grecques, zprávy v Americ. Journal of Archaeology 1896, v rubrice Archaeol. news a v Bulletin de correspondence hellénique 1896.

Následuje stručný referát o pěkné rozpravě Busoltově: Die älteste Kulturepoche Griechenlands (Deutsche Rundschau, 1895/6, str. 254—273, 371—389). Centra kultury mykenské byla ve východním Řecku (Mykenách, Tirynthě), v Boiotii (Orchomenos, Gha) a na Kretě.

„Widać wprawdzie na niej wielki wpływ Wschodu, lecz nie należy go, zdaniem autora, przeceniać. Wytrworzyli ją niewątpliwie sami Grecy i przechowali o niej tradycyę aż do czasów powstania pieśni Homera, kiedy upadła już pod naporem mniej cywilizowanych szcepow gredeich'" Homerovu Troiu shledávati jest ne ve druhé vrstvě Schliemannem vykopané, nýbrž ve vrstvě šesté, jak dokázal Doerpfeld.

Dále referuje se o katalogu Kavvadiově (známého generálního efora řeckých starožitností): Cataloque de musées d' Athénes. Musée national, Antiquités myceniennes et égyptiennes. Sculptures, vases, terre-cuites, bronzes. Musée de l' acropole. Athény 1895. Katalog Kavvadiův jest pouhým průvodčím, vědeckým potřebám naprosto nevyhovuje a nemůže se ani měřiti s Kavvadiovým katalogem ústředního musea athénského, již dříve jazykem novořeckým vydaným (Γλυπτά, dosud 1. díl).

Následuje zpráva o spise zasloužilého epigrafika francouzského, Pavla Foucarta: Recherches sur l' origine et la nature des mystéres d' Eleusis (Paříž 1895). Foucart soudí, že mysterie eleusinské vyvinuly se pod vlivem aegyptského kultu Isidina, shledává některé analogie mezi mysteriemi eleusinskými a kultem Isidiným, jako prý odpovídá spojení Isidy s Osiridem u Řeků spojení Demetry se Zevem (?); také tajemné obřady, názor života posmrtného si prý odpovídají (?). O mysteriích eleusinských srovnati jest nyní: D. Filios: Eleusis, ses mystéres, ses ruines et son musée. Týž Τὰ Ἐλευσίνια μυστήρια (Φιλολογικὸς σύλλογος Παρνασσός, roč. I.). L. Bloch: Der Kult und die Mysterien von Eleusis (Hamburk 1897), Holwerda ve Verslagen en... der k. Akademie van Wetenschappen, XI., str. 251 až 280, Ziehen: Die panathenäischen und eleusinischen ἱεροποιοί (Rheinisches Museum, 1896, str. 211—225). O nápisech v Eleusině objevených srv. Skias, Ἐφημερὶς ἀρχαιολογική, 1894, str. 161—189, 241—244, 1896, str. 23—56, o skulpturách: Filios, Mittheilungen d. athenischen Instituts, 1895, str. 245—266. Furtwängler, tamže str. 357—359, Rubensohn: Wochenschrift für Philologie, 1896, str. 531—534 atd.

Pak podává se zpráva o rozpravě Bergerově: Les origines orientales de la mythologie grecque (Revue des deux mondes, 1896, VI. str. 377—403), jenž všechny bohy řecké odvozuje z orientu, a poukazuje se k tomu, že tohoto převráceného mínění

drží se též Perrot ve velikém díle: Histoire de l'art dans l'antiquité, jež se Chipiezem vydává a jež postoupilo až k době mykenské. Následuje pak stručný referát o publikaci nápisu v Olympii objevených, pořízené Dittenbergrem a Purgoldem: Die Inschriften von Olympia (Berlín 1896, díl V. velikého díla Curtia a Adlera: Olympias). Publikace vyniká neobyčejnou přesností a správností. Některé zajímavé doplňky a opravy podává Max Fränkel ve 4., právě vydaném sešitě časopisu Mittheilungen des athenischen Instituts 1896. Vší chvály zasluhuje též publikace nápisů v Pergamu objevených, pořízená M. Fränklem: Die Inschriften von Pergamon. 2. Römische Zeit. Die Inschriften auf Thon (Berlín 1895). První díl vydali, jak známo, E. Fabricius a K. Schuchardt. H. Vysoký.

Ljuboje Dlustuš, Stari Grci i uzgajanje u njih. Školski vjesnik. Stručni list zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo, 1896. Pod uvedeným titulem uveřejňoval redaktor Sarajevského Školského věstníka rozsáhlou monografii o výchově mládeže u starých Řeků. V ročníku III. (1896) jest tato monografie dokončena. Nového tu spisovatel ovšem nic nepodává, avšak i pilné sestavení všech vědomostí posavadních o látce této monografie, přehledné rozčlenění sebrané látky, jakož i záživný, lehký sloh vybízejí nás, abychom upozornili čtenářstvo na tuto práci, která jest užitečným příspěvkem k historii vychovatelství. Redakce.

Studii o Thukydidovi a jeho významu na poli historiografickém napsal Dr. Đera pod názvem „Тукидид и његова значајност на пољу историографије" do Letopisu Matice Srbské, v Novém Sadu, 1896, kniha čís. 188, str. 33—52. Podává v první části hlavní charakteristiku řecké literatury vůbec a historického bádání zvláště. Pak popisuje život a dílo Thukydidovo. Redakce.

Dr. **Otto Fischbach,** Römische Lampen aus Poetovio im Besitze des Steiermärkischen Landesmuseums „Joanneum", Graz, 1896. Známá představa starověká, že člověk po smrti žije život další, celkem podobný životu pozemskému, vyžadující všech potřeb bývalých, vybízela ke zvláštní úpravě hrobu, jenž byl považován za nové obydlí drahého zesnulého. Do hrobu byly vkládány předměty, jichž zesnulý užíval v životě vezdejším při jídle, pití, při svém zaměstnání vůbec. Velice často podle tohoto obyčeje byly do hrobu přikládány svítilny, prosté, bez ozdoby, ale také lampy skvostně okrášlené, vzácné nyní památky tehdejšího průmyslu uměleckého. Na pravém břehu Drávy nedaleko od osady Ptuje objevil prof. Fr. Ferk rozsáhlé pohřebiště a v něm mezi jinými památkami ohromné množství římských svítilen tvaru nejrozmanitějšího. Věnoval je zemskému museu ve Štýrském Hradci. V knize

svrchu jmenované popisuje nález a na 7 tabulích přidává vyobrazení a nápisy. Jest to zajisté velmi záslužná práce, kterou rádi znalci starožitností římských uvítají jako nový příspěvek k literatuře dotčeného předmětu. Redakce.

Josef Zahradník, O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei. Rozpravy České Akademie císaře Františka Josefa pro vědě, slovesnost a umění. Ročník VI. Číslo 1. V Praze 1897. 173 str.

Pan spisovatel, velezasloužilý ředitel c. k. gymnasia v Písku, chvalně znám jest nejen u nás, nýbrž i v širších kruzích vědeckých svým důkladným a horlivým badáním o skladbě veršů homerských. Již roku 1884 uveřejnil v XI. ročníku „Listů filologických a paedagogických" v seš. 3. a 4. na str. 237—246 část svých studií pod nadpisem „Rozbor verše a mluvy v Iliadě a Odyssei". Jinou část své práce vydal ve výroční zprávě c. k. gymnasia v Písku na konci školního roku 1889—90 pod nadpisem „O skladbě veršů v Iliadě a Odyssei".

Tato druhá práce posouzena byla od prof. F. J. Drechslera v časopise „Zeitschrift f. d. österr. Gymn." r. 1892 na str. 280 až 282. Recensent podal stručný obsah celého pojednání a pravil pak na konci: „Das sind in gedrängter Zusammenfassung die wichtigen Resultate obiger Abhandlung, der wir eine weitere Verbreitung wünschen, als sie gewöhnlich Programmarbeiten beschieden ist, zumal sich aus dieser Untersuchung wohl manche Indicien für die Genesis der homerischen Dichtungen werden gewinnen lassen."

Vědecká práce, o kteréž zde zprávu podávám, předložena byla v rukopise České Akademii dne 20. října 1896. Třetí třída České Akademie, kteréž práce tato byla odevzdána, požádala kollegu prof. Rob. Nováka a mne za podání vědeckého dobrozdání. Podali jsme souhlasný a velmi příznivý úsudek o záslužné této práci. Vyslovili jsme při tom některá přání, a jest i professoru Novákovi i mně k velikému potěšení, že pan spisovatel těmto přáním, která byla jenom způsobem nezávazným vyslovena, ochotně vyhověl.

Pan spisovatel vytkl si v tomto pojednání úkol „ukázati na některé důležité zjevy verše epického v obou básních Homerových, pokud se týkají rozčlenění verše, mluvy a pořádku slov ve verších" (str. 3).

Dále praví p. spisovatel (str. 3), že není sice účelem přísným jeho práce hájiti výroků Wolfových a jeho stoupenců, ale že přece snad i z jeho zkoumání naskytuje se často důvod na obhájení toho mínění, že Ilias a Odyssea nejsou výtvorem jednoho básníka, nýbrž souborem zpěvův epických ponenáhlu tvořených, rozšiřovaných, zdokonalovaných a v jeden celek organicky ponenáhlu sloučených ve školách anebo spolcích pěveckých."

Pan spisovatel prohlašuje pak (str. 4) souhlas s tím míněním, že básnictví epické, jehož výkvětem jsou Ilias a Odyssea, dlouho se pěstovalo ve školách pěveckých a dovolává se při tom úsudku Pavla Cauera, Berliner philologische Wochenschrift 1891, číslo 52, str. 1639: „Auch die ältesten Teile (totiž básní Homerových) zeigen schon in formelhaften Wendungen und schmückenden Beiwörtern einen konventionellen Stil, der nur durch vorhergehende lange Kunstübung enstanden sein kann."

Souhlasím s tímto míněním, avšak s tou modifikací, že výraz „školy pěvecké", kterýž ovšem jest běžný a kterého já sám jsem dříve při příležitosti užil dle Jiř. Curtia „Sängerschulen", není přesný. Musíme spíše pomýšleti na jakési volné sdružení pěvců (ἀοιδοί), kteří při příležitosti vespolek se stýkali a své básnické recitace slyšeli. Vůbec míním nyní, že činnost tak zvaných rhapsodů musíme klásti do doby mnohem dřívější.

Pan spisovatel dále praví: „Toto pojednání vytklo si na různé stránky ustálené mluvy epické, jak se nám právě v obou velebásních jeví, ukázati, je sebrati a srovnati, kteroužto práci považoval i z té příčiny za důležitou, protože veškeren ráz této mluvy a formy epické, v Iliadě a Odyssei vypěstovaný, přijat byl i od ostatních řeckých básníkův epických; ba mnohé stránky imitovali i básníci jiných národů, jako na př. Vergil, Goethe a j."

Myslím, že by zde bylo záhodno, poněkud obšírněji, byť i celkem stručně, poukázati k imitaci Vergiliově a Goetheově. Co se Vergilia týká, míní ovšem p. spisovatel Aeneidu, z níž by však několik zvláště významných příkladů byl mohl citovati. Co se německého básníka Goethe týká, mínil p. spisovatel zajisté hlavně báseň „Hermann und Dorothea", ale i tu bylo záhodno, aspoň několik pádných dokladův uvésti, jako na př. z této básně, Polyhymnia 89: „Da versetzte der Sohn mit geflügelten Worten," nebo Thalia 44 „Und es versetzte sogleich die gute, verständige Mutter" a j.

Po „Úvodě" následuje všeobecný výklad „O významu caesur v hexametrech Iliady a Odysseie" (str. 5—8), a pak výklad podrobný o caesuře ve stopě třetí (8—38), o tak zvané caesuře mezi stopou čtvrtou a pátou, t. j. o diairesi bukolské (38—68), dále o části hexametru sahající od caesury ve stopě třetí do diairese bukolské (68—84), o caesuře ve stopě čtvrté (84—95), o caesuře trithemimeres (95—119), o rozhraní vět ve středu stopy první (119—123), o některých zajímavých úkazech umělého pořádku slov (123—149), a konečně o fonetických okrasách v básních Homerových (149—173).

V těchto osmi hlavních částech, jež jsou opět rozděleny na veliký počet částí podřízených, jest snesena a zpracována veliká hojnost látky a nalézají se zde velmi mnohá důležitá, důkladná a často jemná pozorování. Tak na př. k důkladnějšímu poznání konce hexametru ve verších majících t. zv. caesuru bukolskou platně

přispívají observace, které p. spisovatel na str. 39 stručně vytkl a v dalším výkladě (str. 39—68) podrobně rozebral a objasnil. Že bukolská caesura z posledních dvou stop jaksi „činí samostatný člen hexametru“, není ovšem nové tvrzení, ale jest v tomto spise leckterými novými důvody přesvědčivě dokázáno. Tak na př. zajímavá jest přehojná sbírka těch veršů, v nichž v 5. a 6. stopě jest začátek věty hlavní (44—48) nebo vedlejší (48—49). Srv. obvyklý typus αὐτὰρ Ἀχιλλεύς nebo αὐτὰρ Ὀδυσσεύς nebo αὐτὰρ Ἀχαιοί atd. — Na str. 61 uveden statistický výsledek, že v Iliadě skoro každý devátý verš končí slovem, zaujímajícím celou stopu pátou a šestou, v Odyssei skoro každý desátý verš. — Zvláštní zajímavost pro mne má část sedmá, jednající o umělém a významném řadění slov v hexametru, poněvadž jsem konal podobná badání v Aeneidě, o nichž p. spisovatel na str. 123 podotýká, že tato má studia ho povzbudila k bedlivějšímu pozorování.

Obmezen jsa místem musí referent na těchto ukázkách přestati a doporučuje co nejvřeleji všem přátelům homerských básní studium této důležité práce, z které lze čerpati hojné poučení o technice homerských veršů. Dr. J. Kvíčala.

T. p. prof. Žák.

ČESKÉ

MUSEUM FILOLOGICKÉ.

Založeno

Spolkem filologickým v Praze.

Odpovědný redaktor:

Dr. JAN KVÍČALA.

Ročník třetí.

SEŠIT IV. a V.

V PRAZE.

Tiskem Národní tiskárny a nakladatelstva.

1897.

OBSAH.

Pojednání.

Úvahy a zprávy.

Ad scriptores „Historiae Augustae“.

Scripsit **Rob. Novák**.

Hadr. 2, 1: *ad patriam redit ac statim militiam iniit. venando usque ad reprehensionem studiosus.*

De loco iam in Observationibus Č. Mus. fil. II p. 21 (= p. 2) egi et *venandi* sermone etiam horum scriptorum requiri dixi. dativum tamen tuetur Woelfflin (Arch. 1896, p. 146) commemorans locum Iust. 9, 8, 4: 'fuit rex armorum quam conviviorum apparatibus studiosior'. sed eo loco tamquam certo fundamento niti vix possumus. iam enim Wopkens *apparatibus* pro interpolato expellebat eique nuper Ruehl obsecutus vocem in editione expunxit.*)

ibid. 25, 2: *quod cum insomnium implesset, oculos recepit.*

Pro *insomnium* scriptum est in codicibus *in somnio.* vera lectio erit: 'quod cum [in]somnium implesset', si quidem *somnium*, non *insomnium* constanter dicunt hi scriptores; cf. Hadr. 25, 1 diceret somnio se monitam; Ant. Pius 3, 5 et somnio saepe monitus; Ant. Phil. 18, 7 somniis eum multa praedixisse; Get. 1, 4 quae gnara erat somnii; Diad. 6, 8 vel somnii causa, quod Severus viderat. *in* ex '*in*plesset' praesumptum puto.

Hel. Ver. 3, 7: *hic tamen valetudinis adeo miserae fuit, ut Hadrianum statim adoptionis paenituerit potueritque eum amovere a familia imperatoria, cum saepe de aliis cogitaret, si forte vixisset.*

In *potueritque* complures iam critici haeserunt ac *volueritque* requirebant. mihi quoque *potuerit* alienum videtur a

*) Quod ignorare videtur Woelfflin, cum dicit l. l.: 'Aber bei dem etwa gleichzeitigen Justin 9, 8, 4 wird conviviorum apparatibus studiosior nicht angefochten'.

loci sententia — nam Hadrianus Helium amovere a familia imperatoria potuerat, etiam si hic firmae fuisset valetudinis — et *voluerit* necessario reponendum esse, praesertim cum paulo infra (4, 6) de eodem Hadriano dicatur: 'unde apparet eum habuisse in animo alium deligere atque hunc ultimo vitae suae tempore a republica summovere'. at si scribamus *volueritque*, nondum est locus in integrum restitutus. nam verba *si forte vixisset* non satis apte adduntur. ego locum post *cogitaret* lacuna hiare existimo explendumque sic esse: 'ut Hadrianum statim adoptionis paenituerit volueritque eum amovere a familia imperatoria, cum saepe de aliis cogitaret. <et amovisset>, si forte vixisset'. cf. Ant. Phil. 24, 5 voluit Marcomanniam provinciam, voluit etiam Sarmatiam facere; et fecisset, nisi Avidius Cassius rebellasset; Av. Cass. 6, 2 iussitque eos hiemem sub pellibus agere, nisi corrigerent suos mores; et egissent, nisi honestius vixissent; Pesc. Nig. 10, 5 idem — decem commanipulones — securi percuti iussit; et fecisset, nisi ab omni exercitu — esset rogatus; Heliog. 20, 3 voluit et per singulas urbis regiones praefectos urbi facere, ut essent in urbe quattuordecim; et fecisset, si vixisset; Maxim. 13, 3 pacata Germania Sirmium venit Sarmatis inferre bellum parans atque animo concipiens — in Romanam ditionem redigere; quod fecisset, si vixisset.

ibid. 8, 9: *sed Repentinus <fabula> famosa percussus est, quod per concubinam principis ad praefecturam venisset.*

Sic codicum scripturam List. fil. XI (1884) p. 195 explevi, cui lectioni etiam Peter adsentiri videtur. commemoro nunc eodem modo Apuleium quoque dixisse met. 5, 31: 'nec enim vos utique domus meae famosa fabula et non dicendi filii mei facta latuerunt'.

ibid. 10, 9: *edita munera, in quibus elephantos et corocottas et tigrides et rhinocerotes, crocodillos etiam atque hippopotamos et omnia ex toto orbe terrarum exhibuit. centum etiam leones cum tigridibus una missione edidit.*

Cum tigridibus post *leones* posuit Peter; in codicibus haec verba post *terrarum* leguntur. Peteri emendatio non videtur vera esse. nam tigres in sententia ea tum apte commemorarentur, si magnus earum ferarum numerus simul designaretur, quem ad modum leones centum fuisse dicuntur. accedit quod leones centum sine tigribus una missione editi

tamquam res mirifica memoriae produntur Ant. Phil. 17, 7: in munere autem publico tam magnanimus fuit, ut centum leones una missione simul exhiberet; Prob. 19, 5: edidit alia die in amphitheatro una missione centum iubatos leones. recte locum restituisse puto iam Salmasium, cum deleret *cum tigridibus*, quod ex superioribus '*et tigrides* et rhinocerotes' irrepere potuit.

Ant. Phil. 1, 4: *proavus paternus Annius Verus praetorius ex Succubitano municipio ex Spania factus senator.*

Formam *Spania* scripsisse huius vitae auctorem minime est simile veri. nam multis aliis locis hist. Aug. legitur *Hispanus*, *Hispania*, nusquam *Spanus*, *Spania*. eo autem magis scribendum erit illo loco *Hispania*, quod iam P² praebet *yspania*. cf. et infra 11, 7 Hispanis; 21, 1 Hispanias; 22, 10 Hispania.

ibid. 23, 8: *sacra Serapidis a vulgaritate Pelusiae summovit.*

Immo *a vulgaritate Pelusiac<a>*. nam non *Pelusia*, sed *Pelusium* dicitur in hist. quoque Aug.; cf. Hadr. 14, 4 Pelusium venit; cf. et Verg. georg. 1, 228 nec Pelusiacae curam aspernabere lentis; Amm. Marc. 22, 15, 10 (amnis) Taniticus et Pelusiacus; hist. Aug. Trig. 9, 1 Moesiacis legionibus; Hadr. 7, 3 Aegyptiacae praefecturae; Av. Cass. 5, 5 legiones Syriacas; Sev. 10, 7 Pannoniacis auguribus; Gord. 3, 7 tauri Cypriaci.

ibid. 4, 8: *fuit autem vitae indulgentia, ut cogeretur non numquam vel in venationes pergere.*

Ante *vitae* excidisse *tanta* pro certo fere habere licet; cf. Ant. Phil. 12, 9 sed Marcus tanta fuit moderatione, ut: 13, 6 tantaque clementia fuit, ut; 15, 3 tantae autem sanctitatis fuit Marcus, ut; 16, 1 iam in suos tanta fuit benignitate Marcus, ut; 16, 5 erat enim ipse tantae tranquillitatis, ut; Ver. 4, 5 si quidem tantae luxuriae fuisse dicitur, ut; Did. Iul. 3, 9 Iulianus tantae parsimoniae fuisse perhibetur, ut; Pesc. Nig. 7, 2 hic tantae fuit auctoritatis, ut; 7, 7 hic erga milites tanta fuit censura, ut; 10, 1 hic tantae fuit severitatis, ut . . .

ibid. 8, 13: *cum Marcus horis omnibus rei publicae actibus incubaret patienterque delicias fratris et prope invitus ac volens ferret.*

Invitus recte se h. l. non habet, siquidem cum subsequenti *volens* pugnat. mihi non est dubium, quin *et prope* *<non> invitus* legendum sit.

ibid. 10, 8: *neque umquam recessit de curia, nisi consul dixisset: 'nihil vos moramur, p. c.'*

Post *nisi* requiro *cum*, quod facile ante *consul* omitti poterat. cf. Maxim. 4, 2: a frigidis prope semper, nisi cum illi potandi necessitas; Max. et Balb. 6, 3 nec iratus est nisi ubi eum irasci decuit; Hadr. 22, 2 senatores — semper in publico togatos esse iussit, nisi si a cena reverterentur. Ant. Pius 11, 5 nec ullum sacrificium per vicarium fecit, nisi cum aeger fuit; Pesc. Nig. 8, 5 quod — intellectum non est, nisi cum Bassianus Antonini — nomen accepit; — Trig. 22, 12 <cum> consulatum cupit.

ibid. 11, 5: *vias etiam urbis atque itinerum diligentissime curavit. rei frumentariae graviter providit.*

Itinerum se recte non habere observavit Cornelissen. nam totius imperii Romani vias — etenim quid aliud significarent illa *viae itinerum* — vix curavit Marcus Aurelius neque apte res ipsa sic denotatur. quod si Cornelissen *Tiberim* scribendum putat, non adsentior. probabilius enim *itinera* legetur perque illa *vias urbis atque itinera* intellegentur omnes quae in urbe Roma erant plateae. cf. etiam Tac. ann. 3, 4: plena urbis itinera, conlucentes per campum Martis faces; hist. 1, 81 diversa urbis itinera; Liv. 25, 9, 16 (urbis) itinera quam maxime frequentia occupari iubet.

Graviter h. l. integrum esse nec in *gnaviter*, quod abest ab usu horum scriptorum, cum Petero mutandum dixi *Cur. Amm.* p. 54.

ibid. 18, 4: *hic sane vir tantus et talis ac diis vita et morte coniunctus filium Commodum dereliquit: qui si felix fuisset, filium non reliquisset.*

Verba *qui si — reliquisset* non convenire loci sententiae iam observatum est. addita esse ab interprete vel lectore, cui illa *diis vita coniunctus* vera esse non videbantur, nunc suspicor. exemplum interpolatori exhibere potuit Sev. 21, 5: 'quid Marco felicius fuisset, si Commodum non reliquisset heredem'.

Ver. 3, 3: *post quaesturam statim consul est factus cum Sextio Laterano. interiectis annis cum Marco fratre iterum factus est consul.*

Casaubonus, quia numerus annorum post *interiectis* videbatur omissus, supplevit *interiectis <VII> annis.* sed locus integer putandus est; nam *interiectis annis* indefinite dictum est sensu ‘interiectis aliquot seu paucis annis’. saepius sic Iustinus loquitur; cf. 18, 7, 4 interiectis diebus conscensis navibus; 18, 7, 9 interiectis deinde diebus Karthalo petito; 22, 8, 9 sedato militari tumultu interiectis diebus ad castra hostium ducit; 24, 5, 5 interiectis diebus proelium conseritur; 27, 3, 8 interiectis diebus cognito quod insidiae sibi pararentur, salutem fuga quaesivit. quod cum ita sit, ne apud Ammianum quidem legendum erit 26, 10, 5 ‘unde post dies <paucos> productus’, sed vulgatam teneri oportebit.

ibid. 4, 4: *ubi vero in Syria* (legendum: *Syriam*) *profectus est, non solum licentia vitae liberioris, sed etiam adulteriis et incestis amoribus infamatus est.*

Pro *incestis* habet P *iuuentis*, quod emendasse mihi recte videor List. fil. XIII (1885) p. 387, cum reponerem: *pudendis.* legitur *pudendus* Heliog. 5, 4: altera pudendis adhibita; 31, 7 quodque pudendum dictu sit; cf. etiam paneg. Lat. p. 245, 11 Baehr.: pudendis praesidentium rapinis; Amm. Marc. 23, 6, 79 ita observantius haec aliaque pudenda declinant; 30, 1, 23 excusabatur recens inusitatum facinus et pudendum; 27, 1, 5 pudendumque diluere dedecus — conatur; 27, 12, 1 pudendae pacis icta foedera; 30, 1, 23 inusitatum facinus et pudendum; Sen. contr. 2, 1, 6: non erubescendos amores — obicis filio; Hor. carm. 1, 27, 15 non erubescendis adurit ignibus (te Venus); Apul. apol. 85 matri suae pudenda exprobret stupra et amores obiectet; hist. Aug. v. Firm. 3, 6 libi*d*inis (libi*u*inis P^1); Amm. Marc. 23, 6, 36 docentes (uocentes V); 28, 4, 15 discedam (disceuat V^1). quae non hic commemorarem, nisi etiam nunc viderem probari Lessingio (Hist. Aug. lexicon, fasc. I p. 23 s. v. *adulterium*) coniecturam Haasii *incestis.*

Paulo infra non *quam postea*, sed *posteaquam de Syria redit* sine dubio scribendum est; cf. et 5, 6: posteaquam Marcus audivit; 7, 1 Antiochiam posteaquam venit.

ibid. 9, 2: *dicens ad fratrem suum se scripturum esse.*

Sic Peter emendavit; in codicibus est *fratres suos scripturum.* praetulerim Salmasii lectionem *fratrem suum scripturum.* nam pluralis ille dittographia *s* litterae, quae est in ‘suum’ et ‘scripturum’, facile nasci potuit, id est ex ‘fratrēssuūsscripturum’ (cf. Did. Iul. 3, 10 de tanta[s] necessitate[s] sollicitus;

Alex. 45, 1 ordine[s] suo[s] edisseram), accusativus vero *se* in hac structura etiam alibi subauditur; cf. Av. Cass. 12, 7 vivant igitur securi scientes sub Marco vivere; Sev. 22, 1 somniavit quattuor aquilis — esse raptum; Num. 13, 3 avus meus rettulit interfuisse contioni.

ibid. 9, 9: *de quo bello quidem* <*quid*> *per legatos barbarorum pacem petentium, quid per duces nostros gestum est, in Marci vita plenissime disputatum est.*

Sic Peter locum constituit; rectene, non sum inquisiturus. illud tamen commemoro non iusto loco *quidem* positum videri, quoniam ipsi relativo illud adiungere soleant hi scriptores. quare fortasse 'de quo bello quid[em] per legatos' scribere praestabit.

Av. Cass. 10, 1: *mater mea Faustina patrem tuum Pium in defectione Celsi cohortata est, ut pietatem primum circa suos servaret, sic circa alienos.*

Celsi cohortata non est in codicibus, sed *Celsi sic hortata*; emendatio illa Petero debetur. *sic* dittographia ortum esse dixi in Observationibus Č. Mus. fil. II p. 39 (= p. 21), sed non persuasi, ut video, Petero, qui tuetur suam scripturam. itaque moneo in superiore epistula Faustinam simplex verbum adhibere, non *cohortari*, cum dicit 'tamen iam hortor, ut — persequaris', nec frequentius quam quinquies in historia Augusta hoc compositum usurpatum esse, omnibus tamen praeter unum locis de excitandis militibus, cum saepissime legatur *hortari*: Alex. 61, 5 ad contubernales suos venit eosque ad durum principem interimendum cohortatus est; Maxim. 17, 7 cohortatusque milites ad communes iniurias vindicandas; Gord. 14, 1 statim cohortatus est milites hoc genere contionis; Car. 5, 4 milites et cohortatus est et donavit; Did. Iul. 2, 4 coeperunt (Iulianum) cohortari tribuni, ut locum arriperet. quae res coniecturae Peterianae certe non favent. ceterum quis praestabit non ex subsequentibus illud *sic* irrepsisse?

Comm. 1, 10: *appellatus est augur Caesar puer cum fratre suo Vero.*

Fratre suo Vero scripsit Ursinus, in P est *fratre Severo.* genuina scriptura videtur esse: 'fratre[se] Vero' et *se* dittographia *re* extitisse; cf. Comm. 1, 2 ipse autem natus est cum fratre Antonino gemino pridie Kal. Sept.

ibid. 8, 8: *dalmaticatus in publico processit atque ita signum quadrigis emittendis dedit.*

Legendum existimo *in publicum*; nam non solum talis in publico ambulatio, sed ipsa in publicum processio imperatorem dedecebat. cf. etiam 5, 1 post haec Commodus numquam facile in publicum processit; Heliog. 26, 2 in publicum essent producti; 28, 2 processit in publicum et quattuor cervis iunctis ingentibus; — Amm. Marc. 14, 7, 10 nec processit in publicum; 26, 6, 16 processit in publicum; 28, 4, 24 nec in publicum (in publico V) prodeunt.

11, 7: *imitatus est et medicum, ut sanguinem hominibus emitteret scalpris feralibus.*

Cum P[1] *mitteret* habeat, retinendum erit verbum simplex, praesertim cum *mittere sanguinem* multi dixerint et boni scriptores, velut Cicero Att. 1, 16, 11: missus est sanguis invidiae sine dolore; Cels. 2, 10 male sanguis mittitur; ibid.: et tum demum — sanguinem mittere; ibid.: mitti vero is (sanguis) debet; ibid.: sanguinem inde — esse mittendum; ibid.: ex brachio potius sanguinem esse mittendum; ibid.: missio sanguinis adeo non prodest; 2, 11 etiam scalpello sanguinem — esse mittendum; ibid.: sanguinem mitti opus est. nihil attinet, quod Ant. Phil. 15, 6 'sanguinem emittere' legitur: 'qui ei sanguinem intempestive dicitur emisisse'.

Pert. 4, 2: *in quo proconsulatu multas seditiones perpessus dicitur vaticinationibus carminum, quae de templo Caelestis emergunt.*

Carminum Petero debetur; in codicibus *earum* est scriptum. cur hoc mutetur, nihil video esse causae; supplendum modo est substantivum. censeo legendum: 'vaticinationibus earum <sortium>, quae de templo — emergunt'; cf. Claud. 10, 2 nam cum consuleret —, sors talis emersit; Hadr. 2, 8 Vergilianas sortes consuleret — sors excidit; Alex. 4, 6 huic sors in templo Praenestinae talis extitit; 14, 4 et primum quidem sortibus — intellectum est; Firm. 3, 4 Appenninis sortibus adductus; — Amm. Marc. 15, 7, 8 fatidicarum sortium fidem — sollertissime callens; 29, 1, 6 motasque secretis artibus sortes et nuncupationem principis optimi et ipsis consultoribus luctuosos exitus praedixise.

Did. Iul. 3, 1: *stipatusque est caterva imperatoria per Maurentium, qui et ante Sulpiciano coniunxerat.*

Se ante *coniunxerat* videtur excidisse; certe hoc accusativo carere non potest sententia.

ibid. 17, 6: *denique cognomentum Pertinacis non tam ex sua voluntate a t q u e morum p a r s i m o n i a videtur habuisse. nam et infinita multorum caede crudelior habitus.*

Hac lectione Peter vix assecutus est genuinam loci formam. nam pro *atque* habetur in P *quam ex*, unde illud haud ita facile potuit provenire. sane in *morum parsimonia* ipso non est cur haereamus; nam apud Iustinum *morum luxuria* legitur 5, 5, 7: 'omnia enim credibilia in Alcibiade vigor ingenii et m o r u m l u x u r i a faciebat'. sed retenta codicum scriptura *quam ex morum parsimonia* non recte adiunguntur sequentia, quae violentiae Severi argumentum praebent ac tristitiae. ea re commendatur Lipsii emendatio *quam ex morum acrimonia*, praesertim cum Clod. Alb. 11, 5 legatur: 'vel propter morum acrimoniam'; cf. etiam Apul. met. 9, 17: quem Scorpionem propter morum acritudinem vulgus appellat.

Pesc. 6, 3: *sed exarsit secundo civili bello, immo i a m t e r t i o et factus est durior tunc cum innumeros senatores interemit.*

Immo iam tertio inepte dici apparet. desideratur *immo iam primo* — nam ea erat iusta sententiae correctio vel gradatio —, sed interpolatoris subesse potest additamentum.

Clod. Alb. 2, 5: *sane ut tibi insigne aliquod imperialis maiestatis a d i c i a m, habebis utendi coccini pallii facultatem i m p r a e s e n t i a r u m e t a d me et cum mecum fueris, habiturus et purpuram, sed sine auro.*

Cur *adiciam* scribatur non intellego; nam multo facilius ex codicum *PV accedam* efficitur *accedat* (cf. Amm. Marc. 15, 2, 7 transeuntem v i d e r a t [videram V] fratrem), quod et ipsum sententiae est aptum et sermoni horum scriptorum congruum; cf. Maxim. 4, 9 ne hoc quoque illius famae accederet; Gord. 28, 1 ut quidquid eius fuerat vectigalibus urbis accederet; Heliog. 35, 7 cum intellegam gloriae tuae accedere, si omnia de illis — vera praedicaro; cf. etiam Val. Max. 5, 2 ut vitio ac virtuti iusta merces — accederet.

Pro *impraesentiarum* habetur in P *me praesente.* parum probabilem esse eam vocem inde collegeris, quod abest ab usu horum scriptorum. permaneo in opinione, quam List. fil. XI (1884) p. 198 protuli, scribendum esse 'habebis utendi

coccinei pallii facultatem me et praesente et absente, cum mecum fueris habiturus et purpuram', nisi quod *et* ante *praesente* inserere non duco iam necessarium.

Paulo infra (3, 1) adsentior Iordano tollenti *a nonio*, quod *PV* post *acceptis* exhibent; nam ex 2, 3 a librario illa addi potuerunt. *omnino*, quod habet Reg. Put., mera videtur coniectura esse.

ibid. 3, 4: *nec negari potest, quod etiam Marius Maximus dicit, hunc animum Severo primum fuisse, ut, si quid ei contingeret, Pescennium Nigrum et Clodium Albinum sibi substitueret. sed postea et filiis iam maiusculis studens et Albini amori invidens sententiam mutasse atque illorum utrumque bello oppressisse, maxime precibus uxoris adductus.*

Quomodo nom. c. inf., qui est in enuntiatis *sed postea etc.*, explicari possit, non intellego. admodum vereor, ne post *mutasse* omissum sit *videtur*.

Infra c. 4, 4: 'cum exceptus utero, quod contra consuetudinem puerorum, qui nascuntur et solent rubere, esset candidissimus, Albinus est dictus' verba *nascuntur et solent rubere* varie sunt sollicitata. nescio tamen an incolumia sint. similis saltem est locus Macrobii sat. 1 praef. 5: 'apes enim quodam modo debemus imitari, quae vagantur et flores carpunt'; nam et hic 'quae <dum> vagantur, flores carpunt' potius desideremus.

ibid. 7, 1: *ad imperium venit natu iam grandior et maior Pescennio Nigro.*

Pro *natu iam* in P est *natura*. cum non sit necessarium *iam* ad sententiam — quippe hoc facillime subauditur —, nescio an rectius *natu* scribatur et *ra*, quod restat, deleatur pro dittographia subsequentis '*gr*andior'. cf. Maxim. 14, 2: Gordianum proconsulem, — natu grandiorem — imperare coegerunt; Max. et Balb. 15, 2 ad imperium longaevi pervenerunt.

Carac. 4, 4: *caedes deinde in omnibus locis, et in balneis facta caedes, occisique non nulli etiam cenantes.*

Factae, quod P habet, non erit neglegendum, praesertim cum in balneis complures interfecti dicantur; cf. Comm. 8, 1 inter plurimas caedes multorum civium; 14, 7 vendidit nonnullis et inimicorum suorum caedes; Sev. 7, 4 notos ducum caedibus misisset; Pesc. 2, 6 notum caedibus ducum; 17, 7

infinita multorum caede crudelior habitus; Did. Iul. 5, 8 notus caedibus senatoriis.

ibid. 5, 5: *deorum sane se nominibus appellari vetuit, quod Commodus fecerat, cum illi eum, quod leonem aliasque feras occidisset, Herculem dicerent.*

Illi ad quos referatur non apparet. quare merito in voce ea offenderunt critici. ego suspicor fuisse h. l.: cum ali<qui> eum — dicerent. cf. 8, 2 ut aliqui loquuntur; 11, 4 aliqui contra dicunt; Get. 2, 3 dicunt aliqui; Heliog. 21, 5 sic ut animam aliqui efflaverint; Max. et Balb. 4, 2 aliqui autem unum putant appellatum.

ibid. 8, 6: *est etiam haec fabella, quod dictare noluerit orationem, qua invehendum erat in fratrem, ut causa eius melior fieret, qui occiderat; illum autem negantem respondisse aliud*) esse parricidium accusare innocentem occisum.*

Post *occiderat* mihi hiare videtur oratio; nam haec *illum autem* etc. non habent cui recte opponantur. hoc fere modo locum supplendum existimo: '.... qui occiderat; <iussisse enim hoc imperatorem>, illum autem negantem ....'

Get. 2, 2: *fuit autem Antoninus Geta etiam ob hoc ita dictus, quod in animo habuit Severus, ut omnes deinceps principes quemadmodum Augusti, ita etiam Antonini dicerentur, idque amore Marci, vel fratrem suum quem dicebat et cuius philosophiam litterarumque institutionem semper imitatus est.*

Quem scripsit h. l. Peter pro *sem* P[1], sed vix probabiliter. nam praeter morem ab initio sententiae in medium eius remotum est relativum, quod magis offendit, quia alterum enuntiatum relativum adiungitur. post *Marci* magis inserendum erit illud *quem*. quid sub corruptela *sem* lateat, certo dici non potest.

ibid. 4, 3: *cumque dixisset pater, ille interrogavit: 'isti habent parentes, habent propinquos?' cum responsum esset habere, ait: tum plures ergo in civitate tristes erunt quam laeti, quod vicimus.*

Lectio huius loci parum est certa; nam pro *habere ait tum plures* invenitur in P *haberet complures*. id tamen pro

---

*) Sic P, subsequens *aliud* post *parricidium*, manifesto librarii culpa ortum, exclusi. mirum, quod dissentit Peter.

certo contendere licet a *plures* initium traxisse responsum Getae, si quidem altero vel primo, non tertio loco ponitur *ergo* in hac historia. fortasse *com* delendum est ut ortum repetitione *cum*.

ibid. 5, 1: *fuit in litteris assequendis tenax veterum scriptorum, paternarum etiam sententiarum memor.*

Sic Peter et Iordan scripserunt, in codicibus inest *assequendis et.* cum illa *in litteris assequendis* non apte cum *tenax* coniungantur, codicum *et* expungere vix licebit praestabitque de lacuna cogitare. ego suspicor scriptum h. l. fuisse: ‘fuit in litteris assequendis <celer> et tenax veterum scriptorum’. scriptor velocitatem ingenii Antonini Getae videtur designasse, ut supra laudavit Caracalli fratris eadem in re celeritatem, Carac. 1, 4: ‘non ille in litteris tardus, non in benevolentiis (rectius Baehrens: benevolentia) segnis, non tenax in largitate — visus’.

Macr. 5, 6: *infulsit praeterea in nomen Severi se, cum illius nulla cognatione tangeretur.*

Se insolito loco hic positum est eoque suspectandum magis, quod *Severis* in P scribitur, non *Severi se.* modo cetera recte se habeant, non dubitem post *infulsit* inserere *se* et pro *Severis* legere *Severi.*

Heliog. 3, 2: *erat praeterea etiam rumor, qui novis post tyrannos solet donari principibus, qui nisi ex summis virtutibus non permanet.*

Vulgatam Petschenig (Beitr. p. 50) sollicitavit scripsitque *eximiis* pro *ex summis.* sane ablativus solus sufficiat, neque tamen *ex* debet esse offensioni; cf. Aurel. 41, 11 quindecim milia librarum auri ex eius liberalitate unum tenet templum; Ant. Phil. 22, 5 quia durus videbatur ex philosophiae institutione — ad militiae labores; Amm. Marc. 14, 2, 6 aut ex necessitate ultima fortiter dimicante; 15, 7, 3 ex commotione pristina saevientem; 16, 12, 17 res est adgravata Romana ex negotio tali; 18, 5, 2 ubi distinebatur ex negotiis seriis imperator. multa huius generis exempla apud Africanos occurrunt. cf. Apul. apol. 5 studiis litterarum ex summis viribus deditus; met. 9, 15 et faciem videre cupiebam ex summo studio.

ibid. 29, 6: *et cuius placuisset commentum, ei dabat praemium —. si i u s autem displicuisset, iubebat, ut semper id comesset.*

Pro *si ius* in P *sicus* legitur. mihi non est certa illa emendatio, cum *autem* post *si* desideretur; Pert. 12, 4 si autem plus aliquid missum esset, etiam in alium diem differebat. ego praetulerim: 'si [cus] autem displicuisset (sc. commentum)'. verba in P subinde aucta esse a librario iam in Observationibus Č. Mus. fil. II p. 25 (= p. 7) monui; cf. etiam Sall. Cat. 31, 5 si[cut] iurgio lacessitus foret.

Al. Sev. 3, 4: *amavit litteratos homines vehementer, eos etiam reformidans, ne quid de se asperum scriberent. denique q u o s d i g n o s a d i d e s s e videbat, singula quaeque, quae publice et privatim agebat, se ipso ducente volebat addiscere, si forte ipsi non adfuissent.*

Pro *quos dignos ad id esse* exhibet P *eos digno addesce.* quamquam sententiae convenit illa emendatio, tamen non videtur genuinam praeferre scripturam. nam *ad id esse*, quod ex *addesce* fecit Obrechtus, nullo damno sententiae abesse potest, et cum infra sequatur '*addisce*re', hinc casu aliquo profectum esse illud *addesce* existimare licet, praesertim cum extent quaedam exempla, id quod Observ. Č. Mus. fil. II p. 29 (= p. 11) demonstravi, talis ad inferiora aberrationis in historiae Augustae memoria. deinde cur *eos* in *quos* mutetur non intellego; verum illud esse potest, sed hoc omissum culpa librarii. itaque locum sic constituo: 'denique e o s, <q u o s> d i g n o s [addisce] v i d e b a t, singula — se ipso docente volebat addiscere'. cf. Hadr. 23, 14 quem cum minus sanum videret; Ant. Phil. 12, 3 multos, qui secum in harena pugnassent, se praetores videre; Pert. 4, 10 sed ille recusavit, quia iam imperatorem Pertinacem videbat; Macr. 1, 3 quos obscuriores videbat; Diad. 1, 4 videtis — et me aetatis iam provectae et Diadumenum puerum; Heliog. 5, 5 eum fructum vitae praecipuum existimans, si dignus — videretur; Prob. 11, 6 olim dignus et fortis et iustus, bonus ductor, bonus imperator; Ant. Phil. 16, 7 hunc eundem delegit, ut ad eum, dignum utpote virum, — Romanum perveniret imperium.

ibid. 9, 7: *neque ego — idcirco timeo istud — nomen accipere, quod v e r e a r, in haec vitia delabatur vita, ut nos nominis pudeat.*

Post *verear* adsentior Baehrensio opinanti excidisse *ne*; nam eo carere non potest oratio. ceterum eadem lacuna expletur Heliog. 16, 1: ‘timens, <ne> senatus — inclinetur.

ibid. 13, 5: *fertur die prima natalis toto die apud Arcam Caesaream stella p r i m a e magnitudinis visa.*

Kellerbauer *primae* mutandum censet in *mirae*. quae coniectura necessaria non fuit, nam et *primae* genuinum esse potest; cf. Clod. 11, 7 mulierarius inter primos amatores; — Apul. met. 2, 5 maga primi nominis.

ibid. 23, 8: *qui de eo f u m u m vendiderat, — in crucem tolli iussit.*

Fumos, quod P[1] praebet, scribendum esse recte Petschenig (Progr. 8) contendit. non solum P codicis auctoritate haec scriptura defenditur, sed etiam cum usu loquendi horum scriptorum consentit; nam ii plerumque pluralem *fumi* hac in locutione habent; cf. Heliog. 10, 3 facta venderet fumis; 15, 1 omnia eius vendebant vel veritate vel fumis; Alex. 36, 2 fumis venditis ingentia praemia percepisset; 67, 2 nec dedit alicui facultatem vel fumorum vendendorum de se. singularis occurrit Ant. Pius 11, 1 per fumum aliquid vendiderunt*); Alex. 36, 3 fumo punitur, qui vendidit fumum; — cf. etiam Apul. apol. 60: quod Aemiliano, homini rustico, f u m u m v e n d i d i t.

ibid. 25, 2: *nam et Severus est appellatus a militibus ob austeritatem et in a n i m a d v e r s i b u s asperior — fuit.*

Animadversibus iniuria scriptori huius vitae videtur tribui et recte per *animadversionibus* a P[3] emendari. nam insolens et inauditum est illud substantivum *animadversus*, at *animadversio* tritum et pervulgatum, etiam apud historicos posterioris aetatis frequens. alibi sane in hist. Aug. subst. *animadversio* non recurrit, at legitur *eversio* ab eodem verbo ductum; cf. Aurel. 23, 2 eversionem urbis exposceret; 24, 3 de Thyanae civitatis eversione; Amm. Marc. 26, 3, 3 capitali animadversione damnavit.

ibid. 27, 2: *sed hoc Ulpiano Pauloque displicuit, dicentibus plurimum rixarum fore, s i faciles essent homines ad iniurias.*

---

*) Hic locus fugit Petschenigii diligentiam.

Pro *si* particula causalis desideratur; itaque *si <quidem>* legendum existimo.

ibid. 33, 3: *nec multum in signa aut ad apparatum regium auri et serici deputabat.*

Sic nusquam in historia Aug. praepositio est variata; suspicor *ad* dittographia ortum esse.

Maxim. 14, 3: *appellatus est omnibus Afris Augustus cum filio apud oppidum Tysdrum. inde propere Carthaginem venit cum pompa regali.*

Propere Peter scripsit pro *per*, quae emendatio satis dubia est. nam adverbio tali facile carere potest sententia (cf. de eadem re Gord. 9, 6: post hoc Carthaginem ventum cum pompa regali) et praepositionem librarium adiunxisse licet suspicari, quoniam alibi extant exempla praepositionis nomini urbis a librario additae; cf. Liv. 1, 54, 5 ut omnia unus [prae] Gabiis posset; 42, 24, 1 [prae] Romam venisset; 24, 3, 14 traduci se [in] Locros paterentur; 40, 4, 10 tamquam redituri [in] Thessalonicam. ceterum adverbii *propere* in hist. Aug. admodum parcus est usus; nisi Gord. 8, 5: 'his actis propere ventum est ad oppidum Tysdrum' non legitur; semel deprehenditur *praepropere* (Hadr. 6, 2). itaque *per* l. l. delendum censeam. nam Petschenigio persuadere nobis conanti (Beitr. p. 16) *per Carthaginem venit* idem esse atque *Carthaginem venit* credere quis potest? exempla, quibus rem tuetur, non sunt huius generis.

ibid. 13, 1: *fuerunt et alia sub eo bella plurima <ac> proelia, ex quibus semper primus victor revertit.*

Errat Petschenig, quod Beitr. p. 54 'fuerunt et alia sub ea belua proelia' emendat. nam tali imperatoris appellationi nihil loci est in hac sententia, cum eius de re publica bene merita commemorentur. adsentior Lessingio, cui *sub eo bella* integrum videtur esse, *proelia* vero interpolatori deberi. cf. etiam Hadr. 21, 8 expeditiones sub eo graves nullae fuerunt; Comm. 13, 5 victi sunt sub eo tamen — Mauri.

ibid. 19, 4: *civitates denique subdidit, fana diripuit, donaria militibus divisit, plebem et principes civitatum concidit.*

Auctoritate B nisus Peter ex corruptela eius *subdit* elicuit *subdi<di>t*. quae lectio sententiae mihi non videtur convenire, si quidem scriptor quae facinora Capellianus ad-

miserit in Africa narrare h. l. vult. civitatum subactio per se ipsa non est quod in male admissis numeretur. alio spectat P scriptura, quae est *subtit*, ad *sub<ver>tit*, quod P[3] recte adscripsit. verbum *subvertendi* quadrat huc maxime idemque usu horum scriptorum adseritur satis: Pesc. 7, 2 cum videret provincias facili administrationum mutatione subverti: Comm. 5, 6 omnia iura subvertit; Alex. 20, 4 sed ita ut aerarium non everteret; 21, 9 cum frumenta Heliogabalus evertisset; Aur. 31, 3 atque urbem — evertit; Pert. 10, 7 qui rationes interverterent; cf. etiam Amm. Marc. 14, 8, 2 Isaura enim antehac nimium potens, olim subversa; 16, 11, 1 munimentum — obstinatione subversum hostili; 19, 2, 1 busto urbis subversae expiare; 19, 2, 9 stantes proxime subvertebant; 20, 6, 3 ad fundamenta parietum — subvertenda; 23, 5, 20 Fidenas — Roma subvertit; 24, 4, 29 circa muros subversi oppidi; 27, 12, 18 ut — subverteret omnia, quae ex re sua struxere Romani.

ibid. 24, 3: *post hoc ingens ex Aquileia commeatus in castra, quae laborabant fame, pre<tio> traductus <re>-fectisque militibus alia die ad contionem ventum est.*

Pretio, quod Peteri coniecturae debetur, non est lectio certa, immo mihi ne apta quidem videtur. nam illa *commeatus in castra pretio traductus* non significant, id quod ex Herodian. loco 8, 6, 3 Peter concludere videtur, *commeatum pretio partum*, sed *commeatus traductionem pretio factam*. Traditum p̃ (= prae) ad *fectisque* pertinere censeo et hoc *praefectisque* ex *refectisque*, quod a Mommseno Peteroque inventum est, extitisse.

Gord. 18, 6: *Maximini seu eiusdem Alexandri temporibus ad proconsulatum patris missus legatus est ab senatu atque illic ea, quae superius dicta sunt, contigerunt.*

Ab senatu parum probabiliter ex *obsecutus* est factum, praesertim cum *a senatu* congruat cum horum scriptorum consuetudine;*) cf. etiam Max. et Balb. 5, 9 missus praeterea legatus Sarmatas in Illyrico contudit. ego *obsecutus* librarium addidisse arbitror, cum *missus* pro participio haberet neque cum *est* coniungeret.

Ibid. 28, 3: *castra omnia et fossata eorum circumibat.*

---

*) cf. quae dixit C. Lessing Arch. f. lat. Lexic. 1896 p. 292.

Vox *fossata* pro certa h. l. haberi non potest, quoniam *fossatorum* pro *fossata eorum* in codicibus habetur. ex corruptela enim illa non maiore negotio *fossa<s> eorum* eliciatur. animadvertendum puto formam *fossa*, non *fossatum* adhibitam esse Gall. 5, 4: aqua salsa in fossis appareret; Prob. 21, 2 ingentem parans fossam.

ibid. 21, 3: *haec de Gordiano iuniore digna memoratus comperimus.*

Cum in P *memoratus* legatur *s* erasa, cumque *dignus memoratu* aliquotiens habeant hi scriptores, abicienda erit B lectio et reponi oportebit *digna memoratu.* cf. Macr. 1, 1 memoratu digna; Diad. 6, 1 digna memoratu; Gall. 20, 5 digna et memoratu videbantur et cognitu; Trig. 2, 4 dignum memoratu; 4, 2 memoratu dignum etc. nec magis tenendum, quod Prob. 24, 6 legitur 'vel quae digna memoratui aestimavimus'. etiam hic *memoratu* veram scripturam esse recte monuit iam Petschenig (Beitr. p. 55).

ibid. 31, 7: *denique Philippus, cum eum interfecisset, neque imagines eius tollere neque statuas deponere neque nomen abradere, sed divum semper appellans — peregrina calliditate veneratus est.*

Post *abradere* omissum esse a librario *iussit* valde suspicor; nam infinitivi historici non sunt hoc loco veri similes.

Max. et Balb. 2, 6: *ego principes dico, vos firmate, si placet, sin minus, meliores ostendite: Maximum igitur atque Balbinum, quorum unus in re militari tantus est, ut nobilitatem generis splendore virtutis † ei lexerit, alter ita clarus nobilitate, ut et morum lenitate rei publicae est necessarius et vitae sanctimonia.*

Optima omnium quae ad hunc locum sanandum prolatae sunt coniecturarum facile Lipsii est 'ut <ig>nobilitatem generis splendore virtutis [ei] texerit' genuinamque scriptoris manum meo quidem iudicio adsequitur. cf. Maxim. 20, 1: Maximum ex praefecto urbi et qui plurimas dignitates praecipue gessisset, ignobilem genere, sed virtutibus clarum, <et Clodium Balbinum>,*) moribus delicatiorem,

---

*) Hic plura excidisse manifestum est; nam generis nobilitas Balbini praeteriri certe non poterat: expleverim: '<et Clodium Balbinum genere nobilem, sed> moribus delicatiorem .....'

imperatores creavit; Max. et Balb. 14, 1 cum Balbinus Maximum quasi ignobilem contemneret; Maxim. 9, 1 nam ignobilitatis tegendae causa omnes conscios generis sui interemit; Macr. 4, 3 ut infamiam damnationis tegeret; 8, 1 studens sordes generis et prioris vitae infamiam victoriae magnitudine abolere. cf. etiam Apul. apol. 15 operam daret, ut virtutis laude turpitudinem tegeret.

Gallien. 14, 9: *Valerianus est interemptus, quem multi Augustum — fuisse dicunt. quod quidem veri simile non est, si quidem — scriptum invenimus in fastis.*

Quod quidem ex *quem* P[1] fecit Kellerbauer, quam non veram duco scripturam. nam *quod quidem* sequente mox *si quidem* placuisse scriptori parum est probabile. ego nudum *quod*, ut scriptum est iam a P[2], hic fuisse existimo et *quem* P[1] aberrante librario ad '*quem* multi' extitisse.

Trig. 22, 2: *saepe illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum — et cetera talia usque ad summum rei p. periculum seditione, ita ut armarentur contra eos exercitus, pervenerunt.*

Non *seditione*, sed *seditiones* in P habetur. Ablativus *seditione* frigere mihi h. l. videtur ut prorsus otiosus accedoque Baehrensii opinioni *seditiones* pro glossemate habentis. cf. etiam § 3: atque eum omni seditionum instrumento et furore persecuta est — nec defuit ullum seditionis telum.

Paulo supra § 1, ut cacophonia vitetur, praetulerim 'ut — de levissimis quibus<que rebus*) us> que ad summa rei p. pericula perducantur'; nam Peter 'de levissimis quibus<que us>que ad summa' in orationem recepit, quod cacophoniae genus non reperi in historia Aug.; cf. *Cur. Amm.* p. 46. cf. etiam Aurel. 17, 4 ego aliis rebus occupatus; 31, 1 Aureliano rebus Europensibus occupato; Gall. 12, 6 occupato — Gallieno rebus ineptissimis.

ibid. 22, 11: *cuius rei etiam Ciceronem — meminisse satis novimus. denique nunc extat memoria rei frequentatae.*

Pro *nunc* extat in P *non*. nescio an praestet *non* tamquam ex '*no*vimus' ortum delere. certe necessarium non est. cf. Gord. 13, 2 extat denique eius epistula ad praefectum; 24, 1 extat denique et soceri eius — epistula; Trig. 7, 2 extant denique sepulcra circa Agrippinam; Clod. Alb. 3, 2

*) vel: causis.

extat denique illius oratio; Macr. 7, 7 denique versus extant cuiusdam poetae; Clod. Alb. 10, 4 extant praeterea Marci epistulae de hoc eodem.

Aurel. 7, 5: *lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. de praeda hostis, non de lacrimis provincialium vivant.*

Vivant Peter dedit pro *habeant.* tradita lectio lacunam potius indicare videtur; ego scripserim: 'de praeda hostis, non de lacrimis provincialium <victum> habeant'. cf. Maxim. 21, 2 sublatis omnibus, quae victum praebere possent; Ant. Phil. 28, 3 deinde abstinuit victu potuque; — Amm. Marc. 24, 3, 9 victu se recreavit et quiete nocturna; 28, 1, 17 Carthaginiensibus victus inopia iam lassatis; — Apul. met. 11, 28 etiam victum uberiorem subministrabat.

Tac. 16, 6: *nunc nobilis adgrediendus est Probus, vir domi foris<que> conspicuus.*

Que recte suppletum iudico; cf. Ant. Phil. 3, 3 qui domi militiaeque pollebat; Pesc. 6, 10 vir domi forisque conspicuus; Max. et Balb., 6, 1 domi forisque semper severus; Trig. 32, 2 fuit — domi forisque laudabilis; Claud. 2, 6 quid — magnum vir ille domi forisque non habuit. *domi ac foris* habetur tantummodo Alex. 50, 1 cum — tantus ac talis imperator domi ac foris esset; at contra asyndeton *domi foris*, quod Petschenig (Beitr. 21) l. l. probat, in hist. Aug. non legitur.*)

Prob. 8, 3: *quin etiam cum de praedato, sive ex Alanis sive ex aliqua alia gente incertum est, repertus esset equus non decorus, ... iam primum dixit.*

Incertum est interpolatoris videtur esse.

ibid. 12, 5: *longum est dicere, quot reges magnarum gentium fugarit, quot duces manu sua occiderit, quantum armorum sit, quae ipse cepit privatus.*

Cum in P mutato ordine *privatus cepit* legatur, sic etiam erit scribendum.

ibid. 13, 6: *tanta autem illic proelia et tam feliciter gessit, ut a barbaris sexaginta per Gallias nobilissimas reciperet civi-*

*) Ita etiam res apud Ammianum Marc. se habet; cf. 15, 2, 2 domi forisque desiderari; 16, 1, 4 domi forisque conluxit; 25, 4, 4 quibus domi forisque tenacius utebatur; 30, 9, 2 domi castus et foris.

tates, praedam deinde omnem, qua illi praeter divitias etiam efferebantur ad gloriam.

Divitias etiam lectio est admodum suspecta; nam *divinas tamen* habent codices. mihi lacuna videntur verba depravata esse legendumque opinor: ‘qua illi praeter <spem potiti> divinam tamen efferebantur ad gloriam’. cf. Amm. Marc. 26, 8, 13 ea victoria ultra homines sese Procopius efferens; 16, 12, 79 extollendi semet in caelum; 14, 6, 1 ultra modicum — sese efferens; 28, 4, 8 in inmensum semet extollunt; 28, 4, 12 ultra mortalitatem nobiles viros extollunt. De praepositionis positu cf. Pesc. 10, 2 alia minus apta hosticam viderentur ad gloriam; Gall. 14, 8 quasi certum processit ad proelium; Trig. 6, 8 satis mihi videor eius dixisse de gloria.

ibid. 16, 4: *his gestis orientem petit atque <in> itinere potentissimo quodam latrone Palfuerio capto et interfecto omnem Isauriam liberavit.*

In suppletur ab editoribus, et recte quidem; cf. Hadr. 7, 2 Lusius in itinere — occisus; Ver. 3, 5 neque in itinere — vectus est; Sev. 10, 3 in itinere — appellavit; 17, 1 in itinere Palaestinis — iura fundavit; Aur. 22, 2 multa in itinere — bellorum genera confecit; 26, 1 in itinere — multa perpessus est. at quid erat Petero causae, ut servaret codicum scripturam Alex. 27, 4: ‘matronas — paenulis uti — itinere permisit’ et 22, 6: ‘praesides — et itineribus secum semper in vehiculo habuit’?

ibid. 18, 8: *ipse Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum lecta vite conseruit.*

Conseruit scripsit Peter pro *conseruitu* P auctore Kellerbauero, qui contulit Vict. ep. 37 et Eutr. 8, 17,*) olim *consevit* legebatur. ad hanc scripturam revertendum esse editoribus opinor. nam si h. l. scriptor prava forma usus est *conseruit*, cur paulo infra 19, 3 recte idem dicit ‘totusque circus ad silvae consitus speciem’? quid quod aliis historiae Augustae locis perfecti *sevi* memoria nondum etiam est oblitterata? cf. Ver. 9, 1 sed occultus rumor inseverat; Alex. 1, 7 atque ista res bella civilia severat; Val. 3, 1 bella severis. forma *conseruit* tam illo loco librario danda est vitio quam apud Livium datur 10, 24, 5: ‘quam arborem consevisset (conseruisset codd.)’ aut apud Macrobium in Suei fragmento 3, 18, 12 ‘hoc genus

*) Cf. etiam Kalb, Roms Juristen p. 47.

arboris in prolatis finibus Grais dissevere (disseruere codd.) novos fructus mortalibus dantes.'

Maior his scriptoribus fit iniuria, quod ex codicibus recipitur perfectum *evadi*, Trig. 5, 7 'qui si eo genere tunc *evadissent*, quo Gothi et Persae'; nam multis locis aliis iustam agnoscunt illi formam perfecti; cf. Claud. 6, 1 Gothi, qui evaserant eo tempore; Hadr. 7, 1 insidias — evasit; 17, 1 evasisti; Ver. 8, 2 spiritus pestilens evasit; Comm. 4, 9 ad defectionem diceretur evasisse; Did. Iul. 6, 2 Commodi manus evasisset; Pesc. Nig. 5, 1 cum in imperium invasit; Heliog. 9, 2 in quod invaserat; Carac. 5, 9 in triremem — receptus evasit; 6, 6 invasit imperium; Gord. 3. 6 quam Philippi temporibus vester fiscus invasit; 24, 2 evasisse nos gravem — maculam; Gall. 4, 7 Scythae Bithyniam invaserant; 6, 9 si aliquis — evasit; 11, 1 Scythae in Cappadociam pervaserunt; 14, 6 principatum invaserat; Prob. 18, 3 Probi evasissent manus; Firm. 3, 1 Alexandriam — pervasit; Num. 12, 2 omnes invaserunt Aprum.

Car. 8, 6: *subito enim conclamatum est imperatorem mortuum, et post illud praecipue tonitruum, quo cuncta territa erant.*

Verborum *cuncta territa erant* haud ita magna est fides. nam *contra terruerat* P[1] praebet, unde *cuncta terruerat* P[2] coniectura, ut videtur, effecit. ego proponere audeo: 'quo terra contre<m>uerat' originemque mendi a turbato verborum ordine repeto. cf. etiam paneg. Lat. p 156, 13. cuncta Italia atque ipsa Roma — contremuit ac paene consedit; Tac. hist. 2, 32 provinciam Narbonensem — contremuisse.

Carin. 17, 7: *longum est, si de eius luxuria plura velim dicere. quicumque ostiatim cupit noscere, legat etiam Fulvium Asprianum.*

Cotta (Quaestiones gramm. p. 7) de voce *ostiatim* adnotat: 'Vopiscus ostiatim cum translatione adhibet Carin. 17, 7: quicumque ostiatim cupit noscere = qu. res singulas c. n. Nusquam praeterea haec notio illus adverbii extat, ne apud alios quidem scriptores, quantum equidem memini'. itaque commemorandum censeo Apuleium *ostiatim* sic posuisse: met. 2, 2 simul ostiatim singula pererro; 3, 3 cum — cunctae civitatis ostiatim singula considerans circumirem.

Peleus a Atalante.

Napsal **Hynek Vysoký.**

Mezi bohatýrskými činy Peleovými uvádí se též účastenství jeho na slavnostních hrách pohřebních, jež Akastos otci svému Peliovi vystrojil (ἆθλα ἐπὶ Πελίᾳ). Pohřební tyto hry náležely k nejslavnějším bájím, v nichž lesk Iolku a moc kmene Minyů nalezly svůj reflex, báje tyto byly též mnohými slavnými básníky opěvovány a také v umění řeckém často zobrazovány. Stesichoros složil báseň Ἆθλα ἐπὶ Πελίᾳ,[1]) mezi tragoediemi Thespidovými uvádí se drama Ἆθλα Πελίου, plasticky zobrazeny byly pohřební hry Peliovy na skříni (κυψέλη) Kypselově,[2]) na Bathykleově trůnu v Amyklách[3]) a na malbě Mikonově v Anakeiu v Athenách.[4]) Dle podání mythického,

---

[1]) Robert, Annali dell' Instituto, 1874, str. 95, Bergk, Poetae lyrici Graeci, díl III., str. 205—207, vyd. 4., Seeliger, Die Ueberlieferung der griech. Heldensage bei Stesichoros, Míšeň 1886.

[2]) Pausanias V. 17, 9 nn.

[3]) Pausanias III, 18, 16.

[4]) Pausanias I, 18, 1: ἐνταῦθα (v Anakeiu) Πολύγνωτος μὲν ἔχοντα ἐς αὐτοὺς ἔγραψε γάμον τῶν θυγατέρων τῶν Λευκίππου, Μίκων δὲ τοὺς μετὰ Ἰάσονος ἐς Κόλχους πλεύσαντας· καί οἱ τῆς γραφῆς ἡ σπουδὴ μάλιστα ἐς Ἄκαστον καὶ τοὺς ἵππους ἔχει τοὺς Ἀκάστου. K témuž obrazu Mikonovu vztahuje se, jak bylo již dávno poznáno, místo Pausaniovo VIII, 11, 3, kde Pausanias si vzpomněl, že na obraze Mikonově byla připsána jména dcer Peliových (Asteropeia, Antinoe). Na základě toho soudil Böttiger (Ideen zur Archaeologie der Malerei, str. 259), že obraz Mikonův zobrazoval návrat Argonautův, a tohoto mínění přidržuji se Brunn, Geschichte der griechischen Künstler, II, str. 16 (vyd 2.), Robert: Annali dell' Instituto, 1882, str. 283, 281, Milchhöfer v Baumeisterových Denkmäler des klassischen Altertums, str. 172, Wachsmuth: Die Stadt Athen im Altertum, II, str. 509, pozn. 3, Curtius: Stadtgeschichte von Athen, str. 136, Toepffer v Pauly-ové-Wissowově Realencyklopaedie, I, sl. 1157. Robert na místě uvedeném soudí, že pod vlivem tohoto obrazu Mikonova stojí scena zobrazená na krateru orvietském s červenými figurami na černé půdě, publikovaném v Monumenti dell' Instituto, XI, tav. 38, 39. Ale nehledě k jiným obtížím, kde jsou zde ti ἵπποι Akastovi, na nichž dal si Mikon tak záležeti dle zprávy Pausaniovy (καί οἱ τῆς γραφῆς ἡ σπουδὴ μάλιστα ἐς Ἄκαστον καὶ τοὺς ἵππους ἔχει τοὺς Ἀκάστου)? Akastos přece nemůže býti ten mladík nejzáze v levo s tím zcela obyčejným, ostatně nápadně dřevěným koněm, který zde se vyjímá jako pravý δούρειος ἵππος. Jinak ovšem jest mínění Robertovo dosti pravděpodobno, že zobrazen jest zde odchod Argonautů (moment předcházející přímo před odplutím lodi Argo). Mohlo by se ostatně též pomýšleti na odchod Argonautů z Lemnu. Naproti obyčejnému mínění, že Mikon zobrazil návrat Argonautů, soudí Klein (Archaeologisch-epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich, roč. XII., str. 98), že Mikon zobrazil pohřební hry Peliovy, a toto mínění Kleinovo pokládám za správné. Klein právem poukazuje k tomu, že pohřební hry na počest Peliovu vystrojené jsou vhodným pendantem k obrazu Polygnotovu, představujícímu únos Leukippoven („Die Leichenspiele passen auch zum Hochzeitbild als Gegenstück und passen auch in das Anakeion, denn an diesen konnte der

o něž opíralo se zobrazení závodů na počest Peliovu vystrojených na skříni Kypselově, zápasil Peleus s Iasonem v zápasu pěstním, a to s výsledkem nerozhodným (Pausanias V, 17, 10: Ἰάσονι δὲ καὶ Πηλεῖ τὸ ἔργον τῆς πάλης ἐξ ἴσου καθέστηκε. Dle jiného, pozdějšího, ale také rozšířenějšího podání zápasil

---

rühmliche Antheil der Dioskuren und ihre mythische Bedeutung für die Agone recht gut zum Ausdruck kommen"). Při výkladu Kleinovu má ἵπποι Ἀκάστου zcela vhodný význam ἵπποι = ἱππικοὶ ἆθλοι, závody vozní jakožto nejdůležitější závody jsou zde označením her slavnostních vůbec. (srovn. lat. equi = certamen equestre). Také výraz Pausaniův τοὺς μετὰ Ἰάσονος ἐς Κόλχους πλεύσαντας se takto nejlépe vyloží: hry na počest Peliovu vystrojeny byly hned po návratu lodi Argo a účastníky těchto zápasů jsou právě Argonauté μετὰ Ἰάσονος ἐς Κόλχους πλεύσαντες (srv. Robert, Annali dell' Instituto, 1874, str. 95: „siccome la morte di Pelia seguì immediatamente il ritorno della nave Argo, così gli agonisti dei ludi funebri non sono che gli stessi Argonauti ancora riuniti"). Také místo Pausaniovo VIII, 11, 3 nabývá v této souvislosti jasného významu. Dcery Peliovy účastňují se na obraze Mikonově závodů slavnostních na počest otce jejich vypravených zrovna tak jako na Kypsele, kde také bylo připsáno jméno jedné dcery (Alkestidy, Pausanias V, 17, 11). V této věci přidržel se tedy Mikon tradice, již Kypselou v umění kodifikované. S míněním Kleinovým souhlasí Benndorf (Das Heroon von Gjölbaschi-Trysa, str. 167) a Seeliger (Roscher. ausführl. Lexikon der griech. u. röm. Mythologie, I, sl. 208). S podivením jest, že Blümner ve svém jinak důkladném a záslužném kommentáři k tomuto místu Pausaniovu se o tomto výkladu Kleinově ani nezmiňuje. Girardův spis o řeckém malířství není mi tou dobou bohužel přístupný. — Mimochodem řečeno, zdá se, že zbytky Anakeia objeveny byly při posledních výkopech Kavvadiových: srov. Doerpfeld, Mittheilungen des athenischen Instituts, 1896, str. 461.

Hry na počest Peliovu ve spojení s odchodem Amfiaraovým zobrazeny jsou na těchto vásách s černými figurami na červené půdě:

a) Na korinthské amfoře a colonette, pocházející z Cervetri a chované v berlínském antiquariu č. 1655. Publikována jest v Monumenti dell' Instituto X, tav. 4. 5, Wiener Vorlegeblätter, 1889, tab. 10, Baumeister, Denkmäler des klass. Altertums, str. 67 (zde zobrazen pouze odchod Amfiaraův, a ne též hry Peliovy). Srov. Robert: Annali 1874, str. 82 až 110, Bild und Lied, str. 14—16, Furtwängler, Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium, I, čís. 1655.

b) na ionské amfoře, pocházející ze sbírky Candeloriovy a chované nyní v Mnichově. Vása jest jistě ionská, a není korinthská, jak soudil Robert (Annali 1874, str. 101), ani chalkidská, jak soudil Robert později (Bild u. Lied, str. 15, pozn. 8) a G. Müller (De L. Annaei Senecae quaest. natur. these 6). Publikována jest u Micali-ho: Monumenti inediti per servire al studio della storia dei popoli Italiani, tab. 95, u Overbecka: Heroische Gallerie, tab. III, čís. 5 (zde pouze odchod Amfiaraův). Srov. O. Jahn: Beschreibung der Vasensammlung König Ludwig's in der Pinakothek zu München, čís. 151, Furtwängler, Führer durch die Vasen-Sammlung König Ludwig's I., str. 51.

c) na ionské váse chované v Museo Etrusco ve Florencii. Vása jest jistě ionská, a není korinthská, jak soudil Robert (Annali, 1874, str. 103), ani chalkidská, jak soudil G. Müller na místě svrchu uvedeném. Vása publikována jest — bohužel naprosto nedostatečně — u Inghirami-ho, Vasi fittili, díl IV, tab. 301, 303—307. Srov. též E. Pernice, Jahrbuch d. archaeol. Instituts, roč. III, str. 366, E. Bethe v Pauly-ově - Wissowově Realencyklopaedie, I, sloupec 1892. —

Peleus tenkráte s Atalantou. V zápase tomto Peleus dle Apollodora III, 9, 2 podlehl (καὶ ἐν τῷ ἐπὶ Πελίᾳ τεθέντι ἀγῶνι ἐπάλαισε Πηλεῖ καὶ ἐνίκησεν sc. Ἀταλάντη). Týž Apollodoros III, 13, 2 praví neurčitě: ἀγωνίζεται δὲ καὶ τὸν ἐπὶ Πελίᾳ ἀγῶνα, πρὸς Ἀταλάντην διαπαλαίσας sc. Πηλεύς. Hyginus Fab. str. 147, řád. 18 M. Schmidt uvádí, že Peleus zvítězil v zápasech na počest Peliovu vystrojených (Peleus vicit luctatione), ale nejmenuje jeho protivníka; Atalante však nemohla zde býti soupeřem Peliovým, poněvadž se v této partii mezi účastníky zápasů Peliových ani neuvádí. Konečně Tzetzes (Chiliady XII, 934—939) praví, že Peleus zápasil s Atalantou, ale nezmiňuje se o výsledku zápasu:

Δύο παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὑπῆρχον Ἀταλάνται, ἡ μὲν Ἀρκὰς καὶ κυνηγός, Παρθενοπαίου μήτηρ. ἡ δ᾽ ἦν παλαιστρικὴ μὲν καὶ τῶν δρομαιοκωτάτων. Τῷ μὲν Πηλεῖ παλαιστρικῶς ἀνθαμιλλησαμένη, δρόμῳ νικῶσα πάντας δὲ ποδῶν τῇ ταχύτητι, νικᾶται Μελανίωνι, μῆλα χρυσᾶ ῥιπτοῦντι.

Na korinthské amfoře berlínského antiquaria, v pozn. 4. vzpomenuté, (Furtwängler, Vasensammlung I, č. 1655) zápasí Peleus s Hippalkimem. Tento Hippalkimos jest patrně táž osoba jako Hippalkimos, syn Pelopův a Hippodameiin, bratr Atreův, jejž uvádí codex Frisingensis č. 237 Hyginův mezi Argoplavci (zde sluje Hippalcimos).[5])

V umění jest zápas Peleův s Atalantou několikráte zobrazen:

A. Vásy:

a) Na chalkidské váse s černými figurami na červené půdě, pocházející ze sbírky Candeloriovy a chované nyní pod č. 584 v mnichovské pinakothece. Vása publikována jest u Gerharda, Auserlesene griech. Vasenbilder, díl III., tab. 177, a u Baumeistra, Denkmäler des klassischen Altertums, str. 144. Srv. O. Jahn, Vasensammlung König Ludwigs in der Pinakothek zu München, str. 191—192, čís. 584, Furtwängler, Führer durch die Vasen-Sammlung König Ludwig's I., str. 20.

Atalante zobrazena jest úplně obnažena,[6]) až na čer-

[5]) Robert, Annali 1874. str. 97.

[6]) Nahé části těla malovány jsou, jako obyčejně na tomto druhu vás, bíle. Vásy s černými figurami na červené půdě neznají tak jako umění, jež Homer líčí, úplně nahé ženy. Rovněž nezná úplně nahé ženy doba repraesentovaná gemmami ostrovními, orientalisujícími cylindry, vásami melskými, vásami s černými figurami na červené půdě a starším druhem vás s červenými figurami na černé půdě vyjímaje ovšem scény oplzlé. „Wie sehr die ältere griechische Kunst die Darstellung eines ganz nackten Weibes scheute, dafür bieten die Vasenbilder mit dem Ringkampf des Peleus u. der Atalante bezeichnende Beispiele". Kroker: Jahrbuch des Instituts, 1886, str. 106, pozn. 28.

venou zástěru (περίζωμα) okolo boků;[7]) ve vlasech má pásku. Peleus zobrazen jest úplně obnažený, vousatý, starý; vlasy i vousy jsou bílé. Peleus uchopil pravicí Atalantu za pravé rámě, kdežto Atalante snaží se levou, volnou rukou hlavu Peleovu opřenou o její hlavu dolů stlačiti.[8]) Za Peleem stojí paidotribes, oblečený pláštěm ozdobeným vyšitými květy. Jest vousatý, ověnčený myrtou ve vlasech; v pravici drží vidlicovitou metlu, s jakou bývaji paidotribové často zobrazováni na vásách představujících scény palaestrické.[9]) Za Atalantou

[7]) O perizomatu v umění cf. L. Stephani, Compte rendu, 1864, str. 237—238.

[8]) Srov. Ilias Ψ' 710—711: ζωσαμένω δ' ἄρα τώ γε βάτην ἐς μέσσον ἀγῶνα, | ἀγκὰς δ' ἀλλήλων λαβέτην χερσὶν στιβαρῇσιν . . ., Sof. Trach. 520. Lukian Anacharsis 1, Ovid Metam. IX, 42 nn., Stephani, Compte rendu, 1867, str. 24. Schema, v jakém zde zobrazeni jsou Peleus a Atalante, repraesentuje vlastně prvni stadium, počátek zápasu. Podobné skupiny zápasníků vidime na korinthské amfoře a colonette v Berlině č. 1655 (Peleus a Hippalkimos), na oinochoi Nikosthenově v Louvru (Wiener Vorlegeblätter, 1890/91. tab. IV. čís. 3), na vásách: Monumenti dell' Instituto. II, tav. 24, Archaeol. Zeitung, 1881, tab. 3, čís. 4., na váse britského musea E 58 (Hartwig Griech. Meisterschalen, str. 138, fig. 20 *a*). P. Gardner: Greek vases in the Ashmolean Museum, tab. 14, na nástěnné malbě z tomba degli Auguri v Corneto (Monumenti dell' Instituto. XI, tav. 25, čís. 1., Martha, L' art étrusque, str. 431, obr. 286. Poněkud jinak zobrazena jest skupina v Monum. dell' Inst. V, 25. Zápas v plném proudu představuje na př. skupina Theseus zápasící s Kerkyonem na psykteru Euthymidově, chovaném ve Viterbu ve sbirce Bazzicheliově (Annali dell' Instituto, 1870, tav. d' agg. O. Klein: Die griechischen Vasen mit Meistersignaturen, 2. vyd. str. 196, čís. 7, Hoppin: Euthymides, Mnichov, 1896, str. 2). —

[9]) Gerhard: Auserlesene griech. Vasenbilder, IV. díl, tab. CCLIX. 1, 2, CCLXXI. 1, 2, (Schreiber, Kunsthistor. Bilderatlas, 2. vyd. tab. XXIII, 4 a 5), vása Duridova v berlínském museu: Archaeol. Zeitg. 1883, tab. 2.. Hartwig. Griech. Meisterschalen, tab. 46, tab. 66 (vása Duridova v Louvru), Monumenti ed Annali, 1856, tav. XX, (paidotribes Lykofron), Monumenti dell' Instituto XI, tav. 24, čís. 1; IV. tav. 33, vása britského musea E 46 (Hartwig, Griech. Meisterschalen, str. 392 obr. 53), krater (museo Tarquiniese v Corneto (Hartwig, tamže, str. 417, obr. 56 *b*), P. Gardner, Catalogue of the Greek vases in the Ashmolean Museum, tab. 15, Inghirami, Vasi fittili I, tav. 80, 85, 90 (zde jest metla dosti uměle stočena), Inghirami, Etrusco Museo Chiusino I. tav. 87, mnichovská vása Euthymidova čís. 374 (J. C. Hoppin, Euthymides, tab. II.), Annali dell' Inst. 1844, tav. d' agg. C, vása sbírky Bourguignonovy v Neapoli: Antike Denkmäler, díl II., seš. 2, tab. 20 (paidotribes Simon). Vidlicovitou metlu, jak ji mají zde paidotribové, má také efeb vedoucí za uzdu koně na váse mnichovské č. 515: Archaeol. Zeitung, 1885, str. 184, tab. 11. Uměle spletenou vidlicovitou metlu nalezáme na váse Eufroniově v Cabinet des medailles v Paříži (Hartwig, Griech. Meisterschalen, tab. XV, čís. 2; paidotribes sluje zde Asopokles); jednodušší forma jest na váse Eufroniově u Hartwiga tab. XVI a na krateru v Museo Tarquiniese v Corneto: Hartwig, str. 416, obr. 56 *a*. Zvláštní podobu metel (pruty s listím nahoře) paidotribů shledáváme na vásách panathenaiských: Monumenti dell' Instituto. X, tav. XLVIII, e, f, g, h. Jinak mají paidotribové obyčejnou hůl nebo hůl, o kterou se jako o berlu pod pažím opírají. —

stojí muž nahý, vousatý, s kučeravým vlasem, s rukama k zápasu připravenýma. Jest to patrně ἔφεδρος, jenž čeká, aby převzal v zápase místo přemoženého odpůrce. Za zápasící dvojicí vidíme ležeti na zemi muže nahého, vousatého, ve vlasech majícího stužku a rovněž stužkou majícího vlas vzadu svázaný. Opíraje se oběma rukama o zemi hledí s úžasem, jak zápas mezi Peleem a Atalantou se vede. Jest to patrně přemožený zápasník. Gerhard pronesl dosti pravděpodobnou domněnku, že jest to Meleagros, jenž byl v zápase Peleem přemožen, a tato porážka jeho že právě povzbudila Atalantu k boji s Peleem, aby takto pomstila pokoření svého miláčka.

b) Docela stejným způsobem zobrazen jest zápas Peleův s Atalantou na attické amfoře s černými figurami na červené půdě, chované pod čís. 1837 v berlínském antiquariu (Furtwängler, Beschreibung der Vasensammlung im Antiquarium, díl I., č. 1837), která posud nebyla publikována. Zde zobrazena jest pouze hlavní skupina: Peleus a Atalante, ostatní figury vásy mnichovské zde scházejí. V pravo a v levo od zápasníků stojí veliká trojnož. Peleus jest nahý, vousatý, se stužkou ve vlasech, Atalante jest nahá až na malou červenou zástěru okolo boků, malována tudíž bílou barvou. Zápas právě započal: Peleus uchopil levicí levou ruku Atalantinu u zápěstí a hlavu její, Atalante ovinuje pevně pravici okolo zad Peleových. Schema jest zde v té příčině rozdílné od vásy mnichovské, kde Peleus uchopil p r a v i c í pravou ruku Atalanty a Atalante l e v i c í snaží se stlačiti dolů hlavu Peleovu.

c) Tatáž scéna zobrazena jest na chalkidské amfoře s černými figurami na červené půdě, chované pod čís. 125 v mnichovské pinakothece. Publikována jest vása ta Gerhardem, Auserlesene griech. Vasenbilder, díl III., tab. 237. Srv. O. Jahn, Beschreibung der Vasensammlung K. Ludwigs in der Pinakothek zu München, str. 38, č. 125, Furtwängler, Führer durch die Vasensammlung K. Ludwigs I., str. 16. O nápisech vásy srov. Kretschmer, die griech. Vaseninschriften, str. 67. Vása jest zvláště zajímavá tím, že zápas Peleův s Atalantou není zde ve spojení s hrami na počest Peliovu, nýbrž s honbou na kance kalydonského.

Před kůží kančí rozepjatou na dvou tyčích leží na úzké lavici hlava kancova. Před lavicí vidíme Pelea a Atalantu, počínající právě zápas. Atalante oblečena jest velmi krátkým chitonem, má náhrdlec a stužku ve vlasech; nahé části těla malovány jsou barvou bílou. Peleus jest nahý, vousatý, ve vlasech má pásku. Atalante chápe pravicí levou ruku Peleovu, kdežto Peleus chápe pravicí pravou ruku Atalantinu. Hlavy

obou zápasících jsou k sobě přimknuty. Atalante i Peleus označeni jsou nápisy; poněvadž vedle hlavy Peleovy nebylo místa, jest jméno Peleovo napsáno na rouchu Mopsovu, kdežto jméno Mopsovo nalezá se na pravém místě jako též jméno Atalanty a Klytia. Za Peleem stojí Mopsos,[10]) označený nápisem. Oděn jest dlouhým, bílým chitonem a červenou chlamydou, v pravici drží oštěp, levice přikloněna jest k prsům. Za Mopsem stojí Klytios, označený nápisem; oděn jest chlamydou, na pravém rameni položeno má kopí. Pak následuje třetí muž, jenž není určitě pojmenován, oděný jako Mopsos, ale nemá kopí. Všickni tři mužové jsou vousatí a mají pásky ve vlasech. Za Atalantou stojí vousatý muž, oděný chlamydou, pravice jeho jest ku předu vztažena, v levici drží oštěp. Pak následuje žena v chitonu a plášti, stojící vedle mladíka, z něhož viděti jest pouze obličej a krk; konečně vousatý muž v dlouhém, bílém chitonu a červeném plášti, s levicí vztyčenou. Všechny tyto osoby až na muže přímo za Atalantou stojícího mají stužky ve vlasech.

d) Dále uvádíme vásu s černými figurami na červené půdě, chovanou pod čís. 886 v mnichovské pinakothece (O. Jahn str. 286, čís. 886). Vása není dosud publikována. Peleus jest zobrazen nahý, vousatý, Atalante obnažená až na zástěru. Oba dva zápasníci ku předu jsouce nachýleni drží se za obě ruce; uprostřed nich nalezá se pithos, nahoře na obou stranách roucho. Na každé straně nalezá se vždy nahý muž s chlamydou přes levé rámě přehozenou, dále muž v dlouhém chitonu a plášti, dále nahý efeb na koni, v pravo mimo to ještě dva mužové v dlouhém chitonu a plášti. Nápisy na váse se nalezající nedávají žádného smyslu. Podobné čmáraniny beze všeho smyslu nalezají se na vásách velmi často.

e) Dále náleží sem chalkidská hydrie, nalezená r. 1842 ve Vejích a publikovaná G. Micalim: Monumenti inediti a illustrazione della storia degli antichi popoli italiani, tab. 41. Figury jsou černé, malované na půdě bleděžluté, užito však též barvy bílé a fialové. Peleus jest úplně nahý, vousatý, starý, Atalante obnažená až na obvyklou zástěru, ozdobenou zde růžicí. Peleus uchopil pravicí Atalantu za pravé rámě, ta pak jej chopila oběma rukama za levou ruku; hlavy zápasníků jsou k sobě pevně přimknuty. Atalante silou i obrat-

[10]) „Was das 2. Zeichen, ein nach unten offenes Viereck, bedeuten soll, lässt sich auch vor dem Original nicht sicher feststellen. Schwerlich Μαοφος, wie Jahn wollte, aber auch nicht Μhοφος (corp. inscr. Graec. 7382); vielleicht ist das fragliche Zeichen nur ein misslungenes O". Kretschmer, Die griech. Vaseninschriften ihrer Sprache nach untersucht. Gütersloh 1894, str. 67.

nosti převyšuje na první pohled starého Pelea. Z každé strany stojí jeden soudce zápasu; dva jsou oděni dlouhým chitonem a pláštěm a drží v pravici prut jako odznak své moci. Soudce v levo jest starý, vousatý, soudce v pravo mladý, bezvousý. Za soudci nalezá se na obou stranách vždy jedna žena jakožto svědkyně zápasu: oděny jsou ženy ty dlouhým chitonem, přes nějž přehozený mají plášť. Stojí zde docela klidně, vážně; celé tělo jich i ruce jsou úplně zahaleny.

f) Attický krater s červenými figurami na černé půdě, pocházející ze sbírky vévody de Luynes a chovaný nyní v Cabinet des médailles v Paříži. Krater pochází z konce 5. stol. a publikován jest F. Lenormantem v Gazette archéologique, 1880, tab. 14. Krater nepředstavuje zápas Peleův s Atalantou, nýbrž přípravy k němu. Atalante úplně obnažená myje si před nádržkou na vodu (λουτήρ) vlasy, kdežto Peleus, rovněž úplně nahý, klidně k tomu přihlíží, očekávaje, až bude Atalante připravena a hotova a boj s ním započne. Peleus jest bezvousý, mladistvý, sedí zcela nenuceně, oběma rukama drží pravou nohu v koleně obepjatou.[11]) Vedle jsou nápisy Atalante, Peleus.

Vása tato jeví nápadnou podobnost s kraterem s červenými figurami na černé půdě, chovaným v museo civico v Bologni. Krater jest publikován v Museo italiano di antichità classica, díl II. tab. 2 A. Brizio na místě právě uvedeném str. 31 nn. soudil, že zobrazen jest zde sňatek Herakleův s Hebou; Robert (Hermes, roč. XXII, str. 445 nn.) dokázal však nezvratně, že zobrazeny jsou zde přípravy k zápasu Atalanty s Hippomenem. Atalante na obou vásách jest si nápadně podobna; na boloňském krateru má ještě šátek, jímž si ovazuje několikráte vlasy, aby v běhu jí nepoletovaly větrem neb aby se nezapletly ve větvích lesa, v němž zápas se konal, neb aby jí soupeř za vlasy neuchopil.[12]) Atalante této vásy boloňské je i formou těla i výrazem úplně podobna Atalantě vásy publikované Lenormantem, jen že držení hlavy jest u Atalanty na váse Lenormantově nepřirozené, přepjaté. Peleus vásy Lenormantovy jest úplně podoben typem, po-

---

[11]) Srov. s tím Area na vlysu celly Parthenonu, Area v Museo Boncompagni-Ludovisi, Odyssea ve scénách zobrazujících presbeii (na př. Monumenti dell' Instituto, VI, tav. 21). Srov. též Annali dell' Instituto, 1849, tav. d' agg. I, Monumenti dell' Inst. XI, tav. 38, 39, Hartwig, Griech. Meisterschalen, str. 350, obr. 48 *a*. Robert, Annali 1882, str. 276, Archaeol. Zeitung, 1881, str. 145, tab. 8., E. Petersen, Die Kunst des Pheidias, str. 254.

[12]) Jak této figury Atalantiny na váse boloňské užito bylo k rekonstrukci motivu Afrodity Esquilinské v paláci konservatoře v Římě, o tom viz Helbig, Führer durch die öffentlichen Sammlungen in Rom, 1, str. 438 nn.

stavou, účesem vlasů Hippomenovi vásy boloňské, jen že na boloňské váse Hippomenes natřev se olejem hodlá se stlengidou otříti (chlamydu odložil již na stélu), při čemž náhle spatří Afroditu s Erotem nesoucí mu jablka. Na váse Lenormantem publikované Peleus klidně sedí očekávaje započetí zápasu. Nádržka na vodu jest na váse boloňské zcela srozumitelná, naproti tomu forma nádržky na váse Lenormantově jest velmi podivná, věru těžko jest v ní poznati λουτήρ. Pro Atalantu chystající se k běhu o závod s Hippomenem hodí se daleko lépe mytí než pro Atalantu, chystající se k zápasu s Peleem. Poněvadž na jiných památkách jest Peleus z pravidla — vyjma asi dva případy, o nichž níže bude zmínka učiněna — zobrazen jako vousatý, starý muž, což úplně shoduje se s podáním mythickým, dle něhož Peleus v zápase tom podlehl, zde však na váse Lenormantově zobrazen jest jako mladistvý, svěží mladík a poněvadž na váse Lenormantově Peleus pozoruje Atalantu a její vnady se zájmem nejživějším s očima zamilovanýma, což hodí se pro Hippomena, ne však pro Pelea,[13]) soudím, že malíř vásy Lenormantovy použil figury Atalanty hotovící se k zápasu s Hippomenem pro scénu představující zápas Peleův s Atalantou. Dokladů analogických lze uvésti celou řadu. Robert v pojednání Thanatos (39. berlínský programm Winckelmannský) ukázal, jak pozdější malíři vás užili skupiny představující Hypna a Thanata nesoucí mrtvolu Sarpedonovu pro Memnona neseného Hypnem a Thanatem. Obvyklé schema zápasu Peleova s Thetidou, kde Peleus uchopil bohyni oběma rukama kolem těla, přeneseno bylo později na scénu zobrazující rozsudek Paridův, kde také podobným zde naprosto nevhodným, přemrštěným způsobem chápe se Hermes Parida (Archaeol. Zeitg., 1882, tab. 11, str. 211). Typus Artemidy překvapené Aktaionem v lázni přenesen jest na překrásné pelice z Kameiru, chované v britském museu, na Thetidu, překvapenou Peleem v lázni (Catalogue of the Greek and Etruscan vases in the British Museum, vol. III. by C. Smith, čís. E 424, O. Jahn, Vasen mit Goldschmuck, str. 17, Robert, Bild und Lied, str. 23, pozn. 20. Vása publikována jest ve Wiener Vorlegeblätter, serie II., tab. 6, čís. 2). Motiv užitý na mramorovém reliefu sbírky Campanovy, chovaném nyní v petrohradské eremitáži, kde Niobovna chytá bratra poraněného v náruči, přenesen jest na slavném zrcadle etruském v berlínském antiquariu na skupinu představující Semelu, jež líbá mladistvého Dionysa. (Relief publikován jest u Starka, Ueber das Nio-

[13]) Srov. co praví Ovidius Metam. X, 578 nn. o Hippomenovi, když spatřil Atalantu obnaženou: ut faciem et posito corpus velamine vidit... obstipuit.

bidenrelief Campana, tab. 3, č. 1, Niobe, tab. 3, čís. 1; srv. Guédénov, Musée de sculpture antique, 2. vyd, str. 99, 337, Friederichs-Wolters, Gipsabgüsse antiker Bildwerke čís. 1866. Zrcadlo publikováno jest v Gerhardově díle Etruskische Spiegel, tab. LXXXIII a v Marthově L' art étrusque, str. 547, obr. 374. O váse nalezené v Cività Castellana, na níž vidíme kopii zrcadla berlínského, srov. Notizie degli scavi 1887, str. 273).

Ve příčině chronologické nestojí mínění zde vyloženému žádné obtíže v cestě, ježto krater boloňský pochází jistě z polovice, vása Lenormantova pak z konce V. stol. př. Kr.

Baumeister (Denkmäler des klassischen Altertums, str. 144) upozornil na to, že na dvou etruských kamenech publikovaných u Overbecka (Heroische Gallerie, tab. VIII, čís. 2 a 3) má Peleus totéž držení těla jako Atalante na váse publikované Lenormantem a že tedy snad zobrazen jest zde Peleus přípravy konaje k zápasu s Atalantou. Na obou památkách jest Peleus nápisem označen (Pele); na čís. 2. jest zobrazena nádržka na vodu, z níž si Peleus nabral vody na umytí vlasů, na čísle 3. kape Peleovi voda s vlasů. To, co drží Peleus na čísle 3., jest asi stlengis. Na obou památkách jest Peleus zobrazen mladistvý, svalovitý, silný. Výklad Baumeistrův není nemožný, ale také možný jest výklad podaný Overbeckem (Heroische Gallerie, str. 206), dle něhož zobrazen jest Peleus vracející se z moře, t. j. od zápasu s Thetidou.[14]) („Jedoch wird die . . . häufige Vorstellung eines sich das Haar austrocknenden Peleus gewöhnlich auf Peleus' Rückkehr aus dem Meere gedeutet"). Ale ovšem tomuto výkladu vadí nádržka s vodou na čísle 2., kde se Peleus myje, a stlengis na čísle 3. Soudím tudíž, že zde zobrazeny jsou ovšem přípravy Peleovy k zápasu, ale ne k zápasu s Atalantou, nýbrž k zápasu mnohem těžšímu, slavnějšímu, k zápasu Peleovu s Thetidou, předmětu to v umění starověkém neobyčejně často zobrazenému, tak že, kdo viděl Pelea zobrazeného samotného, myjícího si vlasy, se stlengidou, jistě vždy uváděl jej v souvislost se zápasem jeho s Thetidou, ne s Atalantou.

B. Etruské zrcadlo.

g) Zápas Peleův s Atalantou zobrazen jest na etruském zrcadle, nalezeném r. 1837 ve Vulci a chovaném v Museo Gregoriano Etrusco ve Vatikáně. Publikováno jest v Museo Etrusco al Vaticano I, tab. 103 a v Gerhardově díle: Etruskische Spiegel, díl II. tab. 224. Srov. Bullettino dell' Insti-

[14]) Ještě jiný výklad podal Lenormant v Gazette archéologique 1880, str. 93.

tuto, 1837, str. 234, Archaeol. Zeitung, roč. I, str. 154, Micali, Monumenti inediti a illustrazione della storia degli antichi popoli italiani, str. 243—244, E. Braun, Ruinen und Museen Rom's, str. 801, E. Reisch v Helbigově Führer durch die öffentlichen Sammlungen in Rom, II, str. 326. Peleus (označen nápisem Pele) uchopil Atalantu (označena jest nápisem Atlnta) levicí za pravou ruku, pravicí uchopil ji okolo krku. Atalante chopila Pelea oběma rukama za levici. Hlavy obou zápasníků jsou těsně k sobě přimknuty. Atalante jest obnažena až na obvyklou zástěru, ozdobenou zde vyšitým kolem; na hlavě má Atalante šátek. Peleus jest úplně nahý, mladistvý. Formy těla obou zápasníků jsou měkky, celek jest sice vkusný, ale nečiní onoho dojmu jako vásy svrchu uvedené: na našem zrcadle vypadá celý ten zápas jako pouhá hříčka, zápasníci nečiní toho dojmu, jako by brali věc příliš do opravdy, výraz obličejů jejich jest mírný, skoro usměvavý. To, co leží mezi dvěma zápasníky, jsou šaty jejich a nádoby pro masti, jimiž zápasníci se před cvičením natírali. Ve příčině stilistické praví zcela správně Reisch na místě uvedeném: „Die fein durchgeführte Zeichnung ist ganz im strengen Stil der attischen Vasen der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts gehalten."

C. Reliefy.

Zápas Peleův s Atalantou zobrazen jest dále na třech terrakottových reliefech:

h) na reliefu z Tegeie, publikovaném v Nuove memorie dell' Instituto, díl II, tav. 17, čís. 2. Pervanoglu, jenž relief ten publikoval, shledává zde (Nuove memorie, II, str. 75): „Perseo che stà in procinto di uccidere la Gorgone". Furtwängler (Archaeologischer Anzeiger, 1893, str. 95) shledává zde právem zápas Peleův s Atalantou. Relief náleží umění archaiskému (srov. formy těla obou zápasníků, obličej Atalantin, dlouhé kyčle, dřevěné pohyby atd.). Atalante oděna jsouc těsně přiléhajícím chitonem a majíc vlasy ovázány šátkem, uchopila oběma rukama Pelea okolo těla, pravou nohou pak snaží se mocně se mu opříti, kdežto Peleus úplně obnažený (hlava se nezachovala), snaží se pravicí svou odstrčiti pravou nohu Atalantinu, levicí uchopil Atalantu okolo krku. Toto vzepření se Atalanty nohou proti tělu Peleovu jest ovšem daleko lépe podáno na obou druhých reliefech, o kterých nyní se zmíníme.[15])

---

[15]) Zajímavo jest srovnati terrakottový relief u Schöne, Griech. Reliefs, tab. XXXIV, čís. 133, abychom poznali, jak jinak zobrazován na památkách tohoto druhu zápas Peleův s Thetidou.

ch) na krásném reliefu, pocházejícím z Melu a chovaném dříve ve sbírce Bammevilleově. Publikován jest relief tento v Gazette archéologique, 1880, tab. 13. Fröhner (Collection du feu M. Joly de Bammeville, str. 14, čís. 55) shledával zde zápas Peleův s Thetidou, což jest nemožno, neboť žena zápasící má zde zástěru, a tedy to nemůže býti Thetis, nýbrž Atalante. Ovšem Fröhner o zástěře se nezmiňuje, ale že žena vskutku má přes sebe zástěru, potvrzuje po autoptickém ohledání originálu Furtwängler (Archaeol. Anzeiger, 1893, str. 95). Atalante tedy jest obnažena až na obvyklou zástěru okolo těla, Peleus jest úplně nahý, mladistvý, bezvousý. Atalantě podařilo se hlavu Pelea, jenž ji oběma rukama drží okolo těla, dostati pod své levé rámě, zároveň pak hledí ruce Peleovy dostati od svého těla a proto také levou nohou se mu opírá mocně o tělo, aby jej tak od sebe odstrčila. Jako lovkyně jest Atalante výborně charakterisována neobyčejně štíhlým tělem (srov. zejména krásné, štíhlé nohy): jest to Catullova puella pernix.

k) na melském reliefu chovaném v berlínském antiquariu (číslo inventáře 8308), ale dosud bohužel nepublikovaném (Furtwängler, Archaeologischer Anzeiger, 1893, str. 95). Jest to úplně přesná replika reliefu sbírky Bammevilleovy. Také zde má Atalante malou zástěru okolo boků. Relief jest zajímavý též tím, že se zachovaly na něm zbytky barev.

D. Gemma.

i) Konečně zobrazen jest zápas Peleův s Atalantou na kyperském kameně, chovaném v Metropolitan Museum v Novém Yorku a publikovaném F. Lenormantem v Gazette archéologique, 1880, str. 94. Peleus zobrazen zde vousatý, oděný chitonem rýhovaným, Atalante oděna jest krátkým, bezrukávým, přepásaným chitonem, dlouhé vlasy splývají jí po ramenech dolů. Mezi oběma zápasníky viděti jest hlavu kance kalydonského, tak že tím oba zápasníci dostatečně jsou charakterisováni jako účastníci honby na kance kalydonského. Po stranách vztyčuje se okřídlený had.

V Praze, v květnu 1897.

Několik obrazů z kulturních dějin staroindických.

Napsal **Bedřich Votýpka.**

(Pokračování.)

Důležitým pro poměr tehdejšího člověka k bohům jest vypravování o Šunahšépovi, obsažené v jiném z brahman příslušícím k Rgvedě, t. zv. Aitarejabrāhmanam. Doufám, že zasluhuje plnou měrou tento příběh jak pro svůj obsah, tak pro zvláštní ráz, by mu tuto poněkud více místa bylo věnováno.

Ait. Br. VII. 13.

Hariščandras, syn Vaidhása Ikšvakovce králem byl. A měl sto manželek; syna však neměl žádného.

V jeho domě Parvat a Nárad (brahmané) byli. I tázal se Nárada: „Kdož syna si žádají, ať jsou rozumni čili nic, čeho synem asi nabývají, to mně pověz, Nárade.“ Tento jednou (strofou) byv otázán, deseti odpověděl.

„Dluh svůj v něm splácí a v nesmrtelnost vchází otec pohlížeje ve tvář syna žijícího.

Jakkoliv veliké jsou v zemi požitky, jakkoliv veliké v ohni, jakkoliv veliké ve vodách všemu tvorstvu: větší nad ně jest užitek pro otce v synovi jeho.

Vždycky pomocí synů překročili otcové hojnou tmu; synem otec znovu se zrozuje; syn jest lodí přepravní hojně zásobenou.

Což jest špína, což gazelí kůže, což vousy, co pokání: syna, brahmané, žádejte, tenť jest nepochybné života pokračování.

Jídlo jest dechem (života), oděv jest (jeho) ochranou, krása jest jeho ozdobou, choť je přítelem, dcera je neštěstím, ale syn je světlem v nejvyšším nebi.

Není bezdětnému (platen) svět, to i všecka zvířata vědí; a proto syn k matce a sestře vstupuje.

Ta cesta široká jest a blahodárná, po které se ubírají otcové (mající syna) bez zármutku, tu vidí dobytek i ptáci.[1])

I pravil mu dále: Ku králi (božskému) Varunovi se obrať řka: Kéž se mi syn narodí; tím tebe uctím.[2]) Dobře (odpověděl Hariščandras). I obrátil se ku králi Varunovi:

„Syn ať se mi narodí, tím tebe uctím.“ Dobře. I narodil se mu syn jménem Róhit (= Červený).

[1]) Některá místa tuto úmyslně vynechána.

[2]) Budu ti jej obětovati.

I pravil k němu (Varun): „Narodil se ti syn, obětuj mi jej.“

On (Hariśčandras) odpověděl: „„Až když zvíře deset dní (staré) jest, stává se k oběti způsobilým; až bude mu deset dní, budu ti jej obětovati.““

A (syn) deset dní starým se stal. I pravil (Varun):

„Deset dní starý jest, obětuj mi ho.“

On však odpověděl: „„Když dobytčeti zuby narostou, k oběti způsobilým se stává. Zuby ať mu narostou, potom ti ho budu obětovati.““ „Dobře.“

A jemu zuby narostly. I oslovil jej (Viarun): „Narostly zuby jeho, obětuj mi ho.“

On však odpověděl: „„Když zvířeti zuby vypadají, tu stává se k oběti dospělým. Zuby (mléčné) až mu vypadají, potom ti ho budu obětovati.““ „Dobře.“

A jemu zuby vypadaly. I pravil k němu: „Vypadaly jeho zuby, obětuj mi ho.“

„On (Hariśčandras) však odpověděl: „„Když zvířeti zuby opět narostou, k oběti způsobilým se stává. Zuby ať mu opět narostou, potom ti ho budu obětovati.““ „Dobře.“

A zuby jeho opět narostly. I pravil (Varun): „Narostly opět jeho zuby, obětuj mi ho.“

On však odpověděl: „„Když vojín k boji schopným se stává, tu stává se k oběti způsobilým. Až dosáhne dospělosti k boji, budu ti ho obětovati.““ „Dobře.“

A ten dospělosti k boji dosáhl. I pravil (Varun): „Protože již dospělosti k boji došel, obětuj mi ho.“

On (král) pravil „Dobře,“ a promluvil k synovi: „Miláčku! tento mně tebe dal. Nuže chci mu tě tedy zas obětovati.“

Avšak on (Róhit) volaje „Nikoliv“ popadl luk a utekl do lesa. A po celý rok v lese chodil.

A tu Ikšvakovce Varun stihl — narostl mu břich.[1]) Uslyšel pak to Róhit a vyšel z lesa.

Indras v lidské podobě pak k němu promluvil:
Jenom prací získáš slávy, Róhite, tak slýchám vždycky;
zlý je ten, kdo v světě sedí; chodícím jen přízniv Indras.
Protož dále choď“.

Pravil ke mně brahman „choď dále“ (řekl k sobě Róhit). A tak tedy druhý rok v lese chodil. Konečně z lesa do vesnice vyšel. K němu Indras v lidské podobě pravil:

„Květů plny chodících jsou nohy;
jenom snahou ovoce si získáš;

[1]) Stal se vodnatelným.

nedostatky tvoje, chyby všecky
námahou tvou mrtvy u cest leží.
Protož dále choď."

„Protož dále choď," řekl mi brahman. A tak tedy třetí rok v lese se toulal. I vyšel z lesa do vsi. Indras v lidské podobě pak k němu pravil:

Sedí štěstí těch, kdož sedí, přímo stojí těch, kdo stojí;
leží štěstí těch, kdož leží; v patách těm jde, kteří chodí.
Protož dále choď.

A tak tedy čtvrtý rok se v lese toulal. I vyšel z lesa do vesnice. Indras v lidské podobě pak k němu pravil:

„Kālim stává se, kdo chodí; dvāparem, kdo již chce vstáti;
trétou ten však, kdo již vstává; krtem[1]) stává se, kdo chodí.

Protož dále choď." A tak (tedy) pátý rok v lese se toulal. I vyšel z lesa do vesnice. Indras v lidské podobě k němu pravil:

„Sladký najde med, kdo chodí, najde také fíky sladké;
Viz jen stkvělost Surijovu — pohybem ji jenom získal.

Protož dále choď." A tak tedy šestý rok v lese chodil. I přišel v lese k Adžigirtovi Saujavasovci, který byl hladem trápen a měl tři syny: Śunahpuččhas, Śunahśép a Śunahlangúl. I pravil k němu: „Rši! Dám ti sto (krav). Chci se jedním z těchto (tvých synů) vykoupiti."

Vzav (Adžigirt) nejstaršího syna, pravil: „Tohoto ne."

„Ani ne tohoto," pravila matka, nejmladšího (uchopivši).

Na prostředním se tedy shodli, Śunahśépovi.

Dal za něho sto krav, vzal jej a z lesa do vesnice přišel.

I pravil k otci: „Otče! Tímto chci sebe vykoupiti."

Tento obrátil se ku králi (bohů) Varunovi (řka): „Tohoto ti chci obětovati." „Dobře (odpověděl Varun); lepšíť brahman nežli kšatrija.[2]) I zjevil mu tuto rādžasújam.[3]) A toho (člověka) jako lidskou žertvu při abhišéčaniji[4]) chtěl obětovati.

---

[1]) Kālih, dvāparah, trétā, krtam jsou čtyři lidské věky, z nichž krtam jest nejlepší, kālih nejhorší.

[2]) Brahman, člen kasty nejvyšší, i v očích boha větší měl cenu, než kšatrij, bojovník.

[3]) Rādžasújam = oběť královská.

[4]) Oběť při nastoupení krále.

Hótarem[1]) jeho byl Viśvámitras. Džamadagniš obřadníkem,[2]) Vasišth brahmanem dozorčím a Ájasjas pěvcem.

I nemohli nalézti nikoho, kdo by jej (Śunahśepa) přivázal (k obětnímu sloupu).

A tu pravil Adžígirt Saujavasovec: „Dejte mně ještě sto (krav), a já ho přiváži.“

I dali mu druhé sto, a on ho přivázal.

Když tedy byl k oběti zasvěcen, přivázán, a když zpěvy nad ním vykonány, oheň kol něho když nesen byl, nebylo, kdo by ho zařizl.

A tu pravil Adžígirt Saujavásovec: „Dejte mně ještě sto (krav), a já ho zařiznu.“ I dali mu jiné sto.

On pak brouse nůž, přistupoval k němu (k synovi svému Śunahśépovi).

A tu Śunahśép prohlédl. „Jako nečlověka mne chtějí zařiznouti. Nuže, já k bohům se chci utéci.“

I utekl se (s prosbou) k Pradžápatjovi, prvnímu z bohů:

> Či z bohův nesmrtelných krásné jméno
> ctít asi máme písní v této chvíli?
> Kdo popřeje nám, by lůna Áditina
> jsme dosáhli a otce, matku zřeli? R. V. I. 24. 1.

Jemu Pradžápati pravil: „Agni z bohův jest nejbližší; k tomu se utec.

On k Agniovi se utekl touto řčou (strofou):

> Jest Agni první z bohův nesmrtelných,
> a jeho velebit chcem jméno krásné.
> On popřeje nám, bychom lůna Áditina
> dosáhli a otce, matku zřeli. R. V. I. 24. 2.

Jemu Agni pravil: „Savitar jest zajisté podnětem všeho; k tomu se utec.“

On pak utekl se k Savitarovi tímto trojverším:

> Savitare, vládče statků,
> ochráncem jenž všech jsi věcí,
> za úděl tě, bože, ždáme.
>
> Kteréžto Bhag v ruce tvoje
> s namáháním vložil velkým
> s ochotou a laskavostí.

[1]) Obětník.
[2]) Adhvarjúh, kněz při oběti technickou stránku obstarávající.

Bhag ti bohatství dal hojné;
budiž nám ty nápomocen,
pomocí tvou ať je vezmem. R. V. 24. 3–5.

Jemu Savitar pravil: „Varunovi králi jsi přivázán, k tomu se utec.“

On k Varunovi králi se utekl následující 31 rčou:

R. V. I. 24. 6–15.

Neb tvého panství, síly tvé a ducha
ni létající ptáci nedostihli,
ni vody tyto, jež jdou bez ustání,
ni ti, již větrů zadržují sílu.[1] 6.

Král Varun, jehož mysl vždy jest čistá,
kmen stromu obrácený drží v bezdnu,
a dolů jeho paprsky se nesou:
tam jejich východ, na nás kéž se složí. 7.

Učinil širou dráhu Súriovi,
by kráčel po ní, přemocný král Varun,
a noha jeho aby v bezdnu stála.
Co srdce raní, kéž odvrátí od nás. 8.

Sto lékařů máš, králi velký, tisíc,
kéž široká jest, hluboká tvá láska;
a Zhoubu zapuď od nás do daleka
a vinu spáchanou s nás sejmi vlídně. 9.

Kam asi zašla světla, jež zřím v noci,
jež stojí nahoře, kam asi zašla?
Co stvořil Varun, vše jest bez úhony.
A měsíc v noci jda své světlo šíří. 10.

To prosba má, když velebím tě písní,
to prosí kněz, když havisem tě vzývá:
„Svůj odvrať od nás hněv, Varune mocný,
a neukracuj dnů ni roků našich.“ 11.

To v noci, ve dne pravili mi lidé,
ta přání hledí také z mého srdce.
Ten jehož vzýval Šunahšépas jatý;
ten osvoboď nás z neštěstí král Varun. 12.

[1]) Hory.

Když přivázán byl trojím poutem k sloupu,
tu volal Šunahšép tě, synu bohův;
i tohoto zde Varun osvobodiž
a provaz jeho rozpoutej již každý. 13.

Tvé hněvy, Varune, kéž dům náš minou,
tak prosíme tě písní, darem, žertvou.
Tys Asur[1]) dobrý, moudrý král jsi, mocný,
smyj milostí svou naše hříchy všecky. 14.

A nejhořejší naše pouto rozvaž,
i prostřední, i to, jež nejdolejší;
pak chceme po cestách tvých kráčet stále
a v Áditině[2]) klíně dojdem cíle. 15.

R. V. I. 24.

Poddaní jsme tvoji všichni,
Varune, a každodenně
zákony tvé přestupujem'. 1.

Kéž však nás přec hněv tvůj mine,
kéž nás mine smrt z tvé ruky,
kéž nás minou tvoje tresty! 2.

Mysl tvou jak vozka koně
zapřažené odpřaháme
k slitování svojí písní. 3.

Oddané jsou naše písně,
od nás k tobě letí s touhou
jako ptáci ke svým hnízdům. 4.

Kdy as krále přeslavného
Varuna, jenž v dálku hledí,
k milosti si nakloníme? 5.

Toho společně jste došli:
obětníka pevných slibů
milost vaše stále blaží. 6.

který zná, kde pták je právě,
kterýž vzduchem poletuje,
který zná, kde loď na moři; 7.

[1]) Bůh.
[2]) Matka bohů.

dvanáct jenž zná, pevnoslibý,
měsícův i s jejich dětmi,
jenž zná i ty, kteří přijdou; 8.

jenž zná větru dráhu širou,
vysokého, velikého,
jenž zná ty, kdož na ní sedí. 9.

Posadil se pevnoslibý
Varun ve všech našich domech,
jenž má moc ku kralování. 10.

Potom všecko přetajemné
přehlíží on velemoudrý,
co má činit, co učinil. 11.

Kéž nám mocný Áditjovec
po všecky dny cesty rovná,
kéž nám věk náš prodlužuje. 12

Pancíř zlatý nesa, Varun
v šat se oděl bělostkvoucí,
zvědové kol něho sedí. 13.

Jemuž škůdce neuškodí,
ani lháři mezi lidmi,
ani — bohu — zákeřníci. 14.

Jenž si také mezi lidmi
učinil lesk neskonalý,
slávu velkou v našich domech. 15

Od mne písně odletují
jako krávy na pastvinu,
hledajíce širý rozhled. 16.

Opěvat chcem spolu opět
ode mne med přinesený,
ty si vezmi jej jak hótar. 17.

Byste zřeli vševidoucí,
byste zřeli vůz nad zemí,
oblibte si moje písně. 18.

Varune, slyš tento hlas můj,
dnes mě naplň milostí svou,
jenž tě žádám za přispění. 19.

Ty, přemoudrý lidstva všeho,
nebes, země veliteli,
slyš mé prosby při oběti. 20.

Nejhořejší rozvaž od nás
pouto, rozvaž nejdolejší,
prostřední též, abych živ byl. 21.

Jemu Varun pravil: „Agni zajisté bohův jest ústy, nejpřátelštější. Toho veleb, potom tě osvobodíme.“

On Agniho velebil potom následujícími dvaceti dvěma strofami:

R. V. I. 26.

Oblec se, oběti hodný,
v háv, obětní šťávy pane,
vykonej nám tuto oběť. 1.

Dolů sedni, vytoužený
hotáre, nejmladší, s písní,
Agni s písní v nebe jdoucí. 2.

Ve prospěch tu synův otec,
příbuzný pro příbuzného,
obětuje, pro druha druh. 3.

Na rohoži, zhoubci pyšných,
Arjaman a Mitras, Varun
posaďte se jako lidé. 4.

Dávný hótare, v tomť daru,
v přátelství si našem zalib,
vyslyš tyto naše písně. 5.

Nechť mi pořád, bez ustání
jednotlivé ctíme bohy,
v tobě vždy se havis pálí. 6.

Budiž naším milým pánem,
hótare náš vytoužený,
tobě milí, kéž oheň máme. 7.

V přízni jsouce Agniově
bohové nám dali dobro;
Agni jest nám přítel dobrý. 8.

Protož tedy od obojích —
nesmrtelných, smrtelníků —
vzájemné buď uctívání. 9.

S všemi, Agni, bratry svými[1])
tuto oběť, tuto píseň
oblíbiž si, dítě síly! 10.

I. 27.

Jako oře chvostnatého,
Agni, chci tě velebiti
písněmi, oběti vládče! 1.

On zajisté, syn jsa síly,
plápolavý přemilený,
milostivý nám buď vždycky. 2.

Z blízka, z dáli kéž nás chrání
od člověka zlosynného
povždy společný všem lidem. 3.

Tento zpěv náš gájatrový,[2])
nový, zcela působivý,
Agni, ohlaš všechněm bohům. 4.

Nejvyšších nám uděl darů,
prostředních též darů dej nám,
k nejnižším též pomoz statkům: 5.

jenž jsi dárce jasnolesklý,
jako proudy řeky ihned
připlyneš k obětníkovi. 6.

Kterému ty muži v bojích
pomáhat chceš, sílu vlévat:
uchvátí moc všech svých soků. 7.

Nikdo nad něj, ó přemocný,
silnější on nad každého,
chvályhodna jeho síla. 8.

Společný jsa všechněm lidem,
koňmi svými drtí síly,
kněžím dobývá všech darů. 9.

[1]) Druhy ohně. — [2]) V metru gājatrī složený.

Písní znalče pomáhej též
všechněm lidem k písni libé,
k písni krásné, hodné Rudra. 10.

On nás velký, bezeměrný,
velejasný, s dýmu vlajkou,
k písni, skutkům mocným vzbuzuj. 11.

Ten, jenž jest jak bohatý pán,
bohův prapor, uslyšiž nás,
za písně, on Agni bleskný. 12.

Jemu Agni odpověděl: „Všechny bohy veleb. Potom tě osvobodíme.“

On pak všechny bohy velebil touto strofou:

R. V. I. 27. 13.

Buď sláva velkým, sláva nepatrným,
buď sláva mladým, sláva věkovitým;
kdy můžem koliv, vzdejme oběť bohům.
mocnějších chvála nechť mě nepředstihne.

Jemu všichni bohové pravili: „Indras zajisté z bohů nejmocnější, nejsilnější, největší, nejlepší, nejblahodárnější. Toho tedy veleb. Potom tě osvobodíme.“

On tedy Indra velebil touto strofou a následujícími patnácti:

R. V. I. 30.

V Indra jak v měch,[1]) přemocného,
přeštědrého kapky lijem
somu, by vás sílil k činům. 1.

Sto on, tisíc kapek pije
čistých, s mlékem pomíšených,
mizí v něm jak vody v hloubi. 2.

K nesmírnému opojení
ve svém nitru jakby prostor
rozprostřel si oceanu. 3.

Tu tvůj sóm jest: k němu kráčíš
jako holub ku samičce;
ale dbáš i písně naší. 4.

[1]) Krivi, měch, do nějž stékaly z lisu kapky sómonu.

Chvála tvoje, pane darův,
reku písní velebený,
dobrota tvá budiž velká. 5.

Zpříma stůj nám k spomožení
v této chvíli, mocný bože,
chcem se shodnout spolu v řeči. 6.

Při podnicích, při svých pracích
mocnějšího Indra zveme,
přátelé, si ku pomoci. 7.

Přicházíť on ku pomoci
s tisícerým spomožením,
uslyší-li našich hlasů. 8.

Opět volám muže, jenž tu
od pradávna bydlí, vítěz,
jehož volal již můj otec. 9.

Protož tebe bohatého
voláme sem, velebený,
jenž jsi pěvců, zbožný, přítel. 10.

Nás, již hotovi jsme k boji,
již sóm pijem, sómopijče,
příteli, žen našich druhu. 11.

Taký budiž, sómopijče,
příteli, tak učiň, hromný,
jak tě ždáme ku pomoci. 12.

Bohatý ať náš je pokrm,
Indro, jenž jsi velemocný,
hojný pokrm k potěše nám. 13.

Vhodný, ždaný náležitě
písněmi, ó smělý, nasaď
na osu již kolo vozu, 14.

abys k službě, velemocný,
abys k přání pěvců kolo
mocně na osu již vsadil. 15.

Jemu Indras velebený potěšen jsa v duchu zlatý vůz dal. On touto strofou takto prosil:

R. V. I. 30. 16.

Vždy znovu Indras s koni soptícími
a řehotajícími došel statků;
on zázračný jsa vůz nám poslal zlatý,
on, dárce štědrý, vůz nám poslal darem.

I pravil k němu Indras: „Aśviny veleb, potom tě propustíme.“

On Aśviny velebil následujícími třemi strofami:

R. V. I. 30.

Nechť sem přijdou Aśvinové
s koňstvem, s nápojem též mocným,
s bravem, zlatem zázrační. 17.,

Vůz váš spřežení má jedno,
ó zázrační, nesmrtelní
Aśvinové, v moři jde. 18.

Na temeni býka jedno
kolo zde jste přidrželi,
kolem nebe druhé jde. 19.

Jemu Aśvinové pravili: „Ušasu veleb, potom tě osvobodíme.“

On Ušasu[1]) velebil následujícími třemi strofami:

R. V. I. 30.

Který přítel, Ušaso, se
v tobě kochá, nesmrtelná,
ke komu chceš zářic jíti? 20.

Vzpomněli jsme tebe vždycky
blízko, v dáli když jsi byla
zářic jako klisna lesklá. 21.

Dcero nebes s dary svými
přijď již k nám a statky svoje
u nás všecky složit rač. 22.

A když tyto strofy říkal, provaz se stále uvolňoval a břicho Ikšvákovo menším se stávalo. Když pak poslední

[1]) Jitřenku.

(strofu) dopověděl, provaz se přetrhl. A uzdravil se Ikšvákovec.

I pravili k němu kněží obětní: Dnes také pro nás zdaru dosáhni.

Tu se Šunahšépovi zjevilo připravování sómu.

Tak tedy skončil celý ten příběh šťastně. Vyvázl také zdráv Ikšvákovec přes to, že boha Varuna tolik a tolik napinal na skřipec trpělivosti. Ale i Šunahšép věru zasloužil si konečného vysvobození, když musil od jednoho boha utíkati ke druhému a celou spoustou chvály a kadidla jich přízně si dobývati.

* * *

Jak svrchu řečeno, byli kněží indičtí hlavně obětníky. Tolik jako v Indii neobětovalo se snad u žádného národa, a tolik různých formalit bychom jinde také marně hledali. Oběť vykonávati bylo výhradním právem brahmanů. Důležitost a vnitřni význam oběti stoupal stále, ba stalo se, že oběť, vlastně, abych tak řekl, personifikace oběti, modlitby povznesena i nad bohy samy. A tu vidíme v době brahman, tedy po r. asi 1000 př. Kr. vznikati božstvo nové, nejvyšší, čistě ethické — brahman (to brahman). Vedle něho byla jiná, stejně důležitá potence — átman. Jest nesnadno definovati úplně tyto dvě potence. Indičti filosofové odívají definice své v nejrozmanitější metafory. Schröder ve svých dějinách literatury a kultury indické p. 219 praví velmi duchaplně: „War der Átman das Innerste, der Kernpunkt der Welt und alles Seins, der Alles lenkt und regiert und das Brahman doch das Oberste, Höchste, Heiligste, Alles Lenkende, dann ist eben der Átman das Brahman und das Brahman ist der Átman, es sind zwei Namen für das Eine, das Höchste.“

Však uveďme již indické prameny samy. Theorie o brahmanu a átmanu široce vyložena v Šatapathabráhmanam. Tak ku př. XIV. 5. 1.

Drptabalák Gárgjovec učený byl; ten pravil k Džátašatruovi, králi v Káši (v Benaresu): „Chci ti říci brahman.“ I pravil Džátašatruš: „„Tisíc (krav) ti za tuto řeč dáme““ . . 1.

I pravil Gárgjovec: „Která právě ve slunci je skryta (bytost), tu já jakožto brahman vzývám. „Odvětil Džátašatruš: „„Ne, ne, nesmlouvej se se mnou o tom; neboť věře, že svrchovaným všech bytostí jest králem, vzývám jej. Kdo pak takto ví, stává se všech bytostí svrchovaným králem““. 2.

I pravil Gárgjovec: „Který právě v měsíci jest tvor, toho já jakožto brahman vzývám“. Odvětil Džátašatruš:

„„„Ne, ne, nesmlouvej se se mnou o tom. Věře, že jest veliký, bělorouchý Sóm, vzývám jej. Ten pak, kdo jej takto vzývá, den co den hojnějším se stává, a jídla jeho neubývá. 3. I pravil Gárgjovec: Který právě tuto v blesku jest tvor, toho já atd. . . . . 4.

I pravil Gárgjovec: „Který právě ve vzduchu jest tvor atd. . . . 5. I pravil Gárgjovec: Který právě ve větru jest tvor atd. . . . 6. . . . který právě v ohni jest tvor atd. . . . 7. . . . který právě ve vodách jest tvor . . . 8. . . . který právě v zrcadle jest tvor . . . 9. . . . který právě v prostoru jest tvor, toho . . . 10. . . . který právě tuto jdoucího jakožto hlas následuje, toho já jakožto brahman vzývám. Věře pak, že jest životnost, vzývám jej. Ten pak, kdo takto ví, po všechen čas v tomto světě chodí, a dech ho před časem neopouští. 11. I pravil Gárgjovec: Který právě v stínu jest tvor, toho atd. . . . 12. . . . Který tuto ve mně atd. . . . 13“.

Tu zamlčel se Gárgjovec.

I pravil Džátaśatruš: „„Jenom tolik?““ „Jen tolik.“ „„Nad to více není poznáno?““

I pravil Gárgjovec: „Chci k tobě jíti (do školy). 14.

I vece Džátaśatruš: „„Nehodno by bylo, aby brahman ku kšatriovi do školy chodil (doufaje): On mi vyloží brahman. Ale přece tě poučím““.

I vzal ho za ruku a odvedl. Přišli pak ku člověku spícímu. Toho těmito slovy oslovili: Veliký, bělorouchý, králi Sóme! On však se nepohnul. Dotkl se ho tedy rukou a vzbudil jej. Ten pak vstal. 15.

I pravil Džátaśatruš: „„Když tento spal, kde byl ten tvor (= princip), který jest v něm vědomím, kde byl? Odkud pak přišel?

Toho neuhodl Gárgjovec.

I pravil Džátaśatruš: „„Když tento prve tu spal, tu vědomí jeho i s pocity smyslovými uvnitř srdce jeho ukryto leželo. 17.

Tyto pak (t. pocity smyslové) když sebéře, potom ten tvor (totiž vědomí) spí, jak říkáme. Tu zadržena řeč bývá, zadržen dech, zadrženo vidění, zadržen sluch, zadržena mysl. 18. Ten pak (totiž vědomí, intelligence) kde v tomto stavu (v spánku) chodí, tam právě jsou jeho světy. Tu velikým králem se stává, velikým brahmanem a chodí jakoby nahoru dolů. 19.

A jako veliký král poddané svoje sebrav ve svém království dle libosti se potuluje, tak právě tento (vědomí) dech vzav ve svém těle dle libosti se potuluje. 20.

Potom pak když tvrdě usne, když ničeho nezná, tu 72.000 žilek zvaných hitá (= arterie) ze srdce do osrdí (= ostatní tělo mimo srdce) vstoupí . . . 21.

Ten pak jako hoch nebo veliký brahman vrchole spokojenosti došed, by ležel, takto právě tu leží. 22.

Jako pak pavouk po pavučině kráčí, jako z ohně drobné jiskry vysršují, tak právě od této podstaty (t. vědomí) všecky dechy, všecky světy, všichni bohové, všecky bytosti, všecky tyto podstaty vycházejí. O tom jest tato upanišad (tajné učení): Pravdy pravda; dech zajisté jest pravdou, a těchto jest pravda. 23.

Dvě pak jsou brahmanu podoby: hmotná a nehmotná, smrtelná a nesmrtelná, stojící a jdoucí, sat a tjam. 1.

To pak jest hmotné, co jest jiné než vítr a vzduch, to jest smrtelné, to stojící, to sat. 2.

Dále nehmotné: vítr a vzduch tento, nesmrtelnost, toto jdoucí, toto jest tjam. 4.

Tohoto nehmotného, tohoto nesmrtelného, tohoto jdoucího, tohoto „tat" podstatou jest bytost, která v tomto kole (t. v Slunci) jest: ta jest jeho podstatou. Toto pak, co se týče bohů. 5.

Nyní pak, co se átmana týče. To jest právě hmotné, co jest jiné než dech a co jest jiné od tohoto prostoru naší vnitřní bytosti; to jest smrtelné, to stojící, to sat. 6.

Toho pak hmotného . . . podstatou jest, co jest zrakem . . . 7.

A Jadžňavalkjas Š. Br. XIV. 5. 4. vykládaje choti své, co jest átman, praví:

Nikoliv syn, protože jest synem, milým se stává, nýbrž k vůli átmanu milým se stává; podobně jmění, brahmanství, kšatrijství, světy, bohové, veškerenstvo (sarvam). Átman zajisté možno jest slyšeti, viděti, na pozoru míti; vidíme-li, slyšíme, poznáváme-li átmana, všecko jsme poznali.

. . . světy, bohové, tvorstvo, všecko . . . toto vše, co chodí: to jest átman.

Tak jako hlasu, který vychází z bubnu zvučícího, nikdo nedovede zachytiti, avšak zachytí-li buben (t. přidrží-li jeho kůži) nebo bubeníka (t. jeho ruku), i hlas (bubnu) zadržen bývá:

tak jako zvuků loutny rozzvučené nikdo nedovede zachytiti, ale chopí-li se loutny nebo hudebníka, i zvuk je zadržen:

jako nikdo nedovede zachytiti hlasu škeble, na niž se troubí, ale zadrží-li trubače nebo škebli, i zvuk jest zadržán:

jako z ohně rozdělaného ve vlhkém dříví dým se na všecky strany rozbíhá, tak této velké bytosti výronem jest Rgvéda, Sámavéda . . .

Tak jako moře veškerých vod jest shromaždištěm, tak právě veškerých pocitů sjednocením jest kůže, všech vůní středištěm jest nozdra, všech chutí jazyk je středištěm, všech podob oko je středištěm, všech zvuků ucho . . ., všech myšlének mysl . . ., všech činů v rukou je střediště . . .

Tak jako kousek soli kamenné do vody hozený se rozpouští, a není možno ho více zachytiti, kdožkoliv však okusí, že slaná jest, seznává: tak právě tato veliká bytost bez konce, bez mezí jest souborem poznání, z těchto pak bytostí povstavši, opět se v nich ztrácí. Tamtéž XIV. 6. 5. pak vykládá ve sboru učených brahmanů takto:

Kdo na zemi stoje, jiný jest nežli země, jejž země nezná, jehož země jest tělem, jenž zemi uvnitř krotí, to jest tvoje átman, vnitřní řiditel nesmrtelný. 7.

Ten jenž ve vodách . . . 8., . . . v ohni . . . 9. ve prostoru . . . 10. . . . . 30. neviděný viditel, neslyšený slyšitel, nemyšlený myslitel, nepoznaný poznavatel; nikdo jiný není viditel, nikdo jiný slyšitel . . . .: to jest tvůj vnitřní řiditel nesmrtelný. Jiné pak (učení) než toto jest špatné. 31.

Z těchto temných, však hlubokých sentencí vidíme, že átman i brahman byla božstva vše pronikající, všeho původ i následek, všeho příčina i plod — theorie čistého pantheismu.

S důležitostí a významem tohoto brahmanu rostl i význam té třídy národa, z níž bráni obětníci, brahmanů (brahman, mascul. na rozdíl od brahman, neutr.). Obětovati bohům směl pouze kněz; obyčejně však obětoval ve prospěch a ku přání osoby jiné, která vedla náklad na oběť a slula jadžamán. Kněz však pouhou, často nepatrnou modifikací pravý opak mohl spůsobiti pro jadžamána, kdykoliv se mu tak zlíbilo. Štěstí a neštěstí jadžamánovo leží v rukou kněze, a proto si musí náklonnosti jeho získati hojnými dary. Jinak je zle. Tak ku př. v Maitrājani Samhitě (I. 6. 8) jest tento předpis: Chce-li kněz, aby jadžamán ohluchl, tedy obětuje všecky obětní dary najednou; chce-li, aby o všecka stáda přišel, tedy rozprostře obětní kůže na různé strany. Kněz může hlad přivoditi, déšť zadržeti anebo přílišný déšť způsobiti; může nemoc přivésti, ano i smrt. Proti obětníkovi jest jadžamán bezbranný. Tak může obětník obětní máslo, které do ohně lije, nechati rozstříknouti — tím rozptyluje dech jadžamánův a přivodí mu smrt.

Ba ještě více dovede obětník. Zvláštní machinací při oběti dovede znepřáteliti lid prostý se šlechtou, šlechtu vespolek, krále s oběma a všecky seštvati ve zhoubný boj, kde

ten zhyne, jak si on přeje, a jak toho jeho prospěch vyžaduje.

Aby se tedy zlobě obětníkově vyhnul, musí mu jadžamán dávati dary, a to nemalé. Nejobyčejnějším darem jest zlato a krávy. Čím více, tím lépe, jest krátké pravidlo o tomto honoráři. Honorář ten byl napřed písemně vytčen. Tak v Šatapathabráhmanam čteme, že za vykonávání oběti sómové má dostati kněz neméně než 100 krav; více ano! (Š. Br. IV. 3. 4. 3.) Dle Aitaréjabráhmanam (VIII. 20.) obdrží kněz, který koná oběť při nastolení krále, zlato, 1000 krav a kus země. Při některé oběti však jest honorářem 10.000 krav. A při abhišékam — obřadu při oběti konané při posvěcení krále 100.000, ano dle některých zpráv 240.000 krav — summa i při tehdejším bohatství ohromná. „Krav milovní zajisté jsme všichni," pravil svrchu zmíněný Jadžňavalkjas, když jednalo se o 1000 krav slíbených tomu, kdo nalezen bude nejmoudřejším.

Stav kněžský tímto spůsobem zajistil si na vždy vládnoucí své postavení. Stal se také v době, když ustálilo se roztřídění národa na kasty, kastou nejpřednější. Kasta brahmanů byla první. Po ní následovala kasta kšatrijů, bojovníků, šlechty, z níž pocházeli králové. Níže pak stál lid — Vaišjové; byli to všichni Indové, kteří nebyli brahmany nebo šlechtou. Potomci prvotních neindických národů sluli Śúdrové, jichž společenské postavení bylo již velmi problematické. Docela opovrženými však byli Pariové a, možno-li, ještě více Čandálové, kteří směli bydliti pouze na žárovištích, kde se spalovaly mrtvoly, na popravištích a mrchovištích; nesměli žádného řemesla ani obchodu vésti ani dochodu vésti, ani domácích zvířat chovati — mimo psy a osly — a jen masem jistých opovržených zvířat se živiti, jen z rozbitých nádob jísti a píti, aby snad některý brahman se nezmýlil a po nich z téže nádoby se nenapil. Směli pouze ve dne do vsi přicházeti, aby se jim každý vyhnouti mohl. Hlavním zaměstnáním jejich bylo také řemeslo popravčí, a že to k jejich vážnosti nepřispělo, lze si snadno domysliti. Dovedeme tedy chápati žal ctihodného Čárudatta v Mṛččhakatice, když musil kráčeti na popraviště veden jsa dvěma Čandály, kteří občas rozsudek králův vyvolávali. Čárudatt následující slova šepce s povzdechem:

Oběti sta stačilo
dříve rod i jméno mé,
v chrámech s úctou brahmanů rty
šeptaly je pobožné;

teď dva lidé nízcí, sprostí,
již mě vedou k neštěstí,
řvou mé jméno hlasem hrubým
na veřejném rozcestí. Mṛčch. X. 12.

Ovšem ohražují se také sami Čandálové proti výčitce, proti opovržení, s kterým na ně patřil lid. A právem řekl jeden z Čándalů, vedoucích Čárudatta:

My nejsme praví Čandálové,
ač z Čandalské jsme vzešli chýše;
kdo nevinného na smrt dali,
ti Čandály jsou mnohem spíše.
*Mrčč h. X. 22.

Pravdy v tom mnoho, ale opovržení, jež lpělo na Čandálech bylo tak mocné, že ani nejsvětější mezi nimi nebyl uznán hodným pohledu Indova. A tyto povržené kasty tvoří až podnes 14% obyvatelstva indického. Podnes chová se k nim brahman tak jako před půl třetím tisícem let. A ovšem ani Evropany vůbec, ani Angličany, své vládce, výše necení, jakkoliv ovšem železná nutnost již značně nechuti jeho ostny a hroty ulámala. Kořenský ve svém cestopise několikrát se zmiňuje, jak staří pravověrní Indové svou povznešenost mu dali na jevo. (Dokončení.)

O novořečtině.

Píše Dr. Jan Korec.

O slovanské theorii Fallmerayerově.

(Pokračování.)

Tvrzení Fallmerayerovo, že v žilách nynějších Řeků nekoluje ani jediné krůpěje pravé krve hellenské, jest upřílišeno. Předně neplatí o ostrovanech a o Řecích maloasijských. Ti uchovali si čistý typus řecký. Ostatně ani sám Fallmerayer na tyto Řeky svého tvrzení nevztahoval; Fallmerayer mluví jen o Řecích na pevnině.[36]) Ale i tu

[36]) Z Řeků na pevnině pokládá Fallmerayer za pravé zbytky Hellenů pouze Mainoty (Manioty) sídlící na jižní části pohoří Taygetského až po Taenaron, a Cakony, obyvatele dřevní Kynurie na pobřežních horách mezi Monembasií a Nauplií, asi patnácte set rodin, užívající zvláštního ostatním Řekům téměř nesrozumitelného nářečí. — Ně-

ukazuje se jeho tvrzení býti velmi upřílišeným, zejmena co se týče poslovanění Řeků, jak dokázal K. Hopf ve svém díle „Geschichte Griechenlands vom Beginne des Mittelalters bis auf unsere Zeit.“ Jest pravda, že Řecko Slovany zalidněno bylo — o tom svědčí písemná svědectví spisovatelů byzantských[37]) a slovanská slova v novořečtině, zejména velmi četná slovanská jména místní; ale na vývoj národnosti řecké neměli Slované vlivu skoro žádného. Dobře praví Šafařík o těchto Slovanech (Starož. II. díl, 211 a 247), „že nepochybně starým způsobem na mnohé drobné obce a župy rozdělení, nemohše při vší své udatnosti ochrániti na dlouze samostatnosti své proti mocnějším sousedům, t. j. Řekům, jimž pomalu v poddannosť se dostali, nemohli ani národnosti své zachovati čisté od vplyvu řecké cizoty.“ Na vývoj řeckého jazyka neměli Slované, jak později bude ukázáno, aspoň pokud se týče stránky tvaroslovné a syntaktické, vlivu žádného. Celý vliv slovanštiny na novořečtinu přestává na stránce lexikalní. Řekové nebyli poslovaněni, nýbrž naopak. Slované byli pořečtěni.

Že Novořekové jsou potomky starých Hellenů, to dokazují též zvyky a obyčeje lidu novořeckého. O zvycích a obyčejích lidu novořeckého existuje již značná řada spisů francouzských, anglických, italských, německých a řeckých. Upozorňuji zvláště na spisek C. Wachsmuth, Das alte Griechenland im neuen (tamtéž v pozn. 2. přehled příslušné literatury)[38]) a zejmena na knihu Bernhard **Schmidt**, Das Volksleben der Neugriechen

kteří badatelé pokládají však právě tyto kmeny za Slovany. Jireček píše o nich ve svých Dějinách národa bulharského na str. 101 takto: „že však Mainoti spíše jsou Slované nežli Řekové, nyní listinami jest zjištěno.“ I Cakonové jsou dle Hopfa Slované. V jedné benátské listině 1293 Cakonie jmenuje se prostě „Sclavonia de Morea“. Co do názvu jejich, u Konstantina Porfyrorodného τζάκωνες slovou posádky pevností; jedna neapolská listina 1302 vzpomíná žoldnéře řecké v Epiru co „zaconnos et stratiotas“. V starém Srbsku hlídání župních hradův, povinnosť či robota zemská, slulo cakonstvo. Že vojenský název ten původně příslušel nějakému národu, vidíme v jedné památce starobulharské, kde mezi Chorvatem a Řekem jmenuje se Cakon. — V podobném smyslu vyslovuje se o Mainotech a Cakonech též Šafařík, Starožitnosti II. 246.

[37]) Mezi 746—799 za panování Konstantina Kopronyma a jeho nástupců Slované v Peloponnesu a ostatním Řecku tak se rozšířili, že pozdější spisovatelé na poslovanění celého Řecka naříkají. Epitomator Strabonova zeměpisu (okolo 1000) naříká, že celý Epir, Řecko (Hellas), Peloponnes a Macedonie Skytho-Slovanům v držení se dostaly, a císař Konstantin Porphyrogennetos (zemř. 959) Them. II. 6 praví: ἐσθλαβώθη πᾶσα ἡ χώρα (t. j. Peloponnes v 8. stol.) καὶ γέγονε βάρβαρος. Šafařík, Starožitnosti II. str. 207, 210.

[38]) Výtah z tohoto spisku Wachsmuthova podal již F. Z. Svoboda v Časopise Č. Musea r. 1871 v pojednání „O původu Novořeků.“

und das hellenische Alterthum, v Lipsku 1871. Jest to první soustavný, vědecký obraz života lidu novořeckého, sestavený na základě vlastního tříletého pobytu autorova v Řecku a podle ústních sdělení řeckých studujících v Jeně, žáků spisovatelových. Škoda, že vydán pouze první díl! Knihou tou, jako dříve již pojednáním Wachsmuthovým, podán důkaz, jak mnoho antických názorů a obyčejů udrželo se v lidu novořeckém až po dnešní den.[39]

Lid novořecký posud věří v Charona (novořecky „Charos“), v Moiry, v Tyche, ve strigle[40] (στρίγλαις nebo στρίγγλαις) = staré baby, které v ptáky se proměnivše nemluvňátkům krev vyssávají, podsvětí představuje si více anticky než křesťansky,[41] mrtvým dává se posud na cestu peníz (převozné). Matky v Epiru posud straší neposlušné děti Lamiou a v Arachové na Parnassu Mormou (Σώπα, θὰ σὲ φάγῃ τὸ μουμμοῦ); i jméno Gorgo udrželo se ve formě Gorgona. Obyčej novořecké mládeže vítati každoročně 1. března příchod jara zvláštní písničkou a točiti při tom vlašťovkou na zvláštním dřevěném stroji připevněnou připomíná podobný obyčej starých (χελιδονίζειν); zvyky a obyčeje při narození, svatbě a smrti, večerní doprovázení nevěsty z domu otcovského do domu ženichova za svitu pochodní (δᾷδες νυμφικαί starých), obdarování nevěsty při vstupu do domu ženichova sezamem[42] a granátovým jablkem (= znamení plodnosti),[43] obyčej klásti mrtvolu nohama naproti dveřím (cf. πρόθεσις starých), naříkání nad mrtvým (myrologi), obětování vína na hrobech zemřelých (χοαί starých), víra, že duše nepohřbených nemajíce pokoje musejí z místa na místo blouditi, stopy kultu

[39]) Spisku Dossiova (Der Aberglaube bei den heutigen Griechen. Ein Sendschreiben an Carl Foy in Leipzig, von Nicolaus Dossius aus Epirus. Freiburg 1878), v němž ukazuje se na četné stopy antického starověku v nynějších novořeckých pověrách, nemám po ruce.

[40]) Festus p. 314: strigem, ut ait Verrius, Graeci στρίγγα appellant, quod maleficis mulieribus nomen inditum est, quas volaticas etiam vocant.

Jest zajímavo, že též u nás na Valašsku a na Slovensku říká se čarodějnicím stryga = stříha. Srov. Kottův slovník a Bartošovu Dialektologii I. str. 332.

[41]) Jest to tmavé studené obydlí pod zemí, bez vody (vzpomeňme na důležitosť vody pro Řecko!). Vedou tam obrovské schody, pak se jde přes velkou vodu po vlasové lávce (Schmidt v uv. díle na str. 240. pozn. 4. domnívá se, že tento názor přijali Řekové od Turků) nebo po člunu. Platiti se musí mostné (v prvním případě) nebo převozné (v případě druhém). V podsvětí vládne neuprosný Charos.

[42]) Cf. scholion k Aristofanovu Míru 869: ἐδόκουν ἐν τοῖς γάμοις σήσαμον διδόναι, ὅς ἐστι πλακοῦς γαμικὸς ἀπὸ σησάμου πεποιημένος διὰ τὸ πολύγονον, ὥς φησι Μένανδρος. Wachsmuth str. 96. pozn. 57.

[43]) Cf. Welcker, Griechische Götterlehre II. 319.

Diova na Kretě a v jiných krajích řeckých, víra Zakynthanů, že Bůh pokynem hlavy otřásá zemí (cf. známé verše z Iliady) a jiné a jiné věci, které uvádí Schmidt, nápadně se shodují s podobnými názory a zvyky starých. I pod formou křesťanství tají se leckde báje starohellenská.[44]) Cf. též Nicolai, Geschichte der neugriechischen Literatur, str. 5. a 230.

Něco jiného jest ovšem stránka, ať tak dím, fysická neboli anthropologická, otázka pomíšení plemenného. Tu myslím, že bude asi málo plemen, která by nebyla proniknuta živly cizími. A tak jest to i s Řeky. V tom ohledu má Fallmerayer částečně pravdu. Anthropologicky Řekové — aspoň Řekové z pevniny — čistou rasou nejsou. Jest v nich mnoho slovanského a albanského. Ale přes toto plemenné smíšení s živly cizími přece nebudeme nynějším Řekům upírati název Hellenů, jako nebude nikdo nynějším Prusům upírati národnosť německou, protože v jejich žilách koluje značně krve slovanské; neboť není to barva vlasů a očí a stavba těla, co tvoří podstatu národnosti, nýbrž řeč a mravy a všecko cítění a smýšlení. Naopak! Všecka česť národu, jenž přes to, že skoro 400 let úpěl pod jařmem tureckým, přes to, že proniknut jest tolika živly cizími (Albanci a Slovany), přece zachoval si tolik houževnaté duševní síly, že všecky ty spousty cizích živlů sobě assimiloval, jařmo poroby se sebe shodil, tvoří si novou spisovnou řeč a rychle dohání, oč za Evropou v kultuře se opozdil!

O slovanských slovech v novořečtině.

Na skladbu a tvarosloví neměla, jak se zdá, slovanština vlivu žádného. Něco jiného jest stránka lexikalní. Tu lze uvésti dosti značný počet novořeckých slov, která jsou původu slovanského. O této otázce, totiž o slovanských slovech v novořečtině, psali u nás Kopitar, Miklosich a nejnověji vydal o této věci důkladnou studii první znalec novořečtiny v Rakousku, prof. Gustav **Meyer**.[45]) V této studii vypočítává Meyer celkem 273 slov, která jsou beze vší po-

[44]) Zajímavá jest krásná legenda o svatém Dionysiovi, jenž na ostrově Naxii (= Naxos) první zasadil vinnou révu. Viz Časopis Č. Musea r. 1871 str. 74—75. Jest patrno, že v této legendě zaujal svatý Dionysios místo starořeckého boha vína Dionysa.

[45]) Neugriechische Studien. II. Die slavischen, albanischen und rumänischen Lehnworte im Neugriechischen. Sitzungsberichte der kais. Akademie der Wissenschaften in Wien. Philosophisch-historische Classe. Band CXXX. Vídeň 1894. — Zde uvedena též (na str. 3—6) všecka příslušná literatura.

chyby původu slovanského. Myslím, že věc ta bude české čtenáře nemálo zajímati, a proto si dovolím podati z toho seznamu aspoň nějakou ukázku. **Meyer** podává u každého slova hojnosť dokladů, z kterého pramene slovo to má, kde se ho v Řecku užívá[46]) a v jakém významu, a uvádí, v kterých slovanských jazycích slovo to se vyskýtá. My přestaneme na tom, že uvedeme jen význam slova (podle Meyera) a z četných dokladů Meyerových vybereme jen tolik, kolik jest k našemu účelu potřebí. Pro některá slova našel jsem velmi zajímavé doklady v **Bartošově Dialektologii.** Doklady ty budou u příslušných slov uvedeny.

Při čtení řeckých slov dlužno míti na zřeteli, že řecké

μπ = naše b,	ζ = z nebo ž,
β někdy = naše b, jindy = v,	σ = š,
ντ = d,	τσ = c nebo č.
γκ = g,	

Jak již řečeno, uvádí **Meyer** ve své studii celkem 273 slovanských slov. Z těch vybral jsem na ukázku 162, vesměs to slov takových, u nichž jest slovanský původ každému Čechu na první pohled patrný.

Jsou to slova následující:

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
στρέχα (ἀστράχα) = τὸ ἄκρον τῆς στέγης.[47])	střecha.
βάβω = altes Weib, Epirus.	baba.
βέδρον = ein Flüssigkeitsmass, Oikonomos, Δοκίμιον II. 36, III. 92.[48])	vědro.
βερβερίτσα = Eichhörnchen, Bentotis, Gazis, Legrand, Jannarakis.[49])	veveřice.

[46]) Z 273 Meyerových slovanských slov užívá se podle výpočtů Meyerových v **celém** Řecku pouze 66. Ostatních se užívá pouze v jednotlivých krajinách. Nejvíce slovanských slov připadá (podle Meyera) na Epirus a země sousední (95 slov), na Thessalii, Makedonii a Thrakii. Na střední Řecko připadá pouze 31 slov, na Cyklady 5 slov.

[47]) Doklady u jednotlivých slov (význam slova, pramen, z něhož slovo čerpáno, místo, kde se ho užívá) vzaty vesměs z Meyera.

[48]) **Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος.** *Δοκίμιον περὶ τῆς πλησιεστάτης συγγενείας τῆς σλαβονο-ρωσσικῆς γλώσσης πρὸς τὴν ἑλληνικήν.* V Petrohradě 1828. Cf. pozn. 20.

[49]) **Bentotis,** *Λεξικὸν τρίγλωσσον τῆς ῥωμαικῆς, γαλλικῆς καὶ ἰταλικῆς διαλέκτου.* Ve Vídni. 1790. 3 svazky.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
βετσέρνικος = ein regelmässig von 6—8 Uhr Abends wehender Wind. Matov[50]) 38 z Jirečkových Cest 305.	večerní vítr.
βίλα = Gabel, Velvendos (Makedonie). Ἀρχεῖα I. 2, 77.[51])	vidle.
βίτσα = Ruthe, Gerte, Peitsche.	bič (Boltz, Die hellenische Sprache der Gegenwart, vykládá slovo to z rumunštiny!)
βοεβόδας = δημογέρων. Πανδώρα XVII. 222. βοϊβόντας. Ἄρχων Βλαχίας καὶ παρὰ Τούρκοις ὁ ἔπαρχος τόπου. Epirus. Chasiotis 227.	vojevoda.
βούζιον = χαμαιάκτη, sambucus ebulus, Gazis. Oikonomos. „Flieder, Holunder" Kind.[52])	bez.
βουρκόλακας = Vampir, ein in allen Mundarten des Festlandes und der Inseln verbreitetes Wort.	vlkodlak.
βύδρα = Fischotter. Oikonomos, Δοκίμιον II. 56.	vydra.
γιαβράνι = eine Art Vogel. Epirus. Μνημεῖα I. 39.[53])	havran.
γκασιανίτσα = Raupe.	housenice.
γκζέλλι = Ferkel, χοιρίδιον γαλαθηνόν. Velvendos. Ἀρχεῖα I, 2, 81.	sele.

Ἀνθίμου Γαζῆ Λεξικὸν ἑλληνικόν. V Benátkách 1809—1826. 3 svazky.

Emile Legrand, Nouveau dictionnaire grec moderne français. V Paříži.

Antonios Jannarakis, Deutsch-neugriechisches Handwörterbuch. Hannover 1883. — Λεξικὸν γερμανο-ἑλληνικόν, v Athenách 1889.

[50]) Vydal „Řecko-bulharské studie" (bulharsky ve Srědci 1893), v nichž jedná o vlivu slovanštiny na novořečtinu.

[51]) Ἀρχεῖα τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς γλώσσης ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ συλλόγου „Κοραῆ". Časopis vydávaný od spolku „Korais" (v Athénách).

[52]) Theodor Kind, Handwörterbuch der neugriechischen und deutschen Sprache. Zwei Theile. V Lipsku (1841), nové vydání 1870.

[53]) Μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος ζῶντα ἐν τῷ νῦν ἑλληνικῷ λαῷ. Časopis dialektologický, vycházející v Cařihradě.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
κλάβα (γκλάβα) = Kopf. Amorgos, Ios, Kreta.	hlava.
γκόλιος = kahl. Zagorion. Syll. XIV. 223; ohne Federn, von Vögeln, übertragen nackt. Epirus.	holý.
γκορίζω = brenne an. Zagorion. Syll. VIII. 586.[54])	hořím.
γκριντέλλι = Herde, besonders von Schweinen. Velvendos. Ἀρχεῖα I. 2. 82.	krdel = hejno, hromada. „V krdelu pašć, krdel borů vyschlo“. Bartoš, Dialektologie I. 224.
γλογκιά ein Pflanzenname, der einen kleinen Baum mit grossen Dornen bezeichnet. Zagorion.	hloh.
γλοῦπος = λαίμαργος, gefrässig, Korfu.	hloupý.
γουστερίτσα = Eidechse. Bentotis. Korais. Ἄτακτα I. 316.[55])	ještěřice.
γράβος = eine Baumart in Epirus. Syll. XIV. 245.	hrab (slovácky) = habr.
γράνα = tiefe Furche, die einen Acker oder Weinberg vom andern trennt. Vytini (Arkadie).	hrana, hranice.
γράχος = pisello. Bentolis. „Erbse“ Kind.	hrách.
γρέμπανος = rupe di mare. Somavera.[56]) γρεβενό = Fels im Peloponnes. Fallmerayer, Entstehung der heutigen Griechen 106.	hřeben.
γροῦδα = Klumpen Käse. Zagorion. Syll. XIV. 213. τεμάχιον, βῶλος τυροῦ. Epirus. Μνημεῖα I. 2.	hruda = kus sýra právě ocezeného (val.). Bartoš, Dialektologie II. 319.

[54]) Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸς φιλολογικὸς σύλλογος. Σύγγραμμα περιοδικόν. Časopis vycházející v Cařihradě od r. 1863.

[55]) Κοραῆς, Ἄτακτα ἤγουν παντοδαπῶν εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν αὐτοσχεδίων σημειώσεων καὶ τινων ἄλλων ὑπομνημάτων αὐτοσχέδιος συναγωγή. Cf. pozn. 22.

[56]) Allessio da Somavera, Tesoro della lingua greca-volgare ed italiana. V Paříži 1709. Dílo velmi důležité.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
ἔσβος = ζῷον ὑπὸ γῆν διαιτώμενον. Syll. VIII. 371.	jezevec.
ζακόνι = Sitte, Gewohnheit. Epirus. Chasiotis 229.	zákon.
ζάμπα = bufo, rubeta, Ducange. „φρῦνος“, rana sammartina. Somavera.	žába.
ζιαβράκι = alter, schwacher Mensch; εἶναι σὰν ζ. = γερόντιον ἐρρυτιδωμένον (runzliger Alter). Zagorion. Syll. XIV. 219.	cf. Bartoš, Dialektologie II. 301: čabor nedostrojený, rozcuchaný, střapatý (lašsky).
ζιάρα = glühende Asche. Ἐφ. φιλ. IX. Nr. 394.[57])	žár.
ζμπόρος = Versammlung. Oikonomos, Δοκίμιον III. 427.	sbor.
ζολότα = turecká mince v ceně $^3/_4$ piastru. Epirus.	zlato.
ζούζουλον = Käfer, Aenos (v Thrakii), Syll. VIII. 257, „kleines Thierchen“, Epirus.	žúžel.
ζουπάνος = praefectus provinciae vel civitatis. Ducange. Oikonomos, Δοκίμιον II. 385.	župan.
καβάδι = sorte di veste lunga. Bentotis. „Toga, veste lunga per di sopra.“ Somavera.	kabát.
καρούτα = Waschtrog. Epirus.	koryto.
κλίτσα, κλύτσα, κλούτσα = Stab mit gekrümmter Spitze. Epirus. Syll. XIV. 220. Alles Gebogene und Hakenförmige. Oikonomos, Δοκίμιον II. 191.	klička, klučka.
κόγκολη = Art Unkraut im Getreide. Epirus.	koukol.
κοζιά = Ziegenwolle.	koza.
κοζορόκι = Steinbock.	kozorožec.
κοζόκα espèce de pelisse. Bentotis. κοζόχα = μηλωτή. Πανδώρα XVII. 222.	kožuch.
κόκοτος = Hahn. Bentotis.	kokot (lašsky) = kohout. Bartoš, Dial. I. 320.

[57]) Ἐφημερὶς τῶν φιλομαθῶν. Časopis vycházející v Athenách od roku 1852.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
κ ό λ ε ν τ α = Geschenke, bestehend in Obst, Bretzeln u. ä., die man am Tage vor Weihnachten sammelt. Epirus. Μνημεῖα I. 3.	koleda.
κ ό ρ α = Rinde, Kruste Kind.	kůra.
κ ό σ α = Sichel. Bentotis. Kind.	kosa. (B o l t z, Die hellenische Sprache der Gegenwart, pokládá slovo to za a l b a n s k é!)
κ ο τ έ τ σ ι = Hühnerstall. Athen. Πανδώρα VIII. 442.	kot = stabulum parvum. Demin. Kotec. Kotec na telata, husy atd. Matzenauer, Cizí slova str. 46. — Kotce = přihrádky na holuby (Novoměstsko na Moravě), Bartoš, Dial. II. 331; hnízdo ptačí (val.), Bartoš, Dial. I. 222.
κ ο υ β έ λ ι = eine Art Mass für Getreide. Vyzantios.	kbel (gbel), dřevěná nádoba na měření sypkých věcí. Bartoš, Dial. I. 327.
κ ο υ ν ά δ ι = Marder.	kuna.
κ ο ύ ρ β α = schlechtes Frauenzimmer, Hure. Kind.	kurva.
κ ο ῦ ρ κ ο ς = Truthahn.	cf. kura (val. a lašsky) = slepice. Bartoš, Dial. I. 320. Kott.
κ ο υ σ τ ρ ι ά β α Pflanzenname.	kostrba, Kottův Slovník, Dodatky; Miklosich, Etym. Wört. s. v. kostiru.
κ ο ύ χ ν η = Küche (v Makedonii).	kuchyně.
κ ρ ά λ η ς Bezeichnung der Fürsten von Bulgarien, Serbien u. Ungarn bei den Byzantinern. Korais, Ἄτακτα V 135.	král.
κ ρ ι μ π ό ς = bucklig. Zagorion. Syll. XIV. 220.	hrb-atý.
λ α γ κ ό ς Bergschlucht. Kreta. Jannarakis. λουγκά = ἀγρὸς παραποτάμιος. (v Doridě).	louka.
λ ά ζ ο ς = ἡ ἐκχέρσωσις δασώδους μέρους. Ἐφ. φιλ. VII. Nr. 331. — τόπος δασώδης πυρπο-	laz = pole o samotě živým plotem ohrazené (uh). Bartoš, Dial. I. 227; lazy = pa-

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
λούμενος πρὸς γεωργίαν ἢ βοσκήν. V Peloponnesu.	seky, kopanice, pastvy, Kott, Dodatky.
λάσκα = mustela nivalis.	laska = lasice. Bartoš, Dial. I. 227.
λόγγος = Wald, Dickicht, Gehölz. S tím souvisí jméno město Μεσολόγγι = Meziluží, Mezi-luhy.	luh.
λόζος = Versteck.	lože? či loch? Loch = ležisko zaječí. Bartoš, Dial. II. 338.
λομποτή ein Pflanzenname, atriplex.	loboda staroslov. a dial. = lebeda.
μάζαλι = πίτυρα βρασμένα, δι' ὧν ἀλείφουσι τὰ νήματα εἰς τὸ ὑφαντήριον. Πανδώρα XVII. 480.	mazadlo.
μάκος = Mohn.	mák.
ματερίνα, Pflanzenname, θυμάρι, timo, Somavera.	mateřina, mateřinka = mateří douška. Kott.
μάτσιου Katze als Kinderwort.	macek, macúr = kocour.
μέδος, Priscus περὶ πρεσβείας 183: ἐχορηγοῦντο δὲ ἡμῖν κατὰ κώμας τροφαί, ἀντὶ μὲν σίτου κέγχρος, ἀντὶ δὲ οἴνου ὁ μέδος ἐπιχωρίως καλούμενος (v Pannonii).	med.
μοδοβίνα = cerevisia, Ducange.	medovina.
μέρζα = 1. Netz (Thessalien) 2. netzart. Stickerei (v Thrakii).	1. mřeže (pl.) = velká obdélná síť na lovení ryb. Bartoš, Dial. II. 498. — 2. vyšívaná mřežka (= mřížka). Bartoš, Lid a Národ I. 190.
μόλιτσα = Motte.	mol.
μοντὸν χρῶμα = dunkle Farbe. V Thrakii.	cf. mútiti, r-moutiti. Mútiti posud na Moravě = kaliti vodu. Bartoš, Dial. I. 232.
μόρα = Alp. Bentotis. Unüberwindliche Neigung zum Schlafe. Syll. VIII. 392 (μ' ἔπιασ' ἡ μώρα).	mora = můra. „Mora v noci po lidech chodí a na ně tvrdý spánek dopouští a pak jim z prsou krev ssaje." Bartoš, Lid a národ I. 235.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
μουρκίζει = es dunkelt; μούρκισμα = Abenddämmerung.	s-mrk-á se.
μουργόν = ein vorne schwarzes, hinten weisses Schaf. Karpathos. Μνημεῖα I. 329.	cf. murgaňa = ovce strakatá, má po sobě velké černé pruhy. Bartoš, Dial. I. 318.
μούρνους = dunkelroth. Velvendos (Makedonie). Ist = μούρινος.	muřín = mouřenín. Bartoš, Dial. I. 232. Zajímavo jest též srovnati Bart. Dialektologii sub voce múr. Slovo to znamená na Moravě. 1. trosky starých cihel s maltou. 2. prach z uhlí, černá hlína s prachem uhelním, jíž se kopa na uhlisku obhazuje (Bartoš, Dial. I. 232). 3. hrabánky jehličí (val.) Bartoš, Dial. II. 343. Tedy vždy něco černého. Cf. Miklosich, Etym. Wört. s. v. murinŭ.
μοτίκα = ἡ δίκελλα.	motyka.
μουγκρός = feucht, nass.	mokrý.
μουστίτσα = geflügeltes Insect.	mšice.
μοχός = Moos.	mech.
μπάνος = banus. Ducange.	ban.
μπάρα = sumpfige Gegend. Bentotis. Gazis. Velvendos v Makedonii.	bara (val.) = bažina. Bartoš, Dial. II. 292.
μπάσινα = κτῆσις ἐν ἐπαύλει. Velvendos (v Makedonii).	baščina (slovácky) = zahrada, srbsky bašča.
μπέλα, μπιλίτσου Bezeichnung weisslicher Schafe. Velvendos.	bělá = bílá ovce, bělica. Bartoš, Dial. I. 318.
μπίκας = ταῦρος ὀχεύς.	býk.
μπίρλογο = ἀκάθαρτον. Epirus	brloh.
μπλέτσας = nackt.	pleš-atý.
μποστάλι = Art Schuhe. Peloponnes.	postola, postol = střevíce. Cf. Postolo-prty.
μπούχαβος = locker, schwammig. Gazis.	napouchlý? Púchlý = nakyslý, kyprý. Púchlý chleb. Se slanicú šišky sú púchlejší. Bartoš, Dial. II. 375. Púchavina = pouchlá,

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
	zpouchlá role. Bartoš, Dial. II. 375.
μπράτιμος = ἀδελφός.	po-bratim.
μπρούσλιανη = Epheu.	bršlen. Cf. Miklosich, Etym. Wört. s. v. brešljanu.
νά = siehe da! νάτο = eccolo, eccola. Somavera. Plural νάτε. Epirus.	na! = tu máš. Nate = tu máte.
νουζίτσα = lederner Riemen. Velvendos. Das ν- stammt vom Artikel. Meyer.	uzda, uzdica.
νοῦρκα = ἰκτίς ἢ ἔνυδρος.	norka (rusky) = vydra.
ν- ταρβάρης = ὁ ξυλοφόρος (v Makedonii).	drvař.
ντούγα = Daube.	duha.
ντόμπρος = einfältig.	dobrý.
ντουμπίτσι = eine Art festes Holz.	dub-iči.
ντούσια n. plur. εὗρε τὰ ντούσια του = er fand sein Genügen, Behagen. Zagorion.	duše. Cf. podobné české frase, jako jest zmíněná frase řecká.
ὀβορός = Haufe Holz und der Theil der Mauer, wo man ihn aufschichtet. Zagorion. — ἄθροισμα ξύλων εὖ διατεταγμένων καὶ ὁ τόπος ἐν ᾧ τοῦτο. Epirus. — τόπος ἔξωθεν τῆς οἰκίας, ὕπαιθρος καὶ περιφραγμένος, zvláště ὅπου διαμένουσι τετράποδα ζῷα. Leukas. Syll. VIII. 377.	obora.
ὄκνα = 1. ἁλατωρυχεῖον, Saline. 2. kleiner, hölzerner, halbrunder Deckel d. Weinfässer. Epirus.	okno.
οὐβίρα f = αἱ κατὰ τοὺς ποταμοὺς σχηματιζόμεναι ἐκτάσεις τοῦ ὕδατος. Syll. XIV. 226.	vír.
πανтλῆκα = ἀναδέσμη, ταινία. Gazis.	pentlička.
πελῖνος = ἀψίνθιον.	pelyněk.
πέστροβα = Forelle.	pstruh.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
πέτζα, πέζα = ἐσχάρα.	pec.
πίβα = Bier.	pivo.
πίστρα, Bezeichnung einer gefleckten Ziege.	pestrá, pistrula = kropenatá ovce. Bartoš, Lid a národ str. 245. (původu rumunského?). Cf. též Bartoš, Dial. I. 318.
πλάτικα n. pl. = τὰ προπληρωτέα Syll. VIII. 529 (novořecké πληρόνω = platím).	plat.
πλούκι = Art grosser Pflug.	pluh.
πογάτσα = Kuchen.	pogáč, pagáč = koláč, placka. Miklosich Etym. Wört. vykládá slovo to z it. focaccia.
πολίτσα = kleiner Schrank ohne Thüren beim Herde. Syll. IX. 353. — μπολίτσα = Loch in der Mauer zur Aufbewahrung v. Sachen. Epirus.	police.
πορκόβα = Art Decke. Thessalien.	pokrov.
πουχός = Staub beim Sieben des Getreides. Zagorion. — ἡ ἀναδιδομένη ὀσμή καὶ ὁ λεπτὸς κονιορτός. Epirus.	puch. Cf. Kott: puch na huse = prach (peří), der Flaum. Miklosich. Etym. Wörterb. s. v. Listy fil. XIV. 407, 416.
πράšισμα = τὸ σκάψιμον τῶν ἀμπέλων. V Makedonii.	cf. prašnica = půda řidká, která se v prach rozsypavá. Bartoš, Dial. I. 305.
προγγίδι = ὁ διμερὴς πῆχυς, δι' οὗ τανύουσι κατὰ πλάτος τὸ ὑφαινόμενον ὕφασμα. V Thrakii. Syll IX. 352 a VIII. 389.	pružec, část tkalcovského stavu. Bartoš, Dial. II. 455.
προῦτσος Zuchtbock — προυτσαδιάζω = bespringe, v. Bocke. V Thessalii.	cf. prč! koza se prčí.
ῥάτσικας = skorpion.	raček, demin. slova rak.
ῥένται pl. = decursiones equorum vel campus, ubi decurrunt. Ducange.	řada? cf. též Bartoš, Dial. I. 260. s. v. retovat: retovat koně zpátky (couťati koňmi), zaretoval na pravo (= zaměřil).
ῥεῦκι (místo μ-ρέκβι. Meyer) = Karotte.	mrkev.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
ῥῆσος = Luchs.	rys.
ῥοΐ = νέον γένος μελισσῶν.	roj.
ῥοῦχον = pannus, vestis. Ducange.	roucho. Slova ῥοῦχα se užívá v Athenách ve smyslu „zavazadla“.
σάλμα = Getreidehalm nach dem Ausdreschen der Aehren. Epirus.	sláma (per metathesín).
σαλός = μωρός. V Epiru.	dělá si z něho šalóche = blázny. Te šalócho! = blázinku! (kdo se dal obalamutit). Bartoš, Dial. II. 393.
σαμοντίθα = ein der Empusa und Mormo ähnliches gespenstiges Wesen.	samodiva (v Thrakii), samovila (u Bulharů) = víly, žijí na horách. Lidem jsou nepříznivy, rády člověka oslepují, černé oči mu pijí a trestají jej, když pracuje na svátky, zvláště na Velikden. Jireček, Dějiny nár. bulh. str. 82—83.
σάνια f. = Schlitten.	saně.
σανόν = Heu.	seno.
σβάνα = Weinkrug.	džbán.
σβάρνα = Egge.	brány na vláčení pole.
σδράβιτσα = Trinkspruch.	zdravica.
σίβα Bezeichnung eines Maulesels.	siv-ý.
σιουμαλίζω = mache Geräusch.	šuměti.
σίτα Art Sieb.	síto.
σκουρνός = schmutzig.	po-skvrněný, skvrna. (per metathesin).
σλανίνα = παστός. Gazis.	slanina.
σλότα = Schnee mit Regen untermischt.	slota.
σουκανία = Art Frauenkleid.	sukně.
στάνη = ἡ τῶν ζῴων μάνδρα. Chasiotis.	stan.
στοῦκα = Hecht.	štika, slovácky sčuka.
στοῦμπος = Mörserkeule. Epirus.	stopa (z německého stampfen).
στρουγαί = stehende Gewässer zum Fischfang.	struha.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
στρούνα = Haar aus dem Schwanze eines Pferdes.	struna.
σφόρα = Bindfaden.	svora.
τράκος = câble-Legrand.	trag (val.) = svazek. Bartoš. Dial. I. 278.
τσαδίλα = feines Tuch zum Käseausdrücken. Oikonomos.	cedilko = cedidlo z plátna. Bartoš, Dial. I. 202.
τσάϊ = Thee.	čaj.
τσάσκα = grosse Kaffeetasse.	čaša (srbsky) = číše.
τσεράνη = Rauch vom verbrannten Holze und der dadurch geschwärzte Gegenstand.	čerň.
τσέλεγκας = vornehmer, reicher Herr. Syll. XIV. 266.	ná-čel-ník, čelo.
τσετάριοι = praedones variis ex locis coacti.	četaři.
τσίπκα = Spitze.	čípky (slovácky) = krajky, čípek (záp. Morava) = zátka. Bartoš, Dial. II. 302. Cf. též Matzenauer, Cizí slova 139.
τσουλώνω = spitze d. Ohren. Epirus.	cf. čulena (val.) = koza s malými boltci ušními, skoro jako by uší neměla, Bartoš, Dial. II. 304.
φίρτα f. = Schüze.	fěrtoch (z něm. Vürtuch = Vortuch).
φιρχάγκα = Vorhang. V Makedonii.	firhaňky (z něm. Fürhang = Vorhang).
φλίντρα = eine Art Gewehr.	flinta.
χαμοῦτι = ζυγόδεσμος, λέπαδνον. Oikonomos.	chomout.
χλαπαρίζω = trinke, vom Hunde.	chlápati = chlemtati, chlastati. Co sa ti ludé nachlápú gořalky. Bartoš, Dial. I. 218.
χουμέλη = Hopfen.	chmel (původu nejistého. Cf. Matzenauer, Cizí slova 36).
χούτορι = ἀγροκήπιον. Odessa. Oikonomos.	chutor (rusky) = villa, praedium rusticum. Matzenauer,

Novořecky.	Česky nebó vůbec slovansky.
	Cizí slova 180. Nesouvisí s tím též **kotár** = obec se svými polnostmi, a **chotářiti** = sousediti. Bartoš, Dial. I. 218, 223. Matzenauer, Cizí slova 45. Jungmann s. v. **chotár**. Miklosich, Etym. Wört. s. v. chutorŭ.
χράνος = Meerrettig.	křen.
ψάνη, ψάνα = die Aehre von Weizen, Gerste und Roggen. Epirus.	pšeno, pšenice.

Za slovanská pokládám též tato slova, kterých Meyer ve svém seznamu neuvádí.

γοῦνα = Pelz. N. Dossios, Beiträge zur neugriechischen Wortbildungslehre, str. 18.	houně (**Boltz**, Die hellenische Sprache der Gegenwart, 2. vyd. str. 170, vykládá slovo to z **vlaského gonna**!)
τὸ κρεββάτι = postel.	slovansky krevato. **Miklosich** Lexicon Palaeoslovenico-graeco-latinum s. v. Cf. tamtéž s. v. krovat = lectus. Srbsky **krevet**. Vuk Stef. **Karadžić**, Lexicon Serbico-germanico-latinum.
γλίνα, γλίνη = Schlamm der Flüsse. Meyer pokládá slovo to za řecké a vykládá je ze staořeckého γλίνη = Leim, klebrige Flüssigkeit. Mně se však více zamlouvá výklad Miklosichův a Matovův, že slovo to jest původu slovanského = hlína.	hlína.
κλάπα = cippus, instrumentum, quo reorum pedes constringuntur. Ducange. — „pezzo di legno per fortificare l' albero". Bentotis. „**Sbarra di porta**". So-	cf. klapačky, falcované trámce na dvoukřídlých vratech u stodoly neb kůlny, jež při zavření na sebe přilehnouce zaklapnou. Bartoš, Dial. II. 327.

Novořecky.	Česky nebo vůbec slovansky.
mavera. Meyer odvozuje slovo to z germánštiny.	
βάλτος = Sumpf, Morast. Meyer slovo to odvozuje z albanštiny, ač připouští též původ slovanský.	bláto.

Mezi slovy, která **Meyer** pokládá za *albánská* nebo *rumunská*, našel jsem též několik slov *moravských*, hlavně valašských. Připouštím ovšem, že některá z nich jsou skutečně původu rumunského, zejména salašnické terminy valašské, neboť mezi původními osadníky moravského Valašska zastoupen byl také živel rumunských Valachů (Bartoš, Dial. I. 59, Lid a národ I. str. 245).

Z *albanštiny* vykládá Meyer:

σιοῦτους m., σιοῦτου f. = hornloser Ochs, Kuh. Velvendos. „Verbreitet ist das Wort durch vlachische Hirten". G. Meyer.	šutý = kusý: koza bez rožků, věž bez báně. Bartoš, Dial. I. 276, šutka = šutaňa = šutěna = koza bez rohů. Bartoš, Dial. I. 319—320. Cf. Matzenauer, Cizí slova 340, Miklosich, Etym. Wört.
τσίαπος = grosser Bock, Leitbock. Epirus.	cáp = kozel. Bartoš, Dial. I. 320, Matzenauer, Cizí slova, str. 128. Miklosich, Etym. Wört.

Z *rumunštiny* Meyer vykládá:

καλιάσκα = Art Wagen.	kolesa (lašsky) = kočár. Bartoš, Dial. I. 222. Cf. Miklosich, Etym. Wörterbuch s. v. koles.
μπάσσιος = γέρων σεβαστός. Epirus.	báča, správce pastýřů, vrchní pastýř. Cf. Matzenauer, Cizí slova 18. Miklosich, Etym. Wört. Slovo to jest asi původu rumunského.
οὔρδα f. = frischer Käse.	hruda sýra, kus sýra právě ocezeného (val.) Bartoš, Dial. II. 319. Cf. též Lid a nár. I. 203: urda = smetana.

O slově tom cf. též Matzenauer, Cizí slova 360. Miklosich, Etym. Wört. s. v. Slovo to jest asi původu rumunského.

πολκόβνικος. — plukovník.

σιουπιτίνα = die nach dem Essen übrig bleibende Schale der Weintrauben. — šupka.

στροῦγκα, στρούγγα = ea pars ovilis, qua oves s. capras confertas mulgent. Passov 634. — struňga (valašsky) = bránka, líska. Bartoš, Dial. I. 270. Pajta (= malá ovčírna) rozdělena jest napříč třemi struňgami. Bartoš, Lid a národ I. 199. Zavřené místo k dojení ovec. Kott. O tom slově cf. též Matzenauer, Cizí slova 314. Miklosich, Etym. Wört. s. v. stronga. Podle Miklosiče jest slovo to původu albanského. Z albanštiny vniklo do rumunštiny a z rumunštiny do slovanštiny.

O slovanských jmenech místních.

Že Řecko bylo ve středověku zalidněno Slovany, o tom svědčí kromě písemných svědectví spisovatelů byzantských a slovanských jmen v novořečtině též četná slovanská jména místní. Jsem přesvědčen, že místních jmen slovanských jest v Řecku na sta[58]) a doufám, že to také dokážu. Až obdržím od řeckého ministerstva seznam místních jmen, uveřejním o této věci zvláštní studii. Dnes uvedu aspoň několik místních jmen slovanských, jež jsem si buď sám na své cestě Řeckem poznamenal nebo později si shledal. Do seznamu toho pojal jsem též několik slov, jichžto etymologie jest mně sice nejasna, která však přece již pouhým svým zvukem zdají se mi připomínati původ slovanský.

Mnoho místních jmen jest utvořeno suffixem *ica*. I jména, jež jsou původu řeckého, mají tuto koncovku, jako na př. Tripolica (= Trojměstí). Suffix ica jest slovanský.

---

[58]) Jireček, Dějiny národa bulharského str. 98. praví, že „tři čtvrtiny místních jmen v Řecku památkou zůstaly po zaniklých plemenech slovanských."

Abecední seznam místních jmen v Řecku, jež pokládám za slovanská nebo slovanštině přispůsobená:

Arachova dědina nedaleko Delf, jiná dědina téhož jména jest v Lakedaimonsku.
Andrica ves v Argolidě.
Baltos v Argolidě.
Bukovina v Elidě.
Bulgari, jezero nedaleko Vojnice. Cf. Šafaříkovy Starožitnosti II. 247, pozn. 125.
Bobrana po pravém břehu Aspropotamu.
Dibri údolí v Elidě, od starosl. дьбрь = údolí. Cf. Debř, Debřec, Debrník, Debrno, na Moravě Deberní mlýn u Dřevohostic. Na Boleslavsku, Plzeňsku a t. d. v Čechách znamená dejbří posud údolíčko srázné, podobné výmolu, a totéž znamení na Moravě okolo Hostýna slovo debř. Již k r. 552 uvádějí Byzantinci osadu Debr u řeckých Slovanů. Brandl, Kniha pro každého Moravana, 2. vyd. str. 271. Cf. též Bartoš, Dialektologie I. slovník abecední sub voce debřa.
Divrica v Peloponnesu. Uvádí G. Meyer v Essays I. 140.
Doljana v Kynurii.
Druva dědina u Olympie.
Gabrovo pohoří severovýchodně od zálivu Artského.
Gardica v Peloponnesu.
Glogova uvádí G. Meyer v Essays I. 140.
Gorica v Attice.
Gorani-Gori v Lakedaimonsku.
Granica osada nad levým břehem Aspropotamu.
Gumenica v Elidě. J. Bar. Ow., Die Abstammung der Griechen vykládá = Ἡγουμενίτσα — Aebtissin!
Chlumica v okolí Taygetu. Šafařík. Starožitnosti II. 245, pozn. 113.
Kamenica říčka v Achaji.
Kastania v Kynurii.
Klokova (či Glogova?) aetolská hora Taphiussos.
Klinica hora v Arkadii.
Knisovo po levém břehu Aspropotamu.
Kokla v Messenii.
Konidari ves v kraji Vojnica. Šafařík, Starožitn. II. 247, pozn. 125.
Krivica v Peloponnesu. G. Meyer, Essays I. 140.
Lada ves v Elidě. J. Bar. Ow. ve spise uv. na str. 60.
Lepjana osada nad levým břehem Aspropotamu.
Levetzova v Lakonii.
Langadia v Gortynii. Cf. louka, starosl. ląka.

Longa v Pylii = Luh?
Longos v Achaji = Luh.
Lukavica v Elidě.
Lutzena v okolí Taygetu. Fallmerayer. Šafařík, Star. II. 245, pozn. 113.
Miraka u Olympie.
Moguljana (či Maguljana?) v Gortynii.
Nezero t. j. Jezero, pleso na sever od Larissy ležící. Šafařík, Star. II. 245, pozn. 117.
Panica = řeka Inachos.
Pavlica = stará Phigalie.
Penikovi řeka v Argolidě.
Pilica v Peloponnesu.
Pirnaca řeka = starý Pamisos.
Placa, Platica v Lakedaimonsku.
Poljani v Messenii.
Ponica v Peloponnesu.
Prostovica v Achaji.
Rogozo v Peloponnesu. G. Meyer, Essays I. 140.
Savica pohoří mezi Argolidou a Kynurií.
Seljana v Achaji.
Selica v Peloponnesu. G. Meyer na místě uv.
Semnica v Gortynii.
Sitina v Cakonsku. Šafařík, Star. II. 246.
Sitzova v Messenii.
Siviště osada nad levým břehem Aspropotamu.
Skala v Lakonii.
Sklavochori v Pylii = dědina slovanská. Cf. Šafařík, Star. II. 246.
Sloveni v kraji Vojnica.
Stemnica ves v Gortynii.
Topolja, 1. jezero Kopaiské, 2. ves na Krétě.
Topolova v Peloponnesu. G. Meyer.
Varassova = aetolská hora Chalkis.
Velestino v Thessalii. Šafařík se domnívá, že ve jméně tom udrželo se asi jméno nejstarších Slovanů v Thessalii, t. Velegostičů, kteří sídleli v okolí thessalských Théb a Demetriady u zálivu Pagasejského.
Velica v Peloponnesu. G. Meyer.
Vemnica v Gortynii.
Větrnica v Doridě ve středním Řecku.
Vlaka v Messenii.
Vojnica v zálivu Artském.
Vostica = staré Aegium v Achaji.
Vraná ves u Marathonu.
Vrbica v Gortonii a v Olympii.

Vršova = Βέρσοβα nedaleko Tripolice.
Vysoká v Peloponnesu. G. Meyer.
Zabrda ves v kraji Vojnickém.
Zagora = 1. hora Pelion a město v té krajině, 2. pohoří Helikon.
Zagorje jihozápadní strana Pindu.
Zaleska pramen u Delf.
Zareka (Ζαρακα) = Stymfalos.

Jireček uvádí ve svých Dějinách národa bulharského na str. 98. ještě tato místní jména slovanská v Řecku: Bistrica, hora Chelmos, ves Lubista, Nivica, Podagora, Cernica.

Zvláště mnoho místních jmen slovanských jest v Epiru. Makušev vypočetl, že z 1539 dnešních osadních jmen epirských jest 717 původu slovanského.

Na ostrovech jsou místní jména aspoň ze tří čtvrtin čistě řecká, ale i tam najdou se tu a tam jména slovanská, jako na př. na Krétě ves Τοπόλια.

O novořeckém purismu.

Kromě slov slovanských, albanských a rumunských má novořečtina též dosti slov latinských,[59]) vlašských[60]) a tureckých.[61]) Jest tedy novořečtina hojně proniknuta živly cizími. Ale nyní Řekové cizí slova horlivě vymycují a nahrazují je (i taková slova, která ve všech kulturních jazycích se ujala) slovy ryze řeckými.

V té příčině mají Řekové ve své starořečtině nepřebraný fond, z něhož mohou čerpati v těch případech, ve kterých mluva lidová neposkytuje dostatečného materialu. A z té studnice Řekové pro obohacení své moderní mluvy také hojně čerpají.

Hned za bojů za osvobození bylo třeba starati se o ústavu a zákonodárství. Bylo třeba technických terminů. Odkud je vzíti? V řeči lidové jich nebylo, ta byla chudá a k vyjádření vyšších idei neschopná a měla mimo to tolik a tak velice od sebe se lišících nářečí, že by se nářečím Řekové nebyli dorozuměli. Sáhlo se tedy k starořečtině. Když pak dosáhli Řekové samostatnosti, nastal jim docela nový

[59]) Z latiny zejména terminy úřední a kancelářské: κουστοδιάριος, κουβουκλάριος (cubicularius), πριγκιπᾶτον: jména měsiců: ἰανουάριος, φεβρουάριος, μάρτιος, ἀπρίλιος, μάϊος, ἰούνιος atd.; κάστρον = hrad, velmi často v Řecku se vyskytující jméno místní (na př. Delfy jmenují se nyní Kastri).

[60]) Z vlašštiny slova námořnická, obchodní a peněžní: κορβέττα, βαπόρι, μόλος = mólo, φράγκο, σούμμα, ἰντερέσσο, ἄτζιο, μπαγκιέρης.

[61]) Z turečtiny názvy jídel (πιλάφι) a některé nadávky.

život, nastaly docela nové potřeby kulturní. Pro rozmanité potřeby politické, vědecké, technické, obchodní a žurnalistické bylo třeba nových terminů. Jiný národ byl by snad s novými myšlénkami přijal z ciziny též cizí slova; Řekové však sáhli k starořečtině, a kde starořečtina neposkytovala nic analogického, utvořili řecká slova nová. I pro nejmodernějši pojmy utvořili si Řekové ze své jazykové zásoby slova případná.

Úloha očistiti novořečtinu ode všech příměsků latinských, vlašských, albanských, a tureckých vyžadovala obrovské práce, velké mravní síly a pevné vůle, ale jsouc podporována vlasteneckým zápalem celého národa byla šťastně rozřešena. Stefanos Kumanudis, professor latiny na universitě athenské, udává počet slov novořeckými učenci za posledních sto let nově utvořených na **30.000**! Výsledkem této práce novořeckých učenců jest, že dnes má novořečtina ze všech kulturních jazyků snad nejméně cizomluvů.

Příklady.

Dříve se říkalo		nyní se říká
σταμπαρία	= tiskárna	τυπογραφεῖον
ἀβουκᾶτος	= advokát	δικηγόρος
πόστα	= pošta	ταχυδρομεῖον
μινίστρος	= ministr	ὑπουργός
γαζέττα	= noviny	ἐφημερίς.

Za příklad, jak i pro moderní pojmy dovedou Řekové ze své zásoby jazykové utvořiti slova případná, uvádím slova následující:

hotel = ξενοδοχεῖον
jídelní lístek = κατάλογς τῶν φαγητῶν
železnice = σιδηρόδρομος
vlak = ἁμαξοστοιχία
lokomotiva = ἀτμομηχανή
čekárna = αἴθουσα τοῦ σταθμοῦ
stanice = ὁ σταθμός
přednosta stanice = ὁ σταθμάρχης
jízdní řád = δρομολόγιον
jízdní lístek = εἰσιτήριον
lístek zpáteční = τὸ μετ' ἐπιστροφῆς εἰσιτήριον
třída první = θέσις α'
třída druhá = θέσις β'
parník = ἀτμόπλοιον
koňská dráha = ἱπποσιδηρόδρομος
policie = ἀστυνομία

četník = χωροφύλαξ
listovní známka = γραμματόσημον
konference = συνδιάσκεψις
interpellace = ἐπερώτησις
parlament = βουλή
volba = ἐκλογή
vysvědčení = τὸ ἐνδεικτικόν
feuilleton = τὸ ἐπιφύλλιον
čtverylka = τετράχορος
kasárna = ὁ στρατῶν
dělostřelectvo = τὸ πυροβολικόν
kompagnie = ὁ λόχος
rekruta = νεοσύλλεκτος
invalida = ἀπόμαχος
doktor = διδάκτωρ
ohňostroj = πυροτέχνημα
jednatelství = πρακτορεῖον
cenník = τιμοκατάλογος
tabák = καπνός.

Obšírný seznam takových slov sestavil Boltz ve knize Die hellenische Sprache der Gegenwart, 2. vyd. na str. 70. a násl.

Jest ovšem pravda, že i v novořečtině cizomluvy jsou. Podíváme-li se na inseraty v řeckých novinách, čteme tam slova κονιάκ, σοκολάτα, μεγάλη συλλογὴ φλαούτων, βιολοντζέλων, κλαρινέτων, τσίτερ, μεγάλη συλλογὴ ἀγγλικῶν κασμηρίων, παρκέτα atd. Ale cizomluvů těch jest v novořečtině celkem jen počet velmi nepatrný, a pravda jest to, co jsme pověděli nahoře, totiž že zásluhou novořeckých učenců jest novořečtina od latinských, vlašských, albanských, tureckých živlů do ní vniklých očištěna a že má teď poměrně ze všech moderních řečí cizomluvů nejméně. (Pokračování.)

Herodotova Atthis.

Studie dra. **J. V. Práška.**

(Pokračování).

III.

Badateli, který oceňuje Herodotovy historické zprávy o athenských dějinách doby nejstarší, ihned utkví v mysli moment velice důležitý. Proti všem téměř větším státům řeckým, kteří genealogické pověsti své spůsobem více méně

určitým snažily se připoutati k údajům epické poesie, projevuje Herodotova Atthis obdivuhodnou samostatnost, ano, na mnohých místech lze pozorovati i skrytý odpor v Herodotových údajích proti obvyklým té doby názorům, z četby poesie herojské plynoucím.

Příčinu tohoto zjevu podává názor, za dob Herodotových obecně již v Athenách a Attice vžilý, o autochthonii ionského obyvatelstva, které za dob Perikleových nabylo nepopiratelné duševni i politické převahy v Řecku. Kdežto obyvatelé jiných krajin, s Athenami politicky soutěžících, měli ve své povaze určité znaky mnohokmenného původu, dokládala se hrdě demokratie athenská svým od nepaměti attickým pobytem, jemuž okázale přikládán ráz ionský, důležitý zvláště v době, když již ionské ostrovy a ionská města v Asii pokoušely se o vyprostění z tuhých závazků, z příslušenství k námořské říši athenské vyplynulých.

Tomuto tendenčnímu dogmatu o ionském původu Atheňanův a o autochthonstvi jejich v Attice neodolal ani Herodot, ba kritické zkoumání jeho příslušných zpráv ukazuje, že s tohoto populárně athenského stanoviska Herodot jednotlivé pověsti vzájemně slučoval. Kdežto na jedné straně Herodot ionský původ a attickou autochthonii Ionů v popředí klade, ukazují jiné zprávy jeho, že vedle původních Attičanův obývali v Attice i živlové „pelasgičtí“, ze Samothraky přistěhovalí.

Názory athenské demokratie doby Periklejské uvádí Herodot na místech mnohých. Vyslancům athenským, kteří před vpádem Xerxovým dožadovali se u syrakuského tyranna Gelona pomoci pro veškeru Helladu, Peršany ohroženou, klade Herodot (VII, 161) v ústa tato významná slova: μάτην γὰρ ἂν ὧδε πάραλον Ἑλλήνων στρατὸν πλεῖστον εἴημεν ἐκτημένοι, εἰ Συρηκοσίοισι ἐόντες Ἀθηναῖοι συγχωρήσομεν τῆς ἡγεμονίης, ἀρχαιότατον μὲν ἔθνος παρεχόμενοι, μοῦνοι δὲ ἐόντες οὐ μετανάσται Ἑλλήνων·

Byl to tudíž politický důvod, opravňujici snahy po hegemonii, který Atheňany přiměl, že důsledně přikládali si attickou autochthonii a ionský původ. Za dob Gelonových, když hrozila poroba perská, ukládaly ovšem poměry okamžité Atheňanům, aby podřídili se velení Sparty, učinili však tak s odůvodněním, že jediné Spartě v této vážné chvíli hotovi jsou přednost dáti.

Důsledkem tohoto názoru bylo, že Atheňané všechny Iony za původní příslušníky Attiky pokládali. εἰσὶ δὲ πάντες Ἴωνες — tak ohlašuje se obecné přesvědčení athenské Herodotovými slovy I, 147 — ὅσοι ἀπ᾽ Ἀθηνέων γεγόνασι καὶ Ἀπατούρια ἄγουσι ὁρτήν. Týž úsudek pronáší Herodot I, 56, jednaje o době Kroisově. Kroisos prý poptávaje se po nej-

mocnějším kmeni řeckém, zvěděl, že Lakedaimonští a Athenští jsou nejčelnějšími národy, Lakedaimonští kmene dorského a Atheňané kmene ionského, při čemž o Atheňanech dodává poznámku: καὶ τὸ μὲν οὐδαμῇ κω ἐξεχώρησε.

Avšak vedle této populární tradice, z níž prýštily se athenské snahy výbojné za dob Herodotových, zřejmy ještě byly stopy jiného, původního podání, které pokládalo Iony za přistěhovalce a Pelasgy nebo Tyrseny za praobyvatele. Toto podání neušlo Herodotovy pozornosti i zaznamenává VIII, 44 zprávu úvahy hodnou. Ἀθηναῖοι δὲ ἐπὶ μὲν Πελασγῶν ἐχόντων τὴν νῦν Ἑλλάδα καλεομένην ἔσαν Πελασγοί, οὐνομαζόμενοι Κραναοί, ἐπὶ δὲ Κέκροπος βασιλέος ἐπεκλήθησαν Κεκροπίδαι, ἐκδεξαμένου δὲ Ἐρεχθέος τὴν ἀρχὴν Ἀθηναῖοι μετωνομάσθησαν, Ἴωνος δὲ τοῦ Ξούθου στρατάρχεω γενομένου Ἀθηναίοισι ἐκλήθησαν ἀπὸ τούτου Ἴωνες.

Vidno ze zprávy této, že jmíni byli ve starším podání za praobyvatele Pelasgové, majíce jméno Kranaův, a že teprvé po mnohých změnách dle Iona syna Xuthova počali se zváti Iony. Prostředkem králů Kekropa i Erechthea, jichž potomci prý nazývali se tu Κεκροπίδαι, tu Ἀθηναῖοι, spůsobeno bylo spojení mezi obojím podáním, ale takovým spůsobem, že původní rozdíl obojího podání zřejmým zůstává. Vzpomínky na tyto athenské Pelasgy uchovaly se i na jiných místech. Tak II, 51 jmenuje se původním sídlem athenských Pelasgův ostrov Samothrake a praví se, že Atheňané od Pelasgů přijali obrazy Herma ithyfalla, ihned však patrna jest vyrovnávající snaha Herodotova, kterýž, práv býti chtěje obecnému názoru doby, přistěhování Pelasgů do té doby teprvé klade, když již Athenští k Hellenům se počítali (Ἀθηναίοισι γὰρ ἤδη τηνικαῦτα ἐς Ἕλληνας τελέουσι), odkudž i Helleny prý se zváti počali.

Těmto nejstarším pelasgickým obyvatelům připisována ještě za Herodotovy doby mnohá díla původu pradávného, která zvláštním svým spůsobem a provedením Atheňany jímala. Herodot přejal z Hekataia zprávu (VI, 137), že Pelasgové vzdělali kolem Athen krajinu dříve neúrodnou a zbudovali zeď kolem hradu. Patrně tím míní se hlazené stěny skalní na jihovýchodním úbočí hradní skály, jež ještě dnes jsou svědectvím práce pradávné, úzce sloučené s nejstarším osazením hradu. Když však vzniklo domnění o autochthonii ionského obyvatelstva v Attice, tu ukázala se potřeba původní státotvorný význam „Pelasgů“ attických „ionskému“ dogmatu přispůsobiti. I smyšlena osobnost heroa Kekropa, mlhavá a neurčitá, autochthonní ve starším znění pověsti, v níž není nesnadno poznati zdvojeného Erechthea. Erechtheus ještě homerskou poesií jmín za prvého krále attického

a za zbožného ochránce země, později však splynula postava jeho s Poseidonem. Teprvé později vyskytuje se Kekrops, rovněž za hadonohého zemězrozence jako původně Erechtheus pokládaný, jenž však při kritickém zkoumání všech okolností jeví se býti pouhou abstrakcí nejstaršího hradního jména Kekropie. S tím důsledně zaniká i podstata kmenového názvu Κεκροπίδαι, v nichž lze toliko obyvatele Kekropie spatřovati. Než ani Κράναοι neostojí v zápase s kritickým dějezpytem. Athenská pověst, hlavně básníky doby periklejské vytvořená a tudíž dobou Herodotovu spisování současná, uvedla na divadelní jeviště mythický pojem „města Kranaů", Κραναὰ πόλις (Aristoph. Acharn. 76 a k místu i scholia), jímž srozumíváno nejstarší město a jméno jeho. Velice zamlouvající se jest výklad A. Curtia (Attische Studien I, 16. Die Stadtgeschichte von Athen, 28. 32. 159), jenž odvozuje jméno Κραναὰ πόλις a Κραναοί z povahy skalních obydlí, na Pykně, Nymfaii a západní části Areiopaga v ohromném množství dotud znalých, odkudž další jeho výklad slova Κραναοί = skalníci. Jest s podivením, že nezná jména Κραναὰ πόλις žádný ze spisovatelů starších, zejména pak, že nereaguje naň prvý bádatel v oboru staroathenské minulosti Thukydides. Srovnáme-li s tímto pozorováním výklad Curtiův, tu mimoděk vtírá se domněnka, že i Kranaové jsou rovněž abstrakcí a sice abstrakcí učených kruhů doby periklejské, které z existence hojných a namnoze již co do původu neurčitelných skalných staveb na Pykně a v okolí historickou bytnost někdejšího obyvatelstva vyvozovaly. Obyvatelstvo toto dle jejich soudu lišilo se od soudobých a vůbec od historických Attičanů, bylo tudíž je klásti do minulosti šeré, před dobu ionskou; zbývalo určiti ještě časový poměr k jejich Pelasgům, kteří byli jmíni za původce nejstarších opevnění hradských. Ježto skalní stavby na Pykně měly na sobě patrný současný ráz s původními stavbami hradskými, byli tito Kranaové za současné a v krátce i za totožné s Pelasgy pokládáni.

Jsou tudíž i Κεκροπίδαι i Κραναοί výtvorem učeného přemítání, opírajícího se o zjevy za historických dob již co do původu a významu svého neurčitelné. Zbývají toliko ještě Pelasgové.

Holmovi (Geschichte Griechenlands I, 70 sld.) náleží zásluha, že vytkl sám prvý neurčitost a věcnou nedostatečnost starověkého podání, které tak zvané Pelasgy za praobyvatele Řecka a předchůdce Hellenů pokládalo. Dle Holmova soudu zavinil v této příčině Herodot velice mnoho, prohlásiv všechny Helleny kromě Doriů za Pelasgy, při čemž patrné jest působení věstnice dodonské. Tento Herodotův názor působil tak mocně, že nedovedl jemu vzdorovati ani soudný Thuky-

dides, a tak, beze všeho podkladu pramenného — charakteristické jest, že homerská poesie zná označení Πελασγικός toliko při thessalském kraji Argu a při Diu Dodonském —, vzniklo umělé podání, které hojnou měrou zaměstnávalo všechny historické bádatele, od Thukydida až po Maxe Dunckra. Ještě tento jinak velice seriosní učenec snažil se velmi horlivě existenci Pelasgů zachrániti, stotožňuje je s Achaii a Helleny (Geschichte des Alterthums V^5, 17 sld.), ale E. Meyer (Geschichte des Alterthums II, 55 sld. 70) dovršil výsledky soudu Holmova a prokázal, že pelasgického praobyvatelstva v Helladě vůbec nikdy nebylo. Jediné skutečni Pelasgové žili před příchodem Thessalů v Thessalii a ti byli zajisté plnokrevnými Helleny.

S Pelasgy praobyvateli mizejí však s historického povrchu i Pelasgové attičtí. Již Holm seznal velikou nejasnost v Herodotových zprávách o existenci někdejších Pelasgů, E. Meyer přímo pak již označuje Hekataia původcem zpráv těchto, ježto z prastarého a ovšem již i nesrozumitelného jména Πελαργικόν, jimž opevnění Akropole označováno, učinil Πελασγικόν, načež výsudky jednotlivých athenských archaeologů za zjištěnou pravdu pokládány a smyšlenými pověstmi okrašlovány, které k nejstarším památkám se odnášely.

Ani Pelasgů tudíž v Attice nebylo a výsledkem zkoumání Herodotových zpráv o nejstarším obyvatelstvu attickém jest poznání, že Ionové byli v Attice přistěhovalci. Kdo před nimi v Attice byli, jest nám naprosto neznámo, že však byla Attika před Iony obývána lidem, který od Ionů zásadně se lišil, toho důkaz podává různost skalných staveb na Akropoli i jihozápadních pahorcích s jedné a „Erechtheova“ paláce, jakož i tholů v Menidi a ve Spatě s druhé strany. „Erechtheův dům“ a vzácné památky, v Menidi a ve Spatě za našich dnův objevené, pocházejí z doby mykenské a tudíž lze je určitě ionským Attičanům přisvojovati. Jinak jest však se skalnatými stavbami na Pyknu, Museii, na západním šikmém svahu Areiopagu, jakož i na úbočí hradní skály blíže divadla Dionysiova. Tyto stavby jsou památkou činnosti obyvatelstva, které kulturním svým směrem s pozdějšími ionskými Attičany podstatně se lišilo a jež tudíž Prvoattičany zváti lze, jakkoli o povaze jejich jiných zpráv naprosto není. Již za klassických dob athenských byla tato prvoattická doba naprosto neznámou a jen snad některé pověsti bylo by lze ji přičítati. Proto pomáhali si starši pěstitelé athenských dějin zkombinovanými konstrukcemi, jichž jednou jsou i Herodotovi Pelasgové. Avšak z rozboru zpráv Herodotových plyne, že autochthonie attických Ionů byla pouhou tendenční

smyšlenkou; Ionové byli toliko prvým historicky známým obyvatelstvem attickým.

Než Ionové tito nehrubě směšovali se s jinými kmeny hellenskými a splynuli-li s nimi někteří živlové jinokmenní, dálo se to měrou toliko nepatrnou. Herodot poznamenal, že z eupatridských rodův attických byli jinokmenného původu Gefyraiové a Neleovci. Již výše vytkl jsem, že znal Herodot o původní vlasti Gefyraiů dvojí podání. Oni sami o sobě tvrdili, že pocházeli z eubojské Eretrie, uchovali tudíž vědomí svého ionského původu, ježto Eretria od prvých známých dob měla ráz ionský. Naproti tomu Herodot pokládá je za Foiničany s Kadmem přišlé. Nemůže býti sporu, kterému podání sluší dáti přednost, zajisté tomu, které Gefyraie za Iony prohlašovalo. Také Neleovci, z nichž vzešel Peisistratos, bájili o původu svém z Pyla peloponneského a pokládali slavného Nestora za svého praotce; z týchž předkův prý pocházeli i rod Kodrův a Melanthův, kterýž prý dříve do Athen se přistěhovav, v Attice královského důstojenství nabyl (V, 65). I tu jest vidna zúmyslná konstrukce. Peisistratos a známí jeho předkové vydávali se za příslušníky rodu Kodrova, v Attice velice rozšířeného a váženého, jejž attická genealogická pověst za potomky Neleovce Nestora prohlašovala. Novější zkoumání ukázalo, že nebyl Kodros osobou historickou, nýbrž heroem, který spolu s heroem Neleem a s heroinou Basilou byl vzýván. Odtud i smyšlený Neleovský původ Kodrových potomků, jejž Hippokrates, otec Peisistratův, tím dotvrditi se snažil, že dal synu svému jméno Peisistrata, v herojské pověsti syna Nestorova. Nehodí se tudíž ani o attickém původu rodu Peisistratova pochybovati.

Naproti tomu Ionové attičtí osadili mnohé krajiny, pobřeží a ostrovy, které ještě za dob Herodotových attického původu svého vzpomínaly. Tak tvrdí Herodot (VII, 90), že někteří z kyprských kmenů pocházeli z Athen. Obyvatelé ostrovů Sifna a Serifa tvrdili rovněž o sobě, že pocházeli z Athen (VIII, 48), rovněž i Naxiové a Keojští (VIII, 46), kteříž obojí nad to i za Iony se vydávali. Z ionských měst na pobřeží maloasijském zejména Miletos jmín za osadu athenskou, jejímž zakladatelem byl dle pověsti Neilos, syn Kodrův, svatyni pak Demetry Eleusinské u mysu Mykalského založil dle pověsti soudruh Neilův Filistos, syn Pasikleův (IX, 97). Méně určité byly pověsti o domněle athenském původu jiných měst ionských v Malé Asii; zdá se, že ani domnění to nebylo rozšířeno, Herodot však usuzoval, že ti Ionové, kteří volili si za krále potomky Kodra, syna Melanthova, z rodu pylských Kaukonů, byli původem Atheňané (I, 147). Také lykijští Tremilové, u Herodota zvaní Τερμίλαι, pokládáni Hero-

dotem za příslušníky attické, ale dalekou cestou mythologisující. Lykos prý, syn Pandionův, vypuzen jsa z Athen skrze bratra Aigea, přišel k Sarpedonovi do země Tremilů v Lykii (I, 173), Lykiové pak sluli prý dříve Tremily, z Krety pocházejíce, načež po Lykovi athenském přijali jméno Lykiů (VII, 92). Nebyl-li tudíž veškeren národ Lykiů za athenské osadníky pokládán, tož alespoň jeho heros eponymos. Jihoitalská Siris byla prý od starodávna městem athenským (VIII, 62). Vůbec pokládáni za Iony všichni ti, kteří vytáhli z athenského prytaneia; asijští Ionové, kteří se původem za Atheňany pokládali, prohlašovali se za nejryzejší všech Ionů, tvrdili však o sobě, že si při svém stěhování žádných žen do osad nevzali, nýbrž že si vzali ženy Karské, usmrtivše otce jejich (I, 146). Také kroj ionský byl prý původně karským, liše se od původně hellenského nebo dorského kroje (V, 88). Ionského původu byli i Minyové, „synové synův Argonautů", kteříž od „Pelasgů" z Braurona attického vypuzeni byvše, v Lakonii se usadili (IV, 145).

IV.

Překvapujícím zjevem jest Herodotova neúplná známost starších dějin athenských před dobou Peisistratovské tyrannidy. Nejstarší pověst athenská, dříve než byla atthidografy systemisována a tudíž i rozšířena, znala toliko tři jména králů před Theseem a jeho synoikismem, Erechthea, Pandiona a Aigea. Herodot zná tato jména, zprávy jeho o nich jsou však velmi chudičké; Erechthea nazývá králem VIII, 44, než v VII, 189, kdež Oreithyii, Boreou unesenou, dcerou jeho nazývá, názvu královského mu nepřikládá, v V, 82 a VIII, 55 jej již za heroa pokládá. Pandion I, 173 jest prostě otcem Lykovým bez bližšího označení, Aigeus pak jeho synem, který bratra Lyka z vlasti vypudil (I, 173). Theseův synoikism jest Herodotovi věcí zcela neznámou, o slavném pak heroovi, jehož kult od dob Kimonových nabyl významu velikého, Herodot toliko vypravuje (IX, 73), že do Afidny unesl Helenu Tyndarovnu, kterouž událost nespojuje ani s Athenami, nýbrž se vzdálenou Dekeleii. Z králů smyšlených atthidografy jmenuje Herodot (VIII, 44) Kekropa, o němž již výše praveno, že jest protichůdcem Erechtheovým, z původního hradního jména Kekropie abstrahovaným. Kranaos, Amfiktion a Erichthonios jsou Herodotovi naprosto neznámi.

Poněkud určitější jsou Herodotovy zprávy o rodu Kodrovu. Herodot zná Kodrova otce Melantha a syna Nelea i praví, že se rod Melanthův a Kodrův do Athen přistěhoval a tu i kraloval; odkud přistěhoval se, označeno příjmenem

Πύλιοί τε καὶ Νηλεῖδαι (V, 65), jimž určitě původ rodu Kodrova k Nestorovu Pylu připoután. Z příběhů Kodrových zaznamenal Herodot toliko dorský vpád za jeho kralování, kdež Dorové Megara osadili (V, 76), ale zařadění události této do doby Kodrovy nebylo tehdy ještě obecné, ježto Herodot dospívá k němu uvažováním, zjevným ze slov οὗτος ὁ στόλος ἐπὶ Κόδρου βασιλεύοντος Ἀθηναίων ὀρθῶς ἂν καλέοιτο; tato zpráva jest veledůležita, ježto z ní plyne, že Herodot a attičtí jeho zpravodajové ještě nic o dorském vpádu do Attiky i Athen ani o hrdinské smrti Kodrově za vlast nevěděli, kteréžto události tudíž za smyšlenky pozdější doby sluší pokládati. Zdá se naopak, že Kodros v paměti Herodotových současníků měl význam jiný, význam totiž vládce buď vypuzeného buď vlády zbaveného, ježto jmenuje Herodot syna Kodrova Nelea, zakladatele Mileta (IX, 97), a potomky Kodrovy v jednotlivých městech ionských (I, 147).

Za to doba mezi domnělým koncem dědičného království a Kylonovým útokem na oligarchii eupatridskou jest téměř naprosto nepovšimnuta. Výše již bylo seznáno, že neznal Herodot ani řady athenských králův, atthidografy smyšlené, ani domnělého hrdinství Kodrova, jehož zásluha prý byla příčinou, že dědičné království ustoupiti musilo volebnému. Jaký to rozdíl, srovnáme-li tyto zřejmé nedostatky Herodotovy se zevrubnými údaji nově objevené Aristotelské Politeie! Rozdíl ten ovšem jen tím lze si vysvětliti, že Herodot zprávy své s b í r a l a sice namnoze ze zdrojův ústních, kdežto Aristoteles b á d a l buď přímo ve sbírkách úředních pramenův anebo nepřímo v písemnictví atthidografickém, kteréž jsouc populární a z mnohých stran pěstováno, mnohý dávný doklad povahy ryze historické na den vyneslo.

Naprosto bez informací byl Herodot o historickém rázu doby před Peisistratem. Zajímavé události, za nichž měnila se oligarchická státní forma, z dědičného království ku království doživotnímu a odtud k desítiletému, kteréž však, jakož nasvědčuje Aristotelova Politeia, část působnosti své postoupiti musilo nejprvé archontovi a později polemarchovi, až r. 683/2 př. Kr. nahrazeno bylo devíti ročními vládci, ze všech eupatridů volenými, jsou Herodotovi naprosto neznámy. Teprvé pokusu Kylonova dotýká se, ač z daleka, aby vysvětlil, proč byli Alkmaionovci jmíni za ἐναγεῖς (VIII, 70). Tu jmenuje Kylona a vzpomíná i pokusu, ale beze vší určitosti; ἦν Κύλων — praví V, 71 — τῶν Ἀθηναίων ἀνὴρ Ὀλυμπιονίκης· οὗτος ἐπὶ τυραννίδι ἐκόμησε, προσποιησάμενος δὲ ἑταιρηΐην τῶν ἡλικιωτέων καταλαβέειν τὴν Ἀκρόπολιν ἐπειρήθη, οὐ δυνάμενος δὲ ἐπικρατῆσαι ἱκέτης ἵζετο πρὸς τὤγαλμα· τούτους ἀνιστέασι μεν οἱ πρυτάνιες τῶν ναυκράρων, οἵπερ ἔνεμον τότε τὰς Ἀθήνας, ὑπεγ-

γύους πλὴν θανάτου· φονεῦσαι δὲ αὐτοὺς αἰτίη ἔχει Ἀλκμεωνίδας. ταῦτα πρὸ τῆς Πεισιστράτου ἡλικίης ἐγένετο.

Ve zprávě této jeden moment jest pozoruhodný, jsa po dlouhá léta tvrdým oříškem interpretům. οἱ πρυτάνιες τῶν ναυκράρων, οἵπερ ἔνεμον τότε τὰς Ἀθήνας — tak zove Herodot tehdejší správce státu, kteří zrušili dané Kylonovcům slovo a povraždili je. Kdož byli tito πρυτάνιες τῶν ναυκράρων a kterak shoduje se zpráva Herodotova jednak s výroky jiných historikův, o pokusu Kylonovu pojednávajících, zejména s výrokem Thukydidovým, jednak s pamětmi o athenském státním zřízení a jeho vývoji vypovídajícími?

Otázka tato není ani dnes ještě rozřešena, jakkoli se o řešení její pokoušeli nejpřednější pěstitelé staroathenské minulosti. K. O. Müller (Die Dorier II, 136 sld.) srozumíval pojmem πρυτάνιες τῶν ναυκράρων náčelníky čtyř eupatridských fyl, φυλοβασιλεῖς zvané. Výkladu jeho přidrželi se Schöll (Hermes VI, 21) a Schömann (ve svém listu Schöllovi, Neue Jahrb. für Philol. N. F. CXI, 163 a 450 sld. Griechische Alterthümer I³, 345 sld.) kdež spatřuje ve prytanech φυλοβασιλεῖς, předsolonské to správce vojska a financí. Naproti tomu Boeckh (Der Staatshaushalt der Athener I², 240), dle něho pak Lange, Lipsius (v Bursianovu Jahresberichtu 1875, str. 1354) i Busolt (Griech. Gesch. I, 408) dovozují, že prytany slulo collegium devíti ročních vládců předsolonských, jichž hlavou byl βασιλεύς. Philippi (Der Areiopag und die Epheten, 232 sld.) stotožňoval prytany s dvanácti trittyarchy, v čemž jej následoval Gilbert (Neue Jahrb. für Philol. N. F. CXI, 12 sld.). A. Curtius (Griech. Gesch. I, 293) domníval se, že čísti jest místo πρυτάνιες τῶν ναυκράρων u Herodota πρυτάνιες τῶν ναυκραριῶν. Stein (u Bursiana, Jahresb. 1875, 297) sice stavěl prytany vedle archontův, ale o významu prytanů blíže se nepronesl.

Nové údaje, jež podává Aristotelova nedávno objevená politeia, svědčí výkladu Busoltovu. Seznávámeť ze spisu Aristotelova úplný obraz státního zřízení athenského před Drakonem, ale prytanů v něm není. Naproti tomu praví výslovně Aristoteles, že archon, za dob krále Akasta ustanovený, úřadoval původně v prytaneii. Praví-li se Bekker, Anecd. 449, 22, že úřadoval archon παρὰ τοὺς ἐπωνύμους, jest již tím označen zřejmě původ pokleisthenovský, ježto teprvé Kleisthenem sochy 10 eponymů byly vztýčeny. Nazývala-li se pak úřadovna archontova prytaneiem a soudní pokuta πρυτανεῖον, jakož vhod podotýká Busolt l. c., a konečně srovná-li se s tím důležitý údaj, že v městech maloasijských, z nichž Milet za osadu athenskou pokládán, pojmy βασιλεύς a πρύτανις se střídaly: tu jest na snadě ve

významu πρύτανις shledávati archonta jakožto správce vnitřních věcí athenských, πρυτάνιες pak jest úhrnný název úředního sboru, v němž archon měl moc největší. Pak ale odpadá hlavní různost mezi Thukydidem a Herodotem. Onen řídě názory své doby, svaluje vinu zločinu na Kylonovcích spáchaného na devatero archontů, tento však, závislý jsa na rodinném podání Alkmaionovců, nazývá sbor ročních devíti vládců dle zvyku doby, události současné, prytany. Proč označováni tito prytanové přídatkem τῶν ναυκράρων, vymyká se poznání našemu.

S podivením jest, že Drakona Herodot nikdež nejmenuje, aniž připomíná zákonodárné činnosti, jemu přikládané. Také o Solonovu pokusu smíru attických stran a o činnosti jeho ústavodárné měl Herodot velice chatrné vědomí. Toliko I, 29 a to ještě v rámci legend o sedmi mudrcích hellenských, tehdy právě vznikajících, poznamenal Herodot, že Athenští svěřili Solonovi úkol zákonodárce, načež tento zákony vydal a pak po deset let v cizině cestoval, zavázav Athenské přísahou, že po deset let přidržeti se chtí zákonů jeho. Cesty své podnikl prý Solon, jednak aby se po světě ohlédl a jednak aby nebyl nucen zrušiti žádný ze zákonů, jež byl vydal. Herodot tudíž zákonů Solonových jen obecně se dotýká, ale nepřihlíží k povaze jejich; jediný Solonský zákon, jehož II, 177 vzpomíná, jest ustanovení ještě za Herodotovy doby v Athenách platné, aby totiž každý ročně udal, čím se živí. Než právě při tomto zákonu dopustil se Herodot poklésku, jenž ukazuje, že nebyl si dobře vědom ani doby, do kteréž ústavodárná činnost Solonova spadala. Praví ť l. c., že tento zákon byl původně Amasiem v Egyptě zaveden a Solonem napodoben. Ale dle vlastních jeho položek, které shodují se s údaji jinostrannými, zmocnil se Amasis panství r. 570 př. Kr., Solon však ústavu Athenským spořádal r. 593 př. Kr. Že Herodot doby Solonovy neznal, vysvítá i z pověsti o jeho návštěvě u Solona, která nezdá se ani býti athenského původu. Především nehistorický jest úvod, dle něhož Solon, vydav zákony Athenským, přišel do Egypta k Amasiovi a potom též do Sard ku Kroisovi. Nehistoričnost tohoto úvodu jest zjevna, srovnáme-li tři naprosto bezpečné chronologické položky, Solonovo zákonodárství r. 593, nastoupení Amasiovo r. 570 a nastoupení Kroisovo r. 560 př. Kr. Dle Herodotova zařadění bylo by klásti cestu Solonovu k Amasiovi a potom ku Kroisovi do let rok 560 př. Kr. maličko předcházejících, což jednak odporuje údaji i jinak pověřenému, že totiž odešel na cesty ihned po vydání zákonů, jednak však i jeví se býti nemožným, ježto Solon r. 559 př. Kr. dospěv věku osmdesáti let, v Athenách zemřel. Stařec blízký osmdesáti rokům

sotva by byl vážil obtíží dalekých cest za doby tehdejší. Avšak pověst nezdá se býti attického původu ještě z jiných příčin, neboť vedle vypravování o blaženém Atheňanu Tellu obsahuje v sobě i argejské vypravování o Kleobiovi a Bitonovi. V pověsti o Tellovi naprosto nehistorický jest obecný ráz athenských dějin, v ní předpokládaný, neboť praví-li Herodot I, 30, že žil Tellos v Athenách τῆς πόλιος εὖ ἡκούσης, jest to v době předsolonské o poměrech athenských úsudek přímo paradoxní. Jediná historická vzpomínka týká se smrti Tellovy v bojích s Eleusinou, ale boje tyto sluší zařaďovati do dob mnohem starších, snad ještě do dob desitiletého království. Ježto vypravování o Kleobiovi a Bitonu jest obšírnější a jednotlivostmi k Argu se odnášejícími význačnější i určitější, než vypravování o Tellovi, jest na snadě původ jeho v Argu hledati, načež byla pověst tato pojata do soustavy pověstí, moudrost sedmera současných hellenských mudrců vychvalující. Prokázánoť výše, že pobyt Solonův u Kroisa není lze dle Herodota před rok Kroisova nastoupení (= 560 př. Kr.) klásti. Téhož roku zmocnil se však v Athenách Peisistratos poprvé panství. Busolt, Griech. Gesch. I, 543 správně usuzuje ze zlomků básní Solonových, že Solon krátce před rokem tímto i po něm v Athenách žil, svědkem jsa sporů, které vedly ku zřízení tyrannidy a sice plyne z básní jeho zřejmě hořký pocit, že Athenští ani rad ani zákonů jeho nedbali. Jest tudíž i z těchto důvodů pobyt jeho v Sardech r. 560 př. Kr. nemožný. Ale nejhorlivější sběratel anekdot o sedmeru mudrců, Diogenes Laërtský, praví I, 50, že vydal se Solon na cesty po zařízení Peisistratovy tyrannidy a že s tím souvisí podání, u pozdějších grammatiků (Suid. s. r. Σόλων) uchované, že zemřel Solon v Solech Kyprských. Není tudíž ani vypravování o Tellovi původu athenského, nýbrž přejal je Herodot z kolujících již tehdy anekdot o sedmi mudrcích. Znalost básní Solonových projevuje toliko zmínka o Filokyprovi, vládci Kyprských Sol (V, 113), ač není jisto, zda pochvalná báseň, jíž se Herodot dovolává, totožna jest s básní „Na rozloučenou“, dotud uchovanou. (Dokončení.)

Etymologický příspěvek ku jménu Morava.

Podává Dr. **Frt. S. Kovář.**

Na straně 247. I. ročníku (1895) tohoto časopisu uvádím za doklad, že kořen smar ve druhé své fasi významové značí vody vůbec, počítajíc v to i bahna, močály a výřeviště, tedy

i vláhu půdu zúrodňující a tím metonymicky i vlhkou půdu samu, tři řeky Moravy (moravskou totiž, pak srbskou i bulharskou).

Po dvou létech shledávám pak s potěšením v XV. roč. (1891) časopisu Matice Moravské v etymologickém článku J. Hoškově, nadepsaném „O významě jmen Čechové, Morava, Slované", že onen závěr můj, jehož jsem přísnou dedukcí dospěl, p. spisovatelem v ten rozum jest potvrzen, že prý „jméno Morava znamenalo zemi travnatou nebo řeku tekoucí trávníkem". Ovšem výkladem Hoškovým nepodáno nic z brusu nového, kdyžtě před ním již Šembera v Dějinách řeči a literatury československé str. 174. a V. Brandl v Knize pro každého Moravana 47² (tolikéž praví i poznámka redakcí k výkladu Hoškovu přičiněná) podobný význam Moravě přikládají. Brandlovi na př. název Morava značí u srovnání s ruským мурава (= mladá, zelená tráva, „drn, pažit") řeku mající počátek svůj v lučinách nebo místech travnatých, se kterýmžto výkladem i já v podstatě se srovnávaje podotýkám jen, že (jak níže seznáme) ne tak počátek řeky v místech drnitých jako spíše tok její rovinou dlužno míti na zřeteli. Případné však doklady jeho: Mory, Mury, Mořiny, Morany, Moravany, Moravice, Moravsko, Moravičany beru s díky za doplněk dotyčné části ve svém předloňském pojednání. Ještě více přiblížil jsem se mínění Hermenegilda Jirečka, dle něhož Morava souvisí s názvem moře, znamenajíc vodu vůbec!

Než vraťme se k pokusu Hoškovu. Jakkoli po rozumu hořejších slov mých u významu jména Morava s p. spisovatelem nerozcházím se tuze daleko, přece nemohu nevyznati, že závěru svého nedobral se důkazem naskrze přesným, jehož požadavkem bylo obě součástky jména (Mor + ava) ohledati bedlivěji. Nestačí tu věru poukázati snad jen několika řádky k pouhé analogii s koncovkami stejnozvučnými, jako jsou v adjektivech „lask*avý*, slz*avý*, mlh*avý*" a pak cestou adjektiva „moravъ, morava, moravo" ad hoc spisovatelem ustrojeného, jakož i fingovaného starosl. morogъ dospívati ihned závěru výše mnou uvedeného, o jehož logické době ostatně žádoucno připomenouti, že nedobře mu sluší forma rozlučovací s ‚nebo' a že oběma členům jest místa jejich zaměniti vzájemně; obé proto, že Morava značí řeku *i* zemi a tato po soudě všech badatelů dostala jména svého od oné a nikoli naopak (jakož níže bude ukázáno).

Po stručném tomto náčrtku historickém činím ihned položkou dalších věcných vývodů, že zeměpisný název Morava jest původem svým složeninou dvou

substantiv a nikoliv snad odvozeninou z kmene mor s příponou -ava.

O kořeni smar s dostatek, trvám, promluvil jsem ve třech jeho základních jevech významových — a další v brzku hodlám ještě přičiniti — ve zmíněném již pojednání svém o homerských epithetech μέροψ a νῶροψ, k čemuž dovoluji si zde pouze odkázati.

Přecházím tudíž ke druhé součásti jména, k pojmovému ‚ava', zahajuje tím, abych užil slov Brandlových (n. m. u.) „učenou hádku“ znova.

Genese důkazu:

a) Namanula se mi tu otázka, čím to, že koncové *ava* tak často vyskytá se zrovna ve slovanských jménech řek (a po nich pojmenovaných měst i zemí), jako: Budava, Litava, Miava, Moldava, Olšava, O*p*ava. Oskava, O*t*ava (o této níže něco víc), Sázava (česká a moravská) Sučava, Svitava, Úhlava, Úslava .... Morava.

b) Rovněž známo, že zase názvosloví německé stejné kategorie tak četně vyzvukuje v *ach*: Bielach, Ebriach, Saalach, Salzach, Urach, Vellach, Villach ... Erlaf m. Erlach ... March.

c) Stejnou důkaznost vkládám do koncovky *au* v Achau, Erlau, Elsau, Grünau, Moldau, Schönau ... Ostrau, již čeština nahrazuje svým *ava* a zase naopak.

Řídké shody tyto ve známce nemohly nevésti světlou stopou k odkrytí souvislosti vnitřní, pojmové, jejíž výrazem jest pradobní kořen *ak* (dle Potta ve 4. odnoži) značící: „pronikati, plniti“ (srv. Vaníčkův Et. Sl., I. 4) a berouci u významu tomto na sebe kmenový tvar *aka (= „das Eilende, Schnelle: Wasser“, Van. I. 6.), od něhož v sanskrtě vedeno femininum *ap* = voda, v řečtině *ἄπ-α (l. aqua): Μεσσ-ἄπ-ιοι obyvatelé mezi dvěma vodami, moři (ve starověké Calabrii); γῆ ἀπ-ία země mořem obtékaná, ἐξ ἀπίης γαίης z vlasti zámořské. Já pak dodávám ještě, čehož u Va. opomenuto, substantivované adjektivum ἤπ-ειρος z *ἀπ-εριος (Apulia) t. j. γῆ země přímořní; Delbrück ovšem (Vergl. Syntax I. 96) původ adjektiva toho nechce znáti. O latinských odvozeninách srv. Van. I. 7.

Kmeni *aka odpovídá pak ve skupině germanské got. ah-va, strhň. aha (v. J. Grimm DGr. II [1878] str. 179 a 459): lûter-aha (Lüders), sualm-aha, kinz-aha, lohan-aha, stein-aha, a já přičiňuji mar-aha (March), kteréžto jméno Kořistka ve spise „Die Markgrafschaft Mähren und das Herzogthum Schlesien atd.“ na str. 217 staví na roveň názvu Morava, pronášeje o osazení země moravské Slovany toto pozoru-

hodné mínění, že prý po ztroskotání říše hunské (r. 455) na Moravu znenáhla šířili se (tedy najednou se nepřestěhovali) Slované, jižto nové bydliště své po hlavní řece jeho Moravou nebo Marahou (March"), sebe pak Marahany nebo Moravany pojmenovali. Brandl pak na místě uvedeném podává i důvod, proč souditi nutno, že jméno řeky přeneslo se na obyvatelstvo, a ne naopak, řka, že až podnes mluvíme *na* Moravě a nikoliv *v* Moravě, což prý všude se stává, když se o obyvatelích poříčí zmínka činí... Přidávaje se úplně k mínění Brandlovu poznamenávám o Kořistkovi, že nám neměl vysvětlení přechodu hláskoslovného od názvu ‚Maraha' k ‚Moravě' nikterak zatajovati, protože zde právě běží o rozhodnutí, zda Slované sem se rozšířivší jméno Moravy již dříve znali a jemu název dosavadní toliko přispůsobili, aneb jej prostě přejali; než o tom níže. Vracím se ku Grimmovi. Ten pozn. 295. požaduje toho, aby odvozeniny s *-h*, *-ah*, *-aha* (jako sal-aha salix) nebyly zaměňovány s *aha* („fluvius") ve složeninách; k čemuž já dodávám na tomto místě snad nejvhodněji, že i v češtině záměny takové opatrně sluší se vystříhati, by kdos neodvedl snad Vlt*avy* koncem jejím do údolí slz*av*ého.

V nhrn. pak zaměněno strhn. aha přechodem v *aa* (fuld-aa, wiser-aa...) v *a*, jako Fulda, Mulda, ale i Schwarza vedle Schwarzawa, jednak v *ach* tím, že střhn. *ahe* odsutím *e* hláskoslovně přešlo v *ach* neb i *af* (Erlaf). Samostatně t. j. až dosud pojmově nvhrn. *aa* jeví se v substantivech *Aa*, *Aach*, *Aachen* (aquae).

Posléze dotýkám se původu koncovky *au* (viz shora sub c), kteráž zřejmě vystupuje i pojmově v s. f. *Au*, *Aue* (slož. na př. Au-garten). Kluge Et. W. str. 12[3] — vydání čtvrtého nemohl jsem přes všechnu námahu dostati — sub Au, Aue uvádí je v souvislost s got. již jmenovaným ah-va (‚Wasser') bera základem rekonstrukci tohoto *agwjô jakožto substantivované adjektivum fem. s významem „die Wässerige", daher „Wasserland" dh. Insel oder Wiese (srvn. shora náš drn, pažit!); z toho po zmizení živlu hrdelného strhn. ouwa = nhrn. Au.

Jak slabou ostatně a mihotavou hláskou bylo *h* v strhn. *aha*, o tom svědčí jeho vysutí v dotčených tvarech: fuldaa, wiseraa a stažení těchto v novém tvaru Fulda. Jednak neustáleností touto, jednak i povahou hláskoslovnou Frankům vlastní aneb i tou okolností, že počátkem devátého století, kdy letopisy franské poprvé činí o Moravě zmínku, název Maraha byl již úplně nahrazen jménem nynějším, vysvětlíme různý spůsob parafrasí jména národu: Mara*h*enses, Mara*v*i,

Marahabitae atd. v letopisech oněch běžný (srv. Šafař. St. z r. 1863, II. 509).

V oboru slovanštiny kmen *aka zřím ve jméně Oupa (= Acha) s dlouhým původně náslovím jako v ř. Μεσσ-άπιοι (srv. adj. ὠκός) a Opava, jež úplně se kryje s nhrň. místem Achau, při stoku dvou řek Schwechat a Triesting zvaných.[1]) Zdali také česká Otava (t = p) jest z téhož kmene vedena či náleží-li ku kmeni *ty*, stupň. *tav* (Gebauer, HMl. I. 75) ve slovese zotaviti se, o tom prozatím nechci rozhodovati; připomínám toliko, že appell. otava (Grummet), jehož původ Miklosich nevěda si snad jiné rady hledá v tureckém *ot* = seno (Et. W. sub voce), jest s Otavou v úzkém asi styku, a sice tím pozoruhodnějším, že zase upomínáni jsme na mladou trávu — pažiť.

Přicházím k závěru své indukce. Kořen ak lze tedy stopovati v sanskrtě, řečtině, latině, germanštině i slovanštině. Opíraje pak se o návěty a) b) c) pokládám za zjištěno, že ava není přítvorkem slovotvorným, nýbrž jménem pojmovým.

Nasvědčujeť zajisté nepopíratelná shoda s koncovkou německou, a to právě v názvech zeměpisných, že oba jazyky, německý i slovanský, byly tu ve vzájemné jakés součinnosti, čemuž i dějiny zřejmě nasvědčují. Hláskoslovný pak odraz tento z jazyka jednoho v jazyk druhý jest tím pochopitelnější, že oběma kmenům pojem vody, týmž znakem *aha* nebo *opa (v Opava) vyjádřený již z pradoby byl běžným. Výkladem tímto spřízníme asi nejlépe mínění Dudikovo s poznámkou Šafaříkovou, jež dosud stojí ostře proti sobě. Onen zajisté (str. 58 n.) tvrdí — ale nedokazuje —, že jméno „Morava" starší jest než v zemi usedlí Slované. Tento zase na m. u. poznamenává: „Původ jména (Moravy i Moravanův) již Nestor vhodně odvozuje od řeky Moravy, kteréhožto slova starobylost a vzácnost u Slovanů z toho seznati lze, že sotvy která krajina slovanská se nachází, v niž by řeky, okolí anebo místa Moravy nebylo." A co tu platí o Moravě, totéž vzíti jest i ve prospěch jejích sester v *ava* vyzvukujících. Si unam cognoris, omnes noris. Přičiňuji ještě, že tam, kde styku Slovanů s Němci nebylo, jména tato ani nebyla přetlumočena, jako: Moldava, Morava srbská i bulharská a j.[2]) Ostatně i první část složeniny, kmen *mar* (i keltštině vlastní) dle

[1]) O prastarém původu slovanském svědčí retná *p*, společna jsouc se sanskrtskou i řeckou retnicí. Pročežsotva lze tvrditi, že by slov. ava, jež naskytá se v koncovce proti náslovnému o*p* (dissimilaci hláskovou možná připustiti v opava, nejvýraznějším to názvu pro naši položku) bylo prostě přejatým.

[2]) A zase výše uvedená řeka Erlaf svým doslovím upomíná na č. *v* (a*v*a). Zvláště však sluší znamenati, že ryze německé A*ch*au odpovídá čistě českému O*p*ava a Erlaf (= Erlau = Elsau) = Olšava.

fysické povahy mluvidel rozmanitě přetvořen; tak nepopře nikdo, že Mulda, Vltava, Moldava a Fulda mají týž kmen (zubnicí rozšířený) jako Mor-ava.

Z toho činím závěr konečný, že Morava i ostatní řeky s touže koncovkou jsou složeninou, jejíž první část ku druhé jest v poměru určovacím. Značí tudíž Morava původně řeku vlhkou, močálovitou krajinou tekoucí, zrovna tak jako na př. Olšava řeku (potok) olším se vinoucí.

Že výklad tento jest správný, dosvědčuje tok řeky sám. drnitými a v dolejších částech svých častěji močálovitými břehy s mnoha výspami se zvolna ploužící.

Zvláštní shodu nazvů slovanského i německého v tom spatřuji, že hlavní ze tří pramenů Moravy na jižním svahu Kralického Sněžníku obláčí se v obou jazycích v název jednoduchý Mora (= Mahr), pokud totiž prodírá se výřevišti (Moorgründe) vlhkého hvozdu a tím poněti vody očividně nebudí: neboť teprve, když toto se dostavilo, bylo možná pojmenovati ji Moravou ve smyslu v položce i závěru označeném. Než i německému názvu přibylo o *ch*, t. j. Mahr přešlo v March, ve tvar to synkopovaný dle období mar-ah (‚equus') = march (Grimm nmu. 295). Srv. Saale, Saalach: Oupa. Opava.

Něm. pak jméno země Mähren, jež Slovan od názvu řeky nerozlišil, vysvětluji z latinského označení národa Maharenses (viz výše).

Příspěvky k historii dialektu lašského.

Sebral **V. Hauer.**

(Pokračování.*)

II. Souhlásky.

d v příčestí trpném sloves IV. tř. a v odvozených podstatných jménech slovesných proti spisovní češtině nerozlišuje se ve dvou případech: od uho*d*ěni pes zhynul Pv. 1692, vycho*d*ěnim (= vycházením) 1666. —

Naproti tomu *d* jest rozlišeno u slovesa voditi: škody dělal na travě vozenim koni po hrazi Pv. 1640. — Velmi často slabiky *dě*, *di* psány jsou *dze, dzi* v O, čeho v B není: dvě nedzelie, nedzelich (několikrát), udze-

*) *Oprava*: Na str. 201 dole má býti Vincence Humplika, faráře v Bruzovicích na místě omylem jmenovaného Havlasa. Na str. 209 uprostřed má býti: Tvar zwiadomie a vuli na místě ouli.

lati, nedzelati, sedzeti, povědzeti, povědzeno, a j. — Osadzili, chodzili, čeledzi i čeledzy, čeledzinu, provodziti. — Tak i opovědzati. — Za to hromazdieni. Foneticky patrně psáno vysadzujeme. vysadzenie Vk. 1458.

Zachováno jest *d* v jednom, jedem = jenom jen: nie dal pro takove dřivi nema jezdit jednom mili zdali Pv. 1671; tak nemohla ovce jednom jednoho byt 1666; on že jedem byl nahlidnul do koše 1738. —

Vsuto jest *d* do skupiny *zř*: kdež jej uzdrzy Ký. 1458. — Vypuštěno v náslovi u dcera; cerce Matějovej Pv. 1666; ceři Zusce Pk. 1696; uprostřed slova v prázden: učen toho všeho mistřovi prazen byti ma T. 1602.

ť.

Ve slabikách *tě*, *ti* rozlišuje se několikrát *ť*: Maczejem Piskořem, Maczeja Piskořa, Maczejem Mutinu Pv. 1681; Macejem Volnym 1680; Maceje Tylečka 1682; placzytiti (!) povinni budu 1669; podczywym, 1683, podcivy, podcivem 1678 = poctivý — Peczecz Pk. 1590, štwercz 1696, kdyby se to zyczylo (= zjistilo) Pš. 1698; (svině) maczirka (jindy matirka i maturka), tocziss, trzeczynu, smerczi (2krát), pul cztwerczi, od meze Maczeje Janše, trzeczi zahon Pk. 1757.

Naopak písař z r. 1696 a 1698 asi 5krát píše hrabeti vedle hrabeci. Analogií toho jest nynější lašské tihla (Bart. Dial. I.); ale možná, že jest hrabeti písařskou chybou. Neuměli písaři na Opavsku vyslovujíce stejně na př. čelo a tělo, píší obě slova buď čelo, buď tělo. Takovým spůsobem jest vysvětliti i protieſſ = pročež St. M. 1728.

Skupina *šti*, *ště* zní *šći*, *šće*. Vedle spuštěji, dopuštěnych, přišti jest propuſſczegi Pv. 1633, propuſſczen 1637, nedopuſſczeti 1644, przyſſczyho 1633, 1637, na sv. Duch nejprv przyſſczy 1644, o przyſſczych vanocich 1682, geſſcze deset zlatych 1661— Pusczyna Vk. 1458 (jindy pustina), puſſczy řečenu Rogatovsku 1698, przysczy držitele StM. 1735, od neboscżyka oce, gessсze, nebosscżyk Pk. 1757.

Vypuštěno jest *t* v oce = otce Pk. 1757, vyčnut Pv. 1687, 1688. — Změněno jest v *d* ve slově nazpad = nazpět: naspad peněz odevzdati Pv. 1666. — K označení *ť* psáno křestyganske porovnani Pv. 1688.

čt, *čtv*.

Vedle pravidelného čtyři, čtvrt, jest často psáno ſſtyry, po ſſtyrykrate, po ſſtwrte Pv. 1666 a j.; štyry leta

O, šesti štverti kusek země StM. 1735, štyry Pk. 1688 atd.

s

přišeplulje po spůsobu opavského nářečí; schyroczych peněz, schiroth occiskowskych Pk. 1757.

r

jest ve slově vyminkarka Pk. 1680, pastyrce 1696. 1757 a vždy ve skupině *rsk*: při hospodarskych, hospodarskej, hospodarskym Pk. 1696, 1757, od cisarskeho auřadu Kch. 1773.

Střídá se *r* s *ř* ve slově mistr a jeho složeninách: mistrzuw = mistrův (viz sklonění), tovarzyff T. 1547. 1602 a tovaryš, mynař i mynar StM. 1728, 1735: korzec, ale dva korce W. 1668.

g

původněji jest ve slově goralka Pv. 1637 (jinde slove pálené). Mění se v *h*: na svatu Mařì Mahdalenu Pv. 1683.

v.

Vedle chvojí jest i chojí: chojim Pv. 1687 (týž písař má chvoja), choja 1688. — Přidáno jest *v* v násloví: vodložil Pv. 1637, kdyby se ktery mistr vopil B; vokazati, vokaže, vokazane (vedle okazati) T. 1547. Častěji na konci předložek proti, skrze, vedle, strany přidává se *v* neb *va* se změnou *y* u strany: stranywa Pv. 1688, straneva 1688, straniva jedne ovce 1695; — vedleva 1663, 1725, skrzeva 1636, 1637, 1644, 1666, — protiv 1685, naprotiv 1666, 1667, 1682, protiva 1637, 1635, 1640, 1725. *k*: jakem kolik (=koliv) vymyslenem spusobem Pv. 1686. *V* se přesmykuje v obwzlastně W. 1763, wzlaště Pk. 1696.

b

původnější zůstalo v šable W. 1668, V. 1637.

m

změněno v *n* ve slově Nedwiediem Pv. 1638.

j

přidáváno v násloví. Vedle Eva jest Jevě Pv. 1690. Gadamkem 1670, Evě Gadamkově 1678. Ve slovese

míti proti nynější češtině: gmiel Ký. 1458, gmel Vk. 1458, jmiti O; zagmeniti = zaměniti Ký. Vk. 1458.

ch

přidáno k číslovce dvú, obú, obau, dvau: obuch Pv. 1655, 1666 a j., na pomoct po dvuch osobach St. M. 1735.

k

vypuštěno ve spojce kdyby: dyby se toho dopustil Pv. 1688.

l

vypouštěno ve slově mlynář: mynař, mynařum St. M. 1728, 1735.

Srážení slabik jest v adjektivě vratislavský = vraclavský: vraclavskej miry vysevu W. 1763, Kch. 1773, M. 1769; štvrtně vraclavskej i vraclavske miry Pk. 1810, 1838.

III. Skloněnì jmenné.

Substantiva kmene *o*.

1. *Mužská*. Akkus. sing. rovná se nominativu u vlastních jmen, udává-li se jimi čas: na svaty Jiři Pv. 1639, na svaty Vaclav 1636, 1639, na svaty Duch 1644. — Přistávska u těchto akkusativů má tvar nový: na svaty Jan, Křtitele božiho (i božeho) Vk. 1458, Ký. 1458; na svaty Michal, archangela božiho Ký. 1458

Genitiv: osep-ospu obili dva věrtele W. 1668; ale červen-července: genž dano dnie měsiece července 1728yho Kch. — Pátý má patu: vice než pul pa*tu* hale*řu* St. M. 1735.

Vokativ: Jan-Jane Lukši Pv. 1638, o ty zloděju! Pv. 1669.

Lokal: 1. *e*: v miře a pokoji Pv. 1688, 1690. Měkkost *e* v písmě označována nebývá: v Bilſte, v Skočove atd.; zvláště často v T. (Viz hlásku *e*).

2. *u* často u vlastních jmen: po nebožtiku Janu Maštalku Pv. 1637, odpros na Tomku Řezichu 1637, na Janu Novačku, na Klimku, na Ondru Bednaři 1643, na Janu Kubečku 1655, Janu Kudelku, Janu Pešatu 1688, Janu Elbinku, Polachu 1685, na Rajnochu 1678. — Z obecných jmen: v mistu přihodnym T. 1602.

3. *i* po s: v lesi, v časi. (Viz samohl. *e*).
Zvratnou analogii jest po neboštiku Janem Martinkem Pv. 1666.

Instrumental: lesek-leskem V. 1637, ale Hrabec má jednou z Hrabeczem M. 1769, jindy z Hrabcu Pk. 1810. — Nadymač-nadyma*czym* W. 1557. — O instr. Nedvědiem viz samohl. *e*.

Nom. plur.: aby se pohřebove pořádni dali, zverchu psani cechowie povinni gfau T. 1547; ti rukojmove Pv. 1644. — Sausedi Ký. 1698.

Gen. plur. má příponu *-ov, uov* v listinách z 15. stol. a v O.; do rentov Kch. 1728 (Viz příklady u *-ó -uo -ů*). — Bez přípony jest: podle saused G. 1458. Jinde z pravidla jest *u, uv*. Avšak mnohá substantiva měkkého zakončení mají *í* dle kmenů *i*: Groši z pravidla v Pv. a také v listinách ostatních, ano i z r. 1458, ale později opsaných. grošu jest Pv. 1637, 1724, T. 1547, 1602, St. M. 1735, B. — Haléř-haleři: šest haleři (2krát) W. 1668. po šesti haleři T. 1602, haleřu StM. 1735. Kůň-koni Pv. 1666; dožadal se slovutnych muži za svědky Pk. 1680; od držiteli (vedle držitelu) V. 1637 Kch. 1748, Vk. 1698; vždy u masaři, z masaři T. 1547, svrchu psanych mistři B. — Dle těch i hon má g. plur. hony: deset hony M. 1769; tři a dvacet hony W. 1763.

Dativ plur. má *om* v nejstarších listinách, *uom* ještě O. a StM. 1748. (Příklady u samohlásky *-ó, -uo, -ů*). Častější jest novotvar *om* v pozdějších listinách: valachom, cechom T. 1547, erbom a potomkom Pv. 1637 a j. panum erbom a potomkom a dyržitelom StM. 1735, erbom 1728. — *am*: koniam Pk. 1810, vedle konium Pv. 1666. Vůbec jest *ům* v dat. plur. nejčastějším.

Lokal plur. má přípony *-ech, -ích, -ách, -och*: ve všech punktech Ký. 1698; v Bruzovicech W. 1763, Kch. 1773 (Viz ulicech u feminim); na wozych T. 1547; punktach St. M. 1748, Ký. W. 1748; při bliffnych dvorach St. M. 1735; na rynkach T. 1547; při vejsadnich terminach Pš. 1696; při velkych klaptiach StM. 1735; po třech tollaroch StM. 1735, a vždy cechoch T. 1547.

Instrumental s příponou *-mi, -ami* často: svědkami pohrozil Pv. 1678, s svyma potomkami a nastupnikami M. 1769, W. 1763, Kch. 1773; z erbami, z chlevkami Pk. 1757, z těma susedami Pk. 1810, 1838; ze všemi ukupitelmi Pk. 1680.

V pluralu vyskytuje se subst. dobytek k naznačení druhů: dobytky honival, dobytky hnati i koně Pv. 1640, z dobytkuv zabitych (dvakrát) T. 1602. — K naznačení opakování: na masopusty, v jarmarky Vk. 1696.

Substantivum den přešlo k těmto kmenům vzoru měkkého. V Pv. jest nom. deň 1637, 1638, 1654. — V genitivu jest dne do r. 1689, tedy v první polovici zápisů, 53krát, po tomto roce jest 4krát: 1687, 1690, 1705, 1711. Naopak dnie, dňe jest před zmíněným rokem 19krát, potom už 27krát. Obojí genitiv mají písaři z let 1633, 1643 (dvakrát dne, jednou dnie), 1644, 1666, 1678, 1685, 1705. V listinách ostatních jest dne i dně v stejném asi počtu, ale i v těch jest dně až na zápis Pk. 1680 v 18 st., na př. St. M. 1735 až 1748, 1728—1748, kdežto dne jest v listinách dřívějších a potom ještě 1725, 1769, 1838.

Nepřehlasovaný genitiv dnia jest Pk. 1810 a sice dnia dvakrát, tydnia jednou. Se ztrátou měkkosti jest tydna Pk. 1696, dna 1810. Akk. plur. dny v O. jest příklad nejistý.

Výjimkou něco podobného pozorovati lze u březen a říjen. Vedle pravidelných genitivů s *a* jest jednou březně Pk. 1680 a jednou řijnia St. M. 1728.

Substantivum mistr-mister a jeho složeniny skloňují se dílem dle vzoru tvrdého, dílem dle měkkého. Příklady dle měkkého: gen. purkmistrze dvakrát Pv. 1725, v přitomnosti cechmistrze T. 1547, burmistrza Pk. 1757; dat. mistrzovi T. 1602; gen. pl.: cechmistrzuv, mistrzuv T. 1547, 1602, dat.: cechmistrzum a mistrum T. 1602; lok. po mistrzych B.

Ze substantiv původu cizího zakončených s *-l* skloňuje se špital dle měkkých: do špitale T. 1547, 1602; šindel dle tvrdých šindela Pv. 1643, artikul z pravidla dle měkkého vzoru: některe artikule, podle všech artikuli (na místě *-ů*) T. 1602; při všech artikulich T. 1547; ale i: podaly jsau nam artikuly T. 1547.

Z kmenů *-ijo* ma Jiři v gen. a akk. příponu adjektivnou, i když opařeno jest přívlastkem: do sv. Jiřiho Pv. 1640, při času sv. Jiřiho W. 1668, na sv. Jiřiho W. 1763.

Deminutiva utvořena od les, mlýn-mlýnek, jsou lesek W. 1763, M. 1769, mlynczek M. K. 1617.

Substantiva zvláštního tvaru neb významu: Dubnik = místo na tlučení dubu, pravem tóho dubnika T. 1547, 1602. — Klat = kláda: pro kladeni dřivi a klatuv St. M. 1735. — Klapeť -ptu = klat: když se řezaji (t. na pile) pansky klaptie, při velkych klap-

tiach St. M. 1735. — Kopenec = meznik: značne hranične kopence ve vykazanych dučach udělati Pv. 1711. — Koval = kovář: kovala panskeho Pv. 1683. — Kup mask. = koupě Pk. 1688 a j. — Lán proti pole: travy z lanu a z těch poli pravo voziti Pv. 1640. — Měch = pytel Pv. 1665. — Nábytek = majetek: grunt za jeho nabytek se mu oddava Pk. 1838. — Nadýmač (instr. *-czym*) = jez: nadymače, ktery nad mlynem jest W. 1557. — Nářek = nařknuti: strany nařku často v Pv., aby ten nařek 1694. — Odpros dostatečný činiti na někom Pv. velmi často. — Ogar: ma chovati psa chrta neb ogara W. 1668. — Podatek: platy a podatky povinne od řemesla aneb tlučeni dubu T. 1602. — Propadek neb propadení: pod propadkem (propadením) Pv. velmi často. — Prostředek = rozsudek, smír: prostředek jsau vynalezli Pv. 1643 a j. — Prostřednici = smírčí osoby Pv. 1640. — Předek neb pravo na grunt Pk. 1757 a j. — Rotitel: v těch padesate zlatych buduc největší rotitel (t. nejhorlivější jich dobyvatel na matce, jako dědictví po otci) Pv. 1666. — Skurař: ſkurarzy, kteři dělaji po vsech na škodu cechu, tych vyzdvihovati, tak aby ſkurarzſtwi takove a dila ševeckeho neterpeli T. 1547. Viz skura = nevydělaná kůže, Bartoš Dial. I. 265. V O. B., četl-li jsem dobře, zváni jsou skuliři neb škuliři. — Sousek, susek = humenice Bart. Dial. II. 437) Pk. 1757 a j. — Statek = majetek vůbec: poněvadž Vančak sveho statku (t. koni) neopatřil Pv. 1666. — Stůl: když mister zemře, plat tak s nim schazi, dokavad se stul zase neosadi T. 1547. — Třenik (?) dale strany trzenikum (třenikuw?), ktere od Urbana byl kupil a nezaplatil Pv. 1666. — Výjezd: strany nějake hraze a vyjezdu (t. jezdění po hrázi) Pv. 1641. Závdanek = závdavek: zavdanku položili Pv. 1635, Pk. 1757, 1688.

2. *Střední.* Substantiva středního rodu poskytují málo zvláštností: Od mnoha lety G. 1458. — Sto nemá dualu: dvě sta Pk. 1696, 1785, Kch. 1728, 1773. Vejce dle jiných pádů i v genit. plur. weyec W. 1763.

Kmeny s *-ijo* maji v gen. sing. vrbia, sosnia a vrbio, sosnio. (Viz přehlasovaní *a*). — Postupnou analogií lok.: při kterem postiženim Vk. 1698. — Substantivum znameni přešlo ke kmenům tvrdým: takovym znamenem Pv. 1666, měl ovcu take s takovym znamenem 1745: na stromech znamena učinili 1725.

Některá jiná substantiva: Dreva-drev: ty pak dreva, ktere v hrani byly z gruntu rubane, na těch se sami porovnali Pv. 1681, do přištiho noveho leta 50 sahu drev vrchnosti vystaviti povinen bude 1637, v pokutu vrchnosti 30 sah drev k dělani a vystaveni jich povinen bude 1638, co se drev, ktere Macej Mutina byl kupil 1681; nadělanych drev březovych pro světlo Pk. 1757. — Dříví: nic dal pro takove dřivi (na stavbu) nema jezdit Pv. 1671; však my jim noveho dřivi k vybudovani toho bez uplatku vydati povinni budem T. 1602. Holeni = stříhání ovec: od vesneho holeni, podzimniho holeni Pv. 1666. — Choji vedle chvoji Pv. 1688, 1687. — Meskání, pomeškání = byt: meškani v chalupce (= v obydlí výminkářském) Pk. 1757; chalupka na pomeškani Pk. 1810. Právo sám sobě učinil (bez hledání pomoci soudní) Pv. 1637; za ňu (ovci) pravo sobě činiti chtěli 1666. — Přadlo: panskeho přadla Kch. 1748. — Vesno = jaro: na vesno W. 1557, od vesna Pv. 1644.

Substantiva kmene a.

1. *Ženská*: V nom. a akk. sing. *-ja* kmeny ztrácejí samohlásek *e*, *i*: šiř Pk. 1698, ktera zem StM. 1735; na zem, polovic, Pv.; vzdel, všiř Kch. 1773. Ale puffczy řečenu Rogatovsku Vk. 1696. —

Gen. sing.: Adjektivná subst. mají *-ej*: Z Velkej Hrabovej; dle těch i jiná: držitele tej pilej (vedle pily) St. M. 1735. Se ztrátou *-j*: od dědine Pk. 1810, fojt dědine me V. 1637, z dědine 1698. — Vůle: z vuli V. 1637.

Dativ jednou Marzey Pv. 1696.

Lokal dle adjektiv *-ej* a změnou další *y*: Frydrych Laryš ze Lhoty a na Karvinej T. 1602; v tej jmenovanej dědiny Pš. 1698.

Substantiva kmene *-ja* nepřehlasujíce v nom. mají lokal dle kmenů *a*: při mezie Kunčickeho Pk. 1810.

Lokal plur. -ách: clausulach; ale i clausulech Vk. 1698. Tak jména kmene *ja* častěji: v ulicech T. 1547, v těch mezech Vk. 1698. Ruka pozbylo dualu: rukami vlastnima podepsal StM. 1735. G. ze svych ruk Pv. 1694. —

Dle akmenu: vidly senne Pk. 1757, 1838.

Dle těchto kmenů jest skloňováno konopě Pk. 1696. Čtvrtně: od jedne štvertne T. 1602, štvertniu W. 1763, na tři štvrtnie M. 1769, na 35 štvertni W. 1763.

Z maskulin sem přešlo jméno sáha vedle sáh (50 sahu Pv. 1637): 30 sah drev Pv. 1638, jednu sahu Pk. 1757. Příkopa: aby hlavni přikopu dobře vydělaval Pv. 1711, aby přikopu cudila 1686; voda z přikopy puštěna byti ma, na tej přikopě T. 1602. — Sirotka — femininum k sirotek: pojimajice za manželku sirotku Mariannu Pv. 1666.

V pluralu užívá se trávy jako dobytky: travy z lanu a z těch poli pravo voziti Pv. 1640.

Kmeny *-ija*: role, g. role i roli: z tejto role, z tejto roli Vk. 1458, do roli Pv. 1725; *lok.*: v roli 1725. *instr.*: s tau roli Vk. 1698. *Plur. instr.* rolmi V. 1637, W. 1668. — Contribucije, podle indikcie W. 1668; okrom toho co contribuci vypada Pk. 1810; co indikci vypada 1838, pod indikcu Pk. 1785.

2. *Mužská* jména sem patřící jsou: gazda, dat. gazdovi Pk. 1838; pastucha: plat dale paſtuſſe (t. má dáti) Ký. 1458; panoše: moji mili panoſſe Vk. 1458; správce: mezi spravcu, na tymž spravcu Pv. 1662; vladyka: urozene vladyky (nom.); rada: rady naše T. 1602.

Některá jiná substantiva: Duča = jáma: duču v těch vykazanych mistech zavezti Pv. 1666, ve vykazanych dučach 1711. — Hláska = hlídka: okromie hlasky W. 1668. — Kačice = kachna Pv. 1678. — Matirka, maczirka, maturka = svině, plemenice (?) Pk. 1810, 1785. — Kura = slepice Pv. 1665. — Nesnázka = rozepře 1658. — Ruka: k věrne ruce k chovani dal 1637, podil k rukam svym přijali 1666; šaty sama ze svych ruk do ſantu dala 1694. — Skladka davčana W. 1763 a j. — Šatka = šatek Pv. 1644. — Tacna = desátek: tacnu faraři W. 1557 a j. — Tačky = kolečko, samokol: že jemu pohanku na poli v tačkach zebral, za těch 5 taček Pv. 1694. — Vicha = hajka v poli neb jinde: za vystrčeni vichy dale topiti vodu nesmi Pv. 1711. — Záplata: zaplatu vedleva umluvy učiniti Pv. 1666. —

Jména rodová.

Přijmení jsou tvary substantivné j. Piskoř, Jansa, Vaněk, aneb adjektivné: Záviský atd.

Substantivné mají pro jednu a touž osobu také druhotvary: Polach i Polašek Pv. 1670, Janša-Janeš.

Čapla-Čapel (viz přehlasování); Škudel, Škudlovi, Skudlem má gen. Andrysa Škudly Pv. 1685.

Substantivné jméno ženské našel jsem jen jedno: Lichotka vedle Lichotova žena 1637.

K naznačení příslušnosti rodové pro nom. užívá se gen. plur. jména rodového: Matěj Matěju, Jan Břehu Pv. 1666, Jakub Kuchařu 1670, Pavel Piskořu ručil Juru Piskořem, otcem svym 1644, Rajnochu Vaclav 1688; jednou i pro instrumental Vaclavem Piskořu 1673.

V jiných pádech než v nom. příslušnost se značí odvozenými adjektivy přisvojovacími neb určitými. Těchto jest více, protože v lašštině přisvojovací všecka přešla v určitá. Přisvojovací: Tomaše Vaňkova Pv. 1637, Adama Matějova 1637, 1643, Vaclava Slamova 1653, Jakuba Kuchařova 1670, Matěje Matějova 1673. Jednou o statku: od Hrabcova za cestu Pk. 1785, 1810.

Určitá: V nom. jen jednou: Jan Břehovy Pv. 1666. — V gen. akk.: Ctibora Kuchařoveho a Juru Šimkoveho 1638, Klimka Rajnochoveho 1638, Jiřika Šimkoveho 1644, Josefa Bartloveho 1688, Juru Hollanoveho 1694. — V instr. jest ovšem vždy přípona určitého zájmena: Janem Břehovym 1638 atd. S příponou *-em*: Pavlem, synem Piskořovem 1644, Juru Šimkovem 1643.

Tvary k označení příslušnosti neplatí jen pro syna neb jiného člena rodiny, nýbrž i pro hlavu rodiny a naopak. V témž zápise, kde Pavel Piskořu ručil otcem svým Juru Piskořem, i syn nazývá se Piskoř: Pavlovi Piskořovi 1644; naopak slovutnemu muži Petrovi Kašparovemu Pk. 1680.

Adjektivné tvary zůstávají i tehdy, jmenuje-li se osoba, jíž se něco připisuje, oběma jmény; křestní jméno jest v genitivě: k staveni Jakuba Kuchařova Pv. 1670, Jury Lichotove ženy 1637, Tomka Kaňova pohanka 1655, ke koňum Pavla Vlčkovym 1666, ženu Josefa Pavlikoveho 1688, od Jury Hrabcove meze Pš. 1698. Ale už také: s manželku Josefa Kuchaře Pv. 1694, ceru Miky Kovaře 1694, z chliva Pavla Vlčka, manželku Pavla Vlčka 1694, do Petra Marka roli, v roli Petra Marka 1725.

Ostatní adjektiva určitá na místě přisvojovacích: od prodavatele strany a od ukupitelove Pk. 1688, od Halssove méze Pk. 1696, do Hrabcove meze 1838; rybnička Šidloveho Pv. 1643, syna šafařoveho 1637, od Kročkove meze 1686, pod Juřič-

kovu zahradu 1688; za dluh Dorotine matky 1694, vedleva Petrove roli 1725, manželce Petrove vypral 1725, cerce Matějovej 1666, při gazdovem (t. zeli) Pk. 1838, po matčine smrti 1810.

Jméno Krejči skloňuje se dle adjektiv jednovýchodních: Krejčího, Krejčím. Pro označení rodové příslušnosti ustrnul gen. sing.: Tomaš Krejčiho, na Tomaši Krejčiho Pv. 1669, 1666; o téže osobě praví se v instr. Tomašem Krejčim 1669.

Rodová jména adjektivná nemají zvláštností. Jen v instr. bývá *-em* za *-ým*: mezi Klimkem a Juru Zaviskem Pv. 1643.

Substantiva kmene -i.

Braň, akk. sing. brani: ma hodnu brani svau miti, totiž meč dobry, dluhu ručnici neb halapart. T. 1602.

Děti, dat. pl. dle akmenů: dětiam: kdyby to někdo vyčnul jemu neb jeho dětiam. Pv. 1695.

Dveře, dat. pl. dveřum Pv. 1725.

Čtvrt: s tau čtvrti, od šesti štvrti, od jednej každej štvrti StM. 1735.

Lidé, instr. lidma, jiná subst. mají pravidelně *-mi*: před lidma Tv. 1711, 1723.

Kázeň: povinen je jiti do kazni T. 1547, aby do kazně šel O.

Obuv jest rodu mužského v T. 1547: pakliže by takovy obuv od jinud přinešen byl, ma pobran byti; každou sobotu aby dva mistři k dohlidani hodneho obuvi vychazeli; jestliže by hodny obuv v prodavani neyden nebyl, aby byl pobran; mistr povinen učnovi dat obuvi *z* (= *s*) jeho vlastni potřebu, aby žadneho obuvi na obuv z těch zvrchu psanych cechuv a mistrzuv ziadnemu odjinud přinašeti dopušteno nebylo, poněvadž oni jinam obuvi dila sveho prodavati nenosi; obuvim jej opatřiti povinen bude; cechowie povinni jsau toto knižetstvi a zemi obuvim všelijakym fedrovati.

Pečet: bez pečete Kh. 1748.

Počastnost: davky na počastnostech. Častěji ve frýd. zápisech.

Pomoc dle inf. pomoct psáno: na pomoct po dvu osobach StM. 1735.

Příkornost: byti beze vši přikornosti Pv. 1745.

Ves: skuraři, kteři dělaji po vsech T. 1547.

Čislovky pět, šest, sedm, osm — sedem, osem, sedym, osym, devět, deset: devět štvrti na zdyl Mk. 1617, tisiciho šestisteho sedminacteho Mk. 1617; vyslychujice jich do pětikrat Pv. 1666; po šesti haleři T. 1602. Šesnaste, osmnaste, osemnaste T. 1547, šestnadste Vk. 1458.

Mistrův nema byti v Těšině vice než dvaceti osem, jeden a dvacet T. 1547, od sedem a dvaceti T. 1547, dvaceti čtyry groše O. — Třiceti zlatych klasti ma Mk. 1617, za sumu devadesate 1617, jednych padesate zlatych vynimal na děti Pv. 1666. — Čtyrzct = čtyrycet neb čtyřicet Kch. 1773. — Adjektivné: tři, štyry častěji než čtyry, čtyři: štyrzi mladši T. 1547, sstyry Pk. 1688 a j., čtyry O., T. 1547. — Gen. třech: při zasednuti třech prav Pv. 1643; ze čterma štvrti země na šiř Mk. 1617. (Vazba dle čislovek substantivných.)

Substantiva ostatních kmenů.

Konev přešlo do akmenů: stare konvy dvě, o konvach pověděl; ale gen. plur. konvi: v přičině těch konvi Pv. 1678.

Nazimnata = běhounci proti sviňa matirka: dve nazimnat Pk. 1810, — dvoje hřibjat, dvoje prasat Pk. 1757.

Mateř: mateře, mateři, mateř Pv. 1666; po nebožce mateři 1639; na mateři 1666; mej mile mateři Pš. 1698. Vedle toho i matka: Dorotine matky Pv. 1694.

Ječmen dle okmenů: ječmena W. 1763, k ječmenu neb ječmeniu Pv. 1655.

Jméno jednou se změnou kmenového *e* v *a*: zegmanie Pv. 1640. (Dokončení.)

Různé příspěvky ke skladbě a fraseologii.*)

VIII.

Některé zvláštní attrakce.

Můžeme-li nazvati *attrakcí* vůbec přitažení slova z vazby náležité do vazby druhé, sousední, nenáležité, mohli bychom k attrakci počítati i nenáležité pády předložkové.

Takové případy, kdy předložka místo lokalu má instrumental nebo jiný nějaký pád vlivem sousední vazby jiné,

*) Viz ročníku prvního str. 184—190, 313—335, 433—437.

bývají dosti hojné ve spisech autorů neumělých. Nepatří sem ovšem — a ze syntaktického ohledávání musí se vyloučiti — případy takové, kdy je zřejmo, že zmíněný jiný pád jest odchylkou tvarovou a nikoli syntaktickou. Na př. u substantiv vzoru *znamení* nastaly záhy již nepravidelnosti: Gt. plur. zněl *znamenich* vlivem lokalu, Sg. Instr. zněl (před svatým) *Jiří* vlivem Loc. atd.; zde není snad odchylně Loc. vzat z jiné vazby sousední místo Gt. a Instr.; nýbrž tvar tento jest zde ve funkci vlastní a náležité, a jen jeho koncovka utrpěla změnu analogií koncovek jiných.

Avšak ve větě na př.: „zprávu dávám o *Přechovi*, člověka Tvého" (Archiv Český, XIV. 23 z r. 1446) je spojen s předložkou *o* Genitiv (vedle náležitého Loc.). Zde není odchylka tvarová; slova: „člověka Tvého" nestojí zde ve funkci Lokalu, nýbrž podržují stále vlastní svou platnost Genitivní: odchylka je zde ve spojení předložky *o*, žádající zde Lokal, se slovy, majícími platnost Genitivní. Vazba tato vznikla vlastně ze dvou vazeb; ze staré vazby slovanské s předl. *o*, která by plně zněla: „o *Přechovi*, člověku Tvém", a z novější vazby, dle německého způsobu (srovn. předl. *von* dem Tode etc.): „od Přecha, *člověka Tvého*"; nepozorný nebo zamyšlený spisovatel začne vazbou starší: o *Přechovi*, avšak pokračuje vazbou mladší, (od) *člověka Tvého*, nedbaje již o to, aby konstrukci náležitě upravil.*)

Známější jsou příklady jako: před slun*cem* vých*odem*, v prostřed dvo*ře* atd. (místo Gt. slunce, dvora); ze starších: aby penize k *obci* dobrému obrácené byly, Vamberská listina z r. 1698 (m. k dobrému ob*ce*) o hodu Svíč*kách* 1516 (Časop. Česk. Musea, 1865, 417; m. Sví*ček*), potvrzením slov Zache*ovým* Komest. 89[a] [m. Zache*ových*] atd. Avšak méně známy jsou případy opačné: t. j. správná vazba na př. před slun*ce* východ*em* má míti Gt. a Instrum.; avšak popletením, vzniklým z attrahované vazby obou instrumentalů, jest pak místo náležitého Gt. Instrum. a místo Instrum. Genit.: na př. 1570 (Právník V. 16) čteme: před zámk*em* shoře*ní* [vzniklo z obou Instr. před zámk*em* shoře*ním* m. náležitého před shoře*ním* zámk*u*]; podobně: před slun*cem* západ*a* Komest. 124[b] atd. Týmž způsobem nutno vyložiti také nadpis 28. kap. Dalimila: „Ot Radislava, kniežete zličského, nazvan*ým* potom kúřim*ského*" — místo nazvan*ého* potom kúřim*ským*.

Dr. V. Flajšhans.

---

*) Vazba tato vyskytá se na př. ještě v Archivu Českém XIV. 2 (z r. 1412): *o* dce*ři* urozené paní, paní Kláři*ny* z Michalovic [m. Kláři*ně*: nazývati se tamtéž: dcera nebošky paní Kláři*na* z Mich.]. Podobnou zapomnětlivostí vznikla vazba: k milování Bož*ieho* a bližn*iemu* Komest. 181[a] (m. Bož*iemu* a bližn*ieho*; písař v paměti si popletl vztahy obou).

IX.

O substantivech verbalných.

Bývá nyní dosti často již pronášeno mínění, hlavně na školní grammatice Gebauerově se zakládající, že stará čeština nevyhýbala se tolik subst. verbalním, jako se dříve myslilo, a bývá často na důkaz toho uváděn známý doklad Komenského Labyrintu kap. IX.: „vše s třiskáním, boucháním, vrzáním, skřípáním, hvízdáním, pískáním, foukáním, houkáním, chřestáním a šoustáním rozmanitým“ (*deset* substantiv na jediném místě). A přece mínění toto o hojnosti substantiv verbalných není tak naprosto správné, jak by se mohlo souditi, ačkoliv i v nejstarší době (srovnej píseň Ostrovskou a píseň Kunhutinu) vyskytují se hojně. Když totiž prohlížíme staré texty s ohledem na stáří jejich výrazů, vidíme, že substantiva verbalná z toho starého pokladu jsou jen nejmenším procentem; pravidelně vyjadřoval Staročech tento děj substantivem kořenovým; zejména stará právnická terminologie, zachovaná nám v listinách XII—XIII stol. těchto substantiv téměř nezná: vyskytají se slova: ná*rok*, pó*vod*, pó*hon*, ná*řez*, pře*séka*, ose*p*, sv*od*, br*od* atd., nikdy téměř (snad jediné *ssutie* je starší) substantivum verbalné.

Totéž pozorujeme, zkoumáme-li mluvu pozdější: ***pis*** písařový, *lom*, *tes*, *kup* atd. vyskytují se v textech XIV—XV. století. Totéž konečně vidíme i v mluvě nynější: seno*seč*, *lup*, *hod*, *sek* atd. Podobá se tedy, že nemírné tvoření substantiv verbalných není založeno v duchu jazyka, že čeština od nejstarších dob až podnes mnohem lépe snáší slova jednoslabičná, buď kořenová neb z kořenů slovesných utvořená.

Zajímavým způsobem potvrzuje se tento výklad při staročeských slovnících. V slovníku Prešpurském nalézáme ovšem na sta substantiv verbalných; na př.: vv. 1475—1490 obsahují výlučně jen substantiva verbalní [*32* za sebou]; ale substantiva ta jsou vesměs nová ad hoc udělaná. Naproti tomu jména kořenová mají zřejmě ráz starý: gressus *chod* t. 1471, agressus *náchod* t. 1472, *návrat* regressus t. 1473, *výstup* excessus t. 1474, rapo [patrně m. raptus] *chvat* t. 1491, *pomysl* intentum t. 1513, haustus *hlet**) t. 1516, algor *úmrz* t. 1446 atd. Tentýž výsledek dává i prozkum národních písní a popěvků starších.

Dr. V. Flajšhans.

*) Tvar náležitý: *hlet*, gt. *hltu* (srovn. stsl. глътъ jicen) jako *krev* gt. *krve* se souhláskovou liquidou. U Gebauera, Historická Mluvnice I. tento důležitý tvar na místech náležitých (61. 63. 170. 296.) schází. Nč. *hlt* (ani *hlt* vody) je novotvar dle Gt., jako *vichr, obr* m. *vicher, ober*.

Úvahy a zprávy.

Herm. Peter, Die geschichtliche Litteratur über die römische Kaiserzeit bis Theodosius I und ihre Quellen. Leipzig, Teubner 1897. Erster Band p. XI, 478; zweiter Bd. p. VI, 410.

Zasloužilý vydavatel zlomků historiků římských a pisatelů historiae Augustae podává 44. sjezdu německých filologů, jenž konal se letos koncem září a počátkem října v Drážďanech, novou tuto učenou a objemnou publikaci. Účelem jeho jest vyložiti, jak povstaly historické spisy a záznamy hledící k císařské době římské, jež nás ze starověku došly, a jaká tudíž cena má jim býti přikládána. Z té příčiny jsou v díle tom všichni činitelé, především arci císařové sami, v úvahu bráni, již ve vytváření dějepisného tohoto podání působili, i vytýkáno, pokud autorové dějepisných památek těch pravdu říci mohli aneb říci chtěli. Rozumí se, že výklad takový spojen jest s úvahami o různých institucích státních, dvorních i společenských, čímž nemálo objem díla celého vzrostl. Tak vykládá se na př. hned na počátku o vychování Římanů vůbec, o vzniku rhetorských škol v Římě i jejich činnosti, o sofistice v době císařské, na str. 219 a násl. jednáno o archivech a bibliothekách, o jich zařízení a správě, na str. 330 a násl. o císařských kancelářích a jich úřednících, v druhém dílu na str. 3 a násl. o poměru senatu k císařům atd. Ovšem není a nemůže býti vše nové, čehož se tu dovídáme, ale autoru náleží ta nemalá zásluha, že rozsáhlou literaturu sem příslušnou až do drobných pojednání a článků svědomitě propracoval, se zdravým soudem a obratně věci podstatné odtud vybral a zároveň s hojnými výzkumy a pozorováními vlastními v přehledné skupiny sestavil, tak že náležitý pojem možno si utvořiti o jakosti dotčeného materialu historického. Při jednotlivých statích nedrží se spis. výhradně doby, jejíž dějepisné památky probrati si předsevzal, nýbrž pro souvislost předmětu zabíhá nejednou v dobu předchozí, v dobu republikánskou, jakož i tu a tam dotýká se věcí po době Theodosia I. zběhlých. Posouzení jednotlivých autorů a památek jest po mínění našem spravedlivé a správné, i sotva dojde jinde vážného odporu. Autor vyniká sečtělostí v historicích římských a řeckých, ano v literatuře staroklassické vůbec, i umí ze znalosti té pro otázky, o nichž jedná, náležitě vážiti a těžiti.

Dílo celé dělí se v šest knih, z nichž každá chová v sobě několik oddílů. Kniha první (I str. 1—158) má nadpis 'Das Publikum und die Geschichte der Vergangenheit'. Spisovatel vykládá, jaké místo zaujímala historie ve výchově mládeže římské vůbec, zejmena jak jednáno o historických látkách ve školách rhetorských, potom přechází k rozpravě o zájmu obecenstva římského pro věci historické i končí celou knihu statí velmi zajímavou, výkladem

o antiquarních studiích u Římanů (*curiositas*). Varro, Fenestella, Asconius, C. Plinius, Suetonius, Gellius, Athenaios, Censorinus, Solinus, Ampelius, Nonius, filologie Symmachů a Nikomachů, Macrobius, Martianus Capella docházejí tu mezi jiným řádného výkladu a posouzení. Po té jsme poučováni, kterak nepoctivost vniká v antiquarní práce pozdější. Citaty se padělají jak u Řeků (Ptolemaios Chennos) tak u Římanů, vznikají podvodné knihy, jako jest spis Dictyův neb Daretův.

Kniha druhá (I str. 159—271), věnovaná současným záznamům a památkám historickým, jedná v první kapitole 'über die Litteratur der Flugschriften', o polemických brochurách a podobných spisech tendenčních doby císařské. P. ukazuje nejprve k takovým zjevům literarním již v době republikánské (Laudationes Catonis, Antonius, Brutus a Porcia), načež sestavuje, co za císařů podobného uveřejněno. Vidíme, že literatura ta v prvním století bujela (z té doby zejmena Senekova Ἀποκολοκύντωσις), potom poněkud umlkla, ale nového života došla ve 4. st. Z tohoto věku jest křesťanský spis *de mortibus persecutorum*, zachovaný pod jmenem Lactantiovým, a spis Julianův Καίσαρες, jemuž autor větší pozornost na str. 191 a násl. věnuje. V dalším oddílu probírají se historické memoiry na dvoře nezávislé, v oddílu třetím uvažováno o aktech senatus a o aktech urbis, závěr pak celé knihy činí obšírnější kapitola nadepsaná 'die geschichtlichen Denkmäler'. Jednáno tu o všech druzích listin, o listinách v kov neb kámen vrytých, o listinách psaných a chovaných v archivech a bibliothekách, o listinách u historiků zaznamenaných. Zajímavý jest výklad o jich padělání u dějepisců (na str. 248) a o zevrubnosti listin u nich (na str. 255). Naposled položena stať o mincích a monumentech (poprsích, sochách, triumfových obloucích a p.) jakož i o spolehlivosti jich.

Kniha třetí (I str. 273—480) hledí k historickému podání na dvoře závislému. Autor šíří se tu o snaze panovníků dojíti vylíčení činů svých co možná nejpříznivějšího a o úsilí jich potlačiti zprávy nepříznivé a nepříjemné. Dále jedná o úřadech dvorních, jimž příslušelo stilisovati listy, rozkazy neb vyhlášky vladařovy aneb vůbec pomáhati tomuto při pracích podobných, jakož i o císařích, kteříž sami o svých činech psali (Augustus, Tiberius, Claudius, Vespasian, Hadrian, Septimius Severus, Constantin, Julian). Následuje zajímavý výklad o historicích, již psali ve službách aneb za vlivu císařů aneb kteříž chtěli spisem svým jim se zalíbiti. Zde setkáváme se s posudkem C. Velleja Paterkula a pisatelů historiae Augustae*), posudkem zcela objektivným a pravdivým. Peter řadí sem také Josefa Flavia, Nikolaa z Damasku, Eusebia i podává o nich více méně zevrubné zprávy a úsudky. Posléze dotýká se i literatury podobné, jež nás nedošla, zmiňuje se o Timagenovi

*) Zevrubněji pojednal spis. o nich v díle *die Scriptores historiae Augustae* (Leipzig, Teubner 1892), jehož se tu častěji dokládá.

a historicích jiných. V stati poslední vyloženo o literatuře dvorní, pokud obsažena jest v podání našem. Spis. probírá tu Augustovo Monumentum Ancyranum, jež střízlivě a celkem pravdivě hlásá činy jeho, vykládá, pokud o dotčenou věc jde, o Liviovi, Suetoniovi, Plutarchovi, Appianovi, Dionovi a uzavírá řadu tu Julianem.

V knize čtvrté, kterouž počíná se svazek druhý, (II str. 1 až 114) věnuje autor nejprve delší stať poměru senatu k císařům, vytýká zde poddajnost jeho k panovníku živému, ale odpor ke všemu, co příčilo se tradicím sboru toho za vladařů předešlých. Ježto o předchůdce své jednotliví vládcové zpravidla málo se starali, nebylo nebezpečno i nepříznivě o oněch psáti neb se pronášeti; tím mohla snadno vznikati v kruzích senatorských o nich tradice jiná, než jaká byla v literatuře dvorní obsažena, tradice ve mnohém jim nepříznivá a nepřátelská. Na této tradici jsou více méně závisli za vlády Trajanovy P. Cornelius Tacitus, C. Suetonius Tranquillus, také Plutarchos v životopisech Galby a Othona, posléze satirik D. Junius Juvenalis. O mužích těch jedná P. v druhém oddílu této knihy, nejzevrubněji o Tacitovi. Vytýká cíl jeho dějepisectví, definuje jeho ideal 'virtus', šíří se o jeho přízni k římské šlechtě jako představitelce římské *virtus*, odhaluje i slabé stránky tohoto historika, jednostrannost jeho a předpojatost v jistých věcech. Oddíl třetí zabývá se historiky druhé čtvrti třetího století, Cassiem Dionem, jehož pravdomluvnost ve výkladu dějin císařů souvěkých zvláště se dolíčuje, Herodianem a Mariem Maximem.

Kniha pátá (II str. 115—176) v úvahu béře pohanskou literaturu dějepisnou ve čtvrtém století. Oceněna jest tu zdařile osobnost Ammiana Marcellina, jakož i dílo jeho, jednáno o jeho hodnověrnosti, o jeho nazírání na děje souvěké, o dilettantismu v exkursech, posléze o úsudku historika tohoto, co se týče císařů předešlých. Následuje kapitola o breviariích tehdejších (S. Aurelius Victor, Eutropius, Festus), o jich základě v příčině dějin před Diokletianem a po Diokletianu, o způsobu výkladu v nich, o jich posuzování císařů atd.

Šestá kniha, jíž končí se celé dílo, (str. 177—383) má nadpis: 'Allgemeine Würdigung der Geschichtschreibung der römischen Kaiserzeit nach ihrer Aufgabe, Behandlung des Stoffes und Darstellung' i vyniká zajímavostí nad jiné. Seznamuje nás se způsobem, jakým staří vůbec, zvláště však za císařské doby římské, na dějepisectví pohlíželi. Autor jedná v oddílu prvém o úkolech historika ve starověku vůbec, u Římanů pak zvláště, vytýká různost cílů v té příčině za nové doby, jedná o škodlivém vlivu rhetoriky za doby staré, zejmena u Římanů, a kterak aesthetický požitek, krása formy v díle dějepisném od obecenstva tehdy hledána byla. V oddíle nejbližším rozepisuje se P. o věcné stránce děl dějepisných. Jedná o historických pramenech i jich kritice a užívání, o spolehlivosti neb nespolehlivosti citatů, o poměru zachovaných autorů k sobě

vespolek (Cornelius Nepos a Thukydides, Livius a Polybios, Plutarch a Dionysios Halikarnasský, Julius Capitolinus a Herodian) atd. Část třetí uvažuje formalní stránku památek dějepisných. Setkáváme se zde v oddíle prvním s výkladem o mocném vlivu rhetoriky v římské dějepisectví, o jednotlivých škodách, jež jí toto odvětví vzalo; máme tu též výklad o řečech, jež vloženy jsou v díla dějepisná, o jich poměru k řečem skutečným, o líčení bitev v dílech historických, o rozdělení látky dějepisné v jednotlivé knihy a j. V oddíle druhém jednáno o biografii císařské. Autor vytýká původ její z kuriosity, probírá skladatele životopisů takových, uváděje Suetonia, Maria Maxima, Scriptores historiae Augustae. Poslední část této knihy zabývá se vylíčením způsobu, jakým zdělána jsou breviaria ve čtvrtém století. Spisovatel jedná tu o poměru památek těchto k originalům, na př. Liviových perioch a Julia Obsequenta k Liviovi, Eutropia k Liviovi, Suetoniovi a Festovi, Festa k Florovi, Aurelia Viktora k Suetoniovi.

Již z tohoto náčrtku zřejmo, tuším, s dostatek, jak bohatá látka v spise tom jest uložena, i že všestranně a úplně předmět svůj spisovatel snažil se objasniti a vyložiti. Jasněji však ukazuje to rejstřík vzadu připojený, obsahující str. 390—410. Seznam ten jest i tím velice prospěšný, že podává nám místa, kde o kterém autoru neb spise jest pojednáno; neboť dle povahy předmětu jednotlivých statí vykládáno o jednotlivých historicích neb jich památkách na místech více.

S nemalým uspokojením odkládám spis tento i děkuji autoru za poučení, jež v knize jeho jsem nalezl. Mohu ji co nejlépe našim filologům a historikům k studiu doporučiti. Jest to vskutku vzácný příspěvek k objasnění starověké historiografie, plod ducha bystrého, výsledek dlouholetého bádání a zralého uvažování.

Rob. Novák.

Tragicorum Romanorum fragmenta tertiis curis recognovit Otto Ribbeck. Lipsiae, in aedibus B. G. Teubneri 1897. Str. VIII a 335.

Po třetí podvolil se proslulý badatel nesnadné a nevděčné práci, prozkoumati zlomky tragické poesie římské a je k novému vydání s kritickým apparatem upraviti. Že již nyní přikročil k práci té, příčina toho z nemalé části spočívala v tom, že právě zahájeno bylo zdělávání obsáhlého *Thesauru linguae latinae*, v jehož redakci i Ribbeck zasedá. Neboť zlepšený text zbytků tohoto odvětví básnického, k jakémuž nová doba dospěla, byl pro nový slovník ten zejmena pro rázovitost mluvy starších scaeniků velepotřebný a žádoucí. Nebylť jen skrovný pokrok i na poli tom v posledních letech učiněn; v nových vydáních vykazujících bohatší a lepší material rukopisný vyšla na př. díla starověká, jež zachovala nám větší neb menší počet úryvků z oné poesie, jako spisy Ciceronovy, Gellius,

Nonius, Festus, zevrubněji poznána povaha staré latiny, podrobněji jednáno o jednotlivých zlomcích římské tragoedie i lépe stanovena souvislost jejich. Bohatou literaturu tu bedlivě R. prohlédl a na základě jejím na četných místech pozměnil, resp. zdokonalil vynikající dílo své. Nemálo příspěvků poskytl mu soukromým sdělením prof. Bücheler v Bonně, jemuž vydání to také jest dedikováno, příspěvků duchaplných a cenných. Tím vykazuje text hojnost odchylek od vydání předešlého, kteréž z valné části schváliti možno. Ovšem idealem ani vydání toto není. Dosti míst zůstalo nezhojeno, nemálo jich opět předvedeno v podobě na pohled zhojené, ač vyléčení jich jest jen zdánlivé a pochybné aneb pozměnění podání naprosto mylné. Větší zdrželivost v přejímání domněnek. myslím, že by byla tu spíše na místě bývala.

Než vědecké práci tím újma neděje se žádná. Hned pod každým zlomkem jest znění rukopisné, po případě s testimonii. položeno, tak že čtenář orientován o stavu věci s dostatek. Také uspořádání zlomků leckde se mi nezamlouvá i soudím, že Luc. Müller, jehož prací z oboru toho pohříchu zde málo bylo dbáno. mnohdy dobrou cestu v té příčině ukázal. Ostatně jeví se vydání toto proti předešlému v podobě zkrácené. Vydavatel vypustil z apparatu věci vedlejší a přestal na tom, co bylo podstatné a důležité. Tím bylo mu možno docíliti knihu mnohem menší a lacinější, jež bude moci dojíti v brzku rozšíření mnohem většího než nákladná publikace, jakou byla vydání předchozí. Zejmena studujícím přijde vydání nynější, mající úpravu textových vydání Teubnerských, vhod.

Končím referat svůj krátkou zmínkou o pátém zlomku z Aegistha Livia Andronika, jenž ani tentokráte zhojení nedošel. Ribbeck podává jej na str. 2 v podobě rukopisné:

sollémnitusque + a d e o d i t a l i l a u d é t lubens

a v apparatu uvádí některé návrhy, jež žádné nemají pravděpodobnosti. Já již před delší dobou opravil jsem slova ta. vyloučiv nadbytečné *eo*, způsobem tímto:

sollémnitusque a d d í t t a l i l a u d e í lubens.

a vztahoval je k Agamemnonově chvále Kassandry, k níž hledí i předchozí zlomek:

nemo haéc vostrorum rúminetur múlieri.

Opravu tu, jíž docházím způsobem dosti snadným. dávám p. vydavateli na uváženou. Rob. Novák.

J. Tolkiehn, d e H o m e r i a u c t o r i t a t e i n c o t i d i a n a R o m a n o r u m v i t a. Lipsiae. in aedibus B. G. Teubneri 1896.

Nejen u Řeků, také u Římanů těšily se básně Homerovy zvláštní přízni a vážnosti. Četbou Odysseie a Iliady počínalo se vzdělávání mládeže římské u grammatiků, působení obou epů těch bylo nemalé i v tamějších školách rhetorů. Tím není divu, že dospělý vzdělaný Říman náležitou znalostí Homera se vyznamenával. V obecném hovoru dokládal se veršů Homerových nezřídka, jich i v listech svých užíval rád. Ano jednotlivá místa Homerova tak zalíbila se Římanům, že velmi často od nich byla citována a pak příslovími u nich se stala. Všem těmto zjevům věnuje Tolkiehn v uvedené monografii pozornost i sestavuje zevrubně místa z literatury římské a řecké, jež jich se dotýkají. Jedná ve stati první o užívání básní homerských ve školách grammatiků, v druhé o užívání jich ve školách rhetorů; v oddílu třetím podává sbírku míst homerských citovaných po různu od jednotlivých Římanů, v části následující probírá verše Iliady a Odysseie, jež domohly se platnosti přísloví u Římanů. Ve výkladu věci poslední byli autoru podporou A. Otto spisem „die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer“ (Lipsko 1890) a V. Szelinski dissertací jenskou (1892) „Nachträge und Ergänzungen zu Otto, die Sprichwörter und sprichwörtlichen Redensarten der Römer“. Než T. nepřestává na výsledcích jich obou, nýbrž leckdy je opravuje, nestanově pořekadlo tam, kde tito předchůdcové jeho mylně je uznávali, jinde pak doplňuje sbírku Ottovu, na př. na str. 253, kde verš Il. 12, 243 εἷς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης, jenž u Řeků byl proverbiem, za pořekadlo též u Římanů obvyklé právem vyhlašuje; srvn. Cic. Att. 2, 3, 3 a Plin. epist. 1, 18, 4. Dodatkem k výkladu tomu připojuje seznam jmen homerských, jež takřka v přísloví vešla, na př. jména Automedon, Alcinous, Irus, Nestor, Phaeaces a j. V statích dvou dalších jedná o tom, jak užívalo se míst homerských v dopisech a jak při hostinách římských v zábavných hovorech. Závěr spisu činí výklad o jmenech homerských, jimiž pojmenovány osoby římské, jako o jmenech Achilles (na př. L. Septimius Achilles CIL. 10. 550), Aiax (na př. C. Allius Aiax CIL. 6, 11475), Diomedes, Hector, Meleager, Nestor a j. Vidíme tu, že nejčastěji vyskytují se jmena ***Helenus*** a ***Helena***, často jmena ***Achilles***, ***Briseis***, ***Diomedes***, ***Nestor***, ***Paris***, ***Patroclus***, ***Thetis***. Příkladu však není, což pozoruhodno, pro jmena ***Ulixes*** a ***Penelopa***. Ovšem nelze při jmenech takových veskrze jen vliv homerský předpokládati: mohliť tu působiti a zajisté že působili činitelé též jiní, na př. tragikové, jichž kusy z veliké části obsahovaly táž jmena, váženy jsouce z bájí, o nichž u Homera zmínka se děje. To autor také uznává, ale přece ne, jak nám se zdá, v takovém rozsahu, v jakém náleželo. Celkem jevil se u Římanů v obecném životě větší zájem pro Iliadu než Odysseu; to zřejmo ze všech téměř statí spisu Tolkiehnova. Válečnými věcmi, jakéž v Iliadě se líčí, báseň tato asi více se zamlouvala vojenskému národu římskému než Odyssea,

kteráž vykládá nám o návratu Odysseově a příbězích, jež s ním byly ve spojení. Též ten moment mohl tu působiti, že Římané, majíce Aeneu za původce národa svého, Troju jaksi za matku města Říma pokládali. Rob. Novák.

Frant. Doubrava, Doba císaře Diokletiana. Studie z dějin římských od r. 253—305. Progr. c. k. vyššího gymnasia v Žitné ulici v Praze 1897. Str. 26.

Pojednání toto jest dle slov autorových (str. 4) pouhou ukázkou z obšírnější práce o době Diokletianově, již v roce příštím hodlá uveřejniti. Líčí tu především smutný stav říše římské, v němž tato jednak neschopností neb nedbalostí některých předchůdců Diokletianových, jednak útoky barbarů na sousední území její se octla, probíraje vládu Valerianovu (r. 253—260), Gallienovu, Klaudiovu, Aurelianovu, Tacitovu, Probovu, Karovu, Numerianovu a Karinovu. V náležitý pořádek přivedl těžce strádající říši teprve Diokletianus, jenž r. 284 vládu nastoupiv, nejen vnější nepřátely potřel neb k míru donutil, nýbrž i vnitřní poměry urovnal a klid novými zařízeními a zákony zabezpečil, tak že rozsáhlá říše římská zaskvěla se v novém lesku. Než velice potřísnil slávu jména svého ediktem z r. 303, jímž pronásledování křesťanů bylo rozkázáno. Spisovatel, kněz řádu maltézského, vykládá tu o příčinách, jež vedly vladaře tohoto, muže jinak rozvážného, k ukrutnému činu onomu, a to vykládá nestranně a objektivně, jakož vůbec snaží se bez předpojatosti psáti o císařích římských církvi nepřátelských. Diokletian dlouho váhal proti křesťanství, jež do té doby valně se bylo rozšířilo a ve všech vrstvách římského občanstva silné kořeny zapustilo, rázněji vystoupiti, ale konečně rozhodl se přece pro vyhlazení jeho. Mínilť, že vyžaduje toho zájem obce, jejíž zákony spočívaly z části na kultu pohanském a s odporem se proto setkávaly u křesťanů. Mínění to v něm arci utvrzovali i četní mocní stoupenci dávné bohopocty římské, již nad to neustávali viniti křesťanů z činů hrozných a velezrádných. Stihání křesťanů, jež po onom ediktě bylo zahájeno a prováděno s větším úsilím a ukrutenstvím na východě než v provinciích západních, zbavilo říši velikého počtu dobrého občanstva, ale účelu svého, vyhlazení křesťanstva, nedosáhlo. Marnost snahy té poznal také Diokletian sám. Když unaven jsa starostmi říšskými a sklíčen chorobou tělesní zřekl se r. 305 trůnu a do soukromí se uchýlil, v nezlomné síle, snad v počtu ještě větším křesťanství trvalo po širých krajích římských dále.

Nejsou to sice nové věci, jichž se tu dočítáme, ale dosti slušně sestaveno, co nová literatura o předmětě uvedeném podává. Bez omylů však a menších nedostatků pojednání to není. Spis. dokládá se na př. pisatelů historiae Augustae, ale nezdá se, že v ně sám nahlížel. Neboť pak by nebyl mohl napsati 'Flavius Vopiscus napsal o něm (tot. Karinovi) podrobnou zprávu v díle

„Hist. Aug. Carini“ (str. 14).' To dílo t. j. životopis Karinův má v Teubnerském vydání oněch historiků čtyři neúplné stránky. Onou autoritou historickou (str. 13) není „Otakar Hirschfeld“, nýbrž Otto H. Z Apollonia Tyanského učiněn na str. 22 Apollonius Tynajský, na str. 18 psáno „v Arelatech“. Chatrně jest karakterisována literatura za Diokletiana na str. též; při spise *de mortibus persecutorum* (str. 19) není podotčeno, že právě v poslední době zase Laktantiovi se upírá; srvn. S. Brandt, Sitzungsber. d. Wiener Akad. sv. 120 (1890) rozpr. 5 a sv. 125 (1891) rozpr. 6, potom Fleckeis. letopisy sv. 147 str. 121—138 a 203—223. Nelze schvalovati, že citaty mnohdy neoznačují se úplně; rovněž kárati dlužno nedůslednost v psaní cizích jmen, na př. 'Vul*k*atius Galli*c*anus'; str. 21 'Ptolomea *Ph*iladel*f*a'. Čeština leckde jest nesprávna; na př. 'způsobilý něčeho' (str. 5) se neříká, než 'k něčemu'; rovněž nesprávné jest 'záviseli od nich' m. 'na nich'; 'můžeme avšak říci' (str. 5); 'z čehož tady jest' (str. 4). Rob. Novák.

Rud. Hunziker, die Figur der Hyperbel in den Gedichten Vergils. Berlin, Mayer et Müller 1896. 8°, p. 163.

Po obšírnějším úvodě, v němž pojem básnické hyperboly se stanoví a o rozvržení jejím jedná, probírá spisovatel jednotlivé skupiny hyperboly u Vergilia se vyskytující. Míst figuru tu u básníka tohoto vykazujících jest dle výkladu jeho množství neobyčejné, a to nejen v Aeneidě, nýbrž i již v básních předchozích, Bukolikách a Georgikách, zvláště však jeví se veliký počet jich počínajíc 9. knihou Aeneidy. Uváděje jednotlivé hyperboly Vergiliovy hledí Hunziker vypátrati pramen a základ jejich. Obyčejně nalézá jej v Homeru, porůznu v Hesiodu, Apolloniu Rhodském, Theokritu, Enniu neb Lukretiu. Tedy ani v té příčině nejeví se Vergilius originalním, nýbrž jest i tu na svých předchůdcích závislým. A srovnání se vzory těmito ukazuje, že nevedl si v četných případech právě šťastně. Nejedna hyperbola Homerova, kterou napodobiti mínil, jeví se vkusnější a libější než nadsázka, jakou sám dle onoho vzoru vytvořil. Jestiť obyčejně výraz řeckého básníka skromnější a přirozenější, Vergiliův pak značně odvážnější a nadutelejší. I Apollonios v příčině té s větší umírněností si počíná, jak na některých příkladech autor dobře doličuje; srv. zejmena výklad na str. 66 a str. 81. V tomto hojném užívání hyperboly a to hyperboly důrazné neshledává H. žádnou přednost dikce Vergiliovy, nýbrž spíše vadu její, ježto řeč stává se tak nabubřelou, nejasnou, přemrštěnou a tím nudnou. Vergil prý tím pathosu docíliti chtěl, jímž by zakryl nedostatek vlastního nadání básnického. Vedle toho připouští H. arci i jiné příčiny, totiž vliv všemocné tehdy rhetoriky a náklonnost obecenstva římského k výkladu pathetickému i skrovný smysl jeho pro jednoduchou krásu básnickou, jakou vynikají básně Homerovy. Mně zdá se v momentech posledních spíše pravá příčina věci spočívati, rovněž

pak myslím, že autor trochu příkře o hyperbolách Vergiliových vůbec soudí.

Ač i jinak v mnohých jednotlivostech s autorem nesouhlasím — myslímť zejmena, že v uznávání hyperboly mnohdy příliš daleko zabíhá a za hyperbolu vyhlašuje, co vlastně jí není —, pokládám přece práci jeho za dobré objasnění této stránky dikce Vergiliovy a za užitečný příspěvek k exegesi tohoto básníka. Velmi vítány mohou býti vykladateli parallely položené pod čarou, jež vzaty jsou z různých autorů, ovšem ponejvíce básníků, a to nejen římských a řeckých, nýbrž i moderních, jako německých, francouzských, vlašských, španělských a anglických. Z autorů římských mohlo citováno býti více. Podivno, že k Ammianu Marcellinu nepřihlíženo nikde: neb ten libuje si ve výrazech hyperbolických a nad to rád napodobuje právě Vergilia. Rob. Novák.

Lud. Bergmüller, über die Latinität der Briefe des L. Munatius Plancus an Cicero. Erlangen. A. Deichert 1897. 8°, p. X a 102.

Není tomu dávno, co byla latina listů přátel Ciceronových, jež došly nás mezi dopisy jeho, směšována s mluvou Ciceronovou a listy ty citovány pod jmenem Ciceronovým. Lexika hojnost dokladů nesprávnosti té podávají, na př. lexikon Klotzovo, ba porůznu ještě sedmé vydání slovníku Georgesova. V poslední době, kdy obrácena pozornost latinistů k mluvě památek těchto, důležitých pro poznání prosy zlatého věku, psáno proti zlozvyku tomu, zvláště od Schmalze, i lze konstatovati již pokrok k lepšímu. Mluva listů těch přesně bývá nyní lišena ve vědeckých pracích od dikce Ciceronovy, v hojných monografiích jest zkoumána a vytýkány zvláštnosti její.

V literaturu tu náleží i práce nahoře uvedená, vyšetřující co do mluvnické stránky listy Munatia Planka, jež obsaženy jsou v 10. knize sbírky *ad familiares*. Než není Bergmüller první, jenž psal o latinitě listů Plankových; neboť krátce před ním, totiž na jaře r. 1894, uveřejnil v Budyšíně A. Rhodius pojednání *de syntaxi Planciana*, kde nauka o shodě, pádech, způsobech a časích byla v úvahu vzata, a r. 1896 rozpravu *de L. Munati Planci sermone*, kde mluva Plankova vůbec byla vyložena. Jen k prvé z obou prací tu přihlédnuto, a to tím, že syntaxe Plankova nebyla tu probrána celá, nýbrž jen dodatky k výkladu Rhodiovu podány (str. 59). Úplně ignorována práce druhá, ježto spisovatele došla, když již jeho spis byl v tisku. Tím máme pro latinu Plankovu spisy dva, podobně jako pro Caeliovu rozpravu Becherovu a Burgovu, spisy, jež nikterak se nevylučují, nýbrž spíše doplňují.

Prve než přistupuje B. k výkladu mluvy Plankovy, líčí, užívaje především spisu Jullienova Histoire de L. Munatius Plancus, život jeho, ježto vychování a styk společenský nejsou bez podstatného vlivu na vytváření mluvy jednotlivcovy. B. ukazuje, že Plankus

pečlivého došel vychování a dále že hojně stýkal se s Ciceronem a Caesarem, již oba nemálo působili v mluvu jeho. Zejmena však poměr jeho k Ciceronovi musíme si představovati velmi přátelským a vliv jeho značným; píšeť mu Cicero fam. 10, 3, 2: 'ego, Plance, necessitudinem constitutam habui cum domo vestra ante aliquanto, quam tu natus es, amorem autem erga te ab ineunte pueritia tua' a 10, 4, 1: 'in quo tuendo habeo causas plurimas vel paternae necessitudinis vel meae a pueritia observantiae vel tui erga me mutui amoris'. Tím lze a priori u Planka očekávati dikci správnou a čistou. Zevrubný rozbor latiny jeho očekávání to neklame; neboť blíží se tato prose Caesarově a Ciceronově velice, vulgarismů jest tu jen po řídku, nejvýše že ten neb onen výraz vzat jest ze sermo castrensis, mluvy vojenské, což při vojínu, jímž Plankus byl, není s podivením.

Pomíjeje věci v ryzí mluvě Caesarově a Ciceronově obvyklé, probírá autor po úvodě tom mluvu Plankovu, pokud obsahuje případy zvláštní neb zjevy u Caesara a Cicerona řídké. Jedná především o tvarosloví a orthografii, o složení slov, o stránce lexikalní a fraseologické, na str. 59 podává dotčené již příspěvky syntaktické a od str. 69 až do konce vytýká stilistické zvláštnosti Plankovy. Při výkladech těch stanovisko mluvnice historické nepouští se zřetele. Stále hledí vzad a vpřed, ukazuje, jak vedli si autorové před ním v příslušné věci a jak po něm, čímž náležitého světla dostává se způsobu psaní tohoto muže. Udaje Bergmüllerovy jsou přesné a opravují nejednou mylné tvrzení předchůdců. Někdy však tvrdí spis. příliš mnoho, jako na př. na str. 52, když praví: „*Occupare possessionem laudis* 7, 2 ist ebenso wie die Redensart *permanere in possessione victoriae* 21, 6 *res p. in possess. vict. deletis sceleratis permanebit* eine von Planc. selbst gebildete abundante Phrase.“ Kde má spis. toho doklady, že frase ty teprve Plankus vytvořil a ne již jiný před ním jich užil? Což nemáme literaturu římskou doby republikánské fragmentarní, velmi fragmentarní? Podobně má se věc s výrokem na str. 53: „Zwei von Planc. neugebildete, doch ihrem ganzen Aussehen und den Hauptbestandteilen nach der Militärsprache Caesars entnommene Ausdrücke sind *demittere in casum* 8, 2“. Než přílišná tvrzení taková lze i v jiných spisech grammatických nyní čísti.

Rob. Novák.

Cicero im Wandel der Jahrhunderte. Ein Vortrag von Th. Zielinski. Leipzig, Verlag von B. G. Teubner 1897. 8°, p. IV, 102.

V lednu r. 1895 bylo tomu zplna dva tisíce let, co Cicero se narodil. Z příčiny té měl téhož roku Zielinski, professor university petrohradské, v lednové schůzi historické společnosti tamější o něm přednášku, v níž ukázal, čím muž tento v průběhu oněch dvaceti století naší osvětě byl. Přednáška ta uveřejněna pak (v únoru

1896), poněkud změněna byvši, v časopise ruském 'Věstnik Jevropy' a letos vyšla v německém překladě nahoře uvedeném v Lipsku u Teubnera. Nám jest jen z tohoto převodu známa.

Zielinski předesílá úvaze své stručný nárys života Ciceronova, v němž popírá proti obyčejnému mínění veškeru vrtkavost v politických názorech jeho, všeliké přebíhání od zásad demokratických k optimatským a naopak, i dovozuje vytrvávání jeho při názorech kruhu Scipionů, jichž vychováním, zejmena působením obou Scaevolů a L. Crassa, se mu dostalo; s vřelostí zmiňuje se o literarní činnosti jeho na samém sklonku života, o jeho traktatech filosofických, jichž význam pro kulturu cení vysoko. 'Nicht viele Momente' — dí na str. 7 — 'kennt die Kulturgeschichte, die an Bedeutung dem Aufenthalte Ciceros auf seinem tusculanischen Gute während der kurzen Alleinherrschaft Caesars gleich kämen. — — — — Indem er Gedanken der griechischen Meister lateinisch darlegte, und zwar mit all dem Zauber, der seinem Stile einmal eigen war, hat er nicht nur Rom, sondern den gesamten gebildeten und bildungsdurstigen Westen der griechischen Philosophie, das heisst der Philosophie überhaupt zugeführt.' Po té přistupuje k otázce, jak působil Cicero spisy svými za jednotlivých dob. Jakkoli již v posledních letech jeho organisovala se literarní opposice proti němu, přece ku konci prvého století po Kristu vyhlašován předním učitelem výmluvnosti římské, Quintilianem, za nedostižný vzor slohový, za jediného autora, jehož by bez nebezpečenství lze bylo následovati. Veliký jest vliv jeho na literaturu křesťanskou již od prvých počátků jejích; křesťanští spisovatelé hlavně spisy jeho filosofické četli a z nich pro výklady své těžili. Působení to zjevno již při Minuciovi Felikovi v dialogu *Octavius*, ještě větší měrou při Laktantiovi, Hieronymovi, Ambrosiovi, Augustinovi. Nejen látkou jsou autorové ti na Ciceronu závisli, nýbrž i mluvou, kteráž, jakkoliv není klassickou, přece velmi slušnou nazvána býti musí. Ve středověku ustupuje sice Cicero v pozadí, ale jeho díla filosofická čtou se přece aneb působí prostřednictvím vynikajících církevních otců z konce starověku. K nové úctě přichází Cicero za renaissance; za té domáhá se opět onoho postavení vůdčího, jež mu Quintilian v římském písemnictví pojistil. Především jest to Petrarka, jenž vroucí láskou k němu plane, zvláště když na jevo vyneseny některé spisy jeho, jež nevšímavostí středověkou pomalu by byly v záhubu přišly, jako spisy rhetorické a valná část listů. Za Petrarkou jdou humanisté druzí, zejmena Fr. Poggio, jenž sám zval se žákem Ciceronovým, Salutati, Traversari, Vergerio a j. Humanisté ti dikci spisů jeho, zvláště listů, si oblíbili a ji napodobovati hleděli. Že dopisy jich vynikají tak lahodnou a půvabnou řečí, děkují vzoru svému, 'vůdci renaissance' Ciceronovi. Ale nejen v ohledu formalním, také co se obsahu a ducha tkne, měly spisy Ciceronovy na tehdejší dobu vliv značný. Po renais-

sanci přišla doba reformace a protireformace. Za té z různých příčin náboženských méně sice k Ciceronu přihlíženo, ale i tehdy při vzdělávání mládeže, ve škole přední místo jemu vykazováno. Nadešla potom nová doba památná, doba francouzské osvěty, po níž revoluce vzplanula. Spis. líčí, kterak i přední francouzští myslitelé tehdejší vlivu Ciceronovu podléhali, na př. Voltaire, Montesquieu, Mably a j. Politické traktaty Ciceronovy, na př. knihy de legibus, a řeči jeho poutaly především hlavy ty. Řeči Ciceronovy i generaci nejbližší se zamlouvaly a jí horlivě byly studovány a napodobovány. Vynikající tehdejší řečníci francouzští jimi se vzdělali, tak že lze říci, že tehdy teprve ve Francii objeven byl Cicero řečník. V Anglicku následkem příznivějších poměrů politických již před tím událo se objevení výmluvnosti jeho, proti tomu v Německu neznám prý jest Cicero řečník dosud.

Výsledek všeho jest, že Cicero jest zjev v literatuře římské velkolepý, muž, jenž spisy svými nejen Římanům neobyčejnou měrou prospěl, nýbrž i lidstvu vůbec v dobách pozdějších. Spis. jest nadšen pro muže toho, a snad nechybuji, dím-li, že leckdy v nadšení tom tvrdí více, než s pravdou se snáší. Plnou měrou zasluhuje přes to výklad jeho, jenž — mimochodem řečeno — jest veskrze duchaplný a genialni, našeho uznání, uvážíme-li ony neslýchané útoky, jež v tomto století na tuto ozdobu římského písemnictví v Německu se staly. Byť ještě Schanz v dějinách římské literatury v posledních letech vyšlých o Ciceronu jako 'o padlé veličině' psal, zdá se přece, že v samém Německu obrat v smýšlení o něm nastal. Vřelé apologie jeho, jež v poslední době se tam objevují — srvn. Aly, Weissenfels —, aspoň nasvědčují tomu. Přednáška bystrého tohoto ruského učence posílí nepochybně též směr tento v zemi té.

K výkladu svému o Ciceronovi připojil (str. 63—101) Zielinski hojné poznámky a exkursy: tamtéž různé spisy citovány, jež zevrubněji o té neb oné věci jednají. Z exkursů tamějších zajímaly nás nejvíce ty, jež věnoval na str. 66—70 a str. 83—88 p. P. Nerrlichovi, autoru pověstného spisu *das Dogma vom klassischen Altertum,* plného útoků na klassický starověk a spolu klassickou filologii. Z. velmi příkře, ale ne nespravedlivě, o něm se vyslovuje, ukazuje nevědomost jeho, nekritičnost a zpozdilost, čímž smělost a odvážnost Nerrlichova tím více vyniká. Takového odbytí sotva se mu dostalo se strany jiné, i musí zvláště klassičtí filologové za ně Zielinskému býti povděčni.

Rob. Novák.

Alf. Werth, de Terentiani sermone et aetate. Lipsiae, in aedibus Teubneri 1896.

O době Terentianově nemáme bezpečného svědectví ze starověku; první zmínka o spisovateli tom jest teprve ze 4. st. po Kr. Tím není divu, že různá mínění pronesena byla od badatelů o době, kdy živ byl. Někteří buď brzy po filosofovi Senekovi aneb v po-

čátek druhého století jej kladli, K. Lachmann vyhlašoval polovici třetího století za dobu jeho, a mínění toho následovali mnozi, mezi nimi i Keil. Proti mínění Lachmannovu vystoupil G. Schultz (Herm. 22, p. 275), a sice na základě míst, kde činí se zmínka o básnících nových (*poetae novelli*), jež klade v léta 50—150 po Kr. Výsledek, jehož sám dochází, jest ten, že Terentiana dlužno klásti již v polovici druhého století po Kr., jeho spis metrický o něco později, to jest asi v r. 175. Je-li tento výsledek pravdivý čili nic, míní v pojednání svém Werth vyšetřiti, prozkoumaje dikci autora onoho. Než však mluvu tu zkoumá, dovozuje, že Terentianus dříve první a třetí knihu díla svého složil, později teprve knihu druhou. Potom probírá slovní poklad Terentianův, jeho pádosloví, nauku o způsobech a časích, jedná o zvláštnostech v užívání partikulí, a resultat všeho jest, že Schultz dobře usoudil, když Terentiana za vrstevníka Gelliova a Apulejova vyhlásil. Werth domnívá se, že Terentianus asi za Hadriana se narodil, třetí knihu svého díla že psal na počátku vlády Marka Aurelia, druhou pak na sklonku života tohoto císaře. Tyto vývody Werthovy jsou dosti pravděpodobny, jeho výklad o mluvě Terentianově na jisto dobrým příspěvkem k historické mluvnici jazyka latinského. Rob. Novák.

H. Kluge, Die Schrift der Mykenier. Eine Untersuchung über System und Lautwert der von Arthur J. Evans entdeckten vorphönizischen Schriftzeichen. Mit 4 Schrifttafeln und 80 Abbildungen und Reproductionen von Inschriften. Cöthen, Schulze, 1897, 8°, str. 110.

Až do nejnovějších dob bylo obecně za pravdu pokládáno, že vyvinulo se písmo řecké z foinického teprvé průběhem IX neb VIII stol. př. Kr., ježto nejstarší zachované památky jeho sotva lze před r. 700 př. Kr. vročovati. Názor tento opíral se tudíž výhradně o nedostatek zjevů písemných z dob starších, při čemž některé písemnické údaje, pro znalost písma Hellenů dob dřívějších dosti určitě svědčící, nebyly na váhu brány. Ještě r. 1893 tvrdil Beloch (Griechische Geschichte I, 6 sld.), že zachované podání nemá odpovědi k otázce o původu písma, ale vývody jeho axiomatem dotud obecně platným značnou měrou otřásly, ježto připouštěl, že osvojili si starší Hellenové kyperské písmo od národů maloasijských. Beloch však nedovedl se vymknouti z obecného domnění, které Hellenům znalost písma před IX stol. př. Kr. odpíralo, a i tvrdil, že hellenské písmo, jež my známe, vzniklo teprvé po osazení Kypra, v době, kdy י z užívání již vymizelo, ježto Hellenové jím své ι označovali a pro ט nový znak si smyslili. Naproti tomu žilo prý ještě všude ו, jehož užito k označení řecké hlásky F. Dle úsudku Belochova byl jazyk řecký za vzniku nynějšího písma řeckého asi ve stadii Iliadou repraesentovaném.

Této thesi odpírala zřejmě Ilias Z. 168, kdež již mluví se o skutečném listu, psaném písmeny — σήματα λυγρά, γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ — a do Lykie poslaném. Také učiněny současně nálezy kamenův a předmětů keramických Ohnefalsch-Richtrem na Kypru, Schliemannem v Hissarliku a Flindersem Petrie v egyptském Fajjumu (ale ve vrstvách, nesoucích určité znaky, že pocházejí od středomorských Turšů-Tyrsenů, v egyptských pamětech častěji připomínaných), které pokryty byly neznámými, ale pravidelnému písmu velice podobnými črtami. A. H. Sayce jal se tyto črty blíže vyšetřovati a dospěl r. 1881 (ve Schliemannovu spisu „Ilios", str. 766 sld.) k výsledku překvapujícímu, že znázorňují starobylé písmo, rozšířené v maloasijských sídlech řeckých za doby, do níž klásti jest druhé město trojské, a částečně z kyperského písma odvozené, kterýž výsledek velmi blízko se stýká s údajem Iliady výše řečeným.

Za takového stavu věcí názor o pozdním vůbec vzniku písma hellenského nutně vésti musil k důvodným pochybnostem. Ze zpráv staroorientálských zřejmo bylo, že doléhal ve druhém tisíciletí př. Kr. trojí způsob velice rozšířeného a značně již vyvinutého písma na břehy východního Středomoří: egyptské písmo hieroglyfské, tehdy již v hieratickém písmě zjednodušené, klínové písmo, které za Amarnské doby bylo obecným písmem vší Syrie, tudíž i Foiničanů, jakož nasvědčují dochované dopisy z Tyra, Bybla a Sidona, a konečně buď písmo hittitským zvané anebo dosud neznámý jeho předchůdce. Není lze si mysliti, že by Řekové, by kteří za XVIII dynastie egyptské alespoň s části žili pod egyptskou svrchovaností, nebyli se s tím neb oným druhem písma tehdy existujícího seznámili; existence písma kyperského přímo opak potvrzuje. Když Schliemann v Hissarliku objevil známé črty, neváhal Sayce za písmo je prohlašovati a sice za písmo, kyperskému velice blízké. Výklad Sayceův nabýval podstaty, když Flinders Petrie ve Fajjumu objevil zůstatky tyrsenské osady a mezi nimi keramiky črtami téže podoby pokryté. Tím proti archaeologům ku platnosti hlásily se vývody historické, dokazující, že nehodí se době mykenské užívání písma odpírati.

Tu uveřejnil v londýnském Athenaei (1894, I, čís. 3478 ze dne 23. června, str. 812) anglický archaeolog Arthur J. Evans zprávu překvapující a A. Mycenaean system of writing in Crete and the Peloponnese nadepsané, že shledal na ostrovech moře aegejského, jakož i na Kretě a Kypru, četné kameny, písmem starobylým popsané, jež sluší klásti do doby mykenské. Ve zprávě té, psané 25 dubna 1894 v kretské Kandii, oznamuje Evans, že vrátil se právě z výzkumné cesty po střední a východní části Krety, pátrav v oněch končinách po zbytcích předmykenské a mykenské vzdělanosti. Evans tehdy za šestinedělního putování ostrovem objevil dvě města z doby mykenské a mezi zbytky veliký počet kamenů trojstranných i čtverstranných, provrtaných ve směru osy, na nichž

vyryty byly všeliké pozoruhodné znaky, vyplňující ve skupinách hlazenou plochu kamene. Znaky ty byly sice obrazové, ale již při prvém pozorování shledal Evans, že se naprosto liší od hieroglyfských znakův egyptských, spíše se podobajíce tak zvaným hittitským hieroglyfům. Ku kretským nálezům tohoto spůsobu řadily se dle seznání Furtwänglerova některé kameny v berlínském musei uložené, kamoje, před léty A. H. Saycem v Athenách nabytá, a kámen jeden v Ashmolean Museum, v okolí spartském nalezený. Evans při bližším uvažování shledával, že dlužno Kretu pokládati za původiště neznámého tohoto písma, i připisoval je Eteokretům, někdejším obyvatelům východní části ostrovské. Zbytky nářečí eteokretského uchovaly se ve dvou nápisích, archaiským písmem řeckým psaných, jež v Praisu a Itanu objeveny. Evans odebral se tudíž opět do východokretských krajin a záhy rozmnožila se sbírka jeho o pět kamenů, týmž neznámým písmem popsaných. Teď přikročil k vyšetřování povahy písma a možné jeho příbuznosti se známými soustavami písem starověkých, při čemž shledal, že vyloučena jest příbuznost s egyptskými hieroglyfy i se syllabariem foinickým, naproti tomu některé znaky projevovaly blízké příbuzenství s písmem asianským a spůsob kamenů velice se podobal známým cylindrům starobabylonským. Ctihodné stáří tohoto písma zřejmo bylo z předmětův, s kameny spolu nalézaných, kteréž předměty spůsobem svého provedení velice se podobají starožitnostem z ostrova Amorga, kladeným do nejstarších period vzdělanosti trojské. Současné vyskytování se skarabaů se jmény faraonů XII dynastie mezi nápisovými kameny a předměty jim blízkými svědčí rovněž o pradávném původu. Evans tudíž usuzoval, že repraesentují nápisové kameny z Krety a aegejských ostrovů pradávný spůsob písma, obvyklý na ostrovích Archipelagu před vznikem písma foinického, v němž však bylo lze dobře rozeznávati dvojí periodu vývojnou, starší, v níž převládají tvary zobrazené po spůsobu egyptských a hittitských hieroglyfů, a mladší se znaky lineárně již sestrojenými. Evans ku konci přímo pronášel mínění, že črty na kretských kamenech jsou Homerova σήματα λυγρά.

Podrobněji obíral se Evans s písmem ostrovských kamenů téhož ještě roku v Journal of Hellenic Studies XIV, 270—372, kdež již nazval písmo to „aegejským“, přihlížeje k nalezištím jeho. Ježto všechny tyto kameny, ať již byly měkčí nebo tvrdší, byly provrtány, pokládal je Evans dle analogie s cylindry kyprskými i babylonskými za kameny pečetní a stanovil dle různých znaků, že pocházejí z doby mezi r. 3000—1000 př. Kr. Bedlivým uvažováním podoby a spůsobu jednotlivých znaků shledal Evans příbuznost s písmem kyprským, babylonským, starosemitským a egyptským, avšak spolu konstatoval, že není písmo „aegejské“ se žádným z právě řečených písem identické. Spolu již pokusil se Evans i o řešení tohoto písma, vkládaje na místě znaků kyprským znakům podobných znění těchto,

čímž vznikly skupiny slabik, neshodující se se slovy žádného z dotud známých starověkých jazyků. Z toho soudil Evans, že jazyk nápisův „aegejských" jest neznám, a připouštěl, že jest to jazyk tajemných Eteokretův.

Počet kamenů s „aegejskými" nápisy rozhojnil se dalším pátráním Evansovým r. 1895 a 1896 na Kretě o patnáct, z nichž na dvou, jednom v Elundě a druhém v Mallii nalezeném, vyskytoval se i typ lodi s jedinou dolní plachtou. Evans vyvozoval z toho v nové zprávě své (Explorations in Eastern Crete. I. A Mycenaean dedication. The Academy 1896 I, 493), že původci „aegejského" písma byli národem plaveckým, kterýž úsudek srovnává se s vědomostmi o ostrovanech aegejských a zejména o Kreťanech, z hieroglyfských zpráv egyptských a z rozptýlených biblických vzpomínek čerpanými. Kretský původ písma dovozoval Evans i z kamene mastkového, na němž přemnohé z nápisův „aegejských" psány jsou, a právě v údolí východokretské řeky Sarakiny vyskytují se valonny mastkové v hojnosti znamenité.

Evansovi náleží tudíž zásluha, že sám prvý sebral a shromáždil hojné písemné památky z dob prastarých, pocházející od obyvatelů ostrova Krety a ostrovův okolních, avšak i od obyvatelů poloostrova Peloponnesa. Evans nálezy svými vyvrátil dosavadní thesi, která tvrdila, že Řekové teprvé za dob poměrně pozdních prostřednictvím Foiničanů písmo seznali a vlastní syllabarium si smyslili. Avšak rozřešitelem „aegejského" písma není Evans, nýbrž H. Kluge, professor Ludvíkova gymnasia v anhaltském Köthenu.

Kluge jal se srovnávati oba spůsoby „aegejského" písma, tvarů zobrazených a znaků lineárních, při čemž poznal, že písmo toto má ráz pravého písma obrazového. Dosavadní známé příklady písma pohrobily vesměs zásadu tak zvané akrofonie, dle níž zobrazený tvar má hláskovou platnost prvé hlásky, v jistých případech i prvé slabiky slova zobrazeného. Tak seznal Delitzsch (Die Entstehung des ältesten Schriftsystems, 225), že původci kanaanského písma, jehož jest písmo foinické pouze mladším zjevem, zobrazili hlásku *l* obrazem lva, לבא nebo לבת, ježto slovo toto, lva značící, hlásku ל má v násloví. Kluge spravoval se touto zásadou a hledal jazyk, který by bylo lze za mluvu vynálezců písma Evansem objeveného pokládati. Vývody Evansovými utvrdil se v přesvědčení, že písmo „aegejské" není s kyprským totožné, nýbrž s ním toliko příbuzné, a že není psáno nářečím eteokretským, poněvadž nalezištěm „aegejských" nápisů nejsou toliko sídla někdejších Eteokretů, nýbrž veškera Kreta i všechny okolní ostrovy a peloponneská pobřeží. Kluge správně soudil, kdyby byly nápisy ve východní Kretě psány nářečím eteokretským, bylo by nutně vyvozovati, že nápisy na jiných ostrovích nalezené psány jsou různými jinými nářečími. Proti tomu však mluví známá zkušenost, že primitivními písmy psalo se toliko v jazyku jediném; konečně nářečí eteokretské jest nám dotud veličinou

zcela neznámou, i jest dovolena pochybnost, zda vůbec zvláštní nářečí eteokretské vůbec existovalo. Těmito úvahami se řídě a přiznávaje platnosti výsledkům srovnávacího studia linguistického, které ze zeměpisného rozšíření thráckého kmene po obou březích Hellesponta čerpalo přesvědčení o příchodu Hellenů do Hellady a na ostrovy již před počátkem doby trojské, nabyl Kluge přesvědčení, že záhadné „aegejské“ písmo skrývá v sobě nejstarší památky, psané jazykem řeckým.

Není zde místa, abychom uváděli veškery vývody Klugeovy v této příčině. Důležitější jsou zkoušky jeho theorie, na jednotlivých nápisích podniknuté. Dle známé akrofonické zásady a v předpokládání, že psány jsou nápisy „aegejské“ jazykem hellenským, vyšetřil Kluge, že znak oka, v dalším postupu jediný nebo dvojí soustředný kruh s bodem ve středu, značí ο neb ω, ježto oko řecky ὄμμα slove. Znak dýky ξίφος, jest ξ, znak brány πύλαι, v dalším lineárném postupu dvě kolmice příčkou spojené, jest π, znak hlavy, κεφαλή nebo κάρα, lineárně přímkou a pod tento třemi body ve dvou řadách znázorněný, jest κ, znak ženských prsou, μάμμη nebo μαστός, jest i tvarem M, μ, znak vykročené nohy, v lineárním provedení trojuhelník s přímkou vodorovnou, vrcholu se dotýkající, upomíná na verbum δραμεῖν a znamená tudiž δ, znak sekyry, ἀξίνη, a oradla, ἄροτρον, jest α, atd. V některých případech lineárných dva znaky jsou ligaturou spojeny. Otevřená ústa nebo jícen znázorňují spiritus lenis. Ježto jednotlivé znaky vyskytují se v hojných variantách, označuje je Kluge tímto spůsobem v tabulce připojené: A_1, A_2 atd.

Takto sestavil Kluge syllabarium „aegejského“ písma, ve kterémž na prvý pohled jeví se hojné shody se syllabariem kyperským i starofoinickým. Čím se podobnost tato zakládá, zda společným původním zdrojem, z nichž tři různé sice, zásadně ale příbuzné spůsoby písma vyprýštěly, nebo, jakož usuzuje Kluge ve shodě s Evansem, že z „aegejského“ písma kyperské i foinické se vyvinulo, tak že by „aegejské“ písmo bylo nejstarším typem všeho písma hláskového a v historickém matkou písma kypersko-asianského, foinického i řeckého, toť jest otázka prozatím podřízená, již řešiti bude lze teprvé pomocí dalšího nápisového materiálu i zevrubných srovnávacích studií.

Důležito jest, že osvědčují se zásady, které shledává Kluge ve vývoji a podobě „aegejského“ syllabaria, při pokusném čtení nápisův Evansem objevených a uveřejněných, a sice i při písmu figurativném i lineárném. Jednotlivé legendy, jichž dočinil se Kluge svým výkladem písma, projevují zplna spůsob i tvar jazyka řeckého a mají namnoze význam obětní. Tím ovšem není řečeno, že jsou výklady Klugeovy nevývratny. Zajisté další diskusse mnohou změní stránku, která byla Klugeovi nejasna, záhadna, a opraví i mnohý úsudek jeho, než zásluha, že sám prvý razil cestu k seznání nej-

staršího hláskového písma vůbec a řeckého písma zvláště, tuším nebude nijak již duchaplnému rozřešiteli ubírána.

Dr. J. V. Prášek.

Friedrich Delitzsch, Die Entstehung des ältesten Schriftsystems. Leipzig. J. C. Hinrichs 1897. Lex., str. 239 (autografováno).

Otázka o původu písma za nejnovějších dob řešena byla cestou dvojí, jednak zkoumáním vnitřní podoby a významu znaků v jednotlivostech i souhrnu, jednak studiem nově objevených památek nápisových. Dle stanoviska, jež jednotliví badatelé zaujímali, dosti se různily i výsledky zkoumání jejich, obvykle však až do let právě minulých písmo hieroglyfské za nejstarší pokládáno. Dvojí byl důvod pro tuto domněnku, prvý historický, ježto bylo lze písemné památky egyptské stopovati až do dob IV dynastie, vedle nich pak vyskytovaly se starší památky nepokrytě egyptského původu, jež proti obecnému egyptskému zvyku nebyly popsány a tudíž za doby vznikly, která ještě písma neznala. Nejstarší známá památka písemná v Egyptě jest skalný nápis prvého faraona IV dynastie Snefru v sinajském údolí Vádi Maghára, nejznámější památkou za doby před vznikem písma vzešlou jest veliký sfinx u Gize, jehož původ klade Maspero ještě před počátek lidských dynastií, tudíž lze hledati původ hieroglyfského písma za dob, vzniku faraonské říše časem velmi blizkých.

Druhý důvod plynul ze zkoumání tvarů jednotlivých a z řešení otázky o původu jejich. A právě tento důvod oprávňoval nejvíce dohad, že nejstarším bylo písmo egyptské, zachované ve všech fásích, od obrazového písma hieroglyfského, jehož nejstaršími zjevy jsou výše řečený nápis krále Snefru a nápisy pyramidové, až po nejpokročilejší demotickou kursivu. U žádného písma nebylo lze stopovati vývoj jeho od prostého obrazu k prvé hlásce pojmu, obrazem znázorněného, k lineárnému písmu hieratickému a konečně k demotické kursivě, která zásadně již se blíží písmům našim.

Toto dogma, po dlouhé doby platné, doznalo odporu se strany zkoumatelů písma klínového a sice již za dob, kde teprvé mladší, jednodušší znaky klínopisné byly známy. Prvý počátek učinil již r. 1859 Jules Oppert, duchaplným spůsobem ukázav, že znaky[1]) NUN (60), AN (12), ŠU (199), ŠI (253), PI (216), BIT (174), LIB (217), KI (257), RA (177) atd. vyvozeny jsou z obrazů ryby, hvězdy, ruky, oka, ucha, domu, srdce, města („champ labouré"), země struhami přeryté i j.

Jakkoli v některých případech nedošel výklad Oppertův potvrzení, přece náleží jemu zásluha, že vytkl badání o původu písma

[1]) Z technických příčin, které ještě nedovolují reprodukovati znaků klínopisných v původním tvaru, volím v závorce číslování dle seznamu tvarů klínopisných, obsažených v Delitzschových Assyrische Lesestücke[3].

klínového pravý směr. Když látky nápisové, zejména archajské, přibývalo, podjal se též úlohy po 20 létech William Houghton. Pokus jeho potkal se s tuhým odporem, ale hlavní výsledek, že písmo klínové vyvinulo se z obrazových hieroglyfů, nám doposud neznámých, avšak v ideografickém významu jednotlivých znaků namnoze zachovaných, nabyl jeho vývody podpory. Na bedrách těchto předchůdců spočívaje, jal se již r. 1883 Fr. Hommel tvrditi, že sumírský kulturní život a tudíž i klínové písmo s ním nerozlučně souvislé starší jsou mnohem egyptského písma hieroglyfského.

Od té doby nálezy de Sarzecovy v Tello a pennsylvánské výpravy v Nipuru vynesly na den přehojný počet nápisův archajských, původem do VI a snad i již do VII tisíciletí př. Kr. se nesoucích, jimiž these Hommlova došla vnějšího potvrzení, neboť jisto jest, že nipurské nápisy sluší klásti průměrem o dvě tisíciletí i více před dobu IV dynastie a že již nejstarší nápisy archajské psány jsou písmem, které vzniklo z původního písma obrazového. Tím posunut počátek písma klínového do šerého, chronologickými a historickými představami našimi dotud nevystihlého dávnověku a dolní Mesopotamii sluší za kolébku prvého písma pokládati.

Nálezy nipurské repraesentují tudíž nejstarší známé písmo, avšak i nejstarší a původním sumírským hieroglyfům tvarem nejbližší spůsob písma klínového, příležitost to, jíž užil Fr. Delitzsch k velezajímavému a v mnohých příčinách dovršujícímu studii o vzniku nejstarší soustavy písemné. Delitzsch třídí zásadně písmo klínové v archajské, starobabylonské a v novobabylonské, jehož pouhou variantou jest písmo assyrské. Archajské písmo liší se od starobabylonského tím, že místo klínu, jenž charakterisuje již písmo starobabylonské, užívá tvarů lineárných, hrubě provedených v nápisích nipurských, jemněji v tak zvané „supí stele“ a v nápisích z Tello. Písmo novobabylonské existovalo již za doby Amarnské.

Přecházeje ku vlastnímu úkolu své rozpravy, vykládá Delitzsch stanovisko ku svým předchůdcům, zejména Houghtonovi a Hommlovi a tu zvláště zkoumá na hojných příkladech vznik znaků jednotlivých. Spůsob, kterým jednotlivé znaky vznikaly, jest dle Delitzsche kolikerý. 1. Zdvojením, zřídka ztrojením, ještě řidčeji zečtvernásobením stejných znaků stupňuje se původní pojem kvalitativně neb i kvantitativně. Příklad nového znaku, utvořeného zdvojením znaku původního, jest jemu kromě jiných znak NIR (175) s významem ítílu, pán, král, jenž vznikl zdvojením znaku NUN (60), majícího význam rubû, veliký. Znak MUL (91) s významem kakkabu, hvězda, vzešel ztrojením znaku AN (12), jenž původně vedle významů šamû, nebe, a ilu, bůh, měl i význam kakkabu. 2. Skládáním znaků nestejných. Původních znaků bylo asi 180, k nimž kombinací přibylo ještě asi 200 jiných. Tak znak 257 s významem damâku, damku, dumku, milostivu býti, milostivý, příznivý, milost, přízeň, vznikl kombinací znaků ŠI (253) s významem înu, oko,

a ṢAB (219) s významem namâru, světlu býti, nûru, světlo. ŠI + ṢAB vykládá se tudíž = oko + jasný, z čehož vzniká v dalším postupu „jasně hledící, dobře smýšlející, příznivý". Ježto doposud jest asi 200 znaků nevysvětlených co do původu svého, pokouší se Delitzsch a to se zdarem zřejmým o řešení této otázky, vykládaje vznik jedněch přiřaděním (jako znak 110 s významem šarru, král, jenž vznikl přiřaděním znaku 179 s významem amílu, člověk, ku znaku GAL [189] s významem rabû, veliký, tedy rabû + amílu, veliký κατ' ἐξοχήν), jiných vřaděním (vřadilo-li se do znaku KA [14] s významem pû, ústa, znak A [313] s významem mû, voda, nabyl znak takto vzniklý [NAG, 20] významu šaḳû, napájeti). Zvláštnost při tvoření znaků písma klínového jest tak zvané gunû učenců assyrských, to jest rozšíření původního pojmu co do velikosti, směru anebo prostoru. Gunû dálo se tudíž cestou kolikerou, buď vřaděním nebo přiřaděním tří kolmých klínů, čímž označována velikost původního pojmu, nebo přiřaděním na hoře i dole dvou šikmých a mezi sebou rovnoběžných klínů směru od levé ku pravé, čímž znamenány býti měly cesta, přístup, vchod, anebo připojením znaku KIL (274), uzavřený prostor znázorňujícího. Znak ŠUD nebo SÍR (208) jest gunovaný znak BU nebo PU nebo SIR (206); rozdíl spočívá ve významu, nebo prostý tvar má význam arku, dlouhý, gunovaný pak rûku, vzdálený. V syllabárech assyrských některá tato gunování jsou výslovně jako gunû označena, pokud totiž dochovalo se vědomí někdejšího gunování až do dob pozdních učenců a písařův assyrských. Delitzsch však jde dále a dovozuje, že i hojné jiné znaky, jichž vznik gunováním spůsobený učencům ninivským již nebyl znám, doposud se jako gunû repraesentují. Znak UŠ (137), vzniklý z původního hieroglyfského označení phallu. s významem zikaru, muž, gunován byl vřaděním znaku KUR (204) s významem kašâdu, poraziti, zajati, i vznikl takto nový znak 26 s významem ardu, sluha, otrok.

Touto cestou snaží se Delitzsch ze 212 dotud nevysvětlených znaků klínopisných vyložiti původ 140 znaků a dospívá konečně ku formulování následujících zásadních pravidel: 1. znaky klínopisné vyvinuly se z prvobytných, přímočárných obrazů slunce, měsíce, hvězd, hor, člověka a jeho údů, zvířat, rostlin, nástrojů. 2. vedle těchto „praobrazů" vyskytovaly se od počátku „praznaky", graficky znázorňujíce pojmy „ohýbati", potlačovati, objímati, dlouhým býti, které gunováním zesíleného anebo rozšířeného významu nabývaly. 3. „Praobrazův" a „praznaků" počet sotva kdy číslici 45 převyšoval. 4. Všechny ostatní znaky, počtem asi 400, vzešly duchaplným skládáním původních 45 znaků.

Velmi zajímavy jsou konečné vývody Delitzschovy o duševním nadání a o vzdělanosti Sumírů, kteří dnes obecně jsou za vynálezce písma klínového pokládáni. Obdivuhodný jest dar tohoto nejstaršího z kulturních národů světa pro abstrakní myšlení a kombinování,

pro rozměry velikosti a prostoru a vůbec pro věci mathematické. Spořádaný, na pevných řádech spočívající rodinný i společenský život, zvláště ženě důstojného místa v rodině i ve společnosti poskytující, jsou důkazem povznesené lidskosti, písmo, stavba domů z cihel, četné průplavy, zevrubná pozorování pohybu nebeských těl svědčí o bohatém jejich nadání duševním a o veliké tělesné zručnosti. Dovozuje ku konci, že se i foinické písmo po době Amarnské vyvinulo z písma klínového, vyřkl Delitzsch, že není klínové písmo toliko nejstarším písmem světa, nýbrž že stalo se prostřednictvím foinického písma i základem písma našeho vůbec.

Dr. J. V. Prášek.

Bolko Stern, Aegyptische Kulturgeschichte. Band I. Alterthum. Mit zahlreichen Illustrationen von A. Schmidt und vom Verfasser. Magdeburk. W. Niemann 1896 8°, str. 241.

Před nemnohými léty vydal A. Erman slavný dvoudílný spis, Aegypten und aegyptisches Leben im Alterthum nadepsaný, v němž, opíraje se především o údaje hieroglyfské, hleděl vylíčiti minulost staroegyptskou ve všech příčinách. Spis Sternův vytkl si úkol mnohem užší, přestav na vylíčení dávného egyptského života duševního i někdejšího stavu hospodářského, jest tudíž vítanou pomůckou ku studii klassiků řeckých, kteří mnohem zevrubněji hleděli si vnitřních poměrův egyptských než dějin vnějších.

Předností Sternova díla jsou veliká znalost pramenů, památek i krajiny; odtud svěžest jeho slohu, ku čtení vybízející a pramen mnohých úvah. Spisovatel dokonale jsa vyzbrojen odbornými vědomostmi, velmi trefně srovnává výsledky studia s přírodní povahou země a dočiňuje se ve mnohých příčinách závěrů, jimiž dosavadní názory jsou překonány. Duchaplný zajisté jest úsudek, že nehodí se vzdělanost egyptskou pokládati za osamělou uprostřed krajin barbarských. Nález Hallstadtský prokazuje zajisté, že již v dávných dobách byla velmi pokročila vzdělanost zemí středoevropských: že o ní méně víme, než o vzdělanosti egyptské, vysvětluje se prostě okolností nahodilou, ježto se nám méně památek v střední Evropě než v Egyptě zachovalo. Odtud však vysvětluje se veliký význam egyptské vzdělanosti, ježto podává nám vodítka k poznání dávné minulosti, která téměř ve všech zemích zahalena jest hustou tmou nepaměti. „Nirgends“, praví případně Stern str. 4, „liegt ein so langer Zeitraum des Weltgeschehens uns vor Augen“. Pozoruhodný jest i výrok, že vzdělanost egyptská trvá v zásadě nezměněna až po naše doby; změnila se ovšem víra a s ní i formy její, avšak charakteristické znaky vzdělanosti zůstávají beze změny až po naše dny. Tam, kde Egypťan dob faraonských vzýval divotvornou bohyni v hadí podobě Mirit ve skalní kapli blíže Theb, uctíván později světec křesťanský, nyní pak pocty se v témž místě vzdávají světci mohammedánskému. V tom toliko spočívá rozdíl nynější doby a dáv-

ných poměrů, že lid, který za dob národního státu faraonského jevil živý zájem pro potřeby a osudy státní, nyní s tupou resignací přijímá rozkaz od každého, kdo jest právě držitelem výsostných práv v zemi.

Neméně důležity jsou povznesené stanovisko Sternovo a kritická jeho methoda. On nepohlíží na minulost egyptskou s omezeného hlediště egyptologova, nýbrž stále srovnává jednotlivé stránky její se sourodými zjevy odjinud známými. Jest to methoda, jíž bychom zvláště pěstitelům kulturní historie klassické doporoučeli, ježto zůstavuje bádateli jasný, nepředpojatý zrak a mnohý kulturní zjev, jednostranně až příliš ceněný, zkoumán jsa dle této methody, stává se zjevem nad příbuzné nehrubě vynikajícím. Stern touto cestou dospěl k vývodům, jimiž dosavadní názory ve mnohé příčině jsou zkorrigovány. Tak popírá, že by nejpřednější snahou starých Egypťanů byl nákladný hrob, čehož dalším důsledkem jest, že v životě Egypťanově péče o život posmrtný snahy lidské zastiňovala. Dovozujeť Stern, že známe ovšem několik tisíc staroegyptských hrobů, královských, kněžských i velmožských, ale kde jsou hroby asi 150.000.000—200.000.000 lidí, kteří za dob faraonských v Egyptě zemřeli? O „věčný byt“ měly tudíž péči toliko třídy vznešené, nikoli však lid. Namítá-li se, že se nám zachovaly chrámy a hroby, ne však domy egyptské, a soudí-li se z toho, že neměl Egypťan smyslu pro požitky životní, podotýká Stern, že dlužno v této příčině hleděti především k podnebí egyptskému, které člověku dovoluje, aby největší část života svého trávil kromě příbytku, a dovozuje nad to, že dle scén zobrazených byli staří Egypťané nejen lid povahy mezi sebou družné, veselé, nýbrž i že byli značnou měrou vypínaví, ješitní a ctižádostiví, avšak i střízliví a mírumilovní. Nejslavnější heroové egyptské báje, Osiris, Mena, zvěčnili se blahodějnými činy míru a písemnictví hieroglyfské vděčně vzpomíná ne válečníků, nýbrž moudrých zemésprávců; státi se „písařem“ bylo ideálem starověkého Egypťana.

S tohoto stanoviska k dějinám egyptské vzdělanosti přihlížeje, získal Stern i novou pevnou půdu pro soustavu dějin politických. Dle jeho názoru, dle referentova soudu zcela důvodného, byla tak zvaná stará říše dobou klidného vývoje rolnického obyvatelstva, jehož králové ctižádost ukájeli velikolepými stavbami. Prvou historickou postavou jest prvý král IV dynastie Snefru, jenž zůstavil vedle své pyramidy i jiné památky své činnosti. Za V a VI dynastie rozšířilo se panství egyptské až do východního Sudánu, do vlasti trpaslíků, kteří však tehdá patrně seděli severněji než trpaslíci za dnů našich Schweinfurthem a Stanleyem v rovníkové Africe objevení. Pokud se týče původu města Memfi, přisvojuje si Stern názor Ermanův, Aeg. und aeg. Leb. I, 243 sld., jakkoli proti němu pronesl námitky velmi závažné Wiedemann, Philolog. XLVII, 346 sld. Z polohy různých hrobových skupin jest ovšem možno souditi, že vzrů-

stala Memfis zvolna vznikáním jednotlivých částí městských kolem paláce nové královské dynastie a blíže pohřebiště jejího, ale tento nijak pozoruhodný moment neopravňuje ještě k výroku, že město Mennofer, pozdější klassická Memfis, vzniklo teprvé za slavného faraona VI dynastie Papi. Mírumilovný ráz staré říše projevují i dokonalé řády státní, proti nimž vojenské zřízení sotva se vyšinulo nad prvé počátky.

Vývoj staré říše přerušen byl vpádem neznámého, v osvětě rovněž již pokročilého národa, původem nepochybně libyjského, po němž vážné zbytky nejnověji v horním Egyptě Flinders Petrie objevil. Doba panství tohoto lidu zahrnuje se dobou VII—XI dynastie, načež XII dynastií v popředí vystupuje mocný thebský rod, proslavený velikolepými stavbami i výboji v Nubii. Než ústrojí správní změnilo se, neboť despotism dřevních rolnických králův ustoupil foederativní soustavě, v níž král vykonával práva výsostná ve spolku s nomarchy. Třetí periodu státního vývoje egyptského značí vypuzení Hyksoů, kteréž stalo se — dle Sterna — hlavně přičiněním kněží thebského boha Amona. Odtud vyvinuje se již za nejslavnějších faraonů XVIII—XX dynastie v počátcích svých soustava theokratická, kteráž odstranivši nomarchy, boha Amona za vládce jediného a krále za viditelného toliko jeho zástupce pokládala. Tím nabyla ovšem královská důstojnost váhy a moci neobvyklé i opírala se o zvláštní vojenský stav, k němuž veškery vyšší vrstvy obyvatelstva se počítaly. Naproti tomu lid, který v staré říši byl jádrem národa a nejplatněji přispěl k osvobození země ode jha Hyksoův, uvržen v porobu, z níž se do této chvíle nevytrhl. Pokus Amenhotepa IV proti theokratii Amonově skončil nezdarem a za posledních Ramsovců rozhodoval již velekněž thebský ve jmenu bohův Amona a syna jeho Chunsu o všech potřebách říšských, až konečně velekněz Hrihor rod královský svrhl a sám skráně své ozdobil vínkem faraonským. Než kněžské panství mělo následkem roztržení země. V severních končinách pomocí cizích žoldnéřů vznikly nové královské dynastie libyjského původu, a toliko jižní část spolu s Nubií poslušna byla králů kněžského původu, kteří však ve Thebách dosti nejsouce bezpečni, uchýlili se do nubské Napaty a tam i kult Amonův přenesli.

I náboženství nebo spíše bohopoctu pojímá Stern v protivě s různými soustavami, jež ze zbytků starověkého podání, klassického i hieroglyfského, někteří moderní egyptologové vyvodili. Jemu jest egyptská bohopocta nejšíře vyvinutým polytheismem, božstva pak egyptská jsou oduševněnou povahou země, kterou však sluší dle egyptských názorů posuzovati. A tu především zobrazují se v bohopoctě egyptské stálé protivy přírodní sucha a říčné zátopy, kteréž nikde na světě nejsou tak zřejmy jako v dolním Ponilí. Pánem nilských zátop, bohem blahodatné řeky a vůbec dobrého principu jest Osiris, jenž jest spolu bohem života zvláště záhrobního. Mythos

o Osiridovi uchovává v sobě paměť nejstarších kulturních počinů. Pozdější době byl ovšem Osiris pouze bohem mrtvých, kdežto Nil a zúrodňující síla jeho bohem Hapi neb Apiem byly zastupovány. Mythos o znovuožití Osiridovu jest základem egyptské nauky o z mrtvých vstání, názor pak o existenci tak zvaného Ka, t. j. o existenci jakési duše jen za jistých poměrů viditelné a i po smrti těla na blízku tohoto žijící, podnítil péči o neporušitelnou schránku mrtvoly lidské, jménem mumie známou. Byly-li vzdávány po smrti jednotlivým králům oběti, byly tyto oběti duchu těchto králů přinášeny.

Velmi podrobně jedná Stern o egyptské učenosti, při čemž přirozeně nejprvé podstatu hieroglyfského písma vykládá. Stern přikládá ještě hieroglyfům charakter nejstaršího písma světového, nepřihlížeje k epochálným výsledkům Hommlova studia, který již roku 1892 dovozoval, že písmo hyeroglyfské jest v zásadě ze sumírského vyvoděno. K čemu dospěl Hommel dlouhým uvažováním, rozřešila rázem výprava pennsylvanské university do Babylonie, nebo dle zpráv, jež assyriolog výpravy této H. V. Hilprecht v The Babylonian Expedition podal, není již pochybnosti, že jest písmo sumírské snad o mnohá tisíciletí hieroglyfů starší. Prvý historický král egyptský Mena žil dle počtu Manethonem zachovaného po r. 3900 př. Kr., ale nálezy nipurské Hilprechtem popsané jdou až do VIII—VII tisíciletí př. Kr. Stern sám připouští, že veliká sfinx u Gize vzdělána jest ještě před vynálezem písma, ježto jest proti známému egyptskému zvyku nápisů prosta; a přece neodvážil se dotud žádný archaeolog původ této sfingy klásti dále do minulosti než do dob maličko počátek Menův předcházejících.*) Stern třídí literární památky a oceňuje nejprvé pohádky, příhody cestopisné a zjevy poetické, naší doby dochované, načež přechází k vědám exaktním, tu pak dosavadní názory o výši egyptské učenosti značnou měrou umenšuje. Tak dovozuje z mathematického Papyru Rhindova, že mathematické vědomosti Egypťanů měly namnoze základ chatrný. Rozměr výšky určiti nedovedli a plochu trojúhelníka rovnoramenného vypočítávali, dělíce dvěma součin dlouhé a krátké strany.

Rovněž mylné ponětí bylo dotud i o jiných odvětvích vědění egyptského propagováno, čemuž se Stern důvodně opírá. Dle něho lze vědu egyptskou vystihnouti slovy „das Sammeln und Ordnen der Beobachtungen“ a již s tohoto stanoviska soudí Stern, že dosavadní ponětí o výsledcích vědecké práce egyptské bylo upřílišeno. Drastický toho doklad spatřuje Stern ve výkladu hieroglyfských ná-

*) Nedávno sice Borchardt v sedění cís. archaeologického ústavu v Berlíně dovozoval z poznatků slohových, že veliká sfinx původem svým odnáší se k počátkům nové říše, než názor jeho znám jest toliko z kratičkých prvých sdělení a nad to sotva lze jej srovnati s určitou zprávou faraona Thutmesa IV (asi 1440 př. Kr.), kterýž vypravuje v nápise zachovaném (Brugsch, Gesch. Aeg. nach den Denkm. 395 sld.), že snem jsa puzen odstraniti dal písek, zakrývající obrovskou sfingu.

pisů na stěnách chrámu denderského. Praví se tam, že byly na pylonech chrámových vztýčeny stožáry s kovovými hroty, „aby zlomily nepohodu nebeskou". Z místa toho dovozoval Oppel (Das alte Wunderland der Pyramiden, 354), že znali Egypťané hromosvody, neuváživ dle soudu Sternova, že v Dendeře a okolí zmírají mnohá po sobě pokolení, která bouřky ze zkušenosti ani nepoznala. Poměrně nejdále pokročili Egypťané v astronomii, ale ani tu nedovedli se zbýti pověry, rovněž jako v lékařství, kdež sice znali se dobře v diagnostice a poněkud i v pathologii, ale o anatomické povaze těla lidského měli názory přepodivné. Také Stern pochybuje, že by bylo bývalo v Egyptě pěstováno dějepisectví. Hieroglyfské prameny úsudek tento obsahem i způsobem svým nepřímo potvrzují a jest zajisté důležito, že prvý Egypťan, který napsal spis formou i obsahem historický, sebennytský rodák Manethon, byl vzdělán již způsobem řeckým a psal spis svůj rovněž dle vzorů řeckých.

Mnohem příznivěji soudí Stern o egyptském umění. Nedostávalo se mu sice ideálního vzletu, ale v celku i v podrobnostech jest umění egyptské zjevem plného obdivu hodným a to tím spíše, uváží-li se, že rozkvět jeho splývá s nejstaršími dobami politického vývoje. Památky z dob IV a V dynastie, velkolepé, oslňující rozměry a dokonalé provedením, vyrůstají z dob umění prostých jakoby byly čarovným prutem vykouzleny a přece vším svým způsobem nepochybný egyptský původ projevují. Tu mimoděk naskytuje se otázka: kdož byli učiteli stavitelů pyramid a hrobů sakkarských? Kdež jsou zůstatky umělecké práce jejich? I Stern otázku tuto pronáší, ale váhá k ní odpověď dáti, jakkoli nepochybuje, že dobu pyramid předcházela dlouhá doba uměleckého, zvolna mohutnějícího rozvoje, jehož stopy snad podnes kryje písek pouště. Podporou jest jemu osud známých soch krále IV dynastie Chafry, Chefrena Herodotova, které byly — patrně za občanských bouří — otlučeny, do studně vházeny a pískem zasypány, teprvé pak za dnů našich objeveny. Týž osud, myslí Stern, mohl potkati i památky nejstaršího uměleckého tvoření, zvláště značí-li IV dynastie počátek nové aery politické, na troskách starších řádův a poměrů vzešlé.

Nejznámější a nejznamenitější pomníky staroegyptského umění jsou pyramidy, v nichž Stern ve shodě se všemi novějšími zkoumateli shledává náhrobky králův a velmožů; králům připisuje pyramidy hrotité, velmožům zkomolené nebo tupé. Při rozměrech až úžasných imponuje exaktnost práce na těchto památkách šerého dávnověku, o jichž původu a provedení nic nevíme, než co dle výpovědí pozdních exegetů Herodot poznamenal. Známému výroku Herodotovu o době stavby Cheopovy pyramidy (II, 124: ἐργάζοντο δὲ κατὰ δέκα μυριάδας ἀνθρώπων αἰεὶ τὴν τρίμηνον ἑκάστην) dává Stern smysl jiný vykládaje, že stavělo tuto pyramidu 100.000 lidí po 30 let a sice vždy ve třech měsících do roka, v době záplavy,

kdy rolník práce nemá a kdy také bylo snadno po vodě kameny ze vzdáleného pohoří Mokattamského na staveniště v poušti dopravovati.

Není místa ve zprávě této, abychom čtenáře obeznamovali i s dalším obsahem spisu Sternova, který zakončen poutavým líčením života v egyptských Thebách za doby největší slávy jejich, doporučujeme však spis Sternův každému, když obírá se staroorientálskou minulostí anebo dějinami kulturního vývoje lidského.

Dr. J. V. Prášek.

Theophrasts Charaktere. Herausgegeben, erklärt und übersetzt von der philologischen Gesellschaft zu Leipzig. — V Lipsku, B. G. Teubner, 1897. LXII a 276 str.

Důležité toto dílo věnováno XLIV. sjezdu německých filologů, který se letos v Drážďanech konal. Téměř po jedno desítiletí trvá v Lipsku volné sdružení filologů, jehož členové přednáškami a zprávami o svých studiích a o pokroku klassiků filologie vespolek se povzbuzují a ve vědecké činnosti podporují. Od počátku až do nynějška konáno více než 150 večerních schůzí. Na začátku r. 1896 usneslo se několik členů tohoto spolku, a sice Malvin Bechert, Konrad Cichorius, Alfred Giesecke, Richard Holland, Jan Ilberg, Otto Immisch, Richard Meister, Walther Ruge, společnou svou činnost věnovati studiím Theofrastových Charakterů, a výsledkem této činnosti jest vydání tohoto spisu, jež vydavatelé letošnímu sjezdu filologů co slavnostní spis věnovali.

Vydáním tímto učiněn pokrok vědecký v nejedné příčině. Vydavatelé měli po ruce kromě posud známého rukopisného materiálu hojné doplňky a opravy, které jim jeden z nejslavnějších nynějších kritiků, Otto Ribbeck, k používání propůjčil. Dále použili vydavatelé nových kollací rukopisných, které H. Diels uveřejnil, kterých však posud nebylo užito k nové recensi textu, i mohli takto svou recensi postaviti na pevnější a spolehlivější základ. Také Pio Franchi dei Cavalieri v Římě propůjčil vydavatelům kollaci důležitého rukopisu Vaticano-Palatinského 149. Několik rukopisů znova srovnal Immisch, různými zprávami jednotlivými o rukopisném podání přispěl vydavatelům Martini.

Co se kommentáře týká, nehodlali vydavatelé kulturně-historický obsah Theofrastova spisu vyčerpati, k čemu by bylo potřebí mimo použití autorů také rozsáhlého proskoumání památek monumentálních, nápisů a papyrů hellenistických. Také otázku vyšší kritiky, t. j. otázku o původu Charakterů pod jmenem Theofrastovým zachovaných, která v nejnovější době předmětem horlivého badání jest, vydavatelé neprobírají.*) Cíl a účel svůj naznačují

*) Na str. XXXIX praví Immisch: „Ob der Text des Archetypus nur die Epitome eines vor seiner Entstehung vollständigeren Buches gewesen ist, das ist eine Frage, in die die von uns hier aus-

vydavatelé takto: „Das Ziel unserer Erklärung war, die einzelnen Schwierigkeiten, die das nächste Wortverständniss in so vielen Fällen erschweren, durch kritisch-exegetische Aufhellung möglichst zu heben, den Inhalt aus seiner Zeit heraus verständlich zu machen und die verschiedenen Züge jedes Charakters unter dem rechten Gesichtspunkte anschaulich zu vereinigen". — Ke každé kapitole přidán jest přehled, a sice za tím účelem, „aby jím byl kommentář takřka in nuce podán". Mnoho cenných poznámek k výkladu poskytly, jak vydavatelé podotýkají, také professoři Lipské university K. Wachsmuth a Fr. Studniczka.

Velmi obšírný jest výklad, jejž o rukopisech, o jich klassifikaci a jich vespolném poměru podal O. Immisch na str. VIII—LII. Rukopisy jsou roztříděny na tři skupiny, a sice dle toho, obsahují-li 28 kapitol, a sice 1—28 (z veškerého počtu 30), aneb 1—23, anebo 1—15. K těmto přistupuje několik rukopisů majících zvláštní povahu, mezi nimi jediný rukopis, jenž obsahuje Charaktery 16—30. Jest to Vaticanus 110, v kterémž jediném rukopise se Charaktery 29 a 30 nalezají, které poprvé Amadutius (1786) vydal.*) — Na str. LII—LVI podává Immisch seznam posavadních vydání a příspěvků kritických a exegetických. Na str. LVII—LXII jedná Cichorius o době, kdy Theofrastovy Charaktery byly složeny, i dochází toho výsledku, že složeny jsou roku 319 a bezpochyby hned po tom vydány. Výsledek tento zakládá se na kombinacích, které lze pokládati zajisté za důmyslné, ale nikoliv za úplně zjištěné.

Výklad a překlad rozdělili vydavatelé mezi sebou tím způsobem, že převzal Ilberg Char. 1, 2, 25, 26, Bechert Char. 3, 5, 7, 27, Meister Char. 4, 6, 17, 18, Cichorius Char. 8, 23, Holland Char. 9, 10, 22, 30, Ruge Char. 11, 12, 19, 20, Giesecke 13, 15, 21, 24, Immisch 14, 16, 28, 29.

Výklad není všude stejný, co se objemu a zevrubnosti týká. Takovéto rozdíly jsou ovšem nutné a přirozené, kde více pracovníků jest. Toho byli si také vydavatelé vědomi a praví sami bez obalu (str. VI): „Es bedarf kaum des Hinweises, dass unsere Ausgabe vor allem hinsichtlich der Schwächen auf Nachsicht rechnen muss, die auf der Mehrzahl der Bearbeiter beruhen. Einheitlichkeit wurde zwar erstrebt, aber selbstverständlich nicht völlig erreicht". Nejobšírnější jest výklad Cichoriův 23, dosti obšírný výklad Ilbergův 25, Bechertův 27, Rugeův 19, Gieseckův 21, Immischův 16, 28. Naproti tomu krátký, ba poměrně příliš krátký jest na př. kommentář Meisterův 17, Rugeův 12.

---

geschlossene litterargeschichtliche Forschung eingreift." Ilberg praví při výkladu Char. II, 11: „Der Autor — oder der Epitomator drängt zum Schlusse, daher auch das più stretto in § 12".

*) Theofr. XXX § 5—76 καὶ οἰνοπωλῶν — παῖδες μὴ λάβωσι nalezá se ve všech skupinách rukopisných, ale na konci 11. Charakteru.

Celkem lze o kommentáři plným právem říci, že zasluhuje velmi pochvalného uznání. Zvláště platí to o poznámkách literarně-historických a archaeologických, na př. na str. 16 (Char. 2) γυναικεία ἀγορά, na str. 30 (Char. 4) ke slovům ἀναβεβλημένος ἄνω τοῦ γόνατος καθιζάνειν (od prof. Studniczky), na str. 43 násl. (Char. 5) k slovům πλησίον τῶν στρατηγῶν (od Studniczky), na str. 45 (Char. 5) k slovům καὶ πίθηκον θρέψαι (od Studniczky), na str. 45 k slovům Θουριακὰς τῶν στρογγύλων ληκύθους (od Studniczky), na str. 86 (Char. 10) k slovu καλύμματα (od Studniczky), na str. 88 (Char. 10) k slovům ἐλάττω τῶν μηρῶν τὰ ἱμάτια (od Studniczky), na str. 141 (Char. 18) k slovu κυλιούχιον (od Studniczky) atd.

Ale také mnohé poznámky týkající se textové kritiky nebo věcí grammatických a lexikálních jsou záslužné a poučné. Zvláště se mi zamlouvají četné poznámky rázu konservativního, v nichž rukopisné podání proti zbytečným konjekturám obhájeno jest.

Při čtení a zkoumání tohoto vydání učinil jsem si mnohé poznámky, z nichž některé tuto podávám.

Na str. 27 (Char. 4) psáno dle rukopisného podání καὶ εἰ τὸ ἄροτρον ἔχρησεν ἢ κόφινον ἢ δρέπανον ἢ θύλακον. Snad vydavatelé souhlasiti budou s mým míněním, že se má čísti καὶ εἴ τῳ ἄροτρον ἔχρησεν. Není zajisté ani nejmenší příčiny, aby člen τὸ byl položen při slově ἄροτρον, když všechna ostatní jména κόφινον, δρέπανον, θύλακον jsou bez členu. — Na str. 28 násl. podotýká Meister o ἄγροικος, že starší grammatikové ἄγροικος (selský) a ἀγροῖκος (sedlák) přízvukem rozeznávali, ale že Thomas Magister praví: „οἱ Ἀττικοὶ δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ ἀγρῷ οἰκοῦντος καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδιώτου καὶ ἀπαιδεύτου καὶ ἀναισθήτου προπαροξύνοντες λέγουσι. K tomu Meister dokládá: „Das wird richtig sein. Die Attiker machten keinen Unterschied; für sie war jeder Bauer bäurisch, und der Bäurische des Theophrast ist, wie wir aus §§ 6. 8. 11. 14. 15. ersehen, ein Bauer“. Úplně souhlasím s tímto názorem, a sám jsem ve svých čteních akademických často v témž smyslu se vyslovil. Ovšem n ě k d y činili Řekové při témž slově rozdíl p ř í z v u k u při rozdílu v ý z n a m u, na př. ἀτέχνως (neumělým způsobem) a ἀτεχνῶς (docela), nebo ἀληθές a tázací ironické ἄληθες; ale takového rozdílu zajisté při ἄγροικος nebylo. — V poznámce na str. 41 (Char. 5) k slovům καὶ παρακληθεὶς δὲ πρὸς δίαιταν μὴ μόνον ᾧ πάρεστι βούλεσθαι ἀρέσκειν, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀντιδίκῳ, ἵνα κοινὸς εἶναι δοκῇ právem tvrdí Bechert, že čtení κοινὸς εἷς vzniklo buďto učenou interpolací (aus gelehrter Interpolation) anebo z chybného výkladu skráceniny εἶναι (aus falscher Auflösung der Abbreviatur von εἶναι), a že tedy konjektury zakládající se na tomto čtení κοινὸς εἷς jsou mylné. Ale Bechert uvádí co doklad jenom Lys. 15, 1 τῶν στρατηγῶν δέομαι . . . περὶ τῶν τῆς ἀστρατείας γραφῶν κοινοὺς

εἶναι τῷ τε διώκοντι καὶ τῷ φεύγοντι. Pohřešuji zde zvláště důležitý doklad z Platonova Protagora.

Na str. 59 násl. podotýká Bechert k slovu προμανθάνειν ve slovech καὶ εἰς τὰ διδασκαλεῖα δὲ καὶ εἰς τὰς παλαίστρας εἰσιὼν κωλύειν τοὺς παῖδας προμανθάνειν: „Für das Compos. προμανθάνειν, in dem die Präposition dieselbe Geltung hat wie in προάγειν, προβαίνειν, schreiben Auberius und Casaubonus ohne Grund προςμανθάνειν, Foss empfiehlt πέρα μανθάνειν". Souhlasím úplně s obhájením slovesa προμανθάνειν, ale pohřešuji zde zmínku o tom, že tato věc již byla předmětem bedlivého uvažování. Bonitz (Beiträge zur Erklärung des Sophokles, 1856 na str. 56 násl. pojednal o významu sloves προδιδάσκειν a προμανθάνειν. A již před Bonitzem Ellendt v Lexicon Sophocleum o προμανθάνειν podotkl: „Praepositionis vis in ea sola re cernitur, quod in discendo quis morari et p r o g r e d i cogitatur, ut perdiscat accuratius." Já jsem (Krit. a exeg. příspěvky k Platonovým rozmluvám str. 200 násl.) o této věci pojednal a došel jsem toho výsledku, že u Sofoklea význam sloves προμανθάνειν a προδιδάσκειν, jejž Bonitz uznává, nelze dokázati, a že výklad v č a s o v é m významu jest správný. Ale ovšem u P l a t o n a uznávám správnost toho výkladu. Tak na př. v Platonově Faidru 489 D καὶ ὦ θαυμάσιε πρότερόν με προδίδασκε nemůže býti προδίδασκε vyloženo = dříve mne poučuj. Rovněž tak Euthyd. 302 C, Hipp. mai. 291 B. Na těchto místech výklad Bonitzův „einen durch Unterricht vorwärts bringen oder fördern" jest zajisté správný.

V dvanácté kapitole (Ἀκαιρίας) Ruge čte v § 1 ἡ μὲν οὖν ἀκαιρία ἐστὶν ἐπίτευξις χρόνου λυποῦσα τοὺς ἐντυγχάνοντας. V rukopisném podání jest pouze ἐπίτευξις, χρόνου přidali Ruge a Holland. V kommentáři praví Ruge zcela správně: „Der ἄκαιρος thut an sich nicht Unrechtes, Anstössiges . . . sondern seine Handlungen verletzen erst dadurch, dass er sie zur unrechten Zeit ausführt. Dieses Verfehlen des rechten Zeitpunktes, das schon im Namen angedeutet ist, wird aber durch die überlieferte Definition durchaus nicht ausgedrückt. ἐπίτευξις heisst: „Das Erreichen, Erlangen, die Erfüllung" . . . Wie die εὐκαιρία also das Treffen eines Zeitpunktes ist, an dem man etwas thun oder lassen muss, so ist die ἀκαιρία das Treffen eines Zeitpunktes, der für andere unangenehm wird. Dieser Sinn wird durch Einfügung von χρόνου erzielt." Myslím, že ani přídavkem χρόνου nedostaneme zde správného a uspokojujícího smyslu, nýbrž že musí se zde místo ἐπίτευξις čísti ἀ π ό τ ε υ ξ ι ς, což Schneider navrhl. Snad také přídavek καιροῦ, jejž Schneider navrhl, jest správný, i mělo by se snad čísti ἡ μέν οὖν ἀκαιρία ἐστὶν ἀπότευξις καιροῦ. S míněním Schneiderovým však, že by se místo τοὺς ἐντυγχάνοντας mělo čísti ἐν τῷ ἐντυγχάνειν, nesouhlasím. Ale že ἀπότευξις jest zřejmou emendací, o tom nepochybuji. Ἀποτυγχάνειν jest správnou protivou slovesa ἐπιτυγχάνειν právě tak jako

ἀχαιρία jest protivou slova εὐχαιρία. Srv. Xen. Mem. IV. 2, 28. Ἀχαιρία nemůže nikdy nazvána býti ἐπίτευξις, nýbrž jen ἀπότευξις.

Tyto a jiné poznámky, které bych mohl ještě v příčině kritické a exegetické připojiti, nesmějí však býti vykládány v ten smysl, jako bych důležitost tohoto vydání chtěl zlehčovati. Naopak uznávám, že tato práce jest velmi záslužná a že velmi přispívá k důkladnějším studiím Theofrastových Charakterů.

Na konci přidán jest užitečný seznam věcný (Sachregister), jejž R. Holland sestavil. Dr. Kvíčala.

Festschrift der 44. Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner dargeboten von den öffentlichen höheren Lehranstalten Dresdens. V Drážďanech B. G. Teubner 1897, 360 str.

Slavnostní tento spis, věnovaný 44. sjezdu filologů obsahuje tato pojednání:

1. Bernhard J. A., Kunstgeschichtliches für die Schule str. 1—26.
2. Müller, Albert Ölingers deutsche Grammatik und ihre Quellen, str. 29—90.
3. Nessig, W. R., Geologische Exkursionen in der Umgegend von Dresden, str. 93—132.
4. Schelle, E., Der neueste Angriff auf die Echtheit der Briefe ad M. Brutum, str. 135—186.
5. Schmidt, M., Zur Geschichte der Besiedelung des sächsischen Vogtlandes, str. 189—248.
6. Münzner, F., Die Quellen zu Longfellows Golden Legend, str. 251—285.
7. Stürenburg, H., die Bezeichnung der Flussufer bei Griechen und Römern, str. 289—331.
8. Hasper, Th., de compositione Militis Gloriosi commentatio. Adiectae sunt emendationes Militis Gloriosi, str. 335—360.

Obsahuje tedy tento slavnostní spis čtyři pojednání týkající se oboru klassické filologie (č. 1, 4, 7, 8).

V prvním pojednání prof. dr. Julius Bernhard, rektor slavného Vitzthumského gymnasia v Drážďanech, jedná o tom, jakou měrou a jakým způsobem by na středních školách výklady o výtvarném umění starých národů měly se zavésti a zaříditi. Již v létech čtyřicátých a padesátých bylo o této otázce v časopisech a brožurách uvažováno a při několika sjezdech filologů a konferencích ředitelů o ní jednáno. Ale teprv později zjednávala si tato myšlénka také v praxi gymnasijní v Německu platnost, zvláště od té doby, kdy archaeologický ústav (das Archäologische Institut) v Římě proměněn v pruský státní ústav (1870) a později v německý říšský ústav (1874), jehož vědečtí úřadníci výsledky svých badání uve-

řejňují a do všech zemí německých jmenem říše zasýlají. Dále učiněno v Německu opatření, že odpovědní tajemníci ústavu Římského ročně jednou jistý počet gymnasijních učitelů ze všech států německé říše po nejdůležitějších sídlech kulturních Italie a museích italských za účelem rozšíření archaeologických vědomostí vodí. Nyní nepochybuje se již o tom, že uvedení dospělejších gymnasistů do starověkého umění jest nutné.*)

Ale o tom, jak se na gymnasiích čas k tomu má zjednati, není ještě definitivně rozhodnuto. Byly učiněny tři návrhy, totiž aby se vyučování to připojilo ke kreslení, nebo k dějepisu, nebo ke klassickým jazykům. První způsob zavrhuje se však nyní všeobecně. Druhý způsob odporučován jest s leckterýchs stran, i jsou mnozí, kteří to kárají, že historie umění a literární historie při vyučování dějepisu na gymnasiích za věci vedlejší se pokládají, kdežto by měly býti věcí hlavní.**) Ale ačkoli tato myšlénka jest zajisté pozoruhodna, předce provedení její, praví Bernhard, obmezeno jest přirozeným způsobem tou nezměnitelnou věcí, že pochopení vnitřních duševních dějin národa nemůže se státi bez jisté znalosti vnějších osudů národa, pročež tedy politická a válečná historie musí vždycky v jistém objemu právo své podržeti. I dochází Bernhard tohoto výsledku (str. 4): „Es wird deshalb wohl auch ferner sein Bewenden dabei haben, dass die Einführung in die Kunst im Anschluss an die klassische Lektüre versucht und somit auf unseren höheren Schulen den Vertretern der altklassischen Sprachen anvertraut sein wird.“ S tímto názorem z plného přesvědčení souhlasím. Rovněž tak souhlasím však s obezřelým dalším tvrzením Bernhardovým, že při tom nesmí býti příliš mnoho času odňato mluvnickému vy-

*) Že také v Rakousku se tomu péče a pozornost věnuje, aby gymnasijním učitelům poskytnuta byla příležitost, seznámiti se z autopsie s památkami umění v Italii a Řecku zachovanými, a aby vědomosti takto nabytých ve škole užili, jest známo, a zasluhuje toto opatření vděčného uznání se strany klassických filologů; ale mínime, že by počet stipendií k tomu účelu ustanovených měl býti větší. — Hlavním sídlem archaeologických studií v Rakousku jest Vídeňská universita a předním zástupcem tohoto oboru vědeckého jest dvorní rada prof. Otto Benndorf, jehož zásluhy o povznesení těchto studií v Rakousku jsou znamenité. Řízením Benndorfovým podniknuta byla důležitá vědecká skoumání v Malé Asii.

**) Nejdůrazněji vyslovil se o této věci při 35. sjezdu filologů ve Stettině prof. dr. Strack: „Wie der Geschichtsunterricht jetzt gelehrt wird, ist er leider weiter nichts als eine Kriegsgeschichte, und die Schüler werden angehalten zum Teil, oder gewöhnen sich daran gegen die Absicht des Lehrers, in den Massenmorden Heldenthaten zu sehen und in den Unterjochern fremder Völker Menschen, die gepriesen werden müssen und den Lorbeer zu tragen einzig und allein das Recht haben. Das ist falsch, damit wird kein Idealismus in das Herz des Jünglings gelegt, er wird abgelenkt von den wahren Zielen der Humanität. Est ist ein Schaden für den Geschichtsunterricht, dass die Litteratur- und Kunstgeschichte eigene Geschichten geworden sind; sie beide sollten den wesentlichen Inhalt des Geschichtsunterrichtes überhaupt bilden, und die Kriegsgeschichte müsste nebenbei gehen“.

učování a že se musí tedy přiměřený výběr státi: „Da nun aber bei diesem Bemühen doch nicht allzuviel Zeit dem sprachlichen Unterrichte entzogen werden kann, so darf es als eine zeitgemässe Aufgabe angesehen werden, die antiken Quellen in einer angemessenen Auswahl zu erschliessen“. I vykládá po tom Bernhard podrobněji své názory o sbírce míst vhodných, kterou hodlá podati „in usum scholarum“, a sice na př. z Pausaniovy I. II. V. VI. knihy zprávu o Attice, Athenách, Mykenách, Olympii a o stavbách a uměleckých pokladech na těchto místech, dále z knihy VIII, 45 násl. líčení chrámu Athenina v Tegei, pak z Plutarcha zprávu o Perikleových zásluhách o okrášlení Athen a o stavby na akropoli, ze Strabona zprávu o plenění Korinthu Mummiem způsobeném, o chrámě Poseidonově na ostrově Samu, o chrámě Artemidině v Efesu, o kolossu Rhodském a o místopisném nástinu Říma (kniha V. VIII. XIV), pak líčení Plutarchovo o dobytí Syrakus Marcellem, o triumfech Aemilia Paula, Luculla, Pompeia, o dobytí a plenění Delf Sullou. — Podobně naznačuje Bernhard výběr svůj z římských spisovatelů. — Dle toho, co Bernhard v tomto svém pojednání naznačil, lze očekávati, že spis od něho zde ohlášený bude vítanou pomůckou školní, která učitelům klassické filologie podá užitečný návod k tomu, jak by žákům výklady o umění starověkém podati mohli.

* * *

Dr. Emil Schelle hájí v pojednání svém „Der neueste Angriff auf die Echtheit der Briefe ad M. Brutum“ přesnost těchto listů. Italský filolog Vincentius d'Addozio r. 1895 vydal v Neapoli spis „De M. Bruti vita et studiis doctrinae“. V posledních dvou částech (str. 139—205) tohoto od Accademia dei Lincei cenou pocténého spisu snaží se dokázati, že listy tyto jsou falsifikátem, a sice dílem falsifikátem starověkým (I. kniha), dílem falsifikátem středověku (II. kniha). D'Addozio praví, že původně tyto listy za přesné pokládal vyjma čtyři poslední listy první knihy; ale když prý po druhé a častěji tyto listy četl, došel prý přesvědčení, že všechny tyto listy jsou nepřesné a že nemohou od Cicerona a Bruta pocházeti. Schelle podrobně a velmi důkladným a přesvědčivým způsobem vyvrací námitky Addoziovy a dochází tohoto výsledku na str. 183: „Alles spricht dagegen, dass diese Briefe Erzeugnisse der Schul- oder Studierstube seien: unmittelbar aus dem leidenschaftlich bewegten Leben des letzten Kampfes der römischen Republik sind sie entsprungen, so dass sie auch heute noch, trotz der mancherlei Schäden, die sie im Lauf der Jahrhunderte erlitten haben, das treueste Bild jener bedeutungsvollen Zeit gewähren“. Já úplně souhlasím s výkladem Schellovým, ale nemohu zatajiti své přesvědčení, že Schelle příliš velikou pozornost leckterým patrně zcela lichým a neoprávněným námitkám Addoziovým

věnoval a že leckde nebylo potřebí takové námahy k odstranění zbytečných a neškodných námitek Addoziových.

* * *

Dr. Jindřich Stürenburg, rektor gymnasia u sv. kříže v Drážďánech ve svém pojednání „Die Bezeichnung der Flussufer bei Griechen und Römern“ dokazuje toto: „Dass wir uns hüten müssen. die uns jetzt in Fleisch und Blut übergegangene Gewohnheit, einen Fluss immer von der Quelle zur Mündung zu betrachten, als die einzig denkbare anzunehmen, lehren uns auch Stellen alter Schriftsteller, in denen die Ufer thalaufwärts gewendet mit rechts und links bezeichnet sind . . . Noch bemerkenswerther ist aber hierfür, dass kein geringerer als Ptolemäus, der doch im übrigen den geographischen Sprachgebrauch unter den Alten am exaktesten ausgebildet hat, die Flüsse häufig von der Mündung aufwärts betrachtet.“ Podrobný výklad Stürenburgův jest přesvědčivý. Zdá se nám sice a priori, že tok řeky při označování pravé a levé strany břehu měl býti rozhodujícím, ale Stürenburg dokazuje, že spisovatelé neřídili se vždycky tímto theoretickým pravidlem a že naopak často při označování pravého a levého břehu řeky přihlíželi ke směru od ústí řeky k pramenům.

* * *

Theodor Hasper podává: De compositione Militis Gloriosi commentatio. Adiectae sunt emendationes Militis Gloriosi. Složení této veselohry docházelo za dřívějších dob veliké chvály; ale v novější době naopak často káráno, i shledávána příčina a původ těchto vad v komposici se vyskytujících v tom, že tato veselohra patří do počtu tak zvaných kontaminovaných. Mínění, že tato veselohra od Plauta složena ne na základě jediné attické komoedie, nýbrž že utvořena jest z více komoedií, proneseno nejprv před 60 léty. Co se však způsobu kontaminace týká, různí se mínění kritiků. Někteří míní, že z jiného pramene není nic více vzato než jenom první scena.*) Jiní soudí, že kontaminací kratší některé části byly k dramatu připojeny, ale ne první výstup.**) Opět jiní však soudí, že

*) To mínění vyslovil G. A. Becker „de comicis Romanorum fabulis, maxime Plautinis.“ V Lipsku 1837. S ním souhlasil Ladewig „Über den Kanon des Volcatius Sedigitus 1842. Také Ritschl „Die fabulae Varronianae des Plautus“ soudil podobně, ale mínil, že první scena vzata jest z Difilovy komoedie Αἰρησιτείχης, kdežto Becker tvrdil, že Plautus první scenu převzal z Menandrovy veselohry Κόλαξ. Hasper zavrhuje toto mínění a praví: haec scaena ad nullam aliam fabulam pertinuit, sed iam inde ab initio cum Alazone coniuncta i. e. pariter atque in fabula Latini poetae prima eius pars fuit.

**) Tohoto mínění přidržuje se Hasper: „Si non prima scaena Militis Gloriosi, at aliae tamen vel partes vel particulae ex alia comoedia Attica profectae contaminandi causa a poeta Latino adsumptae esse possunt, quae est mea ipsius sententia“.

kontaminace byla velmi rozsáhlá.*) — Kromě toho jsou však i v novější době badatelé, kteří tuto veselohru nepokládají za kontaminovanou, nýbrž míní, že celá jest z jediné řecké komoedie Ἀλαζών, složené od neznámého básníka, vytvořena; toho mínění Brix se přidržuje v prvním vydání (1875): v druhém (1883) pokládá otázku tu za nerozřešenou. Proti kontaminaci vyslovil se také Ussing ve svém vydání (1882).

Nemohu pro nedostatek místa podrobněji obsah Hasperova důležitého pojednání naznačiti, i podotýkám jenom všeobecně, že Hasper mínění o rozsáhlé kontaminaci zavrhuje, poněvadž není platnými důvody stvrzeno a nemá pravděpodobnosti a poněvadž míněním tímto nesnáze, jež se v této veselohře vyskytují, se neodstraňují, nýbrž jiné nesnáze ještě větší a závažnější vznikají. Hasper vady, jež kritikové v Miles Gloriosus shledávají, dělí na dvě skupiny, a sice na vady domnělé a neskutečné (quae iniuria pro vitiis habentur), a na vady skutečné. Tyto skutečné vady nesmíme však všechny za vady básníka samého pokládati; některé vady pocházejí od jiných. Jsou totiž dle mínění Hasperova v této veselohře velmi četné stopy přepracování cizího. O tom praví Hasper na str. 349: „Retractationis vestigia manifestum est in Milite Glorioso plurima exstare. Multa enim adiiciebantur sive ab ipsis dominis gregum histrionalium sive ab aliis scaenicis idque ea aetate, ubi fabulae Plautinae, quae diutissime siluerant in theatris, denuo in scaenam revocari coeptae sunt: ineunte septimo ab u. c. saeculo annis fere 600—620 vel 630. Hoc saepenumero non sine iactura locorum vere Plautinorum fieri potuit . . . Interdum illa additamenta nullo negotio a genuinis possunt segregari, saepius tamen ea ita cum proximis conglutinata esse veri simile est, ut quid Plauto, quid retractatori tribuendum sit, diiudicari omnino non queat“ atd. Příklady těchto „retraktací“ uvádí Hasper v druhé části svého pojednání, na str. 350—356. — V třetí části práce navrhuje Hasper několik oprav textových. Mezi nimi zamlouvá se konjektura k verši 78 age demus ergo, a k verši 1409 PE. Loquere. PY. non de nihilo factumst: viduam hercle esse censui.

Dr. Kvíčala.

Dr. **Fr. S. Kovář**, K soukromé četbě z jazyků staroklassických. 26 str. V roční zprávě cís. král. gymnasia ve Val. Meziříčí 1897.

Bylo zajisté na čase podrobiti důkladnějšímu rozboru a bedlivější úvaze různé otázky v příčině soukromé četby, nyní tak utěšeně se rozmáhající. Pan spisovatel pokusil se o to s plným zdarem. V práci své podává nejen vlastní zkušenosti a názory, nýbrž i výsledky konferenčních porad klassických filologů celého

*) Lorenz ve svých dvou vydáních (1869 a 1886) mínil, že Plautova veselohra utvořena ze čtyř řeckých.

professorského sboru jmenovaného ústavu. Svědčí to zajisté o povzneseném a ušlechtilém pojímání učitelského povolání, když se všichni odborníci za stálého předsednictví horlivého ředitele sdružují k poradám o thematě uvedeném. Za výsledky, jež se tuto předkládají veřejnosti, bude jim povděčen zajisté i ten, kdo nevidí budoucnost klassických studií ve světle příliš růžovém. Na ten čas jest otázka soukromé četby v oboru našem z nejdůležitějších a vyžaduje péče všestranné. Pan spisovatel má ovšem v celé práci lví podíl. K úkolu svému přistoupil s důkladnou znalostí věci a také s neobyčejnou láskou ke svému předmětu, jež patrna na každé stránce.

Po obšírném úvodě o pokroku a vymoženostech klassického studia psaném s neobyčejným vzletem probírá na základě zkušeností uvedených porad a příslušné literatury jednotlivé otázky rozdělené na devět norem.

N. I. K d y j e s t č e t b o u s o u k r o m o u v ů b e c a k d y z v l á š t ě z a p o č í t i. Pan spisovatel odpovídá, že s latinou má býti počátek učiněn v prním běhu kvinty a sice s Caesarem, s řečtinou pak v běhu druhém s Xenofontem. Souhlasíme, ale zdá se nám s Perathonerem a Maletschkem, že je zcela místné učiniti u lepších žáků pokus se soukromou četbou již v druhém běhu v tertii. Vždy zbývají některé životopisy Nepotovy, jež učitel ve škole probrati nemůže. Žákům vynikajícím nepůsobí četba Nepota v druhém běhu zvláštních obtíží přinášejíc za to milou odměnu — znalost zajímavých osobností a prohloubení latinských vědomostí. Podobně se má věc i s Caesarem, který bude lepším žákům četbou ještě snadnější než byl Nepos.

Norma II. K t e ř í a u t o r o v é k č e t b ě n a d p o v i n n é h o d í s e a s i n e j l é p e? Tato otázka zdá se nám nejdůležitější. Pan spisovatel podává tu znamenité pokyny. Kéž brzy dojde splnění návrh, aby poznámková vydání — a pro četbu soukromou pan spis. jiných neodporoučí, a to plným právem — pořízena byla v řeči české! Jest to věc zvláštního významu, ale nám po trpkých zkušenostech se zdá, že provedení návrhu toho neleží bohužel v blízké budoucnosti. Důležitý jest pokyn, aby nové zjevy literatury poznámkové odborníky bedlivě byly sledovány. Jsme v té příčině odkázáni na vydání německá, jež právě v posledních létech — následkem známých pruských učebních plánů — dostupují dokonalosti téměř ideální a závidění hodné. Officina Teubnerova, Weidmannova a Velhagenova a Klasingova v Německu a Tempského u nás závodí mezi sebou co nejčestněji. Výtečné kommentáře a elegantní úprava, u Teubnera i Weidmanna zdařilé illustrace vyvolávají u nás bezděčně přání, aby i naší školské literatuře dostalo se údělu tak stkvělého. Toužíme s panem spisovatelem po českém samostatném podniku, jenž by čestně soutěžil s pěknou sbírkou Tempského určenou výhradně četbě soukromé. K seznamu autorů přičiňujeme

některé poznámky. Mezi řečmi Ciceronovými čteme tu také řeči pro Sestio, pro Milone a pro Plancio. Pan spisovatel se na jiném místě zmiňuje mimochodem o proudu proti řečem Ciceronovým v Německu. Nám zdá se rozhodně, že proud ten jest zcela zdravý a doufáme, že s námi budou souhlasiti všichni odborníci, kteří ve škole se žáky řeči ty četli. Pan spis. uvádí později (str. 25) krásná slova Grünerova „geistige Güter von bleibendem Werte". Hledíme-li především k momentu ethickému, jak to činí moderní paedagogika plným právem, dáme přednost spisům filosofickým rhetorickým a také listům, jichž pan spis. ve výpočtu pominul, ač se jich dále dotýká, před řečmi. Nadšený ctitel Cicerona Weissenfels ve svém obsáhlém spise Cicero als Schulschriftsteller dokázal, že největší cenu vychovávací z děl Ciceronových mají jeho díla filosofická a rhetorická. Cicero byl výtečný řečník, o tom jest snad přesvědčen každý na světě mimo Mommsena, avšak všichni paedagogové souhlasí v tom, že řeči jeho pro mládež nejsou stravou nejpřiměřenější. Ani vřelý ve svých projevech Weissenfels ani střízlivý Dettweiler ve své výborné paedagogice jazyka latinského nedoporučují čtení řečí tou měrou jako spisův ostatních. Zvláštní důraz kladou Schrader i Dettweiler na čtení listů. Ref. je přesvědčen, že čtení listů obzvláště by bylo milo zralejším septimanům. V té příčině odporučoval by výtečný kommentář Dettweilerův. Obšírněji jedná referent o čtení spisů Ciceronových ve zvláštním článku, na nějž poukazuje.[1])

Co se týče listů Senekových, upozorňujeme na mínění Nägelsbachovo,[2]) jenž na základě důvodů aesthetických a historických čtení jich se vší rozhodností zavrhuje a dochází v té příčině Rothova[3]) souhlasu. Catullus a Tibullus mají nastoupiti po Ovidiovi, ovšem ve výboru. Tento návrh páně spisovatelův byl již, jak referent s potěšením pozoroval, na moravských gymnasiích praktikován, a zajisté s prospěchem. Bylo by záhodno, aby oba přední lyrikové také v Čechách došli bližší pozornosti. Referent připomíná tu slova Wotkova v časopise pro rakouská gymnasia (1895 str. 1131 a n.): Ein ganz anderes Verständnis brachten dem Horaz jene Schüler entgegen, die sich bereits mit Catull, Tibull und Ciceros philosophischen Schriften bekannt gemacht hatten. Vedle pěkné anthologie Jacobyho zamlouvá se nám u Tempského vyšlý výbor Biesův, jehož se ref. přidržel při úpravě Catulla pro svou Anthologii z básníků římských (Bursík a Kohout 1894).

Sextanům, kteří mají zálibu v četbě dějepisné, doporučovali bychom pěkný výbor Weidnerův v druhém díle Quellenbuch zur alten Geschichte[2] (v Lipsku 1874—82). Ve třech se-

---

[1]) Vyjde v prosincovém čísle Věstníku českých professorů.
[2]) Gymnasialpaedagogik[2] str. 129.
[3]) Gymnasialpaedagogik[2] str. 247.

šitech podává se tu výbor z dějepisců, již psali o římských dějinách až do konce republiky. Největší část celého díla tvoří výbor z Livia. Mimo to je tu zastoupen Vellejus Paterkulus, Cicero (ad Fam. I. 9, XI. 28 a de div. II. 1—2) Sallustius (Hist. I. 11—12) a Ovidius (Fast. II. 687—852). Ostatní část vyplňují dějepisci řečtí Plutarch, Appian a Dio Kassius. Weidnerův kommentář hledí hlavně usnadniti porozumění.

Dettweiler doporučuje též znamenitou Chrestomathii Opitzovu a Weinhaldovu ze spisovatelů stříbrné doby. V pěkné anthologii té podávající věci historicky a kulturně nejzajímavější, zastoupeni jsou Suetonius, Vellejus, Florus, Tacitus, Justinus, Curtius, Valerius Maximus, oba Pliniové, Vitruvius, Seneka, Celsus a Quintilian. Výbor ten však nemá kommentáře, a tím ovšem vymyká se privátní četbě našich gymnasistů.

Při četbě řecké pomíjí pan spisovatel Thukydida, ač podotýká, že jej odporučují Maletschek i Průmožić. Přidáváme se k nim mínice, že Thukydides jest ovšem četbou těžkou, ale nikoli nemožnou u žáků zvláště zralých. U nás už Desolda v úvodu ke svému překladu I. knihy podotkl, že by se pro české žáky doporučovala chrestomathie z Thukydida. Zvláštní výhodou pro naše žáky gymnasijní v té příčině jest ta závažná okolnost, že Lepař do svého výtečného slovníku nehomerovského pojal celého Thukydida. Každý, kdo překládal s touto výtečnou učební pomůckou, ví, jaká jest jí zjednána úleva překládajícímu. Pěkný výbor z Thukydida zpracovali Dr. W. Herbst a Dr. A. Baumeister v cenném prvém díle uvedené sbírky Quellenbuch zur alten Geschichte[3]. Ref. je pevně přesvědčen, že celá sbírka ta, totiž řecké oddělení její, — které celé přeloženo jest do češtiny v jeho spise Prameny dějin řeckých, právě vyšlém (v knihtiskárně dra. Edv. Grégra) — podává mládeži naší výbor jak svrchovaně zajímavý, tak také velecenný po stránce historické a didaktické. Jsou tu zastoupeni Aristoteles (malým úryvkem), Plutarch (Lykurg, Solon, Aristeides, Themistokles, Kimon, Perikles, Nikias, Lysandros, Pelopidas, Demosthenes, Alexander Veliký), Thukydides (nejlepší statě z knihy I. II. IV. a VI.), Herodot (kniha I., V.—IX.), Xenofon (výbor z Hellenik), Demosthenes (úryvek z řeči o věnci), Arrian (bitva u Graniku a Issu a obléhání Tyru). Mimo to jsou tu ukázky z básní Tyrtaiových, Solonových, Simonidův nápis na vojíny padlé v Thermopylách a úryvek z Aischylových Peršanů. Kommentář přihlíží hlavně ke smyslu jednotlivých míst. Ref. překládaje sám dle něho některé partie a srovnávaje s ním překlady ostatní měl příležitost přesvědčiti se o jeho ceně.

Pro poměry naše snad ještě případnější výbor podává výborná Jacobsova Attika, jež vyšla jako druhý díl jeho sbírky Elementarbuch der griechischen Sprache für Anfänger und Geübtere. O nevšední ceně tohoto díla svědčí co nejpádněji ta okolnost, že se ho užívá již 90 let v Německu a r. 1886 vyšlo 11. vydání (v Jeně

u Frommanna) spracované dr. J. Classenem. Výbor je, pokud se týče Attiky, téměř týž jako v díle předešlém, přistupuje k němu pouze řeč Lysiova proti Eratosthenovi a úryvky z Isokrata (Panathen. 49—60. 102—107. Areopagit. 62—70 a z řeči o míru 41—54.). Obšírný kommentář vysvětluje vše potřebné. Na konci je pěkný slovníček pozoruhodných slov a výrazů. Při čtení těchto výborův u nás bylo by samozřejmě nutno postupovati podle četby školní, tedy začíti Xenofontem, přejíti k Herodotovi atd. Žákům majícím zálibu v četbě dějepisné budou obě anthologie knihami velecennými. Poznají tu nejdůležitější části z dějin řeckých vypravované nejlepšími historiky hellenskými.

Také řeckých lyriků se p. spis. nedotýká. Odporučujeme vřele malý, ale velice případný výbor Biesův (Griechische Lyriker in Auswahl u Tempského). Je to výborná průprava k Sofokleovi.

Opakujeme ještě jednou, že za nejdůležitější pokládáme otázku: co čísti a která vydání hodí se k tomu cíli nejlépe. Ani výpočet p. spisovatele ani tyto skromné naše poznámky nevyčerpávají themata toho úplně. Vyžaduje to zralé úvahy, pečlivých a kritických zkoušek a všestranného dorozumívání se mezi odborníky. V prvé řadě při tom stojí požadavky ethické a pak koncentrace vyučování. Přáli bychom si ze srdce, aby bod tento byl častěji podroben veřejné diskussi.

V normě III. Jací žáci mohou se k četbě soukromé připustiti dospívá p. spisovatele, k odpovědi jedině správné: klassiky ve škole vykládané smějí čísti žáci lepší a nejlepší, spisovatele pak mimoškolní pouze žáci v klassické filologii zvláště vynikající.

Velmi cenné návrhy podává p. spisovatel v normě IV. Jakého druhu mají býti pokyny učitelovy? Zvláště schvalujeme mínění jeho, že učitel jest povinen žáka odvésti od četby autora, jenž by z jakékoli příčiny duchu jeho nesvědčil, ježto právě nejpříčinlivější žáci dopouštějí se přehmatů. Učitel přičiň se, aby žákům byl dán vhodný kommentář, ba i více jich a sice takové, které jsou skutečnou pomůckou, nikoli hromaděním obtíží. Učitel tudíž má poznámková vydání dobře znáti. Jediná poznámka spisovatelova nezdá se nám zcela správnou. Týká se míst, jimž žák neporozuměl. Pan spis. zavrhuje mínění Perathonerovo, že má žáku vždy dán býti k učiteli volný přístup, kdykoli narazí na nějakou obtíž. Zde rozhoduje dle našeho mínění individualnost učitelova. Jednotlivci nebudou proti tomu volnému přístupu ve volných chvílích ničeho namítati, jiným však nebude milý. Těm, kdož se řídí krásnými slovy Schraderovými, jež p. spisovatel dále cituje: „Denn hier wird nicht bloss ein Wissen gepflanzt und gepflegt, hier wird im geistigen Zusammenschluss von Meister und Jünger auch ein Wollen geweckt und gewonnen“ přijdou takové návštěvy žákovy — v každém případě velmi řídké — vhod. Vyložiti místa nepochopená až při zkoušce zdá se nám přec jen prací opožděnou. Horlivému žáku

působí nepochopené místo stálé vrtochy, a další četba není mu již takovým potěšením. Proto navrhovali bychom tento způsob. Žák napíše nepochopené místo na zvláštní čtvrtku papíru a odevzdá po škole učiteli, jenž mu druhý den přinese odpověď na témž lístku anebo po případě věc vysvětlí ústně.

N. V. V čem záleží písemná příprava žákova a čím při zkoušce dlužno se mu vykázati? Vývody p. autorovy dojdou zajisté všeobecného schválení. Hlavní věc jest, aby žák, jak p. spisovatel podotýká v závěrku, nebyl nucen příliš mnoho psáti. Jedná se především o to, aby žák spisy, jichž četbu si obral, náležitě pochopil. Důkaz toho musí podati při zkoušce. Stačí tudíž slůvka a frase, poznámky věcné, souvislost místa s četbou školní, disposice, sentence a data životopisná Zvláštnosti mluvy a slohu při četbě privátní zdají se nám věcí zbytečnou. Jsou v Rakousku celé země, kde se ani při četbě školní kollektanea nedělají, a dle našeho soudu četba tím neutrpí. Hodně mnoho přečísti a dobře to pochopiti jest možno bez přítěže grammatické tu a tam ještě oblíbené. Ovšem grammatické pochopení autora jest základem vší četby: k tomu však netřeba vypisování jednotlivých mluvnických a slohových zvláštností, nýbrž prostá jich znalost.

Norma VI. Jestli radno, by žáci soukromě čtouce pracovali společně. O této otázce měl referát někdo jiný, a dle slov p. spisovatele připouštěl společnou práci z důvodů, že žáci si budou vespolek dodávati chuti a druh druhu vypomůže z nesnáze. Avšak sbor usnesl se na tom, aby každý žák pracoval úplně samostatně, když pan ředitel, jak pan spisovatel praví, velmi případně poznamenal, že žák, který není schopen pracovati sám, nemá sobě četby soukromé bráti. Toho stanoviska referent naprosto neschvaluje, nýbrž přidává se zcela k vývodům onoho pana referenta o této otázce. Sám pan spisovatel praví dále: „práci společnou bylo by snad lze připustiti u žáků schopností přibližně stejných“. Rovněž tak ve výnosu zemské školní rady moravské (Věstník č. prof. IV (1897) str. 115) čteme: „není na závadu, vykazují-li žáci průměrně stejných vědomostí tutéž četbu domácí“. Z toho soudíme, že ani moravská zemská školní rada ničeho nenamítá také proti společné práci. Mají-li dva odborníci parallelky, rádi se spolu domlouvají a jest známkou horlivých filologů vůbec, že se jeden druhého v rozpacích dotazuje na překlad a výklad některého místa a pod. Tento duševní styk, jejž rádi vidíme u mužů, zajisté vřele doporučiti můžeme mládeži. Ono průměrné vědění nedá se tak přísně vymeziti. Žák se známkou chvalitebnou i žák se známkou dobrou, čtou-li stejného autora, mohou směle pracovati spolu. Má-li hoch právo chtíti výklad nepochopeného místa na svém učiteli, proč by nemohl přijati výklad vtipnějšího spolužáka? Nepřípadnou zdá se ref. poznámka pana ředitele, že pomoc žáka výborného slabému jest podobného významu, jako užívání překladů. Vždyť přece v normě III. stanoveno, že smějí

čísti jen žáci lepší a nejlepší, a nemůže býti tudíž tak převeliký rozdíl mezi nimi. Zkušenost učí, že i hoch prostřední někdy, ku př. při maturitní práci písemní podá lepší práci než hoch lepší a je tudíž dobře možno, že někdy i lepší žák může býti druhým poučen. Vůbec duševní styk jest u mládeže něco tak ušlechtilého, že jej musíme spíše všude doporoučeti než mu brániti.

Norma VII. Lze-li doporučiti, by žáci jedné třídy všichni pracovali totéž. Pan spisovatel zastupuje zde stanovisko zcela správné. Ve škole jest tolik individualit, tolik, abychom tak řekli, koníčků, že naprosto vyloučena jest možnost, aby týž autor vyhovoval zcela schopnostem a vkusu všech jednotlivců.

Velmi cenné výklady podal p. spisovatel v obou normách posledních. Norma VIII. zní: Jak se má zkoušeti a Norma IX. Kdy nejlépe zkoušku konati. V obou těchto statích nahromadil p. autor vzácné pokyny svědčící o neobyčejné způsobilosti po stránce paedagogické a methodické. Souhlasíme veskrze se vším, co se zde odborníkům předkládá, jsouce napřed jisti všeobecným souhlasem.

Na konci klade p. autor odborníkům několik otázek. Podáváme jeho vlastní slova:

„Jest ovšem ještě řada jiných otázek, jež jednak přemýšlením, dílem i rostoucí zkušeností neb i z opětného probírání literaturou se vynořují . . . Přičiňuji-li jich několik, chci tím pp. kollegům zavdati nový podnět k úvaze a tím otázku tuto o kousek opět posunouti ku předu. Jáť pro nedostatek místa i času a pak nenabyv zkušenosti oné, jaké nabyl jsem v otázkách výše probraných, táži se pouze aforisticky:

1. Má-li žák raději v jedné kategorii autorů, na př. historiků, pracovati po celou dobu soukromé četby či do různých oborů zasahati?

2. Se kterými autory nečtenými ve škole dali by se vhodně spojiti školní?

3. Zamlouvá-li se, by žák v jednom semestru a v jednom jazyce četl dvojí, na př. současně Herodota a Homera?

4. Kterak rozděliti četbu po semestrech a v jakých obdobích zkoušeti, volil-li si žák spis, jenž vyváží celé pensum, na př. Demosthenovu řeč o věnci?

5. Zda a pokud možná žáku dáti do ruky vydání úplná?

6. Připustna-li četba výborová dle anthologií?

7. Jakými četbami lze bráti z četby soukromé užitek praktický hned na gymnasii?"

Pan spisovatel sám odpovídá jen na tuto poslední otázku, a to jen částečně. Míní zajisté zcela správně, že by se četby soukromé dalo užiti ke cvičením řečnickým. Mimo to navrhuje případně, aby se učitel po odbyté četbě žáka příležitostně dotazoval a sice za

učby školní po jednotlivostech, ku př. po obsahu části ve škole nepřečtené, z níž jest však nutno psáti obsah do kollektaneí.

Otázka šestá mohla zajisté odpadnouti, protože v některých případech, jako na př. u lyriků, se četba jinak provésti nedá než pomocí anthologií.

Ref. odpovídá pouze na otázku pátou a míní, že na vyšším gymnasii možno při lektuře privátní dáti do ruky vydání úplná, ne-li již v kvintě, tož rozhodně v septimě.

Důkladné pojednání své končí pan spisovatel vzletným epilogem dokazuje možnost a neobyčejnou cenu soukromé četby. Z duše mluví p. autor zajisté všem klass. filologům, zvláště na moravských gymnasiích větou: „Kéž by autoritativně byla zavedena tištěná normální kollektanea!“ Kdo uznává potřebu kollektaneí, přisuzuje jim patrně úkol podporovati a usnadňovati pochopení jednotlivých autorů. Školské úřady učiní zajisté dobře, budou-li více přihlédati k tomuto účeli než spatřovati v kollektaneích vítané měřítko odborné způsobilosti jednotlivců.

Škoda že p. spisovatel nepostaral se o otisky svého pojednání. Přišly by zajisté vhod všem odborníkům uznávajícím lekturu privátní za způsobilou vzbuditi v naší mládeži zájem a lásku ke klassickému starověku větší měrou, než se to dálo dosud.

Tim. Hrubý.

Georg Busolt, Griechische Geschichte bis zur Schlacht bei Chaeroneia. Band III. Teil I. Die Pentekontaëtie. Handbücher der alten Geschichte II. Gotha, 1897. F. A. Perthes, str. 592.

Z podnětu zvěčnělého mistra starověkého dějepisectví M. Dunckra podjal se Busolt úlohy upraviti pro Perthesovu sbírku zevrubnou příruční knihu řeckých dějin, která by osáhla veškery fáse samostatného národního žití hellenského až po bitvu u Chaironeie. Hledí-li se k obsahu i rozsahu dílu vytčeným, byla to úloha převeliká, silám jednotlivce byť i sebe lépe věci znalého a pilného téměř nedostižitelná, zvláště béře-li se v úvahu ponětí úlohy té skrze Busolta sama. On nemínil nijak dílo své řaditi po bok skvělým novodobým líčením hellenských dějin, která zůstavili Grote, Kortüm, Thirlwall, Curtius, Duruy, Duncker, Holm i j., nýbrž chtěl sebrati, roztříditi a zrevidovati veškeren materiál, starší i novější, jenž se k dějinám hellenským odnáší, při čemž spravoval se důsledně a při tom i rigorosně heslem dvojím: snahou po úplnosti dle možnosti největší a soudem naprosto objektivním. Tím chtěl učiniti své řecké dějiny studnicí všeho dosavádního vědění našeho a nezbytnou rukojetí každému, kdož se blíže minulostí národa hellenského a světodějnou jeho úlohou obírá.

Busolta sama nejméně byly tajny převeliké obtíže, jež povaha věci úkolu tak obsáhlému v cestu klade. Byla to především pů-

vodnost myšlénky, zřejmě kontrastující se směrem, dotud v hellenské historiografii obvyklým. Kdežto Grote nebo Curtius pojali dějiny hellenské se subjektivního stanoviska svého, Busolt přestal na stanovisku prostě registrujícím, podávaje úplný vývoj jednotlivých sporných otázek a zevrubný rozbor pramenů. R. 1885 vydal díl prvý, jdoucí až k perským válkám, r. 1888 již druhý, vyličující perské války a dobu athenské říše. Než záhy shledal Busolt, že nebyl s to, aby veškeru látku osáhl, a ježto ku konci let osmdesátých nové látky značnou měrou přibylo, zejména nálezem Aristotelovy Athenské Politeie, přinucen Busolt k úplnému přepracování a prohloubení obou dílů, dříve než přikročil k dalšímu pokračování. Toto druhé vydání uveřejněno sice ani ne v celém desítiletí po publikaci vydání prvého, ale rozšířeno bylo tak velice, že pro dějiny tak zvané pentekontaëtie, která v prvém vydání zabrala více než polovici dílu druhého, ve druhém vydání téhož dílu již místa nebylo Busolt tudíž zůstavil ve vydání druhém pentekontaëtii pro díl třetí.

Doba pentekontaëtií zvaná, od vítězství u Plataj a Mykaly až po válku peloponneskou, jest právem za vrchol dějinného života hellenského jmína. Sluší jen schvalovati, že Busolt této době věnoval největší péči, vylíčiv ji po všech stránkách. On však netoliko rozšířil a prohloubil vylíčení své této doby proti vydání prvému, nýbrž určitěji v něm, než v líčení starších dob lze pozorovati, přivedl ku platnosti i bádatelskou individualnost svou.

Busolt sám v předmluvě vyčítá částky ony, které proti vydání prvému buď v názoru změnil buď rozšířil. Jsou to částky, které v sobě obsahují velmi důležité otázky sporné, jako Diodorova chronologie pentekontaëtie, rozbor pramenů Plutarchových v biografiích Aristeidově, Kimonově a Perikleově, tak zvaný volební zákon Aristeidův, vývoj delského spolku, stanovení doby bitvy na Eurymedontu, války thasské a vzpoury heilotské, třetí války messenské, ostrakismování a návratu Kimonova, správa pokladu, vzniklého z příspěvků členů delského spolku, chrám Diův v Olympii a válka trifylská, smlouva Atheňanů s Persií, kterou někteří staří spisovatelé nazývali mírem Kimonským, pře Feidiova, Perikleova politika a projevující se v ní pokračování v politice Peisistratovců, Aspasia, rok narození a strategie Sofokleovy a j.

Nejzajímavější otázkou, jejíž řešení na základě údajův Aristotelovy athenské politeie zaměstnává od šesti let badatele, jest pád a konec Themistokleův, jest tudíž přirozeno, že i Busolt k ní zevrubně přihlíží. Otázka tato má převahou ráz otázky chronologické, neboť údaje Aristotelovy značně liší se od údajů dotud známých; nad to pak vyvolána jest politeií rozprava i o věcné stránce, zejména o postavení Themistokleovu k athenským stranám. Ve svém pojednání o Themistokleovi (Zlatá Praha 1892, 418) dovodil jsem, že ze současných zpravodajův objektivní úsudek o Themistokleovi zachoval si jediný Thukydides, s jehož údaji tudíž sluší nověji se-

znané Aristotelské příspěvky srovnávati. Proto neshoduji se s Busoltem, praví-li III,[2] 1, 109 pozn. 1, že není porok lakoty a úplatnosti, z mnohých stran do Themistoklea vznášený, zcela bezdůvodný. Z případů jmenovaných není ani jediný věrohodný, ježto pocházejí vesměs buď od osobních protivníků Themistokleových, na vítěze salamínského žehrajících, že v té neb oné příčině nevyhověl zvláštním přáním jejich, aneb od stoupenců politických činitelův a směrů, proti nimž Themistokles v době své slávy se zdarem zápasil, jako Herodot anebo Stesimbrotes. Když zjevný odpůrce politického směru Themistokleova, rytířský a osobně bezúhonný Kimon, nenalezl stínu na povaze svého velikého protivníka, když i muž tak svrchovaně počestný jako Aristeides, jenž sice proti Themistokleovi ostrakismován byv, na delší dobu vlasti prázden býti musil, přece příčiny neměl, aby proti skutkům Themistokleovým a jejich podkladům vystoupil, pak nemáme ani my práva, jsouce v úsudku svém na svědectví současníků závislí, házeti kamenem po oslňující historické postavě, jíž podobné nerodí se v každém století.

Nedoložen zůstává i výrok Busoltův, že súčastnil se Aristeides politických úkladů, které přivodily Themistokleovo ostrakismování. Plutarch v životopise Aristeidově, 25, praví výslovně, že se Aristeides všech úkladů proti Themistokleovi zdržel, kteréž zprávě před údajem jiným, z Theopompa čerpaným (Kim. 10), z mnohých příčin přednost dáti sluší, nebo původce její Idomeneus z Lampsaka byl z těch biografů peripatetického směru, kteří sice užili všech zpráv, jichž se o hrdinách svých dopídili, ale úmyslně obsah jednotlivých zpráv neměnili, kterýmž způsobem nám právě mnohé cenné údaje jinak neznámé zachovali.

Naproti tomu srovnávám se s Busoltem, praví-li, že Themistokles podlehl společně zosnovanému útoku konservativních živlův, ale popírati, co Aristoteles praví o útoku Themistokleovu proti Areiopagu, jakož Busolt činí, není odůvodněno. Zpráva Aristotelova nijak známému obsahu dějin neodporuje. Themistoklea stihl osud všech státníků, kteří neseni byli okamžitým nadšením lidu. Veliké pocty, jichž Themistokles zažil po bitvě salamínské i v Olympii, vzbuzovaly nedůvěru Atheňanů, zvláště pak vládnoucího Areiopaga. V důležitých otázkách, jako ve zřízení námorského spolku, byl Themistokles Aristeidem předstižen i poznával, že za změněných poměrů není již vhodna vláda Areiopagu, která osvědčila se za útoku Xerxova. Proti Aristeidovi, který stál v čele Areiopagu, domáhal se Themistokles, chtěje Areiopag svrhnouti, vůdcovství lidu. Aristeides však, užívaje methody v zápasu politických stran častěji již osvědčené, překonal Themistoklea návrhy ještě více populárními. Majíce takto konservativní živlové lid na své straně, odvážili se přímého útoku na nebezpečného vždy Themistoklea, vůdcovství pak v připravovaném útoku podjal se Kimon. Následek byl, že The-

mistokles byl ostrakismován. Tu ovšem není možný konečný akt themistoklejské tragedie, o němž Aristoteles zprávu podává: útočení Themistokleovo ve spolku s Efialtem r. 462 př. Kr. jest i věcně i chronologicky nepřípustné. Aristoteles klade událost tuto do doby 9—10 let vypovědění Themistokleova pozdější, tudíž do doby, za níž Themistokles jako psanec v Argu meškal, ano o pět roků později zaručeného jinak útěku Themistokleova do Persie. Na jiném pak místě sám Aristoteles praví, že svržení Areiopagu bylo výhradně dílem Efialtovým.

Stkvělou stránkou pentekontaëtie jest kulturní rozvoj Athen v době Periklejské, jehož zevrubné vylíčení jest velikou předností spisu Busoltova. Velkolepou stavební činnost v Athenách za prostasie Kimonovy a Perikleovy posuzuje Busolt již na základě nejnovějších výkopů na Akropoli i v městě. Zajímavý jest jeho úsudek ve příčině původství chrámu jinak nedostavěného, jehož stylobat spatřuje se pod stylobatem Mnesikleova Parthenona. Proti obvyklému úsudku, přisvojujícímu původ jeho budovateli jižní hradby Kimonovi, pomýšlí totiž Busolt na Themistoklea. Ve příčině starého chrámu Athenina soudí Busolt, že po perských válkách obnoven byl provisorně zadní jeho díl. Dr. J. V. Prášek.

Julius Beloch. Griechische Geschichte. Erster Band. Bis auf die sophistische Bewegung und den Peloponnesischen Krieg, Strassburg. Trübner, 1893, 8⁰. str. 637.

K hojným spracováním dějin řeckých, publikovaným za uplynulého desítiletí, náleží i spis Belochův. Autor, chvalně již známý z mnohých pojednání časopiseckých, vyznamenává se obdivuhodnou střízlivostí úsudku a samostatnou methodou vědeckého badání, s kterýmiž vlastnostmi, a to v míře mnohem větší, setkáváme se i v jeho dějinách řeckých. Čtenář pohrouživ se v napínavý obsah knihy, postřehne záhy, které jsou její přednosti, čím se liší od prací předchůdcův, avšak i které jsou vady její. Vytčení vad nemá však býti na úkor ceně spisu, neboť těžko-li anobrž i nemožno dočiniti se vůbec vědeckého díla, vad absolutně prostého, tož zvláště oprávněn jest úsudek tento v historiografii hellenské, která působením a výsledky archaelogického, anthropologického a staroorientálského studia v podstatných věcech jiných základův i nové tvářnosti nabyla. Tento obrat nejzřejměji vychází na jevo ze spisů Belochova. Spisovatel zajisté, řídě se zásadou, na str. 94 vyslovenou — Die Mythenbildung beruht auf der Tendenz des menschlichen Geistes, sich Rechenschaft zu geben von dem Zusammenhange und den Ursachen der Dinge, die uns umgeben, und der Erscheinungen, die wir beobachten. Da nun in primitiven Zeiten die Mittel zu Befriedigung dieses Kausalitätsbedürfnisses sehr beschränkt sind, werden die meisten „Erzählungen“ (μῦθοι) die zur Erklärung der Dinge in Umlauf gesetzt werden, des realen

Hintergrundes entbehren —, pokládá pověsti herojské za počin pozdějších pokolení, snažících se vyplniti doby, paměti historických prosté, a proto bezvýjimečně vymítá je ze staviva, z něhož přesný obraz hellenských dějin upraviti zamýšlí. Jemu pro dobu nejstarší písemné záznamy předcházející jsou prameny nálezy toliko pro vnější a údaje poesie homerské pro vnitřní obsah dějin. Avšak i na základech takto zjednodušených buduje Beloch velmi obezřele, zkoumaje kámen po kameni, zda hodný jest solidního zdiva, z něhož má povstati nová budova dějin hellenských, a s přesností exaktním vědám příslušnou odhaduje jednotlivé údaje nejen se stanoviska historické věrohodnosti nýbrž i se stanoviska fysické možnosti, maje na zřeteli hlavně supposice povahy statistické a skutečný poměr jejich ku vlastnostem země, Hellenům za obyt vykázané.

Tento samostatný názor Belochův nejzřejměji se projevuje v prvních částech, o pramenech vůbec a zvláště o nejstarších dobách dějin hellenských pojednávajících. Jemu počínají pravé záznamy a prameny teprvé VIII stol. př. Kr., názor to, jenž má dle našeho soudu platnost toliko částečnou, neboť nejnovější výsledky, o nichž na jiném místě referujeme (ČMF. III, 360 násl.), potvrzují již s bezpečností, že bylo písmo Hellenům za doby mykenské, ano snad již dříve známo. Z toho ovšem není lze ještě vyvozovati existenci psaných pramenů historických, nelze ji však také prostě popírati. Proto nemůžeme souhlasiti s Belochem, tvrdí-li I, 9, že Καδμήια γράμματα a nápisy jimi psané, jež ještě Herodot spatřil ve thebské svatyni Apollona Ismenského (V, 59—61), nemohly býti psány byvše nářečím epickým, starší VIII—VII stol. Významný jest o nich úsudek Herodotův: τὰ πολλὰ ὅμοια ἐόντα τοῖσι Ἰωνικοῖσι, ježto z něho vyplývá, že „Kadmejské“ písmo, jakkoli se v některých věcech podobalo písmu ionskému, předce za zvláštní druh písma bylo jmíno. Byla-li tímto písmem psána epigrammata, z nichž tři Herodot zachoval, není vyloučena možnost, že byly jím zaznamenávány i paměti, byť i způsobem toliko prostým.

Dějinný život počíná Belochovi objevením se kmenů hellenských. Událost tato za novějších dob hojně jest diskutována, nejprvé se stanoviska linguistického, nejnověji pak s hlediště palaeoethnického. Při povaze řídkých a namnoze subjektivně toliko pojímaných údajů rozcházejí se ovšem úsudky velice, zvláště pokud se týče otázky o ethnickém příslušenství protohellenského obyvatelstva. Jazykozpytci kloní se rozhodně k náhledu, že hellenský živel osazen jest ve vlastech řeckých od nepaměti, ježto v jazyku řeckém kromě zřejmých příměskův orientálských, které pronikly do něho teprvé za historických dob, není zbytků jazyka jiného; toliko některá místní jména, z jazyka řeckého nevysvětlitelná, bylo by možno jinému jazyku přičítati, ač i tu není řecký původ vyloučen. Potvrdí-li se výsledky studia Klugeova o povaze písma a jazyka „mykenského“ (ČMF. III,

360 násl.), pak by byl názor jazykozpytců podepřen svědectvím přímým. K jiným závěrům dospívá palaeoethnologie, jejíž vynikající pěstitel K. Penka nejnověji („Zur Paläoethnologie Mittel- und Südeuropas" v Mittheilungen der Anthropologischen Gesellschaft in Wien XXVII [1897], str. 18 sld.) otázku o původních sídlech arijských vůbec a o vlasti Hellenů zvláště projednává způsobem v pravdě překvapujícím. Výsledky Penkovy mají převeliký dosah i musí historiografie hellenská nezbytně k nim přihlížeti. Dovozujeť Penka z důvodů praehistorickoarchaeologických, že hledati sluší původní sídla Hellenů mezi Odrou a Vislou. Řecko pak samo že obýváno bylo původně obyvatelstvem thráckého původu, kteréž jest i repraesentantem kultury mykenské. Teprve ve XIII stol. př. Kr. objevili se Hellenové na popraží řeckém, o čemž již pověst zachovala vědomí; nebo Thessalové a Doriové, kteří průběhem tří neb čtyř pokolení dali Řecku ráz podstatně změněný, jsou dle Penky Helleny z Poodří k jihu přistěhovalými. Příchod Hellenů dal však podnět ku stěhování se thráckých kmenů z poloostrova balkánského do Malé a Přední Asie, o němž, kromě nesouvislých drobtů lydského podání zachovaly se hlavně zprávy egyptské a částečně i assyrské.

Vývody Penkovy oslňují přímo obsahem svým, předce však nelze je přijímati za výsledek veškeru pochybnost vylučující. Vpád Thessalův a Doriů znamená nejen v pověsti, nýbrž i v bezpečně známém rozsídlení řeckých kmenů, pohyb toliko jedné části národa. Thessalové nalehli na Dory a Boioty, Doriové s Aioly na peloponneské Achaie, tito na Iony v Aigialeii při zálivu Korinthském — toť postup stěhování se řeckých kmenů dle pověsti, kterýž potvrzen jest pozdějšími kmenovými poměry. Existence předdorského, ale vždy hellenského obyvatelstva v Lakonii, v Messenii, v Argolidě, v Sikyonu nedá se nijak z dějin odstraniti a že valná část ionsko-attických rodů z Peloponnesa pocházela, dotvrzuje se důvody z obětnictví a z názorů mythologických plynoucími. Významno jest, že porobení předdorští obyvatelé krajin peloponneských zachovali si vědomí někdejšího svého rozvoje kulturního, místně hlavně k Mykenám připoutané, kterýž rozvoj byl vpádem dorským násilně zadržán. Dle theorie Penkovy by bylo nutno upírati hellenský původ nedorskému tomuto obyvatelstvu a s ním i Achaiům, kteří v poesii homerské jsou přece předními představiteli slávy a kultury mykenské. Z toho, tuším, jasno jest, že nehodí se předchůdcům Thessalův a Doriů hellenského původu upírati. Druhý důvod Penkou nepovšimnutý, jsou Ionové. Nechci na tomto místě znova stanovisko své k ionské hypothesi Curtiově objasňovati; stačiž ku sporné otázce vytknouti okolnost zajisté významnou, že právě odpůrci této hypothece do evropského Řecka, do severovýchodního Peloponnesa, do Attiky, jižní Boiotie, na Euboii a na sousedské ostrovy kladou původní sídla Ionů, z nichž stěhovali se účinkem dorského vpádu. Byli tudíž Ionové v Řecku, ať evropském neb asijském, usazeni

mnohem dříve, než opustili Doriové horský kout nad vrchoviskem Kefissa. Jest velice pravděpodobno, že část Hellenů, dorsko-aiolským nářečím mluvící, přistěhovala se teprvé ve XIII stol., a že s příchodem jejím souvisí veliké ethnografické poměry ve všech východních končinách středomořských, avšak neméně pravděpodobno jest, že tito Hellenové zastali již v Řecku soukmenné obyvatelstvo ionským nářečím mluvící, kulturně vyspělé a po delší již dobu pevně usedlé.

Beloch při řešení této otázky přestává na výsledcích linguistických. On sice tvrdí, že žili Hellenové ve společenství ostatních národův indoevropských — pozoruhodno jest, že ani bádatel tak střízlivý jako Beloch nemůže se vymknouti z osobivého zvyku německých bádatelů, kteří bezdůvodně nazývají čeleď indoevropskou čeledí indogermanskou, ač bychom my týmž právem mohli mluviti o čeledi indoslovanské — ještě tehdy, když již se byli Indové a Iráňané oddělili, ježto však za historických dob žili na nejzazší periferii světa indoevropského, usuzuje, že opustili původní svou vlast poměrně záhy, při čemž a to právem odmítá dosavádní názor o zvláště blízkém příbuzenství Hellenů s Italiky. Beloch pokládá dále za pravděpodobné, že se nejprvé Hellenové trvale usadili na rovině thessalské a tam i národní individualnost svou rozvinuli. Původní obyvatelstvo, o jehož příslušenství se Beloch nevyslovuje, bylo buď vypuzeno buď s Helleny splynulo. Jedinou pamětí jeho zdá se býti část místních jmen východořeckých.

Tento výsledek jest za nynějšího stavu badání zcela odůvodněn a lze jej i s výsledky ethnologického studia Penkova spojiti, přijmeme-li za pravdu, že byli thráčtí obyvatelé předky Hellenů, tito pak že zalidnili pozdější svou vlast za obou period indoevropského stěhování, anthropology stanovených. Není příčiny, shrnou-li se veškery momenty, nověji z linguistiky, praehistorie i palaeoethnologie čerpané, proč bychom nemohli pokládati Iony a jim příbuznou část hellenského kmene za lid, který se zvolna v řeckých vlastech usazoval, a Dory za další hellenský proud, jenž se hromadně a sice teprvé za historických dob do Řecka přistěhoval. Thrácké obyvatelstvo o něm pak sluší klásti do dob předhistorických, čímž naprostý nedostatek přímé po něm paměti se vysvětluje.

Dle názoru Belochova počínají se tudíž dějiny hellenské dobou mykenskou, již sice známe po vnější i po vnitřní stránce, než navždy jest nám zahalen obsah dějin jejích. Vnější stránku doby mykenské seznáváme z nálezů, nyní již soustavně oceněných i zařaděných, vnitřní povahu doby líčí znamenitě poesie homerská. Než ani obsah doby té není nám tak neznám, jak Beloch soudí. Referent již častěji v těchto listech poukázal na mohutné hnutí „národů námořských“ v Malé Asii, v Archipelagu i na poloostrově balkánském, známé historické pověsti řecké, lydskému podání i zprávám staroorientálským. Toto hnutí dnes jest v hlavních rysích rozpoznáno a není již

v kruzích staroorientálských pochybnosti, že mezi kmeny „námořskými“, kteří za Merenpty a Ramsa III pronikli až do východoegyptské Delty, byli i obyvatelé ostrovů a břehů řeckých. Dovolávati se toliko na dotvrzenou opáčného mínění jedné přednášky Wiedemannovy z r. 1882, jak Beloch činí, není již dnes spůsobem postačitelným, ježto, pokud referent může si úsudek dovoliti, ani jediný z vynikajících egyptologů naší doby s Wiedemannem v příčině té se neshoduje. Nálezy Flindersa Petrie ve Fajjumu a v okolí egyptských Theb zjistily nade všechnu pochybnost, že za slavných faraonův XVIII dynastie byl Egypt v čilých politických i kulturních stycích se zeměmi řeckými, kteréžto styky není si lze nijak vysvětliti, než poddanstvím Řekův Egypťanům. Osada Turšů-Tyrsenů, již objevil Flinders Petrie u fajjumského Guroba, jest dle všech zachovaných zbytků zůstatkem zajatců, kteří byli do Egypta zavlečeni, annály pak Thutmesa III dosti určitě propovídají, kdy závislost ona vznikla. Výboje egyptské na ostrovích a pobřežích řeckých jsou tudíž pověřenou již událostí historickou a s touž určitostí, jako počátek výbojů těchto a panství jimi spůsobeného, lze dnes ustanoviti i konec panství egyptského. Ramses III 1230 př. Kr. odrazil sice na východodeltském pomezí nával námořských kmenův, ale nástupci jeho byli již tak vysílení, že jim nebylo lze ztráty evropských a asijských krajin zameziti. Nedlouho po smrti Ramsa III 1208 př. Kr. byly již končiny ve východním Středomoří nezávisly. Jest velmi pravděpodobno, tvrdí-li palaeoethnologové a v jejich čele Penka, že vpády námořských národů byly spůsobeny příchodem dorských kmenů hellenských, avšak následky tohoto příchodu, kolonisace totiž Krety, Kypru a pobřeží maloasijského skrze Achaie, Arkady, Aioly a později i Dorie konec egyptského panství nezbytně předpokládá.

Není tudíž doba mykenská tak prosta všech historických vzpomínek, jakož tvrdí Beloch. Naproti tomu dlužno v úsudku o historické ceně pozdějších řeckých pověstí se spisovatelem souhlasiti, prohlašuje-li je za konstrukce, jimiž jednak doba v historickém podání událostí prostá měla býti vyplněna, jednak i vysvětlen hojný odpor mezi poměry v homerské poesii vyznačenými a poměry dob historických. Tyto smyšlené dějiny nazývá Beloch případně: „Die konventionelle Urgeschichte“ a s obdivuhodným zdarem vykládá podněty, které vedly ku konstruování pověstí jednotlivých. Místy působí výklady jeho až drasticky, ukazujíce jak nebezpečno jest chtíti z těchto jinak velice zajímavých pověstí zrnka historické pravdy se dobírati. Než po cestě, jíž si Beloch oblíbil, třeba jest jíti velmi opatrně. Tak zamítá Beloch i vypravování o dorském vpádu do Peloponnesa a vykládá, že není možno chudičkou, nevelikou krajinu Doris na Parnassu za původiště peloponneských Doriů pokládati. Referent soudí, že v této příčině Beloch šel příliš daleko v odůvodněné jinak skepsi své, neboť právě pověst o příchodu Doriů do Peloponnesa z krajin nad vrchoviskem boiotského Kefissa opírá se o sku-

*

tečnost. Již v VII stol. pěvec Tyrtaios hlásá, že přišli Sparťané do Peloponnesa z Erinea „větrného“ (προλιπόντες Ἐρινεὸν ἠνεμόεντα εὐρεῖαν Πέλοπος νῆσον ἀφικόμεθα. Tyrt. Ennom. frg. 2 Bergk[4]), a tu dlužno uvážiti, že by byl sotva rozohnil básník k bojovnosti muže sparťanské, by byl nedotkl se věcí, ve Spartě obecně za pravdu pokládaných. O příchodu Doriů z Hellady není tudíž lze pochybovati. Naproti tomu podněty tak zvaného návratu Herakleovců jsou v celku i v podrobnostech vybájeny.

Skutečné, udalostmi i historickými postavami označené dějiny hellenské počínají se kolonisací, jejíž počátky splývají ještě s dobou homerské poesie. Kdežto však osady foinické vznikaly výhradně ze zájmů obchodních, vyšetřuje Beloch, že přední pružinou, k zakládání hellenských osad vedoucí, byla snaha po pozemcích pro množství, v chudém domově vlastního majetku pohřešující. Průběhem VIII a VII stol. pokryly se břehy italské a sicilské kvetoucími řeckými osadami, které již polohou svou k obchodu a plavbě byly nabádány a tak záhy staly se nebezpečnými soupeři dosavadním mořeplavebným národům, Foiničanům a Etruskům. Ref. souhlasí se spisovatelem, tvrdí-li tento, že šíření se řeckých osad bylo hlavní příčinou, proč foinické osady skupily se ve stát samostatný se středem Kartháginou, nutno však připomenouti, že bezprostředním popudem k nové politické organisaci Foiničanů, osadnictvím řeckým ohrožených, byl politický úpadek mateřského města Tyra, způsobený výboji assyrskými.

Jest pochopitelno, že i líčení dějin této doby až po počátek VI stol. př. Kr. může se díti toliko v rámci všeobecných poměrů, ježto paměti z té doby zachované, byť bychom v odporu s Belochem některé z nich již přičítali ryzímu historickému podání, jsou kusé, souvislosti prosté a, což nejdůležitější, dochovány jsou u spisovatelů, kteří je zařaďovali se stanoviska své doby, tudíž vytržené z původní zeměpisné i historické spojitosti. Z té příčiny i Beloch v kap. IX („Die Anfänge der Einheitsbewegung“) pojednává o vnější stránce této doby toliko úhrnně, avšak v jednotlivostech originálně. Tím zjednal si spisovatel pevnou půdu, se stanoviska hospodářského i kulturního podrobně prozkoumanou, hodící se za základ k líčení následujících, již historických událostí. Avšak i disposice spisu methodou Belochovou získala, ježto umožněno bylo tímto způsobem souměrné vylíčení částí jednotlivých, spočívající ne na osobách, které více méně v pozadí ustupují, nýbrž na událostech dle zákona dějinné příčinnosti se vyvinujících. Jest tudíž spis Belochův zjevem, jímž zřejmý pokrok v dějinách jest charakterisován.

Dr. J. V. Prášek.

* * *

Horlivý náš spolupracovník p. prof. dr. Prášek vydal letos v Lipsku (u Pfeiffera) „Forschungen zur Geschichte des Alterthums.

Kambyses und die Ueberlieferung des Alterthums". V příštím čísle vynikajícího anglického časopisu „Critical Review" uveřejní A. H. Sayce, jedna z nejpřednějších autorit v dotyčném oboru, recensi o spise prof. Práška. S laskavým výslovným zmocněním slavného anglického badatele uveřejňujeme recensi tu v českém překladě hned v tomto čísle ČMF., ač original recense teprv později bude publikován. Z této recense jest patrno, že práce p. prof. Práška jest české vědě ke cti. Rozumí se samo sebou, že tato práce má také pro klassické studium velikou důležitost. — A. H. Sayce praví:

„Tuto předloženo jest pečlivé a učené prozkoumání dějin Kambysových ve světle nových assyriologických nálezův, a podává nám výsledky dlouhých studií a obsáhlých historických vědomostí. Prof. Prášek jest již dobře znám jako historik starého východu; učenost jeho jest veliká a kritický úsudek důkladný. Ačkoli není sám assyriologem, dovede užiti a těžiti z nejnovějších nálezů v oboru klínových nápisův, aspoň potud, pokud se týkají dějin minulosti.

Jeho monografii o Kambysovi, ač obsahuje jenom 84 stránek, měl by čísti a uvážiti každý, kdo se obírá dějinami východu. Vše, co jest známo o tomto perském králi, jest tu sebráno a pečlivě uváženo, a zmínky o něm u Herodota a jiných klassických spisovatelů jsou kriticky prozkoumány. Nápisy o Nabonidovi a Kyrovi, a ještě více datované desky (o smlouvách), jichžto nalezl se veliký počet v Babylonii, proudem světla objasnily chronologii a děje jeho panování, a podaly nám možnost srovnati zprávy obsažené o něm u řeckých dějepisců. I také náhrobní kameny býků Apisů, nalezené od Marietta v Serapeu, k tomuto konci přispěly.

Jedna věc, kterou jasně dokázal prof. Prášek, jest, že povídačka o šílenosti Kambysově a o jeho svatokrádežných ukrutnostech v Egyptě jest smyšlénka původu částečně Egyptského, částečně řeckého, a že původ vzala snad z kruté vlády divokého Aryanda po Kambysově smrti. Prof. Prášek se domnívá, že Herodotos smyšlénku tuto opsal z Hekataia, a že v ní se obráží nenávist Ionů proti perským pánům. Takto (Prášek) se srovnává se mnou tvrdě, že Herodot, ač se k tomu nepřiznává, jest za všelicos díkem zavázán svému předchůdci v cestování po Egyptě.

Tolik jest jisto, že celá povídačka o zabití býka apisa perským podmanitelem jest nehistorická. Právě týž býk se nalezl, který, kdyby povídačka byla pravdiva, byl by býval obětí králova vzteku, a z nápisu, který byl při jeho mumii, dovídáme se, že zhynul obyčejným způsobem a byl pohřben s obvyklými obřady nákladem královým. Mimo to chronologie vylučuje pravdivost povídačky. Býk zemřel a byl pohřben za aethiopské výpravy a když Kambyses ani nebyl v Memfidě. Tato výprava sama také nebyla tak nezdařilá, jak řečtí spisovatelé líčili. Prof. Prášek naopak dokázal, že Kambyses

dospěl k cíli výpravy do Napaty, a takto připojil kus Sudanu k perské říši. Ještě i v dobách zeměpisce Ptolemaia bylo „Skladiště Kambysovo“ blíže třetího kataraktu.

Nejcennější asi část díla prof. Práška jest ustálení chronologie panování Kambysova a Lži-Smerdiova. Prášek jasně ukazuje, že korunovace Kambysova jakožto „krále Babylona“ stala se hned po dobytí tohoto města Kyrem — čím ospravedlňuje se zpráva Ktesiova, že panoval 18 let: že panování jeho trvalo od měsíce Nisanu čili března 529 př. Kr. po Ab čili srpen 522 př. Kr.; a že dobytí Egypta stalo se mezi 28tým dnem března a 29tým května 525 př. Kr. — Dále dokázáno patrně, že Lži-Smerdis panoval sedmnáct měsíců, a nikoli sedm, jak vypravuje Herodot. To řeší všecky nesnáze, jež dosud naskytovaly se z dat na velikém nápisu Dariově Behistunském.“ Redakce.

Nová Bibliotéka klassiků řeckých a římských v překladu českém.

Překladům z obou literatur staroklassických nedařilo se u nás dosud valně. Ač již několik sbírek za tím účelem od let šedesátých bylo zřízeno a též mimo ně na různých místech překlady byly vydávány, veliký počet památek řeckých a římských dosud nebyl přeložen, a to památek i velmi důležitých a vzácných. Tento neutěšený zjev v písemnictví našem nebyl tak zaviněn nedostatkem sil k překladům schopných a ochotných, jako spíše značnými výlohami, s nimiž vydávání spisů těch při menším počtu obecenstva o věc se zajímajícího bylo spojeno. Měla-li tato mezera v písemnictví našem konečně vyplněna býti, bylo potřebí podpory mimořádné, kterouž by se hradily schodky objevující se při překladech, po nichž by na ten čas poptávka byla skrovnější. Podpory takové mohla za nynějších poměrů poskytnouti Česká akademie pro vědy, slovesnost a umění, jež vládne značnými prostředky peněžními a úkolem má starati se o zvelebování písemnictví českého. Z té příčiny byla přednesena od dvou členů jejích počátkem tohoto roku věc ta třídě její třetí a požádáno za její podporu. Výsledek všeho jednání byl, že třída přijala úkol, vydávati překlady z obou literatur starověkých, že zvolila kommissi, jež by vydávání prací takových řídila, i že vydala pravidla, dle nichž by vydávání to se dálo. Pravidla ta byla sice již ve Věstníku Akademie t. r. (seš. 3, str. 196 a násl.) uveřejněna, ale pro širší známost nebude na škodu i zde je otisknouti.

§ 1.

Aby postupem rychlejším překládány byly důležité památky řecké a římské na češtinu, bude třetí třída České Akademie podporovati vydávání překladů takových pod názvem „Bibliotéka klassiků řeckých a římských.“

§ 2.

Překlady ty vycházeti budou ve lhůtách volných, dle toho, jak práce od překladatelů budou podány a jak postačí peněžité prostředky třídě po ruce jsoucí.

§ 3.

Především přihlíženo bude k památkám těm, jež v nové době nebyly ještě na češtinu přeloženy, potom teprve k oněm, jež sice již přeloženy byly, ale jichž nový překlad z příčiny jakékoli viděl by se žádoucí. Dobré překlady, jež uveřejněny byly na místě méně přístupném, mohou ve sbírce této, uzná-li se potřeba toho, opětovány býti.

§ 4.

Překlady uveřejňovány budou v tom pořádku, ve kterém třídě předloženy budou. Překlad k vydání přijatý zařadí se s příslušným číslem postupným ve sbírku.

§ 5.

Při zdělávání překladů těchto budiž hleděno nejen k věcné, než i k formalné stránce, budiž dbáno jasnosti a srozumitelnosti, slohu vytříbeného a vkusného.

§ 6.

Každý překlad budiž opatřen úvodem obsahujícím ve stručné formě vše, čeho potřebí jest k náležitému porozumění spisu předloženého; kde toho potřeba se ukáže, buďtež i poznámky pod překladem položeny. Na vhodném místě budiž též podotčeno, dle kterého vydání překlad byl zhotoven, a stala-li se kde úchylka od něho, budiž to připomenuto.

§ 7.

K posuzování překladů podaných, jakož i k řízení prací s vydáváním jich spojených zvolena budiž ze členů řádných a mimořádných stálá kommisse tříčlenná. Kommisse ta mějž právo přibírati si ku pomoci též jiné členy třídy, kdyby se jí potřeba toho viděla. Volba její dějž se na dobu pěti let.

§ 8.

Za věrnost a správnost překladu, rovněž za veškeru literarní úpravu odpověden jest především překladatel; třída nebéře na sebe povinnosti zdokonalovati neb opravovati podanou práci a teprve způsobilou ji činiti k tisku.

Jest nyní povinností filologů českých, ruku přiložiti k dílu a zdělávati překlady staroklassických památek v literatuře naší ještě ne-

zastoupených. Kéž společnému úsilí jich brzy se podaří, odstraniti mezeru v písemnictví našem, kteréž není již v literaturách národů vzdělaných! Rob. Novák.

* * *

Ve dnech od 29. září do 2. října t. r. konán byl v Drážďanech 44. sjezd německých filologů a školních paedagogů. Súčastnil jsem se spolu s kollegou prof. Rob. Novákem tohoto sjezdu, jehožto průběh byl stkvělý a velikolepý. Mezi účastníky tohoto sjezdu, jichž počet každým dnem se rozmnožoval a konečně 900 značně převyšoval, byli také přítomni co hosté filologové jiných národů, a sice kromě nás dvou ještě Čech Dr. Dobruský, ředitel národního musea ve Srědci, můj bývalý posluchač, Poláci Dr. Kulczynski, ředitel vyššího gymnasia u sv. Anny v Krakově. Winkowski Jos., professor 3. gymnasia vyššího v Krakově, Slovinec Dr. Murkow, docent university Vídeňské, Chorvat Dr. Meixner, professor a zemský školní inspektor v Záhřebě. Rumun Tocilescu, senator a universitní professor v Bukurešti, Angličan Dr. Hugo Schilling, universitní professor v Cambridge (Massachusetts, United States), Dán Rjamason Thorleifur, gymn. učitel z Reykjaviku na Islandě, a jiní. Při každém z těchto sjezdů bývají co hosté také filologové jiných národů, a poctil také letos dle starého dobrého obyčeje praesident sjezdu, vrchní školní rada Dr. Wohlrab tyto hosti tím, že jim ve své slavnostní a zahajovací řeči zvláštní, a to velmi srdečné, uvítání věnoval. Zdržel jsem se s kollegou prof. Novákem v Drážďanech až do posledního dne, obcovali jsme velmi příjemně s mnohými vynikajícími účastníky sjezdu, kteří naše vědecké práce znali a sami nás přátelsky vyhledali, slyšeli jsme s velikým uspokojením některé vysoce důležité a zajímavé přednášky, z nichž bylo lze čerpati hojné poučení,*) navštívili jsme krásné a

*) Nejdůležitější byly tyto přednášky, a sice v plenárních schůzích: Prof. Dr. Treu „O Winckelmannovi a novém sochařství“, kteréž přednášce přítomen byl také saský král a princ Jiří. Prof. Treu má veliké zásluhy o Drážďanskou sbírku skulptur (Königliche Skulpturensammlung) v Albertinum se nalezající, kteráž sbírka dle slov znalce kompetentního prof. Studniczky jest nevyrovnatelně krásná a jediná svého druhu. Dále přednášel v druhé plenární schůzi tajný vládní rada prof. Förster (Vratislav) o Antiochii. Přednáška tato byla spolu věnována stoleté památce Otfrieda Müllera, jenž 28. srpna r. 1797 se narodil. Pak přednášel prof. Delbrück (Jena) „O srovnávací skladbě“. Výklady jeho byly, jako vše, co Delbrück píše a ústně vykládá, důmyslné, ale dle mého mínění lze proti nim vážné námitky činiti. Téhož dne měl prof. Wissowa (Halle) velmi zajímavou přednášku „O římských obrazích bohů.“ Ve čtvrté plenární schůzi přednášel prof. Studniczka o podobizně Menandrově. Méně důležitými zdají se mně býti přednášky v třetí plenární schůzi proslovené od prof. Burdacha (Halle) „Ke vzniku středověkého románu“ a od prof. Dietericha (Bonn) „O původu Sarapisa.“ Mezi četnými přednáškami, které v jednotlivých odborech (sekcích) prosloveny byly, vynikaly svou důležitostí tyto tři: Dr. Hiller šl. z Gärtringen před-

poučné sbírky archaeologické v Albertinum, a opustili jsme toto krásné město, jež jest sídlem důležitým nejen umění, nýbrž i snah vědeckých, po šestidenním pobytu s nejlepšími dojmy.

Pravím úmyslně „s nejlepšími dojmy", poněvadž důstojný průběh a ráz tohoto sjezdu vědeckého nebyl ani v nejmenším rušen žádným projevem politickým. Někteří starostliví moji přátelé radili mi, abych při nynějších pohnutých poměrech politických a při prudkém nynějším sporu národním sjezdu Drážďanského se vzdaloval, poněvadž prý by se mohl státi politický projev proti českému národu směřující, proti kterému bych musil ohrazení podati, a to tím více, poněvadž až do nedávna jsem se politické činnosri súčastnil. Pokládal jsem takovou obavu za lichou a měl jsem pevné přesvědčení, že nemůže se při tomto vědeckém sjezdu žádná taková nepřátelská manifestace politická státi, ani při slavnostním banketu. Toto přesvědčení bylo zcela správné. Průběh celého sjezdu filologického byl vzorný a stkvělý, a vše svědčilo o veliké taktuplnosti, osvědčené i veřejně i soukromě. V soukromých rozmluvách podařilo se mi, leckterého vynikajícího badatele o našich politických poměrech lépe informovati. Se zvláštním zalíbením bylo v soukromých rozmluvách vyslechnuto a přijato mé odůvodněné tvrzení, že vzdor nynějšímu prudkému boji musí konečně dojíti k jakémusi dohodnutí obou národností v království Českém, a to v jejich obapolném vlastním zájmu.

Zůstavuji si, podati později obšírnější zprávu o Drážďanském sjezdu. Ale jednu věc pokládám za tak veledůležitou, že spěchám, abych hned nyní čtenářům ji předložil. Jest to faktum pro přátele a pěstovatele klassických studií velmi potěšitelné, že i při tomto sjezdu se zase objevilo tak jako při sjezdu Vídeňském před čtyřmi léty konaném a při jiných sjezdech, že klassické studium se těší nezvratné přízni a podpoře na rozhodujících místech vládních. Kéž by taková fakta sloužila k tomu, aby také každý z klassických filologů sám konal svou povinnosť statečným a horlivým hájením svého vědeckého oboru! Kéž taková fakta zapudí malomyslnost někdy i u samých klassických filologů se jevící! — Při slavnostním zahájení Drážďanského sjezdu přítomen byl Jeho Veličenství král a J. král. Výsost princ Jiří. Oba

---

nášel poutavým způsobem o svých výkopních pracích, které na řeckém ostrově Theře podnikl, Dr. Patsch ze Sarajeva o Mithraeum v Konjici, prof. Mitteis (z Vídně) o právnickém významu nových publikací papyrových. Tyto tři přednášky byly původně určeny jen pro jednu sekci, ale dle přání s mnohých stran vysloveného byly prosloveny ve společné schůzi sekce filologické, archaeologické a historicko-epigrafické. Ve filologické sekci přednášel Dr. Immisch „O Theofrastových Charakterech", i podal doplněk k dotyčnému vydání. Málo zdařilá byla přednáška Dra. Knaacka (ze Stettina) „O pastýřích u Theokrita", a Dra. Fuchse „Zpráva o pokroku v oboru dějin lékařství za posledních dvou let".

*

s živým zájmem sledovali přednášky a po ukončení plenární schůze v rozmluvě s mnohými účastníky sjezdu svou vřelou přízeň klassickým studiím projevili. Jaké jest stanovisko saské vlády, vychází na jevo z výtečné řeči, kterou pronesl při zahájení Jeho Excellencí pan státní ministr ze Seydewitzů, jenž již po mnohá léta jest v čele správy vyučovací. Pro velikou důležitost podáváme z této řeči aspoň část, a sice v německém originálu. Pan ministr pravil mezi jiným:

„Das Ihrer und unserer Fürsorge anvertraute deutsche Gymnasium ist in neuerer Zeit Gegenstand heftiger Angriffe gewesen. Schriftlich und mündlich, in grossen und kleinen, berufenen und nicht berufenen Kreisen hat man die Frage seiner Existenzberechtigung in der Gegenwart aufgeworfen und in allem Ernste verneint. Man hat — um von anderem zu schweigen — behauptet, dass der Deutsche durch die eingehende Beschäftigung mit der antiken Welt auf dem Gymnasium den Sinn für deutsches Denken und Fühlen, das Verständniss für deutsche nationale Grösse verliere, man scheute sich nicht diesen Vorwurf etwa ein Jahrzehnt nach dem grossen Kriege von 1870-71 zu erheben. Man hat kurz und bündig die ganze Unterrichts- und Erziehungsweise auf unserem Gymnasium als eine grundverkehrte bezeichnet. Es wird nicht der ausdrücklichen Versicherung bedürfen, dass die sächsische Regierung diese Auffassung nicht theilt. Ich möchte aber hier noch eine doppelte Bemerkung hinzufügen.

Auch wir wissen, dass das Gymnasium in seiner jetzigen Verfassung nicht vollkommen, sondern verbesserungsfähig ist. Wir haben deshalb in Sachsen nicht jeden Reformgedanken zurückgewiesen, wir haben nicht verkannt, dass in der allgemeinen Schulbewegung manch gesunder Gedanke lag, wir haben deshalb die Frage, ob und inwieweit am Gymnasium zu ändern sei, sehr eingehend, sine ira et studio geprüft und wir haben insoweit, als uns eine Umgestaltung angezeigt erschien, offen und ehrlich reformirt... Aber wir haben bei aller Reform unentwegt daran festgehalten und werden immer daran festhalten, dass die Einführung in das klassische Alterthum der Mittelpunkt des Gymnasialunterrichts sein und bleiben müsse. (Hlučná pochvala).

Die andere Bemerkung, die ich machen möchte, ist die: Es giebt Kreise in unserem Volke, die eine Unterweisung der Jugend in dem Sinne wünschen müssen, dass bei der Auswahl des Lernstoffes vorwiegend auf dessen Verwendbarkeit für gewisse praktische Zwecke Rücksicht genommen werde. Diesem berechtigten Verlangen wollen bestimmt ausgeprägte Schulorganismen Rechnung tragen, die die Regierung in wohlwollendster Weise fördert und unterstützt. Aber daneben bestehen und werden, wie ich zuversichtlich hoffe, immer bestehen bleiben weite Kreise, die eine Unterweisung

der Jugend in dem Sinne wünschen, dass der Lernstoff nicht nach naheliegenden Nützlichkeitsrücksichten, sondern vornehmlich nach seinem inneren Bildungswerthe für Geist und Gemüth der Jugend bestimmt werde. Diesem Verlangen wollen unsere vorwiegend ideal gerichteten Gymnasien Rechnung tragen. Auch diese Schulgattung hat gewiss Anspruch auf den Schutz und die Förderung des Staates.

Die Gegner des Gymnasiums sind mitunter von kleinen Gesichtspunkten ausgegangen. Wir wollen im wohlthuenden Gegensatze hierzu die grossen unerschütterlichen Grundlagen, auf denen das Gymnasium ruht, die grossen idealen Ziele, die es verfolgt, die grossen unanfechtbaren Erfolge, die es an den Besten unseres Volkes aufzuweisen hat, nie aus den Augen verlieren. Man klagt wohl, dass unsere Zeit hier und da den wünschenswerthen grossen Zug vermissen lasse; ich hoffe, dass dem Kampfe für das Gymnasium immer jener grosse Zug zu eigen bleiben werde!"

Veliký dojem v celém shromáždění způsobila další slova ministrova, že. když r. 1844 sjezd filologů v Drážďanech byl odbýván, dva saští princové Jan a Albert jednání tohoto sjezdu osobně se súčastnili a tím dokázali, že důležitost filologie a klassického vzdělání náležitě oceňovali. První z těchto princů byl králem saským od r. 1854 do r. 1873, a od r. 1873 až do nynějška panuje druhý z oněch princů, král Albert. I doložil pan ministr k tomu: „Beide Herrscher sind in Fortführung des schon im Jahre 1844 bethätigten hohen Sinnes zu jeder Zeit, auch in kritisch bewegter Zeit, mit aller Kraft und Entschiedenheit, aber auch mit aller Ruhe und Besonnenheit eingetreten für die grundsätzliche Beibehaltung der klassischen Bildung und für die Hochschätzung der Männer, die die Vermittelung dieser Bildung auf den Hoch- oder Mittelschulen sich zum Lebensberuf gewählt haben. Und die Herrscher wussten und wissen sich hierin einig mit den Räthen der Krone und mit vielen Einsichtigen in unserem Volke. — Darum wird eine Versammlung wie die Ihre immer auf freundliche Aufnahme in unserem Lande rechnen dürfen und darum freuen wir uns, dass Sie in diesem Jahre wieder zu uns gekommen sind. Ich heisse Sie noch einmal herzlich willkommen und wünsche, dass auch die Verhandlungen dieser Tagung von reichem Erfolge begleitet sein mögen."

Řeč tato provázena byla na mnohých místech a zvláště na konci hlučným a dlouhotrvajícím potleskem.

Také vrchní purkmistr Drážďanský, tajný finanční rada Beutler velmi vřele jmenem celého města vítal účastníky sjezdu a pravil mezi jiným: „Das brauche ich ja kaum besonders zu versichern, dass die städtischen Behörden und die Bürgerschaft Dresdens dem erhabenen Beispiele Sr. Majestät des Königs folgend, die Bedeutung Ihrer Vereinigung im vollsten Maasse zu würdigen wissen.

Beherrscht doch die Philologie im wesentlichen die Erziehung der Jugend für alle Berufe, welche eine akademische Bildung erfordern .... und wird doch endlich aller wahren Wissenschaft, wie überall in Deutschland, so auch bei uns in Dresden, ohne dass zuerst die moderne Frage „cui bono?" gestellt und auf ihre Beantwortung gewartet wird, die grösste Achtung und Werthschätzung entgegengebracht."

Město Drážďany pak dne 1. října večer na poctu sjezdu filologů uspořádalo velikolepou slavnost ve výstavním paláci a na šírém prostranství okolo výstavního paláce. Při této slavnosti, které se několik tisíc osob súčastnilo, mezi nimi četné vynikající osobnosti, zvláště státní ministři šl. ze Seydewitzů, Dr. Schurig, šl. z Watzdorfu, vyslanci hrabě Dönhoff, šl. z Niethammerů, šl. z Lützova, téměř všichni členové městské rady, a mnozí jiní, vládla taková srdečnost, a účastníkům bylo na jevo dáváno smýšlení tak přátelské, že zajisté ředitel prof. Dr. Uhlig z Heidelbergu věrně tlumočil city všech účastníků sjezdu, když za stkvělou a srdečnou pohostinnost městu Drážďanům a městskému zastupitelstvu vřelé díky vzdal. Dr. Kvíčala.

ČESKÉ MUSEUM FILOLOGICKÉ

vychází v sešitech pětiarchových. — Ročně vychází šest sešitů.

Předplatné činí ročně 3 zl. 50 kr., a budiž zasýláno Dru. **Matěji Kovářovi**, c. k. gymnasij. professoru v Praze, pokladníku Spolku filologického (bytem v Praze, Ferdinandova třída č. 6).

Honorář pro pány spolupracovníky ustanoven jest na 20 zl. r. m. za tiskový arch pojednání neb recensí. Honorář za jiné příspěvky (přepisy, výtahy atd.) ustanoví se v každém případě zvláště.

Poskytl jsem panu prof. Tim. Hrubému v ČMF příležitost k **obraně**, a vykonal jsem tím povinnost svou vůči muži zasloužilému, působícímu na českém gymnasium Opavském, jež má velikou národní důležitost a od naší Ústřední Matice školské s velikou obětovností vydržováno jest. Za to dostalo se mi od p. prof. Krále v posledním sešitě „Listů filologických" (kterýžto časopis já jsem založil a po mnohá léta řídil) výtek, které za neoprávněné pokládám a důrazně odmítám. Snad bude p. prof. dr. Král později při klidnějším uvažování jinak souditi o svém nynějším počínání, než soudí teď. — Pan kollega Dr. Král užil bez mého zmocnění soukromé rozmluvy naší. To nebývá zvykem; ale když již k tomu se odhodlal, měl rozmluvu tu úplně sděliti, což právě v tomto případě jest rozhodné, a měl ji sděliti zcela přesně, při čemž bych byl mohl paměti jeho býti nápomocen. — Podávám toto vyjádření na obálce, a ne v časopise samém. Chci tím naznačiti, že dle mého mínění čtenáři vědeckého listu mají právo, žádati, aby se jim takovéto osobní věci nepředkládaly. Získá-liž věda něco tím? Nechtěl jsem vlastně ani na obálce těchto několik slov podati; ale jsem k tomu přinucen a žádám i v té příčině čtenáře ČMF za laskavé prominutí. Podotýkám ještě, že by mi bylo trapné, před společnými našimi posluchači se potýkati s bývalým svým posluchačem a nynějším kollegou, a nad to ještě s odborným kollegou. Z té příčiny jsem také (a to již před vydáním 5. sešitu „Listů filologických") od svého úmyslu vysloveného na obálce 2. a 3. sešitu tohoto ročníku ČMF, upustil a odkládám uveřejnění svého věcného mínění o slovech sporných „stans pede in uno" na dobu pozdější, klidnější. Dr. J. Kvíčala.

ČESKÉ

MUSEUM FILOLOGICKÉ.

Založeno

Spolkem filologickým v Praze.

Odpovědný redaktor:

Dr. JAN KVÍČALA.

Ročník třetí.

SEŠIT VI.

V PRAZE.

Tiskem Národní tiskárny a nakladatelstva.

1897.

OBSAH.

Pojednání.

Úvahy a zprávy.

Herodotova Atthis.

Studie dra. **J. V. Práška.**

(Dokončení.)

Poměry, ústavou Solonovou vzbuzené, byly Herodotovi též jen z části známy. Z jednotlivých státních institucí on některých a to vzdáleně jen dotýká. O prvém archontu jako takovém žádného poučení z údajů Herodotových není lze se dobrati. Archon basileus vůbec se ve spise Herodotově nevyskytuje. O polemarchovi ví toliko Herodot, (VI, 111), že dle athenského obyčeje velíval pravému křídlu v boji, a že byl za starodávna oprávněn, aby se strategy hlasoval (VI, 109). Naproti tomu v příčině jedné jest Herodot na omylu. Praví-li totiž VI, 109 příčinou polemarcha Kallimacha před bitvou marathonskou, že byl ἑνδέκατος ψηφιδόφορος ὁ τῷ κυάμῳ λαχὼν Ἀθηναίων πολεμαρχέειν, jest Herodot na omyle, ježto dle určité zprávy Aristotelovy (Ἀ. π. 22 Kenyon) byla volba archontů losem teprvé za archontství Telesinova roku 487 před Kristem ustanovena (srov. ČMF III, 60 sld.). Z politických korporací athenských není rada Areiopagitů nikdež jmenována, a na jediném místě, kde očekávati jest, že vzpomenuta bude ἐκκλησία (V, 97), ve vypravování totiž o příchodu Aristagorovu do Athen a o jednání jeho ve příčině pomoci proti Peršanům v zamýšleném povstání ionském, užívá Herodot běžného toliko rčení: ἐπελθὼν δὲ ἐπὶ τὸν δῆμον ὁ Ἀρισταγόρης ταὐτὰ ἔλεγε τὰ καὶ ἐν τῇ Σπάρτῃ. Také VI, 104 praví Herodot o Miltiadovi, že στρατηγὸς οὕτω Ἀθηναίων ἀπεδέχθη, αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου. Že tím míněna ἐκκλησία, plyne jasně z další Herodotovy poznámky, demokratii athenské ne právě lichotící. Když byl totiž způsobem Aristagorovi nepříznivým šíře doličil, kterak tento původce povstání a porážky Ionů maloasijských ve Spartě Kleomenovi a v Athenách lidu shromážděnému sliboval, pronáší Herodot o něm tento soud: πολλοὺς γὰρ οἶκε εἶναι εὐπετέστερον διαβάλλειν ἢ ἕνα, εἰ Κλεομένεα μὲν τὸν Λακεδαιμόνιον μοῦνον οὐκ οἷός τε ἐγένετο διαβάλλειν, τρεῖς δὲ μυριάδας Ἀθηναίων ἐποίησε τοῦτο. Zřejmo, že 30.000 Atheňany vyroz-

umívána jest ἐκκλησία, účastníkům všech čtyř občanských tříd přístupná.

Z událostí vnějších té doby zachoval Herodot paměť o válce Athenských s Mytileňany, kteráž položila počátek k zámorskému panství athenskému, a o dlouho trvající válce s Aigiňany. Než zprávy jeho o válce či spíše o válkách s Mytileňany splítají v jedno události dvě: prvou válku s Mytileňany, v níž vedením Olympionika Frynona nabyli Athenští důležitého Sigeia a tím prvé své državy zámorské: o válce této důležitou a určitostí se vyznamenávající zprávu zůstavil Strabon p. 599 sld. K této válce odnáší se určitě Herodotovo vypravování V, 95, s předchozí zprávou o Peisistratově válce s Mytileňany slovy πολεμεόντων δὲ σφεων stilisticky spojené. Ve zprávě té obsažena i zmínka o útěku Alkaiově a ukořistění zbraní jeho skrze Athenské, kteří trofeje zavěsili ve chrámu Atheníně v Sigeii, a sice dovolává se Herodot Alkaiovy písně, příteli Melanippovi věnované. O dalším průběhu boje nepodává Herodot zpráv, přestávaje na zmínce o ukončení války. Obě strany učinily rozsudím Periandra Korinthského, jenž rozhodl na základě zásady uti possidetis a přiřkl Sigeion Atheňanům. Ježto Periandros zemřel r. 586/5 př. Kr. účastenství pak Alkaiovo ve válce s Atheňany předcházelo vznik Pittakovy aisymnetie na Lesbu (r. 590 př. Kr.), dlužno tuto prvou válku klásti s novějšími před r. 600 př. Kr. Mytilenští nevzdávali se však všeho práva na důležité Sigeion, ovládající plavbu hellespontskou, nýbrž vyčkávali doby příhodnější. I zbudovali opodál tvrz Achilleion a obnovili boj, kterýž ale měl pro ně průběh nepříznivý, ba zdálo se již, že i Achilleion připadne Atheňanům. Teprvé když Peršané mocně se usadili v Lydii, podařilo se Mytileňanům nabyti opět Sigeia, čímž vzbuzena druhá válka s Atheňany, spadající již do doby Peisistratovy.

O prvé válce s Mytileňany zůstavil tudíž Herodot zprávy pouze kusé, z nichž by bez přibrání pramenů jiných nebylo lze pravého názoru o událostech se dočiniti. Za to obšírna jest zpráva Herodotova o zášti aiginsko-athenském, jež dosti významně nazýváno jest ἔχθρη παλαιά (V, 81) nebo ἡ ἔχθρη ἡ προοφειλομένη (V. 82), a spolu rozeznává Herodot správně jednotlivé periody boje, prvotní a druhou za časů Kleisthenových. Jest zřejmé, že tato ἔχθρη παλαιά byla způsobena soutěží námorskou, nebo Aigiňané žijíce po výtce z dovozu plodin a tovarů cizokrajných, viděli v Atheňanech, víno, olej a keramické výrobky vyvážejících, nebezpečné soupeře, nad to pak přidružil se i spor mezi Epidaurem a Aiginou, ježto bohatý a mocný ostrov vytrhl se ze závislosti Epidaura. Tyto pravé příčiny záhy zastřela pověst, athenská, aiginská i epi-

daursko-argejská, již Herodot znal ve všem trojím znění a tak zaznamenal, že součástky jednotlivých znění jsou zřejmy. Epidaurským prý nevydávala země žádné úrody, když pak tázali se po příčině v Delfech, kázala jim Pythia, aby postavili ze dřeva štěpné olivy sochy heroinám Damii a Auxesii. Epidaurští vyžádali si olivové dřevo od Atheňanů, ježto attická oliva za posvátnou byla pokládána, začež učinili Atheňanům slib, že budou každoročně vzdávati oběti Athenė Poliadě a Erechtheovi. Když však Aiginští, zhrdnuvše z množství lodí, od Epidaura se odtrhli, odňali Epidaurským i obě sochy a postavili je v Oie, uprostřed svého ostrova. Epidaurští odtud v Athenách oběti nevzdávali, z čehož vzniklo záští mezi oběma městy; konečně Epidaurští vybídli Athenské, aby od Aigiňanů jakožto držitelův obou soch plnění slibu žádali. Athenští o to vypravili posly na Aiginu, Aigiňané však odmítli žádost a tak vznikla válka.

O válce té a průběhu jejím vypravuje Herodot dle podání athenského, aiginského a argejského. Athenské podání zastíralo válečné choutky Atheňanův i tvrdilo, že byla vypravena z Athen jediná triera, jejíž mužstvo na aiginský břeh vystoupilo a sochy odvleci chtělo. Ale znamení s nebe zastrašilo je, načež se všichni smysly pominuli a potom vespolek se zabíjeli, až jediný toliko do Falera se navrátil. Jinak Aiginští, z jichž zprávy vidno, že Athenští loďstvo proti ostrovu vypravili, jemuž Aigiňané neodvážili se čeliti, nýbrž Argejských, kteří již i nad Epidaurem hegemonii vykonávali, o pomoc se dožadovali. Athenští vystoupili na břeh a chtěli sochy odvléci, v čemž prý zázrakem byli zadržáni. Když pak vraceli se ke korábům, byli od Argejských, kteří nepozorovaně k ostrovu přistáli, zaskočeni a poraženi, až jen jediný smrti ušel. Herodot dobře vystihl rozdíl obojího znění: Aiginští a Argejští správně tvrdili, že nad Athenskými v boji zvítězili, Athenští však, příčinu porážky umlčujíce, bohem se býti poraženy pravili (V. 82—87).

V.

Širokým tokem počíná plynouti Herodotovo vypravování o dějinách athenských za doby Peisistratovy. Tu dějepisec čerpati již mohl z hojného zdroje živých ještě vzpomínek lidu i předních attických rodin a tak vysvětlujeme si i množství i pestrost údajů, jím zůstavených. Z vynikajících mužův Athen předperských dostalo se dějepiscem Peisistratovi vzpominky nejhojnější a zakládajice se jeho zprávami, jsme s to, abychom osobnost a činy Peisistratovy vylíčili v obsažnosti téměř monografické. Než při bližším ohledávání zpráv těchto záhy

postřehneme dvojí citelný nedostatek: dílem pozorujeme, srovnávajíce Herodotovy zprávy s prameny jinými, že Herodot mnohé důležité údaje zamlčel, při čemž mocně v mysl podezření se vtírá, že tak učinil po libosti Alkmaionovců, dílem projevují se při uvažování jednotlivých údajův odpory zejicí, živíce množství sporných otázek v dějezpytu athenském.

Že čerpal Herodotos z lidového podání, projevují již zprávy jeho o počátcích veřejné činnosti Peisistratovy, kteréž lze dnes srovnávati s údaji Aristotelovy Athenské Politeie, bezpečně z psaného pramene čerpanými. Peisistratos byl dle Herodota synem Hippokratovým, který prý byl toliko ἰδιώτης. Tento Hippokrates ἐὼν ἰδιώτης obětoval při slavnosti olympijské. Při této oběti prý stal se Hippokratovi zázrak; kotle totiž u něho stojící, masem a vodou naplněné, počaly najednou, aniž by ještě oheň byl se rozdělal, vařiti se a přetékati. Tu Cheilon Lakedaimonský, jsa tomu náhodou přítomen a uzřev zázrak, radil Hippokratovi, aby ženy nepojímal a měl-li by již ženu, aby se s ní rozvedl, a měl-li by s ní syna, aby se jeho odřekl. Hippokratovi však se nechtělo této rady uposlechnouti a po té prý se mu narodil syn Peisistratos.

Zpráva tato projevuje hojné odpory i s jinými údaji Herodotovými. Nemohl zajisté býti jmín Hippokrates za muže sprostného, to jest dle tehdejších názorů neurozeného, když odvozoval původ svůj od Pylských Neleovcův a slavného Nestora a pokládal se za spřízněna s dávnými athenskými králi z rodu Kodrova (V, 65). Obětoval-li v Olympii, náležel zajisté k předním vrstvám obyvatelstva athenského, nebo nebylo snadno ἐόντι ἰδιώτῃ v Olympii vzdávati obět, vyžadující značných nákladů. Nad to účastenství Cheilona, moudrého Sparťana, jenž připočítáván byl ku známým současným sedmi mudrcům řeckým, budí též vážné pochybnosti, nebo narození Peisistrata, jenž již před r. 560 př. Kr. byl se jako vojevůdce vyznamenal, těžko klásti později r. 590, jakož zpráva Herodotova vyžaduje. Cheilon zajisté udílel radu Hippokratovi v době, když již za mudrce byl považován, ale podání delfských kněží, od nichž časové zařadění sedmi mudrců pochází (Plut. Sol. 12. Paus. X, 24, 1), klade Cheilona do dob posolonských, Solon pak pokládán za mudrce teprvé po své činnosti zákonodárné.

Z těchto důvodů soudím, že pojal Herodot do zprávy své moment z lidového podání, o narození Peisistratovu vypovídající a původ slavného samovládce již legendou obestírající.

Prvý historický čin Peisistratův, o němž Herodot zprávu podává, jest vzetí Nisaie ve válce s Megarskými (I, 59). He-

rodot připomíná na témž místě, že Peisistratos slavně bojoval ve válce s Megarskými a Nisaie dobyl i jiné slavné činy vykonal (πρότερον εὐδοκιμήσας ἐν τῇ πρὸς Μεγαρέας γενομένῃ στρατηγίῃ, Νίσαιάν τε ἑλὼν καὶ ἄλλα ἀποδεξάμενος μεγάλα ἔργα). Ze zprávy této seznáváme, že získal si Peisistratos nejprvé slavného jména jako vítězný vojevůdce, který vítězstvím svým zničil námorskou převahu Megarských a dokončil boj o velmi důležitou Salaminu, načež i zaujal určité stanovisko ve vnitřních sporech attických. στασιαζόντων τῶν παράλων — praví Herodot — καὶ τῶν ἐκ τοῦ πεδίου Ἀθηναίων, καὶ τῶν μὲν προεστεῶτος Μεγακλέος τοῦ Ἀλκμέωνος, τῶν δὲ ἐκ τοῦ πεδίου Λυκούργου Ἀριστολαΐδεω, καταφρονήσας τὴν τυραννίδα ἤγειρε τρίτην στάσιν· συλλέξας δὲ στασιώτας καὶ τῷ λόγῳ τῶν ὑπερακρίων προστὰς μηχανᾶται τοιάδε. Peisistratos tudíž dle zprávy užil soupeřství Paraliův a Pediaiů k založení strany Hyperakriů (v jiných pramenech Diakriů), s jichž pomocí usiloval o nabytí tyrannidy. Herodot nevysvětluje příčiny, které daly podnět ku vzniku řečených stran, a také se nepokouší okolnosti ty vysvětlovati. My však odjinud, z pramenů nad veškeru pochybnost povznesených, nabýváme vhodného poučení o genesi attických sporů tehdejších. Jsou to zlomky Solonské poesie a Aristotelova Athenská Politeia. Z nich vysvítá, že zákonodárná a smírčí činnost Solonova nikoho neuspokojila. Solon za obecného pohnutí mysli opustil město a toliko ἐπὶ ἔτη τέτταρα strávili Athenští ἐν ἡσυχίᾳ. Již však v pátém roce po druhém Solonovu archontství — o tomto druhém archontství dovídáme se nepřímo z Aristotelovy Politeie 14, kdež praví se, že uchvátil Peisistratos tyrannis ἔτει δευτέρῳ καὶ τριακοστῷ μετὰ τὴν τῶν νόμων θέσιν, ἐπὶ Κωμέου ἄρχοντος — r. 588/587 př. Kr. nebyla provedena volba archontů διὰ τὴν στάσιν a opět v pátém roce, r. 584/583 př. Kr., z též příčiny nejvyšší úřad státní (ἀρχαία) neosazen. Tu za týchž poměrů časových (διὰ τῶν αὐτῶν χρόνων) zvolen za archonta Damasias a vládl spůsobem tyrannistickým po dvě léta a dva měsíce (583/2 až 581/580 př. Kr.), až byl násilně s úřadu svržen. Poněvadž nemohly se strany shodnouti (διὰ τὸ στασιάζειν), učinily mezi sebou úmluvu, moderním kompromissům podobnou, a zvolily na r. 580/579 př. Kr. místo devíti ročních vládců, Solonem ustanovených, deset úředníkův a sice 5 z eupatridů, 3 z agroikův a 2 z demiurgů (Ἀ. π. 13). Nebyly to zajisté poměry utěšené, došlo-li v několika létech po ústavodárné činnosti Solonově až k anarchii a tyrannidě. Aristoteles také charakterisuje vhodně příčiny tehdejších sporů. Jedni žehrali do seisachtheie, která zrušila dluhy a věřitele ochudila, druzí nebyli spokojeni s ústavou Solonovou, jež při vší snaze po zachování dosavádních řádův a mocenských poměrů přece

značila veliký převrat v životě státním, třetí povzbuzováni byli ctižádostí a vzájemnou žárlivostí.

Pohříchu jest v úvahách Aristotelových mezera, citelně pohřešovaná. Strany, které učinily úmluvu po pádu Damasiově, dělily se ještě dle zájmů třídních ve velkostatkáře, malorolníky a živnostníky. Po krátké však době mizejí tyto strany i úmluva mezi nimi učiněná z dějiště, řády Solonské alespoň formálně nabyly pravidelně vykonávanou volbou devatera archontů ku správě státní na rok povolávaných platnosti a na místě dřevních třídních stran v popředí vstupují strany nové, založené na základě krajinském, za vůdcovství nejpřednějších rodův eupatridských a lišící se ve snahách politických. Byly to opět strany tři: Παραλίων, kteří vůdcem majíce Megaklea Alkmaionovce, žádali si ústavu mezi zájmy jednotlivých vrstev obyvatelstva prostředkující (τὴν μέσην πολιτείαν), Πεδιακῶν nebo Πεδιαιῶν, kteří vedeni jsouce Lykurgem, přáli si zřízení oligarchického, a konečně Διακρίων. Vůdcem těchto byl Peisistratos, δημοτικώτατος εἶναι δοκῶν dle úsudku Aristotelova, muž tudíž politicky obratný a zchytralý, což i tím dokázal, že shromáždil pod práporem své strany všechny nespokojence, ty, jimž byly sice dluhy odpuštěny, kteří však nevěděli, z čeho žíti mají, a pak ty, proti jichž ryze občanskému původu pronášeny pochybnosti. Stoupenci Peisistratovi tudíž hlavně obývali v hornaté a chudé severovýchodní části Attiky, zvané Hyperakrii nebo Diakrii, později (Ἀ. π. 21) Mesogaiou.

Herodot znal tudíž a také i správně zaznamenal poslední fási občanského sporu attického, jehož výsledkem byla tyrannis Peisistratova. Obšírněji vypravuje o vzniku této tyrannidy, kteráž dle jeho soudu byla oklamáním lidu. Když Peisistratos Nisaie dobyl a mnohé slavné činy vykonal, praví Herodot I, 59, dal mu lid athenský, dada se oklamati (ἐξαπατηθείς), 300 vybraných mužů, kteří ne dřevce, nýbrž palice (κορύνας) nosili a jemu v zápětí chodili. Čím se lid athenský oklamati dal, toho Herodot výše vzpomíná. Vymyslilť prý si Peisistratos lest. Poranil sám sebe a své mezky a jel po té s povozem na agoru, jako by byl právě protivníkům uklouzl, kteří prý jej na pole jedoucího chtěli usmrtiti i žádal na lidu, by mu popřál stráže, jelikož dříve byl slavně bojoval proti Megarským. Stráž tato pozdvihla se s Peisistratem a zmocnila se Akropole, čímž se Peisistratos stal v Athenách tyrannem.

I tu pozorujeme, že řídil se Herodot rozšířeným již a pozměněným podáním lidovým, proti němuž sluší klásti historické podání, pramenem Aristotelovy politeie zachované. Dle Herodota tvrdil Peisistratos lidu, že přepadli a zranili jej

i mezky jeho protivníci ἐλαύνοντα ἐς ἀγρόν a dovolával se zásluh, získaných ve válce s Megarskými. Lid oklamal prý, předstíraje zranění, které si sám spůsobil. Než zcela jinak vysvětluje Aristoteles události, Herodotem vypravované. I Aristoteles dotvrzuje, že vyznamenal se Peisistratos ve válce s Megarskými, ale podotýká, že si vítězstvím svým získal přízeň lidu. Spoléhaje pak na oblibu v lidu a na válečnou slávu, spůsobil si Peisistratos sám rány a předstoupil před lid i přemluvil jej, aby mu povolil osobní stráž, ježto prý byl od protivníků (παρὰ τῶν ἀντιστασιωτῶν) zraněn. Aristion učinil za něho návrh příslušný i obdržel Peisistratos od lidu tak řečené klackáře (κορυνηφόρους), s jichž pomocí proti obci se vzbouřil a Akropoli osadil. Nebyl to tedy prostý občan, jenž sám se spřežením mezků na pole se ubíral, nýbrž urozený a bohatý náčelník mocné strany Diakriů, jež dle případného výkladu Cauerova (Hat Aristoteles die Schrift vom Staate der Athener geschrieben?, 66) skládala se z venkovských živlů, hmotným nedostatkem ochuzených a na dělníky s denní mzdou pokleslých. O tyto zchudlé, roztrpčené, počtem ale nad druhé strany vynikající Diakrijské opíral se tudíž Peisistratos a s jich pomocí, při čemž ovšem vnější záminkou bylo předstírané zranění, domohl se osobní stráže, načež zmocnil se Akropole a s ní i panství nad Attikou. V podstatě se tudíž i Herodot i Aristotelův pramen srovnávají, co do znění však proti přesnému a diplomaticky věrnému charakteru zprávy Aristotelovy projevuje vypravování Herodotovo zřejmě, že zakládá se na lidovém podání. Odkud toto podání měl Herodot, není nesnadno shledati. Vnitřní obsah zprávy jeho nasvědčuje, že byla nepřízniva Peisistratovcům a tu jest na snadě, v kruzích rodin s Peisistratovci znepřátelených, Alkmaionovců nebo Filaiovců, původ její hledati.

Jakkoli však Herodot své zprávy o tyrannidě Peisistratově přejal ze zdroje, tyrannidě této zásadně nepřátelského, přece nedovoloval jemu zralý historický smysl, aby i ú s u d k y nepříznivé těchto kruhů si osvojil. V tom právě spočívá veliká přednost Herodotova historiografického spůsobu, že sice uvádí události dle svých pramenů, konečný soud však zůstavuje sobě. ἔνθα δὴ ὁ Πεισίστρατος — praví Herodot I, 59 fin. — ἦρχεν Ἀθηναίων οὔτε τιμὰς τὰς ἐούσας συνταράξας οὔτε θεσμία μεταλλάξας. ἐπί τε τοῖσι κατεστεῶσιν ἔνεμε τὴν πόλιν κοσμέων καλῶς τε καὶ εὖ. Podává tudiž Herodot o spůsobu panství Peisistratova úsudek velmi příznivý, pravě o něm, že dle dosavádních zákonů, jež nezměnil, město dobře a slavně spravoval. Herodot vycítil instinktivně, že byla perioda Peisistratova Athenám dobou blahodárnou, než jest zajisté jenom důkazem jeho soudnosti, že tento úsudek, založený na ústním

a strannicky zabarveném podání shoduje se s výsledkem Aristotelových studií, na rozsáhlé látce pramenné spočívajících. Dle Aristotela ('A. π. 14) Peisistratos, když nabyl panství, spravoval obec spíše ústavně než tyransky (διῴκει τὰ κοινὰ πολιτικῶς μᾶλλον ἢ τυραννικῶς). Lid attický sám dával přednost spořádané vládě rozšafného státníka před zlořády soupeřících stran a ještě Aristoteles znal celkový úsudek lidu, který vládu Peisistratovu s blahými dobami někdy krále Krona srovnával. διὸ καὶ πολλάκις — praví se 'A. π. 16 — [παρῳ μιάζ]ετο ὡς [ἡ] Πεισιστράτου τυραννὶς ὁ ἐπὶ Κρόν[ου] βίος εἴη.

O vládě Peisistratovců podává Herodot zprávu obšírnou, promísenou však hojně součástkami tehdy již tvořící se Peisistratovské legendy. Dle Herodota byl Peisistratos sám dvakráte z Athen vypuzen a teprvé po třetí nabyl panství pevného, jež umíraje mohl zůstaviti svému synu Hippiovi, s kterýmžto roztříděním doby i Aristoteles souhlasí; ovšem dle povahy svého pramene zařaďuje Aristoteles události určitěji, kdežto vypravování Herodotovu nedostává se ostrého narýsování. Dle Aristotela ('A. π. 14) neměl Peisistratos času, aby vládu svou náležitě utvrdil, ježto vypuzen byl spojenými stranami Megakleovou a Lykurgovou, t. j. Paraliův a Pediaiův a sice v šestém roce svého povznesení (μετὰ τὴν πρώτην κατάστασιν) za Hegesiova archontství, r. 556/5 př. Kr. Herodotova zpráva I. 60 — μετὰ δὲ οὐ πολλὸν χρόνον τὠυτὸ φρονήσαντες οἵ τε τοῦ Μεγακλέος στασιῶται καὶ οἱ τοῦ Λυκούργου ἐξελαύνουσί μιν. οὕτω μὲν Πεισίστρατος ἔσχε τὸ πρῶτον Ἀθήνας καὶ τὴν τυραννίδα οὔ κω κάρτα ἐρριζωμένην ἔχων ἀνέβαλεν — není chronologicky určita, jinak však s Aristotelem se zcela shoduje, důkaz to, že oba spisovatelé čerpali z téhož podání, ale z nestejného zdroje. Aristoteles řídil se psaným pramenem, spravujícím se pevnou soustavou chronologickou, Herodot vypravováním ústním. Týž stav věci projevuje se i ze zpráv o prvé obnově Peisistratovy tyrannidy. Herodot prostě praví, že ti, kteří Peisistrata vypudili, tudíž Megakles a Lykurgos, měli opět znova půtky mezi sebou, načež Megakles do vyhnanství byv vypuzen, vyjednával s Peisistratem, chtěl-li by dceru jeho za ženu pojiti, by mu opět k vládě dopomohl. Když Peisistratos nabidnutí toto přijal a se v to uvolil, co Megakles žádal, smyslili si lest, již Herodot nazývá πρῆγμα εὐηθέστατον. Žena Fye z demu Paianského, za Athenu Poliadu přestrojená, uvedla Peisistrata do města i na hrad (Hdt. I. 60). Zpráva Aristotelova liší se od Herodotovy ve věcech formalných i méně důležitých. Způsob, jejž nazývá Herodot πρῆγμα εὐηθέσταοτν, označuje realisticky naladěný Aristoteles slovy ἀρχαϊκῶς καὶ λίαν ἁπλῶς. Dále sice poznamenává, že dle Herodota — dosti pozoruhodno, že jest to

jediné místo, kde Aristoteles pramen svůj jmenuje — pocházela Fye ἐκ τοῦ δήμου τοῦ Παιανέων, zaznamenává však vedle toho, že byla dle jiných (ὡς δ' ἔνιοι λέγουσιν) květinářkou thráckého původu z Kolytta (ἐκ τοῦ Κολυττοῦ στεφανόπωλις Θρῆττα). Konečně zařaďuje Aristoteles událost tuto do XII roku po založení tyrannidy (r. 550/549 př. Kr.).

Tato zpráva Aristotelova jest důležita pro oceňování zprávy Herodotovy. Vidiť se z ní, že za dob Aristotelových známa byla i vypravování jiná, o nichž dle známého způsobu historického zkoumání Aristotelova právem můžeme souditi, že byla již tehdy napsána a sice že náležela v obor literatury atthidografické. Aristoteles sám slovem ἔνιοι dotvrzuje, že vypravování ta byla dosti hojna — avšak bystrý tento veleduch dává přednost Herodotově prosté a z ústních vzpomínek čerpané zprávě, již toliko na jediném místě údaj Atthidografů v protivu staví a ji i dle svých pramenů chronologicky zařaďuje. Může-liž býti pro historiografický způsob Herodotův skvělejšího uznání?

S tohoto stanoviska sluší tudíž přihlížeti i k dalším zpravám Herodotovým o tyrannidě Peisistratovců. Zmocniv prý se Peisistratos po druhé panství, pojal sice dle učiněné smlouvy dceru Megakleovu za ženu, ale neobcoval s ní, jak se slušelo, ježto již měl odrostlé syny a na Alkmaionovcích kletba lpěla. Megakles byl tím uražen a v hněvu smířil se ihned s protivníky svými. Když se o tom Peisistratos dověděl, vzdálil se z města do eubojské Eretrie, kdež měl poradu se syny svými. Tu Hippias podržel vrch radě, aby Peisistratos znova panství se domáhal a za tou příčinou z oněch měst příspěvky sbíral, jež byla jemu i rodu jeho za všeliká dobrodiní díky zavázána. Sešlo se skutečně mnoho příspěvků zejmena od Thebanů; Argejští poslali z Peloponnesa žoldnéře, z Naxa pak přibyl prý jakýsi dobrovolník (ἀνὴρ ἀπιγμένος ἐθελόντης), jménem Lygdamis, jenž prý se Peisistratovi, penězi i mužstvem přispívaje, nejochotnějším prokazoval. I vytrhl Peisistratos z Eretrie a po 11 létech vracel se do Attiky, na jejíž půdu vstoupil v Marathonu. Tu položil se táborem a uvítal u sebe své přívržence z města i kraje. Athenští teprvé teď se shlukli a táhli proti němu, byli však Peisistratem u chrámu Atheny Pallenské poraženi. Peisistratos poražených nestíhal, nýbrž vypravil za nimi syny své jízdmo s vyzváním, aby se pokojně ku krbům svým vrátili, sám pak se zmocnil panství v Athenách po třetí (Hdt. I, 61—63).

V podstatě souhlasí i Aristoteles ve příčině této s Herodotem, ale podává zprávu věcně i chronologicky přesnější, uvnitř pak náležitě srovnanou. Peisistratos neudržel se ani dle Aristotelova pramene dlouho i byl ku konci sedmého roku

po svém nastoupení (ἔτει μάλιστα ἑβδόμῳ μετὰ καθόδον) — vypuzen po druhé, neboť neudržel se dlouho, nechtěje obcovati s dcerou Megakleovou. I odešel tajně ze strachu před oběma stranama a nejprvé usadil se v Rhaikelu při Thermském zálivu. Odtud odebral se do krajiny při horách Pangejských a teprvé, když si tam opatřil vojsko i peníze, usadil se v Eretrii, odkudž v jedenáctém roce svého vyhnanství (ἑνδεκάτῳ πάλιν ἔτει τὸ πρῶτον ἀνασώσασθαι) pokoušel se mocně o nabytí ztraceného panství. Pomáhali mu mužové thebští, Lygdamis z Naxa, oligarchové eretrijští a 1000 Argejských, s nimiž spřátelen byl příčinou choti své Timonassy (Ἀ. π. 17.) Zvítěziv u Palleny, nabyl panství v Athenách a lidu zbraň odňal; po té zvláštní výpravou uvedl Lygdamia na Naxa, kdež tento stal se tyrannem (Ἀ. π. 15).

Pouhé srovnání obojí zprávy postačuje k rozpoznání pramene. Herodot vypravuje široce, ale jeho vypravování soustřeďuje se kolem rozhodujících událostí, jež líčí způsobem v pravdě epickým, jako bitvu u Palleny. Za to nedovídáme se nic o událostech druhého exilia Peisistratova. Herodot myslí, že trávil Peisistratos v Eretrii celých 11 let, ale čtenář ihned postřehne, že ve vypravování jeho zeje mezera. Což by se byl Peisistratos se syny svými radil v Eretrii po dlouhých jedenácte let? Aristoteles tuto mezeru objasňuje. Peisistratos zajisté nelenil. On ušel z Athen dobrovolně, ale s úmyslem, že zmocní se tentokráte panství v Athenách zbrojně. Nejprvé usadil se v Rhaikelu makedonském — co tam činil, Aristoteles nepropovídá —, odtud pak uchýlil se do zlatohorní krajiny pangejské — teď teprvé porozumíváme, kterak nabyl dle Herodota I, 64 Peisistratos „důchodův od řeky Strymona“ ([χρημάτων] τῶν δὲ ἀπὸ Στρυμόνος ποταμοῦ συνιόντων) — a teprvé, když získal si peněz i lidu zbrojného, přesídlil do Eretrie. Tu konečně, nabyv z Eretrie, Theb, Argu i Naxu pomoci, učinil s úspěchem útok na Attiku. Nejdůležitější jest však zařadění chronologické ἑνδεκάτῳ πάλιν ἔτει τὸ πρῶτον ἀνασώσασθαι, ježto praví, že navrátil se Peisistratos jedenáctého roku ne po svém ústupu, nýbrž po prvém návratu, jakož již Keil (Berl. philol. Wochensch. 1891, 523) seznal; ježto prvý návrat udál se r. 550/49 př. Kr., počalo třetí období jeho tyrannidy r. 540/539 př. Kr.

Zřejmo tuším z tohoto srovnání, že jest zpráva Herodotova o Peisistratově tyrannidě v podstatě správna, shodujíc se zejména s nejznamenitějším vylíčením dějin athenských, jež se nám ze starověku dochovalo, s častěji totiž řečenou Aristotelovou Athenskou Politeii. Srovnání obou zpráv dotvrdilo, že Herodot užil pramene lidového, tvořící se již legendou sice poněkud rozšířeného, přes to ale výborně zpra-

veného. Některé temnější částky, které podávaly podnět k rozpravám hojným, jsou údaji Politeie ne opraveny, nýbrž dílem doplněny dílem i objasněny, zejména údaje chronologické, při nichž terminus a quo byl dotud pohřešován. Nemístný jest tudíž nejnovější pokus E. Meyerův (Geschichte des Alterthums II, 772 sld.) prvý a druhý návrat Peisistratův slučovati v událost jednu, o níž prý kolikerá pověst vypravována, její různé znění však Herodotem v pásmo vypravování spojeno. Sám Meyer doznává na jiném místě, že vyznamenává se Herodotova zpráva vzácnou spolehlivostí, kterýž výrok srovnání s Aristotelem plně dotvrzuje. Právě tímto srovnáním zjednána i bezpečnost chronologická, události pak takto pevně se zařaďují: 561/560 (= archontství Komeovo) Peisistratos zmocnil se tyrannidy, 556/555 (= archontství Hegesiovo) Peisistratos poprvé z Athen vypuzen, 550/549 Peisistratos Megaklem do Athen uveden, ale záhy, snad ještě téhož roku, podruhé k odchodu do vyhnanství přinucen, 540/539 př. Kr. Peisistratos zmocnil se vlády v Athenách po třetí.

Odtud vládl Peisistratos v Athenách bez překážky až do své smrti a sice vládl slavně a mocně. Jeho zásluze sluší přičísti rozvoj města i kraje, o nějž roztříštily se pozdější útoky perské přemoci. Marně však hledáme v Herodotovu dílu podrobnějších zpráv o způsobu vlády Peisistratovy, jiż náhradou jaksi Aristoteles zevrubně vyličuje. Již výše pravili jsme, že spravoval dle Aristotelova úsudku Peisistratos obec vážně a spíše ústavně než po způsobu tyrannů. Bylť prý spíše φιλάνθρωπος καὶ πρᾶος, a při tom i shovívavý k provinilým (συγγνωμονικός). Nezámožným půjčoval peníze do hospodářství (πρὸς τὰς ἐργασίας), aby mohli pole svá bez překážky vzdělávati, při čemž byly mu ovšem vodítkem úmysly politické. Neboť jednak tím nabádal lid, aby nepobýval v městě, nýbrž přednost dával životu v samotě venkovské, jednak snažil se lid přivykati péči o živnosti a dávati výhost politisování. Za intensivnějšího vzdělávání země vzrůstaly i Peisistratovy příjmy, ježto on uložil všem obyvatelům desátek z úrody.

Velmi horlivě dbal Peisistratos správného soudnictví, jednaje tak v zájmu lidu, dřívějšími eupatridskými soudy zkracovaného. Proto ustanovil soudce v obcích, τοὺς κατὰ δήμους δικαστάς, a častěji sám do kraje vyjížděl, aby k právu dozíral a svářící se smiřoval; myslilť, že lze takovým způsobem zameziti, aby venkované příčinou sporů do města nechodili a hospodářství nezanedbávali. Na venek zjednal Attice prvé državy zámořské, spolek s mocnými sousedy, zejména s Argem, Eretrií a Naxem, jakož i stálý mír. Uvnitř zachovával zákony, neosoboval si žádné přednosti, ba jednou, obžalován jsa

z činu krvavého, i před soudem na Areiopagu stanul, kdežto ten, který jej k soudu pohnal, ze strachu nepřišel. I usuzoval o něm lid, že byl δημοτικὸς τῷ ἔθει καὶ φιλάνθρωπος a srovnával vládu jeho ještě živoucího se zlatými časy za dobrého vládce Krona ('A. π. 17).

O všech těchto věcech Herodotova zpráva úhrnně nepojednává, ale jednotlivé stopy nasvědčují, že byly známy i pramenu Herodotovu. Vůbec jest pozorovati, což již výše bylo vytčeno, že pramen Herodotův jest Peisistratovi zásadně nepřátelský a že zřejmě straní Alkmaionovcům. Praví ť I, 64, že Peisistratos syny vynikajících Atheňanů, kteří nebyli prchli, vzal v rukojemství a odeslal v péči Lygdamiovi na ostrov Naxos, k čemuž připojuje zajisté nelichotící poznámku, že část občanův athenských v bitvě padla, část pak s Alkmaionovci vlast opustila. Vidno, že Herodotův pramen Peisistrata a osobní snahu jeho za příčinu této pro Attiku těžké ztráty pokládal. Než týž pramen nemůže zamlčeti při též příležitosti vládní činy Peisistratovy, které nejen vládce nýbrž i stát slávou pokryly. Jest to opanování mocí válečnou ostrova Naxa, jenž odevzdán Peisistratem ve správu Lygdamiovi, a očista ostrova Dela, na němž mrtvoly kolem Apollonova chrámu pohřbené vykopány a v jiné části ostrova uloženy.

Jest s podivením, že Herodot ani slovem nedotýká se velikolepé hospodářské i stavební činnosti Peisistratovy. Naproti tomu, přihlížeje k osudům Filaiovcův a Alkmaionovců, již před Peisistratem buď dobrovolně buď z přinucení do ciziny se uchýlili, zachoval Herodot důležité zprávy o zahraničných podnicích Peisistratových, jimiž položeny základy k námorské převaze athenského státu. Tu především důležity jsou osudy Filaiovců. Bohatý a mocný Miltiades jednak neviděl sám pro sebe v Athenách dosti volnosti, jednak byl i Peisistratovi nepohodlný, — vzájemný poměr obou mužů výborně Herodot VI, 35 vystihuje slovy: ἐν δὲ τῇσι Ἀθήνῃσι τηνικαῦτα εἶχε μὲν τὸ πᾶν κράτος Πεισίστρατος, ἀτὰρ ἐδυνάστευέ γε καὶ Μιλτιάδης ὁ Κυψέλου — proto přijal Miltiades vybidnutí Peisistratovo a uchýlil se mezi Dolonky na thrácký Chersonnés, kdež si zřídil tyrannis (ČMF III, 152 sld.), závislou na svrchovanosti Peisistratově. Panství toto utvrzoval, přehradiv šíji Chersonnesa, aby zamezil vpády Absinthských, ale s Lampsakem vedl boj neúspěšný, ba upadl i v zajetí, z něhož teprvé intervencí krále lydského Krosia byl vyprostěn (VI, 37). Zemřev bez dětí, zůstavil Miltiades I panství svému bratrovci Stesagorovi, synu Kimonovu, jenž šťastně válčil se sousedním Lampsakem (VI, 38), ale úkladně v prytaneii zavražděn byl člověkem poběhlým. Tehdy Peisistratovci — tedy padl Stesagoras po r. 527 př. Kr. — obávali se vážně o ztrátu Cher-

sonnesa i vypravili bratra Stesagorova Miltiada II s trojveslím, aby ujal se vlády nad Chersonnesem (VI, 39). A tu vkládá Herodot poznámku důležitou: Peisistratovci prý před tím v Athenách dobře s Miltiadem nakládali, jakoby nevěděli o smrti otce jeho. O této události referuje Herodot na místě jiném (VI, 103). Kimon byl dle této zprávy skrze Peisistrata z Athen vypuzen, ve vyhnanství však meškaje, zvítězil v olympijském závodě čtverospřežném. V následující Olympiadě zvítězil opět týmiž klisnami, ponechal však slávu vítěznou Peisistratovi, jenž dle úmluvy přivolil k jeho návratu do vlasti. Týmiž klisnami dobyl však po třetí v Olympii vítězství a sice již po smrti Peisistratově. Tu zdála se sláva jeho synům Peisistratovým býti nebezpečnou i zavraždili ho, nastrojivše naň zákeřníky u prytaneia. Patrně vražda tato způsobila v Athenách vzrušení, proto vypravili Peisistratovci Miltiada do Chersonnesa, tváříce se jemu býti přátely, aby se nebezpečného soupeře v Athenách sprostili.

Takto Peisistratos trojího nabyl prospěchu: neškodnými na čas učinil mocné Filaiovce, uvalil na ně úhanu panství tyrannského a spolu pojistil sobě plavbu Hellespontem. Tato plavba byla jemu velmi důležitou; proto dobyl i Sigeia, střehoucího vchodu do Hellesponta po asijské straně a učinil tam tyrannem svého syna Hegesistrata, pošlého dle Herodota z ženy argejské, jíž nejmenuje, ale Aristoteles zachoval její jméno Timonassy (Ἀ. π. 17).

Peisistratův moudrý způsob vlády měl dobré účinky, nebo spokojeně spravoval Peisistratos attický stát až do své smrti r. 527 př. Kr. Nejpřednější rody eupatridské, jako Alkmaionovci anebo Kallias syn Fainippův sice stály proti Peisistratovi ve zřejmé opposici, ale lid byl vládě Peisistratově nakloněn. Herodot praví o Alkmaionovcích, že nenáviděli tyrannů a že po všechen čas tyrannů se štítili (VI, 123: ἦσαν μισοτύραννοι... ἔφευγόν τε τὸν πάντα χρόνον τοὺς τυράννους), ale nenávist ve vyhnanství meškajícího rodu zdála se býti neškodna, o Kalliovi pak, jakkoli demonstrativně sám jediný odvážil se koupiti veřejně prodávané statky Peisistrata z Athen vypuzeného a i jinak největší protivenství všeliká mu činil (VI, 121: καὶ τἆλλα τὰ ἔχθιστα ἐς αὐτὸν πάντα ἐμηχανᾶτο), nikdež nedovídáme se, že by byl pro nepřátelské své smýšlení pronásledován nebo pokutován býval.

Bez odporu tudíž ujati se mohl vlády po smrti Peisistratově nejstarší z jeho synů Hippias. Že sám jediný spravoval po otci Hippias tyrannidu, bylo Herodotovi dobře známo, ježto nazývá V, 55 Hipparcha bratrem v l á d n o u c í h o H i p p i a (Ἱππίεω δὲ τοῦ τυράννου ἀδελφεόν), ale Herodot označuje spolu, že vedle Hippia měli mocné slovo i „Peisistratovci“, kteří

byli vraždou Hipparchovou sice rozdrážděni, aniž však tím byli panství zbaveni (VI. 123: [Ἀλκμεωνίδαι] μὲν γὰρ ἐξηγρίωσαν τοὺς ὑπολοίπους Πεισιστρατιδέων Ἵππαρχον ἀποκτείναντες, οὐδέ τι μᾶλλον ἔπαυσαν τυραννεύοντας). Vládl tudíž Hippias ve jménu bratří svých, jsa panství rodu celému náležejícího repraesentantem.

Hippias i bratří jeho neuchylovali se z kolejí otcem zůstavených, přece však byla vláda jejich tvrdší než Peisistratova: alespoň nebyl Hippias tak ohleduplný jako otec, čehož důkaz podávají osud věštce Onomakrita (ČMF III, 147) a Olympionika Kimona Filaiovce (ČMF III, 153). Než panství Peisistratovců bylo tak pevně zakotveno, že ani tvrdší způsob jim neotřásl. Proti obecnému za doby Periklejské názoru, že vrahové Hipparchovi Aristogeiton a Harmodios byli původci osvobození Athenských od panství tyrannů, Herodot právem namítá, že činem obou mučenníkův athenské svobody nic vlastně nebylo získáno a shrnuje účinky vraždy nad Hipparchem spáchané slovy μετὰ ταῦτα ἐτυραννεύοντο Ἀθηναῖοι ἐπ᾽ ἔτεα τέσσερα οὐδὲν ἧσσον ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἢ πρὸ τοῦ (V, 55). Úsudek tento straní zřejmě Alkmaionovcům. Jest pravda, že byli Hippias a bratří jeho po smrti Hipparchově ostražitější proti svým nepřátelům; odzbrojilť Hippias veškero občanstvo, stíhal souspiklence Aristogeitonovy i Harmodiovy (Thuk. VI, 54 sld.) a sňatkem své dcery Archediky s Aiantidem Lampsackým počal vyhledávati styků s Persií. Již tyto kroky nasvědčují, že necítil se dosti pevným v panství, jakkoli spiknutí povalil, a když brzo potom zvrácena byla na Naxu tyrannis Lygdamiova, Peisistratem kdysi založená, tu Hippias veškeru spásu spatřoval toliko v Persii.

Jest tudíž na snadě, že spiknutím Aristogeitonovým a Harmodiovým bylo postavení Peisistratovců v Athenách značně otřeseno, oni pak donuceni dožadovati se ochrany perské. Tím ocitli se ve zřejmém odporu se snahami za uchráněním hellenské národní samostatnosti se nesoucími, jichž ohniskem byla Sparta, tehdy již i kromě Peloponnesa vévodící. Ku Spartě tudíž uchýlili se Alkmaionovci se žádostí, aby přispěla k vypuzení z Athen tyrannům Peršanům nakloněných. Spoléhajíce na přízeň Pythie, jíž nabyli skvostnou přestavbou delfského chrámu, jali se jednak ve Spartě vybízeti k boji proti tyrannům, jednak sami i o přímý již útok se pokoušeli. Opevniliť pohraniční tvrz Leipsydrion a odtud vpád do Attiky podnikli, ale potkali se s nezdarem. Konečně přivolila Sparta — dle vypravování Atheňanův obmyslem Alkmaionovců, kteří Pythii i penězi porušili, aby Spartě k válce proti Peisistratovcům radila — a vypravila vojevůdce Anchimolia s loďstvem proti Attice. Anchimolios přistal u Falera a mužstvo na břeh

vypravil, ale přepaden byl neočekávaně jízdou Peisistratovcův a spojených s nimi Thessalův a v boji padl (V. 63). Tato porážka přiměla Sparťany, že vypravili do Attiky krále Kleomena po suchu s vojskem větším. S Kleomenem spojili se Kleisthenes s vypověděnci i s protivníky tyrannů, v Attice meškajícími, načež Atheny vzaty a Hippias se svými obléhán v Pelargiku. Obléhání prodlévalo, jezto Hippias byl výborně zásoben, když však dítky Peisistratovců, které potají ujíti chtěly, do zajetí upadly, vzdal se Hippias proti úmluvě (V. 64, 65). Zásluha, že tyrannis byla zvrácena, náleží tudíž v prvé řadě Sparťanům, pak spiklencům s Aristogeitonem spojeným a konečně Alkmaionovcům. Výborně hodí se k tomuto výsledku soud Herodotův (V. 69), že Kleisthenes nápodobil svého děda Kleisthena Sikyonského, přidruživ k sobě lid, jímž byl dříve odstrkoval. Vidí se z toho, že aristokraticky smýšlející Kleisthenes nehodil se k náčelnictví v boji s Peisistratovci, o δῆμος se opírajícími, když však za rozhodného přispění Sparty Peisistratovci bylo svrženi, tu vstoupil ve šlépěje jejich, postavil se v čelo lidu a pomocí lidu změnil ústavu způsobem proti dosavadním jeho aristokratickým přátelům zřejmě čelícím.

Několik obrazů z kulturních dějin staroindických.

Napsal **Bedřich Votýpka.**

(Dokončení.)

Vedle oběti důležitým obřadem náboženským bylo pokání. Obětí dosáhl obětník, čeho chtěl, i smrti svého nepřítele — pokáním však dosáhl daleko více, pokáním stal se nebezpečným i bohům.

Pokání vyvinulo se z pessimistického názoru, jenž stále větší váhy nabýval. Člověk jest ničím, život jest jenom utrpením, radost žádná není stálá: to jest smysl všech úvah, které nalézají se ve všech téměř památkách literatury pozdější. Vtělením pak indického pessimismu jest buddhismus. Ovšem byl buddhismus více — byl reakcí proti všemu stávajícímu zřízení; reakcí proti svrchu řečenému pojímání oběti, reakcí proti starým božstvům vůbec a nově vzniklým božstvům brahmanu a átmanu — zvlášť; byl reakcí proti moci první kasty — kasty obětníků a proti rozdělení kastovnímu vůbec. Mladý princ královský Siddhárthas, obklopený veškerou ná-

dherou svého stavu, oplývající vším, čeho si srdce může přáti, veden jsa těmito myšlénkami pessimistickými, opouští tajně v noci svou rodinu, své bohatství, svůj trůn a stane se Buddhou — probuzeným. V prostém kajicnickém oděvu káže užaslému davu o rovnosti všech lidí, káže o lásce jedněch k druhým, káže milosrdenství i k zvířatům, káže odříkání a pokání. „Květiny trhá člověk, mysl jeho obrací se, kamkoliv se mu zlíbí; avšak jako se valí povodeň v noci na spící ves, tak přikvačí smrt na něj a uchvátí jej," volá Buddha. „Z pozemské radosti, z pozemské lásky zrodila se vždy jen strast a bázeň; strasti a smrt stíhají nás; jen ten nalezne osvobození, kdo hledí na tento svět jenom jako na přelud smyslový, na jakousi fatu morganu, na bublinu, která se rozplyne; jen ten, kdo dovede se zbaviti pout, která nás k tomuto životu víží, jen ten nalezne osvobození."

Bylo to v šestém století př. Kristem, když hlásal Buddha své učení; činností svou ovšem narazil na odpor panujícího náboženství. Nejprve prohlašovali brahmané, že to bůh Višnu vtělil se v Buddhu a úmyslně jeho ústy takto mluvil, aby zlí lidé sami se zničili, jelikož je Buddha učil opovrhovati zákony a zřízením kastovním a úctou k bohům. Brzy však počali pronásledovati učedníky Buddhovy, a v brzku měl buddhismus své první mučedníky.

Až v druhé polovici třetího století před Kristem král Aśók, původně největší přítel brahmanů, jichž prý 60.000 hostil denně při dvoře svém, obrácen byl k buddhismu, když zbožného mnicha buddhistického Samudra dal v oleji vařiti, aniž se mu co stalo. Zázrakem tímto stal se nejhorlivějším šiřitelem buddhismu a 60.000, ba v dobách hladu i třistatisíc mnichů Buddhových prý živil.

Ovšem zápas mezi buddhismem a brahmanismem neustal nikdy; ve vlasti své byl buddhismus vždy v menšině; za to rozšířil se v nemnohých stoletích, již v prvních stoletích našeho létopočtu přes hranice Indické do Tibetu, Číny a Japanu, kdež jest podnes náboženstvím vládnoucím, ovšem svému původnímu útvaru již naprosto nepodobným.

Buddhismus byl tedy výronem pessimismu indického, bylo to náboženství čisté ethiky, bez bohů. A pessimismus, který byl příčinou tohoto náboženství, spůsobil na straně druhé pokání. Pokání (tapas) jsou hrozná. Mnoho jest ovšem vybájeno, mnohou věc fantasie pozdější již do dob nejstarších kladla. Nauka o pokání se totiž vyvinula nejvíce v době brahman. Avšak mnoho jest také pravdou, a zprávy cizích, zvláště řeckých spisovatelů, kteří o indických věcech psali z autopsie, značnou měrou potvrzují zprávy indické.

Moc pokání byla dle učení indického nesmírná. Muž, který se oddá pokání, nabude síly, již dovede libovolné divy a kouzla provozovati, před níž chvějí se i sami bohové.

Zajímavý doklad moci pokání vypravuje se nám v básni Rámajaně:

Král Viśvámitras hleděl dostati zázračnou krávu věštce Vasištha, krávu, která každé přání vyplňovala. Když jí nechtěl Vasišth vydati po dobrém, užil král násilí. Poslal naň svých sto synů; avšak Vasišth mocí své zbožnosti, která mu z úst plála, všecky spálil. Král Viśvámitras oddal se tedy pokání jakožto jedinému prostředku, jímž by cíle svého mohl dosíci. Odešel do samoty, stál sto let na palci jedné nohy a živil se jen vzduchem. Ptáci stavěli hnízda svá na ramenou jeho, liany rostly kolem těla jeho. Tím dosáhl zbraní božských a šel na Vasištha. Ten však zničil všecky jeho zbraně, protože jest b r a h m a n, kněz, kdežto král jenom k š a t r i j e m. Tedy i v této věci platil brahman více. Viśvámitras však znovu se oddal pokání co nejtužšímu, aby se stal brahmanem a tak Vasišthovi rovným. Po tisíci létech dal mu nejvyšší bůh Brahman titul rádža-rši = královský věštec; on však chtěl se státi brahmanem a proto činí pokání dále. Tím nabyl takové moci, že Triśanku, který se chtěl za živa do nebe dostati, tam skutečně pozdvihl. Když ho tam však bůh Indras nechtěl vpustiti, rozhněval se Viśvámitras a s t v o ř i l n a j i h u n o v é n e b e a n o v é b o h y. Tím přinutil bohy staré, že Triśanku do nebe vzali. Po dalších tisíci létech nazval ho nejvyšší bůh již mudrcem-rši.

Avšak on kál se ještě dále. Tu bohové užili lsti. Způsobili, že krásná apsarasa (víla) svedla Viśvámitra k hříchu. Tím ztratil všecky dřívější zásluhy a musil začíti znovu. Stál tisíce let beze hnutí, až konečně se světy otřásají, slunce chce uhasnouti, a bohové prosí Brahman, aby vyplnilo přání Viśvámitrovo, jinak že by celý svět i s nimi zahynul. Nejvyšší bůh učinil Viśvámitra brahmanem, a tento došel konečně svého cíle.

Byly různé druhy asketů (tapasvin). Jedni odívali se šatem bavlněným a vyučovali lidi; jiní byli však v lese, živili se pouze korou stromovou a odívali se koží nebo lýkem. V létě stáli polooděni na hrozném úpalu slunečním bez hnutí, v zimě (t. v době dešťů) snášeli veškeru nepohodu pod širým nebem. Jiní stáli celá léta na jednom místě bez pohnutí, bez hlesnutí. Tak nám je líčí také zprávy cizí. V Mṛččhakatice jest také narážka na tyto askety. Praví Dardurak o lazebníkovi, který náruživost ke hře v kostky nedovedl přemoci, s narážkou na jeho tělo slabé a neotužené:

Vždyť hlavu k zemi kloně bez hnutí
on nevisí — až den již zmírá;
a dutek rána, křemen špičatý
mu do krve hřbet nerozdírá;
a v lýtka suchá nezakousne
se smečka psů mu každou chvíli.[1]) II. 12.

Zvláště nebezpečna byla dle mínění starých Indů kletba takovéhoto kajicníka. I není divno, že i bohům samým byli nebezpečni.

Zmínil jsem se již svrchu o prostředku, jehož užívali bohové, když se jim kajicník některý stal příliš nebezpečným svým pokáním. Nalíčili na něho nějakou vílu. Tak se vypravuje v Mahábháratu o dvou bratřích Sundovi a Upasundovi. Ti stali se pokáním a svornou silou tak mocni, že se jich sami bozi báli. V nejhorší však úzkosti stvořili bohové krásnou apsarasu, a o tu se oba bratři rozvadili tak, že se vespolek zahubili.

Buddhismus podržel, jak z jeho celého rázu samo plyne, z nauky brahmanské také pokání, dodal mu pouze novou formu, totiž mnišství; a hojné kláštery, mužské i ženské, byly útočištěm jeho kajicníků. Mimo to ohromné množství mnichů žebravých (bhikšu) procházelo po celé zemi.

Ještě v jedné stránce spůsobil buddhismus značný převrat.

Jazyk staroindický znám jest v širších vrstvách pod jménem sanskrtu. Sanskrt však jest jazykem pouhé části literarních plodů staroindických. Tak již jazyk hymnů vedských značnou měrou se odchyluje od klassického sanskrtu, a to jak formalně, tak hlavně lexikalně. A nesmíme jej snad považovati za starší fasi sanskrtu, jako asi starou češtinu vzhledem k češtině nové. I v brahmanech a vůbec prosaických spisech doby staré jsou značné odchylky jak vespolek tak v poměru ke klassickému sanskrtu, jakkoliv jich jazyk byl asi tomuto základem. Klassický sanskrt vynikl ve střední době indické a vrcholu svého dostoupil v sedmém století po Kristu, a poesie dramatická a lyrická, která v této době nejvíce rozkvetla, jest důkazem neobyčejné jeho lahodnosti, bohatství a krásy.

[1]) Pokání podobné vykonávají brahmané podnes; jsou to tak zv. jogin, u nás více jménem fakírů zvaní. Nedávno noviny přinesly z Londýna zprávu o takovém fakírovi, který nejrůznější, na první pohled nemožné, svému tělu dovedl dáti posice. Tak mimo jiné ovinul si nohy kolem těla a skákal o jedné ruce; pak svinul se v klubko a jal se spáti stoje o jedné noze. A tyto spůsoby pokání udržují se již tisíce let.

Sanskrt však, jak se zdá, vůbec ani nebyl jazykem celého kmene některého neb dokonce národa; byl to bezpochyby jazyk umělý, vyvinuvší se v rodinách kněžských jako jazyk obřadní, podobně jako nová horní němčina v dvorských kancelářích saských. Není jistě náhodou, že v dramatech indických sanskrtem mluví výhradně brahmané, na nejvýš ještě králové.

Jazyky lidovými byly jazyky, jež souborným jménem zoveme prákrtem. Jest jich celá řada; více méně blíží se jazyku klassickému. Nevznikly však z něho, jak se tu a tam dosud soudí, nýbrž vyvinuly se parallelně a, vlastně můžeme říci, že skutečně žily. Rozdíl mezi sanskrtem a jazyky prákrtskými jest na mnoze převeliký, jednak zvukoslovný a tvaroslovný, jednak i lexikalný. Sami Indové vzdělaní nerozuměli různým těm jazykům, a proto části dramat, v nichž obyčejné osoby mluví užívajíce jazyků prákrtských — v jednom dramatě často několik — záhy byly kommentatory překládány do sanskrtu, a dnes dramata se bez těchto překladů ani v Indii netisknou.

A nářečí tato v literaturu uvedl buddhismus. Buddhismus jakožto náboženství chudých, opovržených ujal se mluvy lidové, a dosti záhy po smrti Buddhově vznikly legendy o životě jeho, skládané jazykem lidu. Zvláště jazyk jihoindický, t. zv. Páli, stal se posvátným jazykem buddhismu, a jím psána jest největší část literatury buddhistické.

S vítězným brahmanismem udrželo se ovšem zřízení kastovní i dále, a s ním i všecky ostré protivy mezi jednotlivými jeho třídami. Zvláště v právním ohledu bije rozdíl kast značně do očí. Z toho, co svrchu o Śúdrech řečeno, jest zřejmo, že neměli nižádných práv, pro ně celé státní zřízení a jeho výhody neplatily. Oni byli pouhou kastou služebnou.

Však ani postavení vlastního lidu, Vaiśjů, nebylo valné. Vaiśja měl jistá práva, a to jakožto grhastha, otec rodiny — specielně jakožto otec syna. Neměl-li syna, byl nejnešťastnějším člověkem na světě. Ovšem to týkalo se také brahmanův i kšatrijů.

Vynikající postavení měl král. V zákonníku Manuově (VII. 8) se praví: „Na krále, i když jest ještě dítětem, máme hleděti jako na člověka neobyčejného; on jest velikým božstvem v lidské podobě.“ Ovšem i králové nebyli stejné hodnosti; obyčejně poddáno bylo několik králů (rádža) velkokráli (mahárádža); mnohdy bylo však poddanství to as jen formalné.

Prosté doby staré změnily se úplně ve středověku. Králové oplývali bohatstvím nesmírným. Zlata, stříbra, drahokamů, slonů a všelikého jiného bohatství měli takové množství,

že bychom sotva věřili zprávám indickým, kdyby je nepotvrzovaly též zprávy jiné.

Králové odívali se zlatem a nachem, ramena a krk mají ovinutý šňůrami drahocenných perel, ano i podešve jejich střevíců jsou ze zlata. Když se král béře k oběti ve voze taženém slony, provází jej hudba, celé stádo zlatem a koberci ozdobených slonů, vozy s vojskem, skvostnými nádobami a skvosty všeho druhu. Ano i divoká zvířata voděna jsou v průvodu.

Paláce královské vyzdobeny byly nádherou přímo báječnou: stkvostné stavby, parky, umělá jezírka, divadla, ballet — vše to náleželo k inventáři královskému, dále také harem — byloť již v tehdejších dobách v obyčeji mnohoženství.

A přece při vší své nádheře, při své slávě a lesku byli králové také poddáni, a to kněžím. Král musí rádce, ministry a vůbec úředníky bráti z brahmanů — tak velel zákonník Manuův; bez jejich rady a svolení nesměl podniknouti ničeho. Nejvíce však nápadné jest výlučné postavení brahmanů v právu trestním. Kdežto na př. Vaiśja musí za nejnepatrnější provinění stihnouti tělesný trest nejukrutnější, nesmí býti brahman nikdy a v nižádném případě tělesně trestán, ba ani na majetku pokutován. Vyhnanství jest nejtěžším trestem, který ho může stihnouti dle zákonníka Manuova (VIII. 380.). Také v Mṛčchakatice se praví:

Řekl Manu: Nesmí brahman
za zločin své ztratit žití.
S rodinou i statkem svým jen
ze země pryč musí jíti. X. 526.

Oholení hlavy stihne brahmana za provinění, které jiný Ind zaplatí svým životem. Usmrtiti brahmana jest největším zločinem, jaký může býti. Proto král nesmí ani pomysliti, aby brahmana usmrtil, neřkuli, aby tak skutečně učinil.[1]) Při druhých kastách stíhá se trestem smrti již na př. krádež zlata, stříbra nebo jemných šatů. Kdo ukradne koně, slona nebo vůz, pokutován smrtí. Největším zločinem však bylo zabití krávy.

Při menší krádeži se utne ruka nebo noha; peněžitá pokuta připouští se jenom v případech nepatrných. Kdo se vloupá do domu, ztratí obě ruce, kdo zničí stodolu, zbrojnici nebo kostel, ztratí život. Kdo zapálí dům, obilí na poli nebo les, trestán upálením na hranici ze slámy. Kapesnímu zlo-

[1]) Proto za veliký hřích kladeno králi Pálakovi, že odsoudil brahmana Čárudatta k smrti, a to také značně přispělo k jeho svržení. (Mṛčch.)

ději se utnou ponejprv dva prsty, podruhé celá ruka a noha; při třetím dopadení ztratí život. To jsou předpisy zákonníka Manuova.

Z těchto trestů nejvíce patrna výhoda brahmanova, který nesměl býti tělesně pokutován.

Nejkrutěji však choval se zákon k nejnižším vrstvám ku př. k Śúdrovi. Urazil-li Śúdra člena některé kasty vyšší, byl mu jazyk vyříznut anebo do úst vstrčeno žhavé železo; opovážil-li se brahmana napomenouti, nalito mu do úst vařícího oleje; pozdvihne-li proti knězi ruku, utne se mu; chopí-li brahmana za vlasy, ztratí obě ruce — tak učí zákonníky indické.

I jiných výhod požívali brahmané. Tak z vypůjčených peněz platí 2%, kdežto šlechtic — kšatrij — 3%, Vaiśja 4% a Śúdra dokonce 5%.

Nalezne-li někdo poklad, musí dáti jistou jeho část králi; avšak je-li to brahman, nedá nic.

Z těchto několika ukázek patrno zajisté s dostatek výlučné postavení brahmanů i s jejich výhodami.

Literatura středověku jest velmi rozsáhlá, jí dostoupila také kultura indická své výše. Ve všech oborech poesie i prosy měla své zástupce. Epika má hlavně Mahábháratam — báseň již svrchu připomenutou —, jež obsahuje 100.000 strof dvojveršových t. zv. ślók, tedy celkem 200.000 veršů, a Rámajanam, které u nás také jménem nejvíce jsou známy. Mimo ně ovšem ještě celá řada jiných epických básní, větších či menších.

Ve středověku rozkvetlo také drama indické.

Bylo to hlavně sedmé století po Kr., které jest dobou klassicismu indické literatury a které může se pochlubiti největším básníkem indickým Kálidásem, jehož dramata i básně lyrické podnes hlásají slávu jak svého původce tak kultury indické vůbec. Byl to dvůr krále Vikrama, na němž devět drahokamů slynulo, mezi nimiž i Kálidás, a který byl asi střediskem kulturního a literarního snažení v sedmém století. Vedle Kálidása ještě jiní dramatikové kvetli a to až asi do století 9. po Kr. Hojně zástupců měla lyrika, která se může vykázati plody neobyčejnými. Však i filosofie, astronomie, grammatika, věda válečná, astronomie a vůbec všecky možné obory lidského vědění nalezly v té době své zdatné pěstitele.

Vedle literatury bylo i umění výtvarné hlavně stavitelské značně vyvinuto. Nejvíce ovšem průmysl vztahující se k ozdobování lidského těla. Zlatníci a brusiči drahokamů, hotovitelé různých šperků, ti byli v dobách těch v Indii nejhledanější.

Vedle přepychových řemesel však také průmysl obecný měl dobré časy. A to potrvalo, až vniknuvši mohammedanism svérázné kultuře indické (která ovšem měla také své nepěkné výstřelky) konec učinil a svůj zvláštní ráz další kultuře vtiskl.

Posud stále jsme se zabývali řády veřejnými. Nahlédněme také trochu do rodiny indické. V nejstarších dobách života kočovného byly poměry rodinné volné. Však svazky se stále více utužovaly, až v době brahman byly do jisté míry poměry ustáleny, když národ zanechával života kočovného a počal se usazovati ve vesnicích a městech. Volnost poměrů v dobách starých jeví se z následujícího vypravování Mahábharatu. Když totiž Pánduovec Ardžun dobyl ve střelbě lukem o závod krásné dcery krále Pančálů v Ekaputře Kršny Drupadovny, stala se Kršna společnou manželkou také jeho čtyřem bratřím. Toť doklad jakéhosi mnohomužství. Zvyk ten však zajisté obmezen byl na vlastní bratry. Dále asi nesáhal.

Muži zaměstnávali se, jak svrchu již pověděno, některými řemesly. Ženy naproti tomu se učily tkáti, šíti a plésti rohože. Při tom ovšem obstarávaly domácnost.

Povaha Indů byla čistě konservativní. Obřady a zřízení náboženská i politická udržovala se beze změny po celá století, a tak můžeme z obrazu, který nám poskytuje středověk indický souditi i na doby mnohem starší. A tak tedy můžeme na základě pozdějších pramenů literarních konstruovati si do jisté míry život rodinný v Indii vůbec. Ovšem život rodinný kast právních; kast opovržených si zprávy indické v tom směru málo všímají.

Život Indův byl celkem prostý, jednoduchý. Řekli jsme již svrchu, že každý Ind měl práva jistá jakožto otec rodiny a to hlavně syna. Neměl-li syna, byl nejnešťastnějším člověkem na světě. Stále a stále nalézáme ve všech možných spisech indických tuto myšlénku. Kdyby měl 100 dcer a žádného syna — žil marně. „Dcera je neštěstím, ale syn je světlem v nejvyšším nebi", odpověděl zmíněný již Nárad králi Hariščandrovi.

Narození dcerušky pokládal otec za největší neštěstí, které ho mohlo stihnouti. „Veliké neštěstí jest býti otcem jediné dcery" vzdychá jakýs otec v Šatapathabráhmanam. Ovšem nepřál si otec syna za každou cenu: Volbu mezi nenarozeným, zemřelým a hloupým synem rozhoduje takto. Oni dva (t. nenarozený a zemřelý) jen jednou spůsobují žal, tento (hloupý) však krok za krokem. Pravda! dodáme zajisté až podnes.

Důležitým výkonem bylo dávání jména dítěti. To dálo se desátý, stý anebo výroční den po narození dítěte. Nebudu všecky obřady při tom zevrubně líčiti, jevíť se v nich formalismus do největších malicherností zabíhající; jest důležito, kde se má posaditi otec, kde matka k oběti, kam se mají obličejem obrátiti, v kterou stranu mají býti obráceny klasy obětní trávy atd. Vlastní obřad jest následující: Obětník obětuje bohu Pradžápatjovi a souhvězdí toho dne, kdy se dítě narodilo. Pak se dotýká očí dítěte a šepce modlitbu, v níž uvede jméno, jež má dítě obdržeti. Matka pak veřejně prohlásí jméno dítěte. Za svůj výkon obdrží kněz krávu. Narozeniny slavily se vždy přísně obětí Agniovi, Indrovi a božstvu souhvězdí, v němž se dítě narodilo.

Narodilo-li se děvče, nebývalo příliš vítáno. Ba stávalo se, že bylo pohozeno. Ale naproti tomu, zvláště asi v bohatých rodinách bývaly dívky stejně pečlivě vychovávány jako hoši, ovšem nedostalo se jim tolik vzdělání. Ale i čísti a psáti se naučily mnohé. Ovšem hoši měli ve všem přednost. Tak vrátil-li se otec z cest, políbí nejprve synáčka na hlavu se slovy s Ṛgvedy; je-li hochů víc, tedy od nejstaršího k nejmladšímu. Dívku na hlavu pouze políbí, neříkaje při tom ničeho.

Příčinou této přednosti hochovy bylo, že po smrti otcově přinášel duši jeho a duši všech předků oběť. Nebylo-li syna, tedy by zůstaly duše tyto bez oběti. Již smutné bylo, zemřel-li otec, maje syna nedospělého, který teprve po letech žízeň jeho ukojiti mohl vodou obětní. Proto, neměl-li otec syna, adoptoval dítě cizí. Mnohdy také uznán byl levoboček (gúdhája, gúdhótpanna) za řádného syna a byl nástupcem otcovým v oběti.

V třetím roce dítěte koná se za rozmanitých obřadů první stříhání vlasů.

V osmém roce u dětí brahmanských, v jedenáctém u dětí šlechtických a ve dvanáctém u dětí z lidu nastává úplná změna života; přestaly hry a dovádění, hoch uveden do školy. Oblečen v oděv kožený anebo v nový šat bavlněný, lněný nebo konopný dle toho, z které kasty pocházel, opatřen pásem a holí přichází k brahmanskému učiteli, což děje se za hojných obřadů. Žák posadí se s učitelem (guru) k obětnímu ohni. Obětník praví k němu: „K tomu, k němuž jsme přijíti měli, jsme došli“. Žák odpoví: „Ku svatému studiu jsem přišel“. Učitel táže se ho na jméno: „Jak se jmenuješ?“ Když žák své jméno poví, vezme jej učitel za ruku a praví: „Na rozkaz boha Savitara uchopuji rukama obou (bohů) Ášvinů, rukama boha Púšana ruku tvou. N. N.“ Po různých ještě obřadech praví: „Ty jsi brahmaćárin (t. žák) N. N.

Opatruj oheň, pij vodu, vykonávej svou práci a nespi ve dne.“ Pak prosí žák učitele, aby jej naučil jedné strofě, což tento učiní. Konečně prosí žák za almužnu a to nejprve svou matku, pak své dvě přítelkyně aneb i všecky ostatní. Vůbec žebrání bylo vedle učení hlavním zaměstnáním indických žáků. Po západu slunce přiloží na oheň a po tři dny nejí nic slaného.

Spůsob učení byl velmi namahavý a zdlouhavý. Učitel sedě před žáky, předříkával jim; nejprve první slovo textu, pak první a druhé, první, druhé a třetí, a žáci po něm vše vždy opakovali, až celý odstavec uměli z paměti. Bylo to úmorné, ale vycvičili tím paměť svou tak, že v nemnohých létech uměli celou řadu děl i s jich rozsáhlými kommentáři do slova z paměti. A spůsob ten udržel se v indických školách až podnes.

Učitel byl žákovi bohem, otcem, přítelem, vším. Za největší zločin považovalo se, jestliže žák neuctivě se zachoval k manželce svého učitele. Doba učení byla nestejná, ale často vystupoval žák ze školy již v létech značně pokročilých.

Odrostl-li hoch, nastávalo mu založení vlastní domácnosti. To stávalo se v létech mnohem mladších než u nás. Co se dívky týče, byl zákon, že ji má otec provdati dokud jest nedospělá; je-li děvče dospělé, může si vybrati muže samo. Otec však přijde do pekla. To jest nejmenší trest, který ho může stihnouti. Co se týče zákonnitého věku, kolisají stará udání. Manu 9. 94. žádá, by muž 30letý pojal dívku 12letou, 24letý — 8letou; jiní udávají 10 až 8 let pro 30letého, 7, 4—6 let pro dvacetčtyřletého muže. Ovšem byl-li sňatek vykonán s děvčetem tak mladým, zůstalo v domě otcovském až do své dospělosti. Vůbec bylo požadavkem, aby dívka byla co možná mladičká, nagniká; jednalo se však také, aby měla zajištěného ženicha. A provdati se každá dívka musila. Ojedinělé jsou výroky jako ten, že dívka se nemusí provdati. Vždyť i manželství s mužem nehodným pokládáno bylo za lepší než neprovdání.

Formy sňatku byly rozmanité; dají se však rozděliti na zákonité a nezákonité. K zákonitým náležel dle zákonníka Manuova:

1. Brahmanský sňatek, který jest nejlepší. Otec daruje děvče ozdobené mladému muži, znalému Védů, dobrého charakteru, jejž byl do svého domu pozval.

2. Božský sňatek (daivavíváha): otec daruje děvče obětníkovi.

3. Daruje-li ženich otci nevěstinu dva kusy bravu, jest to sňatek ršiů (áršavíváha).

4. Konečně čtvrtý zákonnitý sňatek jest, odevzdá-li otec dívku prostě beze všech darů (kávjavíváha).

Formy nezákonité jsou:

1. Sňatek Gandharvů, když se dívka provdá bez vědomí rodičů t. z lásky. Sňatek tento byl zvláště u kšatrijů oblíben. Tak také Šakuntala a král Dušjant, hlavní osoby Kálidásova dramatu Šakuntala, byli oddáni. Obyčejně se vykoná obřad dodatečně až později. Nevěstu totiž vede ženich za ruku kol obětního ohně. Sluje též kšátraviváha.

2. Sňatek Asurů (Zlobohů), když otec dívku prodá. Byl obvyklým u Vaišjů a Súdrů.

3. Sňatek rakšasů (démonský), když muž dívku násilím unese a konečně

4. sňatek Píšasů, když muž lstí a úskokem obyčejně pomocí sestry neb opatrovnice dívky se zmocní.

Tato pravidla platila ovšem jen pro členy téže kasty. Míšení různých kast nebylo sice zapovězeno, ale děti náležely kastě matčině, nikoliv otcově. Byla-li však matka z kasty vyšší než otec, byly děti z manželství toho pošlé úplně opovržené. Nejopovrženější byly děti śúdrovy s ženou brahmanskou; ty počítány k Čandálům, nejnižším z lidí, jež zná zákonník.

Počet žen byl obmezen. Ale i zde měl brahman přednost před ostatními kastami. Bylo mu totiž dovoleno míti čtyry manželky zákonnité, kšatriovi tři, Vaišjovi dvě a śúdrovi jednu. Vedle zákonnitých manželek mohl míti, tak jako tomu podnes na východě, libovolný počet manželek vedlejších. Ovšem toho dopřáti si mohli jen boháči a králové.

Ženy ty bývaly namnoze značně vzdělané.

Svatba vlastní konala se s hojnými obřady. Dála se v určitou dobu roční za šťastné konstellace hvězd. Ženich nejprve skoumal, zda dívka jest vhodna, následovně:

Vzal něco země z obětiště, brázdy, rybníka, chléva, rozcestí, hřiště, z pohřebiště a z půdy nevzdělané. Z různých těch zemí udělal hrudky a jednu ze všech dohromady. Hrudky ty vezme do ruky a jeho nastávající vytáhne jednu. Jestliže je to jedna z prvních čtyř, může si ji vzíti, pakli jiná, nikoliv. To byly asi námluvy (varaṇam). Vlastní obřad dál se takto: V den sňatku odebéře se ženich do domu nevěstina; oba dotknou se nádoby ozdobené, v níž se nalézají květiny, roztlučené obilí i v zrnech, ovoce a zlato. Učitel-brahman postaví tuto nádobu na hlavu nevěstinu. Pak vykoná ženich slavnou oběť, a pojme nevěstu za ruku a vede ji kol ohně (pánigrahaṇam). Tím vlastně sňatek vykonán. Ještě však

mnohé jsou obřady jak v domě nevěsty, tak v ženichovu, kam se, je-li nevěsta dospělá, odebéřou. Tu pilně cestou dávají pozor na vše kolem sebe; jedou-li kolem pohřebiště nebo potkají-li člověka nízké kasty, ihned vykonají oběť očistnou.

Když přijedou do nového domova, nejprve posadí nevěstě na klín hošika z dobré rodiny a hostinou končí celá svatba.

A život další? Byl prostý, klidný. Rodina žila vlastně v dítkách svých. Narodil-li se hoch a vyrostl-li, spokojeně žil otec až do smrti své, věda, že má dědice, který po něm konati bude oběť duchům předků svých i duchu jeho.

Velmi něžný obrázek v Mahábháratu dává nám tušiti celé to štěstí otcovo několika prostými slovy: „Když synáček, prachem od mnohého pobíhání jsa pokryt, obejme nohy otcovy: jest to nejvyšší rozkoší otcovou."

Často otec došed stáří a odevzdav statek svůj synovi, odebral se do lesů a tam jako poustevník, asket, dokončil život svůj.

A tu přicházíme k posledním věcem, k smrti a pohřbu. I ten dál se za různých významných obřadů. V nejstarších dobách se mrtvoly pochovávaly i spalovaly; v době střední pouze spalovaly, kterýžto zvyk se udržel podnes.

V X. knize Ṛgvedy jest několik písní pohřebních, jež vynikají neobyčejnou hloubkou citu.

Obřadník zapřisahá nad mrtvolou nejprve smrt, aby se dále odebrala, aby nehubila dětí a mužů:

Vzdal smrti se a jdi si dál svou cestou,
po kteréž nikdy nekráčejí bozi.
Ty zříš a slyšíš, co já tuto mluvím,
jdi, nehub dětí, nehub mužů statných.

Já stavím stěnu pro ty, kteří žijí,
by nikdo z nich se nebral za tvou stopou;
kéž každý z nich tu podzimů sto žije,
a touto stěnou přístup k tobě brání.

Na to napomíná pozůstalé, zvláště manželku, aby se domů vrátili.

Juž zdvihni se, ó ženo, jdi v svět živých,
dech prchl z toho, u nějž plačíc sedíš,
jenž za ruku tě bral, se s tebou těšil,
neb v niveč obrátil se již váš sňatek.

Pak vezme luk z ruky mrtvého a naznačuje, že síla jeho u živých má zůstati. Konečně mrtvola spálena. Život však sáhal i za hrob. V dobách nejstarších si představovali, že duše přijde do říše mrtvých, kde je stálé světlo a lesk, kde se všecka přání vyplní, kde věčná radost a veselí vládne.

Než tyto šťastné názory v brzku se změnily. Pessimismu nakloněná mysl indická vybájila si theorii, která v hrůze své sotva najde rovné, jest to nauka o stěhování duší.

Účelem člověka je, aby splynul konečně v božstvu nejvyšším, v brahmanu. Bezprostředně mohl splynouti jenom člen kasty brahmanské; člen jiné kasty musil se naroditi znovu a znovu, až se stal brahmanem. Ale tu musil být takměř svatý již na zemi; měl-li jaký hřích na sobě, musil dříve činiti pokání, aby byl očištěn. Tato víra má ovšem nepopíratelně ohromný význam mravní. Člověk hledí býti dobrým, aby ukrátil dobu svého stěhování a došel konečného pokoje. Ale nejen do člověka přejíti mohla duše lidská, nýbrž dle množství a jakosti poklesků i do zvířete, rostliny, ano i kamene. Již nejmenší poklesek způsobil, že brahman v budoucím životě stal se jen kšatrijem, kšatrij členem třídy opovržené, anebo že duše jeho vešla v lepší zvíře jako slona, lva, tigra anebo ptáka (Manu XII. 43. 44.)

Větší hříchy přivedly duši ve zvířata opovržená, jako v osla, psa, rybu, hada, šakala anebo červa (ibid. 62.)

Kdo se dopustil ukrutenství, toho duše přešla v dravé zvíře; kdo ukradl krávu, stal se krokodilem (kumbhira, kumbhíraka = krokodil, zloděj); kdo ukradl ovoce, opicí, kdo obilí, myší; kdo mléko — krkavcem. Z těchto ukázek dobře viděti také vztah mezi druhem hříchu a tvorem, do něhož duše po smrti vejde.

Kdo však těžký zločin spáše přijde dříve do pekla (narakam a ještě celá řada různých výrazů). Nejtěžší zločin vůbec je zavraždění brahmana. Když se kdo o to jen pokusí, jest trápen v pekle 100—1000 let dle toho, jak daleko pokus pokročil. Když pokání v pekle ukončeno, vejde duše opět v tělo zvířete opovrženého a začne celý proces znova. Z toho patrno, že může stěhování trvati tisice let, než duše dojde konečně očisty a vykoupení. A to jest jediný světlý paprslek, který vrhá jas v tyto temné názory: jest to naděje na konečné vykoupení. Ani muka pekla nejsou věčná, i z těch je východ; třebas po dlouhé době, jednou přece najisto splyne duše v božstvu svém. A tato naděje zajisté jest velmi povznášející.

Leč ještě jedna věc zasluhuje povšimnutí. Již v tomto životě mohl si vyprositi muž anebo žena, aby v onom následujícím životě po smrti opět za sebe se dostali.

Že víra ve stěhování duší a vůbec v život posmrtný, jak tuto byla vylíčena, také během času byla otřesena, toho dokladem budiž drama Śúdrakovo Mṛččhakatika asi ze st. 6. po Kr. Samsthának, králův svak, žádá druha svého, aby usmrtil Vasantasénu, která nechtěla opětovati lásku jeho. I praví dvořenín (VIII. 23.):

Když útlou, nevinnou ji ruka moje sklá,
kde člun, by převez' mě v svět nový za tmou hrobu?

A na to odpoví Samsthának: Já ti půjčím člun.

Doba, kdy takovýto cynismus mohl se mluviti s jeviště, byla již značně otrlá. Ale učení samo zachovalo se až podnes a podnes nepožívají Indové masa zvířat jako před dávnými dobami. S učením tímto vymizelo v době bráhman zabíjení zvířat jakýchkoliv úplně, a také buddhismus je vytkl za největší hřích. Žádné živé bytosti nezabíjeti, tak zní jedno z hlavních přikázání buddhismu.

Tato nauka však měla za následek také hrozný zvyk spalování žen. Měla-li žena naději, že po smrti stane se v novém životě opět chotí mužovou, hleděla, umřel-li muž, ten okamžik přiblížiti co nejvíce a proto s radostí vstupovala na hranici, kde mělo býti tělo muže jejího spáleno. A tu často nastal spor mezi manželkami, která že z nich má chotě svého na onen svět následovati. Ovšem dostává se jí za to neobyčejných odměn po smrti. „Žena, která muže svého ve smrti následuje, sluje satí (věrná), a očišťuje trojí pokolení od hříchů: rodinu svého otce, matky a manžela". A bylo třeba velikého úsilí Angličanů, než v nové době zvyk ten úplně přetrhli. Avšak i tento zvyk byl zvláštním sice, ale přece zcela přirozeným a významným výronem mohutné kultury indické.

Prameny: L. Schroeder: Indiens Litteratur und Cultur. Leipzig 1887. — H. Zimmer: Altindisches Leben. Berlin 1879. — Boehtlingk-Roth: Sanskrit-Wörterbuch. Petersburg. — Ṛgveda, ed. Aufrecht. — Grassmann: Wörterbuch zum Ṛgveda. — Lassen: Indische Alterthümer. — Joli: Recht und Sitte. Strassburg 1896. Různá jiná literarní díla indická, hlavně gṛhjasútra a porůzné články v Indische Bibliothek, a j. odborných revuích.

Příspěvky k historii dialektu lašského.

Sebral **V. Hauer.**

(Dokončení.)

IV. Skloněni zájmenné.

ten, tento.

Vedle tvarů pravidelných má zájmeno *ten, ta, to* velký počet tvarů lašských, t. j. zájmeno *ten* má přípony zájmena měkkého zakončení; gen., dat., lok. rodu ženského má též příponu *ej*, a tuto zachovalo do nynějška. Příklady některé a o užívání *ý* za *é, ej* viz u samohlásky *e*. Zde uvedu příklady jen pro rod mužský a střední.

Výjimkou jest nom. sing.: tynto vyminek Pk. 1810. — Gen.: teho gruntu Pk. 1838. — Dat.: temu Janovi hejdukovi Pv. 1644, temu se uvolil dat jalovičku 1666. — Lok.: na tem se porovnali 1666, na tem porovnani 1688, v temto listu StM. 1735. Další změnou tym: na tym všem přestavaji, že na tym chcu přestati Pv. 1666, na tym všem přestavati budu 1671, při tym zustavalo 1683, na tym gruntě Pk. 1838. — *Instrum.*: 1) tiemto jest v listinách ze století 15. a opsaných později j. Ký. 1458, Vk. Pš. 1698, V. 1698, KM. 1617: tiem meniegi Pš. 1698; tvar tento jest v listinách pozdějších jen napodobením listin starších. 2) temto listem znamo činim StM. 1748. 3) tim, timto V. 1637, a 4) nejčastěji tymto: znamo činime tymto, tymto listem, před tym pravem T. 1547, tymto listem 1602, tym se lepe spravovati mohli T. 1547, 1602, a tym, čim povinen jest V. 1637, tymto listem StM. 1735, s tym vyjadřenim 1735, tymto Kch. 1728, s tym kuskem země Pv. 1671, tym jsu na poly rozděleni 1681.

Plural: Gen.: mimo tich koni Pk. 1757. — *Lok.* na tych se sami porovnati maji Pv. 1681. Jinde jest těch, těm. *Instr.* těmi a těma: z těma susedami Pk. 1810, 1838.

V množném čísle rodu středniho *ty, tyto* možno pokládati za obyčejné: porovnani v tyto slova Pv. 1637 atd.

Ten, ta, to s enklitickým *ž, že* velmi často se vyskytuje. Význam jest obyčejně ukazovací: tenž Jiřik Pv. 1636, tenž synek 1637, tenž čas 1637, tenž Jan Prchala 1635, tenž Jiřik Jurna 1633, tenž Eliščak 1644, tenž Piskořu syn 1644, tenž Andrys Škudel 1685, tenž Mikolaš Novaček 1711, tenž Havranek 1725, tenže Jan Pětroš 1698, tenž obžalovany T. 1547. — Nom.

t ý ž jsem nenašel. *Neutr.*: tož: pro tož kameni Pv. 1637. na tož fojtstvi V. 1637. *Genitiv* tohož velmi často: tohož panstvi, tohož mlyna, tohož gruntu, tohož nadani StM. 1735, 1728, W. 1668, G. 1696, Vk. 1696, 1698. V. 1637, Ký. 1698, tohož roku Pv. 1636, 1655, tohož městečka 1638, tohož řemesla (vedle tehož) T. 1547. Ale i z tyhož cechu T. 1547. *Akkus.*: na tohož Vaclava, na tohož fojta Pv. 1637, na tohož Klimka 1638 atd. *Dat.*: tomuž Matušovi, tomuž Vaclavovi Pv. 1662, tomuž Pš. 1698, k tomuž řemeslu, tomnž cechu T. 1547. *Lok.*: na tomž Vaclavu Pv. 1637. v tomž rybničku 1711, při tomž cechu ševeckem T. 1547. *Instrum.* nerozhoduje o sklonění: za timž Vaclavem Pv. 1633, take mistrum a tymž řemeslem cechom T 1547. *Plural*: z těchž hotovych peněz Pv. 1666, tjemž napadnikom 1666, k temž nařizenym saudum, při těchž cechoch T. 1547, v těchž mezech Vk. 1698.

Ženského rodu g. d. lok.: tež mince T. 1547, na tyž minci, tejž atd.

on.

Nesesílené ve významu ukazovacím jest: auřednika on čas paskovskeho, oč tak v on čas mezi sebu činiti měli Pv. 1637 a j.

Jeden.

Co platí o sklonění *ten, ta, to*, platí také o číslovce *jeden, na, no*: od jedneho tak od druheho Pv. 1654, bez překažky i jedneho každeho Vk. 1698, M. 1769 — jednym svědkem Pv. 1643, — z těch jednych i druhych Pv. 1637, 1666, jednych padesate zlatych vynimal 1666.

Dva, oba.

Gen., *lok.* Vedle pravidelných *obu, obau, dvu, dvau* jsou tvary s *ch* na konci: obuch z Male Hrabovky Pv. 1655, 1662, obuch z Novej Běle 1666, dvuch lanuv Pk. 1590. po dvuch osobach St. M. 1735, obauch W. 1763.

co.

Lokal dvakrát ničim: aby nam i cechu na tom pro jejich nepilnost v niczym neuchazelo T. 1547, 1602.

jь—jenž.

Akk. sing. rodu mužského po předložce *na* jest *ň*: naň to dosvědčeno bude, naň to pokazano bylo, pokuty se naň uklada Pv. 1637, co naň připada 1655. — *Genitivní tvar*: zaňho dal 1655. *Akk.* rodu ženského: na nigpostihal Pv. 1688. *Gen.*: gei (t. zahrady) od plotu v šiř jest dvě a pul čtvrti Pš. 1698. *Plur. instr.*: nimi: a se nimi řidili B; niema (dle těma) mezi niema Pv. 1725.

Jenž nom. plur.: od susedu, jenž vodu vypačovali Pv. 1711. — Jenž může býti i v přívlastku: jemuž Vaclavovi se zyczylo Pš. 1698.

náš, naše.

Genit. čisla jednotného rodu žensk. *naše*: aby kuže do komory naſſe pobrane byly, celkem 5krát v T. 1547 a 1602; ale i naſſy tamže jednou psáno, podruhé psáno naſſe, ale opraveno v naſſy. —

Lok. rodu mužsk.: *našim*: na zamku naſſym frydeckym Vk. 1698, na zamu naſſym Tešině 1547, ale naſſem 1602.

Mój—tvój—svój.

Užívání reflexivného svůj bývá zanedbáváno: rukau mau jsem podepsal (často), od potomkuv mych, atd.; správně jest potomkuv svych StM. 1748, žena po muži svym T. 1547 atd.

Nestažené tvary jsou dosti časté: k svoji potřebě Pk. 1810. —

Genitiv plur. jest *mojich, moich, mých i mejch, mech*: regali mojich V. 1698, potomkuv mojich G. 1698, do duchodu moich MK. 1617, regali moich, potomkuv moich Ký. 1698, 1708, G. Vk. 1698; — regali mejch a take regali mech StM. 1748.

Dvě, dvoje.

Podle obojstrannej domluvy M. 1769. Ve významu zpodstatnělém: dvoje hřibjat, dvoje prasat Pk. 1757, — dve nazimnat Pk. 1810.

Všecek, všechen.

Obě části skloňovány jsou jen v nom. plur. rodu mužského: všickni Pv. 1711; všichni 1688, 1666. Ale i tu jest již *všeci* z Velké Hrabove 1639, budu všeci spolu

povinni topiti 1711; wſſetczy se spravovati maji T. 1547. — *Fem.*: všecka, všecku, všechna, všechnu.

Dle složeného sklonění jsou tyto příklady: do všeckeho statečku sveho Pv. 1636, byl vladařem všechne majetnosti sve 1666; při přitomnosti všecky obce 1643, beze všecky překažky 1644, mimo všecke škody 1688, povinni jsau wſſeczke povinnosti cechovne horni i dolni činiti T. 1547.

Já.

Zmínky zasluhuje jen matení *mně* a *mne*. První jest zvláště často po předložkách: přede mnie předstaupil V. 1637, Ký. 1698, 1708, 1748, Vk. 1698; ode mnie StM. 1748, Ký. 1725. Naopak vedle mnie přednesl Kch. 1748 jest často *mne* ve rčení: žadost mne přednesl V. 1698, Ký., Vk. 1698. StM. 1735, W. 1748; při mne podepsal Pš. 1698. — Ovšem jsou i správné tvary, jako: spravovat ma na mne i erbum mym MK. 1617.

V. **Sklonění složené.**

O změně *é* v *ý*, *ej*: tkadlcovskyho, z Velkej Hrabovej, o úženi *ie* v *e*: božieho-tisiceho mluveno bylo u hlásek.

Také zmínka se stala o písařské zvláštnosti: *frydeckiem*; bernie mince, měsičnie. Uvedu ještě jiné příklady podobné zvláštnosti: list z vysutu pečeti a ruku vlast*ne* podpisem T. 1602; třeti termin na vanoce przyſſte Pv. 1636; način i domacze Pk. 1757.

Instrumental sing. rodu mužsk. mívá zvratnou analogii přípouu *em*: ani jakemkolik vymyšlenem spusobem mstiti nechtěji Pv. 1686, z dobrem rozvaženim St. M. 1728. (Viz i příklady uvedené u jmen rodových). Naopak: Bosakem staršem Pv. 1686.

Dual zachován ve dva groše bila O. B.

Instr. plur. má nejčastěji příponu *ma*, kdežto odchylná přípona u substantiv až na lidma jest *mi*: před některyma časy Pv. 1658, nějakyma slovy 1683 atd.

Shoda v rodu grammatickém zachována vždy v kniže těšinske, my nadepsane kniže T. 1602, potom v skutečna tejna rada Kch. 1748, urozene vladyky T. 1602. Zanedbaná jest v poddani frydecke StM. 1735. Možno říci, že pravidelně se nedbá shody v množném čísle rodu středního. Příkladů jest hojnost ve všech zápisech: na př.: budauc list přes drahne leta zešly Vk.

1698. — Shoda jest jen výjimkou: nějak*e* hanliv*a* slova Pv. 1637, hanliva slova 1663, registra dědinna 1635, přes mnoha leta 1711, v tato niže psana slova O. Shody v pádě není: při zaſedjelych prav městečka Paskova 1637, dle vyskytujících se rčení: při zasednuti prav.

Některá adjektiva zvláštní:

Žádný častěji má v nom. sing. rodu mužsk.: žáden Pv. 1640, 1662, 1666. — Jiný, jinaký, prvý mají na místě pouhého *ý* i nyní oblíbenou příponu *-ší*: jinšich radnich Pv. 1653, ani žaden jinši 1662, jinšich přisedicich 1665, jinšich přisežnych osob 1725, jinakšim spusobem 1637, pryvši termin 1655. Včilejši = nynější: až do včilejšiho roku 1666. — Honči: panskyho hončiho chrta W. 1763. — Pastuší: postupovati ma pastušiho platu G. 1458. — Bližný, vyšný, nižný: při bliſſnych dvorach StM. 1735, zahrada, ktera powyſſne straně od meze Jana Mokreho a ponizne strane od Jury Petroveho leži Pš. 1698. — Hnojný, niehnojný: zahony hnojne na zeli při gazdovem, šest zahonu niehnojnych Pk. 1810. — Omylný = mylný: jestližeby mister omylnu, všetečnu a neduvodnu spravu činil, ma trestan byti T. 1547. — Dávčaný: na davčanej skladce povinen bude M. 1769, Kch. 1773, W. 1763. — Hrabečna kosa Pk. 1757. — Zamečni vachu zbyvati W. 1763. — Pivničný (od pivnice = sklep): od uhla pivničneho Pk. 1590. — Valaši i okolični obyvatele T. 1547. — Chalupečný: maly chalupečny dvur W. 1763. — Zvyčejne laudemium StM. 1735. — Ševecký: při tomž cechu ſſeweczkim, tomuž cechu ševeckemu, dila ševeckeho, řemesla ševeckeho (2krát), nadani ševeckeho, cechu ševeckemu T. 1602. Řidčeji jest ševcovský. Pazdierovský: k pazdierovske hranici Pk. 1810. — Mistřovský jednou T. 1547, dvakrát 1602. — Výminčárský: na vyminčarske chalupě Pk. 1838. — Cechový: pod pečeti naši cechovu O. — Jarmarkový: perve nežli by fregunk jarmarkovy zvonen byl T. 1547. Vachový: i na vachovym platě Pk. 1838, Kch. 1773. — Gruntový: na gruntovym platě M. 1769, do gruntove knihy Pk. 1810. — Zamkový: k staveni zamkovemu Pk. 1590. — Utržitý: nadati slov na poctivosti utržitych Pv. 1688. — Uvažitý: jakžto dobry a uvažity člověk Pv. 1725, 1727. —

Cnotlivý: aby, jak se na cnotliveho fojta naleži. zachoval Ký. 1725. — Oczifkowfký: schiroth sczifkowfkych Pk. 1757.

Výrazy složené: svato Jiřiho platu W. 1668. — Pustu, pustinu, roli G. 1458. — Svavolny zahaleč O. B. —

Jiná adjektiva: Krvavné = pokuta za okrvavení Pv. 1710. — Malé slovo: aby na malé slovo přišel Pv. 1637. — Mocný = pevný, trvalý: uznavame a na mocne přestani vejpověd činime 1640, mocnym vladařem majetnosti 1666. — Nařečený = nařknutý (nářek) 1694. — Ostatni = poslední: v ostatni neděli masopustni 1655. — Pálené = kořalka: buduc na palenem u Davida 1644. — Polní voda = dešťová: přikopu, kteruž polni voda chodiva Pv. 1711. — Nějaký eufemisticky za urážlivý, špatný: nějake slovo v opilosti předřeknul 1683. — Rohatý dobytek = skot 1669.

VI. Adverbia.

Některá adverbia jsou zajimavá tvarem, jiná významem a užíváním: V cele na místě v celu: chlivek překlidit jakymkoli spusobem, bud w cele aneb rozebrat Pv. 1671. — Hoře bez předložky *na*: jak hoře obmezeno jest Pš. 1698, do hoře zapsanej sumy Pk. 1688: na hoře jest M. 1769. — Nazpad = nazpět, nazpátek Pv. 1666. — Na poly tu utratu škodovali 1686. — Na přiky = na příč: na přiky jeden zahon 1643. — Spolem: koně se spolem bily 1669, všichni spolem rovnym dilem platiti maji, spolem se porovnali 1666, co vše spolem pět tolaru vynaši StM. 1735, jeden spollem 2 slezske ročně StM. 1728; spolu jest Pv. 1640. — Všudyhle hledali Pv. 1644. — Znovu T. 1547.

Pořád = po řadě, po sobě: ve dvau nedělich pořad zběhlych Pv. 1637. — Skoro = brzo: aby skoro se zešli O. B. — Skutečně trestan byti ma B: v O jest na tom mistě náležitě. — Na hromadu: aby při masu kuže prodaval a prodal a ne na hromadu jich choval T. 1602. — Vzacně slovutnych a opatrnych panu Pv. 1637. — Svavolně několikrát O. B. a T. — Mrzce se vopil B. O. — Jadrně: aby se to jadrně zyczylo, pokud by na tau zahradu zase volenstvi od vrchnosti sobě spraviti a dosahnouti mohl Pš. 1698.

Stupňování adverbií: lepe, snaze O., v niže psanym spusobem znějic Ký. 1698, Vk. 1708, v tato niže psana slova O.

Odchylné jsou tvary: dalej, daleji dělati nechtěl: šiřeji v sobě zavira O., B.; tim lepeji a snazeji se uživiti B.: lepeji, lepeyli V. 1637, tiem meniegi Pš. 1698; na nejlepši uživati ma W. 1763, Kch. 1773: co možne nejlepši uživati M. 1769.

VII. Časování.

Slovesa mající v 1. os. sing. *-u*, mají velmi často v 1. os. plur. pouze *-m*: potvrzujem, obnovujem vedle potvrzujeme T. 1547, 1602 a j.

Infinitiv obyčejně bez *i*: zvest Pv. 1671, vyčnut 1687, 1688, spravovat MK. 1617, splacovat W. 1763 atd.

Příčestí minulé činné s průvodní samohláskou v rodě mužském sing. jest přednesel StM. 1735, mohel Pv. 1685, přiběhyl 1692.

Nedbáno shody mezi podmětem a příčestím: ktery mistr čeledníkov odludzic navedl, aby po dvu nedzelich zase přišla O. B. — Je-li podmětem subst. rodu středního čísla množného, má příčestí za příponu vždy *-y*: slov, ktere se tykaly Pv. 1723. Příkladů jest mnoho. Viz i adjektiva a zájmena. Neshoda ta přirozeně jest i u *příčestí trpného*: slova dole psane Pv. 1637, slova, aby připominane nebyly 1638, v niže psane slova G. 1696. Jen výjimkou bývá psana slova atp.

Ve výroku příčestí trpné všech rodů má nejčastěji příponu určitou, zřídka neurčitou: bude zavazany Kch. 1773, vice povinny bude MK. 1617, ty věci aby prodavane byly T. 1602, kuže vyprodavane a vyvozovane byti nemaji žadnym nikoli spusobem 1547, penize aby mu vydane byly Pv. 1639, šaty pohozene byly 1643, od polskeho lidu penize vzate byly atd. Jest takové užívání trpných příčestí jen dalším důsledkem odstraňování adjektiv jmenného sklonění. (Viz přisvojovací adjektiva u jmen rodových). Některé příklady s neurčitou příponou, která nejčastěji jest *n*: povinen, vinen: zbyvati povinen bude W. 1668 atd., kameni vzato bylo Pv. 1637.

Přechodníku minulého, nemýlím-li se, není. *Přechodník přítomný* jest častý se všemi vadami tehdejší doby, na př.: o tom spravu činějic Pš. 1698 atd.

Aoristický tvar bychom zní též bychme, abychme StM. 1735, abychmy W. 1557.

Trvání děje: Nezměnati = nezmiňovati: že tomu všemu zadosti czeniti (= činiti) chtěji a nikdy sobě toho nezměnati nechteji, zaručil Pv. 1686.

Vedle opětovacích sloves V. třídy: vyminek obrabiat - obraběti, chaloupku opraviat vyskytují se slovesa zvláště 4. třídy: též ty zahony obrobit Pk. 1838, vyminek z pola zvest P. 1785, 1838, sklidit Pk. 1696, 1757; vychoděnim = vycházenim Pv. 1666.

Nejčastěji slovesa opětovací přecházeji do třídy VI.: odvozovati penize Pv. 1666, aby vyplacoval sumu až do vyjiti 1635, na platě ma se splacovat W. 1763, splacovati každoročně Kch. 1748; vyslychujice jich do pětikrat Pv. 1666, jestližeby kuže jakekoli kupovati a jinam je vyvozovati chteli (hned na to: vyvažeti chtel), aby takovych kuži do jinych zemi nevyvozovali T. 1547, kuže vyvozovane byti nemaji žadnym nikoliv spusobem T. 1602; zahony obdělovati ma Pk. 1810; ovci ucho ořezoval a v něm dirku dělal Pv. 1666. —

Na místě očekávaných sloves skonalých jsou neskonalá: co vyřknuto bylo od prava, podstupovati musel Pv. 1694; při svadebnim veseli jednych padesate zlatych na ditky sve po předešle manželce vynimal Pv. 1666.

Jednotlivá slovesa: Jdu v praes. po předložce *při*: přinde: co naň přinde Pv. 1655. Part. pass.: najdeno jest 1640, analogicky dle přehlasování *aj, ej* nejden: obuv nejden nebyl T. 1547. Přechodník přítomny jidaczy, chybně psán na místě jiduczy neb jidauczy Pv. 1666. — Nésti: part. pass. přinešen: obuv přineſſen byl T. 1547, přineſſena StM. 1728. — Mohu: inf. mocti Pv. 1705, Kch. 1728, StM. 1735, pomoct Pv. 1678; 3 os. praes. sing. muž V. 1637, muož, muože O. B., može Pk. 1838. — Nařknúti: nařečen Pv. 1686, 1723; příčestí činné předřeknul Pv. 1683 aj. — Jmu: inf. přijeti G. 1458, přijiti T. 1547; vždy příčestí přijat B, přijal Pv. 1638. — Supinum vzat: šla vzat salatu Pv. 1671. — Býti: inf. též bejti (viz hlásky); 3. os. sing. záporná nejni W. 1668, StM. 1728. — Miti s náslovným *j*: gmiel Ký. 1458, gmel G. 1458, ma se chvalitebně jmiti O. — Chtíti: dle chci, chcu, chceš utvořena 3 plur. chcu Pv. 1666, nechci 1654; chceji 1678, 1681 vedle chtěji; příčestí činné nechcel Pv. 1683, ale častěji chtěl. — Museti: musel Pv. 1694. Napomněti: jemu věrnost proti mně vši ostrosti přitvrditi a jeho napomněti Ký. 1725. — Zagmeniti = zaměniti Ký. 1458. — Zyczyti: aby se

to jadrně zyczylo, pokudby.... volenstvi dosahnuti mohl Pš. 1698. O rozlišování *d* v příčestí trpném u sloves IV. třídy viz hlásky. — Nevyčekávati: newyczekawagicz T. 1547. — Slovesa V. tř. měkkého vzoru nepřehlasují jen tato: opraviat, obrabiat, Pk. 1757, ješče nade všecko mu 10 th. popraviam Pk. 1757, porauczam Ký. 1728, ſpuſſtia i odpuſſtia Pv. 1669. Psáti v příčestí činném má v kmeni *i*: mau rauku jsem podpisal StM. 1748, jak se to spisalo Pk. 1708. Ale i podepsal Pš. 1698 a j. — Přáti: přehlasuje: popřiti, přiti Pv. 1638. — Skořistovati: žalobu vedl, že mu šaty skořistovati měl Pv. 1666. Jiná slova VI. třídy viz u trvání děje.

Vazby a fráze: Býti: pravo přeslechnuce, oč tak mezi nimi bylo Pv. 1666. — Činiti: oč tak mezi sebu činiti měli 1637, sam se vinen učinil 1637, spravu činějic Pš. 1698. Dáti: dani jsau na přatelske porovnani Pv. 1638. — Dopustiti: dopustiti na sebe svědkum nedal 1637. — Holiti = stříhati ovce: a ji ostřihal neb, jak řikaji oholil Pv. 1666. — Hlásati: na zamku po dva dni z dlauhu ručnici a šabli hlasati povinen bude V. 1637. — Jiti: poněvadž Šustek nejednostejnu řeči šel, sam se křiv čini Pv. 1643. — Litovati se: s plačem se manželu litovala 1637, majice ujmu.... litoval se toho svej vrchnosti 1725. — Meškati = bydleti: v domě, na kterym prvotně meškal 1637. — Míti: penize k sobě přijal a za sebau jich měl 1639, měl dluh na nebožtika Pulce na gruntě Vaclava Dluheho 1637. — Mořiti: psa, an pravě hus mořil, zabil 1692. — Mstiti toho nechteji 1686. — Naháněti: vodu z řyky (= řeky) sobě nahanieti StM. 1735. — Najíti se: do obecního vězeni se poslušně najiti dati ma Pv. 1694. — Napraviti sobě: poněvadž slovem sobě ublížili, aby zase sobě slovem napravili 1688. — Natahovati se: poněvadž se na takove penize natahovali a Toman jim v tom odklad činil 1637. — Oběsiti (?): že mu jich ſhital, jednu za živa, druhu (kačici) zabitu do sve škody obieſil 1678, nejspíše chtěl napsati: odnieſil. — Obložiti: jeho obyčejnu přisahu obložiti poraučam Ký. 1725. — Oddati: penize oddati povinni budu 1635. — Odhádati: penize, od kterych mateř odhadati usiloval 1666. — Odprositi na někom: odprosil na Janu Havranku 1745. — Osobiti si: osobice jej (t. rybník) sobě za vlastni 1711. — Podobati se: jak by se

jemu podobalo a libilo Vk. 1669. — Pohynúti, uhynúti, zhynúti = ztratiti se, zmizeti: strany ryb, které jemu v alteři pohynuly (žaloval, že mu ukradeny byly) Pv. 1724, uhynul kus platna 1690; zkřikl, že jemu penize zhynuly 1644; žaloval o zynulych (= zhynulych) 10 českych 1686; ječmen zhynul 1655. — Poručiti o něčem: auřednik o tom poručil, aby kameni na jeden vuz vzato bylo 1637. — Postihati: žena Pavlikoveho byla nařečena, že buduc ona v domě jeho (Jury Žačka) bez opovědi na nig postihal a žaloval o zynulych 10 českych 1686. — Potiskati: Maceja Piskořa potiskal, aby se oženil 1681. — Potknuti se: podknuce se v kerčmě na trunku nějakyma slovy 1683. — Protahovati: pakli by cechmistr lidi protahoval a nefedroval B. — Překliditi = přenésti: chlivek Janeš k tej chalupě ma svym nakladem překlidit budwcele aneb rozebrat 1711. — Přikročiti: bitim k sobě přikročiti měli 1643, slovy nenaležitými i bitim na fojta přikročil a sahnul 1637. — Rozeznati = rozsouditi: aby rozeznani byli 1637, aby o ten nařek s Blažejem rozeznan byl 1694. — Ručiti: ručil za Marka Kořinka o 5 rynskych 1653. — Seděti v kabatie (= býti ve vězení): strany 4 zlatych pravic Urban Novak, že jich zaňho dal, kdy ſedel w kabatie, tomu Jura povinen dati 2 R a dva zlate sobě poraziti ma za 1 w (věrtel) žita a za 1 w rži po jednom zlatym 1666. — Scházeti: když mister (z 28) umře, plat take s nim schazi, a platuv nam vice davati povinni nejsau toliko od sedem a dvaceti T. 1547. Spraviti: na autraty, že by dva dily a druha strana třeti dil spravili 1637. — Spravovati interes 1666, susedsky se spravovati budu a škody jeden druhemu činiti nebudu 1725, vice povinny bude spravovat MK. 1617. — Stavěti stůl: než řemeslo dělati a stul stavěti počne B.; Stihati, zastihati = dosahovati, obsahovati: a zatim toho rybnička stiha jenom pul v jeho gruntě (Viz osobiti si) Pv. 1711; za ten plac, co ten chlivek zastiha, ma jemu tak velky kusek zas v svej zahradce vyměřit 1671. — Stiti: Ondřej Měkyš sťal jeden dub 1725. — Svázati: leč by ten mister slepotu aneb chromotu aneb jinu nemoci svazan byl T. 1547. — Topiti vodou: když by pak dale topili vodu (t. rybníky) Pv. 1711. — Ubližiti mezi sebou na čem: na poctivosti mezi sebu ubližili 1637. — Učiti se:

učen, kdy se chce toho řemesla učiti T. 1547. — Ukládati: vinu tuto naň ukladame 1637. — Upominati se oč: kde se o dluh svuj spravedlivy upominal 1665. — Utrhnouti se: neslušnými slovy se na fojta utrhnul 1637. — Vybyti: již podle umluvy a vypovědi pravni jest vybyt a spokojen 1655. — Vyčnúti = vyčitati: kdoby to z nich kteremukolivěk vyčnul 1687, 1688, 1745. — Vydělávati: příkopu vydělaval 1711. — Vyměřiti se: mistr o dluh obžalovany povinen jest uručiti, ač jestli se z toho nevyměři T. 1547. — Vypačovati: majic škodu v svem rybniku zasetym od svych suseduv, jenž mu vodu vypačovali ze svych rybniku do jeho rybniku zaseteho; tak aby Piskořovi do jeho rybniku voda nevypačovala, když by zasety byl Pv. 1711. — Vyprati: Jaroš manželce Petrove vypral (vybil) 1725. — Vyrovnati se: dati peněz, co by se na jeji třetinu vyrovnalo 1666. — Vysaditi = vyloučiti: aby cech vysadil B. — Vysednouti = vystoupiti: když cechmistři z uřadu vysednu B. — Vystaviti: pul achtele piva maji vystaviti (t. právu za zasednutí) 1637; rukojmi vystavuji 1666, platu vystaviti W. 1668. — Vyvésti: i nemohuc jinače takovou věc žadnym člověkem vyvest, sam svym dobrym svědomim potvrdil Pv. 1670. — Vyvstati: tovaryš daleji dělati nechtel a vyvstal B. — Zafrymařiti dvůr = prodati Pk 1590. Zbývati: zamečni vachu zbyvati W. 1763; odvadět a zbyvati povinen bude W. 1763. — Zpivati pisničkami: hanlivymi, nestydatymi slovy neb pisničkami zpivati uslyšan byl O. B. — Zvodněti: aby, kdyby zvodnělo, voda v rybnikach škody nedělala Pv. 1711. — Žalovati: strany zlateho, o ktery take Urban Novak na Juru Havranka žaloval; o ktery take žalovan byl 1655; žaloval o zhynulych 10 českych 1686.

VIII. Předložky.

Mimo tich koni Pk. 1757. Vazba jest v lašštině správná, protože užívá genitivu na místě akk. plur.

na: že jeho na poctivosti nahanil Pv. 1685. sve cti k nahaněni přičinu dal 1655.

nad — nadejiti: i nadešel až k staveni Jakuba Kuchařova 1670; lani Bohu pod trestanim nad hrdlem i statkem O.

do — dobyti = zůstati do času: krava do roku u něho nedobyla, neb měla byt ještě 14 neděl Pv. 1666.

okrom, *okromě*: okrom dubi, okrom te kupni smluvy Pk. 1757, 1785, okrom toho 1810, okromie hlasky W. 1668, okrom předešleho platu StM. 1728.

od — odpustiti: odpustili přijeti pustinu G. 1458; *od* bez *e* v odſſel O.

po — pokazati: naň to pokazano bylo Pv. 1637; pokladati penize na dva terminy od sebe 1644, peněz pokladati maji 1635; poraziti: odložil 3 kopy, ostatek se porazilo 1683; povážiti se: kdyžby kterakoliv strana jeden druhemu vymluvati neb haněti se považil 1670.

pod — podřeknouti = nařknouti: uhynul kus platna, o ktere podřekla Františka Piskoře Pv. 1690; že jeho ceru podřekla v zlodějství 1694.

pro — prožalovati: prožalujice na ty osoby 1711.

pře často za *pro*: přenajmauti W. 1763, odpředal Pk. 1688, svu při přehrava Pv. 1678, poněvadž ho přezradil 1655. — Překryti = ukryti: jestli jich (konvic) překryl 1678; přeslyšeti, přeslechnouti = vyslechnouti: přeslyšice pravo tu věc 1643, pravo přeslechnuce 1637.

před: nějake slovo v opilosti předřeknul 1683.

přes adverbialně: přes štyr stolic nema miti O., B.

při: přiručiti: po takovem porovnani jsu přiručili Pv. 1685; že by to pravu přiručili, že interes od takovych peněz (= těch peněz) spravovati budu 1666; přitvrditi: jemu věrnost proti mně vši ostrosti přitvrditi Ký. 1725.

s: že by prave šiře s pul pramenka nezachoval O. B. — Zůstává pouhé *s* před sykavkami: s svyma potomkami W. 1763, jako s svym nakladati G. 1458 a j. — Po způsobu lašském za *s* jest *z* často: dati obuvi z jeho vlastni potřebu T. 1547, z svym vlastnim Pk. 1757, z ſtymto listem StM. 1728, ze svym dedictvim Vk. 1458, z uplnu zbroji, zvrchu Pk. 1590, Pv. 1711 a j., z erby a potomky Pk. 1680, z hospodařem Pk. 1696, z čeledzi O, z auřadem i z obci Pv. 1637, spolu z Urbanem 1640, obili zvazane měl 1644, zhoda v tuto knihu zepsana jest 1655, dřivi zvest 1671, z manželku 1694, obec zeznala 1711, aby voda do hlavni truby zejiti mohla, z jehnetem 1666 atd. Spirati: že mu toho všeho ſpiral, že mu nic nesliboval 1655. — Skrast obili 1694.

u — ukupil grunt Pv. 1694, že se tak unahlil 1665, i upatřujic to Pš. 1698; bez uplatku = bez zaplaceni T. 1602, učen mistru uručiti to ma, že se vyuči O. B.; mistr o dluh obžalovany povinen jest uručiti, pakli by neuručil, povinen jest jiti do městske kazni T. 1547, — ustaviti mlyn T. 1602; dal kobylu ušacovat Pk. 1757, uniženě mne prosice V. 1637.

ve časově: ve frydecke jarmarky W. 1763.

vy: pro lepši vyživani = užívání StM. 1748, na vyživani do smrti Pk. 1838.

z: zvésti = odvésti: Měkyš dub sťal a Jaroš ho zvezl Pv. 1725, zbyvati zamečni vachu W. 1763. (Viz i vazby a fráze).

za: že při zahněvani se nařkli Pv. 1658.

zo-staviti = odstaviti: tele od tej kravy zostavil a uchoval Pv. 1666.

Více předložek:

po-za-humnie: při domě, totiž pozahumnie jest zahrady 2½ štvrti, počna od plotu pozahumně Pš. 1698.

po-z: však ale s panskym vědomim a pozvolenim W. 1763.

při-na-vrátiti: purkmistru dobre slovo přinavratil Pv. 1725, takove věci (t. kradené) zase přinavratil 1644.

vy-z-byti: poctive pravo byli by ho z dobrym zpusobem radi vyzbyli (t. ze světnice ven dostali) Pv. 1725.

z-do-znáni: nezměnitelne zdoznani W. 1668.

z-pod-oknem: pul zahrady zpodoknem Pk. 1838.

za-po-kojiti: autraty od zasedani poctivemu pravu Havranek 2 gr. a drab třetim grošem zapokojiti museli Pv. 1716.

IX. Spojky.

takže = taktéž: Michalovi takže Pk. 1757.

paklížby jednou T. 1547, třikrat 1602 vedle paklížeby.

však ale s panskym vědomim a pozvolenim W. 1763.

Odkudž pokudž nezaplati; dokudž pokudž se nesrovna, dokud dokud stav svuj neproměni O.

Symbola critica
ad Platonis Convivium.

Scripsit **Ioannes Kvíčala.**

Convivium 173 D.

Editores fere omnes lectionem μανικός receperunt. Solus Rückertus lectionem codicum auctoritate commendatam μαλακός defendit, neque tamen opinionem suam argumentis idoneis et satis firmis probavit. Lectio μανικός, quam editores et interpretes genuinam esse putant, in paucis quibusdam, eisque deterioribus codicibus, invenitur, in quibus μαλακός scriptum, sed additis supra lineam litteris νι. Hi codices sunt Ven. Ξ, Par. EF, Ambr., Vat. r. In optimo codice Veneto T scriptum μαλακός, sed supra lineam ex coniectura additum μανικός. In codico Vat. s μαλακός mutatum in μανιακός.

Dubitari non potest, quin μανικός ex coniectura ortum sit. Quam coniecturam falsam esse demonstrabo. Nititur autem haec coniectura sequentibus Apollodori verbis: ὦ φίλτατε. καὶ δῆλόν γε δή, ὅτι οὕτω διανοούμενος καὶ περὶ ἐμαυτοῦ καὶ περὶ ὑμῶν μ α ί ν ο μ α ι κ α ὶ π α ρ α π α ί ω. Eandem opinionem, ex qua coniectura μανικός originem traxit, editores amplectuntur, velut Stallbaumius contendit: „Sed verum esse μανικός vel ipsius Apollodori docet responsio, ὅτι οὕτω διανοούμενος καὶ περὶ ἐμαυτοῦ καὶ περὶ ὑμῶν μ α ί ν ο μ α ι κ α ὶ π α ρ α π α ί ω.“ Similiter alii interpretes hoc Apollodori responso lectionem μανικός comprobari iudicant putantque Apollodorum hoc dicere voluisse: „Amice, nescis, unde cognomen μανικός acceperim. Quae res facilem habet explicationem. Apparet enim me furere, quod praeter unum Socratem omnes homines et me quoque ipsum miseros iudicem et quod mihi ipsi ceterisque hominibus, Socrate tantum excepto, irascar.“

Sed falso interpretes illud Apollodori μαίνομαι ad amici verba καὶ ὁπόθεν ποτέ ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβες, τὸ μανικὸς καλεῖσθαι, οὐκ οἶδα ἔγωγε referri putant. Mihi certe persuasum est, totum hunc locum recte explicari non posse, nisi reiecta hac vulgari opinione.

Ironicum Apollodori responsum καὶ δηλόν γε δὴ ὅτι οὕτω διανοούμενος ... μαίνομαι a d n i h i l a l i u d r e f e r t u r nisi ad verba amici: σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγριαίνεις πλὴν Σωκράτους. Apollodorus p o t e r a t ad haec verba respondere: „Sed, amice, recte iudico, vos omnes et me quoque ipsum vituperationem merito subire unumque Socratem laude dignum

esse"; malebat autem ironia, utpote graviore et efficaciore dicendi forma, uti, quam sermone serio.

Lectionem μανικός hoc potissimum argumento refelli posse puto: Fieri enim non potest, ut amicus verba „equidem nescio, cur, Apollodore, cognomen μανικός acceperis" confirmare conetur verbis „ἐν μὲν γὰρ τοῖς λόγοις ἀεὶ τοιοῦτος εἶ· σαυτῷ τε καὶ τοῖς ἄλλοις ἀγριαίνεις πλὴν Σωκράτους". Potestne in his verbis inesse aliqua causa vel explicatio verborum ὁπόθεν ποτὲ ταύτην τὴν ἐπωνυμίαν ἔλαβες, τὸ μανικὸς καλεῖσθαι, οὐκ οἶδα ἔγωγε? Quod Apollodorus omnes homines et se quoque ipsum semper reprehendere et unum tantum Socratem laudare consuevit, nequaquam cohaeret neque potest cohaerere cum Apollodori cognomine μανικός. Male igitur et mire posita particula γάρ, si μανικός legitur. Contra optimus sententiarum nexus apparet, si codicum lectionem μαλακός retinemus.

Amicus dicit: „Nescio mirorque valde, unde tibi cognomen μαλακός additum sit. Tantum enim abest, ut sis mollis (μαλακός), ut omnes homines, inprimis autem te ipsum vituperes; quae res certe a mollitia abhorret. Immo durum et tristem te appellare decet, quia omnibus hominibus et tibi ipsi irasceris". Quae quam apte dicta sint, nemo est quin videat.

Restat, ut demonstremus, Apollodori mores tales fuisse, ut iure meritoque μαλακός appellari potuerit. Quod ex Platonis dialogo Phaedone facile potest demonstrari. Phaedo enim pag. 59 A dicit καὶ πάντες οἱ παρόντες σχεδόν τι οὕτω διεκείμεθα, ὁτὲ μὲν γελῶντες, ἐνίοτε δὲ δακρύοντες, εἷς δὲ ἡμῶν καὶ διαφερόντως, Ἀπολλόδωρος· οἶσθα γάρ που τὸν ἄνδρα καὶ τὸν τρόπον αὐτοῦ. Echecrates respondet: Πῶς γὰρ οὔ; Phaedo autem pergit: ἐκεῖνός τε τοίνυν παντάπασιν οὕτως εἶχε, καὶ αὐτὸς ἔγωγε ἐτεταράγμην καὶ οἱ ἄλλοι. Manifesto igitur ex hoc loco apparet, Apollodorum ad varios animi motus perturbationesque proclivem fuisse neque sibi temperare potuisse. Talis autem natura indoleque homo recte potuit appellari μαλακός. Quam Apollodori mollitiam omnibus notam fuisse verba οἶσθα γάρ που τὸν ἄνδρα καὶ τὸν τρόπον αὐτοῦ declarant.

Sed maioris etiam momenti ad cognoscendos Apollodori mores est dialogi Phaedonis locus pag. 117. Phaedo narrat, cum Socrates cicutam bibisset, omnes eius amicos, qui adessent, vehementer magistri sortem doluisse neque lacrimas tenere potuisse (117 C), Apollodorum autem omnium maxime lacrimis et lamentis se dedidisse: Ἀπολλόδωρος δὲ καὶ ἐν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ οὐδὲν ἐπαύετο δακρύων, καὶ δὴ καὶ τότε ἀναβρυχησάμενος κλάων καὶ ἀγανακτῶν οὐδένα ὅντινα οὐ κατέ-

κλασε τῶν παρόντων, πλήν γε αὐτοῦ Σωκράτους. Socrates autem amicos admonuit: ἀλλ' ἡσυχίαν τε ἄγετε καὶ καρτερεῖτε. Omnium minime Apollodorus poterat καρτερεῖν. Apparet igitur Apollodorum propter mollitiam in vulgus notam μαλακόν appellatum esse; nam ex Platonis Phaedone cognoscimus, eum μαλακὸν καρτερεῖν πρὸς ἡδονάς τε καὶ λύπας fuisse, ut Platonis verbis ex Rep. VIII, 556 B sumptis utar.

Amicus autem ille, quem Plato in Convivio loquentem facit, nescit aut potius se nescire simulat, unde Apollodorus cognomen μαλακός acceperit. Miratur igitur amicus, Apollodorum appellari μαλακόν, cum tamen non tantum aliis, sed etiam sibi ipsi irascatur seque vituperet; ex hac enim re apparere putat, Apollodorum potius durum (σκληρόν) appellari posse. Adiectivum σκληρός oppositum est mollitiae, cf. Prot. 331 D καὶ τὸ σκληρὸν τῷ μαλακῷ. In Convivio 195 D opposita sunt μαλθακός et σκληρός: ὅτι οὐκ ἐπὶ σκληροῦ βαίνει, ἀλλ' ἐπὶ μαλθακοῦ. Soph. Oed. Col. 778 σκληρὰ μαλθακῶς λέγων.

Convivium 176 A.

Μετὰ ταῦτα, ἔφη, κατακλινέντος τοῦ Σωκράτους καὶ δειπνήσαντος καὶ τῶν ἄλλων, σπονδάς τε σφᾶς ποιήσασθαι καὶ ᾄσαντας τὸν θεὸν καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα τρέπεσθαι πρὸς τὸν πότον.

Astius lectionem librorum καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα emendare conatus est coniectura κατὰ τὰ νομιζόμενα; quam coniecturam Iahnius recepit. Recte autem Rettigius hanc conjecturam improbans interrogat: „Quid tamen h. l. sibi vult ᾄδειν τὸν θεὸν κατὰ τὰ νομιζόμενα?"

Legendum esse puto σπονδάς τε σφᾶς ποιήσασθαι καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα καὶ ᾄσαντας τὸν θεὸν τρέπεσθαι πρὸς τὸν πότον. Hac facili et verisimili verborum καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα transpositione omnes huius loci difficultates sublatas esse iudico. Verborum iustus ordo in codicibus turbatus est, quod utraque verborum comprehensio, καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα et καὶ ᾄσαντας τὸν θεόν a coniunctione καί incipit. Librarius scripto verbo ποιήσασθαι exarare debebat verba καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα, sed oculis aberravit ad verba eadem coniunctione incipientia καὶ ᾄσαντας τὸν θεόν, et illa verba καὶ τἆλλα τὰ νομιζόμενα postea alieno loco addidit.

Convivium 176 B.

Τὸν οὖν Ἀριστοφάνη εἰπεῖν· Τοῦτο μέντοι εὖ λέγεις, ὦ Παυσανία, τὸ παντὶ τρόπῳ παρασκευάζεσθαι ῥαστώνην τινὰ τῆς πόσεως.

Non solum plurimorum, sed etiam optimorum codicum auctoritate commendata est lectio παρασκευάζεσθαι. In codice Coisl. (Bekkeri Γ) et quibusdam aliis scriptum παρασκευάσασθαι.

Sed notionem necessitatis hoc loco notandam fuisse puto. Exspectamus certe τὸ παντὶ τρόπῳ δεῖν παρασκευάζεσθαι. Sed palaeographica, quae dicitur, ratione potius commendatur coniectura τὸ παντὶ τρόπῳ παρασκευαστέον (vel παρασκευαστέα) ῥᾳστώνην τινὰ τῆς πόσεως. Quod ad constructionem παρασκευαστέον vel παρασκευαστέα ommisso infinitivo εἶναι attinet, conferre licet Plat. Gorg. 492 D τὰς μὲν ἐπιθυμίας φῄς οὐ κολαστέον.

Convivium 179 B.

καὶ μὴν ὑπεραποθνήσκειν γε μόνοι ἐθέλουσιν οἱ ἐρῶντες, οὐ μόνον ὅτι ἄνδρες, ἀλλὰ καὶ αἱ γυναῖκες. τούτου δὲ καὶ ἡ Πελίου θυγάτηρ Ἄλκηστις ἱκανὴν μαρτυρίαν παρέχεται ὑπὲρ τοῦδε τοῦ λόγου εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἐθελήσασα κτλ.

Verba ὑπὲρ τοῦδε τοῦ λόγου Wolfius delevit. Bastius (Krit. Vers. 106) haec verba post εἰς τοὺς Ἕλληνας collocavit. Stephanus delevit ὑπὲρ τοῦδε et τοῦ λόγου post τούτου δέ collocavit. Wyttenbach et Winckelmann ὑπὲρ τοῦδε deleverunt. Temeraria est Vermehreni coniectura δοκεῖ — παρέχεσθαι (pro τούτου — παρέχεται).

Legendum esse puto τούτου δὲ καὶ ὑπὲρ τοῦδε τοῦ λόγου ἡ Πελίου θυγάτηρ Ἄλκηστις ἱκανὴν μαρτυρίαν παρέχεται εἰς τοὺς Ἕλληνας. In librorum lectione offendit καὶ ἡ Πελίου θυγάτηρ; nescimus enim, ad quam aliam feminum hoc καί (= etiam) referendum sit.

Convivium 182 E.

ἐνθυμηθέντι γὰρ ὅτι λέγεται κάλλιον τὸ φανερῶς ἐρᾶν τοῦ λάθρα, καὶ μάλιστα τῶν γενναιοτάτων καὶ ἀρίστων, κἂν αἰσχίους ἄλλων ὦσι, καὶ ὅτι αὖ ἡ παρακέλευσις τῷ ἐρῶντι παρὰ πάντων θαυμαστή, οὐχ ὥς τι αἰσχρὸν ποιοῦντι, καὶ ἑλόντι καλὸν δοκεῖ εἶναι καὶ μὴ ἑλόντι αἰσχρόν, καὶ πρὸς τὸ ἐπιχειρεῖν ἑλεῖν ἐξουσίαν ὁ νόμος δέδωκε τῷ ἐραστῇ θαυμαστὰ ἔργα ἐργαζομένῳ ἐπαινεῖσθαι, ἃ εἴ τις τολμῴη ποιεῖν ἄλλ' ὁτιοῦν διώκων καὶ βουλόμενος διαπράξασθαι πλὴν τοῦτο, φιλοσοφίας τὰ μέγιστα καρποῖτ' ἂν ὀνείδη.

Miro errore in libris scriptum est φιλοσοφίας. Errorem esse hanc lectionem manifestum est; nam φιλοσοφίας sensui prorsus repugnat. Stallbaumius quidem librorum lectionem explicare et defendere conatus est: „Itaque ne literula quidem loco movenda est. Quippe φιλοσοφία, latiore sensu dicta, iam tribuitur iis, qui adulationem atque illiberalitatem omnino reprehendendam statuant atque homine ingenuo indignam esse arbitrentur. Itaque verba licebit Germanice sic interpretari: so würde er von Seiten der Bildung die grössten Vorwürfe einernten. Enimvero genitivus

connectendus est cum τὰ μέγιστα ὀνείδη, ita quidem, ut activa vi et potestate positus esse existimetur".

Quae explicatio pluribus de causis improbanda est. Inepta sane est hoc loco philosophiae commemoratio. Stallbaumius quidem dicit, philosophium hoc loco non esse explicandam proprio sensu, sed latiore sensu (Bildung): sed haec explicatio iusta ratione caret. Neque vero φιλοσοφίας (cum verbis τὰ μέγιστα ὀνείδη coniunctum) sensu activo explicari potest = von Seiten der Bildung. Dubitari non potest, quin Plato vocabulo usus sit, quod cum ὀνείδη sensu passivo coniunctum fuerit. Scripsit certe Plato vocabulum, quo res reprehensione digna notabatur.

Hac in re omnes viri docti consentiunt; sed in emendatione huius loci magna est opinionum varietas. Rückert coniecit τῆς ἀτοπίας, Creuzer φλυαρίας, Hermanus πλὴν φιλίας (pro πλὴν τοῦτο φιλοσοφίας), Vermehren φιλεραστίας*), Schenkl φληναφίας, Hertz φιλοπονίας,**) Badham φίλος ὀφθείς.***)

Alii viri docti φιλοσοφίας deleverunt, ut Schleiermacher, Bekker, Baiter, Voegelin, Hirschig, Jahn, Hommel, Badham, Teuffel. Negari non potest, deleto vocabulo φιλοσοφίας sententiam huius loci aptam et accommodatam esse; sed verisimilem hanc emendandi rationem esse nego. Qui enim factum est, ut vocabulum, quod explicari nullo modo potest, in omnes codices irreperet?

Probo igitur sententiam eorum virorum doctorum, qui genuinum quoddam a Platone scriptum vocabulum corrupta voce φιλοσοφίας expulsum esse putant. Coniicio autem πολλῆς ἀσοφίας vel potius φίλων ἀσοφίας, qua coniectura origo corruptae lectionis φιλοσοφίας facilem habet explicationem. Si lectio φίλων ἀσοφίας probatur, duplex genetivus ex verbis τὰ μέγιστα ὀνείδη pendebit, alter subiectivus, qui dicitur (φίλων), alter obiectivus vel passivus (ἀσοφίας). Sensus igitur erit: Quae si quis facere audeat aliam quamlibet rem sequens et efficere studens hac excepta, in maximam amicorum vituperationem insipientiae veniat.

Convivium 187 A.

ὥσπερ ἴσως καὶ Ἡράκλειτος βούλεται λέγειν· ἐπεὶ τοῖς γε ῥήμασιν οὐ καλῶς λέγει. τὸ ἓν γάρ φησι διαφερόμενον αὐτὸ αὑτῷ ξυμφέρεσθαι, ὥσπερ ἁρμονίαν τόξου τε καὶ λύρας.

*) Recte Rettigius dicit, huic coniecturae obstare, quod φιλεραστία non sit vitiosa secundum Pausaniam.

**) Rettigius recte monet: „requiritur gravior reprehensio et φιλοπονία in laude est."

***) Badhami coniectura litteris quidem ad librorum scripturam proxime accedit, sed sententia prorsus ferri non potest.

Editores interpungunt βούλεται λέγειν. ἐπεί. Quam interpungendi rationem non probo. Talibus enim locis, qualis hic quoque est, pleniore interpunctione utendum, quia in enuntiatione ἐπεὶ — οὐ καλῶς λέγει vis atque indoles sententiae primariae et coordinatae inest (ἐπεί = enim). Cf. 188 A καὶ ἐν μουσικῇ δὴ καὶ ἐν ἰατρικῇ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσι . . . φυλακτέον ἑκάτερον τὸν Ἔρωτα· ἔνεστον γάρ. ἐπεὶ καὶ ἡ τῶν ὡρῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ σύστασις μεστή ἐστιν ἀμφοτέρων τούτων.

Nostro loco non quidem interpunctione gravissima βούλεται λέγειν. ἐπεί utendum, sed certe media βούλεται λέγειν· ἐπεί κτλ.

Miram coniecturam Bastius (Krit. Vers. 41) proposuit ὥσπερ ἁρμονίαν τοῦ ὀξέος τε καὶ βαρέος. Bergkius coniecit ὥσπερ ἁρμονίαν τόξου τε καὶ νεύρας. Mihi vero persuasum est, in Heracliti sententia fuisse quoddam vocabulum, quod ad artem musicam referretur, quia Eryximachus Amoris vim potentiamque, in arte musica regenda apparentem, praedicans Heracliti sententiam affert. Falso igitur nonnulli viri docti vocabulum hoc loco aptissimum et plane necessarium, λύρας dico, sustulerunt. Verba τόξου τε καὶ λύρας testimoniis a Iahnio allatis comprobata sunt, et quidem Hippol. ref. haer. IX, 9, Plut. de Is. et Osir. 45 p. 369 B, de anim. procr. e Tim. 27, p. 1026 B, Simplic. in Arist. phys. ausc. I f. 11 a, Porphyr. de antro nymph. 29. — Verum Aristoteles Ethic. Nicom. VIII, 2 dicit: Ἡράκλειτος τὸ ἀντίξουν συμφέρον καὶ ἐκ τῶν διαφερόντων καλλίστην ἁρμονίαν καὶ πάντα κατ' ἔριν γίνεσθαι. Apparet ex hoc Aristotelis testimonio, in Heracliti verbis fuisse ἀντίξοος. Coniicio igitur ὥσπερ ἁρμονίαν ἀντίξοον τόξου τε καὶ λύρας. Aut Eryximachus Heracliti sententiam non satis accurate attulit, aut in codicibus in Eryximachi verbis ἀντίξοον excidit, cuius lacunae causa fortasse sequens vocabulum τόξου est, quod similem sonum habet.

Convivium 190 A.

ἐπορεύετο δὲ καὶ ὀρθὸν ὥσπερ νῦν ὁποτέρωσε βουληθείη· καὶ ὁπότε ταχὺ ὁρμήσειεν θεῖν, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες καὶ εἰς ὀρθὸν τὰ σκέλη περιφερόμενοι κυβιστῶσι κύκλῳ, ὀκτὼ τότε οὖσι μέλεσιν ἀπερειδόμενοι ταχὺ ἐφέροντο κύκλῳ.

Sauppe delevit κυβιστῶσι κύκλῳ, quam opinionem Iahnius et Badhamius probant. In optimis codicibus scriptum καὶ εἰς ὀρθόν, in nonnullis deterioribus καί omissum.

Coniecturam, quam hoc loco propono, a viris doctis probatum iri spero; coniicio autem: ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες καὶ τὰ σκέλη περιφερόμενοι κύκλῳ, ὀκτὼ τότε οὖσι μέλεσιν ἀπερειδόμενοι ταχὺ ἐφέροντο κύκλῳ.

Deleo igitur κυβιστῶσι, sed κύκλῳ retineo, quod vocabulum coniunctum cum περιφερόμενοι cum verbis ἐφέροντο κύκλῳ congruit Coniungo autem οἱ κυβιστῶντες καὶ τὰ σκέλη περιφερόμενοι κύκλῳ: verba τὰ σκέλη περιφερόμενοι κύκλῳ variationem verborum οἱ κυβιστῶντες continent. Aristophanes de antiquissimis hominibus dicit ἐπορεύετο δὲ καὶ ὀρθὸν (i. e. recto incessu, s postavou vzpřímenou) ὥσπερ νῦν ὁποτέρωσε βουληθείη· καὶ ὁπότε ταχὺ ὁρμήσειεν θεῖν, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες... ταχὺ ἐφέροντο κύκλῳ. Sed verbis οἱ κυβιστῶντες et τὰ σκέλη περιφερόμενοι κύκλῳ aperte repugnat εἰς ὀρθόν; nam verba εἰς ὀρθόν nihil aliud significare possunt, nisi rectum incessum (chůzi vzpřímenou). Ceterum καί, quod in optimis codicibus ante verba εἰς ὀρθόν scriptum exstat, haec verba interpolata esse ostendit. Coniectura, quam supra proposui, ὥσπερ οἱ κυβιστῶντες καὶ τὰ σκέλη περιφερόμενοι κύκλῳ, omnes difficultates sublatas esse puto.

Convivium 191 A.

ἐπειδὴ οὖν ἡ φύσις δίχα ἐτμήθη, ποθοῦν ἕκαστον τὸ ἥμισυ τὸ αὑτοῦ ξυνεῖναι, καὶ περιβάλλοντες τὰς χεῖρας καὶ συμπλεκόμενοι ἀλλήλοις, ἐπιθυμοῦντες συμφῦναι, ἀπέθνησκον ὑπὸ τοῦ λιμοῦ.

In optimis codicibus exstat ξυνεῖναι. Lectionem ξυνῄει, quae in nonnullis deterioribus codicibus invenitur, coniecturam esse apparet, eamque improbabilem. Plato scripsit, ni fallor, ἐπόθουν ἕκαστος τὸ ἥμισυ τὸ αὑτοῦ ξυνεῖναι. Postquam ἐπόθουν ἕκαστος corruptum et in ποθοῦν ἕκαστον mutatum est, desiderabatur verbum finitum, et conati sunt librarii hoc mendum corrigere verbo finito ξυνῄει.

Convivium 193 B.

ἀλλὰ τούτων ἕνεκα πάντ' ἄνδρα χρὴ ἅπαντα παρακελεύεσθαι εὐσεβεῖν περὶ θεούς, ἵνα τὰ μὲν ἐκφύγωμεν, τῶν δὲ τύχωμεν, ὡς ὁ Ἔρως ἡμῖν ἡγεμὼν καὶ στρατηγός· ᾧ μηδεὶς ἐναντία πραττέτω· πράττει δ' ἐναντία, ὅστις θεοῖς ἀπεχθάνεται. φίλοι γὰρ γενόμενοι καὶ διαλλαγέντες τῷ θεῷ ἐξευρήσομέν τε καὶ ἐντευξόμεθα τοῖς παιδικοῖς τοῖς ἡμετέροις αὐτῶν ὃ τῶν νῦν ὀλίγοι ποιοῦσι.

Iahnius verba πράττει — ἀπεχθάνεται delevit. Certum est, Platonem dicere non potuisse ὅστις θεοῖς ἀπεχθάνεται. Sed deleto θεοῖς verba πράττει δ' ἐναντία, ὅστις ἀπεχθάνεται (i. e. αὐτῷ, = τῷ θεῷ = Ἔρωτι) hic locus emendatus esse videtur. Ad verba ὅστις ἀπεχθάνεται supplendum est αὐτῷ, i. e. τῷ θεῷ, quae opinio eo probatur, quod sequuntur verba διαλλαγέντες τῷ θεῷ. Librarius in verbis ὅστις ἀπεχθάνεται desiderabat dativum personae et falso addidit θεοῖς, verba antecedentia εὐσεβεῖν περὶ θεοὺς respiciens.

Convivium 195 A.

εἷς δὲ τρόπος ὀρθὸς παντὸς ἐπαίνου περὶ παντὸς λόγῳ διελθεῖν οἷος ὢν αἴτιος ὢν τυγχάνει περὶ οὗ ἂν ὁ λόγος ᾖ.

Hanc lectionem Rettigius in editione exhibet. In codicibus optimis exstat οἷος ὢν αἴτιος. Baiterus coniecit οἷος ὅσων αἴτιος, Badhamus οἷος αὐτὸς ὢν τυγχάνει, Voegelinus οἷος ὢν ὅσων, Iahnius οἷος οἵων, quod Schanzius et Hugius receperunt.

Verisimiliorem puto esse hanc coniecturam: οἷος ὢν αὐτὸς οἵων αἴτιος ὢν τυγχάνει. Haec coniectura confirmatur verbis ὁποῖος δέ τις αὐτὸς ὢν ταῦτα ἐδωρήσατο (195 A), et verbis ἐπαινέσαι πρῶτον αὐτὸν οἷός ἐστιν.

Convivium 197 A.

τοξικήν γε μὴν καὶ ἰατρικὴν καὶ μαντικὴν Ἀπόλλων ἀνεῦρεν, ἐπιθυμίας καὶ ἔρωτος ἡγεμονεύσαντος, ὥστε καὶ οὗτος Ἔρωτος ἂν εἴη μαθητής, καὶ Μοῦσαι μουσικῆς καὶ Ἥφαιστος χαλκείας καὶ Ἀθηνᾶ ἱστουργίας καὶ Ζεὺς κυβερνᾶν θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων.

Nolo hoc loco varias virorum doctorum opiniones afferre et examinare. Hoc tantum affirmo, codicum lectionem καὶ Ζεὺς κυβερνᾶν defendi non posse. Dura constructio tollitur coniectura τοῦ κυβερνᾶν; sed verisimiliorem puto esse lectionem καὶ Ζεὺς κυβερνῶν θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων, ad quae verba supplendum μαθητὴς ἂν εἴη Ἔρωτος; ad vocem μαθητής autem ex vocabulo κυβερνῶν supplendum est τοῦ κυβερνᾶν.

Convivium 197 C.

οὕτως ἐμοὶ δοκεῖ, ὦ Φαῖδρε, Ἔρως πρῶτος αὐτὸς ὢν κάλλιστος καὶ ἄριστος μετὰ τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἄλλων τοιούτων αἴτιος εἶναι. ἐπέρχεται δέ μοί τι καὶ ἔμμετρον εἰπεῖν, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ποιῶν

> εἰρήνην μὲν ἐν ἀνθρώποις, πελάγει δὲ γαλήνην,
> νηνεμίαν ἀνέμων, κοίτην ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει.

Hanc alterius versus conformationem Stallbaumius, Hugius, Schanzius, Rettigius, alii editores receperunt. Putant igitur hi editores κοίτῃ et ὕπνον synonyma esse. Sed, si haec verba synonyma sunt, mira est eorum coniunctio κοίτην ὕπνον τε.

BT κοίτην, Hermogenes, κοίτην τ' Stobaeus | B τε νικήδει, sed in margine vitii nota, T τε νηκηδῆ, b τ' ἐνὶ κήδει, Stobaeus et Hermogenes τ' ἐνὶ κήδει | BT νηνεμίας ἀνέμων, Stobaeus νηνεμίαν τ' ἀνέμων, Hermogenes νηνεμίαν δ' ἀνέμοις.

Hic locus sane difficillimus est. Praeter coniecturas, quae multae a viris doctis propositae sunt, aliae quoque

haud paucae proponi possunt, velut κοίτην δ' ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει vel κοίτης ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει (quia κοίτης ὕπνος unam notionem efficiunt, τὲ in hac coniectura tertio loco positum) vel κοίτης ὕπνον νηκηδῆ vel κοίτης θ' ὕπνον νηκηδῆ (κοίτης ὕπνος = somnus lecti = somnus in lecto), aliae. Quae ipsa mutationum copia difficultatem emendandi auget.

Verisimilior forsitan, quam hae et aliae id genus coniecturae, videri possit haec textus conformatio:

> εἰρήνην μὲν ἐν ἀνθρώποις, πελάγει δὲ γαλήνην,
> νηνεμίαν δ' ἀνέμων κοίτην θ', ὕπνον τ' ἐνὶ κήδει.

κοίτην θ' firmatur lectione Stobaei κοίτην τ'; δ' post νηνεμίαν exhibet Hermogenes; etiam apud Stobaeum particula quaedam post νηνεμίαν posita, non quidem δέ, sed tamen τέ. Νηνεμίαν et κοίτην synonyma sunt, et utrumque vocabulum coniunctum cum genetivo ἀνέμων. Quod ad translatum substantivi κοίτη usum attinet, cf. de maris tranquillitate Aesch. Agam. 552 εὖτε πόντος ἐν μεσημβριναῖς κοίταις εὕδοι πεσών. Κοιμᾶν autem de ventorum placatione iam apud Homerum M 281 invenitur: κοιμήσας δ' ἀνέμους χέει ἔμπεδον (Ζεὺς χιόνα).

Convivium 209 A.

πολὺ δὲ μεγίστη, ἔφη, καὶ καλλίστη τῆς φρονήσεως ἡ περὶ τὰς τῶν πόλεών τε καὶ οἰκήσεων διακόσμησις, ᾗ δὴ ὄνομά ἐστι σωφροσύνη τε καὶ δικαιοσύνη. τούτων αὖ ὅταν τις ἐκ νέου ἐγκύμων ᾖ τὴν ψυχὴν θεῖος ὢν καὶ ἡκούσης τῆς ἡλικίας τίκτειν τε καὶ γεννᾶν ἤδη ἐπιθυμεῖ.

Iahnius verba θεῖος ὢν delevit. Et sunt sane haec verba mira, neque quisquam interpretum idoneam eorum explicationem protulit. Hugius confert 190 B θειότερον γὰρ ἐραστὴς παιδικῶν· ἔνθεος γάρ ἐστι. et 197 A οὐ μὲν ἂν ὁ θεὸς οὗτος διδάσκαλος γένηται. Sed hi loci ad explicationem verborum θεῖος ὢν plane inutiles sunt: nam id, de quo his locis agitur, prorsus diversum est a nostro loco. Fortasse quispiam nostrum locum defendi posse putet verbis 206 C ἔστι δὲ τοῦτο θεῖον τὸ πρᾶγμα, καὶ τοῦτο ἐν θνητῷ ὄντι τῷ ζῴῳ ἀθάνατον ἔνεστιν, ἡ κύησις καὶ ἡ γέννησις. Hoc loco graviditas divinum quiddam esse dicitur; sed valde dubito, num etiam ὁ ἐγκύμων τὴν ψυχὴν dici potuerit θεῖος. — Neque tamen Iahnio verba θεῖος ὢν delenti adsentior; emendanda potius haec verba esse puto, quam tollenda. Legendum esse videtur: τούτων αὖ ὅταν τις ἐκ νέου ἐγκύμων ᾖ τὴν ψυχήν, ἠΐθεος ὢν καὶ ἡκούσης τῆς ἡλικίας τίκτειν τε καὶ γεννᾶν ἤδη ἐπιθυμεῖ, ζητεῖ δή κτλ. Vocabulum ἠΐθεος, quod paullo rarius est, errore in θεῖος abiit, quod

facile fieri poterat, si librarius verborum C 206 θεῖον τὸ πρᾶγμα memor erat. Equidem ἠΐθεος hoc loco valde aptum esse iudico; cf. Plat. Leg. VIII, 840 D μέχρι παιδογονίας ἠΐθεοι καὶ ἀκήρατοι γάμων τε ἁγνοὶ ζῶσιν, quo loco ἠΐθεοι oppositum est vocabulo γεγαμηκότες. Conferas etiam Leg. IX, 877 E.

Convivium 210 E — 211 A.

ἐξαίφνης κατόψεταί τι θαυμαστὸν τὴν φύσιν καλόν, τοῦτο ἐκεῖνο, ὦ Σώκρατες, οὗ δὴ ἕνεκα καὶ οἱ ἔμπροσθεν πάντες πόνοι ἦσαν, πρῶτον μὲν ἀεὶ ὂν καὶ οὔτε γιγνόμενον οὔτε ἀπολλύμενον, οὔτε αὐξανόμενον οὔτε φθίνον, ἔπειτα οὐ τῇ μὲν καλόν, τῇ δ' αἰσχρόν, οὐδὲ τοτὲ μέν, τοτὲ δὲ οὔ, οὐδὲ πρὸς μὲν τὸ καλόν, πρὸς δὲ τὸ αἰσχρόν, οὐδ' ἔνθα μὲν καλόν, ἔνθα δὲ αἰσχρὸν ὡς τισὶ μὲν ὂν καλόν, τισὶ δὲ αἰσχρὸν.

Badhamus verba οὐδ' ἔνθα — τισὶ δὲ αἰσχρόν delevit. Voegelinus tantum verba ὡς τισὶ — αἰσχρόν sustulit. quam opinionem Usener, Schanzius, Hugius probaverunt. Haec verba ὡς — αἰσχρὸν desunt in cod. Vat. 225 (Bekkeri cod. Δ). Rettigius Wolfii sententiam secutus baec verba defendere conatus est, sed plane adsentior Hugio hanc defensionem prorsus improbanti.

Equidem librorum lectionem hac tantum ratione defendi posse puto, si pro ὡς legatur οὐδέ. Verba οὐδὲ τισὶ μὲν ὂν καλόν, τισὶ δὲ αἰσχρόν recte habent. Sed τισὶ alio modo interpretor quam Wolfius et Rettigius; dativum enim τισὶ dativum iudicii esse puto — neque quod aliis pulchrum, aliis turpe esse videtur. Haec verba ab interpolatore profecta esse nego; puto potius, antiquos interpretes existimasse, verba ἔνθα μὲν καλόν, ἔνθα δὲ αἰσχρόν significatione non differre a verbis τισὶ μὲν ὂν καλόν, τισὶ δὲ αἰσχρόν et hanc ob rem pro genuino οὐδέ posuisse ὡς.

Convivium 212 B.

διὸ δὴ ἔγωγέ φημι χρῆναι πάντα ἄνδρα τὸν Ἔρωτα τιμᾶν καὶ αὐτὸς τιμῶ τὰ ἐρωτικὰ καὶ διαφερόντως ἀσκῶ, καὶ τοῖς ἄλλοις παρακελεύομαι, καὶ νῦν τε καὶ ἀεὶ ἐγκωμιάζω τὴν δύναμιν καὶ ἀνδρείαν τοῦ Ἔρωτος καθ' ὅσον οἷός τ' εἰμί.

Dubitari non potest, quin verba καὶ ἀνδρείαν vitiosa sint, quod primus Badhamus cognovit. Falsa haec lectio nata est ex verbis 203 D ἀνδρεῖος ὢν καὶ ἴτης aut ex Agathonis oratione, in qua Amori fortitudo quoque tribuebatur (196 D). Badhamus coniecit καὶ χρείαν (secundum verba 204 C τίνα χρείαν ἔχει τοῖς ἀνθρώποις), quam opinionem Hugius iure improbavit. Hugius ipse verba καὶ ἀνδρείαν delevit. Ego vero

haec verba non delenda, sed emendanda esse puto. Coniicio καὶ ἀρετήν. Socrates inanem et superbam Agathonis orationem, in qua Amori *omnes virtutes* tribuebantur, improbans explicat, *qualem virtutem* (ἀρετή) Amori tribuendam esse putet.

Convivium 214 C.

Ἀλλά, φάναι, ὦ Ἐρυξίμαχε, τὸν Ἀλκιβιάδην, καλῶς μὲν λέγεις, μεθύοντα δὲ ἄνδρα παρὰ νηφόντων λόγους παραβάλλειν μὴ οὐκ ἐξ ἴσου ᾖ.

Nexus verborum ἀλλά, ὦ Ἐρυξίμαχε, καλῶς μὲν λέγεις et nexus enuntiationis interpositae φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην miro et ingrato modo in codicibus turbatus et interruptus est. Primum frustulum quoddam directae enuntiationis ἀλλὰ positum, deinde pars interpositae enuntiationis φάναι sequitur, tum alterum directae enuntiationis frustum ὦ Ἐρυξίμαχε, tum altera pars interpositae enuntiationis τὸν Ἀλκιβιάδην, et nunc demum directa oratio continuatur. Hanc verborum cohaerentium distractionem violentam et plane intolerabilem esse puto; nam etiam talis verborum disiunctio ut ἀλλά, ἔφη, ὦ Ἐρυξίμαχε, ὁ Ἀλκιβιάδης, καλῶς μὲν λέγεις ferri non potest.

Aut igitur ὦ Ἐρυξίμαχε delendum est et legendum ἀλλά, φάναι τὸν Ἀλκιβιάδην, καλῶς μὲν λέγεις, aut delendum τὸν Ἀλκιβιάδην et legendum ἀλλά, φάναι, ὦ Ἐρυξίμαχε, καλῶς μὲν λέγεις. Hanc alteram rationem veri similiorem esse puto; nam huic φάναι facile adscribi poterat explicatio τὸν Ἀλκιβιάδην, quae postea in ipsum verborum contextum illata est.

Verbum φάναι sine τὸν Ἀλκιβιάδην recte dici potuisse haec exempla demonstrant, ut 194 C οὐ μεντἂν καλῶς ποιοίην, *φάναι*, ὦ Ἀγάθων, aut 199 B ἔτι τοίνυν, *φάναι*, ὦ Φαῖδρε, πάρες μοι Ἀγάθωνα. Saepe accusativus subiecti in oratione obliqua omissus est 199 E sqq. Cf. 199 E φάναι εἶναι, deinde ὁμολογεῖν, tum πειρῶ δή, φάναι, 200 A πάνυ γε, φάναι, deinde οὐκ ἔχων, ὡς τὸ εἰκός γε, φάναι cet.

Convivium 220 CD.

τελευτῶντες δέ τινες τῶν Ἰώνων, ἐπειδὴ ἑσπέρα ἦν, δειπνήσαντες, καὶ γὰρ θέρος τότε γε ἦν, χαμεύνια ἐξενεγκάμενοι ἅμα μὲν ἐν τῷ ψύχει καθηῦδον κτλ.

Codicum lectionem τῶν Ἰώνων falsam esse demonstravit Mehler (1850), et coniecit τῶν νέων; L. Schmidtius proposuit τῶν ἰδόντων, Rettigius τῶν Παιόνων, quae coniectura valde mira et improbabilis est. Verba τῶν Ἰώνων emendari posse nego et delenda esse puto.

Convivium 221 D.

οἷος δὲ οὑτοσὶ γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ, οὐδ' ἐγγὺς ἂν εὕροι τις ζητῶν, οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν, εἰ μὴ ἄρα οἷς ἐγὼ λέγω ἀπεικάζοι τις αὐτόν, ἀνθρώπων μὲν μηδενί, τοῖς δὲ Σιληνοῖς καὶ Σατύροις, αὐτόν τε καὶ τοὺς λόγους.

Cod. T exhibet εἰ μὴ ἄρα, B εἰ μὴ ἄρα εἰ. Editores recentes lectionem codicis B recipiunt, quam Bekkerus et Stallbaumius commendaverunt. Rückertius autem et Hommelius εἰ μὴ ἄρα probarunt. Ego hoc quoque loco, ut plurimis aliis, lectionem codicis T meliorem esse puto quam codicis B. Verba εἰ μὴ εἰ sensu πλὴν εἰ poni posse manifestum est, sed εἰ μὴ ἄρα εἰ defendi non potest; nam etiam πλὴν (εἰ μή = πλήν) ἄρα εἰ inusitatum est. Graeci dicebant πλὴν εἰ, atque hanc ipsam ob causam tantum εἰ μὴ εἰ probari potest. Eodem modo in lingua latina dicitur *nisi si*, dici autem non potest *nisi vero si*, *nisi forte si*. Particula ἄρα autem hoc loco valde apta est neque suspicionem movet; non est igitur legendum εἰ μὴ εἰ (deleta particula ἄρα), sed potius εἰ μὴ ἄρα (altero εἰ omisso).

Eodem loco T genuinam lectionem οἷς ἐγὼ λέγω exhibet, in B falsa lectio οἷς ἐγὼ *λέγων* exstat; in sequentibus verbis (221 E) dubitari non potest, quin vera sit lectio cod. T *τῶν* Σωκράτους ἀκούειν *λόγων*, falsa lectio B *τὸν* Σ. ἀκ. *λόγον*. His causis motus etiam lectionem cod. T εἰ γὰρ *ἐθέλει* τις probandam esse affirmo, non lectionem cod. B εἰ γὰρ ἐθέλοι τις. Constructio εἰ γὰρ *ἐθέλει* τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν λόγων, *φανεῖεν ἂν* γελοῖοι τὸ πρῶτον (in protasi indicativus, in apodosi optativus cum ἂν) *rarior* est et hanc ipsam ob causam *verisimilior*. Cf. Hom. Z 129 sq. εἰ δέ τις ἀθανάτων γε κατ' οὐρανοῦ *εἰλήλουθας*, *οὐκ ἂν* ἔγωγε θεοῖσιν ἐπουρανίοισι *μαχοίμην*. Plat. Apol. 25 B πολλὴ *ἄν* τις εὐδαιμονία *εἴη* πρὸς τοὺς νέους, εἰ εἷς μὲν μόνος αὐτοὺς *διαφθείρει*, οἱ δ' ἄλλοι *ὠφελοῦσιν*. Apol. 30 B εἰ μὲν οὖν ταῦτα λέγων *διαφθείρω* τοὺς νέους, ταῦτ' *ἂν εἴη* βλαβερά. Theait. 171 B οὐκοῦν τὴν αὐτοῦ (sc. οἴησιν) *ἂν* ψευδῆ ξυγχωροῖ, εἰ τὴν τῶν ἡγουμένων αὐτὸν ψεύδεσθαι *ὁμολογεῖ* ἀληθῆ εἶναι.

Convivium 222 A.

In Aldina legitur μέμφομαι, συμμίξας κτλ. Wolfius interpunxit ἃ ἐγὼ Σωκράτη ἐπαινῶ, καὶ αὖ ἃ μέμφομαι. συμμίξας κτλ. Stallbaumius scripsit μέμφομαι συμμίξας et hanc explicationem protulit: καὶ συμμίξας αὖ ἃ μέμφομαι εἶπον ὑμῖν ἅ με ὕβρισεν. Conatus est igitur efficere, ut verba ἅ με ὕβρισεν aptum sen-

sum exhibeant; nam si συμμίξας εἶπον coniungimus, ea verba molestum additamentum esse videntur, quod cum praecedentibus verbis non apte cohaeret. Sed quis Stallbaumio fidem habeat verba συμμίξας εἶπον, quae cohaerere manifestum est, distrahenti et divellenti? Puto igitur verba ἅ με ὕβρισεν delenda esse. Cuius interpolationis causa et origo facile potest indagari. Verborum enim sequentium καὶ μέντοι οὐκ ἐμὲ μόνον ταῦτα πεποίηκεν, ἀλλὰ καὶ Χαρμίδην κτλ. rationem habentes existimabant antiqui lectores requiri hoc loco tale quoddam additamentum: „Socratem Alcibiadis pulchritudinem contempsisse", itaque addiderunt ἅ με ὕβρισεν, sed apte haec verba cum praecedentibus coniungere omiserunt.

Convivium 221 E.

εἰ γὰρ ἐθέλει τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν λόγων, φανεῖεν ἂν πάνυ γελοῖοι τὸ πρῶτον· τοιαῦτα καὶ ὀνόματα καὶ ῥήματα ἔξωθεν περιαμπέχονται, σατύρου ἄν τινα ὑβριστοῦ δοράν.

Codicis T lectionem πάνυ γελοῖοι et probabiliorem et aptiorem esse iudico, quam codicis B γελοῖοι; veri enim similius est, genuinum πάνυ in codice B omissum esse, quam lectioni γελοῖοι ab interpolatore nescio quo πάνυ additum esse. Sed aptiorem quoque lectionem graviorem πάνυ γελοῖοι esse puto: nam Alcibiades de Socratis sermonibus 222 A dicit: πρῶτον μὲν νοῦν ἔχοντας ἔνδον μ ό ν ο υ ς εὑρήσει τῶν λόγων, ἔπειτα θ ε ι ο τ ά ο υ ς καὶ π λ ε ῖ σ τ' ἀ γ ά λ μ α τ' ἀ ρ ε τ ῆ ς ἐ ν α ὑ τ ο ῖ ς ἔ χ ο ν τ α ς κτλ., et cum hac t a m g r a v i e t e f f i c a c i praedicatione Socratis sermonum illud π ά ν υ γελοῖοι melius congruit, quam simplex γελοῖοι.

In cod. T legitur σατύρου ἄν τινα ὑβριστοῦ δοράν; in cod. B ἄν deest. Recentiores editores Bodleiani codicis auctoritatem sequuntur; rectius vero priorum editorum nonnulli sub corrupta particula ἄν genuinam lectionem latere putabant, variasque emendationes proponebant. Rückertus αὖ τινα coniecit, Hommelius αὐτίκα pro ἄν τινα, Baiterus δή τινα. Rückerti coniectura melior est quam Hommelii et Baiteri, sed ne ea quidem probanda esse videtur. Aptissima mihi hoc loco particula ἄρα videtur; cf. Symp. 177 E ταῦτα δὴ καὶ οἱ ἄλλοι πάντες ἄ ρ α ξυνέφασάν τε καὶ ἐκέλευον ἅπερ ὁ Σωκράτης. Prot. 319 A ἦ καλόν, ἦν δ' ἐγώ, τέχνημα ἄ ρ α κέκτησαι. Rep. II 358 C πολὺ γὰρ ἀμείνων ἄρα ὁ τοῦ ἀδίκου ἢ τοῦ δικαίου βίος. Nostro loco ἄρα optime explicari potest „scilicet". Cf. de hac significatione Kühneri gramm.[2] pag. 722 (§ 509, 3 et 5).

Sed aliud quoque vitium in Platonis libris hoc loco esse puto: legendum esse videtur σατύρου ἄρα τ ι ν ὸ ς (pro τινά) ὑβριστοῦ δοράν. Proclus in comment. ad Alcibiadem

priorem pag. 313 dicit: καὶ ἐν συμποσίῳ δὲ σατύρου τινὸς αὐτὸν ὑβριστοῦ φησι δορὰν περιβεβλημένον ἔνδοθεν ἀνοιχθέντα ἀγάλματα δεικνύναι θαυμαστά. Hanc Procli lectionem utpote meliorem et verisimiliorem commendare non dubito.

Ještě slovo k etymologii jména ‚Morava‘.

Podává Dr. **Frt. S. Kovář.**

Od té doby, kdy vyšel můj článek v tomto časopise (ročn. III. str. 329—334), nadepsaný „Etymologický příspěvek ku jménu Morava“, dostalo se mi dvoji důkazové posily pro minění tam zastupované, že název ten jest složeninou, a to jednak článkem G. Burghausera, uveřejněným několik dní před vydáním dotyčného sešitu ČMFého v měsíčníku „Zeitschrift für die österr. Gymnasien“ s nadpisem „Ueber eine Gruppe deutscher Ortsnamen“, jednak pojednáním O. Kollera. Burghauser vytkl si úlohu, provésti důkaz, že — egg (řidčeji — eck) ve složeninách místních názvů v německých Alpách rakouských rovněž pochází ze základu aka. Tím (nepřímo ovšem) potvrzen opětně úsudek můj o druhé části složeniny jména „mar-*aha*“. Důkaz svůj podal pak nejen obdobou složenin podvojných, svrchovaně zajímavých, jako „Braunegg — Braunau, Reichenegg — Reichenau, Hohenegg — Hohenau . . .“, nýbrž i hláskoslovně pochodem ovšem dosti složitým, ale zajisté přesvědčujícím. Nelze mi tu věru nepřipomenouti jím uvedeného Marchegg, kteréž také mně — konstatuji to jen pro zajímavou shodu soudu jeho se soudem mým — píšícímu prvější článek svůj opět a opět vtíralo se na mysl, jehož však nepřipomenul jsem tehdáž. Nechtělť jsem na ten čas více tvrditi než dokazovati, ač s druhé strany nemohu nevyznati, že by mi nyní připomínka ta byla s potěšením opravdovým . . . Za to budiž mi nyní náhradou přídavek z vlastního, že také řeka Váh (Waag) názvem svým souvisí s $\sqrt{\text{ak}}$, ve kterémžto mínění utvrdil jsem se hlavně středolat. tvarem aucha. Tím ovšem není vyloučeno, že by záhadný dosud (v Tacitových Letopisech II, 63 vedle Marus = Morava uvedený) Cusus přes to mohl býti starším jménem Váhu.

Byť i z pojednání Burghauserova přímo neplynulo nic pro výklad slovanského názvu Morava, předce odkryt jest opět jiný důležitý odnož kmene aka, k jehož zvláště pestré mnohotvárnosti po stránce rozmanitých přechodů hláskoslovných bylo slušný bráti zřetel v pojednání dřívějším a již

hlavně nyní bude mi se dovolávati vůči historicky — především pro bohatou snůšku literatury — závažné práci O. Kollera „Ueber den Namen Morava“, otištěné ve výroční zprávě vyšší zemské realky v Kroměříži z r. 1878. Toto pojednání dříve mi nebylo známo, nyní však dostalo se mi šťastnou náhodou do rukou a jest posilou, či lépe řečeno podnětem k prohloubení této otázky předůležité.

Koller proti Šafaříkovu výkladu (Starož. slov. vyd. J. Jirečka I. 541 pozn. 50): Morava = mare-aqua, tedy i nepřímo proti mně stručně, jen tak ve formě poznámky (str. 10) připomíná, že slovanské jméno Morava jest jakýmsi lokalním adjektivem se příponou *-ava*, obdobou prý přivlastňovacích přídavných v *-ovъ* utvořeným, bera za důkaz, že prý slov. *v* vždy odpovídá indoevropskému *v* a že koncovka *-ava* pouze přistupuje buď ke jmenům místním („Ortsnamen“) anebo k pojmům místním („Ortsbegriffe“). Jest tudy ve sporu i s Hoškem. Proti tomu činím podstatné námitky tyto:

1. Dvě léta před Kollerem Fr. Prusík přesvědčivě dokázal (viz Sitzungsberichte der philologisch-historischen Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, 1876 svazek 83.), že adjektiva ona berou původ svůj v dativu na *-u* stupňováním tohoto. Výklad Prusíkův ovšem na věci celé mění jen málo, a to již z příčiny úzkého styku tvarového dativu s lokálem. Důležitější však naskytuje se tu otázka tato: Proč mluva dvojí brala se tu cestou sáhajíc jednou v názvosloví řek ku příponě *-ova*, jako „Prahova“ (přítok valašské Jalomnice po prazích do nížiny dolnodunajské spěchající), pak „Grabovo“ neb i druhotné odvozeniny na př. „Březovica, Lipovica“ . . ., po druhé k *-ava*. Vězí ve zjevu tom snad těkavá libovůle řeči neb okamžitá nálada jakási? Nemyslím. Původ obou koncovek jest zajisté zcela jiný. Prvější z nich jest doopravdy po smyslu Praskově „modifikací“ jakousi či lépe řečeno přenůškou pojetí majetku s osoby na věc, tak že Prahova jest řekou ku prahům příslušnou (srov. u Praska několik adjektiv takových tvaru určitého: súdový, trhový, korábový) . . . Druhá pak ze přípon vzala původ svůj jinde. Veda důkaz toho obracím, jak se dí, vlastní zbraň spisovatelovu proti němu samému. Týž praví (str. 20.) s Humboldtem (Ansichten der Natur I. 181): „Die Völker bezeichnen nur solche Gegenstände mit eigenen geographischen Namen, die mit einander verwechselt werden. Der Orinoko, der Amazonen- und Magdalenen-Strom werden schlechthin der Fluss, der grosse Fluss, das grosse Wasser genannt, während die Uferbewohner die kleinsten Bäche durch besondere Namen

unterscheiden“. Sám pak k tomu dodává ihned: „Und im Quadenlande war die March, namentlich da sie noch wasserreicher war als heutzutage, sicher der Fluss κατ' ἐξοχήν“. Dobrá. Z toho jde, že maraha u Germanů, Morava (Moldava, Vltava) u Slovanů znamená prostě řeku hojnovodou, řeku přední v zemi, čili že obě jména jsou čistými appellativy. Napsal-li tudy Šafařík, že sotva která krajina slovanská jest bez řeky a jména „Morava“, měl plnou pravdu. Výrok takový zajisté může každý jiný spisovatel *ne*slovanský učiniti zase o té které přední řece své vlasti. Tak mají Germané svou Muldu a Fuldu, o nichž ve dřívějším pojednání svém jsem ukázal, že jsou s „Moravou“ stejnokmenné v obou částech složeniny. To slušno nyní míti na zřeteli. Kterému ze jmen obou „maraha“ a „Morava“ přísluší časová priorita, o tom jasné svědectví vydávají dějiny. V dřívější studii své jsem již poznamenal, že Slované znenáhla se šířili do země moravské, od Quadů znenáhla opouštěné, a Koller (str. 1.) vytýká: drei Völker, Kelten, Germanen, Slaven haben nacheinander an den Ufern dieses Flusses gewohnt. Jest tudíž pravděpodobno, ba téměř jisto, že Slované zrovna tak přispůsobili duchu jazyka svého kmenové *-aha*, jakož učinili s prvou částí složeniny Mara-Mora; taktéž v Čechách „Muldaa“ přešlo asi v „Moldava“ a toto zase ve „Vltava“. Tam pak, kde něm. *aa* již dříve bylo přešlo v *á* neb i *a*, *ne*vyskytá se buď připona -ava, aneb jsou běžny oba tvary promiscue. Odtud vysvětluji druhotvary Mulda-Moldava, Mora-Morava. Kdyžtě tomu tak, nestojí, jak Koller se domnívá, slov. *v* proti indoevr. *p*, nýbrž proti germ. *h*. Krystallisační takměř přechod oné hlásky *h* ve *v* zanechal mnohotvárnou stopu v přepisech latinských i řeckých (o čemž srv. i Kollera str. 10.). Pověděliť jsme již v prvé části, že kmen apa ve slovanštině odnožil jinak. Z toho zavírám ještě, že po jméně hlavní řeky vytvářeny byly názvy řek a říček menších s koncovkou *-ava*, kdy ponětí její kmenové již dávno se bylo vytratilo, a že jména srbské i bulharské Moravy od severu sem byla přenesena (srovn. i Kollera str. 9.). Toliko pro tuto fasi vývojovou může býti přijato mínění Hoškovo a Kollerovo. Ve příčině původu jména přidávám se zcela k Šafaříkovi.

Úvahy a zprávy.

Egypt Exploration Fund. Archaeological report 1896—1897 comprising the work of the Egypt Exploration Fund and the progress of Egyptology during the year 1896—1897. Edited by F. Ll. Griffith. With maps. London 1897.

Nemine nyní takořka roku, abychom nebyli překvapeni důležitými nálezy z klassického starověku, učiněnými v zemi někdejších faraonů. Také rok právě uplynulý byl objevům těm příznivu, ano velmi příznivu. Neboť spousta památek byla tu na jevo vynesena, jež čestně závodí s velkolepými nálezy, kteréž v Arsinoi a Socnopaei Nesu poštěstily se r. 1891, ba snad je i překonává. Místo, které poskytlo takovéto netušené kořisti bádání vědeckému, jest někdejší město středoaegyptské *Oxyrhynchos*, ležící na kraji západní pouště, 120 angl. mil jižně od Kahýry. Město to bývalo hlavním městem 19. nomu aegyptského, zkvétalo za periody řeckořímské a nepozbylo důležitosti ani v první polovici středověku. Již ve 4. a 5. st. proslaveno bylo nemalým počtem křesťanských chrámů i klášterů, a z toho, že rychle rozšířilo se křesťanství v okolí jeho, jakmile nové náboženství státem římským uznáno bylo, možno vyvozovati, že hluboké kořeny tam zapustilo již dříve za pronásledování jeho císaři římskými. Nejsouc však chráněno přírodou se strany západní, vydáno bylo město to nemálo nájezdům beduinů, již častými pleny velice mu škodili a, jak se zdá, přivodili konečně jeho zkázu. Nyní nezbývá než několik chyší z dávné té slávy, víska *Behneseh*.

K památnému místu tomu zaměřila v předešlé zimě vědecká výprava, vyslaná na útraty společnosti anglické *Egypt Exploration Fund*, by pátrala po památkách v pruhu pouště devadesát mil dlouhém mezi Faiyûmem a Minyehem. Expedice ta, majíc v čele proslulého aegyptologa prof. Flinders Petrie, dále zasloužilé badatele a vydavatele řeckých papyrů B. P. Grenfella a A. S. Hunta, v prosinci roku 1896 dorazila na místo určené a tu zvolila dotčenou vesnici Behneseh za hlavní stan svůj. Tam také zahájila svou práci, předpokládajíc, že ukryty jsou v lůně míst těch zbytky literarních památek osob vznešených, jež kdysi místa ta hostila. Když prvé výkopy ukázaly, že jak město tak i pohřebiště jeho náleží k periodě římské, přenechal Petrie další práci jmenovaným dvěma kollegům a odebral se 40 mil na sever, k obci Deshâsheh, by na tamějším starém pohřebišti pátral po památkách staroaegyptských, jež předmětem jsou učených studií jeho.

Práce Grenfellovy a Huntovy trvaly po čtyři téměř měsíce a měly výsledek velkolepý. Hroby a místa, jež otevřeli tito angličtí učenci, objevily se na mnoze vydatnými schránami památek literarních i neliterarních všeho druhu. O nálezech těch podává Grenfell v první části uvedené nahoře publikace zevrubnější zprávu. Jedním

z prvních nálezů našich učenců byl papyrus obsahující výroky Kristovy (Λόγια Ἰησοῦ), z nichž některé shodovaly se s písmem svatým, jiné však byly odchylné neb zcela nové. Brzy potom objeven zlomek s písmem uncialním, obsahující největší část první kapitoly evangelia sv. Matouše. Jak ona Logia tak tento úryvek evangelia pochází nepochybně z třetího století: nasvědčuje tomu nejen písmo, nýbrž i datované papyry, s nimiž zároveň památky ony byly nalezeny. Tím jsou texty ty o celé století starší než nejstarší rukopis, jejž pro Nový zákon máme. Grenfell vyslovuje na str. 6 svého referatu domněnku, že oba papyry ony pocházejí z knihovny některého křesťana, jenž za pronásledování Diokletianova zahynul a jehož knihy pak v různá místa byly rozmetány.

Než čím dále naše společnost pátrala a kopala, tím hojněji přicházely rukopisy na jevo, tak že sotva stačiti se mohlo je uschovávati. Rozumí se, že vedle papyrů i mince a různé předměty umělecké se nacházely. Papyry tu objevené zahrnují celé tisíciletí, jdouce od doby římské až do desátého století, kdy papyrus postoupil jako látka psací místo papíru, sahají tedy až do periody arabské. Proti tomu památky z doby ptolemejské nenalezeno tu ani jedné, ač po nich pátráno bylo velmi bedlivě.

Největší část papyrů Oxyrhynšských psána jest řecky. Jest tu asi 300 literarních kusů, jednak staroklassických, jednak theologických, velikosti různé, náležitých ponejvíce v první tři století po Kr., než vyskytují se zde i některé pergamenové úryvky periody byzantské. A asi polovice z těchto 300 kusů jsou části z básní Homerových. Ostatek táhne se ke všem téměř odvětvím řeckého písemnictví; jsouť tu kusy z básníků epických, lyrických, elegických, tragických a komických (Aristofana), z řečníků, historiků, filosofů, kusy z pojednání metrických, grammatických, geometrických, medicinských zároveň s úryvky starších autorů křesťanských druhu všelikého. Mnohem větší jest počet zlomků neliterarních (páčiť se na 2000 kusů) i táhnou se úryvky ty k prvním sedmi stoletím po Kr. Rozmanitost jejich obsahu jest opět převeliká. Shledávámeť zde smlouvy, žádosti, vyhlášky, závěti, úřední i soukromé dopisy, rozkazy platební, kvitance, soudní nálezy, zkrátka všechny druhy písemností života soukromého i veřejného.

Také nalezeno několik latinských papyrů, jak se zdá, z 3. st., z nichž některé jsou druhu literarního. Jeden z úryvků takových vykazuje verše první knihy Vergiliovy Aeneidy.

Z písma hieratického a demotického nenalezeno téměř nic; ale objeveno několik papyrů koptických a asi 100 svitků arabských.

Výkopy tyto ukončila společnost naše 15. dubna, načež zadělala nálezy své pečlivě do skřínek a beden, jež pak poslala do Kahýry. Stopadesát největších a nejzachovalejších svitků jakož i některé lepší antiky ponechány tu pro museum v Gizeh, ostatek poslán

v 280 cínových schránkách do Anglie, kamž dopravena zásilka počátkem června.

První snahou šťastných nálezců po návratu do vlasti bylo uveřejniti zlomek obsahující Kristova *Logia*. To stalo se za nedlouho v publikaci Λόγια Ἰησοῦ. Sayings of our Lord from an early greek papyrus. Edited by Bernh. P. Grenfell and Arthur S. Hunt. London 1897.*)

Uveřejnění druhých nálezů bude vyžadovati delší doby, několik let. Když Grenfell referat svůj psal, jen povrchně znal papyry objevené a jen o některých věděl určitěji, co obsahují. Dovídáme se ze str. 12., že jest tu vedle dotčeného zlomku evangelia sv. Matouše i zlomek z akt sv. Pavla a Thekly, části z básně v sapfických slokách složené (5 slok), bezpochyby z básně Sapfy samé, dále úryvky ze Sofokleova Oidipa Krále, z Isokratovy řeči περὶ ἀντιδόσεως, z Platonovy Politeie, z Xenofontových Hellenik, z Demosthenových προοίμια δημηγορικά, fragment z metrického traktatu Aristoxenova Ῥυθμικὰ στοιχεῖα (zlomek ten, jakkoliv jen malý, prý jest vysoce cenný a potvrzuje v jedné věci bádání Westphalovo), větší kus chronologického díla obsahující data předních událostí od r. 356—316 př. Kr., zlomek chovající v sobě asi 50 veršů ztracené komoedie, dále delší vyhláška Flavia Titiana, praefekta Aegyptu za císaře Hadriana, zpráva o rozmluvě mezi císařem Markem Aureliem a jakýms úředníkem Alexandrijským, seznam čtvrtí a ulic v Oxyrhynchu v 4 st. po Kr. Texty tyto míní Egypt Exploration Fund veřejnosti podati již v nejbližším létě. Publikace dalších papyrů Oxyrhynšských, pokud zajímavější jsou, bude následovati v letech nejblíže příštích. Ročně vycházeti má po svazku o 300 stranách v quartu zároveň s facsimily, bude-li, jakož lze očekávati, s dostatek odběratelů.

Zatím však uveřejňuje již zde — v části druhé str. 13 až 21 — Arth. Hunt papyrus zvláště cenný, obsahující úryvek ze 4. knihy díla Thukydidova (kap. 36—41), týkající se Atheňanů, již připluli k ostrovu Sfakterii pod vůdcovstvím demagoga Kleona, a vzdání se jim posádky spartské. Jest psán v úzkých kolumnách uncialním písmem staršího rázu a zdá se náležeti v první století po Kristu. Pravidelně užíváno tu iota adscriptum, přízvuky a přídešníky scházejí, rovněž značky elise. Ale byť rukopis ten byl o něco, na př. o jedno století, jak s jedné strany bylo již tvrzeno, mladší, jest to přece nejstarší svědek, jejž pro podání Thukydidovo dosud máme. Srovnáme-li znění jeho s textem dosavadním, neznamenáme podstatných rozdílů; odchylky jsou tu, ale jen rázu více formalního. Faktum to jest pozoruhodné. Byli kritikové, již ne beze vší pravděpodobnosti tvrdili, že nezachován nám text Thukydidův v ryzí po-

*) O theologickém významu nálezu toho jedná Ad. Harnack, Ueber die jüngst entdeckten Sprüche Jesu (Freiburg i. B., 1897).

době, nýbrž že valně byl porušen rukou písařů a kommentatorů. Máme nyní důkaz, že porušení to nestalo se teprve ve středověku, ani v prvních stoletích křesťanství, neboť text náš shoduje se v podstatných částech s textem prvního neb druhého století po Kristu, jímž jest zlomek náš. Nelze namítnouti, že by fragment papyrový byl příliš malý, abychom platně co v oné věci usuzovati mohli: právě v té části jsou některé případy, kde z interpolac podezříván byl text dosavadní.

Utrpěl-li text Thukydidův z vážnější míry rukou cizí, musilo se to státi již před naší aerou. Pokud se to stalo, jest otázkou jinou. Nemožno by pozměnění to nebylo. Vždyť papyry starší, pošlé na př. z třetího století př. Kr., ukazovaly vskutku jiné recense památek řeckých, než jaké nás došly. Tak na př. homerský text čítaný tou dobou v Aegyptě byl velmi odchylný od naší vulgaty, totéž ukazovaly fragmenty z Platonova Faidona a Lacheta.

Odchylky Oxyrhynšského zlomku Thukydidova od textu našeho jsou na mnoze povšimnutí hodny, někdy vykazují skutečné zlepšení podání. Na počátku kap. 37 četlo se na př. s rukopisy: γνοὺς δὲ ὁ Κλέων καὶ ὁ Δημοσθένης ὅτι εἰ καὶ ὁποσονοῦν μᾶλλον ἐνδώσουσι, διαφθαρησομένους αὐτοὺς — ἔπαυσαν τὴν μάχην a uznáván byl anakoluth: náš zlomek však ὅτι vypouští, jak učiniti navrhoval již H. Stephanus, a tím odstraňuje se z textu skvrna nemilá. V kap. 39 přidává zlomek τις k σῖτος, a přídavek ten jest zcela vhodný. Na některých místech shledáváme čtení dvojí, pocházející patrně ze srovnání rukopisu jiného některým písařem. Čtení nadepsaná jsou obyčejně lepší. Na př. kap. 38 μάχη οὐ σταδαία (proti σταδία), aneb kap. 38 ἐφῃρημένος (proti ἐφειρημένος) aneb kap. 38 ἀνοκωχῆς (proti ἀνακωχῆς) atd. Ostatně jsou v opravách patrny ruce dvě, kteréž jen někdy nelze spolehlivě od sebe rozlišiti.

V části další jedná prof. Flinders Petrie o svých pracích na pohřebišti v Deshâsheh a vypisuje, jaký úspěch mělo tamější jeho kopání. Zprávu jeho přecházíme mlčením, ježto ony výkopy týkají se starověku aegyptského, ne památek klassických.

V druhém oddílu této publikace *Progress of Egyptology* zajímá nás jen stať Kenyonova na str. 57—63, kde podána zpráva o pokroku aegyptologie v r. 1896/7, pokud se týče Aegyptu za periody řecko-římské.

Autor konstatuje především velkolepé nálezy v Oxyrhynchu, potom ohlašuje získání papyru obsahujícího nové pro nás básně Bakchylidovy Britským museem v prosinci minulé zimy. Tento objev lyrického básníka řeckého starší doby, vrstevníka a soupeře Pindarova, musí počítán býti k největším nálezům řeckým za let posledních. Nešťastnou náhodou byl však papyrus onen velice porouchán a nemálo z něho úplně zničeno. Nicméně mravenčí píli badatelů anglických a německých sestaveny byly kousky a kusy jeho v nále-

žitý pořádek, tak že možno více než 1000 veršů dosti dobře čísti. Kenyon podotýká, že můžeme si na základě jich učiniti spolehlivější úsudek o básníku tom dosud málo známém. Nenalezáme prý v něm sice druhého Pindara, ale přece autora nemalého půvabu a lahody, jímž lze též genia Pindarova správněji a zevrubněji oceniti, než možno bylo před tím. Vydání nálezu toho následovati prý bude v měsících nejbližších.*)

Dále referuje K., které texty v Aegyptě v letech dřívějších objevené uveřejněny tiskem roku posledního a předposledního, jakož i které práce jich se dotýkají.

Tři texty literarní publikovány v Mittheilungen aus der Sammlung der Papyrus Erzherzog Rainer (1897, VI p. 1—18, 81—113). Jsou to skvostné zlomky půvabného Kallimachova epyllia *Hekale*, psané, jak se zdá, ve 4 st. po Kr., jež uveřejňuje prof. Gomperz, dále dva úryvky Xenofontovy, a sice menší z *Cyropaedie* V 2, 3—3, 23 (z druhého století po Kr.) a větší z *Hellenik* I 2, 2—5, 8 (z třetího století po Kr.), kteréž publikuje Wessely. Ani v těchto fragmentech Xenofontových neznamenáme podstatnějších úchylek od dosavadního textu i vidíme, že ani Xenofontovo podání v době po Kristově narození valně se nezměnilo.

Prof. Mahaffy (*Papiro greco inedito* v *Rendiconti della Accademia dei Lincei* 1897) otiskuje text řeckého papyru obsahující živé líčení bouře na moři v prose i klade napsání jeho v počátek druhého století po Kr.

V článku Revue de Philologie XXI (1897) p. 1 „Fragment d'une Λακεδαιμονίων πολιτεία“ podává Kenyon menší zlomek z díla jednajícího o zvycích jakéhosi národu. Domnívá se, že táhne se zlomek ten k Sparťanům a že asi máme tu díl rozpravy o ústavě spartské. Příslušný papyrus klade do 2 st. po Kr. Zároveň s touto památkou uveřejňuje K. dále v článku *Le Droit de Réquisition dans l'Égypte Romaine* (ibid. p. 4) i text neliterarní (z r. 163 po Kr.), jenž vrhá jakési světlo na pravomoc římských úředníků v Aegyptě požadovati velbloudů k službě státní. Oba ty texty pocházejí z papyrů v Britském museu chovaných.

Přehled, arci poněkud neúplný, literarních textů, jež dosud z papyrů byly uveřejněny, podává Couvreux v Revue de phil. XX (1896) v článku *Inventaire sommaire de textes grecs classiques retrouvés sur papyrus*.**)

Svrchu jmenovaní badatelé angličtí Grenfell a Hunt vydali druhý svazek řeckých papyrů s některými latinskými „Greek Papyri, Series II: New Classical Fragments and other Greek and Latin

---

*) Za tisku této zprávy uveřejněno vydání to. V ročníku příštím podáme zevrubnější zprávu o nálezu tomto.

**) Zevrubnější sbírku takovou uveřejňuje K. Haeberlin v Centralblatt für Bibliothekswesen (1897).

Papyri." Oxford 1897.*) Většina textů těch jest druhu neliterarního, zlomky literarní jsou jen skrovné; není tu tak důležitého kusu, jako byl erotický zlomek alexandrijský ve svazku předchozím, než některé z nich jsou přece velmi zajímavy. Nejdůležitější jest úryvek z velmi starého ionského spisovatele, Ferekyda ze Syru, ze spisu Πεντέμυχος, jednající o svatbě Zevově a Heřině. Zvláštní náhodou chová v sobě zlomek ten citat z Ferekyda odjinud známý a na základě tom mohl autor jeho býti konstatován. Pro známost staré ionské prosy jest zlomek tento důležit. Grenfell a Hunt uveřejňují tu i některé fragmenty homerské z 3 st. př. Kr., kteréž obsahují, podobně jako zlomky vydané Mahaffym a Nicolem, některé verše, jež nevyskytují se v naší vulgatě, než v jednom případě, což povšimnutí hodno, verš takový citovaný od Plutarcha. Zlomky jsou z Iliady ze zpěvu IV, VIII, XXI—XXIII. Nad to otiskují vydavatelé některé úryvky neznámých autorů pocházející z 3 st. př. Kr., velmi skrovné sice, ale palaeograficky zajímavé, potom menší kousky z Demosthenových řečí o křivém poslanectví (§ 10) a proti Formionovi (6, 7), zlomek z Xenofontových Memorabilií I 3, 15—4, 3. Listiny neliterarní v tomto svazku obsažené jsou hlavně z římské periody a dotýkají se rozmanitých aktů života soukromého a veřejného. Také nacházíme zde některé dokumenty doby byzantské jakož i několik zlomků latinských. Velmi cennou publikaci tuto zakončují pečlivé vypracované rejstříky a zdařilá některá facsimilia.

Poslední rok přinesl též pokračování berlínské publikace *Griechische Urkunden aus den Museen in Berlin*, a sice vol. II. seš. 9—11. obsahující 85 listin, čím dosahuje počet papyrů tu otištěných značného čísla 696. Mezi listinami zde se vyskytujícími jest delší papyrus latinský podávající císařské edikty, jež týkají se odvolání se k císaři a privilegií veteranů (č. 628). Doba dokumentu toho stanovena není.

Dobré opravy k textům řeckých papyrů již publikovaným podává polský učenec Stan. Witkowski ve spise *Prodromus grammaticae papyrorum graecarum aetatis Lagidarum* (Krakov 1897). Th. Reinach probírá papyrus táhnoucí se k židovskému poslanectví vypravenému k císaři Klaudiovi v článku *L' empereur Claudius et les anti-sémites alexandrins d'après un nouveau papyrus*, umístěném v Revue des Études Juives tom. LXII. Řecké nápisy nalezené professorem Petriem v Koptu r. 1893—94 vydal Hogarth v Petriově spise *Koptos* str. 26—35 (London 1896). Kromě těchto uvádí Kenyon ještě některé jiné práce z oboru řeckých papyrů a nápisů v Aegyptě nalezených, kteréž v posledním neb předposledním roce byly vydány. Jen názvy jich mohu tu uvésti. Jsou to zejmena: Mommsen, Aegyptische Papyri (Zeitschrift der Savigny-Stiftung.

*) Svazek první vyšel r. 1896 tamže pod titulem „Greek papyri, Series I: An Alexandrian erotic fragment and other Greek papyri, chiefly Ptolemaic." Edited by B. P. Grenfell, fellow of Queen's college Oxford.

Romanische Abtheilung. XVII (1896) str. 175); Dareste, Un document juridique égyptien de l'époque Romaine (Revue des Études grecques, IX (1896) p. 176); Paul Meyer, Die aegyptischen Urkunden und das Eherecht der römischen Soldaten (Zeitsch. der Savigny-Stiftung. Rom. Abth. XVIII (1897) p. 44—74): Gradenwitz, Zu den aegyptischen Processprotokollen ibid. XVII (1896); Paul Meyer, Zur Chronologie der Praefecti Aegypti im zweiten Jahrhundert (Hermes XXXII (1897) p. 210—234); týž, Aus aegyptischen Urkunden (Philologus, LVI (1897) p. 193—216); P. Jouguet, Inscriptions grecques d'Égypte (Bulletin de Correspondance Hellénique XX (1896) p. 167); Cagnat, Quatres inscriptions latins inédits d'Assouan (Académie des Inscriptions, Comptes Rendus XXIV (1896) p. 37); Schwarz, Die Inschriften des Wüstentempels von Redesiye (Neue Jahrbb. für Phil. 1896 seš. 3—4): H. Graillet, Une collection de tessères (Mélanges d'archéologie et d'histoire XVI (1896) seš. 3—4); Strack, Die Dynastie der Ptolemäer (Berlin 1897); Kaerst, die Begründung des Alexander- und Ptolemäus-Kultus in Aegypten (Rhein. Mus. LII 1. 1897), Hogarth, Philipp and Alexander of Macedon (London 1897).

Již z přehledu podaného vidíme, že čilý ruch zavládl na poli tomto, jež náhle takořka před očima našima se rozevřelo. Téměř denně obohacovány jsou aegyptskými nálezy vědomosti naše o klassickém starověku v míře nikdy před tím netušené. A to jsme na počátku nálezů těch; kdož ví, jakých překvapení poskytnou nám hroby tamější v době další? Rob. Novák.

W. M. Lindsay, Die lateinische Sprache. Ihre Laute, Stämme und Flexionen in sprachgeschichtlicher Darstellung. Vom Verfasser genehmigte und durchgesehene Uebersetzung von Hans Nohl. Leipzig, Hirzel 1897. 8⁰, p. XVI a 748.

R. 1894 vydal Lindsay, na slovo vzatý badatel hlavně v oboru starší latiny, jazykem anglickým objemné své dílo The latin language (Oxford, Clarendon Press), v němž hláskosloví, kmenosloví a tvarosloví jazyka latinského bylo zevrubněji probráno. Učenec anglický sestavil tu, čeho kromě něho dopátrali se různí badatelé — a pokrok ten byl nemalý — od dob Corssenových v příčině označené. Dílo takové bylo již skutečnou potřebou. Neboť bohaté výzkumy nejnovější, nehledíme-li k stručnému přehledu Stolzovu v encyklopaedickém díle Ivana Müllera (2. vyd. z r. 1889), po různých místech byly roztroušeny i nebylo výkladu jich souborného, nebylo díla, jež by nám důkladněji vysvětlovalo různé změny hláskoslovné a tvaroslovné v jazyku latinském se stanoviska nynějšího jazykozpytu srovnavacího. Práce Lindsayova byla se všech stran s nemalou radostí uvítána; odborní kritikové velmi příznivě o ní se vyslovili, uznávajíce jednomyslně její správnost, učenost a spolehlivost. Autor ovládl úplně rozsáhlý material sem náležící, se zdravým soudem

a dobrou methodou jej vzdělal a rozdělil i dílo podal, jež odpovídá veskrze výši nynějšího bádání v oboru jazyka latinského. Není divu, že záhy ozývaly se v Německu hlasy po překladě důležité knihy této, by mnohým se stal přístupnějším ryzí obsah její: sám Osthoff překladu takového si přál a k němu pobádal. Přání tomu vyhověl žák jeho Jan Nohl a přeložil v publikaci uvedené dílo Lindsayovo, jakkoliv mezi tím (r. 1894 a násl.) vyšel první svazek rozsáhlého německého díla, historické grammatiky jazyka latinského v Lipsku u Teubnera, v němž Stolz zevrubně o hláskosloví a kmenosloví latinském pojednal. Nejlepší to důkaz, jakou cenu publikace anglická i po této německé má!

Rozumí se, že německé zpracování vyniká nad originál anglický: mohlť autor tu užiti různých pokynů, jež mu dali četní recensenti ve svých referatech, mohl těžiti ze spisů, jež od r. 1894 do letoška vyšly, hlavně však ze jmenované obsáhlé práce Stolzovy. Změny překladatelem předsevzaté jsou nepodstatné, na př. doklady anglické nahrazeny německými, jinde uváděny příklady z gothštiny neb ze starohornoněmčiny místo z jiných řečí indoevropských atd. Také terminologie vzhledem k německým čtenářům leckde pozměněna.

Celé dílo záleží z 10 oddílů, a to jedná oddíl I. o abecedě (str. 1—14), II. o výslovnosti jednotlivých hlásek (str. 14—171), III. o přízvuku (str. 171—251), IV. o latinských zástupcích zvuků indoevropských (str. 251—359), V. o tvoření kmenů substantivných a adjektivných (str. 359—419), VI. o deklinaci substantiv a adjektiv, o komparaci a číslovkách (str. 419—482), VII. o pronominech (str. 482—520), VIII. o slovese (str. 521—629), IX. o adverbiích a předložkách (str. 629—684), X. o konjunkcích a interjekcích (str. 685—747). Činíme pozorny naše kruhy odborné na tento spis, doporoučejíce jej zvláště knihovnám gymnasijním co nejlépe.

Rob. Novák.

Clifford H. Moore, Julius Firmicus Maternus, der Heide und der Christ. Inaugural-Dissertation. München 1897. 8°. p. 54.

Do poslední doby bylo rozšířeným míněním, že křesťanský spisek de errore profanarum gentium zachovaný pod jmenem Julia Firmika Materna nepochází od stejnojmenného autora pohanského díla astrologického Matheseos libri octo. Identitu obou autorů popíral již kardinal Baronio, potom slavný filolog Justus Lipsius, v našem věku učinil tak Conr. Bursian, jenž vydal onen spisek křesťanský v Lipsku r. 1856; příkladu jeho následovali jiní, mezi nimi i další vydavatel téhož dílka K. Halm. Mínění opačné, dle něhož původcem památek obou byla jedna a táž osoba, mělo jen málo stoupenců: byli to zejména francouzský filolog Fil. Labbé (1660), Cave, J. A. Fabricius (1718), k nimž před nedávnem přidružili se noví vydavatelé Firmikova díla astrologického, Kroll a Skutsch (srvn. Hermes XXIX, p. 519). Také autor uvedené nahoře disser-

tace, mladý učenec severoamerický, jenž právě dovršil svá studia filologická na universitě mnichovské, hájí tento náhled druhý.

Že totožnost obou spisovatelů popírána byla, stalo se hlavně tím, že chronologická data v obou spisech se vyskytující nesprávně byla interpretována. Neboť vyvozováno z nich, že knihy matheseos složeny byly mezi r. 334—355. Tím by traktat de errore pr. g., jenž sepsán byl nejpozději před r. 350, připadal v dobu, kdy psán byl spis předešlý, a ta okolnost vylučuje ovšem totožnost autorů obou. Neboť nelze si mysliti, aby týž muž psal dílo pohanské v době, kdy byl již horlivým křesťanem.

Než novým bádáním (srvn. Hermes XXIX, p. 468) ukázalo se, že ona data chronologická nebyla vykládána správně i že nepracoval skladatel matheseos o díle tom přes dvacet let, nýbrž že tento spis povstal mezi r. 334—337, traktat pak křesťanský že připadá mezi léta 346—350, tedy že mezi oběma jest časová mezera nejméně devíti let.

Tento výsledek jest pro dotčenou otázku veliké důležitosti. Neboť pak mohl spisovatel astrologie zcela dobře býti autorem knížky křesťanské de errore pr. g. Mohlť Julius Firmicus Maternus v době oněch devíti let vzdáti se pohanství a přestoupiti ke křesťanství i státi se jeho horlivým obrancem. Příklady takového přestupu máme v kruzích vzdělaných pohanů, rhetorů a spisovatelů, v dobách těch četné; dostačí ukázati k jménům Tertullianus, Cyprianus, Commodianus, Arnobius. Tato možnost identity obou spisovatelů stává se však jistotou, uvážíme-li mluvu a sloh v obou těch spisech. Této stránce věnovali dřívější badatelé, jednajíce o oné otázce, pozornost nepatrnou aneb i žádnou. Zásluhou Moorovou jest, že zevrubně právě jí se zanášel a shody v obou památkách vyhledal. Shody ty jsou takové, že není možno, aby byly povstaly při různých spisovatelích, nýbrž že nutno jest pomýšleti na jednoho a téhož skladatele knih obou, jakož nám rukopisy autora jen jednoho jmenují, totiž Julia Firmika Materna.

V další stati jedná Moore o pramenech obou knih a o znalosti literatury tohoto autora. Traktat apologetický jeví nemalou příbuznost s Minuciovým Oktaviem, tak že se zdá, že Firmicus rozpravu svou sepisoval, maje po ruce dialog ten. Naproti tomu nelze dokázati nějakého styku s apologetickými traktaty Tertullianovými Ad nationes a Apologeticus: bezpochyby neznal Firmicus spisů těch. Nesnadno jest o pramenech druhého díla, pokud astrologických věcí se tkne, co určitého říci; neboť lze jen s Maniliovou astronomickou básní jakousi souvislost jeho nalézti, ku kteréž již věhlasný Scaliger (r. 1600) ukázal, a to v nepatrné části 8, 5—17, v tak zvané sphaera barbarica. Není však užšího spojení s Aratovými Φαινόμενα a překladem jich Ciceronovým a Germanikovým. Bezpochyby vážil Firmicus látku své mathese z astrologických spisů své doby, jichž bylo dostatek, kteréž však nám se nezachovaly.

Firmicus uvádí ve své rozpravě této také různé příklady historické na doklad svých tvrzení. O příkladech těch soudí Moore, že váženy jsou především z díla Liviova, potom ze Sallustia, dále z Cornelia Nepota. Na příslušných místech dikce Liviova a Sallustiova ještě jest znatelna.

Ku konci sestavuje autor, co o životě Firmikově na základě spisů jeho — neboť jiných zpráv o něm nemáme — říci lze. Vidíme odtud, že byl muž ten ze Sicilie a to ze Syrakus, že náležitě vzdělal se jak v latině tak v řečtině: jeho spisy jeví znalost starých autorů, nejen prosaistů, na př. Livia, Sallustia, Cicerona, Nepota, Plinia St., nýbrž i básníků, jako Vergilia a Horatia; mluva v nich jest velmi blízka tak zvané latině africké.

Zdařilá práce tato, obohacující platně nejen literarní historii římskou, nýbrž i grammatiku jazyka latinského, sepsána byla za vedení prof. Eduarda z Wölfflinů, jemuž také od vděčného učně jest věnována.

Rob. Novák.

Fr. Leo, Analecta Plautina, de figuris sermonis I. Gottingae, in libraria Dieterichiana 1896. 4°, p. 48.

V pozoruhodné práci této jedná Leo, vydavatel tragoedií Senekových a komoedií Plautových, o figuře ἀπὸ κοινοῦ, pokud u Plauta se vyskýtá. Staří grammatikové a scholiasté vykazovali figuře té pole veliké: rozuměliť ji kteroukoli částku řeči, jež jednou položena jsouc náležela ke dvěma neb i více členům myšlénky, λέξιν ἅπαξ μὲν λεγομένην, πολλάκις δὲ νοουμένην καὶ συντασσομένην (Spengel, rhet. gr. III. p. 76). Novější badatelé, jako Mehlhorn (de schematis ἀπὸ κοινοῦ ratione et usu. Hlohov 1833), Bedř. Haase, Arnošt Müller (Observ. Horat. p. 26 n.), Koldewey (Zeitsch. f. d. Gymn.-Wesen 31, p. 337 n.), Jiří Clemm (de breviloquentiae Taciteae quibusdam generibus p. 113 n.), Boldt a jiní, obor její valně zužují, uznávajíce ji jen tam, kde část řeči ke dvěma členům větným neb větám příslušná neklade se hned již ve členu neb výroku prvém, nýbrž až v druhém a ani tu ne obyčejně na konci, nýbrž o něco dříve, kde tedy jest i postavení slov poněkud strojené a umělé, vztah pak společného slova ne zcela na snadě, na př. Plaut. Trin. 647: culpa maxume et desidia tuisque stultis moribus; Stat. Achill. 1. 632: tu nunc tela manu, nostros tu dirigis arcus; Tib. 2. 5, 111: sine qua versus mihi nullus verba potest iustos aut reperire pedes. Mínění to sdílí i Leo, jenž píše na str. 5: ἀπὸ κοινοῦ appellatur ea figura, qua pars orationis ad duo sententiae membra sententiasve pertinens non in priore ponatur, sed in altera; quo fit ut auditoris animus, nisi intra paucorum vocabulorum terminos figura versatur, ultra priorem periodi partem suspensus teneatur. quod si verbum commune in fine demum totius periodi ponitur, figura plerumque nulla est: quo fit ut ad figuram ἀπὸ κοινοῦ facile hyperbaton aliquod accedat et multiplex reddat sermonis artificium.

K tomu dodává na str. 7: 'scilicet figuram non habet Trin. 650 cape sis virtutem animo et corde expelle desidiam tuo aut, si habet, sensu vix percipitur, quoniam quo loco positum est tuo facillime ad nomen utrumque refertur neque in priore sententiae parte nomen attributum desideratur'. Tento rhetorický druh figury ἀπὸ κοινοῦ byl znamenitě vypěstován v mladší poesii řecké a zajisté že vliv měl i na poesii římskou. Než mylné by bylo — dovozuje Leo — domnění, že figura ona k Římanům teprve od Řeků přešla a nebyla tu odedávna domovem. Důvody uvádí dva, jednak že nacházíme ji u Římanů již od prvních dob písemnictví jich, jednak že vyskytuje se nejen v mluvě vznešenější a umělé, nýbrž i v řeči volnější a nižší. Podávajíť příklady její nejen Plautovy veselohry, nýbrž i listy Ciceronovy, satiry Luciliovy i drobnější básně Catullovy, což svědčí o hlubších kořenech jejích v mluvě římské. Nad to není onen pořádek slovní žádnou zvláštností jen řečtiny, nýbrž lze jej dokázati i v jiných jazycích, na př. v němčině.

Toto předeslav probírá spisovatel jednotlivé kategorie figury oné u Plauta, ovšem stále zření maje k případům podobným v ostatní literatuře římské. Nejednou jest na př. položeno adiectivum, jež ke dvěma substantivům patří, teprve před substantivem druhým, jako Asin. 245: nunc pergam ad forum atque experiar opibus, omni copia (= omnibus opibus, omni copia). Častěji jest tak postaveno pronomen possessivum, jako Bacch. 1105: hic quidemst pater Mnesilochi, euge, socium aerumnae et mei mali video; Pseud. 870: quem medicamento et suis venenis dicitur fecisse rursus ex sene adulescentulum. Podobné postavení mívá i společný genetiv: na př. Men. 576: res magis quaeritur quam clientum fides cuius modi clueat; Pers. 61: unde ego hunc quaestum obtineo et maiorum locum. Nezřídka má předmět postavení ἀπὸ κοινοῦ jako Men. 509 neque hercle ego uxorem habeo neque ego Erotio dedi nec pallam surrupui; ib. 707 adibo atque hominem accipiam quibus dictis meret; Pers. 524 ac suo periclo is emat qui eam mercabitur. V některých případech, o nichž Leo jedná, může býti pochybno, zda třeba jest figuru ἀπὸ κοινοῦ uznati, ale přes to jest sbírka a rozprava Leonova prospěšna a poučna, objasňujíc onen zjev v mluvě Plautově zevrubně.

Poznání různých případů figury ἀπὸ κοινοῦ jest důležito nejen pro exegesi, nýbrž i pro kritiku textovou. Neboť jak jinde tak i u Plauta zcela nepřirozeným zdálo se leckdy dotčené postavení slov a tudy nepůvodním, i měněn od kritiků za příčinou tou text. Nyní zjevno jest, že na četných místech stalo se tak neprávem. Zvláště u básníků, kde metrum nedovoluje měniti pořádek slov zachovaný, jest to patrno. Pochybnější mohou býti případy u prosaistů; neboť zde mnohdy vyloučena není možnost, že neobyčejný pořádek, činící figuru ἀπὸ κοινοῦ, zaviněn vlastně písaři, kteří nejednou z příčin různých pořádek původní porušili a zaměnili. Tak na př. sotva má

pravdu Leo, jestliže na str. 15 uznává u Frontona p. 107. 10 Nab. slovosled rukopisný: 'praeterea siquid eleganti aut verbo notabili dictum videretur excerpsi' a stanoví figuru ἀπὸ κοινοῦ. Fronto zajisté, ač rhetor, jest veskrze přítelem přirozeného a jednoduchého pořádku slovního a nestaví slov tak uměle nikde. Pravdu má asi Orelli, jenž čte verbo aut a porušení slovosledu písaři přičítá. Slova přemístěna jsou v palimpsestu autora toho i jinde: uvádím některé příklady takové ve Wiener Studien 1897, p. 255.

Rob. Novák.

Quinta Tullia Cicerona list o ucházení se o konsulát. Přeložil dr. Ladislav Brtnický. Programm c. k. vyššího gymnasia v Hradci Králové r. 1897, str. 3—15.

Když doba se blížila, kdy M. Cicero o konsulát ucházeti se mínil — bylo to r. 64 —, poslal mu bratr jeho Quintus v podobě listu rady, jak by počínati si měl, by idealu svého, hodnosti konsulské, dosáhl. Nebyly to sice věci M. Ciceronovi neznámé, jež mu tu předloženy byly, ale sebráno bylo zde vše, co důležitého v příčině ucházení o úřady pověděno býti mohlo, co znáti nejen jemu bylo prospěšno, nýbrž i jiným kandidátům v Římě. Tím měl list ten i význam širší a není také pro nás bez zajímavosti. Podávať nám dobrého poučení o ambitu římském; vidíme z něho, kterak i jiné zásady byly tu platny, než jaké obyčejná morálka dopouští, poznáváme, jakých prostředků a prostředečků bylo užíváno při nadcházení přízně volícího obecenstva, by k cíli se dospělo. Četba spisku toho v nejedné věci jest užitečna i vzhledem k řeči Ciceronově pro Murena, jejíž nejedno místo dochází odtud svého objasnění. Učinil proto dobře prof. Brtnický, že památku tu přeložil na češtinu.

Překladatel snaží se podati překlad věrný a neusnadňuje si práci, jakož nyní leckdy se děje, převodem volným, kde by na slovo originalu mnoho vždy nepřišlo. Tato snaha jeho zasluhuje uznání, rovněž pak nelze popříti, že mnohá místa podařilo se mu ztlumočiti vhodně a obratně. Arci má toto věrné a doslovné překládání své meze a nesmí zejmena tam zachováno býti, kde by jím češtině násilí se činilo. Chyby takového druhu nacházíme na některých místech v překladě tomto. Nečeské jest na př. v § 28 „zvláštní nějaká sláva a důstojnost i velikost činů musí býti v tom, pro něhož by lidé známí — hlasovali" a zajisté lepší by bylo: „zvláštní přímo slávou a důstojností a velikostí činů vyznačovati se musí ten, pro nějž . . . ." Po latinsku přeloženo v § 14 „posléze k tomu ty přihlédni, míníš-li . . . . že tobě někteří proto přátely jsou" místo „přihlédni, zda asi proto tobě někteří přátely jsou." Podobně v § 17 místo „skoro každá řeč — dostane se v pověsť tržiště" lépe řekneme jen „dostane se na tržiště": neboť fama jest tu po způsobu latinském právě tak nadbytkem položeno jako animus ve větě „dux animos militum confirmavit." Latinou jest způ-

sobeno v § 25 nepěkné spojení „ačkoliv dlužno se spoléhati a obrněnu býti přátelskými svazky“ místo „ačkoliv dlužno se spoléhati v přátelské svazky a jimi obrněnu býti.“ V § 38 čteme „udrževše — jedni statek, druzí čest, jiní spásu;“ lze říci spásu udržeti? Než vad takových jest zde poměrně jen málo, a celkem hledí Brtnický vyhověti duchu jazyka našeho.

Rovněž jen zřídka byl smysl chybně vystižen, jako jmenovitě § 20 „a jako jsi žádnému z oněch v žádné věci nikdy nebyl neochotným:“ v latině jest molestus a to znamená „a jako jsi nikomu z oněch v žádné věci nikdy nebyl na obtíž“ t. j. nikdy jsi nevymáhal odměny za prokázanou službu. V § 16 překládá Brtnický „kdo jsou přátely ze spravedlivější příčiny (ex causa iustiore) pokrevenství nebo příbuzenství nebo bratrstva“ místo „kdo jsou přátely z podstatnější příčiny, jako pokrevenstvím nebo příbuzenstvím nebo bratrstvem:“ v § 8 přeloženo „snaživý, přičinlivý, nevinný (innocens, místo bezúhonný)“. Chybou tisku zdá se § 31 „tvoji soupeři ani nemají“ místo „neznají (norunt).“

Cizí jména, jako agitator, agitace, energie, nevyjímají se v českém překladě hezky a snadno mohl pro ně nalezen býti výraz náš. Neobvyklé jest psaní věčí, nejvěčí, poněvač. Chybné jest § 40 „vyměřiv — poznejž“ místo výměře. Verbum finitum schází v § 38 u part. udrževše.

Překladu předeslán jest krátký úvod týkající se obsahu a rázu spisku Quinta Cicerona. Litovati jest, že překladatel nevyložil tu též o životě a literární činnosti muže toho, než jen k obšírnějším spisům cizojazyčným odkázal, jež málo komu z našinců budou po ruce. Z konce úvodu překladatelova dovídáme se, že překlad zdělán jest na základě vydání Wesenbergova (r. 1872). Pozornosti Brtnického uniklo tedy nové důležité vydání C. F. W. Müllera z r. 1896, jež zakládajíc se na hojnějším materialu rukopisném a přihlížejíc k výbornému vydání Bücheleroyu z r. 1868, jež, jak se zdá, Wesenbergovi neznámo zůstalo, podává na mnohých místech text lepší.*)

Rob. Novák.

S. Ricci, Epigrafia latina. Trattato elementare con esercizi prattici e facsimili illustrativi. Con 65 tavole. Milano 1898. Cena l. 6·50, 8°. XXXII a 447 stran.

Dlouho byla pociťována potřeba příruční knihy latinské epigrafiky. Spis *Zellův*, Handbuch der römischen Epigraphik, jenž vyšel poprvé r. 1852, po druhé 1874, oplýval chybami a uznán všeobecně za nezdařilý. Spisek K. *Bone*-a, Anleitung zum Lesen, Ergänzen und Datieren römischer Inschriften r. 1881 určen byl v prvé řadě laikům a obsahuje co nejstručněji pouze elemen-

*) Odvetou k tomuto listu Quintovu poslal M. Cicero později bratru svému obšírnější dopis o správě provincie. Dopis ten přeložil prof. A. Brějcha v programmě gymnasia Táborského z r. 1896.

tární vědomosti epigrafické. Teprve *Hübner* a *Cagnat* odpomohli nedostatku měrou náležitou. Hübner uveřejnil nejprve svou studii v XIII. svazku Encyclopaedia Britannica v Edinburku 1882 a r. 1886 vydal Römische Epigraphik, kteráž r. 1892 vyšla v druhém vydání. (V prvním svazku Müllerova Handbuch der klass. Altertumswissenschaft.) Cagnat uveřejnil v letech 1884 a 1885 řadu pojednání o epigrafice římské, kteráž r. 1886 vyšla jako samostatný spis: Cours élémentaire d' épigraphie latine a po třech letech ve vydání druhém. Spis Cagnatův došel právem všestranného uznání: úplné ovládání rozsáhlé látky, přesná methodičnost, stručný ale jasný a srozumitelný výklad, těmito známkami řadí se spis Cagnatův k nejlepším příručním knihám vůbec. Po uvedených předchůdcích vystupuje Ricci, docent starožitností a antické epigrafiky na universitě milánské s novou příruční knihou. Spis jeho rozdělen jest v šest částí, z nichž tři (III. IV. V.) můžeme nazvati hlavními a tři (I. II. VI.) vedlejšími. V *první* části (str. 1—33) obsaženy jsou stručné dějiny epigrafiky latinské počínaje nejstarší sbírkou epigrafickou Anonyma Einsiedelského, kteráž v IX. století po Kr. zdělána byla ze starších sbírek epigrafických a nezakládá se, jak se dříve za to mělo, na autopsii, až po založení monumentálního Corpus inscriptionum latinarum. *Druhá* část (str. 34—41) obsahuje výklad o účelu studia epigrafického a methodě. Epigrafik musí dovésti nejen čísti nápisy, nýbrž též vykládati, po případě doplňovati, k čemuž potřebí jest znalosti mnoha literárních odvětví. *Třetí* část (str. 49—59) jedná o třídění nápisů dle chronologie. Vykládá se tu o charakteru písma v době archaické, republikánské a císařské. Tato opět dělí se ve dvě části: první doby císařství a pozdní. Výklad doplněn jest hojnými ukázkami písma z rozličných dob, jakož vůbec spis tento vyznamenává se tím, že přidáno jest množství faksimilií, kteráž, ač ve formě po většině zmenšené, nahrazují nám dosti dobře přímý názor písma na památce samé. Nejobšírnější jest část *čtvrtá* (str. 60—275): třídění nápisů dle obsahu a účelu. Část tato rozpadá se ve výklad o nápisech votivních, náhrobních, čestných a nápisech rázu veřejného. Rozdělení toto není ovšem zcela přesné, neboť nápisy čestné velmi často mají ráz památky veřejné, ale odporučuje se se stanoviska praktického. Každá z těchto částí třídí se opět ve dva oddíly: první obsahuje výklad theoretický, druhý část praktickou s hojnými příklady a ukázkami faksimilií na př. elogia Scipionů, elogium Duiliovo, tabula Veleiatum. Stručné přídavky na př. o úřední karrieře (cursus honorum) senatorů a rytířů, o titulech císařů na nápisech a mincích od Augusta až po Theodosia (část tato dle Cagnata) usnadňují lepší porozumění. Část *pátá* (str. 276—295): třídění nápisů dle materiálu neb předmětu, do něhož jsou vryty neb na způsob reliefu z půdy vyčnívají neb konečně jsou napsány, rozděluje se na 12 skupin: nápisy na mramorových kvádrech, na mosaikách, na vodovodech, na cihlách

pálených i nepálených, na rozličných nádobách ze skla, terrakotty a kovu, na vahách a měrách, na mincích, na známkách (tesserae: militares, gladiatoriae, hospitales, convivales, lusoriae, diptycha consularia), na zbraních, na hračkách, nápisy zvané „sortes“, známky okulistů. Každý druh jest znázorněn hojnými faksimiliemi. V části *šesté* (str. 296—308): umění doplňovati nápisy a datovati pohřešujeme praktické příklady, kteréž právě zde jsou instruktivnější než sebe širší výklad theoretický. Mezi přídavky důležity jsou seznamy tribuí a zvláště seznam zkratek na rozličných nápisech užitých v alfabetickém pořádku (str. 351—417). Na konci připojen jest obšírný rejstřík (str. 421—442). Z přehledu toho jest patrna bohatost látky epigrafické tu vyložené. Výklad jest veskrze správný, jasný a srozumitelný i začátečníkovi. Literatura vědecká uvedena jest svědomitě a po většině též úplně. Spisu nikterak není na újmu, že na četných místech za vzor vzat výborný spis R. Cagnata. Právem možno tvrditi, že spis Ricciho co do obsahu důstojně řadí se k výborným knihám předchůdců o tomto předmětu, s druhé strany pak hojnými faksimiliemi nad ně vyniká. Opraviti jest na str. 38 senatus consultus v s. consultum a na str. 129 foemina.

J. Pražák.

Edward A. Freeman, Geschichte Siciliens. Deutsche Ausgabe von **Bernhard Lupus.** Zweiter Band. Von den ersten Zeiten der griechischen Kolonien bis zu dem Anfange der athenischen Einmischung. Mit vier Karten. Lipsko, B. G. Teubner. 1897. Str. v 8° XIII a 546.

Přednosti díla Freemanova vytčeny obecně již v posudku I dílu (ČMF I. 73 sld.), rovněž i zásluha německého překladatele (l. c. II. 151). Díl druhý ve příčině této prvému nijak neustupuje, nýbrž spíše jej ještě překonává. Zvěčnělý Freeman právě v tomto druhém díle prokázal veškero své mistrovství, jevící se jednak v obdivuhodném ovládání látky a v imponujícím autoptickém názoru o kraji i jednotlivých místech jeho, jednak ve státnickém posuzování historických zjevů, jímž může se honositi pouze Angličan, všem směrům veřejného života přivyklý. Přirovnávání jeho jednotlivých událostí dějinných s příbuznými zjevy v dějinách sicilských projevuje ducha všestranně politicky i historicky vytříbeného, kteréž přednosti německý překladatel ještě doplňuje z bohatého zdroje vědomostí svých.

Tento druhý díl pojednává o nejskvělejší stránce dějin sicilských, o době totiž, za níž kvetoucí osady řecké, požívajíce plné nezávislosti, nejvýše politicky i kulturně pokročily. Doba ta počíná založením Syrakus a končí spolkem Athen s Rhegiem a Leontiny, čímž zahájena nešťastná sicilská politika athenská. Způsobem neobyčejně zevrubným i zajímavým líčí se především vznik Syrakus ve všech příčinách topografických, se stálým přihlížením k povaze půdy i památkám zachovaným. Část tato jest nejskvělejší částí

monumentálního díla tohoto. Nejprvé líčí se osudy Syrakus za dynastie Deinomenovců, při čemž postupně sleduje autor místní vývoj největšího řeckého města starověku, jakož i šíření se panství jeho podél mořského břehu i do vnitrozemí. Vedle povzneseného hlediště dějepisce státnicky naladěného a i pro strategické poměry vycvičené oko majícího, vlastnosti to, jež jsou přednostmi moderních anglických klassicistů, promíseno jest líčení velmi hojnými charakteristickými podrobnostmi, které jemu dodávají zvláště půvabné svěžesti. Episodicky vkládá se do této periody prvá tyrannis syrakuská. Způsobem dosavádní pokusy ve mnohém překonávajícím vypisuje se počátek panství Deinomenovců a současného s ním panství Theronova v Akragantě, spolu pak po zásluze oceňují se i poesie i starší filosofie sicilská. Se vší možnou zevrubností vypisuje se dále prvá válka s Karthaginci, po níž následuje 39 krátkých let nezávislosti sicilské. Do této doby spadá i obdivuhodná vzpoura Sicilianů, chrabrým Duketiem vedených. V dodatcích obsažena jest řada drobnějších zkoumání, jednotlivé fáse sicilských dějin objasňujících, k nimž řadí se čtvero příloh grafických, zejména podrobné plány měst Akraganta a Syrakus v V stol. př. Kr.

Dr. J. V. Prášek.

Philologisch-Historische Beiträge Curt Wachsmuth zum sechzigsten Geburtstag überreicht. Lipsko. 1897. B. G. Teubner. Str. 218.

Aegyptiaca. Festschrift für Georg Ebers zum 1. März 1897. Mit 1 Tafel in Lichtdruck und 9 Figuren im Text. Lipsko. 1897. Engelmann. Str. 152.

Universita lipská slavila letošním rokem dvojí vzácnou slavnost akademickou. Bývalý její člen, egyptolog a slavený básník Jiří Ebers, jakož i dosavádní chlouba filosofické fakulty prof. Curt Wachsmuth, dovršili právě šedesátý rok blahodějného pro vědu žití svého, kteréž příležitosti užili hojní žáci obou jubilantů ku slavnostnímu jubilejnímu projevu. Oba slavnostní spisy vynikají zdařilým obsahem, který jim zajisťuje cenu trvalou. Všechny obory staroklassického i staroorientálského studia zastoupeny jsou v obou sbornících cennými prácemi, z nichž buďtež alespoň nejdůležitější vytčeny. Ve sborníku Wachsmuthovi věnovaném, v němž obsaženy práce 23 žákův oslavencových, pojednává především C. Cichorius o relievech pomníku, u Adamklissi v Rumunsku objeveného. Proti Furtwänglerovi, který kladl pomník do r. 29 př. Kr., tudíž do válek Augustových v Podunají, dovozuje Cichorius ve shodě s Benndorfem, že řečený pomník jest památníkem na Trajanovu válku s Daky a jest tudíž vítaným doplňkem k hojným archaeologickým památkám, Trajanem příčinou této války zůstaveným, kteréž od římského sloupu Trajanova šíří se podél Dunaje až po římský limes v Dobrudži. — W. Ruge uvažuje o římské silnici v Kappadokii, která v létech osmdesátých byla v údolích řeky Göksün-su

a severní pobočky její Tôlbüzek-su objevena. Po bedlivém srovnání všech okolností, zejména údajův Antoninova Itineraria s nynějšími poměry, dospěl Ruge k přesvědčení, že hlavní silnice římská Caesarea - Komana - Melitene obcházela pohoří Bimboadagh severně, v Ptandari spojovala se se silnicí, na níž leželo město Kokusos a tudíž že Komanu hledati jest v horním údolí řeky Sara, tam kde do něho ústí průsmyk Yedi-Oluk — E. Weber znovu vydal a kriticky objasnil sofistické dialexeis δισσοὶ λόγοι zvané — R. Schmertosch pojednává o málo potud známém ale velmi zajímavém latinském kommentáři ze XVII stol. ku Plutarchovu spisu de facie in orbe lunae, jehož původcem jest slavný astronom J. Keppler — B. Maurenbrecher zkoumá v obšírném a zevrubném článku elegie Tibullovy po stránce skladu jejich — P. Prager podává některé exegetické příspěvky k Aethiopikám Heliodorovým. — M. Thiel vyšetřuje, odkud čerpal Vitruvius údaje de mirabilibus aquis, a vyvrací tvrzení Roseovo, že vzaty jsou z Varrona — P. Sakolowski obrací se proti Suidově zprávě, že nám známý výtah lexika Stefana Byzantského pořízen byl jakýmsi Hermolaem, dovozuje, že exemplář Stefana, jímž se Suidas řídil, liší se od výtahu nás došlého, který sestaven jest z několika výtahů, dle různých hledisk upravených, a ukazuje proti Geffckenovi, že není lze ve scholiích k Dionysiu Periegetovi zlomků ze Stefana přímo vzatých se dobrati — F. Gündel upravuje některá místa Lukianova — C. Radinger zkoumá epigrammy v palatinské anthologii, poslé z chrámu Apollonidina v Kyziku — A. Buchholz prokazuje, že Diodorova anagrafe Kappadockých králů pokud se týče doby před Alexandrem V. sestavena jest ze jmén známých perských satrapů ve správném pořadí chronologickém — E. Drerup objasňuje Aristotelovu zprávu (Ἀ. π. 54) o státním písaři athenském — A. Baumstark shledává zprávy z řeckých spisovatelů vzaté u spisovatelův arabských a syrských. — Menší příspěvky podávají E. Martini, C. Pittel, A. Klotz, A. Preuss a C. Scherling. — R. Koehler zkoumá původní Hellanikovo znění pověstí o Theseově plavbě na Kretu a o Theseovu únosu Heleny. — W. Becher dovozuje, že Ceretanum u Columelly r. r. III. 3, 3 hledati jest v okolí etrurského města Caere. — H. Beschomer shledává dva dotud nepovšímnuté zlomky Theogniovy. — F. Bock podává kritické příspěvky k některým místům Aristotelových rhetorik — M. R. Dimitrijević probírá Hesiod. v. 641—662.

Proti výhradně klassickému obsahu jubilejního spisu Wachsmuthovi věnovaného mají Aegyptiaca převahou ráz egyptologický a staroorientálský. J. H. Bondi dolíčuje vzájemnou výměnu kulturních podnětů mezi Egypťany a Semity — L. Borchardt podává zprávu o nově shledaném papyru, nyní v musei v Gize, který obsahuje v sobě dvorské účty některého krále staré říše, nepochybně Ἴσσι, ve kterémž shledává se osmý král V dynastie Manethonovy

Ταγχέρης; dle toho jest z papyrů známých nejstarší. — A. Erman pojednává o některých průpovědech ku poctě bohyně nebes Nut — F. Hommel z nápisů staroarabských vybírá místa, k Egyptu se odnášející — F. Krebs z papyrů, libelli nebo βιβλίδια zvaných, líčí zajímavým způsobem policejní zřízení v Egyptě za dob římských — O. von Lemm podává některé příspěvky k poznání jazyka koptského — A. Lincke zevrubným způsobem doličuje pamět perského krále Kambysa v pověsti, literatuře a umění středověkém. — E. Meyer pokusil se o určení zemí a měst, v Amarnských dskách připomínaných; také Meyer tvrdí, že ass. Ušû, hierogl. ʿ-w-t-w jest Παλαίτυρος klassiků, neudává však důvodův aniž cituje příslušného pojednání referentova — W. Max Müller vysvětluje některá neznámá slova v předpisu lékarského papyru Ebersova z jazyka foinického — A. Pietschmann vykládá význam psacích potřeb, jež Egypťané zemřelým do hrobu kladli — K. Reinhardt uveřejňuje neznámou posud listinu koptskou, v níž patriarcha Abraham klatbu uvaluje na kněze Abrahama Salomona — H. Schäfer dovozuje, že neapolský nápis, uveřejněný Brugschem, Thes. insc. aeg. IV, 632, nevypovídá o dobytí Egypta skrze Kambysa, jakž Erman usuzoval, nýbrž klade jej do doby ptolemejské. Referent podotýká, že přes vážné vývody Ermanovy ve svém spise „Kambyses und die Ueberlieferung des Kambyses" nápisu toho neužil — C. Schmidt uveřejňuje řecký náhrobní nápis z egyptské Antinoe — K. Sethe podává nové zprávy k životopisu stavitele Amenhotepa, syna Hapu, souvěkovce slavného zakladatele jezera Moiridova, faraona Amenhotepa III — V. Spiegelberg uveřejňuje novou řadu neznámých dotud egyptských písní erotických — G. Steindorff popisuje zlomky dvou záhadných reliefův a dovozuje po zevrubném výkladu archaelogickém, že jsou egyptského původu a že náleží době předhistorické — U. Wilcken uveřejňuje některé egyptsko-hellenistické texty.

Dr. J. V. Prášek.

Jan Svoboda. O amfiktyonii delfské. 14. programm českého gymnasia v Opavě. Vydán koncem školního roku 1897. Str. 28.

S povděkem zaznamenávám dokončení zajímavého pojednání, o jehož prvé části již dříve (ČMF II. 300-302) zpráva podána. Pan spisovatel, řídě se přáním kritiky, uspůsobil své pojednání dle ustálených již zásad, platných v písemnictví českém, ku vědám klassickým hledícím, čímž dílko jeho po formalné stránce velice získalo. Tato druhá část pojednání p. Svobodova pojednává o vnitřním zařízení delfské amfiktyonie a sice v pořadí náležitém o místě a době schůzí amfiktyonských, o účastnících a poradách amfiktyonských a jejich usneseních, o účelu a o právomoci delfské amfiktyonie, o chrámích, budovách a posvátném majetku amfiktyonie delfské, o obětech a slavnostech, o soteriích a o právech amfiktyonských vzhledem k věstnici delfské. Ve všech těchto příčinách zabírá p. Svo-

boda stanovisko, s vědeckým badáním doby shodné, a dospívá k trvalým výsledkům, užívaje hojně dokladů klassických i dokládaje se diskussí novější. Co do kompetence amfiktyonie probírá p. Svoboda kriticky známá místa Aischinova (περὶ παραπρεσβείας 115 a κατὰ Κτησίφοντος 109) a konstatuje, že za původní amfiktyonské články, které za prvé války svaté nabyly obecné platnosti, sluší pokládati zákaz odnímati vody obleženým městům amfiktyonským, zákaz nevyhlazovati obyvatelstva obleženého a povinnost vystoupiti rozhodně a dle poměrův i bezohledně proti rušitelům amfiktyonských pravidel, čímž ovšem úhrn povinností a práv, Aischinem tendenčně předpokládaný, podstatně se zúžuje. P. Svoboda ukazuje i příklady, že působení amfiktyonského soudu u věcech policejních zřejměji se projevovalo toliko v V a IV stol. př. Kr. Z jednotlivostí budiž připomenuto, že nezachoval se toliko „opis" věnovacího nápisu Pausaniova po bitvě platejské, nýbrž originál sám a sice na anathematě „hadím sloupem" zvaném a nyní na cařihradském Akmejdánu uchovávaném, které kdysi na třech hlavách hadích neslo zlatou trojnož, Apollonovi věnovanou. Při popisu delfského chrámu byly by se hodily práce Pomtowovy a výsledky kopání francouzského.

Dr. J. V. Prášek.

Dodatky

k článku H. Vysokého: **Peleus a Atalante.**

Na str. 269 pozn. 4. ř. 16. zdola vlož: Robert, Nekyia, str. 39; Týž, Marathonschlacht, str. 61; Furtwängler v Roscherově mythol. slovníku I, 2234; Benndorf, Heroon von Gjölbaschi-Trysa, str. 160; Th. Schreiber, Die Wandbilder des Polygnotos in der Halle der Knidier zu Delphi I. (Abh. d. sächs. Gesellschaft d. Wiss. Phil. hist. Cl.), str. 125—128. — Na str. 272, pozn. 9., ř. 11. z dola: Jahrbuch des Instituts 1895, str. 198, — Na str. 272, pozn. 8, řádek 25. z dola: Srv. vásu z Tanagry v podobě trojnože v Berl. antiquariu: Arch. Zeitung 1881, tab. 3, č. 4 (Furtwängler, Vasensammlung č. 1727). Vasa britského musea (Jahrbuch d. Instituts. 1890 str. 243), Museo Pio-Clementino, díl V, tab. XXXVII.

Oprava.

V článku: Ze studijní cesty po Italii na str. 233 roč. III., ř. 22. z dola opraviti jest Artemis, jak se samo sebou rozumí, v Artemisia.

ČESKÉ MUSEUM FILOLOGICKÉ

vychází v sešitech pětiarchových. — Ročně vychází šest sešitů.

Předplatné činí ročně 3 zl. 50 kr., a budiž zasýláno Dru. **Matěji Kovářovi**, c. k. gymnasij. professoru v Praze, pokladníku Spolku filologického (bytem v Praze, Ferdinandova třída č. 6).

Honorář pro pány spolupracovníky ustanoven jest na 20 zl. r. m. za tiskový arch pojednání neb recensí. Honorář za jiné příspěvky (přepisy, výtahy atd.) ustanoví se v každém případě zvláště.

Po ukončení III. ročníku pokládá si redakce za milou povinnost, všem těm, kteří buďto vědeckými příspěvky aneb jakýmkoli jiným způsobem přízeň svou „Českému Museu filologickému“ na jevo dali, upřímné díky vzdáti. S mnohých stran projeven byl souhlas zvláště také s tím, že redakce osobních výkladů se vystříhá a tu, kde naprosto není možno, jim se vyhnouti, aspoň na nejmenší míru je obmezuje. Tím bude redaktor i dále se říditi, jsa přesvědčen, že spravedliví posuzovatelé — a jenom na úsudku těch záleží — jeho mlčení o věcech osobních nevykládají dle známého, ale zcela mylného: „Qui tacet, consentire videtur“.

Redakce má pevnou důvěru, že přátelé tohoto vědeckého časopisu, kteří směr jeho schvalují, přízeň svou i příště nám zachovají a o získání nových přátel pečovati budou. Tato důvěra jest zvláště nyní odůvodněna, poněvadž může redakce s opravdovým potěšením oznámiti, že počátkem tohoto roku zase přistoupili co noví spolupracovníci vynikající badatelé, a sice tři páni professoři university Krakovské Dr. Morawski, Dr. Miodoński (jenž slíbil podávání referátů o polských publikacích z oboru klassické filologie), Dr. Sternbach, dále p. univ. professor slovanské filologie v Štýrském Hradci Dr. Řehoř Krek, a jiní.

V lednu 1898.

Redakce.